

BYZANTINA KEIMENA KAI MEΛETAΙ

26α

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΡΖΟΣ

Η ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΚΕΝΤΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1994

Η ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α'

BYZANTINA KEIMENA KAI MELETAI

20α

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΡΖΟΣ

Η ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΚΕΝΤΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1984

BYZANTINA

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ο Ν Ι Κ Ο Ν Ο Ρ Γ Α Ν Ο Ν
Τ Ο Υ Κ Ε Ν Τ Ρ Ο Υ Β Υ Ζ Α Ν Τ Ι Ν Ω Ν Ε Ρ Ε Τ Ν Ω Ν Τ Η Σ Φ Ι Λ Ο Σ Ο Φ Ι Κ Η Σ Σ Χ Ο Λ Η Σ
Τ Ο Υ Α Ρ Ι Σ Τ Ο Τ Ε Λ Ε Ι Ο Υ Π Α Ν Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ι Ο Υ Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Ν Ι Κ Η Σ

BYZANTINA KEIMENA KAI MELETAI

Δ Η Μ Ο Σ Ι Ε Τ Μ Α Τ Α Κ Ε Ν Τ Ρ Ο Υ Β Υ Ζ Α Ν Τ Ι Ν Ω Ν Ε Ρ Ε Τ Ν Ω Ν Φ Ι Λ Ο Σ Ο Φ Ι Κ Η Σ
Σ Χ Ο Λ Η Σ Α Ρ Ι Σ Τ Ο Τ Ε Λ Ε Ι Ο Υ Π Α Ν Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Ι Ο Υ Θ Ε Σ Σ Α Λ Ο Ν Ι Κ Η Σ
Ε Κ Δ Ι Δ Ο Μ Ε Ν Α Ω Σ Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α Τ Ω Ν « Β Υ Ζ Α Ν Τ Ι Ν Ω Ν »

Δ Ι Ε Υ Θ Υ Ν Τ Η Σ : Κ Α Θ . Ι . Ε . Κ Α Ρ Α Υ Α Ν Ν Ο Π Ο Τ Α Ο Σ
Ε Π Η Μ Ε Λ Η Τ Α Ι Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ω Ν : Σ . Κ Α Δ Α Σ — Ν . Α Π Ο Σ Τ Ο Λ Α Κ Η Σ

BYZANTINA

ANNUAL REVIEW OF THE CENTER FOR BYZANTINE STUDIES
OF THE SCHOOL OF PHILOSOPHY UNIVERSITY OF THESSALONIKI

BYZANTINE TEXTS AND STUDIES

SUPPLEMENTARY PUBLICATIONS TO THE «BYZANTINA»
PUBLISHED BY THE CENTER FOR BYZANTINE STUDIES OF
THE SCHOOL OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY OF THESSALONIKI

EDITOR: PROF. I. E. KARAYANNOPOULOS
EDITORIAL ASSISTANTS: S. KADAS — N. APOSTOLAKIS

ΣΤΟΥΣ ΓΙΟΥΣ ΜΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΑΙ ΓΙΩΡΓΟ
Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ἡ ἱστορία... κάλλιστον εὖρημα τῶν Ἑλλήνων.

Νικήτας Χωνιάτης,

ἔκδ. Βοηθ. σ. 768.

Ἄν ὡς μεταλλεὺς τοῦ γένους μοι τὰς φλέβας

ἰχνοσκοπῶν τις ἱστορεῖν γνώμην ἔχη,

οὐ Ψηγάτων σύστημα λεπτῶν θηράσει,

σκευῶν δὲ συχνῶν ἠλίκων χρυσηλάτων

εἰς ταῦτ' ἀσφύρημα πάμπλουτον χάριν

καὶ χρυσέας δ' ἂν εὐκλεεῖς σειρὰς μάθοι.

Μάξιμος Πλανούδης, Ἐπιγράμματα,

ἔκδ. Σπ. Λάμπρου,

ΝΕ 13 (1916), σ. 417, ἀριθ. 3, στίχ. 1-6.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ (περιοδικῶν, συλλογῶν κλπ.)

- AcadIBL. : Académie des Inscriptions et Belles-lettres, Paris 1841 κεξ.
- An. Boll. : Analecta Bollandiana, Bruxelles 1882 κεξ.
- ΑΔ : Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, Ἀθῆναι 1915 κεξ.
- ΑΙΣ : Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τ. 1-5, Pétersburg 1891-1898.
- B : Byzantion, Bruxelles 1924 κεξ.
- BCH : Bulletin de Correspondance Hellénique, Ἀθῆναι - Paris 1877 κεξ.
- BIARK : Bulletin de l' Institut Archéologique Russe à Constantinople, Sofia 1896 κεξ.
- BNJ : Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher, Athen-Berlin 1920 κεξ.
- BS : Byzantinoslavica, Prague 1929 κεξ.
- BZ : Byzantinische Zeitschrift, Leipzig 1892 κεξ. - München 1950 κεξ.
- CSHB : Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 50 τόμοι, Bonnae 1828-1897.
- ΔΙΕΕΕ : Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1883-1926.
- DOP : Dumbarton Oaks Papers, Washington 1941 κεξ.
- EA : Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, ΚΠολη.
- EB : Études Byzantines, Paris 1943-1945.
- EO : Échos d' Orient, Paris 1897 κεξ.
- ΕΦΣ : Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, ΚΠολη 1863-1921.
- ΘΗΕ : Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθῆναι.
- IRAIK : Izvestija Russkago Archeologičeskago Instituta v Konstantinopole, Odessa-Sofia 1896 κεξ.
- JGR : I. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τ. I-VIII, Ἀθῆναι 1931 κεξ.
- JGRZ : Zachariae von Lingenthal, Jus Graecoromanum, Leipzig 1865-1870.
- JÖB : Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik, Wien - Köln - Graz 1968 κεξ.
- MANSI : Sacrorum Conciliorum Nova et Plurissima Collectio, ed. Joannes Dominicus Mansi, 31 τόμοι, Florence καὶ Venise 1758-1798.
- MB : Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 1-7, ἔκδ. Κωνσταντίνου Σάθα, Βενετία 1872-1894.
- MGH : Monumenta Germaniae Historica Scriptorum, Hannoverae - Berolini 1877-1898.
- MM : F. Miklosich and J. Müller, Acta et Diplomata graeca, τ. 1-6, Vindobonae 1860-1890.
- NE : Νέος Ἑλληνομνήμων, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Ἀθῆναι 1904-1927, τόμ. 21.

- OCP : Orientalia Christiana Periodica, Roma 1935 κεξ.
 ΠΠ : Παλασιολόγια και Πελοποννησιακά, Ἀθήναι 1912/23-1930.
 PG : Patrologia Graeca, έκδ. J. P. Migne, Paris 1857-1906.
 PL : Patrologia Latina, έκδ. J. P. Migne, Paris 1844-1952.
 REB : Revue des études byzantines, Bucarest-Paris, Paris 1946 κεξ.
 REC : Revue des études grecques, Paris 1888 κεξ.
 RIB : R. Guiland, Recherches sur les Institutions Byzantines, τ. I και II, Amsterdam 1967.
 RN : Revue Numismatique, Paris 1836 κεξ.
 RHC : Recueil des Historiens des Croisades, Paris 1841-1906.
 Uned. : Unedierle Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos, έκδ. E. Kurtz, München.
 VV : Vizantiskij Vremennik, St Pétersburg - Leningrad 1894-1927, Moskva 1947 κεξ.

ΠΗΓΕΣ

- Actes Chil. : Actes de l' Athos V., Actes de Chilandar, éd L. Petit et B. Korablev, Pétersburg 1911 : VV 17 (1910) Παράρτημα.
- Actes Esph. : Actes de l' Athos III., Actes d'Esphigménou, éd. L. Petit et W. Regel, Pétersburg 1096 : VV 12 (1906) Παράρτημα.
- Actes Pantocr. : Actes de l' Athos II., Actes de Pantocrator, éd. L. Petit, Pétersburg 1903 : VV 10 (1903) Παράρτημα.
- Actes Philoth. : Actes de l' Athos VI., Actes de Philothée éd. W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Pétersburg 1913 : VV 20 (1913) Παράρτημα.
- Actes Xén. : Actes de l' Athos I., Actes de Xénophon, éd L. Petit, Pétersburg 1903 : VV 10 (1903) Παράρτημα.
- Actes Zogr. : Actes de l' Athos IV., Actes de Zographou, éd. W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Pétersburg 1907 : VV 13 (1907) Παράρτημα.
- Actes Dion. : Archives de l' Athos. Fondées par G. Millet. Publiées par L. Lemerle. IV. Actes de Dionysiou, éd. Nicalas Oikonomidès, Paris 1968.
- Actes Esph. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. I. Actes d' Esphigménou, ed. J. Lefort, Paris 1973.
- Actes Kutl. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. II. Actes de Kutlumus, éd. P. Lemerle, Paris 1945.
- Actes Lavr. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. V. Actes de Lavra, éd. P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos, Paris 1970.
- Actes Xérop. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. III. Actes de Xéropotamou, éd. J. Bompaire, Paris 1964.
- Allatius L. De Ecclesiae: L. Allatius, De Ecclesiae Occident. atque Orient. perpetua consensione, Cologne 1648.
- Ἀκροπολίτης : Γεωργίου Ἀκροπολίτου, Χρονικὴ συγγραφή, μετὰ Μανασσῆ καὶ Ἰωήλ, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1836.
- Ἄννα Κομνηνή : Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, τ. I-III, ἔκδ. B. Leib, Paris 1937-1945, Φωτ. ἀνατ. 1967.
- Annales Magdeburgenses, MGH, SS, τ. 16.
- Ἀτταλειάτης : Μιχαήλ Ἀτταλειάτου, Ἱστορία, ἔκδ. B. Niebuhr, CSHB, Bonn 1853.
- Banduri : Banduri, Imperium Orientale, v. I καὶ II, Paris 1711,

Bar Hebraeus : Grég. Bar Hebraeus, *Chronicum Syriacum*. Μέρος 1ον: έκδ. Bruns - Kirsch, Lipsiae 1789, με λατιν. μετάφρ. Μέρος 2ον και 3ον : έκδ. J. B. Abbeloos - Th. J. Lamy, I-III, Lovanii 1872-1877, με λατιν. μετάφρ., και έκδ. P. Bedjan, Paris 1890.

Βασίλειος Ἀκριδηνός, Ἐπιτάφιος Εἰρήνης:

Τοῦ γεγονότος Θεσσαλονίκης Βασιλείου τοῦ Ἀκριδηνοῦ λόγος ἐπιτάφιος ἐπὶ τῇ ἐξ Ἀλαμανῶν δεσποίνῃ, VV 1 (1894), σ. 105-32.

Βασίλειος Εὐχαΐτων, Πρὸς Ἰσαάκιον Κομνηνόν 12:

Βασιλείου τοῦ Εὐχαΐτων, ἐπιστολὴ πρὸς Ἰσαάκιον Κομνηνόν, EA 20 (1900), σ. 411b-413a.

Γεώργιος Σφραντζής, βλ. Σφραντζής.

Γεώργιος Σχολάριος, NE 1 (1904):

Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν δι' ἐντάλματος τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως Ἰωάννου (ἡ') τοῦ Παλαιολόγου, ἐκλογὴ ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν, NE 1 (1904), σ. 191-202.

Γεώργιος Τορνίκης, βλ. Τορνίκης.

Γλυκᾶς, Ἱστορία : Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ, Βίβλος Χρονική, έκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1836.

Γλυκᾶς, Ἐγκώμια, ἐπιστολαὶ κλπ. : Karl Krumbacher, Michail Glycas, εἰς Sitzungsber, der philos., philol. und histor. Classe der k. bayer. Akad. d. Wissensch. zu München 1894, σ. 447 κεξ.

Γλυκᾶς, Ἀπορίες Γραφῆς : Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας γραφῆς κεφάλαια I, έκδ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδη, μητροπ. πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀθήναι 1906, II, Ἀλεξάνδρεια 1912.

Γρηγοράς, τ. I-III : Νικοφόρου Γρηγορά, Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, τ. I (1829) τ. II (1830), έκδ. L. Schopen τ. III (1835), έκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn.

Chronique d' Alep, RHC Hist. Orientaux, τ. III.

Chronique dite de Nestor, éd. Léger, Paris 1884.

Du Cange, Fam. aug. byz. :

Charles du Fresne Du Cange, *Familiae Augustae Byzantinae*, Paris 1680 και Venise 1729.

Ernoul : Chronique d' Ernoul et de Bernard le Trésorier, έκδ. L. de Mas - Latrie, εἰς Collection de la Société de l' histoire de France, 1871.

Εὐθύμιος Ζιγαβηνός μοναχός, Δογματικὴ Πανοπλία, PG 130, στ. 19-1360.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἄλωσις:

Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Ἱστορία τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν (1185), έκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1842, και έκδ. S. Kyriakidis, Palermo 1961.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Λόγοι :

Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης πρὸς Μανουὴλ (α') καὶ Ἄναν, ἔκδ. W. Regel, Fontes rerum byzantinorum, τ. I. 1, σ. 1-131, Petropoli 1892.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος :

Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ (α'), ἔκδ. Th. L. F. Tafel, Eustathii metropolitae Thessalonicensis opuscula, Francofurti 1832, σ. 196-214, καὶ PG 135, στ. 973-1032.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐγκώμιον εἰς Ἰσαάκιον (β') :

Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Προσφώνησις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον (β') Ἄγγελον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Σκυθῶν τὸ 1178, ἔκδ. Th. L. F. Tafel, Francofurti 1832, σ. 41-45.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονωδία εἰς Νικηφ. Κομνηνόν :

Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Μονωδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔχγονον τοῦ καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, ἔκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 290-302.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκεψις :

Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκεψις Βίου μοναχικοῦ, PG 135, στ. 729-910.

Εὐστρατιάδης Σωφρ., Ἀγιολόγιον :

Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήναι (ἄνευ χρονολογίας).

Ἐφραίμιος : Ἐφραιμίου μοναχοῦ, Ἐμμετρον Χρονικόν, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1840.

Zacos - Veglery : G. Zacos - A. Veglery, Byzantine Lead Seals, vol. I, parts I, II, III vol. I Plates, Basel 1972.

Zachariae von Lignenthal JGRZ :

Zachariae von Lignenthal, Jus Graeco-romanum, Leipzig 1865-1870.

Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, JGR :

Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τόμ. 8, Ἀθήναι 1931.

Ζωναράς, I-III : Ἰωάννου Ζωναρά, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν, ἔκδ. Th. Büttner - Worst, CSHB, Bonn 1897.

Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι, PG 126, στ. 9-1240.

Θεόδωρος Πρόδρομος, βλ. Πρόδρομος Θεόδ.

Θεόδωρος Σκουταριώτης, βλ. Σκουταριώτης Θεόδ.

Froehner M., Annuaire 1882 :

M. Froehner, Bulles métriques, εἰς Annuaire de la Société française de Numismatique et d' Archéologie 6 (1882), σ. 40-66.

Froehner M., Annuaire 1884 :

M. Froehner, Bulles métriques, εἰς Annuaire de la Société française de

Numismatique et d' Archéologie 8 (1884), σ. 312-342.

Grumel V., Regestes, I-III :

V. Grumel, Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I fasc. I-III, Paris 1932-1947.

Guillaume de Pouille : Guillaume de Pouille, La geste de Robert Guiscard, édit., trad., comment., et introd. par Margarite Mathieu, Palermo 1961.

Guillaume de Tyr : Guillaume de Tyr, λατ. κείμε., RHC Histor. Occid., τ. I ἄρχαιογαλλ. κείμε., τ. I καὶ II, ἔκδ. Paulin Paris, Paris 1870 καὶ 1880.

Histoire Anonyme de la Première Croisade :

Histoire Anonyme de la première Croisade éditée et traduite par Louis Bréhier, 2ème tirage, Paris 1964.

Ibn el Athir El Kamel Altevarykh, εἰς RHC Hist. Orientaux, τ. I.

Ἰωάννης Διογένης : Ἰωάννου Διογένους, Λόγος εἰς τὸν αυτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, παρὰ W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, τ. I², Petropoli 1917, σ. 304-11.

Ἰωάννης Ὁξείτης : Ἰωάννου τοῦ Ὁξείτου, πατριάρχου Ἀντιοχείας, Διατριβαὶ ἐναντίον Ἀλεξίου (α') τοῦ Κομνηνοῦ, REB 28 (1970) σ. 5-55.

Ἰωήλ : Ἰωήλ, Χρονογραφία, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1836.

Καλλικλῆς Ν. : Νικολάου Καλλικλέους, Ποιήματα, ἔκδ. L. Sternbach, Rozprawy Akademii Umiejtnosci. Wydział Filologiczny. Serya II, 21, Cracow 1903, σ. 315-92.

Καντακουζηνός Ἰ. : Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, Ἱστορία, τ. I (1828), τ. II (1831), τ. III (1832), ἔκδ. L. Schopen, CSHB, Bonn.

Κεδρηνός Γ. : Γεωργίου Κεδρηνοῦ (καὶ Ἰωάννου Σκυλιτζῆ), Σύνοψις Ἱστοριῶν, τ. Α' καὶ Β', ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1838.

Κίνναμος Ἰ. : Ἰωάννου Κιννάμου, Ἐπιτομή κατορθωμάτων Ἰωάννου (β') καὶ ἀφήγησις πραχθέντων Μανουὴλ (α'), ἔκδ. A. Meineke, CSHB, Bonn 1838.

Laurent V., Bulles métriques :

V. Laurent, Les Bulles métriques dans la sigillographie byzantine, Ἑλληνικά 4 (1931), σ. 191-228, ἀριθ. 1-110' σ. 321-360, ἀριθμ. 111-224' 5 (1932), σ. 137-174, ἀριθ. 225-331' σ. 389-420, ἀριθ. 331α-423' 6 (1933), σ. 81-102, ἀριθ. 424-480' σ. 205-230, ἀριθ. 481-562' 7 (1934), σ. 63-71, ἀριθ. 563-585 × σ. 277-300, ἀριθ. 586-679' 8 (1935), σ. 49-64, ἀριθ. 680-739' σ. 319-343: πίνακες.

Laurent V., Médaillier :

V. Laurent, Les sceaux byzantins du Médaillier Vatican, Città del Vaticano 1962.

Laurent V., Orghidan :

V. Laurent, Documents de sigillographie byzantine. La Collection C. Orghidan, Paris 1952.

Laurent V, Corpus V/1,2 :

V. Laurent, Le Corpus des Sceaux de l' Empire Byzantin V/1,2 : Église, Paris 1963-1965.

Laurent V., Les Regestes :

V. Laurent, Les Regestes du Patriarcat byzantin. III (1204-1206), Paris 1947 fasc. IV (1208-1309), Paris 1971.

Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου: Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, Ἀποσπάσματα, ἔκδ. Od. Lampsidis, Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Meg.Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407.

Λέων Διάκονος : Λέοντος τοῦ Διακόνου, Ἱστορία ἔκδ. C. B. Hasius, CSHB, Bonn, 182 σ.

Μαγγάνειος Πρόδρομος, βλ. Πρόδρομος Μαγγάνειος.

Μανασσῆς Κ. : Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Σύνοψις Χρονική, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1837.

Μανασσῆς Κ., Λόγος πρὸς Νικηφόρον Κομνηνόν :

Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Λόγος ἐπιτεθειμένος πρὸς τὸν ἀποικχόμενον ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔχγονον τοῦ καίσαρος, ἔκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 302-22.

Μανασσῆς Κ., Λόγος πρὸς Μανουὴλ (α') Κομνηνόν :

Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Λόγος πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. E. Kurtz, VV 12 (1905), σ. 68-98.

Μανασσῆς Κ., Ὀδοιπορικόν :

Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Ὀδοιπορικόν, ἔκδ. K. Horna, BZ 13 (1904), σ. 313-55.

Μανασσῆς Κ., Μονωδία εἰς Θεοδώραν :

Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Μονωδία ἐπὶ τῇ σεβαστῇ κυρᾷ Θεοδώρα τῇ τοῦ Κοντοστεφάνου κυροῦ Ἰωάννου συζύγῳ, ἔκδ. E. Kurtz, VV 7 (1900), σ. 621-35 καὶ VV 5 (1898), σ. 671-77.

Μανασσῆς Κ., Παραμυθητικὸν εἰς Ἰωάννην Κοντοστεφάνον :

Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Παραμυθητικὸν εἰς τὸν σεβαστὸν κυρὸν Ἰωάννην τὸν Κοντοστεφάνον, ἔκδ. E. Kurtz, VV 7 (1900), σ. 636-45.

Μανασσῆς Κ., Λόγος εἰς Μιχαὴλ Ἄγιοθ. :

Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Λόγος προσφωνητικὸς πρὸς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου κυρὸν Μιχαὴλ τὸν Ἄγιοθεοδώριτην, ἔκδ. K. Horna, Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses, Wiener Studien 28 (1906), σ. 173-84.

Μανουὴλ Φιλῆς, βλ. Φιλῆν Μανουὴλ.

- Ματθαῖος Ἐδέσσης : Ματθαῖος Ἐδέσσης, ἔκδ. Ed. Dulaurier, Bibliothèque historique arménienne, τ. I, Paris 1858.
- Μιχαήλ Ἱταλικός, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι :
P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, Paris 1972.
- Μιχαήλ ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Ρήτωρ, Λόγοι εἰς Μανουὴλ (α') τὸν Κομνηνόν :
Μιχαήλ Θεσσαλονίκης τοῦ Ρήτορος, Λόγοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. W. Regel, Fontes rerum byzantinorum, τ. I¹, Petropoli 1892, σ. 131-82, καὶ τ. I², Petropoli 1917, σ. 183-228.
- Μιχαήλ Πανάρετος, βλ. Πανάρετον Μ.
- Μιχαήλ ὁ Σύρος, I-III : Michel le Syrien, Chronique, éd. avec trad. franc. par J. B. Chabot, vol. I-III, Paris 1899-1904, καὶ Version arménienne (τοῦ Χρονικοῦ), trad. Ed. Dulaurier, RHC Hist. Armeniens, τ. I.
- Μιχαήλ Χωνιάτης, βλ. Χωνιάτην Μ.
- Μιχαήλ Ψελλός, βλ. Ψελλὸν Μ.
- Νικήτας Χωνιάτης, βλ. Χωνιάτην Ν.
- Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς Ἀδριανὸν Κομνηνόν :
Νικηφόρου τοῦ Βασιλάκη, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανὸν τὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου, testo edito per la prima volta, con apparato critico, introduzione, commentario a cura di Antonio Garzya, Napoli 1965.
- Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς Ἰωάννην (β') :
Νικηφόρου τοῦ Βασιλάκη, Λόγος εἰς τὸν ἀοιδιμὸν βασιλέα κῆρ Ἰωάννην (β') τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. W. Regel (ὡς Λόγος Ἀνωνύμου) Fontes rerum byzantinorum, t. I², Petropoli 1917, σ. 330-61.
- Νικηφόρος Βρυέννιος : Νικηφόρου Βρυεννίου, Ἱστορίαι, ἔκδ. Aug. Meineke, CSHB, Bonn 1836.
Otton de Freisingen, Gesta :
Otton de Freisingen, Gesta Friderici I imperatoris, éd. Wilmans, MGH, SS., t. 20.
- Otton de Freisingen, Chronicon :
Otton de Freisingen, Chronicon, éd. Wilmans, MGH, SS., t. 20.
- Πανάρετος Μ., Περὶ τῶν Μεγ. Κομνηνῶν :
Μιχαήλ τοῦ Παναρέτου, Περὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ἔκδ. Ὁδυσ. Λαμφίδου, Ποντικαὶ Ἐρευναι 2, Ἀθήναι 1958 ἔκδ. Σπ. Λάμπρου NE 4 (1907), σ. 257-95.
- Παπαδόπουλος - Κεραμεύς Ἀθαν., ΑΙΣ, τ. I-V :
Ἀθανασίου Παπαδοπούλου - Κεραμεύς, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τ. I (1891) τ. II (1894) τ. III (1897) τ. IV (1897) τ. V (1898), St Pétersburg.

Παπαδόπουλος - Κεραμέυς Ἰθάν., Ἰεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. I-V :

Ἰθάνασίου Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἰεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἦτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ ἀγιωτάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου Πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἰεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποκειμένων ἐλληνικῶν κωδίκων: 5 τόμοι, St Pétersburg 1891-1915.

Παπαδόπουλος - Κεραμέυς Ἰθάν., Noctes Petropolitanae :

Ἰθάνασίου Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, Sbornik v-izantijskich tekstov XII-XIII vekov, St Pétersburg 1913.

Παχυμέρης, τ. I-II : Γεωργίου Παχυμέρη, Μιχαήλ Παλαιολόγος τ. I, καὶ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος τ. II, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1835.

Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις:

Παχωμίου Σιναΐτου μοναχοῦ, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναΐτικῶν κωδίκων, Σινᾶ 1928 (ἀνέκδοτον).

Petit L., Documents inédits :

L. Petit, Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires, VV 11 (1904), σ. 465-93.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. W. Hörandner :

Θεοδώρου Προδρόμου, Ἰστορικὰ Ποιήματα, ἔκδ. Wolfram Hörandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, Wien 1974.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. St. Rácz :

Θεοδώρου Προδρόμου, ποιήματα τῶν οὐγγρικῶν ἐκστρατειῶν Μανουήλ (α'), ἔκδ. St. Rácz, Bizánci költemények Mánuel császár magyar hadjáratairól, Magyar - Görög Tanulmányok 16, Budapest 1941.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἀστρολογικὰ :

Un poème astrologique de Théodore Prodrome, εἰς Notices extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et d' autres bibliothèques, XXIII (1872) 2, σ. 8-39, τοῦ E. Miller.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. A. Majuri :

A. Majuri, «Anecdota Prodromea dal Vat. gr. 305», Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei. Classe di scienze morali, storiche e filologiche, Serie V. 17 (1908), σ. 518-54.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. J. P. Migne :

Θεοδώρου Προδρόμου, Ποιήματα, ἔκδ. J. P. Migne, PG 133, σ. 1015-1423.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. E. Kurtz :

Θεοδώρου Προδρόμου, Ἔργα, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 69-119.

- Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. L. Sternbach :
 Θεοδώρου Προδρόμου, Ποιήματα, ἔκδ. L. Sternbach, Specilegium Prodromeum, Rozprawy Akademii umiejtnosci. Wydział Filologiczny, Gracoviae, Ser. 11, 24 (1904), σ. 336-68.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. S. Bernardinello :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Silvius Bernardinello, Padova 1972.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. C. Castellani :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Castellani, Epitalamio di Theodoro Prodromo per le nozze di Theodora Comnena e Giovanni Contostefano, Venezia 1888. (Λάθος τοῦ Castellani, γιατί δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ μὲ ποιὸν παντρεύτηκε ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ 127).
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, Ex Theodori Prodromi carminibus ineditis, RHC Hist, Grecs, τ. II, σ. 230-31, 280-82, 741-74.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος (ἢ Θεόδωρος), Poèmes historiques de Théodore Prodrome, Revue Archéologique, nouvelle serie, 25 (1873), σ. 251-55, 344-48, 415-19, καὶ 26 (1873), σ. 23-4, 153-57.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, Annaire de l' association pour l' encouragement des études grecques en France 17 (1883), σ. 18-64.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller - E. Legrand :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller - E. Legrand, Trois poèmes vulgaires de Theodore Prodrome, Collection de monuments pour servir à l' étude de langue néohellénique, nouvelle serie, 7 (1875), σ. 19-25.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. D. Hesseling - H. Pernot :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. D. Hesseling — H. Pernot, Poèmes Prodromiques en grec vulgaire, Amsterdam 1910.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, 'Ο Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI 22, VV 10 (1903), σ. 102-63.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος καὶ ἄλλοι Ἄνωνυμοι ποιητές, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος καὶ ἄλλοι Ἄνωνυμοι ποιητές, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), σ. 3-59 καὶ σ. 113-92.
- Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. C. Neumann :
 Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Neumann, Griechische Geschichts -

schreiber und Geschichtsquellen vom zwölften Jahrhundert, σ. 37-77, Leipzig 1888.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, έκδ. C. Wetz :

Μαγγάνειος Πρόδρομος και Στέφανος Ψυχοπαλαμίτης, έκδ. C. Wetz, Analecta Byzantina, Carmina inedita Theodori Prodromi et Stefani Psychopalamitae, σ. 21-36, 46-50, Lipsiae 1910.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, έκδ. E. Miller :

Μαγγάνειος Πρόδρομος, έκδ. E. Miller, Poèmes vulgaires, Paris 1876.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, έκδ. E. Legrand :

Μαγγάνειος Πρόδρομος, έκδ. E. Legrand, Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Μαυροῦιῶανην, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. I, σ. 38 κεξ., 1880.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, Θεόδωρος Πρόδρομος και ἄλλοι ποιητές, έκδ. Συν. Παπαδημητρίου :

Μαγγάνειος Πρόδρομος, Θεόδωρος Πρόδρομος και ἄλλοι ποιητές, έκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodom, Odessa 1905.

Ράλλης Γ. - Ποτλης Μ., Σύνταγμα, τ. I-VI:

Γ. Α. Ράλλη - Μ. Ποτλή, Σύνταγμα θεῶν και ἱερῶν κανόνων τῆς συνόδου τῶν Ἀποστόλων, τῶν Οἰκουμενικῶν και Τοπικῶν συνόδων και τῶν κατὰ μέρος Πατέρων, μετὰ σχολίων Θεοδώρου Βαλασαμῶνος, Γερμανοῦ και Φωτίου πατριαρχῶν ΚΠόλεως, και Νεῖλου μητροπολίτου Ρόδου, τ. I (1852), τ. II (1852), τ. III (1853), τ. IV (1854), τ. V (1855), τ. VI (1859), Ἀθήναι.

Regel W., Fontes rerum byzantinorum, t. I :

W. Regel, Fontes rerum byzantinorum, t. I¹ (1892), t. I² (1917) Petropoli.

Schlumberger G., Sigillographie :

Gustave Schlumberger, Sigillographie de l' Empire Byzantin, Paris 1884.

Σκουταριώτης Θ. : Θεοδώρου Σκουταριώτη, μητροπολίτου Κυζίκου, Χρονική Σύνοψις, έκδ. Κ.

Σάβα, MB 7 (1894), σ. 3-556.

Σκυλίτζης Ἰ., Σύνοψις Ἱστοριῶν:

Ἰωάννου τοῦ Σκυλίτζη, Σύνοψις Ἱστοριῶν, έκδ. Ioannes Thurn, Berlin 1973.

Συνεχιστές (Συνέχεια) Θεοφάνη :

Συνεχισταὶ Θεοφάνους (Theophanes Continuatus), Ἱστορία, έκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1838.

Συνεχιστὴς Σκυλίτζη: Συνέχεια Χρονογραφίας Ἰωάννου Σκυλίτζη (Σκυλίτση), έκδ. Εὐδ. Τσολάκη, Θεσσαλονίκη 1968.

Σφραντζῆς Γ. - Μελισσηνός Μ. : Γεωργίου Σφραντζῆ και Μακαρίου Μελισσηνοῦ, Χρονικόν (Μέ-

γα) ἐπ' ὀνόματι Γεωργίου τοῦ (Σ) Φραντζῆ πρωτοβεστιαρίου, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1838.

Τζέτζης Ἰωάννης, Ἐπιστολαί :

Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Ἐπιστολαί, Joannis Tzetzae, Epistolae, ἔκδ. Theod. Pressel, Tubingae 1851.

Τζέτζης Ἰωάννης, Ἀλληγορίαι :

Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Ἀλληγορίαι, Argumentum et allegoriae in Iliadem, ἔκδ. P. Matranga, Anecdota Graeca, Rome 1850.

Τζέτζης Ἰωάννης, Χιλιάδες :

Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Χιλιάδες, Historiarum variarum Chiliades, ἔκδ. T. Kiessling, Leipzig 1826, καὶ Historiae, recensuit P. A. M. Leone, Pubblicazioni dell' Instituto di Filologia classica, Università degli studi di Napoli. I. Naples 1968.

Τορνίκης Γεώργιος καὶ Δημήτριος, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι:

J. Darrouzès Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, Paris 1970.

Τυπικόν Κεχαριτωμένης :

Τυπικόν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 985-1128' M M τ. 5 (1887), σ. 327-91.

Τυπικόν Κοσμοσωτείας :

Τυπικόν μονῆς Κοσμοσωτείας σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, πλησίον τῆς Αἴνου (1152), ἔκδ. L. Petit, IRAIK 13 (1908), σ. 17-77.

Τυπικόν Παντοκράτορος :

Τυπικόν μονῆς Παντοκράτορος αὐτοκράτορος Ἰωάννου (β') Κομνηνοῦ, ἔκδ. A. Dimitrievskij, Τυπικά, τ. I, Kiev 1895, σ. 656-702' ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 1-145. Ἀποσπάσματα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 392-99' ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), 235-62, δόλοκληρο τὸ κείμενο μὲ γαλλ. μετάφρ., ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974) σ. 1-145.

Τυπικόν Πετριζονιτίσης :

Τυπικόν μονῆς Πετριζονιτίσης Γρηγορίου Πακουριανοῦ, πλησίον Πετριτζου Βάσωνο Βουλγαρίας, ἔκδ. L. Petit, VV 11 (1904), Παράρτημα, σ. I-XXXII καὶ σ. 1-63.

Φιλῆς Μ. : Μανουὴλ Φιλῆ, Ποιήματα, Manuelis Philae, Carmina, τ. I καὶ II, Paris 1855 καὶ 1857, Ἀνατύπωση Amsterdam 1967.

Φραντζῆς Γ., βλ. Σφραντζῆν Γ.

Χωνιάτης Μ., Τὰ Σωζόμενα:

Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, μητροπολίτου Ἀθηνῶν, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Ἀθήναι 1879.

Χωνιάτης Ν., Χρονική διήγησις:

Νικητά του Χωνιάτου, Χρονική διήγησις, έκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1835.

Χωνιάτης Ν., Στίχοι:

Νικητά του Χωνιάτου, Στίχοι... επί ταῖς ἀναφωνήσεσι τῶν δήμων, ὁπηρῖκα ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος συνεζύγη τῇ θυγατρὶ τοῦ ῥηγῶς Οὐγγρίας Βελαῖ, έκδ. G. Moravcsik, Niketas Akominatos lakodalmi költeménye, Egyetemes Philologiai Közlöny 47 (1923), σ. 80-2.

Χωνιάτης Ν., Προσφώνημα εἰς Ἰσαάκιον (β') Ἄγγελον :

Νικητά Χωνιάτου, Προσφώνημα εἰς τὸν βασιλέα κύρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον, MB τ. 1 (1872), σ. 73-6.

Χωνιάτης Ν., Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ') Κομνηνόν :

Νικητά Χωνιάτου, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κύρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, MB τ. 1 (1872), σ. 90-7.

Χωνιάτης Ν., Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας :

Νικητά Χωνιάτου, Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 9-281.

Ψελλὸς Μ., Χρονογραφία :

Μιχαήλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία, τ. I-II, έκδ. E. Renauld, Paris 1926-1928, φωτ. ἀνατύπωση 1967.

Ψελλὸς Μ., Λόγοι καὶ ἐπιστολαί :

Μιχαήλ Ψελλοῦ, Λόγοι καὶ ἐπιστολαί, Σάβα MB 4 (1874), σ. 303-462 καὶ 5 (1876), σ. 3-523.

Ψελλὸς Μ., Scripta minora, τ. I-II :

Μιχαήλ Ψελλοῦ, Scripta minora magnam partem inedita, éd. E. Kurtz et E. Drexl, v. I-II, Milan 1936-1941.

Ψευδο-Κωδινός, Χρονογραφία :

Γεωργίου (Ψευδο) - Κωδινού, Χρονογραφία, έκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1843.

Ψευδο-Κωδινός, Scriptores Constantinorum, τ. I-II :

Scriptores originum Constantinopolitanarum, έκδ. Th. Preger, τ. 1 (1901) καὶ τ. 2 (1907).

Ψευδο-Κωδινός, Περὶ Ὀφφικιαλίων:

Γεωργίου (Ψευδο)-Κωδινού, Περὶ Ὀφφικιαλίων τοῦ παλατίου ΚΠόλεως καὶ τῶν ὀφφικίων τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, έκδ. J. Verreaux, Pseudo - Kodinos, Traité des offices, Paris 1966 (Μόνον ἡ αὐλικὴ ἐθιμοτυπικὴ τάξις ἢ ἐκκλησιαστικὴ τάξις μεταγενέστερη προσθήκη τοῦ Ἀνδρέου Δαρμαρίου, εἰς Ψευδο-Κωδινόν, έκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1839, σ. 3-6).

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Adontz N., Études :
Nicolas Adontz, *Études Armenobyzantines*, Lisbonne 1965.
- Ahrweiler H., Byzance et la mer :
Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer*, Paris 1966.
- Ἀμαντος Κ., τ. Β' :
Κωνσταντίνου Ἀμάντου, *Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τ. Β'*, Ἀθήναι 1947.
- Ἀμαντος Κ., Ἡ καταγωγή τῶν Κομνηνῶν :
Κωνσταντίνου Ἀμάντου, *Ἡ καταγωγή τῶν Κομνηνῶν*, *Θρακικά* 10 (1938), σ. 232-33.
- Vasiliev A. A., Ἱστορία :
A. A. Vasiliev, *Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μετάφρ. στήν ἑλληνική Δημοσθένη Σαβράμη*, Ἀθήνα 1954.
- Vasiliev A. A., Foundation :
A. A. Vasiliev, *The Foundation of Trebizond*, *Speculum* 11 (1936), σ. 3-37, μετάφρ. στήν ἑλληνική Ι. Τ. Παμπούκη, Ἀθήναι 1947.
- Binon St., Histoire :
Stephane Binon, *Les origines légendaires et l'histoire de Héropolamou et de Saint - Paul de l' Athos, étude diplomatique et critique*, Louvain 1942.
- Brehier L., Vie et mort :
Louis Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, éd. Albin Michel, Paris 1969.
- Bréhier L., Institutions :
Louis Bréhier, *Les institutions de l' empire byzantin*, éd. Albin Michel, Paris 1970.
- Bréhier L., Civilisation :
Louis Bréhier, *La civilisation byzantine*, éd. Albin Michel, Paris 1970.
- Brosset M., Histoire de Géorgie :
M. Brosset, *Histoire de Géorgie, v. I*, St Pétersburg 1849.
- Browning R., The Death of John II :
R. Browning, *The Death of John II Comnenos*, *B* 31 (1961), σ. 229-35.
- Buckler G., Anna Comnena :
Buckler Georgiana, *Anna Comnena, A Study*, Oxford 1929.
- Γλαβίνας Α., Ἡ ἐπί Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις :
Ἀποστόλου Γλαβίνα, *Ἡ ἐπί Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) περὶ ἱερῶν σκευῶν, χειμηλίων καὶ ἀγίων εἰκόνων ἔρις (1081-1095)*, *Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν* 6, Θεσσαλονίκη 1972.

- Cannon W., Histoire du Christianisme :
W. R. Cannon, Histoire du Christianisme, Paris 1961.
- Chalandon F., Les Comnène, τ. I :
Ferdinand Chalandon, Essai sur le règne d' Alexis I Comnène (1081-1118), Les Comnène τ. I, Paris 1900.
- Chalandon F., Les Comnène, τ. II :
Ferdinand Chalandon, Les Comnène τ. II : Jean Comnène (1118-1143) et Manuel Comnène (1143-1180), Paris 1912.
- Chalandon F., Domination normande :
Ferdinand Chalandon, Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile, 2 vol., Paris 1907.
- Cognasso F., Isaaco II :
F. Cognasso, Un imperatore bizantino della decadenza Isaaco II Angelo, Bessarione 31 (1915), σ. 29-60 και 246-89, χωριστό άνάτυπο, Rome 1915.
- Cognasso F., Partiti politici :
F. Cognasso, Partiti politici e lotte dinastiche in Bizanzio alla morte di Manuele Comneno, Reale Accademia delle scienze di Torino, 1911-1912, Torino 1912.
- de Collenberg, W. H. R., Isaac Comnène :
Rudt W. H. Collenberg, L' empereur Isaac Comnène et sa fille, B 38 (1968), σ. 123-79.
- De Jongh S., La Généalogie des Comnène :
S. Wittek - De Jongh, La Généalogie des Comnène de Byzance (άνέκδοτος θέσις), Université Libre de Bruxelles, Octobre 1937.
- Diehl Ch., Fig. Byz. :
Charles Diehl, Figures Byzantines, s. I, Paris 1948, éd. 13ème. s. II, Paris 1948, éd. 10ème. μετάφρ. στην ελληνική Στέλλας Βουρδουμπά, 'Αθήναι 1969.
- Diehl Ch., La société byzantine :
Charles Diehl, La société byzantine à l' époque des Comnènes, Revue Historique du sud - est européen, VI (1929), σ. 198 - 280. *Ιδιαίτερη έκδοση*, Paris 1929.
- Diehl Ch., Byzance :
Charles Diehl, Byzance, Grandeur et Décadence, Paris 1920.
- Diehl Ch., Histoire :
Charles Diehl, Histoire de l' Empire Byzantin, Paris 1934.
- Dölger F., Regesten, τ. I-III :
Franz Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches (Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, Reihe A, Abt. I), Teil I : 565 bis 1025· II : 1025-1204· III : 1204-1282, München - Berlin 1924, 1925, 1932.

Dölger F., Schatzkammern des Heiligen Berges :

Franz Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, Textband, München 1948.

Ζακωθηνός Δ., Διοικητική Διαίρεσις :

Διονυσίου Ζακωθηνού, Μελέται περί διοικητικῆς διαίρεσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει, ΕΕΒΣ 17 (1941), σ. 208-74· 18 (1948), σ. 42-62· 19 (1949), σ. 3-25· 21 (1951), σ. 179-209· 22 (1952), σ. 159-82· 25 (1955), σ. 127-57.

Galahad S., Byzance :

Sir Galahad, Byzance, Paris 1949.

Grabar A., L' Empereur dans l' Art byzantin :

A. Grabar, L' Empereur dans l' Art byzantin, Paris 1936.

Grousset R., Histoire des Croisades :

René Grousset, Histoire des Croisades et du royaume franc de Jérusalem, v. I-III, Paris 1934-1936, μετάφρ. στήν ἑλληνικὴ Ἄνδρέα Παργάλου, ἔκδ. Γκοβόστη, Ἀθήνα.

Grousset R., L' empire du Levant :

René Grousset, L' empire du Levant, Paris 1949.

Grumel V., La Chronologie :

V. Grumel, La Chronologie, εἰς Traité d' études byzantines, τ. I, Paris 1958.

Guilland R., Études Byzantines :

Rodolphe Guilland, Études Byzantines, Paris 1959.

Guilland R., R I B, I-II :

Rodolphe Guilland, Recherches sur les institutions byzantines, v. I-II, Berliner Byzantinistische Arbeiten, vol. 35, Amsterdam 1967.

Guilland R., Les Logothètes :

Rodolphe Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 5-415.

Hertzberg G., Geschichte der Byzantiner :

G. F. Hertzberg, Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reiches bis gegen Ende des 16. Jahrhunderts, Berlin 1883.

Hill G., Cyprus :

Sir George Hill, A History of Cyprus, Cambridge 1940 - 1948, v. I - III.

Hussey J. M., Le monde de Byzance :

J. M. Hussey, Le monde de Byzance, trad. (par anglais en français) de François Vaudou, Paris 1958.

Iorga N., Byzance après Byzance :

N. Iorga, Byzance après Byzance, Continuation de l' histoire de la vie byzantine, Bucarest 1935, ἀνατύπωση 1971.

- Janin R., Constantinople Byzantine :
Raymond Janin, Constantinople Byzantine, 2ème éd., Paris 1964.
- Janin R., Églises et monastères :
Raymond Janin, La géographie ecclésiastique de l' Empire Byzantin, 1ère partie : Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique, tom. III : Les Églises et les monastères, 2ème édit., Paris 1969.
- Janssens E., Trébizonde :
E. Janssens, Trébizonde en Colchide, Bruxelles 1969.
- Jurewicz O., Andronikos I Komnenos :
O. Jurewicz, Andronikos I Komnenos, Hakker, Amsterdam 1970.
- Καβάφης Κ., Ποιήματα :
Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, 'Αθήνα 1948.
- Καραγιαννόπουλος 'Ι. Ε., Πηγαί τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας :
'Ι. Ε. Καραγιαννοπούλου, Πηγαί τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, Βυζαντινά Κείμενα καὶ Μελέται 2, ἔκδ. β', Θεσσαλονίκη 1971.
- Každan A., Die Liste :
Alexander Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (GNM 53 147), Beiträge zur Alten Geschichte und deren Nachleben 2, σ. 233-37, Berlin 1970.
- Κομνηνὸς Ὑψηλάντης 'Αθ., Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν :
'Αθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν, ἔκδ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου Συναίτου, ΚΠπολις 1870, φωτ. ἀνατύπωση.
- Κορδάτος Γ., Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου :
Γιάνη Κορδάτου, Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου, 'Αθήναι 1953.
- Κουκουλῆς Φαίδων, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς :
Φαίδωνος Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. Α' - Στ', 'Αθήναι 1948 - 1955.
- Kunik A., La grande - mère du premier empereur de Trébizonde :
A. Kunik, Sur l' origine géorgienne de la grande - mère du premier empereur de Trébizonde, St Péterburg 1854.
- Krumbacher K., Litteratur :
Karl Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, Munich *1897, ἑλλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, ἔκδ. Παπύρου, 'Αθήναι 1964.
- Kuršanskis M., Fondation de l' Empire de Trébizonde :
M. Kuršanskis, Autour des sources géorgiennes de la fondation de l' Empire de Trébizonde, Ἀρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 107-16.

Kuršanskis M., Une alliance :

M. Kuršanskis, Une alliance problématique au XVe siècle, 'Αρχαῖον Πόντου 30 (1970), σ. 94-106.

Kuršanskis M., Théodora Comnène :

M. Kuršanskis, L'usurpation de Théodora Grande Comnène, REB 33 (1975), σ. 187-209.

Λάμπρος Σ., NE :

Σπυρίδωνος Λάμπρου, NE 1 (1904) - 24 (1927), 'Αθήναι.

Λάμπρος Σ., Λεύκωμα :

Σπυρίδωνος Λάμπρου, Λεύκωμα τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων, 'Αθήναι 1930.

Λαμπρίδης 'Οδ., 'Ιδρυσις κράτους Μεγ. Κομνηνῶν :

'Οδ. Λαμπρίδου, Περὶ τὴν ἰδρυσιν τοῦ κράτους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, 'Αρχαῖον Πόντου 34 (1971-1972), σ. 3-17.

Lampsides Od., Georgios Paläologos :

Od. Lampsides, Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407.

Levtchenko M., Byzance :

M.V. Levtchenko, Byzance des origines à 1453, μετάφρ. στὴ γαλλικὴ Pierre Mabille, Paris 1949· μετάφρ. στὴν ἐλληνικὴ 'Ανωύμου, ἔκδ. «Νέας Ἑλλάδας», 'Αθήνα 1953· μετάφρ. στὴν ἐλληνικὴ Γιάννη Βιστάκη, ἔκδ. Κ. Στρατηγὴ καὶ Σία, 'Αθήνα 1955.

Lihačev N. P., Istoričeskoe :

N. P. Lihačev, Istoričeskoe značenie italogrečeskoj ikonopisi izo brazenija Bogomateri, St Pétersburg 1911, καὶ Appendix, σ. 1-51.

Longnon J., L' Empire latin de Const/nople :

Jean Longnon, L' Empire latin de Constantinople et la principauté de Morée, Paris 1949.

Mädler H., Theodora:

H. Mädler, Theodora, Michael Stratiotikos, Isaak Komnenos. Ein Stück byzantinischer Kaisergeschichte, Plauen 1894.

Michel de Grèce, Andronic :

Michel de Grèce, Andronic ou les aventures d' un empereur d' Orient, Paris 1974.

Moravcsik G., Tochter Ladislaus :

Gyula Moravcsik, Szent László Leánya és a Bizánci pantokrator =monostor· Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator=Kloster in Konstantinopel, Budapest - Konstantinopel 1923.

- Moravcsik G., Hongrie - Byzance - Croisades :
 Gyula Moravcsik, Les relations entre la Hongrie et Byzance à l' époque des Croisades, Bibliothèque de la Revue des Études Hongroises, τ. 9 (1934).
- Moravcsik G., Byzantinoturcica :
 Gyula Moravcsik, Byzantinoturcica, I: Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker II: Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen, 2. Aufl., Berlin 1958.
- Nicol D., Family of Kantakouzenos :
 Donald M. Nicol, The byzantine Family of Kantakouzenos 1100-1460. Printed in Germany at J. J. Augustin, Glückstadt 1968.
- Oldenbourg Z., Les Croisades :
 Zoé Oldenbourg, Les Croisades, Mayenne 1966.
- Oeconomos L., La Vie religieuse :
 L. Oeconomos, La vie religieuse dans l' Empire byzantin au temps des Comnènes et des Anges, Paris 1918.
- Ostrogorsky G., Histoire :
 Georges Ostrogorsky, Histoire de l' État byzantin, trad. française de J. Guillard, Paris 1956.
- Ostrogorsky G., Roda Angelov :
 G. Ostrogorsky, Vozvyšenie roda Angelov (The rise of the family of the Angeloi) in Jubilejnyj Sbornik Russkago Archeologičeskago Obščestva, σ. 111-29, στη ρωσική, Belgrade 1936.
- Papadopoulos A., Palaiologen :
 Averkios Papadopoulos, Versuch einer Genealogie der Palaiologen 1259-1453, München 1938, φωτ. ανατύπωση Amsterdam 1962.
- Παπαρρηγόπουλος Κ., Α' - Στ' :
 Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου, 'Ιστορία του Έλληνικού Έθνους, τ. Α'-Στ', έκδ. Κ. Έλευθερουδάκη (έκτη εικονογραφημένη), Αθήναι 1932.
- Πασπάτης Α., Βυζαντινὰ Μελέται :
 Α. Γ. Πασπάτης, Βυζαντινὰ Μελέται, Τοπογραφικὰ καὶ Ἱστορικὰ, ΚΠολις 1870.
- Polemis D., The Doukai :
 Demetrios I. Polemis, The Doukai, A contribution to Byzantine Prosopography, University of London, Glasgow 1968.
- Rousset P., Croisades :
 Paul Rousset, Histoire des Croisades, Paris 1957.
- Σάκκος Σ., α'Ο πατήρ μου μείζων μού ἐστιν :
 Στεργίου Ν. Σάκκου, α'Ο πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, Σπουδαστήριον Ἑκκλησιαστικῆς Γραμματολογίας, ἀριθ. 8, Θεσσαλονίκη 1968.

Schlumberger G., Νικηφόρος Φωκάς :

Gustave Schlumberger, 'Ο αυτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκάς, μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἰ. Λαμπρίδου, 'Αθήναι 1905.

Schlumberger G., Βυζαντινὴ Ἐποποιία :

Gustave Schlumberger, L'Épopée byzantine à la fin du dixième siècle, t. I-III, Paris 1896 - 1905, τ. I, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Σ. Ἰ. Βουτυρά, 'Αθήναι 1904-1905· τ. II, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ἰ. Λαμπρίδου, 'Αθήναι 1905· τ. III, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ἰ. Λαμπρίδου, 'Αθήναι 1906.

Schreiner P., Pammakaristoskirche :

Peter Schreiner, Eine unbekannte Beschreibung der Pammakaristoskirche (Fethiye Gamii) und weitere Texte zur Topographie Konstantinopels, DOP 25 (1971), σ. 217-49.

Στεφανίδης Β., Ἐκκλησι. Ἱστορία :

'Αρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἐκδ. γ', 'Αθήναι 1970.

Stiernon L., Constantin Ange :

Lucien Stiernon, Notes de prosographie et de titulature byzantines. Constantin Ange (pan)sébastohypertate, REB 19 (1961), σ. 273-83.

Stiernon L., Adrien (Jean) et Constantin Comnène, sébastes :

Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Adrien (Jean) et Constantin Comnène, sébastes, REB 21 (1963), σ. 179-98.

Stiernon L., Trois membres :

Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. A propos de trois membres de la famille Rogerios, REB 22 (1964), σ. 184-98.

Stiernon L., Sébaste et gambros :

Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 222-43.

Stiernon L., Théodora Comnène et Andronic Lapardas, sébastes :

Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Théodora Comnène et Andronic Lapardas, sébastes, REB 24 (1966), σ. 89-96.

Stiernon L., Les origines du despotat D'Épire :

Lucien Stiernon, Les origines du despotat d'Épire, A propos d'un livre récent, REB 17 (1959), σ. 90-126, καὶ Extrait des Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, tome II, σ. 197-202.

Tivčev P., Andronic Ier Comnène :

P. Tivcev, Le règne de l'empereur de Byzance Andronic Ier Comnène, BS 23 (1962), σ. 19-40.

- Toumanoff G., The founder of the Empire of Trebizond :
 G. Toumanoff, On the relationship between the founder of the
 Empire of Trebizond and the Georgian queen Tamar, *Speculum*
 15 (1940), σ. 299-313.
- Fallmerayer J. Ph., Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt :
 J. Ph. Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt,
 München 1827.
- Fassoulakis S., Raoul :
 S. Fassoulakis, The Byzantine family of Raoul - Ral(l)es, Athens
 1973.
- Follow A., La Vraie Croix :
 A. Follow, La Relique de la vraie Croix : Recherches sur le déve-
 loppement d' un culte, Paris 1961.
- Χριστοφιλοπούλου Αικ., Έκλογή :
 Αικατερίνης Χριστοφιλοπούλου, Έκλογή, αναγόμευσις και στέψις
 τοῦ βυζαντινοῦ αυτοκράτορος. Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ.
 22, ἀριθ. 2, Ἀθῆναι 1956.
- Χριστοφιλοπούλου Αικ., Ἀντιβασιλεία :
 Αικατερίνης Χριστοφιλοπούλου, Ἡ Ἀντιβασιλεία εἰς τὸ Βυζάντιον, Βα-
 σιλικὸν Ἰδρυμα Ἐρευνῶν, Σύμμεικτα τ. Β', Ἀθῆναι 1970 (ἀνάτυπον).
- Χρῦσανθος Τραπεζοῦντος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος :
 Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος,
 Ἀθῆναι 1933, ἐξετυπῶθη 28. ΙΙΙ. 1936.
- Wroth W., Coins :
 W. Wroth, Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British
 Museum, τ. I-II, London 1908, ἀνάτυπωση Chicago 1966.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ οἰκογένεια

Μεταξὺ τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν, ποὺ τὸ ὄνομά τους συναντᾶμε σὲ κάθε σελίδα τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας στὸν 1^ο αἰῶνα, αὐτὴ τῶν Κομνηνῶν, εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ περίφημες. Σύμφωνα μὲ τὸν Ψελλό, ποὺ γνώριζε καλὰ τὰ πράγματα, ἡ οἰκογένεια καταγόταν ἀπ' τὴν Κόμνη τῆς Θράκης¹. Ἀλλὰ ποιά εἶναι ἡ Κόμνη τοῦ Ψελλοῦ; Τῆ μικρῆ αὐτῆ πόλῃ ὁ Η. Mädler τῆ συσχέτισε μὲ τοὺς Κομνηνῆς λειμῶνας τοῦ Ἰω. Καντακουζηνοῦ², κοντὰ στὴν Ἀνδριανούπολη, καὶ ἡ γνώμη αὐτῆ ἐπικράτησε μεταξὺ παλιῶν καὶ νέων ἐρευνητῶν³.

Μιὰ παρατήρηση ὅμως δικοῦ μας ἱστορικοῦ, τοῦ Κ. Ἀμαντου⁴, νομίζω πὼς εἶναι ἄξια προσοχῆς. «Δὲ βλέπω, λέει ὁ ἀνωτέρω, πὼς τὸ ἔνα ἀπ' τὰ δυὸ αὐτὰ ὀνόματα (Κόμνη - Κομνηνῆ) θὰ προερχόταν ἀπ' τὸ ἄλλο. Οἱ Κομνηνῆς λειμῶνες ἴσως εἶναι τὰ Βασιλικά Λιβάρια τῶν Σκυλίτση - Κεδρηνοῦ⁵, ἐπομένως δὲν εἶναι παλιό, ἀλλὰ νεώτερο ὄνομα. Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ γενέτειρα τῶν Κομνηνῶν Κόμνη εἶναι ἄλλη. Σὲ ἐπιγραφή τῆς Θράκης⁶ ἀναφέρεται κώμη Κομνέων στὴ νότιο Θράκη ἀπ' τοὺς χριστιανικοὺς ἀκόμη χρόνους καὶ αὐτὴ ἴσως εἶναι ἡ Κόμνη τοῦ Ψελλοῦ. Ὁ ἐκδότης τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς σημειώνει πὼς μιὰ ὥρα πρὸς τὰ βόρεια τοῦ Πανίου, κάποια τοποθεσία λέγεται Κομνιανά, καὶ σχετίζει αὐτὰ πολὺ σωστὰ μὲ τὴν Κόμνη». Ἔτσι πιὸ σωστὰ πρέπει νὰ λέμε πὼς οἱ Κομνηνοὶ κατάγονταν ἀπ' τὴν Κόμνη τῆς νότιας Θράκης καὶ ὄχι ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς λειμῶνες ποὺ ἦταν κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολη.

Ἀργότερα, στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2, ἡ οἰκογένεια

1. Μιχ. Ψελλός, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὀσιώτατον κῆρ Κωνσταντῖνον πατριάρχην ΚΠῆ-λεως τὸν Λειχοῦδην, Σάβα ΜΒ, τ. 4 (1874), σ. 407.

2. Ἰω. Καντακουζηνός, τ. Α', σ. 508.

3. F. Chalandon, Les Comnène, τ. Ι, σ. 21. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 463.

4. Κωνστ. Ἀμαντος, Ἡ καταγωγή τῶν Κομνηνῶν, Θρακικά 10 (1938), σ. 232-33.

5. Σκυλίτση - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 601. Βασιλικά Λιβάρια ἢ Βασιλικὴ Λιβίας.

6. ΕΦΣ τ. 17 (Ἀρχαιολογικὸν Παράρτημα), σ. 95.

νευα ἀπόχτησε μεγάλες ἐκτάσεις γαιῶν στὴν Παφλαγονία—Κασταμόνα λεγόταν τὸ ἀπέραντο χτῆμα της⁷ — καὶ αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ νομιστῇ ἀπ' τὸν ἐθνικό μας ἱστορικό, τὸν Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, πὼς οἱ Κομνηνοὶ κατάγονταν ἀπ' τὴν Παφλαγονία»⁸. Σωστὰ ἐπίσης παρατηρήθηκε ἀπ' τὸν F. Chalandon⁹ πὼς πρέπει νὰ ἀπορρίψουμε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Du Cange¹⁰ πὼς οἱ Κομνηνοὶ ἀνήκουν σ' ἓνα παλιὸ ρωμαϊκὸ οἶκο ποὺ ἀκολούθησε τὸ μεγάλον Κωνσταντῖνον στὸ Βυζάντιον. Οἱ ἐγκωμισιαστὲς τῶν Κομνηνῶν Νικηφόρος Βρυένιος καὶ Ἄννα Κομνηνὴ 32 δὲ θὰ παράλειπαν νὰ τονίσουν μιὰ τέτοια προέλευσιν, ἔστω κι ἂν τὰ ὑπόψῃ τους στοιχεῖα ἦσαν θρυλικά, ὅπως κάνει ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς δυὸ γιὰ τὸν οἶκον τῶν Δουκῶν¹¹.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν ἦταν καθαρὰ ἐλληνικὴ, καθὼς ἀναγνωρίζουν καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Σλάβοι βυζαντινολόγοι¹². Αὐτὰ ποὺ ὑποστηρίχτηκαν πὼς τάχα ἡ οἰκογένεια ἦταν βλαχικῆς καταγωγῆς¹³, ἔχουν σήμερα παταγωδῶς καταπέσει.

Ἄλλο γάμος τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 4 μὲ τὴν Αἰκατερίνην, τὴν κόρη τοῦ τελευταίου τσάρου τῆς Βουλγαρίας ἀπ' τὸν οἶκον τοῦ Σαμουήλ, Ἰωάννη-Βλα-

7. Σκυλίτσης - Κεδρηός, τ. Β', σ. 622 : οἶκος δὲ ἡ Κασταμόνα τοῦ Ἰσαάκιου μαγίστρου τοῦ Κομνηνοῦ. Κασταμόνα εἶναι ἡ σημερινὴ Kastamouni, βλ. Ramsay, The historical geography of Asia Minor, Londres 1890, σ. 65-66. Τὸ χτῆμα ὅμως ἀποχτήθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ Κομνηνὸ Ἐρωτικό 2, καθὼς μᾶς βεβαιῶνουν ὁ Βρυένιος, σ. 93: περιδὲ τὴν Κασταμόνα γενόμενος (ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός 15) ἐπεθύμησε τὴν τοῦ πάππου οἰκίαν ἰδεῖν καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32, τ. I, σ. 16 : Γενόμενος δὲ (ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός 15) ἐν τῇ παππῶα πόλει...

8. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ', β', σ. 5. Πρέπει ὅμως νὰ τονιστῇ πὼς καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἀπ' τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸ 4 ἀκόμη, θεωροῦσαν τὴν προέλευσιν τῆς οἰκογένειας ἀνατολικὴ καὶ ἔχι δυτικὴ ἀπ' τὴ Θράκη. Ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης, σ. 53, λέει γιὰ τὸν ἀνωτέρω: ἔξ οὗ καὶ τις τῶν εὐγεγονότων καὶ περὶ τὴν ἐξῶν ὀνομαστῶν καὶ γενναίων, Ἰσαάκιος ὄνομα (Κομνηνός αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον). Βλέπει νὰ παραβλέπεται ἡ δυτικὴ προέλευσιν τῆς οἰκογένειας, καθὼς οἱ ἀριστοκράτες τῆς Ἀνατολῆς στὴ συνείδησιν τῶν Βυζαντινῶν ἦσαν ἀνώτεροι ἀπὸ κεινούς τῆς Δύσης, βλ. S. Vryonis, Byzantium: The Social Basis of Decline in the Eleventh Century, Greek, Roman, and Byzantine Studies 2 (1959), σ. 161-2.

9. F. Chalandon, Les Comnènes, τ. I, σ. 21.

10. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 169.

11. Βρυένιος, σ. 13.

12. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 463.

13. G. Murnu, L' origine des Comnènes, Bulletin de la Section Historique de l' Académie roumaine, X (1924), σ. 212-16.

δίστακου, προσέδωσε μιὰ λάμψη στὴν οἰκογένεια¹⁴, καὶ ἡ ἀνοδὸς τοῦ στὸ θρόνο τὸ 1057 ἔφερε τοὺς Κομνηνοὺς στὴν πρώτη σειρὰ τῶν μεγάλων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ κατοχύρωσε τὴ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς καὶ τὴν ἔκανε τὴν πρώτη ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν 11^ο αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς, ἦταν ὁ γάμος τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 15 μὲ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, καὶ ἡ ἀνοδὸς τους τὸ 1081 στὸ θρόνο.

Οἱ δυὸ ξεχωριστὲς μέσα στὴν ἀριστοκρατία τῆς ἐποχῆς γενιές, Κομνηνοὶ-Δοῦκες, ἐνώθηκαν, καὶ αὐτὴ ἡ ἔνωση παρήγαγε ἕνα νέο κλάδο ἐπιγόνων ἐνδόξων προγόνων, πῶς ὑπερήφανο. Αὐτὸς ὁ νέος κλάδος — οἱ Κομνηνοδοῦκαι — φυσικὰ κληρονόμησε τὶς ἀρετὲς καὶ τῶν δυὸ γενῶν, τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκῶν¹⁵.

Κατὰ τὸ 11^ο αἰῶνα ποὺ βασιλεύουν οἱ Κομνηνοί, καὶ οἱ Δοῦκαι, θν καὶ κάπως παρακαμάζουν, ἐξακολουθοῦν νὰ στέκωνται δίπλα στοὺς Κομνηνοὺς καὶ νὰ ἀποτελοῦν τὸ ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ θεῖα γένη¹⁶. Ἡ γενιὰ τῶν Κομνηνοδοῦκων — τέτοιοι εἶναι γενικὰ ὅλοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας — ἀπὸ δυὸ ἥρωικὰ αἵματα, καθὼς καταγόταν, μᾶς λένε οἱ ρήτορες-ἐγκωμιαστές, πορφυροῦ καὶ βυσσίνου μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, ἔδωσαν τοὺς κάλλιστους ἀπογόνους, ποὺ δὲν καυχιόνταν πῶς εἶχαν γιὰ προπάτορες θεοὺς ἀσελεγεῖς, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἥρωες καὶ βασιλεῖς, ἀλλὰ καλὰ κατασκευασμένους σὲ ἀλκή καὶ σωματικὴ ρώμη ἄντρες, προικισμένους ἀπ' τὴ φύση τους στὴ στρατηγία καὶ στὴ μεγαλόνοια. Δὲν τιμῶνταν ἀπ' τὶς ἀλουργίδες ποὺ περιβάλλονταν, ἀλλὰ αὐτοὶ μὲ τὶς προσωπικότητές τους τιμοῦσαν τὶς ἀλουργίδες.

14. Ὁ Βρυένιος, σ. 106, ἐξαίρει τοὺς Δοῦκες γιὰ τὴν ἔνωσή τους μὲ τοὺς ἀπογόνους τῶν τσάρων τῆς Βουλγαρίας.

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1400: Δύο μὲν οὖν ἦσθη σικῆπτρα Ρωμαῖοι ἀλλήλοις καλὸν ἀνταυγάζοντα· τὸ μὲν μικρῶ πρότερον τὸ Κομνηνόν, τὸ δ' εὐθὺς παρὰ πόδας τὸ Δουικόν, ἄμφω εὐτυχῆ καὶ περιφανῆ καὶ κοσμητικῆς ἀρετῆς οὐκ ἀνάξια· κἄτα ὥσπερ ἐκ συμφωνίας συνελήλυθέτην εἰς ἓν πολλῶ φανότερον καὶ λαμπρότερον τοῦτο δὴ τὸ Κομνηνοδοικόν. . . Ὁ Βρυένιος, σ. 12-13, ἐκφράζει τὴν ἴδια ἰδέα: Ἐκ Δουικῶν γὰρ ἀρμοσάμενος (ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός 15) τοῦ βίου τὴν κοινωνὸν εἰς μίαν συμφωνίαν ἄμφω τὰ γένη συνῆψε καὶ εἰς ἓν φυτὸν συνεδέδρωσεν· ἅμα δὲ ἐπὶ τὸ ἀρχαιόττη διαφέρων αἰδεσιμώτερον, ὡς φασι. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες τὴν τε Κομνηνικὴν ἀρχαιογονίαν καὶ Δουικὴν αἰδοῦμενοι. . .

16. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1253: . . . τὰ θεῖα γένη τὸ Κομνηνῶν καὶ τὸ Δουικῶν. . . Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονοβία εἰς Νικηφόρον Κομνηνόν, VV 17 (1910), σελ. 292, στίχ. 76: Ἐν δὲ ἡ τοῦ γένους φασφορία, τὸ Κομνηνόθεν, τὸ ἐκ Δουικῶν. . ., Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, αὐτόθι, Μονοβία εἰς τὸν αὐτόν, σ. 305, στίχ. 112.

“Ὅπως κανείς δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ τὸ ρεῦμα τῶν ἠλιακῶν ἀκτίνων καὶ τὴ ζωογόνο δύναμη ποὺ ἀπαυγάζει ἀπ’ αὐτές, ἐκτὸς ἂν ἀπὸ ἀτυχία του ἔχει τυφλωθῆ, ἔτσι κανείς δὲν ἀγνοεῖ τις σωματικὲς καὶ ἀπόκριφες ἀρετὲς τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκῶν. Κι ἂν κανείς θελήσῃ νὰ ἀναδράμῃ στὶς ἀρχὲς τῆς γενιᾶς καὶ νὰ ἐξετάσῃ τις πρωτόγονες ρίζες, ἓνα ἄλλο κατάλογο ἡρώων θὰ ἀναγράψῃ, πολὺ πιὸ σεμνὸ καὶ πιὸ θεῖο ἀπὸ κείνους τοὺς ἡμίθεους καὶ θεογενεῖς τῆς ἀρχαιότητος· γιατί, ἂν καὶ τὸ κάθε γένος ἀπ’ τὰ δύο, καὶ μόνο του ξεχωρίζει γιὰ τὴν ἀξιοτήτά του, ἀκόμη πιὸ πολὺ μὲ τὴν ἐπιγαμία (Κομνηνῶν καὶ Δουκῶν) καὶ τὴν ἔνωσή του ἔγινε πιὸ θαυμάσιο, ὅπως ὅταν κανείς ἀναμίξῃ χρυσάφι καὶ βάμμα πορφυρένιο θὰ βγάλῃ μιὰ σειρὰ χρυσοπόρφυρη»¹⁷. Ἄλλου, ὁ ἴδιος αὐτὸς ρήτορας, κάτω ἀπ’ τὴν ιδιότητά του τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ποιητῆ, «ὡς ἄλλος νέος Ὀρφέας, καλῦτερος ἀπ’ τὸν παλιόν»¹⁸, παίρνει τὴν κιθάρα του καὶ μᾶς ψάλλει γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς, κυρίως «τῆς πρώτης καὶ βασιλικῆς τῶν Κομνηνῶν χρυσῆς σειρᾶς»¹⁹:

«Ἄλλὰ λοιπὸν ὁ λόγος τῆς σιωπῆς στὸν ὄρμο ἄς σταματήσῃ
τοῦ πελάου τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἢ χύση δύναμη μοῦ δίνει,
καθὼς ἀκούω λαμπρὰ ἀριστουργήματα γενναίων βασιλέων,
ἀνδρῶν ἡρώων εὐγενῶν ἀλκίμων μεγαθύμων,
ποὺ τοὺς βίους τους δὲν εἶναι μπορετὸ μὲ τὴ γλῶσσα νὰ διαπλεύσω.
Ἦδη λοιπὸν ξεβγαίνουν τρισσαριστεῖς σκηπτοῦχοι
Κομνηνιάδες ἐξουσιαστὲς μεγαλοουργοὶ γεννάδες,
ποὺ πελαγίζουσι θάλασσες τῶν τροπαιουχημάτων,
αὐτὲς ποὺ οὔτε κι αὐτὸς ὁ δυνατὸς ὁ Ἡρακλῆς μπόρεσε νὰ περάσῃ»²⁰.

Οἱ ποιητὲς τῆς αὐλῆς τῶν Κομνηνῶν ξεπερνοῦν τὸν προηγούμενο ρήτορα καὶ ποιητῆ. «Τὶς στρατιῆς τῶν Τούρκων, κι αὐτὲς τῶν ἄλλων ἔθνων, τίς κάνουν δ ο ὕ λ ε ς τῆς ἀκαταμάχητης Κομνηνικῆς δυναστείας»²¹. Γιὰ τίς ἐπιγαμίες ποὺ κάνουν τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οικογένειας μὲ μέλη ἄλ-

17. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος εἰς τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν 115, VV 17 (1910), σ. 305-6.

18. Κωνστ. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 286-87.

19. Εὐθύμιος Τορνίκης, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν λογοθέτην Δημήτριον Τορνίκην, REB 26 (1968), σ. 108. Ἡ πρώτη βασιλικὴ καὶ χρυσῆ σειρὰ τῶν Κομνηνῶν εἶναι αὐτὴ ποὺ προσήλθε κατὰ σειρὰ ἀπ’ τὸν Ἀλέξιο (α') 15, τὸν γιὸ του Ἰωάννη (β') 34, τὸν ἐγγονὸν του Μαυουήλ (α') 81, τὰ νόμιμα καὶ νόθα παιδιὰ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου κ. οὐ. κ.

20. Κωνστ. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 286.

21. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 517.

λων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Βυζαντίου, ἕνας ἀπ' τοὺς αὐλικούς ποιητές, ἀναφωνεῖ:

«Αὐξάνου σκῆπτρο Κομνηνῶν, εὐρύνου, θεῖον γένος,
γένος χρυσὸ ἥρωϊκὸ βασιρικὸ καὶ μέγα
ποῦ μὲ τὰ πιὸ ἐπιφανῆ γένη συμπεθεριάξεις»²².

Οἱ Κομνηνοὶ δὲν εἶναι πρὸς «δέντρο ὀλβιώτατο»²³ καὶ «γενιὰ πιὸ ἥρωϊκὴ ἀπ' τῆ γενιὰ τοῦ Κόδρου»²⁴. Τὰ μέλη τῆς ἑνδοξῆς δυναστείας ὀνομάζονται Κομνηνιάδες²⁵, Κομνηναυγεῖς²⁶, Κομνηναυγεῖς Δουκολαμπεῖς²⁷, Κομνηνοβλάστητοι²⁸, Κομνηνοφυεῖς,²⁹ Κομνηνόπαιδες,³⁰ ἀλλὰ καὶ Χρυσουγεῖς³¹, Μεγαλοχρυσοπτέρυγοι³², Μουσόθρευτοι³³ καὶ Μουσομελίρρυτοι³⁴, Χρυσοβόλοι³⁵ καὶ Χρυσοβόλοι Γίγαντες³⁶, Χρυσορείθρονες³⁷, σκύμνοι λεόντων³⁸. Οἱ πριγκίπισσες τῆς γενιᾶς παραβάλλονται μὲ τὶς Ἡλιάδες³⁹.

Πριγκίπισες καὶ πριγκίπισσες εἶναι ὑπερήφανοὶ ποῦ προέρχονται ἀπ' τῆ

22. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 266.

23. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 409.

24. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 410.

25. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 234, 338· Κωνστ. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 286.

26. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 261, 266, 313.

27. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 261.

28. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 290.

29. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 371, 443.

30. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodroneum, σ. 25 [358].

31. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 132· ἔκδ. C. Neumann, Griechische Geschichtsschreiber, σ. 66.

32. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. S. Bernardinello, σ. 40.

33. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. S. Bernardinello, σ. 65-6.

34. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. S. Bernardinello, σ. 65.

35. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. S. Bernardinello, σ. 76.

36. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. S. Bernardinello, σ. 64, 80.

37. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. S. Bernardinello, σ. 30.

38. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 418· ἔκδ. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 770.

39. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 420, 452· Εὐθύμιος Τορνίτσης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Ἀλέξιον (γ') Κομνηνὸν 180, REB 26 (1968), σ. 64.

μεγάλη αυτοκρατορική αυτή γενιά: στὸ στόμα τους οἱ ποιητὲς θέτουν τὴ φράση: «Ἐγὼ Κομνηνῶν εὐκλεοῦς ἔφυν γένους»⁴⁰. Οἱ Κομνηνοὶ μονάρχες θεωροῦνται «ἐκ μήτρας θεοπρόβλητοι»⁴¹! Οἱ ξένοι αυτοκρατορικοὶ καὶ βασιλικοὶ οἴκοι «ἐξευγενίζονται, ποὺ συγκεντρῶνται μὲ τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν»⁴². «Γίνονται λαμπρότεροι καὶ μεγαλοδοξότεροι»⁴³, καθὼς οἱ ξένοι ἡγεμόνες ἐνώνονται μὲ Κομνηνὲς πριγκίπισσες. Μὲ κάποια ὑπερβολὴ οἱ ποιητὲς παραβάλλουν μιὰ Κομνηνὴ πριγκίπισσα ποὺ φεύγει στὰ ξένα νὰ παντρευτῆ ἄλλοσθηνῆ ἡγεμόνα μὲ τὴν Πολυξένη καὶ δὲ διστάζουν νὰ ποῦν πὼς «τὸ τερπνὸ θυγάτριο ἐνώθηκε μὲ τὸ χτῆνος τῆς Δύσης»⁴⁴.

Οἱ Κομνηνοὶ διακρίνονταν γιὰ τὸν μεγάλο τους πλοῦτο. Μεγάλοι γαιοχτῆμονες, εἶχαν μέσα στὴν ΚΠολὴ τὰ μέγαρά τους, ποὺ ἀποτελοῦσαν ἀληθινὰ ὀχυρωμένα φρούρια· ἦσαν πόλεις μέσα στὴν Πόλιν μὲ ἑκατοντάδες αὐλικῶν, γραμματικῶν καὶ δούλων. Δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ ἐξαιρέσεις. Γιὰ ἓνα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πρίγκιπες, γιὰ τὴν ἑγγονὴν κάποιας Κομνηνῆς⁴⁵, μαθαίνομε πὼς εἶχε φτάσει σὲ μεγάλη φτώχεια, ἔτσι ποὺ νὰ ντύνεται μὲ κουρέλια, καὶ εἰ ἱστορικοὶ τὸν ἀναφέρουν ὡς «ρακενδύτην Κομνηνόν»· ἡ φιλοδοξία ὅμως καὶ σ' αὐτὸν τὸν ξεπεσμό δὲν τὸν ἐγκατάλειψε, καθὼς ἀποπειράθηκε νὰ καταλάβῃ τὸν αυτοκρατορικὸ θρόνον⁴⁶.

Στὸ ἐπώνυμο τῶν Κομνηνῶν δὲν παρατηροῦνται πολλὲς παραφθορές. Μιὰ παραφθορὰ συναντᾶμε στὸ παρωνύμιο: Κομνηνοῦτζικος⁴⁷ καὶ μιὰ ἄλλη στὴν Ἰταλία Κομνηνάτος^{47α}.

Πρῶτος γνωστός στὴν ἱστορία Κομνηνὸς εἶναι ὁ Μανουὴλ 2 «ἐκεῖνος ὁ πᾶν»⁴⁸, ποὺ ἡ δράση του εἶναι ἀξιόλογη στὸν καιρὸ τοῦ Βασιλείου (β') τοῦ

40. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Εἰς τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔκδ. L. Sternbach, *Spicilegium Prodromeum*, σ. 32 [365]· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, *NE 8* (1911), σ. 154, ἀριθ. 242.

41. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 44.

42. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 321.

43. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Neumann, *Griechische Geschichtsschreiber*, σ. 65.

44. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Miller, *RHC Hist. Grecs*, τ. II, σ. 768· ἔκδ. C. Neumann, *Griechische Geschichtsschreiber*, σ. 69. Πρβλ. Ch. Diehl, *Fig. Byz.*, s. II, σ. 167, ἑλλην. μετάφρ., σ. 526.

45. Βλ. S. De Jongh, σ. 75, ἀριθ. 17.

46. Χωνιάτης, σ. 554.

47. Fr. Dölger, *Schatzkammern des Heiligen Berges*, σ. 171-73, ἀριθ. 62.

47α. Γεώργιος Σχολάριος, *Γενεαλογία Μελισσηνῶν*, *NE 1* (1904), σ. 193 : οἴτινες Κομνηναῖοι... ἐκλήθησαν διὰ τὸ στενὸν τῆς ἰταλικῆς γλώττης.

48. Βρυένιος, σ. 17.

Πορφυρογέννητου. Ἡ οικογένεια διακρίνεται ἀπ' τοὺς πρώτους ἤδη ἐκπροσώπους της. Ἀμέσως ἔδωσε ἓνα σοβαρὸ αὐτοκράτορα, τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 4, καὶ κατὰ συνέχεια τέσσερις ἀληθινὰ μεγάλους ἡγεμόνες, τὸν Ἀλέξιο (α') 15, τὸν Ἰωάννη (β') 34, τὸ Μανουήλ (α') 81 καὶ τὸν Ἀνδρόνικο (α') 87. Γιὰ νὰ καταλάβουμε καλύτερα τοὺς Κομνηνοὺς, ὅπως λέει καὶ κάποιος⁴⁹, πρέπει νὰ προσέξουμε τὴν οικογενειακὴ ἱστορία καὶ βιολογία τους. Βιολογικὰ ἀποδείχεται μιὰ πολὺ δυναμικὴ οικογένεια, κ' ἔτσι ἐξηγοῦνται καὶ οἱ ἐπιτυχίες της.

Μερικοὶ μάλιστα ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς εἶχαν ὑπερκεχλισμένη ζωτικότη-
τα πού πάνω στὴν ἄσκηση τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς τους,
τοὺς ὀδηγοῦσε σχεδὸν μέχρι τὸ ἔγκλημα, ὅπως τὸν Ἀνδρόνικο (α') 87, τὸν
Ἰσαάκιο Κομνηνὸ τῆς Κύπρου⁵⁰ καὶ ἄλλους. Αὐτὴ ἡ ἐγκληματικὴ ὁδὸς
τοῦ πρώτου ἀπ' αὐτοὺς ἔριξε τοὺς Κομνηνοὺς ἀπ' τὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου.
Οἱ ΚΠολίτες, ὄχι μόνον τὸν τύραννο Ἀνδρόνικο (α') 87 ἀποδοκίμασαν,
ἀλλὰ καὶ αὐτὸν πού πρότεινε γιὰ κληρονόμο τῆς βασιλείας τὸ γιό του Μανουήλ
Κομνηνὸ 161, πρίγκιπα διακρινόμενον γιὰ τὴ μετριοπάθειά του, καθὼς δὲν ἤ-
θελαν νὰ βασιλεύονται ἀπ' τὴ γενιά τους⁵¹. Ἡδὴ ὁ ἱστορικὸς Νικίτας Χω-
νιάτης κάνει μιὰ ἀξιόλογη παρατήρηση γιὰ τὰ πάθη τῶν Κομνηνῶν, ἐξαιτίας
τῆς προσφυγῆς τὸ 1201 τοῦ Μιχαήλ Δούκα Κομνηνοῦ Ἀγγελου 174 στὸν
Σελτζουκίδη ἡγεμόνα τῆς Ἀμινσοῦ καὶ τῆς Δόκειας «Ρουκρατίνο» (Ruk-
neddin) «πιὸ σοβαρὴ αἰτία, γράφει, πού τὸ κράτος τῶν Ἑλλήνων γονάτισε
καὶ πολλὲς πόλεις καὶ χῶρες του ἔχουν κατακτηθῆ ἀπ' τοὺς ἐχτροὺς, καὶ πού
ἀργότερα ὀλότελα τὸ κράτος χάθηκε (ἐννοεῖ τὴν ἄλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς
Σταυροφόρους), εἶναι πού οἱ Κομνηνοὶ τρώγονταν μεταξύ τους καὶ κοίταζαν
ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς νὰ καταλάβῃ τὸ θρόνον· φεύγοντας σὲ ἄλλα ἐχθρικά κρά-
τη, πρῶδιδαν τὰ ἔθνικα συμφέροντα, κ' ἔτσι προκάλεσαν τὴν καταστροφὴ τῆς
πατρίδας τους»^{51α}. Ἡ βιολογικὴ ὅμως δύναμις τῆς οικογένειας τῆς ἐξασφάλι-
σε ἓνα ἄλλο ἐλληνικὸ αὐτοκράτορικὸ θρόνον, αὐτὸν τῆς Τραπε-
ζούντας, ὅπου βασιλεύσαν μέχρι τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1461⁵².

49. Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 331.

50. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 78, ὁ. 28 καὶ 30.

51. Χωνιάτης, σ. 451-52. Καὶ γιὰ τοὺς Ἀγγέλους, ἓνα παρακλάδι τῶν Κομνηνῶν,
πού διαδέχτηκαν αὐτοὺς τοὺς τελευταίους στὸ θρόνον τοῦ Βυζαντίου, οἱ ΚΠολίτες δῆλωσαν
πὺς δὲν τοὺς θένε πιὰ γιὰ βασιλεῖς τους, βλ. Χωνιάτην, σ. 743.

51α. Χωνιάτης, σ. 701.

52. Βλ. Fr. Babinger, La date de la prise de Trébizonde par les Turcs, REB 7
(1950), σ. 205-7.

Τελευταῖος ἀπόγονος τῆς μεγάλης αὐτῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ὑπῆρξε, καθὼς λένε, ὁ μητροπολίτης Δρύστρας Ἱερόθεος, κατὰ κόσμον Ἰωάννης Κομνηνός, πού πέθανε τὸ 1719⁵³.

Στὸν παρόντα Α' τόμο τῆς Γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν περιλαμβάνονται ἕξι γενεές (Πρώτη Γενεὰ ἀπ' τὰ μέσα τοῦ 1' αἰ. - Ἑκτη γενεὰ ὡς τὰ τέλη τοῦ 1β' αἰ.) καὶ βιογραφοῦνται 98 Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνές. Στὴν τακτικὴ Γενεαλογία τῶν συνταυτιζομένων Κομνηνῶν, ὅπου ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον παρελαμβάνουν κατὰ γενεές, ρητὰ ἀναφέρεται ἡ στερεότυπη φράση: «γιὸς ἢ κόρη τοῦ τάδε καὶ τῆς τάδε», κ' ἔτσι γίνεται ἡ προέκταση τοῦ οἰκογενειακοῦ δέντρου.

Μετὰ τὴν ἐξάντληση τῆς τακτικῆς αὐτῆς Γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν, θὰ ἀναφερθοῦν, κατὰ συνέχεια τοῦ ἀριθμοῦ τὸν ὅποιον θὰ φέρῃ ὁ τελευταῖος Κομνηνός τῆς τακτικῆς Γενεαλογίας, οἱ μὴ συνταυτιζόμενοι Κομνηνοί, ἐκεῖνοι δηλ. πού τὰ διασωθέντα γι' αὐτοὺς στοιχεῖα δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοὺς συνταυτίσωμε καὶ νὰ τοὺς δώσωμε τὴν ἀνάλογη τακτὴ θέση στὸ οἰκογενειακὸ δέντρο. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς συνταυτίζονται σχετικὰ. Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρω δυὸ περιπτώσεις: Ἐπὶ στοιχεῖα προκύπτει πὼς ἡ Μαρία Κομνηνὴ ἦταν ἐγγονὴ τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12⁵⁴, ἀλλὰ δὲ ξέρομε, ποιοῦ γιοῦ ἢ ποιαῆς κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, κόρη ἦταν. Ἐπίσης ἀπὸ στοιχεῖα προκύπτει πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνός Μαλιασηνός Δούκας Βρυέννιος ἦταν γιὸς μιᾶς ἐγγονῆς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66⁵⁵, ἀλλὰ δὲ ξέρομε αὐτὴ ἢ μητέρα του ποιοῦ γιοῦ τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66 ἦταν κόρη. Ἔτσι δὲ μποροῦμε τοὺς Κομνηνοὺς καὶ τὶς Κομνηνές τῆς ἀνωτέρω κατηγορίας νὰ τοὺς ἐντάξωμε στὴν τακτικὴ Γενεαλογία. Οἱ σχετικὰ συνταυτιζόμενοι Κομνηνοὶ θὰ ἀκολουθήσουν ἀμέσως μετὰ τὴν τακτικὴ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἀκολουθήσουν οἱ μὴ συνταυτιζόμενοι Κομνηνοί.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Κομνηνῶν πού παρουσιάζω εἶναι πολὺ μεγάλος, ἂν καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ διέφυγαν τὴν προσοχὴ τῆς ἱστορίας ἢ, κι ἂν ἡ ἱστορία τοὺς μνημόνευσε, θὰ διέφυγαν ἀπ' τὴ δική μου ἔρευνα. Μεγάλῃ φθορᾷ τῶν Κομνηνῶν ἔγινε στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κομνηνοῦ 87⁵⁶, ἀλλὰ ὄχι

53. Ἄ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, Ὁ τελευταῖος Κομνηνός κατ' ἔγγραφον ἐπίσημον τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Νεοφύτου (1695), (Ἰωάννης Κομνηνός ὁ καὶ Ἱερόθεος Δρύστρας), ΔΠΕΕ 2 (1885), σ. 667-79.

54. Zacos - Vegliery, σ. 1516, ἀριθ. 2720 bis :

Θεοτόκη, βοήθει Μαρία τῆ Κομνηνῆ τῆ ἐγγονῆ τοῦ αἰδίδιμου σεβαστοκράτορος.

55. M. Treu, Manuel Holobolos, BZ 5 (1896), σ. 550. S. De Jongh, σ. 93. D. Polemis, The Doukaï, σ. 142-43, ἀριθ. 121.

56. Χωνιάτης, σ. 334, 345-46, 348, 354, 357, 361, 381-82.

πιό λίγη και στον καιρό του διαδόχου του 'Ισαάκιου (β') του "Αγγελου 183⁵⁷.

Στήν έκτενη βιογραφία του 'Ανδρόνικου (α') Κομνηνού 87 παρελαύνουν πολλοί Κομνηνοί και Κομνηνές, και εκεί έχει ο αναγνώστης την ευκαιρία να δῆ συντονισμένη, σάν σέ ἀμφιθέατρο, τῆ δράση και τὴν προσωπικότητα πολλῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας.

Πολλές συνταυτίσεις Κομνηνῶν γιά πρώτη φορά γίνονται και παρουσιάζονται στο παρὸν ἔργο.

Ὡς πρὸς τὸ ἐπώνυμο ποὺ φέρουν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς: Ὅχι λίγοι Κομνηνοί δὲν φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ἀν και ἀνήκουν στήν τακτικὴ Γενεαλογία. Τρεῖς ἔγγονοὶ τοῦ 'Αλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 και τῆς Εἰρήνης Δούκαινας — εἶτε ἀπ' τῆ μάμμη τους εἶτε ἀπ' τὸν ἀδελφὸ της και μεγάλο θεῖο τους 'Ιωάννη Δούκα⁵⁸ — φέρουν τὸ ἐπώνυμο Δ ο υ κ α ς, καθὼς και δυὸ ἔγγονές (ἀπ' τῆ μάμμη τους). Αὐτοὶ εἶναι: α) ὁ 'Ιωάννης Δούκας 66, β) ὁ 'Ιωάννης Δούκας 83, γ) ὁ 'Ιωάννης Δούκας 90, δ) ἡ Εἰρήνη Δούκαινα 67 και ε) ἡ Εἰρήνη Δούκαινα 71. Ἄς σημειωθῆ, πὼς ὁ 'Ιωάννης Δούκας 83 εἶναι Κομνηνός ἀπ' τὸν πατέρα του, πριγκίπα πορφυρογέννητο, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι εἶναι Κομνηνοὶ και Κομνηνές ἀπ' τις μητέρες τους, πριγκίπισσες πορφυρογέννητες. Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ στήν οὐσία Κομνηνοὶ και μόνο στο ἐπώνυμο Δοῦκας; Γι' αὐτὸ και στήν τακτικὴ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν δὲν περιλαμβάνω μόνον ἐκείνους ποὺ φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ἀλλὰ και ἐκείνους ποὺ ἐξ αἵματος ἀνήκουν σ' αὐτούς, ἔστω κι ἀν δὲν φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός. Ἀπ' τὰ 98 μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν ἔξι πρώτων γενεῶν (ἀριθ. 1-98), 17 μέλη δὲν φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός⁵⁹.

'Απ' αὐτά, πέντε μέλη φέρουν τὸ ἐπώνυμο Δοκειανός - Δοκειανή⁶⁰. τρία μέλη φέρουν τὸ ἐπώνυμο Ταρωνίτης-Ταρωνίτισσα⁶¹. ἓνα μέλος τὸ ἐπώνυμο Βοτανειάτης⁶². ἑπτὰ μέλη τὸ ἐπώνυμο Δούκας-Δούκαινα⁶³. και ἓνα μέλος τὸ ἐπώνυμο Πακουριανός⁶⁴. Συνήθως ὁ γιὸς ἢ ἡ κόρη μιᾶς πορφυρογέννητης Κομνηνῆς πριγκίπισσας φέρει τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, δηλ. τὸ ἐπώνυμο τῆς μητέρας και ὄχι τοῦ πατέρα.

57. Χωνιάτης, σ. 552-54.

58. Γιὰ τὸν 'Ιωάννη Δούκα βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 66 - 70, ἀριθ. 25.

59. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 5, 18, 20, 21, 22, 46, 47, 48, 60, 66, 67, 71, 83, 90, 93, 96, 98.

60. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 5, 18, 46, 47, 60.

61. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 20, 21, 22.

62. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν: 48.

63. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 66, 67, 71, 83, 90, 93, 96.

64. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν: 98.

Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα ποῦ φέρουν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς: α) Ὁ ἕνας γιὸς δὲν φέρει, γενικά, τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα, ὅπως καὶ μιὰ κόρη τὸ ὄνομα τῆς μητέρας· β) συνήθως ὁ πρωτότοκος τῶν ἐγγονῶν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πάππου· γ) στὴν ἐπέκταση τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, τὰ ὀνόματα τῶν προγόνων, γιὰ τὴν ἀτυχία τῶν ἐρευνητῶν, συνεχῶς ἐπαναλαμβάνονται. Γιὰ τὰ ἀρσενικά μέλη τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι: Ἀλέξιος, Ἰωάννης, Ἀνδρόνικος, Ἰσαάκιος καὶ Μανουήλ· γιὰ τὰ θηλυκὰ μέλη τὰ ὀνόματα εἶναι: Ἄννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα καὶ Εἰρήνη. Ἀπ' τὰ 195 μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν ποῦ ἀνήκουν στὶς ἑξὶ πρώτες γενεές (1-98), καθὼς καὶ στὴν ἑβδόμη γενεά (99-195), μᾶς εἶναι ἀγνωστα τὰ ὀνόματα ἐνὸς Κομνηνοῦ ⁶⁵ καὶ 15 θηλειῶν Κομνηνῶν ⁶⁶. Ἐπίσης γιὰ 12 μέλη τῆς οἰκογένειας ⁶⁷, δὲ γνωρίζομε ἂν εἶναι ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ γένους, οὔτε φυσικά καὶ τὸ ὄνομα ποῦ ἔφεραν. Πολλὰ ἀπ' τὰ ἀνωτέρω μέλη, ποῦ σὲ σύνολο ἀνέρχονται σὲ 28 (1+15+12=28), θὰ ἔφεραν ἓνα ἀπ' τὰ ὀνόματα τῶν ἀρσενικῶν ἢ θηλυκῶν μελῶν ποῦ ἀναφέραμε πιὸ πάνω. Ἔτσι — ἀπ' τὰ 195 μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν ἑπτὰ πρώτων γενεῶν — μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα 167 μελῶν. Ἀπ' αὐτὰ 110 εἶναι ἀρσενικοῦ γένους καὶ 57 θηλυκοῦ γένους. Ἀπ' αὐτὰ τὰ 110 μέλη ἀρσενικοῦ γένους φέρουν τὸ ὄνομα Ἀλέξιος 25 ⁶⁸, τὸ ὄνομα Ἰωάννης 17 ⁶⁹, τὸ ὄνομα Ἀνδρόνικος 10 ⁷⁰, τὸ ὄνομα Ἰσαάκιος 14 ⁷¹, τὸ ὄνομα Μανουήλ 11 ⁷², τὸ ὄνομα Νικηφόρος 7 ⁷³, τὸ ὄνομα Μιχαήλ 5 ⁷⁴, τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος 6 ⁷⁵, τὸ ὄνομα Θεόδωρος 4 ⁷⁶, τὸ ὄνομα Ἀδριανός 2 ⁷⁷,

65. Τοῦ ὑπ' ἀριθ. 186.

66. Τῶν ὑπ' ἀριθ. 5, 43, 47, 59, 97, 99, 100, 105, 108, 122, 157, 171, 172, 173, 190.

67. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 50, 51, 52, 88, 89, 102, 103, 107, 176, 187, 188, 193.

68. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 15, 25, 41, 45, 53, 64, 65, 69, 74, 82, 92, 106, 116, 119, 125, 132, 134, 137, 144, 152, 155, 156, 164, 167, 180.

69. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 6, 21, 23, 31, 34, 55, 66, 83, 84, 90, 104, 128, 133, 139, 147, 162, 179.

70. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 35, 70, 76, 87, 93, 113, 117, 124, 135, 148.

71. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 1, 4, 12, 36, 49, 56, 60, 62, 78, 96, 151, 160, 166, 183.

72. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 2, 7, 10, 39, 48, 81, 118, 159, 161, 169, 175.

73. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 3, 17, 63, 98, 114, 115, 120.

74. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 18, 110, 174, 177, 181.

75. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 27, 101, 170, 178, 189, 192.

76. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 9, 46, 168, 182.

77. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 16, 28.

τὸ ὄνομα Γρηγόριος 2⁷⁸, τὸ ὄνομα Γεώργιος 2⁷⁹, τὸ ὄνομα Δαβὶδ 1⁸⁰, τὸ ὄνομα Θεοφύλακτος 1⁸¹, τὸ ὄνομα Στέφανος 1⁸², τὸ ὄνομα Νικόλαος 1⁸³ καὶ τὸ ὄνομα Σουλεϊμάν 1⁸⁴. Ἄπ' τὰ 57 μέλη θηλυκοῦ γένους φέρουν τὸ ὄνομα Ἄννα 13⁸⁵, τὸ ὄνομα Μαρία 15⁸⁶, τὸ ὄνομα Εὐδοκία 7⁸⁷, τὸ ὄνομα Θεοδώρα 10⁸⁸, τὸ ὄνομα Εἰρήνη 8⁸⁹, τὸ ὄνομα Ζωὴ 3⁹⁰ καὶ τὸ ὄνομα Σοφία 1⁹¹.

Οἱ Κομνηνοὶ ἐμφανίζονται στὸ ἱστορικὸ προσκῆνιο κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἱ' αἰ. μὲ τὸν ὑποτιθέμενο Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 1, γιὰ νὰ τελειώσουν ὀριστικὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ ἱη' αἰ. μὲ τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ, ποῦ μὲ τὸ ὄνομα Ἰερόθεος ἔγινε μητροπολίτης Δρύστρας⁹².

Οἱ διάφοροι ποῦ στὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοῦ φέρουν τὸ ἐπίθετο Κομνηνός, καθὼς καὶ Εὐρωπαῖοι πρίγκιπες καὶ τυχοδιωχτές, δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν καμιὰ ἐπίσημη ἀπόδειξη τῆς καταγωγῆς τους ἀπ' τὸν αὐτοκρατορικὸ οἶκο τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τραπεζούντας⁹³.

78. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 22, 194.

79. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 191, 195.

80. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 112.

81. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 109.

82. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 57.

83. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 111.

84. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 158.

85. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 19, 20, 24, 32, 42, 44, 72, 77, 86, 126, 140, 149, 154.

86. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 8, 11, 26, 33, 68, 75, 85, 91, 121, 123, 129, 141, 146, 153, 163.

87. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 13, 30, 37, 73, 80, 94, 130.

88. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 14, 38, 58, 79, 127, 131, 138, 142, 150, 185.

89. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 61, 67, 71, 136, 143, 145, 165, 184.

90. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 40, 54, 95.

91. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 29.

92. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 53.

93. Τὰ περιεχόμενα τῶν δυὸ παλιῶν βιβλίων γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, τοῦ Δημητρίου Στεφανόπολι Κομνηνοῦ, *Précis historique de la maison impériale des Comnène ou l' on trouve l' origine, les moeurs et les usages des Maniotes*, Amsterdam 1784, καὶ τοῦ E. F. Baron Henin de Cuvillers, *Coup d' oeil historique et généalogique sur l' origine de la maison impériale des Comnène*, Venise 1798, εἶναι καθαρῶς φανταστικά. Βλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. I, σ. 22, ὁ. 4, καὶ κυρίως D. Polemis, *The Doukai*, σ. 134, ὁ. 1. Ἐπίσης φανταστικὸ εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Don Lorenzo Miniati, *Le glorie cadute (ἡ πεσμένη δόξα) dell' antississima et augustissima familia Comnena*, Venetia 1663, καθὼς καὶ τὸ πρόσφατο ἔργο τοῦ Ricardo Pano, *Genealogia de la casa imperial Lascaris Comneno*, Tunja 1971.

1. [Ἰσαάκιος] Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 935/40 - † ;)

Ὁ πατέρας τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 πρέπει, σύμφωνα μὲ τὴν ἑλληνικὴ συνήθεια, νὰ λεγόταν Ἰσαάκιος, καθὼς στὸν πρωτότοκο γιό του, τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνό 4, ἔδωσε αὐτὸ τὸ ὄνομα¹. Ὁ πατέρας τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 πρέπει νὰ γεννήθηκε περί τὸ 935/40, καθὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Μανουὴλ φέρεται γεννημένος περί τὸ 955/60², καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Du Cange³, πού τῆ γνώμη του δείχνει νὰ ἀποδέχεται καὶ ὁ G. Schlumberger⁴, παντρεύτηκε μιὰ κόρη τῆς οἰκογένειας τῶν Ἐρωτικῶν, πιθανὸν ἀδελφὴ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Κύπρου Θεόφιλου Ἐρωτικοῦ πού στασίασε τὸ 1042 κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου θ' τοῦ Μονομάχου (1042 - 1055) καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία του θεατρινίστηκε μέσα στὸν Ἰππόδρομο τῆς ΚΠολης, καθὼς ὑποχρεώθηκε νὰ περιβληθῆ γυναικεῖα φορέματα, καὶ μὲ αὐτὰ νὰ ἐμφανιστῆ ὡς δῆθεν θριαμβευτῆς⁵.

Συνάγει δὲ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὁ Du Cange ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μανουὴλ 2 ἀναφέρεται μὲ τὸ ἐπώνυμο Ἐρωτικός⁶. Πῆρε δηλ. τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του Ἐρωτικός, καὶ ὄχι αὐτὸ τοῦ πατέρα του Κομνηνός. Γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 τίποτε δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ, οὔτε κἀν πότε πέθανε. Ὁ [Ἰσαάκιος] Κομνηνός ἀπ' τῆ γυναίκα πού παντρεύ-

1. 1 Ὁ Ἀθ. Κομνηνός Ὑψηλάντης, Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν, σ. 8, τὸν πατέρα τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 ὀνομάζει, χωρὶς νὰ παραθέτῃ πηγή, Ἰωάννη ἄλλὰ γιατί Ἰωάννης, πού ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ δευτερότοκου γιου του, καὶ ὄχι Ἰσαάκιος, πού ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ πρωτότοκου; Καὶ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ΝΕ 1 (1904), σ. 192, στὰ περί Κομνηνῶν μυθικά του, θεωρεῖ ἐπικρατοῦν ὄνομα τῆς οἰκογένειας τὸ Ἰσαάκιος. «Καὶ ἐκ τοῦ Ἰσαακίου (ἐκίρνου τοῦ Ἀρτάβανου), γράφει, δέκατος ἔβδομος (στὴν ὑ. 6 : ἔβδομος) [γόνος] ὑπῆρχεν ὁ βασιλεὺς κῆρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνός καὶ ὁ τούτου ἀπ'ἀδελφος κῆρ Ἰωάννης...»

2. S. De Jongh, σ. 2.

3. Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 170.

4. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. I², σ. 73.

5. Σκυλίτζης, σ. 429. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 549-50. Πρβλ. Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 245-6· Κ. Παπαρηγόπουλος, Δ', α', σ. 233.

6. Σκυλίτζης, σ. 323: Μανουὴλ πατρίκιον τὸν Ἐρωτικόν, Σκυλίτσης - Κεδρηνός τ. Β', σ. 427.

τηκε ἀπόχτησε τὸ πῦρ λίγο δυὸ παιδιὰ, τὸν Μανουήλ Κομνηνὸν Ἐρωτικὸν 2 καὶ τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν 3 7.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΕΝΕΑ

2. Μανουήλ Κομνηνὸς Ἐρωτικὸς

(γένν. περὶ τὸ 955/60 - †1020)

ἌΟ Μανουήλ Κομνηνὸς¹ Ἐρωτικὸς², γιὸς τοῦ [Ἰσαάκιου] Κομνηνοῦ 1 καὶ τῆς Ἀνώνομης Ἐρωτικῆς³, γεννήθηκε περὶ τὸ 955/60⁴. ἌΟ Μανουήλ, αὐτὸς ὁ περιφημὸς ἀντρας), ὅπως τὸν θέλει ὁ Βρυένιος⁵, πῆρε τὸν τίτλο τοῦ πατρικίου⁶, καὶ ἔσως, ἀν πιστεύσωμε τῇ δισεγγόνῃ του Ἄννα Κομνηνή⁷, ὑψώθηκε ἀπ' τὸ Βασίλειο (β') τὸν Πορφυρογέννητο στὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δομέστικου τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ 978 ὑπεράσπισε χωρὶς ἐπιτυχία τὴ Νίκαια, πού τὴν πολιορκοῦσε ὁ μέγας στασιαστὴς τῆς Ἀνατολῆς Βάρδας Σκληρὸς⁸.

7. Οἱ ἐκ τῶν πηγῶν μαρτυρίες τῆς ὑπαρξῆς τέκνων, παρατίθενται πάντα, πλὴν ὀρισμένων σκοτεινῶν περιπτώσεων, στὶς οἰκεῖες ταυτάρθιμες προσωπογραφίες· γιὰ τὴν προκειμένη περίπτωση π. χ. ὁ ἀναγνώστης θὰ προσφύγῃ στοὺς Μανουήλ Κομνηνὸν Ἐρωτικὸν 2 καὶ Νικηφόρον Κομνηνὸν 3.

2. 1 Βρυένιος, σ. 17: Μανουήλ ἐκεῖνου τοῦ πάνου, ὃς ἐς Κομνηνοὺς ἀναφέρων τὸ γένος. . .

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 427. Σκυλίτζης, σ. 323.

3. Βλ. ἀνωτέρω ὁ. 1 καὶ 2.

4. S. De Jongh, σ. 2, ὁ. 2. Τὰ τρία παιδιὰ του γεννήθηκαν περὶ τὸ 1007, 1012 καὶ 1015· ἦταν ἄρα ὁ Μανουήλ κατὰ τὴ γέννησή τους 47, 52 καὶ 55 χρονῶ, ἀν δεχτοῦμε πὼς γεννήθηκε τὸ 960· αὐτὸ βέβαια εἶναι κάπως ἀπαράδεκτο γιὰ μιὰ ἐποχὴ πού παντρεύονταν πολὺ ἑνωρίς, δὲ μπορούμε ὅμως νὰ τοποθετήσωμε τὴ γέννησή του μετὰ τὸ 960, γιὰτὶ τὸ 978 τὸν βλέπομε νὰ ὑπερασπίζῃ τὴ Νίκαια ἀπ' τὸ Σκληρὸ.

5. Βλ. ἀνωτέρω ὁ. 1.

6. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 427. Σκυλίτζης, σ. 323.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 9.

8. Σκυλίτσης, σ. 323. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 427. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 10. ὁ Νικηφ. Βρυένιος, σ. 17, λέει μόνον πὼς στάλθηκε ὡς πρέσβις ἀπ' τὸ Βασίλειο (β') στὸ Βάρδα Σκληρὸ.

Παντρεύτηκε άγνωστο πότε με μιá κάποια Μαρία⁹ πού δέ ξέρομε από ποιá οίκογένεια προερχόταν. Πέθανε περί τó 1020¹⁰, ένώ ή γυναίκα του πρέπει νά είχε πεθάνει περί τó 1015¹¹. 'Ο Μανουήλ Κομνηνός 'Ερωτικός άπόχησε άπ' τή Μαρία τρία παιδιά, δυό άγόρια και ένα κορίτσι, τόν 'Ισαάκι Κομνηνό 4, τήν 'Ανώνυμη Κομνηνή 5 και τόν 'Ιωάννη Κομνηνό 6.

3. Νικηφόρος Κομνηνός

(γένν. περί τó 970 - † μετά τó 1026)

'Ο Νικηφόρος Κομνηνός¹, γιός του ['Ισαάκιου] Κομνηνού 1 και τής 'Ανώνυμης 'Ερωτικής², γεννήθηκε περί τó 970. 'Ο Νικηφόρος πού έφερε τόν τίτλο του πρωτοπαθάριου διορίστηκε τó 1022 άπ' τόν αυτοκράτορα Βασίλειο (β') τόν Πορφυρογέννητο στρατηγός τής νέας άσιατικής έπαρχίας τής 'Ασπρακανίας³. 'Η έπαρχία αύτή δέν ήταν άλλη άπ' τó τέως άρμενικό βασίλειο του Βασπουρακάν (Vaspourakan), πού ó τελευταίος ήγεμόνας του Σεναχηρείμ (Senachérim) είχε παρχωρήσει στον αυτοκράτορα Βασίλειο (β') τó 1021, για νά άποτελέσει τμήμα τής Αυτοκρατορίας, παίρνοντας σέ άντάλλαγμα τήν έπαρχία τής Σεβάστειας⁴.

9. 'Ο γιός τους 'Ισαάκιος 4 όνόμασε τή μοναχοκόρη του Μαρία 8, και ó γιός τους 'Ιωάννης 6 όνόμασε τήν πρωτότοκη άπ' τις κόρες του Μαρία 11.

10. Οί δυό γιοί του κατά τó θάνατό του ήσαν, σύμφωνα με τó Βρυέννιο, σ. 17, ακομίδη νέου.

11. Τó «πάλαι θανούσης» του Βρυέννιου, σ. 17, για τή μητέρα των δυό μικρών Κομνηνών, πρέπει νά σημαίνει πώς αύτή είχε πεθάνει 4-5 χρόνια πρην άπ' τόν πατέρα τους.

3. 1. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 464.

2. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 170. G. Schlumberger, Βυζαντινή 'Εποποιία, τ. II, σ. 597. 'Α. Κομνηνός 'Υψηλάντης, Τά μετά τήν 'Αλωσιν, σ. 8. 'Ο F. Chalandon, τ. I, σ. 22, παρατηρεί σωστά πώς καμιά ένδειξη δέ μάς δίδεται άπ' τις πηγές για τή σχέση τής συγγένειας πού συνδέει τó Νικηφόρο με τó Μανουήλ 2, ένó ή S. De Jongh, σ. 72, καταχωρεί τó Νικηφόρο μεταξύ των μη συνταυτισθέντων Κομνηνών. Κοντά σ' αύτά όμως πρέπει νά σημειώσωμε πώς τó όνομα Νικηφόρος τó συναντάμε στον πεμπτότοκο γιό του 'Ιωάννη Κομνηνού 6, τó Νικηφόρο Κομνηνό 17, και δέν άποκλείεται ó 'Ιωάννης 6 νά έδωσε σ' αύτόν τó γιό του τó όνομα του θείου του, του άδελφού του πατέρα του.

3. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 464.

4. Σκυλίτζης, σ. 354-55. Πρβλ. G. Schlumberger, Βυζαντινή 'Εποποιία, τ. II, σ. 590-602.

Ὁ Νικηφόρος ὑπῆρξε ἕνας λαμπρὸς καὶ ἐξαιρετος στρατηγὸς καὶ κυβερνήτης. Ἐξακολούθησε νὰ εἶναι στρατηγὸς Ἀσπρακανίας καὶ στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου (η΄) ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βασιλείου (β΄) καὶ κατόρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας του μὲ ἐπιτυχεῖς καταχτήσεις ἐναντίον τῶν γειτόνων Τούρκων δυναστῶν. Ἐπεισε ἄλλους τοὺς στρατιῶτες του νὰ ὀρκιστοῦν πὼς ἢ θὰ νικοῦν ἢ θὰ πέφτουν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου στοῦ πλευροῦ του. Ἀπ' αὐτό, ὁ Νικηφόρος κατηγορήθηκε στὸν Κωνσταντῖνο (η΄), καθὼς φαίνεται, πὼς ἀπόβλεψε στὴ σύνθεση στρατοῦ προσωπικὰ σ' αὐτὸν ἀφοσιωμένου. Ἔτσι ὁ φιλόποπτος μονάρχης, κάτω ἀπ' τὸ φόβο μήπως ἕνας τόσο δραστήριος στρατηγὸς πού στηρίζεται σὲ τόσο ἀφοσιωμένους στρατιῶτες γίνῃ ἐπικίνδυνος, ἔπαυσε τὸ 1026 τὸ γενναῖο στρατηγὸ ἀπ' τῆ διοίκηση τῆς Ἀσπρακανίας καὶ τὸν ἀνακάλεσε στὴν ΚΠολη, ὅπου μὲ τὴν ἄφιξή του πρόσταξε καὶ τὸν ἐτύφλωσαν ⁵.

Ὁ Ἀρμένιος ὁμοῦς χρονογράφος Ἀρισδάγης ὁ ἐκ Λασιδιβέρδης μᾶς δίνει μιὰ ἄλλη ἐκδοσὴ γιὰ τὴν αἰτία τῆς τύφλωσής τοῦ Νικηφόρου, πού δὲ πρέπει νὰ τὴν παραβλέψωμε. Καθαρὰ τὸν κατηγορεῖ πὼς εἶχε συνωμοτήσῃ μὲ τὸ βασιλεῖα τῆς Ἀβασγίας καὶ Γεωργίας Γεώργιο I (1014-1027) γιὰ νὰ ἀναγορευτῇ στὴν Ἀσία αὐτοκράτορας ἀπ' τοὺς στρατιῶτες του ἢ καλύτερα γιὰ νὰ κἀνῃ τὴν Ἀσπρακανία ἕνα ἰδιαιτέρο κράτος στὴν Ἀνατολὴ κάτω ἀπ' τὴν ἡγεμονία του. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα τῆς Καππαδοκίας, ὅταν πληροφορήθηκαν τὴν πλοκὴ αὐτῆς τῆς συνωμοσίας, τὸν συνέλαβαν μέσα στὴ σκηνή του μαζί μὲ τοὺς συνεργάτες του καὶ ἀνάφεραν σχετικὰ στὸν αὐτοκράτορα πού τὸν ἐπόμενο χρόνον, καὶ ἀφοῦ βεβαιώθηκε γιὰ τὴν ἐνοχὴ τους, πρόσταξε τὴν τύφλωσή τους ⁶. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Νικηφόρου μᾶς εἶναι ἀγνωστο ὅσο γιὰ ἀπογόνους δὲ φαίνεται νὰ ἄφησε.

5. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 481-82. Πρβλ. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. II, σ. 597-98, καὶ αὐτόθι τ. III, σ. 29-30.

6. Ἀρισδάγης ὁ ἐκ Λασιδιβέρδης, Histoire d' Arménie, trad. en français Evariste Prud' homme, Paris 1864. Πρβλ. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. III, σ. 30-32. N. Adontz, Études Armeno - byzantines, σ. 171-2.

ΤΡΙΤΗ ΓΕΝΕΑ

4. Ἰσαάκιος (α') Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1007 - †1060)

Ὁ Ἰσαάκιος¹ (α') ὁ Κομνηνός, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρατικοῦ 2 καὶ τῆς Μαρίας², γεννήθηκε περί τὸ 1007³. Παντρεύτηκε πιθανὸν ἤδη τὸ 1025⁴ τῇ Βουλγαρίδα πριγκίπισσα Αἰκατερίνη⁵, κόρη τοῦ τελευταίου τσάρου τῆς Βουλγαρίας ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κομητοπούλων Ἰωάννη Βλαδίσλαου (1015-1018) καὶ τῆς τσαρίνας Μαρίας⁶, γεννημένη περί τὸ 1010. Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός ἀπ' τὸ 1042 περίπου ὡς τὸ 1054 ποὺ παύτηκε ἀπ' τὴν αὐτοκρατορίσα Θεοδώρα τὴν Πορφυρογέννητη⁷, ὑπῆρξε **δ ο μ ε σ τ ι κ ο ς τ ὠ ν σ χ ο λ ῶ ν τ ῆ ς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς** καὶ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ **μ ά γ ι σ τ ρ ο υ** καὶ τοῦ **β έ σ τ η ς**. Στις 8 Ἰουνίου τοῦ 1057 οἱ συνάδελφοί του στρα-

4. 1. Φέρει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του [Ἰσαάκιου] Κομνηνοῦ 1.

2. Βρυένιος, σ. 17· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 9 : Μανουὴλ ἐκεῖνος, ὁ τοῦ προβεβασιλευκότος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ πατῆρ. . .

3. Mädler, Theodora, σ. 13.

4. Βρυένιος, σ. 19.

5. Βρυένιος, σ. 19· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648· Ἰωήλ, σ. 64· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 132 κεξ., 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολή 112, Σάββα MB 5 (1876), σ. 356-58.

6. Οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 628, καὶ ὁ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 660, λένε πὼς ἡ Αἰκατερίνη ἦταν ἀδελφὴ τοῦ Ἀαρόν, γιοῦ τοῦ Ἰωάννη Βλαδίσλαου, ἐνῶ ὁ Βρυένιος, σ. 19, λέει πὼς ἦταν ἡ πρεσβύτερη κόρη τοῦ τσάρου Σαμουήλ. Αὐτὸς κόρες τοῦ Σαμουήλ προβάλλουν πραγματικὰ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τοῦ 1018· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 474 : ἔνθα προσήχθησαν αὐτῶ θυγατέρες δύο τοῦ Σαμουήλ. Ἀλλά, ὅπως σωστά παρατήρησε ὁ Mädler, Theodora, σ. 13, οἱ κόρες αὐτὰς ἦσαν τότε σὲ ἡλικία 25 μὲ 30 χρονῶ. Ἡ Αἰκατερίνη ἦταν λοιπὸν ἡ πρωτότοκη ἀπ' τὶς ἑξὶ κόρες τοῦ Ἰωάννη Βλαδίσλαου, ἀκόμη σὲ παιδικὴ ἡλικία, ὅταν αἰχμαλωτίστηκαν τὸ 1018, βλ. Σκυλίτσην - Κεδρηνόν, τ. Β', σ. 468-70. Τὸ λάθος τοῦ Βρυένιου εἶναι εὐκολο νὰ ἐξηγηθῇ· γι' αὐτόν, ὅπως καὶ στὴν Ἄννα Κομνηνὴ (σ. II, σ. 96 : Σαμουήλ ὁ τελευταῖος τῆς Βουλγαρικῆς δυναστείας), ὁ τελευταῖος τσάρος τῆς Βουλγαρίας ἦταν ὁ ἡρωϊκὸς Σαμουήλ, ἐνῶ οἱ ἀδύναμοι καὶ ἐφήμεροι διάδοχοί του εἶχαν πρὶν ἀπὸ πολὺ λησιμονηθῆ.

7. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 611· Γλυκᾶς, σ. 599.

8. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 611· Γλυκᾶς, σ. 600. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή : Κύριε, βοήθει Ἰσαακίῳ μεγίστρω, βέστη καὶ στρατοπεδάρχη τῆς Ἀνατολῆς τῶ Κομνηνῶ. βλ. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2680, σ. 1453-1454.

τηγοὶ στασίασαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαήλ (ζ') τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ ἀναγόρευσαν τὸν Ἰσαάκιο αὐτοκράτορα σὲ κάποιο μέρος τῆς Παφλαγονίας. Ἀπὸ ὅλη τῆ Μ. Ἀσία μαζεύτηκαν γύρω του ὀπαδοὶ καὶ σὲ λίγο ὁ Ἰσαάκιος βρισκόταν μὲ τὸ στρατό του στὴ Νίκαια. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ποὺ στάλθηκε σὲ συνάντησή του, νικῆθηκε στὴ μάχη τοῦ Ἄδης.

Ὁ Μιχαήλ (ζ') ἀναγκάστηκε νὰ ἔλθῃ σὲ διαπραγματεύσεις μὲ τὸν ἀντίπαλό του. Ἀπὸ μιὰ πρεσβεία ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Λειχοῦδη, τὸ Λέοντα Ἀλωπὸ καὶ τὸ Μιχαήλ Ψελλό, τοῦ προτάθηκε ὁ τίτλος τοῦ κ α ἰ σ α ρ α μὲ τὸ δίκαιο τῆς διαδοχῆς στὸ θρόνο. Αὐτὲς οἱ παραχωρήσεις δὲν πέτυχαν παρὰ νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν ἀνταρσία. Τὴν ἴδια στιγμή ἡ ΚΠολη ἄπλωσε τὰ χέρια πρὸς τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ. Ἀλλὰ ἡ λύση δόθηκε ἀπ' τὴν τρίτη δύναμη ποὺ ἀποτελοῦσε μαζί μὲ τίς δυὸ ἀντίπαλες ἀριστοκρατίες, τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν στρατιωτικὴ, τὸν παράγοντα τὸν πιὸ σπουδαῖο: τὴν Ἐκκλησία. Ὁ δυναμικὸς πατριάρχης Μιχαήλ (α') ὁ Κηρουλάριος (1043-1058, †1059) μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντίστασης καὶ ἡ ἄγια - Σοφία ἔγινε τὸ κέντρο τῆς ἀντικυβερνητικῆς κίνησης. Ἔτσι ὁ Μιχαήλ (ζ') ὑποχρεώθηκε νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰ λάβῃ τὸ μοναχικὸ σχῆμα. Τὴν 1 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1057 ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἔκανε τὴ θριαμβευτικὴ του εἴσοδο στὴν ΚΠολη καὶ ἔλαβε τὸ διάδημα ἀπ' τὰ χέρια τοῦ πατριάρχου⁹.

Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε σύντομη. Ἡ ἀντίθεσή του πρὸς τὸν φιλόδοξο πατριάρχη Μιχαήλ τὸν Κηρουλάριο ποὺ ἤθελε τὴν πνευματικὴ ἐξουσία ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς καὶ δὲ δίστασε νὰ περιβληθῆ ἐρυθρὰ ὑποδήματα¹⁰ — πρὸ νόμιμο ἀποκλειστικὸ τοῦ αὐτοκράτορα — καὶ οἱ αὐστηρὲς οἰκονομίαι του ξεσῆκωσαν μιὰ γενικὴ ἐχτρότητα¹¹. Δυὸ χρόνια προηγουμένως ἡ συμμαχία τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία προκάλεσε τὴν πτώση τοῦ Μιχαήλ (ζ')· αὐτὴ τῆ φορά ἡ συμμαχία τῆς μὲ τὴν ἀριστοκρατία τῶν πολιτικῶν ἀξιωματοῦχων ἦταν ἐκεῖνη ποὺ ὀδήγησε τὸν Ἰσαάκιο (α') τὸν Κομνηνὸ στὴν πτώση. Σὲ μιὰ στιγμή ἀπελπισίας, καὶ ἄρρωστος, παραιτήθηκε τῆς πορφύρας, τὴν 22 τοῦ Νοέμβριου τοῦ 1059, κάτω ἀπ' τίς πιεστικὰς συμβουλὰς τοῦ

9. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 637-38· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 85-110· Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 53-59. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 360-61. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή: Ἰσαάκιος βασιλεὺς Ρωμαίων. Βλ. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part I, ἀριθ. 85, 85 bis καὶ 86, σ. 76-8.

10. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 643: ἐπεβάλλετο δὲ καὶ κοικοβαφῆ περιβαλεῖν πέδιλα, Ζωναράς, τ. III, σ. 668· Μιχαήλ Ἀτταλειάτης, σ. 62-3· Συνεχιστὴς Ἰω. Σκυλίτσης, σ. 104-5.

11. Ζωναράς, τ. III, σ. 667-68· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120.

Ψελλοῦ, καὶ ἀποσύρθηκε στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, ὅπου ἔγινε μοναχός¹². Πέθανε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1060¹³.

Ὁ Ψελλὸς μᾶς λέει πὼς ὁ Ἰσαάκιος «καὶ μόνο μὲ τὴν παρουσία του ἐνέπνεε τὸ σεβασμὸν»¹⁴ καὶ πὼς ἀπὸ κάθε ἄλλον ἄνθρωπο ἦταν πῶς βραχύλογος, ἔτσι πὼς σχεδὸν μὲ νεύματα καὶ κινήσεις τῶν χειρῶν καὶ τοῦ κεφαλοῦ, χωρὶς πολλὰ λόγια, διηύθυνε κάθε πράξη»¹⁵. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ στὰ νομίσματά του ἀπεικονίστηκε μὲ γυμνὸ σπαθί¹⁶. Πρόδρομος τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 87, θέλησε νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴν κρόρο τοῦ Αὐγείου, ἃν ἦταν μπορετὸ «μέσα σὲ μιὰ μέρα»¹⁷. Ὁ Συνεχιστὴς τοῦ Σκυλίτση¹⁸ καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης¹⁹ μᾶς παρουσιάζουν μὲ ζωηρότητα τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἰσαάκιου (α') κατὰ τῆς σπατάλης τοῦ δημόσιου πλοῦτου· αὐτὸς πρῶτος περιόρισε τὰ δασίματα τῶν ὀφικίων, δηλ. τίς χορηγίες τῶν τιτλούχων τοῦ Κράτους, πὼς πρέπει νὰ ἦσαν τεράστιες. Ἀκόμη ἔβαλε χέρι καὶ στὰ μοναστήρια²⁰. Χωρὶς νὰ τὸν μέλη πὼς γινόταν ἀντιδημοτικὸς, ἀνάλαβε ἓνα ἡράκλειο ἄλλο²¹, πὼς δυστυχῶς δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελειώσῃ.

12. Σκυλίτσης - Κεδρηγός, τ. Β', σ. 647-48· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 672-74· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120-38· Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 68-9· Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 108-9· Μανασσῆς, σ. 272, στίχ. 6409-420· Βρυέννιος, σ. 20-22· Γλυκᾶς, σ. 603. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 363· Vasiliev, Ἱστορία, σ. 436· Ἀμαντος, τ. Β', σ. 234-5. Σχετικὰ μὲ τὴν ἡμερομηνία παραίτησης ἀπ' τὸ θρόνο τοῦ Ἰσαάκιου (α') μέχρι πρὶν λίγο εἶχε γίνῃ ἀποδεχτὴ ἡ χρονολογία τῆς 25ης τοῦ Δεκεμβριοῦ τοῦ 1059, βλ. Grumel, Chronologie, σ. 358· Ostrogorsky, Histoire, σ. 363· Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 117. Ἄλλὰ ὁ P. Gautier εἰς Monodie inédite de Michel Psellos sur le basileus Andronic Doucas, REB 24 (1966), σ. 156, ἔχοντας ὑπόψῃ του μιὰ σημείωση τοῦ χφ. Athen. gr. 1429, φ. 45^r, διαπίστωσε πὼς ἡ ὀριστικὴ παραίτηση τοῦ Ἰσαάκιου (α') ἔγινε στίς 22 τοῦ Νοέμβριο τοῦ 1059 καὶ ἡ ἀναγόρευση καὶ στέψη τοῦ Κωνσταντίνου (ι') Δούκα στίς 23 τοῦ Νοέμβριο ἰ. ε.

13. Βρυέννιος, σ. 23 : ἀλλ' ὁ μὲν Κομνηνὸς ἐν αὐτὸν ἐπιβιούς μετὰ τὴν τούτου (τοῦ Κωνσταντίνου ι' Δούκα) ἀνάρρησιν ἐτελεύτα.

14. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 85 : αἰδέσιμος γὰρ τις ἐδόκει καὶ μόνον ὀρώμενος.

15. Ψελλός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 113.

16. Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 103 : τῷ βασιλικῷ νομίσματι σπαθηφόρος διαχαράττεται, μὴ τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφας, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ ἰσχύϊ καὶ τῇ περι πολέμου ἐμπειρίᾳ, Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 665-66.

17. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120-21.

18. Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 103-4.

19. Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 60-61.

20. Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 104· Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 61· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 667-68.

21. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 668· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 121.

Ἡ γυναίκα του Αἰκατερίνη τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποία εἶχε στέφει ἀγούστα²², «τὸ μεγάλο αὐτὸ ἀγαλμα καὶ στόλισμα τοῦ γυναικείου κόσμου, ποὺ ἐνῶ ὁ ἄντρας της πολεμοῦσε τοὺς ἐχτροὺς τῆς Αὐτοκρατορίας, αὐτὴ μὲ τὴν κόρη τους Μαρία Κομνηνὴ 8, ἀγωνιοῦσε καὶ προσευχόταν νύχτα - μέρα στὴ Θεομήτορα νὰ εἶναι πάντα μαζί του»²³, φαίνεται πὼς ἦταν μιὰ ἐξυπνη καὶ δυναμικὴ γυναίκα. Οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ κόλακες τῆς αὐτῆς, ποὺ εἶχαν τύχει τῶν ἀπειρῶν εὐεργεσιῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους, γράφοντας πρὸς αὐτὴ θὰ διακηρῦξουν πὼς «ἦταν ὄχι μόνο τυπικὰ ἀλλὰ καὶ ἀληθινὰ βασιλισσα, ποὺ ὄχι μόνο ἀπὸ βασιλικὴ γενιὰ καταγόταν—τῆ βασιλικὴ γενιὰ τῆς Βουλγαρίας—ἀλλὰ ποὺ συγχρόνως εἶχε τὴν τύχη νὰ ἀπολαύσῃ τὴ βασιλεία καὶ στὸ Βυζάντιο, κ' ἔτσι νὰ ὑπερβάλλῃ τὴν προηγούμενη οἰκογενειακὴ της εὐκλεία»²⁴. Θὰ ποῦν ἀκόμη καὶ θὰ διακηρῦξουν πὼς «ἦταν ἡ ζωὴ ποὺ ἔφερεν τὸ φῶς»²⁵.

Ἡ Αἰκατερίνη κατὰ τίς μέρες τῆς ἀρρώστιας τοῦ συζύγου της, τὸν μελαγχολικὸ ἐκεῖνο Νοέμβρη τοῦ 1059, μὲ τὸ γυναικεῖο της αἰσθητήριο κατάλαβε πὼς ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ποὺ ἰσχυριζόταν «πὼς δὲ μπορούσε νὰ ζήσῃ μακριὰ ἀπ' αὐτὴ καὶ τὸν ἄντρα της οὔτε γιὰ λίγο, καὶ πὼς μιὰ σύντομη ἀπομάκρυνσή του ἀπ' τὴν ΚΠολη κατακαίει καὶ ἀναλίσκει τὴν ψυχὴ του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ὑποφέρῃ»²⁶, κατάλαβε λοιπὸν ἡ Αἰκατερίνη πὼς αὐτὸς ὁ μέγας κόλακας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ κυρίως συνέβαλε, γιὰ νὰ πάρῃ ὁ ἄντρας της τὴν ἀπόφαση νὰ παραιτηθῇ ἀπ' τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, καὶ σὲ μιὰ συνάντησή τους τοῦ τὰ ἔφαλε γιὰ τὰ καλὰ: «Σοῦ χρεωστοῦμε χάρη, τοῦ εἶπε, φιλόσοφε, γιὰ τὴν ὠραία συμβουλὴ ποὺ θέλησες νὰ δώσης στὸν αὐτοκράτορα· πολὺ καλὰ μᾶς ἀνταπέδωσες τίς εὐεργεσίες ποὺ σοῦ κάναμε, μὲ τὸ νὰ σπρώξῃς τὸν αὐ-

22. Σουλτίσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 132 κεξ., 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολὴ 112, Σάθα MB 5 (1876), σ. 356-58· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 666· Συνεχιστὴς Σουλτίσης, σ. 103· Γλυκᾶς, σ. 604· VV 2 (1895), σ. 185, Ἐπιγραφή ἐκ Κριμαίας: Ἐγένοντο αἱ πόρται τοῦ πραιτορίου σιδηραῖ, ἐνεκινίσθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ κάστρου ἐπὶ Ἰσαακίου μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Αἰκατερίνης τῆς εὐσεβεστάτης Ἀγούστης διὰ Λέοντος πατρικίου καὶ στρατηγῶ Ἰεροῦ τοῦ Ἀλυάτου μηνὸς Ἀπριλίου ἰνδ. ιβ' ἔτους, Ξφζζ' (1059).

23. Μιχαὴλ Ψελλός, Πρὸς τὸν βασιλέα [Ἰσαάκιον] τὸν Κομνηνόν, Σάθα MB 5 (1876), σ. 419.

24. Μιχαὴλ Ψελλός, Τῇ δεσποίνῃ Αἰκατερίνῃ, Σάθα MB 5 (1876), σ. 357.

25. Μιχαὴλ Ψελλός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 357: πὼς ἔχεις ἡ φωσφόρος ζωὴ;

26. Μιχαὴλ Ψελλός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 357: Ποθῶ μὲν οὖν ὑμᾶς καὶ περόντας, ἀποδημησάντων δὲ τῆς Πόλεως καὶ ἐξεληλυθῶτων βραχὺ, φέρειν οὐ δύναμαι, ἀλλ' ὡς περ πῦρ ἐμφολεῦόν μου τῇ ψυχῇ κατακαίει καὶ δαπανᾷ, καὶ οὐκ ἔχω ἐνεγκεῖν τὴν διάστασιν.

τοκράτορα να περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα»²⁷. Οἱ ὄρκοι τοῦ Ψελλοῦ πὼς δὲν ἔκανε τόχα κάτι τέτοιο, ἡ ἐπίκληση τῆς μαρτυρίας τοῦ ἄρρωστου αὐτοκράτορα, τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν Ψελλό, πὼς ἡ αὐτοκρατορίσσα «σκέφτεται κατὰ τρόπο γυναικεῖο καὶ πὼς πιδὸ πολὺ γι' αὐτὴ τὴν ἀπόφασί του κατηγορεῖ ὅλους τοὺς ἄλλους παρὰ τὸν ἴδιον»²⁸, καθόλου δὲ μᾶς πείθουν γιὰ τὸ ἀπαλλάξωμε τὸ φιλόσοφο - πολιτικὸ τῆς μεγάλης εὐθύνης του, ποὺ παράδωσε τὴ βασιλεία στὰ χέρια τοῦ ἀνίκανου Κωνσταντίνου (ΐ) τοῦ Δούκα σὲ βᾶρος ἑνὸς ἄρρωστου μὲν ἀλλὰ πολὺ ἱκανοῦ ἀνδρός, ὅπως ἦταν ὁ Ἰσαάκιος.

Στὸ λόγο τοῦ αὐτοκράτορα πὼς ἡ Αἰκατερίνη μὲ τὴν παρέμβασή της ἐμπόδισε τὸν Ψελλό καὶ τὸν ἴδιο ἀπ' τὸ νὰ σκέφτῳνται «τὰ καλύτερα», τὸ οὐράνιο δηλ. συμφέρον, ἡ Αἰκατερίνη—πολὺ πραχτικὴ—μὲ τόλμη καὶ ἀφοβία, ἀντιπαρατήρησε πὼς «παίρνει στὸ λαϊμὸ τῆς αὐτῆ τὴν ἀμαρτία τοῦ συζύγου της»· «ἐγὼ πρόσθεσε, θὰ ἀπολογηθῶ στὸν ὑπέρτατο κριτὴ καὶ Θεὸ γι' αὐτὴ τὴν ἀμαρτία σου, ἔτσι ποὺ ἐσύ νὰ εἶσαι ἀκατάκριτος, κ' ἐγὼ μὲ εὐχαρίστηση δέχομαι νὰ ὑποστῶ τὴ μετὰ θάνατο τιμωρία καὶ νὰ σταλῶ στὸ αἰώνιο βαθὺ σκοτάδι καὶ στὸ πῦρ τὸ ἐξώτερο. Ἔπειτα, τί λογῆς ψυχῆ ἔχεις γιὰ νὰ φύγῃς ἀπ' τὰ βασιλικὰ παλάτια καὶ νὰ ἀφήσῃς ἐμένα στὴν πιδὸ βαριά χηρεία καὶ τὴν κόρη μας στὴν πιδὸ σκληρὴ ὀρφάνια· καὶ τὸ κακὸ δὲ θὰ περιοριστῆ ὡς ἐδῶ γιὰ μᾶς, γιατί χειρότερα θὰ μᾶς περιμένουν, καθὼς χέρια χωρὶς ἀμφιβολία μὴ φιλικὰ θὰ μᾶς μεταφέρουν σὲ μακρινὲς ἐξορίες, ὅπου ἴσως θὰ ὑποστοῦμε μιὰ πιδὸ σκληρὴ μεταχείριση, κ' ἔτσι τὸ αἷμα τῶν πιδὸ ἀγαπημένων σου προσώπων ἑνας ἀνθρώπος ἀνελέητος θὰ τὸ βλέπῃ νὰ τρέχῃ· καὶ ἐσύ μὲν θὰ ἐπιζήσῃς τοῦ μετασχηματισμοῦ σου ἢ πολὺ ὠραία θὰ πεθάνῃς, γιὰ μᾶς ὅμως πιδὸ σκληρὴ ἀπ' τὸ θάνατο θὰ παραμείνῃ ἡ ζωὴ»²⁹.

Δὲ μπόρεσε ὅμως μὲ αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματά της νὰ μεταπείσῃ τὸν αὐτοκράτορα, καὶ καθὼς εἶδε πὼς κάθε ἄλλη προσπάθειά της θὰ πάῃ χαμένη, τοῦ ἔδωσε τὴ συμβουλὴ νὰ διαλέξῃ ὡς διάδοχο τῆς βασιλείας τὸν πιδὸ εὐνοϊκὸ καὶ πιδὸ ἀφοσιωμένο ἄνθρωπο τοῦ περιβάλλοντός του, ἔτσι ποὺ καὶ αὐτὸν ἀν ἐπιζήσῃ νὰ σεβαστῆ, καὶ πρὸς αὐτὴ τὴν ἴδια σὰν ἑνας γιὸς της νὰ συμπεριφερθῆ³⁰. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ κλίμα ποὺ μὲ τίς ἀντιλήψεις της εἶχε δημιουργήσει ἡ αὐγούστα Αἰκατερίνη, ὅταν ὁ ἄντρας της Ἰσαάκιος

27. Μιχαὴλ Ψελλός. Χρονογραφία, τ. II, σ. 132.

28. Μιχαὴλ Ψελλός, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 133.

29. Μιχαὴλ Ψελλός, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 133.

30. Μιχαὴλ Ψελλός, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 133.

(α') παράδωσε τὴν ἐξουσία στὸν Κωνσταντῖνο (ι')³¹ καὶ ἀποσύρθηκε στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, παρότι λέγεται πὼς κι αὐτὴ «ἤθελε νὰ μιμηθῆ τὸν Ἰσαάκιο καὶ νὰ γίνῃ μοναχὴ»³², κάτι τέτοιο δὲν ἔγινε, γιατί ὁ νέος κύριος δεσμεύτηκε ἢ ἀνογκάστηκε, καθὼς φαίνεται, νὰ διαμοιραστῆ μαζί της τὴ βασιλικὴ ἐξουσία γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα, πού δὲ φαίνεται ὅμως νὰ ὑπῆρξε μακρόν³³. Καθὼς μαθαίνομε ἀπὸ ἐπίσημο κείμενο — προκήρυξη τοῦ νέου αὐτοκράτορα πρὸς τοὺς κυβερνητὲς τῶν ἐπαρχιῶν — ὁ Κωνσταντῖνος (ι') Δούκας «πολλὰ παρακάλεσε» τὴν αὐγούστα Αἰκατερίνη (νὰ παραμείνῃ στὸ παλάτι, καὶ ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς αὐτὴ καὶ τὸν βασιλέα (τὸν Ἰσαάκιο α') δὲν τὴν ἀποστέρησε τῆς βασιλικῆς εὐφημίας, ἀλλὰ πρόσταξε ὅλους τοὺς στρατηγούς τῶν θεμάτων, νὰ καλέσουν γύρω τους τοὺς εὐγενέστερους καὶ τοὺς πρόκριτους, καὶ νὰ κάνουν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο τὴν εὐφημία: Αἰκατερίνης μεγάλης βασιλίσσης καὶ αὐτοκρατορίσσης Ρωμαίων πολλὰ τὰ ἔτη καὶ Κωνσταντίνου μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων τοῦ Δούκα πολλὰ τὰ ἔτη»³⁴.

Πόσο διάστημα συμβασίλευσε ἡ Αἰκατερίνη μὲ τὸν Κωνσταντῖνο (ι'), καθὼς εἶπαμε, δὲ μᾶς εἶναι γνωστό. Ὁ ἄντρας της σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἔμενε ὡς μοναχὸς στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, ὅπου μάλιστα πέρασε ὅλη τὴ σειρά τῶν διακομιδῶν ἀπὸ αὐτὴ τοῦ θυρωροῦ καὶ ἐξῆς, γιὰ τὴν πολλή του μετριοφρο-

31. Ἡ βεβαίωση τοῦ Νικηφ. Βρυένιου, σ. 22 : τῶ βασιλικῶ ταινιώματι στεφανοῖ (τὸν Κωνσταντῖνον ι' Δούκαν), αὐτὸς (ὁ Ἰσαάκιος α') πρότερον τῆς ἀλουργίδος τὸ ἀγγελικὸν ἀνταλλαξάμενος σχῆμα. Πρβλ. Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 235, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ δεχτὴ, γιατί οἱ συνθήκες τῆς στέφης τοῦ Κωνσταντίνου (ι'), πού κατ' αὐτὰς ἓνα ὑποπτο ρόλο ἔπαιξε ὁ Φελλός, δὲν ὑπῆρξαν καὶ τόσο ὁμαλές, βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 116-17.

32. Μιχαὴλ Φελλός, Ἐπαναγνωστικὸν ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Δούκα κύρ Κωνσταντίνου, ἔκδ. Günter Weiß, Βυζαντινὰ 2 (1970), σ. 377: ἐβούλετο μὲν οὖν καὶ ἡ δέσποινα εὐθὺς ἐκεῖνον μιμήσασθαι καὶ μεταμφιάσασθαι.

33. Ὁ Ἰσαάκιος (α') πέθανε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1060, βλ. ἀνωτέρω ὁ. 13. Ἡ Αἰκατερίνη πού στὸ διάστημα τῆς ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησής του (Νοέμβρη τοῦ 1059) μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισκεφτόταν τὸν ἄντρα της στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, βλ. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 651, δὲ φαίνεται νὰ κατεῖχε τὴν αὐτοκρατορικὴ ἰδιότητα.

34. Μιχαὴλ Φελλός, Ἐπαναγνωστικὸν, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 377 : ἀλλ' ἐγὼ ἐπειχὼν παρκαλέσασθαι πολλὰ, εἰ καὶ αὕτη κρείττων ἐστὶ παντὸς ἐγχειρήματος. ὅμως, ἐπειδὴ ἔτι τῶ κόσμῳ περίεστι, αἰδοῦ τῆ τε πρὸς αὐτὴν καὶ τῆ πρὸς τὸν βασιλέα οὐκ ἀποστεροῦμεν τῆς βασιλικῆς εὐφημίας, ἀλλὰ παρακελευόμεθα παντὶ τῶ ὑπὸ σε θέματι φανεράν καταστήσαι τὴν περὶ ἡμᾶς οικονομίαν καὶ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ συλλέξαι τε περὶ σεαυτὸν τοὺς εὐγενεστέρους καὶ προκρίτους ἐν τῶ θέματι καὶ οὕτω τὴν εὐφημίαν ποιήσασθαι : Αἰκατερίνης μεγάλης βασιλίσσης κλπ.

σύνη³⁵. Αυτό δείχνει πώς πραγματικά ὁ Ἰσαάκιος ἀγαποῦσε τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν, γιατί ἀποστρεφόταν τὴν κοσμικὴν διαφθορά³⁶. Τέλος, καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἀποσύρθηκε στὴ μονὴ τοῦ Μυρελαίου, ὅπου ἐγίνε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ξένη³⁷, σὰν ξένη ποῦ ἦταν. Ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1063³⁸. Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Αἰκατερίνη τὴ Βουλγαρικὴν δυὸ παιδιὰ: ἓνα γιό, τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸ 7, καὶ μιὰ κόρη, τὴ Μαρία Κομνηνὴ 8.

5. Ἀνώνυμη Κομνηνὴ

(γένν. περὶ τὸ 1012 - †;)

Ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ, κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 καὶ τῆς Μαρίας καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἰσαάκιου (α') Κομνηνοῦ 4 καὶ τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6¹, γεννήθηκε περὶ τὸ 1012². Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1030 κάποιον Δοκειανόν³, τὸν ὁποῖον χωρὶς σχεδὸν ἀμφιβολία, πρέπει νὰ συνταυτίσωμε μὲ τὸν Μιχαὴλ Δοκειανόν⁴. Φαίνεται πὼς εἶχαν δικό τους χτῆμα στὴν Παφλα-

35. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648.

36. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 118 : ἦν (ὁ Ἰσαάκιος) βίου ἐραστής φιλοσόφου (=ἀσκητικοῦ), καὶ τὸ νοσοῦν ἅπαν καὶ διεφθαρμένον ἀποστρεφόμενος τῆς ζωῆς.

37. Οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, Β', σ. 650, λένε : τῆς δὲ βασιλείσεως Αἰκατερίνης ἐν τῷ μοναχικῷ Ἐλένης μετονομασθείσης, ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ Γλυκάς, σ. 604, μᾶς πληροφορεῖ : θάπτεται δὲ τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου, καὶ Αἰκατερίνα μετονομασθεῖσα Ξένη. Ἡ δευτέρη αὐτῆ πληροφορία εἶναι καὶ ἡ σωστὴ, καθὼς αὐτὸ τὸ ὄνομα συναντᾶμε καὶ στὸ εὐαγγελιστάριό τῆς, βλ. Ch. Diehl, L' Evangéliste de l' impératrice Catherine Comnène, εἰς Comptes rendus de l' Académie des Inscriptions et Belles Lettres, 1922, σ. 243-48.

38. Ἡ χρονολογία βρίσκεται στὸ ἀνωτέρω εὐαγγελιστάριον.

5. 1. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Δοκειανόν 9, ὁ Βρυένσιος, σ. 92, γράφει : καὶ καθ' αἶμα τῷ στρατοπεδάρχῃ προσήκοντος (τῆς γὰρ ἀδελφῆς τοῦ πατρὸς ἐκείνου παῖς ἦν οὗτος), =ὁ Θεόδωρος Δοκειανός 9 ἦταν συγγενὴς τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 15, γιατί ὁ πρῶτος ἦταν γιὸς ἀδελφῆς τοῦ πατέρα τοῦ δευτέρου. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 137· ὁ Ἰδριός, Ἐπιστολαὶ 113, 120, 170, Σάθρα MB 5 (1876), σ. 358, 368-70, 432-34· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 16.

2. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 6, ὁ. 3, καὶ Μανουὴλ Κομνηνόν 2, ὁ. 4.

3. Αὐτὸ τὸ ἐπίθετο φέρει ὁ γιὸς τῆς, ὁ Θεόδωρος Δοκειανός 9· Βρυένσιος, σ. 92· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 16.

4. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 545. Τὴ συνταύτιση αὐτῆ κάνει ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 170. Ὁ Μιχαὴλ Δοκειανός εἶναι ὁ μόνος μὲ αὐτὸ τὸ ἐπίθετο γνωστός καὶ προσφέρεται πολὺ καλὰ ὡς πατέρας τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ 9· πραγματικά ὁ Μι-

γονία, όπου συναντάμε τὸ γιό τους Θεόδωρο Δοκαιοῦ 9⁵, δοσμένο ἴσως σ' αὐτοὺς ὡς προίκα ἀπ' τὸν πατέρα τῆς νύφης Μανουὴλ 2⁶.

Ὁ Μιχαὴλ Δοκαιοῦς ἦταν ἓνας πολὺ μέτριος ἄνθρωπος⁷, καὶ τοὺς τίτλους καὶ τὴν ὑψηλὴ θέση ποὺ κατέλαβε, ἀσφαλῶς θὰ τὴν χρεωστοῦσε στὴ συγγενεία του μὲ τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς, τὸν Ἰσακίο 4 καὶ τὸν Ἰωάννη 6, τοὺς Κομνηνοὺς. Ὁ Μιχαὴλ Δοκαιοῦς ἔλαβε τοὺς τίτλους τοῦ π ρ ω τ ο σ π α θ ἄ ρ ι ο υ καὶ τοῦ δ ο υ κ ὀ ς τὸ 1040, τότε ποὺ στάλθηκε ὡς κατεπάνω τῆς Ἰταλίας καὶ ὅπου εἶχε ἀρκετὲς ἐπιτυχίες⁸. Τοὺς τίτλους τοῦ πα τ ρ ῖ κ ι ο υ καὶ τοῦ β ε σ τ ἄ ρ χ η εἶχε κατὰ τὸ 1050 σὲ μιὰ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Πετσενέγκων, ὅπου βρῆκε καὶ ἓνα ἡρωϊκὸ θάνατο⁹. Αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ὑπόδειξε στὸν ἀρχηγὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, τὸν εὐνοῦχο π ρ α ι π ὀ σ ι τ ο Κωνσταντῖνο, τὸ σχέδιο τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων γιὰ τὴν προφύλαξη τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴ μάχη ποὺ δόθηκε στὴ Βασιλικὴ Λιβάδα, κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολη, δὲν εἰσακούστηκε ἡ γνώμη τοῦ μ ἄ γ ι σ τ ρ ο υ Ἀρριανίτη, νὰ περιμένῃ ὁ στρατὸς τὸν ἐχτρὸ μὲσα στὶς ὀχυρώσεις του, ἀλλὰ βγήκαν νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν, διατρέχοντας χωράφια, ἀμπέλια καὶ φράγματα, κ' ἔτσι ἔπαθαν πανωλεθρία. Ὁ Ἀρριανίτης ἔπεσε κατὰ τὴ μάχη καὶ ὁ Δοκαιοῦς πιάστηκε αἰχμάλωτος.

Τὴν ὥρα ποὺ ὀδηγοῦνταν μπροστὰ στὸν ἀρχηγὸ τῶν Πετσενέγκων, ὁ Δοκαιοῦς ἄρπαξε ἓνα ξίφος ποὺ βρέθηκε ἐκεῖ κοντὰ καὶ τὸν χτύπησε στὸν τράχηλο, ἔτσι ποὺ τοῦ ἔφυγε τὸ χέρι, λέγοντας: «Ἐγὼ δὲ φοβᾶμαι νὰ γίνω φοινιάς ἐνὸς ἐχτροῦ». Οἱ γύρω Πετσενέγκοι, σ' αὐτὸ τὸ τόλμημα, βράζοντας ἀπὸ θυμὸ, ἔπεσαν πάνω στὸ γενναῖο Μιχαὴλ Δοκαιοῦ, καὶ τὸν κατασπάραξαν. Ἡ

χαὴλ Δοκαιοῦς μᾶς παρουσιάζεται ὡς ἓνας προστατευόμενος τοῦ Κωνσταντίνου (θ') τοῦ Μονομάχου, κάτω ἀπ' τὸν ὅποιο ἀκριβῶς οἱ Κομνηνοί, οἱ Δαλασσηνοί κ. λ. π. ἀπόλαυσαν καὶ πάλι εὐνοίας καὶ ξαναπῆραν ὑψηλὰ ἀξιώματα.

5. Βρυένιος, σ. 92· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 16.

6. Βλ. Εἰσαγωγὴν, ὑ. 7. Θὰ ἦταν ἓνα τμήμα ἀπ' τὸ ὅλο κτῆμα τῶν Κομνηνῶν στὴν Κασταμόνα τῆς Παφλαγονίας.

7. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 545: ἀνεπιτήδεις ἄνθρωπος καὶ πρὸς μεταχείρησιν πραγμάτων οὐκ εὐφυής, Σκυλίτζης, σ. 426.

8. Σκυλίτζης, σ. 425-26· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 545-46· Ἀτταλειάτης, σ. 9· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 167· Guillaume de Pouille, I, σ. 206-22. Πρβλ. R. Janin, Les Francs au service des Byzantins, EO 29 (1930), σ. 63· G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. III, σ. 295, 308-19. Ὡς δ ο ῦ κ α τὸν ἀναφέρει ὁ Ἀτταλειάτης, σ. 9, ὡς π ρ ω τ ο σ π α θ ἄ ρ ι ο οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 547.

9. Σκυλίτζης, σ. 470 καὶ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 601, ὅπου τὸν ἀναφέρουν ὡς πα τ ρ ῖ κ ι ο Ἰ Ἀτταλειάτης, σ. 33-4, ὅπου τὸν ἀναφέρει ὡς β ε σ τ ἄ ρ χ η.

λύσσα τους ζέσπασε, καθώς τοῦ ἔσκισαν τὴν κοιλιά, καὶ κόβοντας τὰ χέρια του καὶ τὰ πόδια του, τὰ ἔβαλαν μέσα σ' αὐτή¹⁰. Ἡ Ἀνώδυμη Κομνηνή, ἡ κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2, τῆς ὁποίας ἡ χρονολογία θανάτου μᾶς εἶναι ἀγνωστή, ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Δοκαιοῦ ἀπόχτησε ἕνα γιό, αὐτὸν ποῦ καὶ πῶς πάνω ἀναφέραμε, τὸ Θεόδωρο Δοκαιοῦ 9¹¹.

6. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1015 - † 12.VII.1067)

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, νεώτερος γιὸς τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 καὶ τῆς Μαρίας, ἀδελφὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 4¹, γεννήθηκε περὶ τὸ 1015². Μᾶς παρουσιάζεται τὸ 1057 μὲ τὸν τίτλο τοῦ *δο υ κ ό ς*³. Ὁ ἀδελφός του Ἰσαάκιος (α') Κομνηνός 4 μὲ τὴν ἀνοδὸν του στὸ θρόνον τοῦ ἀπένευμε τὸν τίτλο τοῦ *κουροπαλάτη* καὶ τὸν διόρισε *μεγάλο δομέστικο*⁴.

Κατὰ τὴν παραίτηση τοῦ Ἰσαάκιου (α'), τὸ Νοέμβριον τοῦ 1059, ὁ Ἰωάννης παραγκωνίστηκε ἀπ' τὴ μερίδα τῶν πολιτικῶν ἀξιωματοῦχων, ἡ ὁποία

10. Ἀτταλειάτης, σ. 34.

11. Ὁ Θεόδωρος Δοκαιοῦ 9 δὲν πῆρε τὸ ἐπίθετον τῆς μητέρας του Κομνηνός, ἀλλὰ ἐκεῖνο τοῦ πατέρα του Δοκαιοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ ἐπίθετον διατήρησαν καὶ οἱ ἀπόγονοί του, ἴσως γιατί ἡ μητέρα του δὲν ἦταν μιά *πορφυρογέννητη* πριγκίπισσα. Οἱ Ἀτταλειάτης, σ. 169-70, καὶ Συνεχιστὴς Σκυλίτσης, σ. 152-53, ἀναφέρουν φρούριο καὶ πόλη Δόκεια, μεταξύ τοῦ θέματος τῶν Ἀρμενικῶν καὶ τῆς Καππαδοκίας, καὶ ἐκεῖθεν ἴσως τὸ ἐπώνυμον.

6. 1. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 626, 642, 648· Ἀτταλειάτης, σ. 69· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 666· Συνεχιστὴς Σκυλίτσης, σ. 103· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 95, 128· 134, ὅ. 1. Βρυένιος, σ. 17· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63, 151, καὶ κυρίως τ. III, σ. 9.

2. S. De Jongh, σ. 5, ὅ. 10.

3. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 95.

4. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 642· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 666· Βρυένιος, σ. 19-20 : *κουροπαλάτην τὸν ἀδελφὸν τιμήσας ἄρχοντα τῶν τῆς δύσεως στρατευμάτων ἀποδέδειξεν, ὃν πάλαι δομέστικον τῶν σχολῶν ἐκάλουον, νυνὶ δὲ μέγαν καλοῦσι δομέστικον. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ κουροπαλάτῃ τῷ Κομνηνῷ. Βλ. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2681, σ. 1454-55. Καὶ ἄλλη μὲ τὴν ἐπιγραφή : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ κουροπαλάτῃ καὶ δομέστικῳ τῶν σχολῶν τῆς δύσεως τῷ Κομνηνῷ. Βλ. ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 2681 bis, σ. 1456.*

ἀνάδειξε αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνο (ι') Δούκα⁵. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου (ι') Δούκα (23. XI. 1059 - 23. V. 1067)⁶, δὲν ἔχομε καμιὰ εἴδησι γιὰ τὴ δράση τοῦ Ἰωάννη καὶ ὅλα μᾶς δείχνουν πὼς θὰ διατελοῦσε κάτω ἀπὸ κάποια δυσμένεια, κι ἄς μᾶς λείει ὁ Βρυένιος πὼς ὁ νέος αὐτοκράτορας περιέβαλε μὲ κάθε λογῆς τιμὴ τόσο τὸν προκάτοχό του ὅσο καὶ τὸν ἀδελφὸ του⁷. Ὁ Ἰωάννης πέθανε στὶς 12 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1067⁸. Ὁ Βρυένιος μᾶς πλέκει τὸ ἐγκωμιό του, λέγοντας πὼς καθὼς ὁ Ἰωάννης διορίστηκε «ἄρχοντας τῶν στρατευμάτων τῆς Δύσης»⁹, ἄφησε ὡς ἕνα ἀθάνατο μνημεῖο τὶς πράξεις του στοὺς κατοίκους τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Βουλγαρίας, σὲ ἄρχοντες καὶ ἀρχομένους. Δὲν ὑπῆρξε ἄνθρωπος ποὺ νὰ μὴν ἔλαβε πείρα τῆς καλοκαγαθίας του· ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἐπιεικῆς καὶ μετριοπαθῆς, κ' ἔτσι ἀπόσπασε ὕλων τὴν ἀγάπη, πολὺ πρόθυμος καὶ πολὺ δραστήριος στὸ νὰ εὐεργετῇ καὶ διστακτικὸς καὶ δυσκίνητος στὸ νὰ τιμωρῇ¹⁰.

5. Συκλίτιση - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 138-45, ἰδίως σ. 143-44. Ὁ Βρυένιος, σ. 21-2, μᾶς δίνει τὴν πληροφορία πὼς ὁ Ἰσαάκιος (α') 4 πρόσφερε τὸ στέμμα στὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος — πράγμα σπάνιο γιὰ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὅλοι ἀπόβλεπαν στὸ θρόνο — ἀρνήθηκε νὰ τὸ δεχτῆ, ἀν καὶ ἡ γυναῖκα του Ἄννα Δαλασσηνὴ τὸν ἐσπρωχνε πρὸς τὰ ἔμπρός, πρβλ. Ἄμαντον, τ. Β', σ. 231-32. Ἡ ἔκθεσις ὅμως αὐτὴ τοῦ Βρυένιου δείχνει κάπως ὑποπτη καὶ μᾶς δελεάζει νὰ δεχτοῦμε πὼς δὲν ἀπόβλεπε παρὰ στὸ νὰ δώσῃ μιὰ κάποια δικαίωση καὶ νομιμοφάνεια στὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') Κομνηνὸ 15 τὸ 1081, πρβλ. S. De Jongh, σ. 5, ὁ. 13.

6. P. Gautier, Monodie inédite de M. Psellos sur le basileus Andronic Doucas, REB 24 (1966), σ. 156.

7. Βρυένιος, σ. 23. Πρβλ. F. Chalandon, Les Commène, τ. I, σ. 23.

8. Ἡ ἡμερομηνία τοῦ θανάτου του μᾶς δίδεται ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης τῆς αὐγούστου Εἰρήνης Δουκαινας, PG 127, στ. 1096, καὶ MM 5 (1887), σ. 376· τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του προκύπτει ἀπ' τὴν πληροφορία τοῦ Βρυένιου, σ. 23, πὼς λίγο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ βασιλέα Κωνσταντίνου (ι') Δούκα, πέθανε καὶ ὁ κουροπαλάτης τῆς Ἰωάννης· καθὼς ὁ πρῶτος πέθανε στὶς 23 τοῦ Μᾶη τοῦ 1067, συναγεται πὼς ὁ Ἰωάννης πέθανε στὶς 12 Ἰουλίου 1067. Πρβλ. P. Gautier, L'Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 248. Ἐξάλλου γνωρίζομε ἀπ' τὸν Βρυένιο, σ. 24, πὼς ὕταν ἡ κόρη του Θεοδώρα Κομνηνὴ 14 παντρεύτηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1068 τὸν Κωνσταντῖνο Διογένη, ὁ Ἰωάννης ἦταν νεκρός.

9. Βλ. ἀνωτέρω ὁ. 4, μαρτυρία Βρυένιου.

10. Βρυένιος, σ. 20.

Ὁ Ἰωάννης παντρεύτηκε τὸ 1044¹¹ τὴν Ἄννα Δαλασσηνή¹², κόρη τοῦ Ἀλέξιου Χάρωνα, στρατηγοῦ καὶ κυβερνήτη τῆς Ἰταλίας, ποὺ χρεωστοῦσε τὸ ἐπίθετό του στὴ δύναμή του, καθὼς ἔποιον κι ἂν χτυποῦσε τὸν ἄφηνε στὸν τόπο¹³, καὶ μιᾶς Δαλασσηνῆς, κόρης τοῦ Ἀδριανοῦ Δαλασσηνοῦ¹⁴.

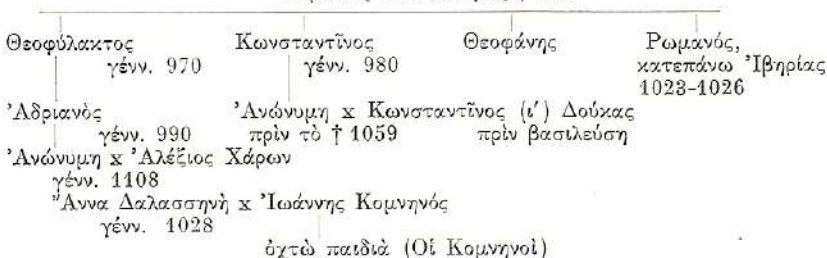
11. Τὰ τέκνα του, περιγραφόμενα ὑπ' ἀριθ. 10-17, γεννήθηκαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1045 καὶ 1062 περίπου· ὁ Ἰωάννης δὲ μπορούσε νὰ εἶχε παντρευτῆ ὅσο βρισκόταν ἀκόμη στὴ ζωὴ ὁ Βασίλειος (β') ὁ Πορφυρογέννητος, καθὼς ἰσχυρίζεται ὁ Βρυέννιος, σ. 19, γιὰτὶ δὲν θὰ εἶχε κατὰ τὸ 1025, τελευταῖο ἔτος τῆς ζωῆς τοῦ Βασιλείου (β'), παρὰ μιὰ ἡλικία 15 χρονῶ, ἔστω κι ἂν κατεβάσωμε τὴ γέννησή του στὸ ἔτος 1010, ἀντὶ τοῦ 1015 ποὺ δεχτήκαμε. Πρέπει ἀκόμη νὰ θυμηθοῦμε πὼς ἡ οἰκογένεια τῶν Δαλασσηνῶν, στὴν ὁποία ἀπ' τὴ μητέρα τῆς ἀνῆκε ἡ κόρη ποὺ παντρεύτηκε, ὑποπτη πὼς ἀποβλέπει στὸ θρόνο, διετέλεσε ἐξόριστη ἢ φυλακισμένη, ἀπ' τὸ 1032 ὡς τὸ 1042, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης δὲν πρέπει νὰ παντρεύτηκε, παρὰ μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία.

12. Βρυέννιος, σ. 19· Ἄννα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 75-9· 106· 119-22. 123-30· τ. II, σ. 59· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 731.

13. Βρυέννιος, σ. 19. Αὐτὸ τὸ πρόσωπο, ὁ Ἀλέξιος ὁ Χάρων, «ὁ συνετός, γενναῖος καὶ θαρραλέος στὴν ψυχῇ», κατὰ τὸ Βρυέννιο (σ. 19), εἶναι ἄγνωστο ἀπὸ ἄλλου, καὶ δὲ μένει παρὰ νὰ τὸ συνδέσωμε, ἴσως, μὲ τὸν Κωνσταντῖνο τὸ Χάρωνα, στρατηγὸ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Τσιμισκῆ, ποὺ σκοτώθηκε τὸ 971 σὲ μονομαχία ἀπ' τὸ Βάρδα Φωκᾶ, Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 391-92, πρβλ. G. Schlumberger, Βυζ'. Ἐποποιία, τ. Iα, σ. 92-3. Ἄν ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶμα, τὸ ἐπίθετον Χάρων προϋπήρχε καὶ δὲν ἦταν μιὰ προσωπικῆ, λόγω ἀντραγαθιμάτων, προσωνυμία τοῦ Ἀλέξιου, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Βρυέννιος (σ. 19).

14. Βρυέννιος, σ. 19 : "Ἄννα εἰς Δαλασσηνοῦς τὸ γένος μητρόθεν ἀνέλικουσαν τοῦς Ἀδριανοῦς ἐκεῖνοιο καὶ τοῦς Θεοφυλάκτους. Ἡ οἰκογένεια τῶν Δαλασσηνῶν, μιὰ ἀπ' τίς μεγάλες φεουδαρχικῆς οἰκογένειες τῆς Μ. Ἀσίας ποὺ παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλείου (β'), καταγόταν, σύμφωνα μὲ τὸν Ψελλό, Χρονογραφία, τ. I, σ. 122, καὶ τ. II, σ. 141, ἀπ' τὸ χωρίο Δάλασσα, ποὺ ἦταν κοντὰ στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, ἐνῶ κατὰ τὸν N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 173, δὲν πρόκειται παρὰ περὶ τῆς ἀρμενικῆς τοποθεσίας Dalas (ἢ Dalasa). Ὁ ἐπιφανῆς Ἀρμένιος ἐρευνητῆς διαβλέπει ἀρμενικὴ καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας ποὺ ἐξελληνίστηκε, N. Adontz, Les Dalassènes, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 163-77. Πρέπει νὰ θεωρήσωμε ὡς πρόγονό της τὸν Δαμιανὸ Δαλασσηνό, ποὺ ὁ Βασίλειος (β') ὠνόμασε τὸ 995 δούκα τῆς Ἀντιόχειας, βλ. N. Adontz, σ. 163-64. Ἀπ' αὐτὸν τὸν Δαμιανὸ Δ. καταγόταν ἡ Ἄννα Δαλασσηνῆ, N. Adontz, σ. 166-67 :

Δαμιανὸς Δαλασσηνός † 998

Ἡ Ἄννα γεννήθηκε περὶ τὸ 1280¹⁵. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγία τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας της. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Ἄννα Δαλασσηνὴ ὀχτὼ παιδιά, πέντε ἀγόρια καὶ τρία κορίτσια, τὰ ἐξῆς: Μανουὴλ Κ. 10, Μαρίαν Κ. 11, Ἰσαάκιον Κ. 12, Εὐδοκίαν Κ. 13, Θεοδώραν Κ. 14, Ἀλέξιον Κ. 15, τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα, Ἀδριανὸν Κ. 16 καὶ Νικηφόρον Κ. 17. Τὸν καιρὸ πού χήρευσε ἡ Ἄννα, στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου ἦταν ἀκόμη μιὰ φορά, μιὰ γυναίκα, ἡ Εὐδοκία Μακρεμβολίτισσα, ἡ χήρα τοῦ Κωνσταντίνου (ε') Δούκα, ὡς αὐτοκράτωρ, συμβασιλεὺς καὶ ἐπίτροπος τῶν ἀνήλικων γιῶν της Μιχαὴλ (ζ') καὶ Κωνσταντίου τῶν Δουκῶν¹⁶, πού σὲ λίγο παντρεύτηκε γιὰ δευτέρη φορά, παρὰ τὴν ἀπαγόρευση τοῦ πρώτου ἀντρός της, τὸ Ρωμανὸ (δ') τὸ Διογένη. Ἐχτρά θανάσιμη τῶν Δουκῶν¹⁷, πού φαίνεται πὼς τοὺς κατηγοροῦσε πὼς ὑπέκλειψαν τὸ θρόνο ἀπ' τὸν κουνιάδο της Ἰσαάκιο (α') θ, ἐνῶ ἀνῆκε στὸν ἀντρα της, ὑποστήριξε τὸ Ρωμανὸ (δ'), μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ ὁποίου συνῆψε συνοικέσια¹⁸.

Καθὼς κατηγορήθηκε γιὰ μυστικὴ μαζὶ τοῦ ἀλληλογραφία, μετὰ τὴ μάχη τοῦ Ματζιγκέρτ (19. VIII. 1071), καὶ σύρθηκε σὲ δικαστήριο ἡ Ἄννα ὑπεράσπισε μὲ θάρρος τὸν ἑαυτὸ της. Βγάζοντας ξαφνικὰ κάτω ἀπ' τὸ μαντύα της ἕνα ἐσταυρωμένο, τὸν ὕψωσε ψηλὰ μπροστὰ στὰ μάτια τῶν σαστισμένων δικαστῶν καὶ φώναξε: «Νά, ὁ κριτῆς μου καὶ ὁ δικός σας. Σιεφετῆτέ τον πρὶν βγάλετε τὴν ἀπόφασή σας καὶ προσέξτε αὐτὴ ἢ ἀπόφαση νὰ εἶναι ἀντάξια τοῦ ὑπέρτατου κριτῆ, πού βλέπει καθετὶ πού εἶναι κρυμμένο στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων»¹⁹. Οἱ δικαστὲς βρέθηκαν σὲ δύσκολη θέση ὕστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ σταθερὰ λόγια. Μερικοὶ πού σιχαίνονταν τὴ συκοφαντία, ἤθελαν νὰ τὴν ἀθωώσουν, ἀλλὰ οἱ πῶ πολλοὶ φοβοῦνταν τὴν ὀργὴ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα, κ'

15. Ἡ χρονολογία τῆς γέννησής της βγαίνει ἀπὸ ἐκείνη τοῦ γάμου της, ἀλλὰ ἐκτός ἀπ' αὐτὸ ἔχομε καὶ ἄλλες ἐνδείξεις. Ὁ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746, λέει: «ἐς γῆρας βαθὴ (ἡ Ἄννα) κατανήθησασα μετήλλαξε τὴν ζωὴν». Καὶ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς πέθανε περὶ τὸ 1100 2. Ἐπίσης, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀντιβασιλεία στὴν ΚΠολη, κατὰ τὴν ἀπουσία τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 τὸ 1081, λέει γι' αὐτὴ ἡ ἐγγονὴ της Ἄννα Κομνηνὴ 32, τ. I, σ. 124: «Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς θρόνος αὐτὴν παρηγμακυῖαν κατείληφεν», πού σημαίνει πὼς εἶχε τότε μιὰ ἡλικία πάνω ἀπὸ 50 χρονῶν.

16. Βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἀντιβασιλεία, σ. 66: ἡ ἀγούστα Εὐδοκία κατέχει τὴν πρώτη θέσιν εἰς τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν καὶ μόνη αὐτὴ φέρει τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα.

17. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 106: ἀλλὰ τὴν τῆς μητρὸς τῶν Κομνηνῶν ἀπροφάσιστον κατ' αὐτῶν μῆνιν ἐκ μακροῦ γνωσκόντες. . . Βρυέννιος, σ. 17.

18. Βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10 καὶ Θεοδώραν Κομνηνὴν 14.

19. Βρυέννιος, σ. 49.

ἔτσι διάλεξαν ἀπὸ δειλία μιὰ μέση λύση, ποὺ οἱ φίλοι τῶν Κομνηνῶν τὴν ὠνόμασαν *ικρίση τοῦ Κ α ῖ ἄ φ ω*. Ἡ Ἄννα καταδικάστηκε σὲ ἐξορία, καὶ ἐκτοπίστηκε μαζὶ μὲ τοὺς γιούς της στὸ νησί τῆς Πριγκίπου²⁰, ἀπὸ ὅπου δὲν ἀνακλήθηκαν παρὰ μετὰ τὴν τύφλωση (29. VI. 1072) ἢ καὶ τὸ θάνατο (4. VIII. 1072) τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη²¹.

Ἐπαιξε ἓνα ρόλο κατὰ τὴν ἀνταρσία τῶν γιῶν της Ἀλέξιου 15 καὶ Ἰσαάκιου 12 ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη τὸ 1081²². Ἡ Ἄννα μποροῦσε νὰ εἶναι εὐτυχημένη· ὁ γιός της Ἀλέξιος (α') 15 ἔγινε αὐτοκράτορας. Καὶ ὅπως αὐτὴ τοῦ εἶχε προετοιμάσει τὸ δρόμο γιὰ τὸ θρόνο, ἔτσι καὶ τώρα ἡ δικὴ της πάλι ἐπιρροή χαράχτηκε κυριαρχικὰ στὴν ἐγκατάσταση τῆς νέας δυναστείας. Ἀκολουθώντας μιὰ νέα οἰκογενειακὴ δυναστικὴ πολιτικὴ ὁ Ἀλέξιος (α') 15, δημιουργήσε χάρη τῶν δικῶν του νέα καὶ ἐνδιαφέροντα ἀξιώματα. Γιὰ τὴ μητέρα του ἔκανε κάτι πῦρ πολὺ. Ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια εἶχε νιώσει ἓνα βαθύτατο σεβασμὸ γι' αὐτὴ, τώρα ποὺ ἔγινε αὐτοκράτορας θέλησε καὶ πάλι νὰ τὴν ἔχη κοντὰ του, σύμβουλο καὶ ὁδηγό του. Τῆς ἔδωσε τὸν τίτλο τῆς *δέσποινας καὶ βασιλίσσας*, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴ στέψη ὡς τέτοια²³. Γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτὴ τὴν εὐλαβικὴ γυναίκα, ἐπέβαλλε ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του, μιὰ τιμωρία γιὰ νὰ ἐξίλειωθῇ γιὰ τὴ λεηλασία τῆς βασιλεύουσας, κατὰ τὴν εἴσοδο σ' αὐτὴ τοῦ στρατοῦ του, μιὰ τιμωρία σαράντα ἡμερῶν, ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ τὴ μοιραστοῦν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του²⁴. Γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴ μητέρα του ἀντικατάστησε τὸν ἀγιοπατριάρχη Κοσμᾶ (α' 1075-1081) μὲ ἓνα τυχαῖο καλόγηρο, τὸν Εὐστρά-

20. Βρυένιος, σ. 49-50.

21. Βρυένιος, σ. 56 : ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ τοῦ Διογένης ἀπαλλαγεῖ τὴν κουροπαλάτισαν Ἄνναν. . . σὺν τοῖς υἱέσι τῆς ὑπερορίας ἀνακαλεῖται. . . Πρβλ. Δ. Πολέμης, ΒΖ 53 (1965), σ. 65-6 καὶ 76.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 75-9.

23. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 119-22, 123-27, κυρίως σ. 110 : οἱ δὲ ἐπαναστρέψαντες ἀπαγγέλλουσι τῇ *δέσποινῃ* (Ἄννῃ) τὰ *μηρυθέντα*· ἔφθασαν γὰρ ἤδη οὕτω ταῦτην καλεῖν ἅπαντες τοῦ φιλομήτορος βασιλέως τοῦτο βουλομένου. Αὐτόθι, σ. 127 : Διόπερ εἰ περὶ ταύτης (τῆς Ἄννης) τῆς βασιλίδος λέγοντες. . . Ἐκεῖνη τοῖνον τὴν *βασίλειαν*, ὡς ἔφημεν, διθβόουσα. . . Αὐτόθι, σ. 129 : ἐν ᾧ τὰς ἐντεύξεις. . . ἡ *βασίλις* καὶ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου συνεχεῖς ἐπεποιήτο. Κατὰ τὸ Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 731, δὲ στέφθηκε βασίλισσα, ἀλλὰ περιορίστηκε σὲ μόνον τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας, γιατί εἶχε περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα : ἡ δὲ μήτηρ τούτων (τῶν Κομνηνῶν) παρασῆμων μὴ μετασχούσα βασιλικῶν διὰ τὸ ἔνδυμα τὸ μοναχικὸν μήτε μὴν εὐφημίας καὶ ἀναρρήσεως, μόνον μετεῖχε τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος,

24. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 116.

τιο Γαριδᾶ (1081-1084), πού εἶχε προείπει σ' αὐτὴ τὴν ἄνοδο τῶν Κομνηνῶν στὸ θρόνο²⁵, καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, πῆρε μιὰ πολὺ πιὸ σοβαρὴ ἀπόφαση, νὰ χωρίσῃ τὴ γυναῖκα του, Εἰρήνη Δούκαινα, πού ἂν τὴν πραγματοποιοῦσε, θὰ ἀποτελοῦσε ἕνα βαρὺ πολιτικὸ λάθος, πού θὰ τοῦ στοίχιζε ἴσως τὴν ἀπώλεια τοῦ θρόνου²⁶.

Ὅταν τὸν Αὐγούστο τοῦ 1081²⁷, ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ ἀπ' τὴν ΚΠολη γιὰ νὰ πάῃ νὰ πολεμήσῃ στὸ Ἰλλυρικὸ τοὺς Νορμανδοὺς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, ἐμπιστεύτηκε στὴ μητέρα του μὲ ἕνα ἐπίσημο χρυσόβουλλο τὴν ἀπεριόριστη ἄσκηση τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας γιὰ ὅλο τὸ διάστημα πού θὰ ἔλειπε αὐτός²⁸. Πρέπει κανεὶς νὰ διαβάσῃ στὸ πρωτότυπο αὐτὸ τὸ χρυσόβουλλο, πού σχεδὸν ἀκέραιο διάσωσε ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32, γιὰ νὰ δῇ πού σ' ἐβασμὸ ἐνέπνεε στοὺς γιούς της, «αὐτὴ ἡ φοβερὴ καὶ στὰ λόγια καὶ στὶ πράξεις γυναῖκα»²⁹. «Τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθῇ, γράφει ὁ ἡγεμόνας, μὲ μιὰ τρυφερὴ μητέρα πού ἀγαπᾷ τὰ παιδιὰ της. Δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμον ὀλάκερο στήριγμα πιὸ σταθερὸ, εἴτε ὅταν ἕνας κίνδυνος προβάλλῃ στὸν ὀρίζοντα, εἴτε ὅταν κάποια στενοχώρια μᾶς ἀπειλεῖ. Ἄν συμβουλευθῇ, ἡ συμβουλὴ της εἶναι καλὴ, ἂν προσεῦχεται, ἡ παντοδύναμη προσευχὴ της ἐξασφαλίζει σ' αὐτοὺς πού τὴν ἐνδιαφέρουν μιὰ ἀκατανίκητὴ προστασία. Τέτοια μοῦ φάνηκε ἀπ' τὰ πιὸ τρυφερὰ μου χρόνια ἡ σεβαστὴ μητέρα καὶ βασιλισσά μου, πού σὲ κάθε περίστασι στάθηκε γιὰ μένα δάσκαλος καὶ ὁδηγός μου. Εἴμαστε μιὰ ψυχὴ μέσα σὲ δυὸ κορμιά, καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ ἡ ὠραία καὶ στενὴ ἐνότητα κρατᾷ ἀκόμη καὶ σήμερα. Ὅχι τὸ δικό μου ἢ τὸ δικό σου, ὁ ψυχρὸς αὐτὸς λόγος, μεταξὺ μας εἰπώθηκε, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, οἱ δικές της προσευχές, πού ἀνέβαιναν ἀδιάκοπα ὡς τ' αὐτιά τοῦ Κυρίου, βοήθησαν κι' ἐμᾶς νὰ φτάσωμε στὴν κορυφὴ τῆς ὑπέροχης ἐξουσίας»³⁰.

Ἄφοῦ μὲ αὐτὲς τὶς φράσεις θύμισε ὅλα ὅσα χρεωστοῦσε σ' αὐτὴ, ὁ αὐτοκράτορας ἐμπιστεύτηκε «στὴν ἀγία καὶ σεβαστὴ μητέρα του» τὴ φροντίδα τῆς γενικῆς διοικήσεως τῆς Αὐτοκρατορίας· δικαιοσύνη, οἰκονομικά, ἐ-

25. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 109-10, 115· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 734.

26. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 104-10. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 733. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. I, σ. 338, ἑλλην. μετάφρ., σ. 346· Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 53-5.

27. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 120.

28. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 120.

29. Βρυένιος, σ. 22 : (ἦν γὰρ δεινὴ τις καὶ λέγειν καὶ πράττειν). . .

30. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 120-21. Πρβλ. Ch. Diehl, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 327-28· K. II. Καβάφης, Ποιήματα, σ. 155.

παρχιακή διοίκηση, διορισμοί σέ όλες τις υπηρεσίες, σέ όλα τὰ αξιώματα, όλα υποβάλλονται στό δικό της έλεγχο και στή δική της κρίση. Ο αυτοκράτορας γράφει: «Ό,τι κι αν προστάξει, είτε γραφτά, είτε προφορικά, είτε σωστά, είτε λανθασμένα, νά θεωρηθῆ έκτελεστόν»³¹. Η βασιλομήτωρ είχε τή δική της σφραγίδα, πού έφτασε στα χέρια μας, και όπου μπορεί κανείς νά διαβάσει: «Κύριε, βοήθει Ἄννη μοναχῆ τῆ Δαλασσηνῆ, τῆ μητρὶ τοῦ βασιλέως»³². Καί τόση ἦταν ἡ δύναμή της, ὅπως μᾶς λέει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32, πού «ὁ αυτοκράτορας φαινόταν σάν νά ἄφηνε τὰ ἡνία τῆς ἐξουσίας και νά ἔτρεχε κατὰ κάποιον τρόπο, πλάι στό αυτοκρατορικό ἄρμα, όπου ἦταν καθισμένη αὐτή, και νά περιοριζόταν μόνο στό ψιλό ὄνομα τῆς βασιλείας»³³. Καί ἡ πριγκίπισσα ἀπορεῖ μὲ ὄλο τὸ δυνατὸ σεβασμὸ, πῶς μπόρεσαν νά δώσουν στό γυναικωνίτη μιὰ τέτοια θέση στό Κράτος και τόση ἐπιρροή. Γράφει: «Αὐτὴ πρόσταζε σάν δεσπότιδα και ὁ γιός της σάν δ ο υ λ ο ς ὑπάκουε· ἐκεῖνος μὲν εἶχε τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας, αὐτὴ δὲ μὲ τὸ κύρος της αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ βασιλείαν»³⁴. Γιὰ τὴν Ἄννα Δαλασσηνὴ ἦταν μιὰ καλὴ ἀποζημίωση γιὰ τὴ μεγάλη ἀπογοήτευση πού εἶχε δοκιμάσει τὸ 1059, ὅταν οἱ Δούκες μὲ τὴ βοήθεια τῆς πολιτικῆς μερίδας και τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πῆραν μέσα ἀπ' τὰ χέρια της τὴ βασιλεία, καθὼς φυσικὸς διάδοχος τοῦ Ἰσαάκιου (α') 6 ἦταν ὁ ἀδελφός του και ἄντρας της Ἰωάννης.

Σχεδὸν δεκαπέντε χρόνια, μὲ τὴ θέληση τοῦ γιοῦ της, κυβέρνησε κοντὰ του τὴν Αὐτοκρατορία, και ἴσως μπορούμε νά ποῦμε πῶς τὴν κυβέρνησε ἀρκετὰ καλά. Ἐβγαλε πάλι τάξη στὴν κυβέρνηση, παρακολουθώντας και ρυθμίζοντας μὲ προσοχὴ ὅλες τις λεπτομέρειες και στίς πιὸ ἀσήμαντες υποθέσεις^{34α}. Ἀναμόρφωσε τὰ ἔκλυτα ἔθη τοῦ ἱεροῦ παλατιοῦ, και τοῦ ἐπέβαλε τὴν αὐστηρὴ και σοβαρὴ ἐμφάνιση ἑνὸς μοναστηριοῦ^{34β}. Στὸ μέλλον, μέσα στὴν αὐτοκρατορικὴ κατοικία, ἕνα αὐστηρὸ πρόγραμμα καθόριζε τις

31. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 121-22.

32. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2696, σ. 1478-80. Καί ἄλλη, αὐτό-
θι, ἀριθ. 2695, σ. 1476-78: Θεοτόκε, βοήθει τῆ σῆ δούλῃ Ἄννη πρωτοκουροπαλατίσῃ
τῆ Δαλασσηνῆ. Σελ. 1478: μοναχῆ και κουροπαλατίσῃ. G. Schlumberger, Sigillogra-
phie, σ. 650-51. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 122 (χρυσόβουλον): σφραγίδα φέρουσα αὐτῆς τὴν
μεταμόρφωσιν και τὴν κοίμησιν. Ἄρα οἱ σφραγίδες πού διασώθηκαν, δὲν εἶναι αὐτὲς πού
διαγράφει ἡ Ἄννα 32. Βλ. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 57, ὁ. 3 και 4.

33. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 123.

34. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 124.

34α. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 123, 125-26.

34β. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 125· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκρά-
τορα κύριον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἐκδ. P. Gautier, REB 20 (1962), σ. 118.

ῶρες γιὰ τὰ γεύματα, γιὰ τὰ γραφεῖα, καὶ γιὰ τὶς λειτουργίες, καὶ ὅλοι ὑποχρεώθηκαν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὸν κανονισμό πού ἔγραψε, καὶ πού αὐτὴ ἡ ἴδια ἔδινε ἐπίσης τὸ παράδειγμα. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 μᾶς εἶπε, πῶς ἡ γιὰ τῆς χρησιμοποιοῦσε τὸ εἰκοσιτετράωρό της. Ἐνα μέρος τῆς νύχτας περνοῦσε μὲ προσευχὰς καὶ δεήσεις. Ἀπὸ πολὺ πρῶτὴ σηκωνόταν καὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὶς δημόσιες ὑποθέσεις: ἀκροάσεις καὶ ὑπογραφὴ ἐγγράφων, ἔχοντας ὡς γραμματέα της τὸ Γρηγόριο τὸ Γενέσιο. Τὶς λειτουργίες παρακολουθοῦσε στὸν παλατιανὸ καὶ τῆς ἁγίας Θέκλας, πού εἶχε ἰδρῦσει ὁ μακαρίτης κουνιάδος της Ἰσαάκιος (α'), καθὼς κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης της σώθηκε ἀπὸ κάποια φοβερὴ θύελλα, πού τὸν βρόηκε σὲ κάποια ἐκστρατεία του ³⁵. Ἀλλά, καθὼς τὰ χρόνια περνοῦσαν, ἡ Ἄννα Δαλασσηνὴ ὅλο καὶ γινόταν πιὸ αὐταρχικὴ καὶ πιὸ ἐπίμονη ἀπὸ πρὶν, φτάνοντας στὸ σημεῖο νὰ βαραίνει ἡ κηδεμονία της καὶ φαίνεται πῶς ὁ αὐτοκράτορας - γιὸς της ἀρκετὲς φορές ἔνιωσε κάποια ἔντονη δυσφορία. Ἦταν ἐξάλλου πολὺ ἀλύγιστη, καὶ δὲν ἄργησε νὰ γίνῃ ἀντιπαθητικὴ στὸν κόσμο ³⁶.

Ἡ γηραιὰ β α σ ἰ λ ι σ σ α, εἶχε τὴν ἐξυπνάδα νὰ καταλάβῃ ἀπ' αὐτὰ τὰ συμπτώματα πῶς τὸ τέλος τῆς ἐξουσίας της ἔφτασε. Κατὰ τὸ 1095, ἡ καὶ λίγο προηγουμένως ³⁷, ἀποσύρθηκε, καθὼς ἐκτὸς ἀπὸ μοναχὴ ^{37a} ἦταν πάντα καὶ φιλομόναχη καὶ ζοῦσε μιὰ ζωὴ ἀσκητικὴ ³⁸, στὸ μοναστήρι τοῦ Παντεπέτου, πού ἀπ' τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ γιοῦ της ἡ ἴδια εἶχε ἰδρῦσει ³⁹, καὶ ἔπου πέθανε τὴν 1 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1100 / 2 ⁴⁰. Εἶδαμε ἀνωτέ-

35. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 125-29.

36. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746· Γλυκᾶς, σ. 620.

37. Ὁ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746, λέει πῶς ἔζησε στὸ μοναστήρι τοῦ Παντεπόπου μερικὰ χρόνια πρὶν πεθάνῃ· ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 129, λέει πῶς γιὰ λίγο τὴ θυμᾶται νὰ βρισκεται στὴν ἐξουσία· ἀλλὰ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἦταν τὸ 1095 ἕνα κορίτσι τῆς παντρεῖας γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (14 χρονῶ), ἄρα ἡ Ἄννα Δαλασσηνὴ πρέπει πρὶν ἀπ' τὸ 1095 νὰ ἀποσύρθηκε ἀπ' τὴν ἐξουσία καὶ νὰ πῆγε στὸ μοναστήρι.

37a. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 23 καὶ 32.

38. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 109 καὶ 126.

39. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746· Γλυκᾶς, σ. 620. Ἡ ἰδρυση τοῦ μοναστηριοῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλέξiou (α') 15, γιὰτὶ γνωρίζομε ἀπὸ ἕνα σιγίλλιο τοῦ Μάη τοῦ 1087 πῶς ὁ αὐτοκράτορας, ἔπειτα ἀπὸ εἰσήγησιν «τῆς ἁγίας αὐτοῦ δεσποίνης καὶ περιποθῆτου μητρὸς», ἔδωσε στὸ μοναστήρι τοῦ Μυρελαίου τὰ νησιά Λέρο, Λειψὼ καὶ Φαρμακὸ, τὰ ὁποῖα προηγουμένως εἶχαν δωρηθῆ στὴ μονὴ τοῦ Παντεπόπου, MM, τ. 6 (1890), σ. 26-7. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 513.

40. Ἡ ἡμερομηνία θανάτου τῆς Ἄννας Δ. προκύπτει ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς νύφης της Εἰρήνης Δουκίνας, PG 127, στ. 1096, καὶ MM, τ. 5 (1887), σ. 376· τὸ ἔτος προκύπτει ἀπ' τὸ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746, πού λέει πῶς ἡ Ἄννα πέθανε ἕνα ἔτος καὶ κάτι πρὶν ἀπ' τὸ

ρω μερικὰ ἀπὸ ὅσα λέει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 γιὰ τὴ γιαιγιά της. Κοντὰ σ' αὐτὰ σημειώνουμε καὶ τρεῖς ἀκόμη χαρακτηρισμοὺς ἀπ' τοὺς πολλοὺς ποὺ τῆς ἀπονέμει. «Εἶχε μιὰ περίφημη ἀντίληψη», λέει, «ἓνα μυαλὸ γερό, ἀληθινὰ βασιλικὸ καὶ ἄξιο γιὰ θρόνο»⁴¹. «Τόσο ἐπιδέξια ἦταν ἡ γιαιγιά μου στὸ χειρισμὸ τῶν ὑποθέσεων καὶ τόσο καλὰ ἤξερε νὰ ὀργανώνη καὶ νὰ διοικῆ, ποὺ ἦταν ἄξια νὰ κυβερνάη ὄχι μόνο τὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ βασίλεια τοῦ κάθε τόπου ποὺ βρῖσκεται κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο»⁴². «Ἦταν ἓνα πολὺ μεγάλο ὑπόδειγμα ὄχι μόνο τοῦ γυναικείου κόσμου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ δόξα τῆς ἀνθρώπινης φύσης»⁴³. Ὁ γιός της Ἀλέξιος (α') 15 εἶπε κάπου γι' αὐτή: «Χωρὶς τὴν ἐξυπνάδα της καὶ χωρὶς τὴ λογικὴ της ἡ μοναρχία θὰ ἦταν χαμένη»⁴⁴.

γιὸ της Ἰσαάκιου· καθὼς ὁ θάνατος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πέφτει περὶ τὸ 1102-1104, καὶ ἀσφαλῶς πρὶν ἀπ' τὸ Νοέμβριον τοῦ 1104, ὀρίζομε τὸ θάνατον τῆς Ἄννας περὶ τὸ 1100-1102. Πρβλ. P. Gautier, L'Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 244-45.

41. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 120.

42. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 123.

43. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 125.

44. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 119.

7. Μανουήλ Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1030 - †1042 μὲ 1057)

Ὁ Μανουήλ¹ Κομνηνός, γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 4 καὶ τῆς Αἰκατερίνας τῆς Βουλγαρικῆς², γεννήθηκε προφανῶς περί τὸ 1030³ καὶ πέθανε μεταξύ τοῦ 1042 καὶ 1057⁴. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι «ὁ υἱὸς τοῦ Κομνηνοῦ» ποῦ γι' αὐτὸν μιλάει ἡ Νομοθεσία πὼς εἶχε μιὰ ἡλικία 20 χρονῶ περί τὸ 1050⁵ καὶ πὼς σὲ ἡλικία 18 χρονῶ ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη τοῦ π ρ ω τ ο σ π α θ ἄ ρ ι ο υ Ἡλίου⁶.

8. Μαρία Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1034 - †;)

Ἡ Μαρία Κομνηνή¹, κόρη τοῦ Ἰσαάκιου (α') Κομνηνοῦ 4 καὶ τῆς Αἰκατερίνας τῆς Βουλγαρικῆς², γεννήθηκε μεταξύ τῶν ἐτῶν 1032-1035 ἢ καλύτε-

7. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Μανουήλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 649· Γλυκᾶς, σ. 603· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 109.

3. Ἡ ἀδελφή του Μαρία Κομνηνή 8 γεννήθηκε περί τὸ 1034.

4. Ὁ Mädler, Theodora, σ. 13, γράφει ἀπλῶς πρὶν τὸ 1057, πρὶν δηλ. τὴν ἀνοδο τοῦ πατέρα του στὸ θρόνο, ἀλλὰ ὁ Μανουήλ ζοῦσε ἀκόμη, ὅταν συνέβη τὸ περιστατικὸ ποῦ διηγοῦνται οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, Β', σ. 648-49, ὁ Γλυκᾶς, σ. 603-4 καὶ ἡ Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 109, καὶ ποῦ κατ' αὐτὸ ὁ Ἰσαάκιος Κ. 6 ἦταν 8 ο μ έ σ τ ι κ ο ς τ ὶ ν σ χ ο λ ὶ ν τ ῆ ς Ἄ ν α τ ο λ ῆ ς καὶ ὡ ς τέτοιος διετέλεσε ἀπ' τὸ 1042 ὡ ς τὸ 1054.

5. Z. von Lingenthal, τ. IV, σ. 61.

6. Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 63-4.

8. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 649· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 109· Γλυκᾶς, σ. 603-4· Ἀτταλειάτης, σ. 69· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 131 καὶ 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολὴ 161, Σάββα MB 5 (1876), σ. 419.

ρα περί τὸ 1034³. Ὁ Ψελλὸς μᾶς λέει πὸς ἦταν μιὰ ὁμορφὴ στὴ ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα κοπέλα καὶ πὸς τὴν ὁμορφιά της διατήρησε καὶ μετὰ τὴν κουρά της, ὡς καλόγρινα⁴. Κατὰ τὴν παραίτηση τοῦ πατέρα της ἀπ' τὸ θρόνο ἀποσύρθηκε μαζί με τὴ μητέρα της στὸ μοναστήρι τοῦ Μυρελαίου⁵. Ὁ Ἰσαάκιος (α')⁴ δὲ θέλησε νὰ τὴν παντρέψῃ με κάποιον καὶ νὰ τοὺς ἀφήσῃ τὸ θρόνο⁶. Μᾶς εἶναι ἀγνωστὴ ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου της.

9. Θεόδωρος Δοκειανὸς (ἐκ μητρὸς Κομνηνός)

(γένν. περί τὸ 1034 - † μετὰ τὸ 1080)

Ὁ Θεόδωρος Δοκειανός, γιὸς τοῦ [Μιχαῆλ] Δοκειανοῦ καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς⁵, ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 4 καὶ τοῦ Ἰωάννη Κ. 6², γεννήθηκε περί τὸ 1034³. Παντρεύτηκε με κάποια ποῦ ἀνῆκε σὲ «περίβλεπτο» γένος, χωρὶς δυστυχῶς νὰ γνωρίζουμε σὲ ποιοῦ⁴, περί τὸ 1058⁵. Ὁ πεθερὸς του, ποῦ πιθανὸν νὰ ἔφερε τοὺς τίτλους τοῦ μάγιστρου καὶ τοῦ δουκός⁶,

3. Ἡ σκιαγραφία ποῦ τῆς κάνει, ὅταν τὴν ἐμφανίζει τὸ 1059, ὁ Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 131 : ἡ τε τοῦν βασιλείου θυγάτηρ, ὠραία δὲ καὶ αὐτὴ κατ' ἄμφω καὶ πρὸ ὠρας ἐκτετημημένη, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τομὴν, ἤλεκτρώδης τε ὁμοῦ καὶ πυρσὴ καὶ τῆ στήματι ἄμφω κατασεμνούουσα, δὲν ταιριάζει σὲ ἓνα δεκαοχτάρικο κορίτσι, ἀλλὰ πιὸ πολὺ σὲ μιὰ εἰκοσιπεντάρα κοπέλα.

4. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3.

5. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 649· Γλυκᾶς, σ. 604· Συνέχεια Σκυλίτσης, σ. 109. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 352.

6. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 649· Γλυκᾶς, σ. 604· Συνέχεια Σκυλίτσης, σ. 180. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 137.

9. 1. Βρυένιος, σ. 92.

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648· Ἀτταλειάτης, σ. 69· Συνέχεια Σκυλίτσης, σ. 108· Βρυένιος, σ. 92· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 131 καὶ 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολές 113, 120 καὶ 170, Σάθα MB, τ. 5 (1896), σ. 358, 368-70, 432-34· Ἄνω Κομνηνῆ, τ. I, σ. 16.

3. Ἦταν ἤδη παντρεμένος τὸ 1059, ἀλλὰ καθὼς φαίνεται πρὶν λίγο, γιατί παρουσιάζεται ὡς ἓνας νέος ἄνθρωπος· τὸ 1080 ἀκόμη δὲν εἶχε τὸν ἀέρα ἐνὸς γέρου· σύμφωνα με αὐτὰ πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὴ γέννησή του — τὸ πιὸ ἐνωρὶς — περί τὸ 1034 καὶ τὸ γάμου του περί τὸ 1058.

4. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, Σάθα MB, τ. 5 (1896), σ. 368-70.

5. Βλ. ἀνωτ., ὑ. 3.

6. Ἡ S. De Jongh, σ. 5, λέει πὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεόδωρος Δοκειανός ἔφερε τοὺς τίτλους τοῦ μάγιστρου καὶ τοῦ δουκός, καὶ παραπέμπει στὸν Ψελλό, Ἐπιστολές (120

σκοτώθηκε προφανώς⁷, κατά τή φοβερή καταγίδια πού συνέβη τὸ 1059, καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (α') Κ. 4 εἶχε στρατοπεδεύσει στοὺς πρόποδες τοῦ Λοβιτζοῦ τῆς Θράκης, μετὰ ἀπὸ μιὰ νικηφόρο μάχη, πού εἶχε δώσει ἐναντίον τοῦ Σελτέ, τοῦ πιδ σπουδαίου ἀπ' τοὺς ἀρχηγούς τῶν Πετσενέγκων⁸, μιᾶς ἄγριας φυλῆς νομάδων πολεμιστῶν, κάπως ὅμοιας μὲ τοὺς Τούρκους, ἐγκαταστημένης μετὰ τὸν Θ' αἰῶνα στὴ σημ. Βλαχία καὶ στὶς νότιες πεδιάδες τῆς Ρωσίας⁹.

Αὐτὸς ὁ πεθερὸς τοῦ Θεόδωρου Δοκαιοῦ, πού δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸς παρὰ μόνον ἀπ' τὸν Ψελλό, ἦταν φίλος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ δὲ φαίνεται νὰ εἶχε μεγάλη ἡλικία κατὰ τὸ θάνατό του· «ἦταν τὸ στήριγμα τῆς ἐνδοξῆς γενιᾶς του, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ πνοὴ τῆς γυναίκας του, τὸ καύχημα καὶ ἡ ἀναψυχὴ τῆς κόρης του (=τῆς γυναίκας τοῦ Θεόδωρου Δοκαιοῦ) καὶ ἡ εὐχαρίστηση καὶ ἡ παραμυθία τῆς πολὺ ὀραίας ψυχῆς αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεόδωρου Δοκαιοῦ¹⁰. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν «ἓνα εὐστροφο μυαλὸ καὶ μιὰ ἀπλῆ ψυχὴ»· ἀγαποῦσε πολὺ, ὡς μεγάλος καὶ πλούσιος ἄρχοντας πού ἦταν, τὸ κυνήγι καὶ τὸ ψάρεμα καὶ ἦταν ὀλότεια ἀφοσιωμένος στὸ θεῖο του, στὸ ἀχρηστότατο καὶ φιλόανθρωπο» βασιλέα Ἰσαάκιο (α') 4· «ἦταν γι' αὐτὸν ἓνα προπύργιο, καθὼς κοντὰ του στεκόταν σὰν ὑπασπιστῆς καὶ τὸν υπεράσπιζε ἐναντίον κάθε ἐχτροῦ»¹¹.

καὶ 170), σ. 368-70 καὶ 433. Ἄλλὰ ὁ Ψελλὸς στὴν ἐπιστολὴ 120, σ. 368-70, δὲ λέει τίποτε γι' αὐτοὺς τοὺς τίτλους. Στὴν Ἐπιστολὴ 170, σ. 432-34, πού εἶναι ἀμφίβολο ἀν ἀπευθύνεται «Τῷ ἀνεψιῷ τοῦ βασιλέως [Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ], δηλ. στὸ Θεόδωρο Δοκαιοῦ, λέει, σ. 433 : σὺ τε ὁ λαμπρότατος μάγιστρος καὶ μέγιστος δοῦξ, καὶ ὁ τὴν τύχην ἴσος καὶ τὴν φρόνησιν ὅμοιος· οἷδ' ὅτι ξηνωκας ὡς τὸν θαυμασιώτατον Δοκαιοῦν εἶρηκα· καὶ χαίρω ὅτι τοιαῦτα προπύργια τῷ θεῷ ἡμῶν κατεσκευάσθητε αὐτοκράτορι, ὁ μὲν, ἐγγὺς ἰστάμενος καὶ οἷον προασπίζων, σὺ δέ, πόρρωθεν ἀναστέλλων τὰς τῶν ἐναντίων ὀρμάς». Εἶναι φανερὸ πὸς πρόκειται περὶ δυὸ προσώπων· τὸ ἓνα εἶναι ὁ μάγιστρος καὶ δοῦξ, τὸ ἄλλο ὁ Δοκαιοῦς. Ἡ Ἐπιστολὴ (170) ἀπευθύνεται στὸ μάγιστρο καὶ δοῦκα καὶ τριτοπρόσωπα προβάλλεται ὁ Δοκαιοῦς. Ἄν ἡ Ἐπιστολὴ (170) ἀπευθύνεται στὸν πεθερὸ τοῦ Δοκαιοῦ, τότε αὐτὸς ἦταν ὁ μάγιστρος καὶ δοῦξ καὶ ὄχι ὁ Δοκαιοῦς, καὶ ἡ Ἐπιστολὴ αὐτῇ (170) εἶναι προγενέστερη τῆς Ἐπιστολῆς 120, σ. 368-70. Ἄν ἡ Ἐπιστολὴ (170) δὲν ἀπευθύνεται στὸν πεθερὸ τοῦ Δοκαιοῦ, τότε καὶ πάλι μάγιστρος καὶ δοῦξ δὲν εἶναι ὁ Δοκαιοῦς, ἀλλὰ ὁ Ἀνώνυμος ἀποδέχτης τῆς Ἐπιστολῆς (170).

7. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 368-70.

8. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 106-7· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 128-29· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 671-72.

9. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 2· Ostrogorsky, Histoire, σ. 283.

10. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 368.

11. Ψελλός, Ἐπιστολῆς 113, σ. 358· 170, σ. 433· Βρυένιος, σ. 92.

Και ὁ ἴδιος καὶ ὁ πεθερός του ἦσαν ἄνδρες στρατιωτικοί. Ὅταν ὁ δεύτερος σκοτώθηκε, ὁ Θεόδωρος μὲ γράμμα του παρακάλεσε τὸν Ψελλὸ νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν εἶδηση στὴ γυναῖκα του καὶ στὴν πεθερά του¹². Ὁ Ψελλὸς τὸν προσαγορεύει «αὐθέντα μου καὶ ἀδελφὸν» καὶ «σοφωτάτῃ ψυχῇ»¹³. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 τὸν θεωρεῖ «ἕνα ἐνδοξὸ ἄνδρα τόσο ἀπ' τὴ γενιά του ὅσο κι ἀπ' τὴ σειρά τῶν ἀξιωμάτων του»¹⁴. Ὁ Βρυέννιος τονίζει τὸν πλοῦτο του καὶ τὴν ἀριστοκρατικὴ του καταγωγή¹⁵. Ὁ Θεόδωρος Δ. ζοῦσε ἀκόμη στὸ χτῆμα του στὴν Παφλαγονία, κληρονομιά τῆς μητέρας του, τὸ 1080, καὶ συναντήθηκε ἐκεῖ μὲ τὸν πρωτεζάδελφό του Ἀλέξιο Κομνηνὸ 15, ὅταν ἀκόμη ἦταν σ τ ρ α τ ο π ε δ ἄ ρ χ η ς, καὶ στὴν περίστασι αὐτὴ ἔδειξε τὸ θερμὸ του ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἱκανὸ ἀλλὰ ἄπιστο στρατηγὸ, τὸν Νορμανδὸ Ρ ο υ σ ἔ λ ι ο ν (Roussel de Bailleul), ἀρχηγὸ ξένων μισθοφόρων ποὺ τρομοκράτησε τὴν ΚΠο-λη, καθὼς ὁ Ἀλέξιος Κ. 15 τοῦ εἶχε πεῖ πὼς τάχα τὸν εἶχε τυφλώσει¹⁶. Ἐ-νας γιὸς τοῦ Θεόδωρου Δοικειανοῦ ἀπ' τὴν Ἀνώσυμη γυναῖκα του, ποὺ πιθα-νὸν ὠνομαζόταν Μιχαὴλ 18, μᾶς εἶναι γνωστός.

10. Μανουὴλ Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1045 - † ἀνοιξὴ 1071)

Ὁ Μανουὴλ¹ Κομνηνός, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς², γεννήθηκε περὶ τὸ 1045³. Μπῆκε στὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία περὶ τὸ 1059 καὶ πῆρε τὰ πρῶτα μαθήματα κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ πατέρα του⁴. Ὁ Ρωμανὸς (δ') ὁ Διογένης μὲ τὴν ἀνοδό του στὸ θρόνο,

12. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 369.

13. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 368.

14. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 16.

15. Βρυέννιος, σ. 92.

16. Βρυέννιος, σ. 92· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 16.

10. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 63 καὶ 75· Βρυέννιος, σ. 19.

3. Ὁ Μανουὴλ ἦταν ἕνας νέος ἀκόμη τὸ 1068· Ἀτταλειάτης, σ. 139 : εἰ καὶ νέος τὴν ἡλικίαν ἐτύγχανεν, ἀλλὰ γε πεπλανημένον οὐδὲν οὐδ' ἀπαγὸς καὶ μειρακιῶδες ἐνεργῶν καταφαίνεται. Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο (1068) παντρεύτηκε· τοῦ ταιριάζει λοιπὸν τότε νὰ εἶχε μὴ ἡλικία 23 περίπου χρόνῳ.

4. Βρυέννιος, σ. 24 : ἔτι τούτου (τοῦ Ἰωάννη Κ. 6) περιόντος στρατεῦναι τε (ὁ Μανουὴλ) ἤρξατο. Τὰ παιδιὰ τῶν Βυζαντινῶν ἀριστοκρατῶν ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ὑπηρετή-

τὸν πάντρεψε μὲ μιὰ συγγενῆ του τὸ 1068⁵, καὶ ἀπὸ πρῶτο πρὸ εδρος ποῦ ἦταν, τὸν ἔκανε πρῶτοστράτορα καὶ κουροπαλάτη— τίτλο ποῦ εἶχε ὁ πατέρας του Ἰωάννης Κ. 6—καὶ τὸν διόρισε μέγα δομοεστικὸ τῆς Ἀνατολῆς⁶. Τὸ 1070 τοῦ συνέβη μιὰ ἀλλόκοτη περιπέτεια. Ἐνῶ ἀντιμετώπιζε μὲ τοὺς γαμβροὺς του Μιχαὴλ τὸν Ταρωνίτη καὶ Νικηφόρο τὸ Μελισσηνὸ ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων, σὲ μιὰ ἀπ' τὶς μάχες

σου στὸ στρατὸ ἀπὸ ἡλικίας 14 χρονῶ· τοὺς γιούς τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Μακρεμβολίτισσας, τοὺς Νικηφόρο καὶ Λέοντα Διογένη, τοὺς βλέπομε νὰ ἐκστρατεύουν σὲ ἡλικία 11 καὶ 12 χρονῶ, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 155. Ὁ Μανουὴλ, καθὼς εἶδαμε, πῆρε τὰ πρῶτα στρατιωτικὰ μαθήματα περὶ τὸ 1059, ὅταν ὁ πατέρας του Ἰωάννης Κ. 6 ἦταν μέγας δομοεστικὸς. Φαίνεται πὸς ὁ Ἰωάννης Κ. 6, καθὼς βρισκόταν κάτω ἀπὸ κάποια δυσμένεια μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαάκιου (α') 4, δὲν ἀνάλαβε κανένα ἡγετικὸ στρατιωτικὸ ἀξίωμα, γι' αὐτὸ καὶ ὁ δευτερότοκος γιὸς του Ἰσαάκιος Κ. 12, ὅταν πέρασε τὸ 14ο ἔτος τῆς ἡλικίας, δὲν πῆρε τὰ πρῶτα μαθήματα κάτω ἀπ' τὶς διαταγὰς τοῦ πατέρα του, ὅπως ὁ πρωτότοκος ἀδελφός του Μανουὴλ.

5. Ἡ κόρη τοῦ Μανουὴλ, ἡ [Ἄννα] Κομνηνή, πρέπει νὰ γεννήθηκε τὸ 1069, καὶ ὁ Μανουὴλ νὰ παντρεύτηκε τὸ 1068. Ὅπως ἡ νεώτερη ἀπ' τὶς ἀδελφές του, ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ 14, παντρεύτηκε τὸ 1068 (μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της Ἰωάννη Κ. 6) τὸν Κωνσταντῖνο Διογένη, κἀνοντας ἕνα γάμο ποῦ προοριζόταν νὰ συνδέσῃ τοὺς οἴκους τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Διογενῶν, ἔτσι καὶ ὁ Μανουὴλ παντρεύτηκε μιὰ συγγενῆ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη, καθὼς μᾶς διασαφηνίζει ὁ Βρυένσιος, σ. 25: Μανουὴλ φησὶατο τῷ βασιλεῖ. . . Ἡ οἰκογένεια τῶν Διογενῶν (=οἱ ἀπὸ δυὸ γένη προερχόμενοι) ὑπῆρξε μιὰ διακεκριμένη οἰκογένεια ποῦ ἀνάδειξε ἀληθινὸς ἥρωας. Ἐνας τουρμαρχὸς τῶν Ἀνατολικῶν Διογένης ἀπαντᾷ τὸ 788· σ' αὐτὴ τῇ χρονολογίᾳ ὁ Διογένης ἔπεσε σὲ μιὰ λυσσαλέα μάχη μετὰ τοῦ Ἀράβων καὶ Βυζαντινῶν σ' ἕνα ἀπ' τὰ στενὰ τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Ταύρου, κοντὰ στὴν Ποδανδό, βλ. Θεοφάνη, σ. 463, ἐκδ. de Boor, H. Grégoire, Ὁ Διογένης Ἀκρίτας, New York 1942, σ. 36-7. Ἀργότερα στὸν καιρὸ τοῦ Βασίλειου (β') ἔδρασε ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης, στρατηγὸς Θεσσαλονίκης, βλ. Σκυλίτζην, σ. 352, ἐκδ. I. Thurn, ἄρχων Σιρμίου, βλ. Σκυλίτζην, σ. 366 καὶ 373, καὶ δοῦξ Βουλγαρίας, βλ. Σκυλίτζην, σ. 373, Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 571· ἀλλὰ ὁ ἐξάιρετος στρατηγὸς στὸν καιρὸ τοῦ Ρωμανοῦ (γ') τοῦ Ἀργυροῦ (1028-1034) κατηγορήθηκε πὸς συναμοσεῖ, βλ. Σκυλίτζην, σ. 376, ὑποχρεώθηκε νὰ γίνῃ μοναχός, βλ. Σκυλίτζην, σ. 384, καὶ ἀνακρινόμενος αὐτοχτόνησε, βλ. Σκυλίτζην, σ. 385, Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 575. Ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης παντρεύτηκε κόρη τῆς Πουλχερίας, ἀδελφῆς τοῦ Ρωμανοῦ (γ') καὶ ἀπ' αὐτὰ τὸ ζεῦγος προῆλθαν οἱ ἐξῆς ἀπόγονοι:

1. Κωνσταντῖνος Διογένης × κόρη Πουλχερίας, Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 574-75
ἀδελφῆς Ρωμανοῦ (γ')

2. Ρωμανὸς (δ') Διογένης × α' Ἀνώμη· ×β' Εὐδοκία Μακρεμβολίτισσα

3. Κωνσταντῖνος Διογένης Λέων Διογένης Νικηφόρος Διογένης
× Θεοδώρα Κομνηνὴ 14

6. Βρυένσιος, σ. 25· Ἀταλαιάτης, σ. 138· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 685· Ζω-

πού δόθηκαν, ὄρμησε μὲ γενναιότητα ἐναντίον τους καὶ ἔδειχνε πὼς θὰ ἦταν ὁ νικητὴς, ἀλλὰ ἀπερίσκεπτα, πάνω στὴν ὄρμη του, ἔφτασε μέχρι τὸ στρατόπεδὸ τους, ἔτσι πού πιάστηκε, μετὰ ἀπὸ ἀπεγνωσμένο ἀγῶνα, αἰχμάλωτος.

Ἡ ἀπερισκεψία του ὡς ἀρχηγοῦ, ἐπέφερε τὴν αἰχμαλωσία καὶ τῶν δυὸ γαμβρῶν του, ὡς καὶ τὴν ἀπώλεια μέρους τοῦ στρατοῦ του. Καθὼς πιάστηκε οἱ Τούρκοι τὸν παρουσίασαν στὸν ἀρχηγό τους—Χρυσόσκουλο μᾶς τὸν ὀνομάζουν οἱ Βυζαντινοί—ἓνα ἄνθρωπο πού ἰσχυριζόταν πὼς καταγόταν ἀπὸ σουλτανικὴ γενιὰ καὶ πού ἦταν πολὺ λίγο πιστός, ἀν μὴ καὶ ἐπίβουλος, πρὸς τὸν κυρίαρχό του, τὸν περίφημο σουλτάνο Alp - Arslan (1063-1072). Ὁ Μανουὴλ κατάφερε νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, τὸ Χρυσόσκουλο, νὰ ἐξεγείρῃ τίς φιλοδοξίες του κατὰ τοῦ κυρίου του, καὶ οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, νὰ τὸν πείσῃ τελικὰ νὰ φύγουν μαζί γιὰ τὴν ΚΠολη, ὅπου καὶ ἔφτασαν καὶ παρουσιάστηκαν στὸν αὐτοκράτορα—τὸ Ρωμανὸ (δ')—πού τοὺς δέχτηκε μὲ χαρὰ καὶ τοὺς γέμισε μὲ δῶρα καὶ τιμές⁷.

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1071, ὁ Μανουὴλ ξεκίνησε καὶ πάλι, μαζί μὲ τὸ Χρυσόσκουλο αὐτὴ τὴ φορὰ, κατὰ τῶν Τούρκων, ὅταν ξαφνικὰ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς ἀρρώστησε βαριά στὴ Βιθυνία ἀπὸ ὠταλιγία⁸. Σ' αὐτὴ τὴν εἶδηση, ἡ μητέρα του, «ἡ λίαν νοήμων Κυρία Ἄννα Δαλασσηνή — ἡ ἀξιόλογη στὰ ἔργα της, στὰ ἦθη»⁹ — ἔτρεξε τρομαγμένη στὸ προσκέφαλο τοῦ γιοῦ της, πού παράδερνε στὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Ἀλύπου στὸ ἕρος Ἀζαλάς τῆς Βιθυνίας· μὲ μιὰ ὑπέρτατη προσπάθεια τῆς θέλησής του, ὁ Μανουὴλ, σχεδὸν πιά ἐτοιμοθάνατος, σηκώθηκε ἀπ' τὸ κρεβάτι του γιὰ νὰ τὴν ὑποδεχτῆ· ἔπεσε στὴν ἀγκαλιά της καὶ τὴν καταφιλοῦσε, καὶ δὲ μπόρεσε νὰ πῆ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον πὼς θέλει μαζί της νὰ ταφῆ· ἔπειτα ἔπεσε καὶ πάλι στὸ κρεβάτι του, γιὰ νὰ πεθάνῃ σὲ λίγο στὴν ἀγκαλιά τῆς μητέρας του¹⁰.

Ἀπ' τὸ γάμο του μὲ τὴ συγγενῆ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη ἀπόχτησε

ναρᾶς, τ. III, σ. 694. Γλυκᾶς, σ. 609· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 139, 141 καὶ 144· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 9, 63 καὶ 75.

7. Βρυένιος, σ. 32· Σκυλίτση - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 688· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 695· Γλυκᾶς, σ. 609· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 141· Ἀταλειάτης, σ. 141-42. Βῆναι χαρακτηριστικὸ, πού ὁ Χρυσόσκουλος, νεαρὸς Τούρκος ἔμιση, τιμῆθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ο ἔ δ ρ ο υ, ἔνθ' ἄνωγ.

8. Βρυένιος, σ. 33-34· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63 καὶ 75· Σκυλίτση - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 688.

9. Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, σ. 155.

10. Βρυένιος, σ. 33-4.

μιὰ κόρη¹¹, πού τὸ ὄνομά της, [Ἄννα] Κομνηνὴ 19, δὲν παραδίδεται παρὰ μόνο ἀπὸ μιὰ ἀνεξέλεγκτη πηγὴ¹². Ἀνεξάρτητα ὁμοίως πρὸς τὴν ἀκρίβεια αὐτῆς τῆς πληροφορίας, τὸ ὄνομά της πρέπει νὰ ἦταν Ἄννα, ὄνομα πού ἔφερε ἡ μητέρα του, αὐτὴ πού ὁ Μανουὴλ ἐλάτρευε. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς πέθανε πολὺ νέος, μόλις 26 περίπου χρονῶν ἂν καὶ νέος ὁμοίως εἶχε τὰ μυαλά ἐνὸς γέροντος¹³ καὶ «τίποτε δὲν ἔκανε πού νὰ θεωρηθῆ ὡς ἔργο λανθασμένο καὶ νεανικό»¹⁴. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 πάντα πρόθυμη νὰ ἐπαινέσῃ τοὺς συγγενεῖς της, λείπει γιὰ τὸ θεῖο της—πού, ἄς σημειωθῆ, δὲν τὸν γνώρισε—πῶς «σὲ πολλοὺς πολέμους καὶ μάχες ἀγωνίστηκε καὶ πολλὰ νίκες κατήγαγε κατὰ τῶν ἐχτρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας»¹⁵, ἐνῶ ὁ Βρυέννιος λιτὰ σημειώνει πῶς ἦταν ἕνας «ἐξαιρετος στρατιώτης καὶ στρατηγός»¹⁶.

11. Μαρία Κομνηνὴ

(γένν. περὶ τὸ 1047 - † πρὶν ἀπὸ τὸν Ὀχτώβριον τοῦ 1136)

Ἡ Μαρία¹ Κομνηνὴ, πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας τῆς Δαλασσηνῆς², γεννήθηκε περὶ τὸ 1147³. Παντρεύτηκε περὶ τὸ

11. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 75-6.

12. Παχώμιος Συναίτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια συναϊτικῶν κωδίκων, σημ. 1: «Ὅτι ἐξὰς τῶν ἐκ Κομνηνῶν φουσιῶν φερόνυμοι ἦσαν τῆς μάμμης αὐτῶν Ἄννης τῆς Δαλασσηνῆς, αἱ τοῦ κουροπαλάτου κύρ Μανουὴλ, τῆς πανυπερσεβάστου κυρῆς Μαρίας, τοῦ σεβαστοκράτορος κύρ Ἰσαακίου, τοῦ μεγάλου ἀνακτος κύρ Ἀλεξίου, τοῦ πρωτοσεβάστου κύρ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ σεβαστοῦ κύρ Νικηφόρου θυγατέρες.

13. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 694.

14. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 139· Ἀτταλειάτης, σ. 139· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 688.

15. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 63.

16. Βρυέννιος, σ. 34.

11. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης τῆς Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Βρυέννιος, σ. 19 καὶ 24· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 76· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

3. Καθὼς ἦταν ἡ πρωτότοκη ἀπ' τὶς κόρες τοῦ Ἰωάννη Κ. 6, αὐτὴ καὶ ἡ Εὐδοκία Κ. 12, παντρεύτηκαν πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ πατέρα τους, δηλ. πρὶν ἀπ' τὸ 1067· ἡ Μαρία ὑπῆρξε μητέρα τῆς νεαρῆς ἀνεψιάς τοῦ Ἀλέξιου Κ. 15 καὶ τοῦ Ἰσαακίου Κ. 12, τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 20, ἡ ὁποία παντρεύτηκε πρὶν ἀπ' τὸ 1081, ὅποτε πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1063/65. Τοποθετοῦμε λοιπὸν τὸ γάμο τῆς Μαρίας περὶ τὸ 1061 μὲ 1063 καὶ τὴ γέννησίν της περὶ τὸ 1047.

1061 τὸ Μιχαὴλ Ταρωνίτη⁴, γιὸ τοῦ πατρικίου Γρηγόριου Ταρωνίτη, ἕνα ἀρμενικῆς καταγωγῆς πρίγκιπα ποὺ καταγόταν ἀπ' τῆ βασιλικῆ οἰκογένεια τῶν Παγκρατιδῶν⁵. Τὸ 1070 ὁ Μιχαὴλ αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους μαζὶ μὲ τὸν κουνιάδο του Μανουὴλ Κ. 10 καὶ τὸ σύγγαμβρό του Νικηφόρο Μελισσηνό, σύζυγο τῆς Εὐδοκίας Κ. 13⁶. Τὸ 1081 μὲ τὴν ἀνοδο στὸ θρόνο τοῦ κουνιάδου του Ἀλέξιου (α') Κ. 15, ὁ Μιχαὴλ, χάρις στὴν ἰδιαίτερη ἀγάπη ποὺ εἶχαν στὴ Μαρία ἢ μητέρα τῆς Ἄννα Δαλασσηνῆ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἀλέξιου (α') 15 καὶ Ἰσαάκιος Κ. 12⁷, ἔλαβε τοὺς τίτλους τοῦ πρωτοσέβαστου καὶ τοῦ πρωτοβεστιάριου καὶ σὲ λίγο αὐτὸν τοῦ πανυπερσέβαστου⁸. Παρὰ τὴν ὑψηλὴ αὐτῆ θέσῃ του στὴ νεόκοπη

4. Βρυένιος, σ. 24 καὶ 32· Ἄννα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 114· τ. II, σ. 170, ὅ. 2, σ. 174, σ. 193, ὅ. 3· τ. III, σ. 76, ὅ. 2· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

5. Οἱ Ταρωνίτες ἦσαν ἕνας κλάδος τῶν Παγκρατιδῶν ποὺ βασιλεύσαν στὴν Taron τῆς Ἀρμενίας ἀπ' τὸ 851 ὡς τὸ 967, βλ. N. Adontz, Études Armeno-Byzantines, σ. 242. Ὁ πατέρας τοῦ Μιχαὴλ Γρηγόριος Ταρωνίτης, σημειώνεται σὲ μιὰ συνωμοσία ἐναντίον τοῦ μεγάλου δομέστικου Κωνσταντίνου, ἀδελφοῦ τοῦ Μιχαὴλ (δ') τοῦ Παφλαγῶνα, τὸ 1040. Γιὰ τιμωρία του, τὸν ἔβαλαν μέσα σ' ἕνα δέρμα βοδιοῦ, ποὺ δὲν εἶχε παρὰ μόνο μιὰ τρύπα γιὰ νὰ ἀναπνέῃ, καὶ ἔτσι, τὸν παρουσίασαν στὸν Ἰωάννη τὸν Ὀρφανοτρόφο, Σκυλίτζης, σ. 412· Σκυλίτζης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 531-32· πρβλ. N. Adontz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 244 καὶ 251.

6. Βρυένιος, σ. 32.

7. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732 : τὸν μὲν οὖν Ταρωνίτην τῇ πρώτῃ συναζευγμένον τῶν ἀδελφῶν, πάνυ στεργουμένη παρὰ τῆς μητρὸς καὶ πρὸς αὐτῶν τιμωμένῃ.

8. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732. Κατέχομε καὶ σφραγίδες τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μιὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρωτοσέβαστου· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2710, σ. 1500-1 :

Γραφὰς σφραγιζῶ Μιχαὴλ Ταρωνίτου
γαμβροῦ μεγίστου δεσπότης Ἀλεξίου.

Αὐτόθι, ἀριθ. 2711, σ. 1501-2 :

Πρώτον σεβαστῶν ἢ σφραγὶς διαγράφει
Μιχαὴλ γαμβρόν αὐτάνακτος δεσπότης.

Ἐπίσης, καὶ σφραγίδα τῆς γυναίκας του Μαρίας Κομνηνῆς μὲ τὴν ἐπιγραφὴ : Θεοτόκε, βοήθει Μαρία σεβαστῆ καὶ αὐταδέλφη τοῦ βασιλέως τῇ Κομνηνῇ. Φαίνεται πὺς αὐτὴ ἢ σφραγίδα χρησιμοποιοῦθηκε κατὰ τὴ μικρὴ περίοδο ποὺ μεσολάβησε ἀπ' τὴν ἀνοδο τοῦ Ἀλέξιου (α') στὸ θρόνο μέχρι τῆς ἐνομοσίας τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη ὡς πρωτοσεβάστου, ἐνῶ προηγουμένως θὰ κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ. Ἄλλῃ λύση δὲ μπορεῖ νὰ δοθῇ, ἐφόσον ἢ Μαρία ἀναφέρεται στὴ σφραγίδα ὡς «σεβαστῆ καὶ ἀδελφῆ τοῦ βασιλέως», βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2712, σ. 1502-3. Καὶ μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ : Τὴν πανυπερσέβαστον, Ἄγνή μοι σκέποις, πρέπει νὰ ἀποδοθῇ στὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Μαρία, καθὼς σ' αὐτὴ εἰκονίζεται μὲ τὸν ἀρχάγγελο Γαβριὴλ καὶ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ, ποὺ ἦταν ὁ προστάτης τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη, βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2720, σ. 1513-1516.

αυτή αὐλική τιτλοφορία πού τὸν ἔφερε δίπλα στὸ σύγγαμβρό του, τὸν *καίσαρα* Νικηφόρο Μελισσηνό⁹, ὁ Μιχαήλ δὲ δίστασε νὰ ταχτῆ μὲ τὴν ἐχθρική πρὸς τὸν αὐτοκράτορα κουνιάδο του Ἀλέξιο (α') Κ. 15 μερίδα¹⁰.

Οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1094, κατηγορήθηκε πὼς εἶχε πάρει μέρος στὴ συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορα πού εἶχε ὀργανώσει ὁ νεαρὸς Νικηφόρος Διογένης, γιὸς τοῦ μακαρίτη ἡρωϊκοῦ αὐτοκράτορα Ρωμανοῦ (δ') καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Μακροεμβολίτισσας, καθὼς ὁ νεαρὸς Διογένης, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 32, ἀπόβλεπε στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου¹¹. Μεταξὺ ἄλλων ἐπιφανῶν συνωμοστῶν ἦταν καὶ ὁ Κατακαλὼν Κεκαυμένος. Ὁ Ἀλέξιος (α') 15 συγκάλεσε γενικὴ συνέλευση, ὅπου ἐξέθεσε τὴν ὑπόθεση, καὶ ἀπαγγέλλοντας τὴν ἀπόφασή του ἔδωσε μιὰ νέα ἀπόδειξη τῆς ἐπιεικειᾶς του: δὲ θέλησε νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἐνόχους, ἀλλὰ τοὺς καταδίκασε σὲ ἐξορία, τὸ Νικηφόρο Διογένη καὶ τὸν Κατακαλὼν Κεκαυμένο στὴν Καισαρόπολη καὶ τὸ Μιχαήλ Ταρωνίτη σὲ μέρος πού δὲ γνωρίζομε, καὶ συγχρόνως δήμευσε τίς περιουσίες τους¹².

Ἡ συνέλευση ὅμως, κατὰ τὴν Ἄνα 32, πρὸς λίγο ἐπιεικῆς ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, ἔστειλε ἀνθρώπους καὶ τύφλωσαν τὸ Διογένη καὶ τὸν Κεκαυμένο, χωρὶς τὴ γνώμη τοῦ αὐτοκράτορα¹³. Ἡ διήγηση τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 32 δὲ φαίνεται πολὺ ἀξίοπιστα. Ὁ αὐτοκράτορας ὁ ἴδιος θέλησε νὰ ἀπαλλαγῆ ἐπικινδύνων ἀντιπάλων του καὶ νὰ νοσφιστῆ τὸ μεγάλο πλοῦτο τους¹⁴. Ὁ Μιχαήλ Ταρωνίτης δὲ γλύτωσε τὴν τύφλωση παρὰ μόνον χάρις στὴ γυναίκα του Μαρία, πολὺ ἀγαπητὴ στὸν αὐτοκράτορα καὶ στὴν Ἄνα Δαλασσηνή, καθὼς εἶδαμε¹⁵.

Ἔτσι ἡ λαμπρὴ σταδιοδρομία τοῦ Μιχαήλ τελείωσε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1094¹⁶. Μετὰ τὸ θάνατό του, σὲ μιὰ ἀγνωστὴ σὲ μᾶς χρονολογία, ἡ γυναίκα του Μαρία πιθανὸν νὰ ἔγινε μοναχὴ καὶ νὰ πῆρε τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τῆς Ἄνας Δαλασσηνῆς, καθὼς συναντᾶμε μιὰ σφραγίδα μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸν

9. Ἄνα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 114 : καὶ σύνθωκος τῷ καίσαρι γίνεται.

10. Ἄνα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 174.

11. Ἄνα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 174 : εἰ μὴ ὅσον πρὸς τὸ τυραννήσειν (ὁ Διογένης) τὸ ἀμετάθετον ἐνεδείκνυτο.

12. Ἄνα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 180.

13. Ἄνα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 183.

14. N. Adontz, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 247.

15. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 7.

16. Γιὰ τὴ χρονολογία, Ἄνα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 184.

τίτλο Ἄννα πρωτοβεστιάρισσα¹⁷. Πότε πέθανε ἡ Μαρία δὲ μᾶς εἶναι γνωστό· ἐκεῖνο πὺν γνωρίζομε εἶναι πὺς πέθαναν πρὶν ἂπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136¹⁸. Ἡ Μαρία Κομνηνὴ ἂπ' τὸν ἄντρα τῆς Μιχαὴλ Ταρωνίτη ἀπόχτησε τρία παιδιὰ: ἓνα κορίτσι, τὴν [Ἄννα]¹⁹ Κομνηνὴ Ταρωνίτισσα²⁰, καὶ δυὸ ἀγόρια, τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη 21 καὶ τὸ Γρηγόριο Ταρωνίτη 22.

12. Ἰσαάκιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1050—†1102/4)

Ὁ Ἰσαάκιος¹ Κομνηνός, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς², γεννήθηκε περὶ τὸ 1050³. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1071 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1072⁴ ἐξωρίστηκε μετὰ τὴν μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνὴ στὸ νησί τῆς Πριγκίπου⁵. Γιὰ νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ τὴν ἰσχυρὴ οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, ὁ Μιχαὴλ (ζ') Δούκας τὸν ἀνακάλεσε ἂπ' τὴν ἐξορία κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1072⁶ καὶ τὸν πάντρεψε μετὰ τὴν πρωτεξάδελφον τῆς γυναίκας του αὐγοῦστας Μαρίας τῆς Ἀβασγικῆς (τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Γεωργίας),

17. V. Laurent, Corpus des sceaux, V 2, ἀριθ. 1462. Πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 236, ὁ. 47.

18. Ὁ Ἰωάννης (β') Κ. 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, NE 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 253-54, ἀριθ. 19, μνημονεύει τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του, τῆς θείας του («τῆς πανυπερσεβάστου», ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἂπ' τὴν θεία του Μαρίας, τὴ σύζυγον τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη).

19. Βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὁ. 12.

20. Μιὰ μικρινὴ ἀπόγονος τῆς Μαρίας Κομνηνῆς καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη φέρει τὰ ἐπώνυμα: Κομνηνὴ Ταρωνίτισσα, βλ. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 292 καὶ 769.

12. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θεοῦ τοῦ Ἰσαάκιου (α') Κομνηνοῦ 4.

2. Βρυέννιος, σ. 19· Ζωναράς, τ. III, σ. 727 καὶ 746· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 63, 64-71, 84-87, 106, 112, 113, 116, 150· τ. II, σ. 149-51, 190, 213· τ. III, σ. 65, 72, 121, 220, 221· Συνέχεια Σουλτίση, σ. 157-58, 165· Ἀταλειάτης, σ. 183-84· Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 175. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 22-3.

3. Βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 224, ὁ. 2. Βλ. καὶ Εὔδοκιαν Κομνηνὴν 13, ὁ. 3.

4. Βρυέννιος, σ. 49-50. Πρβλ. P. Gautier, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 224, ὁ. 3.

5. Βρυέννιος, σ. 50.

6. Βλ. Ἰωάννη Κομνηνὸν 6, ὁ. 21.

τὴν Εἰρήνην, κόρη τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἀλανίας⁷, ἡ ὁποία ἦταν ἐπίσης πρωτεῖξ-δέλφη τῆς δεύτερης συζύγου τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ, δούκα τῆς Τραπεζούντας⁸.

Κατὰ τὸ 1073 ὁ Ἰσαάκιος διορίστηκε δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ στάλθηκε νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους μετὴν ἰδιότητα τοῦ «στρατηγοῦ αὐτοκράτορα»⁹. Καθὼς στὴν πρώτη σύγκρουση κοντὰ στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας αἰχμαλωτίστηκε, κατάφερε νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἐλευτερία του καὶ νὰ φτάσῃ στὴν Ἀγκυρα, κ' ἔπειτα στὴν ΚΠολη, μαζί με τὸν ἀδελφὸ του Ἀλέξιο 15¹⁰.

Τὸν ἐπόμενον χρόνον (1074) ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ πρωτοπρόεδρου καὶ διορίστηκε δοῦξ τῆς Ἀντιόχειας, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ πρωτοπρόεδρου Ἰωσήφ Ταρχανιώτη ποῦ πέθανε, τοῦ ὁποίου ὁ γιός, ὁ μάγιστρος Κατακαλὼν, ἦταν ἀνίκανος νὰ καταστείλῃ τίς στάσεις ποῦ τάραζαν τὴν πόλιν¹¹. Εἶχε τὴ μυστικὴ καὶ ἐπείγουσα ἀποστολὴ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπ' τὴν Ἀντιόχεια τὸν πατριάρχην Αἰμιλιανό, ὅπαδὸ τοῦ Ἀρμένιου Φιλάρετου Βραχάμιου (Vahran), ποῦ υποψιάζονταν ὡς ἐμπνευστὴ αὐτῶν τῶν ταραξιῶν¹². Λίγον καιρὸ μετὰ, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1075, βγήκε ἐναντίον ἐνὸς τουρκικοῦ

7. Βρυένιος, σ. 56· Ἄννα Κομνηνή, σ. 64 καὶ 70. Πρβλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. I, σ. 27: fille d'un prince des Alains. Ὁ Brosset, *Histoire de Georgie*, τ. II, σ. 330, ὁ. 2, πιστεύει πὸς ἀντὶ Ἀλάνων πρέπει νὰ διαβάσωμε Ἀβασγῶν, καὶ νομίζει πὸς ἡ Εἰρήνη ἦταν κόρη τοῦ Δημήτριου, ἀδελφοῦ τοῦ Παγκράτιου IV (1027-1072), βασιλέα τῆς Γεωργίας καὶ πατέρα τῆς Μαρίας τῆς Ἀβασγιτζῆς, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Ἰωάννης Τζέτζης λέει στίς Χιλιάδες του:

σὺν τῇ δεσποίνῃ Μαρὶάμ τῇ Ἀβασγίσσῃ λέγω

ἦν οἱ πολλοὶ Ἀλάνισσαν φασίν οὐκ ἀκριβοῦντες,

Ἰωάννη Τζέτζη, Χιλιάδες, ἐκδ. Th. Kiessling V, στίχ. 590-1, ἐκδ. P. A. M. Leone, σ. 190-91.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152.

9. Βρυένιος, σ. 58· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 10· Ἀτταλειάτης, σ. 183-84· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 157-58· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 709.

10. Βρυένιος, σ. 60, 64-72· Ἀτταλειάτης, σ. 184· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 158· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 709-10. Πρβλ. R. Grousset, *L'empire du Levant*, σ. 168.

11. Βρυένιος, σ. 96· Ὑπῆρξε δοῦξ Ἀντιοχείας ἀπ' τὸ 1074 ὡς τὸ 1078, βλ. V. Laurent, *La chronologie des gouverneurs d'Antioche sous la seconde domination byzantine*, *Mélanges de l'Université Saint-Joseph*, 38 10 (1962), σ. 249-50. Στις πηγὲς δὲν ἀναφέρεται πὸς ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ πρωτοπρόεδρου, ἀλλὰ αὐτὸ προκύπτει ἀπ' τὴ σφραγίδα του ποῦ κατέχομε· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2701, σ. 1486-88· Κύρις, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰσαακίῳ πρωτοπροέδρῳ καὶ δοῦκῃ Ἀντιοχείας τῷ Κομνηνῷ.

12. Βρυένιος, σ. 96-8.

στρατοῦ πού εἶχε εἰσβάλει στή Συρία, ἀλλά αἰχμαλωτίστηκε καί πάλι, καί δὲν ἀπολευτερώθηκε, παρὰ ἀφοῦ οἱ Ἀντιοχειανοὶ πλήρωσαν 20.500 χρυσὰ νομίσματα¹³. Σ' αὐτὴ τῇ μάχῃ πού αἰχμαλωτίστηκε, ἔπεσε καί ὁ γαμβρός του Κωνσταντῖνος Διογένης, γιὸς τοῦ Ρωμανοῦ(δ') ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα, πού εἶχε παντρευτῆ τὴ νεώτερη ἀπ' τὶς ἀδελφές του, τὴ Θεοδώρα Κομνηνὴ 14¹⁴. Ἐγκατάλειψε τὴν Ἀντιόχεια κατὰ τὸ πρῶτο ἐξάμηνο τοῦ 1078 καί ἦλθε στὴν ΚΠολη, ὅπου ἔλαβε τὸν ἐπίζηλο τίτλο τοῦ σεβαστοῦ καὶ κατωικία στὰ ἀνάκτορα, χάριξ στὰ συριανὰ ὑφαντὰ πού συχνὰ χάριζε στὸν ἀφελῆ καί γέρο αὐτοκράτορα Νικηφόρο (γ') τὸ Βοτανειάτη¹⁵.

Ὁ Ἰσακίος μαζί μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο 15, θέλοντας, καθὼς φαίνεται, νὰ προετοιμάσουν πραξικόπημα γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, καταράστηκαν τὴν ἐμπιστοσύνη πού τοὺς ἔδειχνε ὁ βασιλέας¹⁶, ἀλλὰ οἱ προθέσεις τοὺς ἔγιναν ἀντιληπτές ἀπ' τοὺς δυὸ Βουλγάρους οἰκιακοὺς καί συμβούλους τοῦ Βοτανειάτη, τὸ Βορίλο καί τὸ Γερμανό, τῶν ὁποίων ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἔχει ἀφήσει τὴν πιὸ σκοτεινὴ εἰκόνα¹⁷. Γιὰ νὰ προφυλαχτοῦν ἀπ' τὴν ἐνέδρα πού τοὺς ἀπειλοῦσε, ἔθεσαν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς αὐγούστας Μαρίας τῆς Ἀβασγκικῆς πού παράσυραν σὲ ὠραῖες ἐλπίδες· ὑποσχέθηκαν στὴν ὠραία βασίλισσο, ἡ ὁποία ἔτρεμε γιὰ τὸν νεαρὸ γιό της Κωνσταντῖνο Δοῦκα—ἐβλεπε τὸ Βοτανειάτη νὰ θέλῃ νὰ κἀνῃ διάδοχό του τὸ νεαρὸ ἀνεψιὸ του [Νικηφόρο] Συναδηνό¹⁸—νὰ βοηθήσουν σὲ κάθε εὐκαιρία πού θὰ δοθῆ καί νὰ κἀνουν τὸ καθετί, γιὰ νὰ μὴ χάσῃ ὁ πορφυρο-

13. Βρυένιος, σ. 99.

14. Βρυένιος, σ. 99· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 190-91, ἡ ὁποία λανθασμένα ὀνομάζει τὸ Διογένη Λέοντα, ἀντὶ Κωνσταντῖνο, βλ. Θεοδώραν Κομνηνὴν 14, ὁ. 2 καί 9.

15. Βρυένιος, σ. 156-57· Ζωναράς, τ. III, σ. 726· Σκουταριώτης, τ. 7 (1894), σ. 172. Κατέχομε καί τὴ σφραγίδα του ὡς σεβαστοῦ· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2701 bis, σ. 1488 : Κύριε, βοήθει τῷ σφ' δούλω Ἰσακίω σεβαστῷ τῷ Κομνηνῷ.

16. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 63-4.

17. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 64.

18. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 66. Κατὰ τὴ Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 185, κάποια Συναδηνὴ πού παντρεύτηκε τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, ἦταν κόρη τοῦ Θεόδουλου Συναδηνοῦ καί ἀνεψιὰ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη. Ἄρα ὁ Θεόδουλος Συναδηνὸς εἶχε παντρευτῆ ἀδελφὴ τοῦ Νικηφόρου (γ'). Ὁ ἀνωτέρω [Νικηφόρος] Συναδηνὸς ἦταν κι αὐτὸς γιὸς τοῦ Θεόδουλου Συναδηνοῦ καί τῆς ἀδελφῆς τοῦ Νικηφόρου (γ'), ὅπως θέλει ὁ Krumbacher; Στὸ κείμενο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, τ. I, σ. 66, ὁ Συναδηνὸς, ὁ ἀπὸ εἶδος ὠραῖος, τὴν φρένα βαθύς, ρωμαλέος τὴν χεῖρα, ἀναφέρεται χωρὶς τὸ μικρὸ του ὄνομα, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἢ Ἄννα, τ. I, σ. 155 καί 161, δίδει καί τὸ μικρὸ του ὄνομα, πού ἦταν Νικηφόρος : Νικηφόρος μὲν τὴν κλήσιν, Συναδηνὸς δὲ τὴν ἐπίκλησιν καλούμενος, ἀνὴρ γενναῖος καί ὠραϊότατος καί σφαδάζων πάντων ὑπερτερῆσαι. . .

γέννητος τὴν ἐξουσία¹⁹. Ἡ ἄλωση τῆς Κυζίκου ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὸ τέλος τοῦ Γενάρη τοῦ 1081 τοὺς ἔδωσε τὴν εὐχέρεια μιᾶς συγκέντρωσης τῶν στρατευμάτων στὴ Θράκη, κί' ἔτσι τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκτελέσουν τὰ σχέδιά τους²⁰. Στις 15 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1081 ἀναχώρησαν ἀπ' τὴν ΚΠολη μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τους καὶ μέσω Ἀδριανούπολης ἔφτασαν στὴν Τυρολόη, ὅπου ὁ στρατὸς εἶχε συγκεντρωθῆ²¹.

Σὲ συνέχεια ὁ στρατὸς τράβηξε γιὰ τὴν ΚΠολη, ἀλλὰ στὴν κωμόπολη Σχιζιά, πιθανὸν τὸ σημ. Gjarim Bourgas²², οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰσαάκιου ἀντιτάχτηκαν πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀλέξιου²³, πού στὴν Ἀδριανούπολη, σύμφωνα μὲ κάποια μαρτυρία, τὸν εἶχαν ἀναγορεύσει μὲ τὴν παρουσία τοῦ κλήρου αὐτοκράτορα²⁴. Τελικὰ ἐπικράτησαν μὲ τὴν ἐνίσχυση τῶν Δουκῶν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀλέξιου²⁵. "Ὅταν οἱ ἐπαναστάτες ἔγιναν κύριοι τῆς ΚΠολης, τὴν 1η τ' Ἀπρίλη τοῦ 1081, ὁ Ἰσαάκιος μὲ ὅλους τοὺς Κομνηνοὺς ἐγκαταστάθηκε στὸ παλάτι τοῦ Βουκολέοντα²⁶. Ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος (α') 15 τὸν συνεταιρίστηκε στὴν ἐξουσία καὶ δημιούργησε γι' αὐτὸν τὸν νέο τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα²⁷ (ἐκ τοῦ σεβαστὸς καὶ αὐτοκράτωρ), ἐρχόμενο ἀμέσως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα, τίτλο πού ἤδη φέρει κατὰ Μάη - Ἰούνιο τοῦ

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 65-8.

20. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 69-72.

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 73-5 καὶ 80-81.

22. Βλ. Α. Πασπάτης, *Τὰ θρακικὰ προάστεια τοῦ Βυζαντίου*, Ἐκκλησιαστικὸς φιλολογικὸς Σὺλλογος 12 (1878), σ. 39.

23. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 84-7.

24. Ἀνέκδοτο χειρόγραφο Mosquensis 349, f. 203v: ταινιωθῆναι βασιλικῶς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, Βρυέννιος, σ. 11.

25. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 87.

26. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 105-6.

27. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 113· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 731· Γλυκᾶς, σ. 118. Τόσος ἦταν ὁ ἔγκλος τοῦ ἀξιώματος πού ἡ Ἄννα Κομνηνή 32 ὀνομάζει τὸν Ἰσαάκιο δευτεροβασιλέα (τ. I, σ. 113) καὶ ἀπόρρυρο βασιλέα (τ. II, σ. 11), ὁ δὲ Νικηφόρος Βασιλάκης ἰσοβασιλέα (Λόγος εἰς Ἀδριανὸν Κομνηνόν, σ. 32). Ἐχομε καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰσαάκῳ δεσπότη τῷ Κομνηνῷ. Βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2702, σ. 1489-90. Ἀσφαλῶς αὐτὴ ἡ σφραγίδα του εἶναι μετὰ τὴν τιτλοφορία του ὡς σεβαστοκράτορα, γιὰ τὸν ὅμιλο τῶν δεσποτῶν ἀποτελοῦσαν στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν, α) ἡ τάξη τῶν βασιλέων, β) ἡ τάξη τῶν σεβαστοκρατόρων καὶ γ) ἡ τάξη τῶν γαμβρῶν τῶν αὐτοκρατόρων (συζύγων τῶν θυγατέρων τους), τῶν καισάρων, τῶν πανυπερσεβάστων, τῶν πρωτοσεβαστοῦπερτάτων καὶ τῶν σεβαστοῦπερτάτων, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 220-24.

1081, όταν συνόδευσε την πρώην βασίλισσα Μαρία την Ἀβασγική στο μοναστήρι τῶν Μαγγάνων, ὅπου οἱ Δοῦκες εἶχαν ἀξιώσει νὰ περιοριστῇ²⁸.

Ὁ αὐτοκράτορας φαίνεται πὼς τοῦ εἶχε ἐπιφυλάξει τὸ ρόλο τοῦ μεγάλου ἐξεταστῆ καὶ φύλακα τῆς δημόσιας τάξης, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ διέθετε ἓνα δικαστήριον²⁹. Ὅταν τὸν Αὐγούστο τοῦ 1081, ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἀναχώρησε νὰ πολεμήσῃ τὸ Ροβέρτο Γυσκάρδο (Robert Guiscard) ποὺ ἦλθε νὰ ἀποβιβαστῇ στὴν Ἠπειρο, στὸν ἀδελφὸ του ἀνάθεσε τὴ φροντίδα τῆς διατήρησης τῆς τάξης στὴν πρωτεύουσα³⁰. Τέλη τοῦ 1081 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1082 ὁ Ἰσαάκιος πρόσταξε τὴ συγκέντρωση τοῦ πλοῦτου τῶν ἐκκλησιῶν, γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν³¹, ὅπως παρακάτω θὰ δοῦμε ἀναλυτικά. Στις ἀρχὲς τοῦ 1082 ἐπιφορτίστηκε νὰ προανακρίνῃ τις ἐναντίον τοῦ ὑπαίου τῶν φιλοσόφων Ἰωάννη τοῦ Ἰταλοῦ κατηγορίες³². Τὸ 1094, ὅπως φαίνεται, ἔσπευσε στὴ Φιλιππούπολη νὰ ὑπερασπίσῃ ἐνώπιον τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 τὸ γιὸ του Ἰωάννη 23, δούκα τοῦ Δυρραχίου, τὸν ὁποῖον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος ὁ Ἡφαιστος³³ εἶχε μετ' ἐπιστολῇ του κατηγορήσει πὼς παρασκευάζε μιὰ ἐπανάσταση³⁴. Στις ἀρχὲς τοῦ 1095³⁵, πῆρε μέρος στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε στὸν (καινούργιο μεγάλο τρίκλινο τῶν Βλαχερνῶν)³⁶, σ' αὐτῇ ποὺ ἔδωσε ἓνα τέλος στὴν πολυτάραχη

28. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 116.

29. Zachariae von Lingenthal, Jus Graeco-romanum, τ. III, σ. 352.

30. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 150.

31. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 10-12. Πρβλ. Α. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 59-63.

32. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 39.

33. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 147, δὲν δίνει τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, ἀλλὰ ἀπ' τὸ 1088/89 ὡς τὸ 1126, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἦταν ὁ Θεοφύλακτος Ἡφαιστος· κι ἂν ἀκόμη περιορίσωμε τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του στὰ δεδομένα τῆς παράδοσης 1090-1107 ἢ 1108, καὶ πάλι κατὰ τὸ 1094, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἦταν ὁ Θεοφύλακτος ὁ Ἡφαιστος, βλ. P. Gautier, L' épiscopat de Théophylacte Héphaïstos, archevêque de Bulgarie, REB 21 (1963), σ. 162 - 65 καὶ 169 - 70· R. Janin, ΘΗΕ 6, (1965), σ. 417 - 18· N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 294. Βλ. καὶ Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὁ. 8.

34. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 147-51.

35. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. τὸ ἐξαίρετο ἔργο τοῦ Ἀπ. Ἀθ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) περὶ ἱερῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἁγίων εἰκόνων ἔρις (1081-1095), σ. 179-82.

36. Γιὰ τὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν καὶ αὐτὸν νεουργηθέντα μεγάλον τρίκλινον, βλ. Ἰωάννης Παπαδόπουλος, Αἱ Βλαχερνί, ΚΠολις 1920, σ. 40-50. Τοῦ ἰδίου (Jean B. Papadopoulos), Les palais et les églises des Blachernes, Athènes 1928, σ. 137-47· R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 125-26.

υπόθεση τοῦ μητροπολίτη τῆς Χαλκηδόνος Λέοντα³⁷. Ἡ σύνοδος συνῆλθε κάτω ἀπ' τὴν προεδρία τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α') 15 καὶ σ' αὐτὴ «ὁ πανευχεστάτος σεβαστοκράτορας» Ἰσαάκιος παραστάθηκε ὡς πρῶτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα κριτῆς καὶ δικαστῆς, *συνεδριάζων*³⁸, μαζὶ μὲ τοὺς πατριάρχες ΚΠόλεως Νικόλαο (γ') τὸν Κυρδινιάτη (1084-1111) καὶ Ἱεροσολύμων Συμεὼν (β' 1089-1098)³⁹. Ἡ υπόθεση αὐτὴ τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντα, δεμένη μὲ ἐκείνη τῆς ἐκποίησης τῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἐπαργυρωμένων καὶ ἐπιχρυσωμένων εἰκόνων τῶν ναῶν καὶ μοναστηριῶν, στάθηκε τὸ μεγάλο ζήτημα ποῦ μὲ ἔνταση ἀπασχόλησε τὸν Ἰσαάκιο ἀπ' αὐτὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἀνάδου τῶν Κομνηνῶν στὸ θρόνο.

Ὁ Ἀλέξιος (α') 15, ἐνῶ βρισκόταν μακριὰ ἀπ' τὴν ΚΠολη, μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Νορμανδῶν, ἀπευθύνθηκε τὸ 1081 στὴ μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνὴ καὶ τὸν ἀδελφὸ του Ἰσαάκιο, ποῦ τοὺς εἶχε ἀφήσει ἐπιτρόπους τοῦ στήν πρωτεύουσα, καὶ τοὺς παρακαλοῦσε νὰ τοῦ στείλουν χρήματα, ποῦ θὰ εὑρισκαν ἀπὸ ἀπόουδήποτε⁴⁰. Τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ ὅσοι ἦσαν εὐνοϊκοὶ πρὸς αὐτὴ ἔδειξαν ἀνάλογη προθυμία—καὶ ἰδιαίτερα ἡ ταπεινὴ ἀκόμη νεαρὴ σύγουστα Εἰρήνη Δούκαινα⁴¹—καὶ συνεισέφεραν ἀπ' τὰ δικά τους γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀνάγκη⁴². Ἡ πρώτη αὐτῆ συγκέντρωση καὶ ἀποστολὴ χρημάτων δὲν κάλυψε τίς ὑπάρχουσες ἀνάγκες, γιὰτὶ σύμμαχοι καὶ μισθοφόροι προέβαλλαν συνεχῶς καὶ νέες ἀξιώσεις. Ἡ δευτέρη ἐκκλήση τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 ἔφερε σὲ ἀμνηχανία τὴ μητέρα του καὶ τὸν ἀδελφὸ του. Συζητήσεις καὶ σκέψεις ποῦ ἀνταλλάχτηκαν, ἰδιαίτερα καὶ δημοσίως, τοὺς ὠδήγησαν νὰ ἐξετάσουν μὲ προσοχὴ κατὰ ποῦδ τρόπο θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιοῦν οἱ θησαυροὶ τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τὰ σκευὴ καὶ

37. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημεῖωμα τὸ γεγονός ἐπὶ τῆ προβάση ἐνώσει τῆς συνόδου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Λέοντος καὶ εὐσεβεῖ ἀποφάσει περὶ τῆς προσκυνησεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, PG 127, στ. 976.

38. Γιὰ τὴ σύνθεση αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου, ποῦ ἦταν ἡμιαυτοκρατορικὸ καὶ ἡμισυνδικὸ—τὸ ἀποτελοῦσαν ἢ συγκλητικὴ βουλὴ, ἢ ἀρχιερατικὴ ἀγιότης καὶ ἡ μοναχικὴ δημηγυρις—καὶ γιὰ τὴ διάκριση μεταξὺ *συνεδριάζοντων* (ὅπως ἦσαν ὁ Ἰσαάκιος καὶ οἱ δυὸ πατριάρχες) καὶ *παρισταμένων* (ὅπως ἦσαν ὅλοι οἱ ἄλλοι, 49 μέλη τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ ἄνω ἀπὸ 40 μητροπολίτες, ἐκκλησιαστικοὶ ἀξιωματοῦχοι καὶ ἡγούμενοι μονῶν), βλ. J. Darrouzès, Recherches sur les officia de l'Eglise byzantine, Paris 1970, σ. 146-47.

39. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημεῖωμα, ἐνθ' ἄνωτ., στ. 976.

40. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 10.

41. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 15, ὁ. 111-124.

42. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 10.

κειμήλια, καθώς επίσης και έπαργυρωμένες και έπιχρυσωμένες εικόνες τών ναών και μοναστηριών, με τή μετατροπή τους σέ νόμισμα, πού με αυτό θά πληρωνόταν ό μισθός τών στρατιωτών και θά ίκανοποιούνταν οί σύμμαχοι⁴³.

Έχοντας ό σεβαστοκράτορας Ίσαάκιος προηγούμενα παραδείγματα, όπως εκείνο του αυτοκράτορα Ήράκλειου του 622, για να αναφέρουμε ένα, τó πιό σημαντικό άπ' τά πολλά, πήγε κατά τά τέλη του 1081 ή άρχές του 1082⁴⁴, στην άγια - Σοφία, ξαφνικά και άπροειδοποίητα, και συγκάλεσε τή σύνοδο — κάποιος τή θέλει δουλόπρεπη⁴⁵ — και τούς πατριαρχικούς άξιωματούχους και ήγουμένους τών μονών, σκοπεύοντας να πάρη τή συγκατάθεσή τους για τήν έκποίηση τών σκευών και κειμηλίων. Μπροστά στα έκπληκτα μέλη τής συνόδου, ό Ίσαάκιος μίλησε άπό μνήμης, έκανε έρωτήσεις σαν να ζητούσε άμεση άπάντηση σχετικά με τούς κανόνες για τά εκκλησιαστικά σκεύη πού δε χρειάζονταν, άγόρευσε άριστά πάνω σ' αυτά, παραθέτοντας ισχυρά λογικά επιχειρήματα, έτσι πού να καταλήγη και νεις στην εντύπωση πώς έπεισε τήν πλειοψηφία εκείνων πού είχαν πάρει μέρος στη συγκέντρωση⁴⁶. Ή "Αννα Κομνηνή 32 σ' αυτή τή δημηγορία του θείου της βάζει στο στόμα του τήν περίφημη φράση: «Αναγκάζομαι να αναγκάσω εκείνους πού δε θέλω να αναγκάσω»⁴⁷.

Στήν εισήγηση του Ίσαάκιου είχε τή δύναμη να αντιδράση, όχι κανείς άπ' τούς μεγάλους ιεράρχες, αλλά ένας άπλός διάκονος τής άγια - Σοφίας, ό Ίωάννης Μεταξάς, πού πρόβαλε εύλογες ένστάσεις και τó πιό σπουδαίο χλεύασε τόν παντοδύναμο σεβαστοκράτορα⁴⁸. Ή σύνοδος τελικά άποφάσισε τήν εκποίηση τών ιερών⁴⁹. Στήν άνωτέρω σύνοδο δέν παραβρισκόταν ό μητροπολίτης τής Χαλκηδόνος Λέων, πού μετά άπ' αυτή έμφανίστηκε ως κατήγορος τών Κομνηνών, όταν άρχισε ή έφαρμογή στην πράξη τής συνοδικής άπόφασης τής εκποίησης. "Ήδη πριν άπ' τήν επιστροφή του 'Αλέξιου (α') 15 άπ' τή Θεσσαλονίκη στην ΚΠολη, ό Λέων καταφερόταν έ-

43. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 10-11.

44. 'Απ. Γλαβίνας, 'Η επί 'Αλεξίου (α') περι σκευών έρις, σ. 63-4, ό. 65.

45. G. Finlay, History of Greece, τόμ. III. The Byzantine and Greek Empires, μέρ. II α. D. 1057-1453, Oxford 1877, σ. 63.

46. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11.

47. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11.

48. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11. Για τó μικρό όνομα και τήν ιδιότητα του Μεταξά, πού δέν δίδει ή "Αννα, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 275, άριθ. 6, Jean Métaξas.

49. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11 : 'Αλλ' όμως τά δεδομένα έκράτει.

ναντίον τοῦ Ἰσαάκιου, τοῦ ἐμπνευστῆ αὐτοῦ τοῦ μέτρου, γιατί ὁ Ἰσαάκιος ἦταν ἐκεῖνος πού προστάθηκε στίς ἰδιαίτερες καί δημόσιες συζητήσεις μέσα στήν ἑπρωτεύουσα, τίς ἀναφερόμενες στή δυνατότητα τῆς ἐκποίησης τῶν θησαυρῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ Ἰσαάκιος ἦταν ἐκεῖνος πού συγκάλεσε τή σύνοδο στήν ἀγία - Σοφιά, καί σ' αὐτή μόνος ἀγόρευσε γιά τήν ἀνάγκη καί τή δυνατότητα τῆς ἐκποίησης καί τελικὰ προκάλεσε τήν ἀπόφαση γιά τήν ἐκποίηση, γι' αὐτό καί αὐτόν—τόν Ἰσαάκιο— ὁ Λέων κατηγόρησε γιά πρώτη φορά ὡς ὑπεύθυνο ⁵⁰.

Ἄλλὰ ὁ Λέων δὲν ἄργησε ν' ἀπειθήσῃ καί πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καί τήν Ἐκκλησία, καί τὸ Γενάρη τοῦ 1086 καταδικάστηκε ἀπὸ ἓνα ἡμιαυτοκρατορικό καί ἡμισυνοδικὸ δικαστήριον πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μέλη τῆς συγκλήτου βουλῆς καί τῆς ἐνδημούσης συνόδου σὲ καθαίρεση γιά λόγους τάξεως καί πειθαρχίας ⁵¹. Μετὰ τὴν καθαίρεση τοῦ Λέοντα ἔγινε, ἐξαιτίας τοῦ κινδύνου πού προῆλθε ἀπ' τίς ἐπιδρομὰς τῶν Πετσαεγγίων τὸ 1087, νέα ἐκποίηση σκευῶν καί κειμηλίων, κι ἂν πιστεύσωμε τὸν πατριάρχη Ἀντιοχείας Ἰωάννη (δ' ἢ ε') τὸν Ὁξείτη (1088/9 ἢ 1091-1100), ἓνας ἀριθμὸς κληρικῶν καί μοναχῶν πού προφανῶς θέλησαν νὰ κρύψουν πολὺτιμα σκευὴ μαστιγώθηκαν καί ρίχτηκαν στίς φυλακὰς ⁵². Καθὼς ὁ Λέων ἀντέδρασε καί πάλι σ' αὐτὰ τὰ μέτρα, ὁ Ἰσαάκιος πού βρισκόταν στήν ΚΠολη, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἀπουσίαζε, ἐπιφορτίστηκε νὰ στείλῃ τὸ Λέοντα στήν ἐξορία, κ' ἔτσι τὸν ἐκτόπισε στὴ Σωζόπολη ⁵³ ἢ στὴ Μεσημβρία ⁵⁴ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1087 ⁵⁵.

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος, γράφοντας ἀπ' τὸν τόπο τῆς ἐξορίας του στήν πεθερὰ τοῦ αὐτοκράτορα, τῆ Μαρία τῆς Βουλγαρίας πού ὡς μοναχὴ εἶχε μετονομαστῆ Ξένη ⁵⁶, παρακαλοῦσε αὐτὴ καί τὴν κόρη της, τὴν ἀγούστα Εἰρή-

50. Ἄπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 65.

51. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ ἐπὶ τῆ καθαιρέσει τοῦ Χαλκηδόνας ἐκεῖνου γεγονότος σημείωμα, ἔκδ. Ἰ. Σακακλιάνος, Bulletin de Correspondance Hellénique 2 (1878), σ. 124-25. Πρβλ. Ἄπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 117-26.

52. Ἰωάννης Ἀντιοχείας, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κύρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. P. Gautier, REB 28 (1970), σ. 33.

53. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 13.

54. Νικήτας Χωνιάτης, Σύνοψις τῶν δογμάτων τῶν κινήθων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἔκδ. Th. L. Fr. Taffel, Annae Comnenae, σ. 6.

55. Ἄπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 138-41.

56. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης ἀγούστας Εἰρήνης Δουκάνας, PG 127, στ. 1096· MM 5 (1887), σ. 376 : τῆς ἡγιασμένης ἀθηντριας καί μητρὸς τῆς βασιλείας μου κυρᾶς

νη Δούκαινα, πού κι αὐτὴ τοῦ εἶχε στείλει ἐνισχυτικὸ γράμμα στὴν ἐξορία του, νὰ μὴ ἐπέμβουν ὑπὲρ αὐτοῦ στὸ βασιλεῖα. «Πῶς θὰ προσέξουν ἄνθρωπο, ἔγραφε, αὐτοὶ πού δὲν πρόσεξαν οὔτε τὸν ἴδιο τὸ Θεό. . . ἀλλὰ τὸ σκάνδαλο ἔγινε ἀπ' τοὺς κακοὺς αὐτοὺς ἀθρώπους. . .»⁵⁷. Καὶ κάτω ἀπ' τὴ φράση γιὰ κακοὺς ἀθρώπους, ὁ ἐξόριστος ἀρχιερέας δὲν ἐννοεῖ ἄλλους ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο καὶ τοὺς γύρω του⁵⁸. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ πρώην Χαλκηδόνος Λέοντα, Νικόλαος ὁ Ἀδριανουπολίτης σὲ γράμμα του πρὸς τὸ θεῖο του στὸν τόπο τῆς ἐξορίας του, χαρακτηρίζει τὸν Ἰσαάκιο ὡς «δειλαιον», «ἄνθρωπο ταλαίπωρο πού νόμισε τὴ σιωπὴ τους—τὴ σιωπὴ τοῦ Λέοντα καὶ τοῦ Νικόλαου—ὡς ἤττα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ σὰν νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος λυσοῦσε ἐναντίον της καὶ ἔπνεε μένεα κατὰ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἀποκαλοῦσε ὑλοάτρες, γιατί τιμοῦσαν τὶς εἰκόνες, ὅπως τὰ πρόσωπα πού ἦσαν ζωγραφισμένα σ' αὐτές»⁵⁹.

Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Νικόλαου Ἀδριανουπολίτη, ὁ ἐξόριστος Λέων, ἂν καὶ σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32, «ἕνας ἀρχιερέας ἀπ' τοὺς ὄχι πολὺ σοφοὺς καὶ λογίους, ὅμως ἐνάρετος καὶ στὴ συμπεριφορὰ του σκληρὸς καὶ ἀπόκοτος»⁶⁰, ἀπάντησε μὲ μιὰ μακρὰ θεολογικὴ ἐπιστολὴ, ὅπου, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἐνέργειες τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Ἰσαάκιου, γιὰ τὴν παράδοση τῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἐπαργυρωμένων καὶ ἐπιχρυσωμένων εἰκόνων στὴ βασιλικὴ χωνεῖα, ἐξέφραζε τὶς ἰδέες του γιὰ τὶς εἰκόνες, προβαίνοντας σὲ συστηματικὴ, μὲ ἀγιογραφικὴ καὶ πατερικὴ τεκμηρίωση, ἀνάπτυξη τῶν ἀπόψεών του⁶¹. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντα πρὸς τὸ Νικόλαο, πού ἔγινε αἰτία νὰ δημιουργηθῇ σάλος στὸ ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα, δὲ διέφυγε

Μαρίας, τῆς διὰ τοῦ ἀγίου καὶ ἀγγελικοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθείσης κυρᾶς Ἐένης.

57. Λέοντος Χαλκηδόνος, Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν πενθερὰν Ἄννα (γράφει Μαρῖαν) τὴν πρωτοβεστιάρισσαν, ἐκδ. Ἄλεξ. Λαυριώτου, ΕΑ 20 (1900), σ. 404α: Παρακαλῶ οὖν σε, καὶ τὸν ἅγιον σου ποδῶν ἐφάπτομαι, δυσωπήσαι καὶ τὴν ἁγίαν ἡμῶν δέσποιναν καὶ θυγατέρα σου (Βιρήνην), ἵνα μηκέτι μνεῖαν ποιήσῃται ἐπὶ τοῦ βασιλείως. Πῶς γὰρ ἀνθρώπου φείσσονται οἱ τοῦ Θεοῦ μὴ φεισάμενοι· ὅτι δὲ καὶ ἔγραψέ μοι ὡς πίστιν εἶχεν εἰς ἐμέ πολλήν. . .

58. Ἄπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἄλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 139.

59. Νικόλαου Ἀδριανουπόλεως (γράφει Ἀδριανουπολίτου), Λέοντι τῷ ἀπὸ Χαλκηδόνος, ἐκδ. Ἄλεξ. Λαυριώτου, ΕΑ 20 (1900), σ. 413β.

60. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 11.

61. Λέοντος Χαλκηδόνος, Νικόλαφ Ἀδριανουπόλεως (γράφει Ἀδριανουπολίτη), ἐκδ. Ἄλεξ. Λαυριώτου, ΕΑ 20 (1900), σ. 414α-416α, 445β-447α, 455β-456β. Πρβλ. Ἄπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἄλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 161-74.

τήν προσοχή τοῦ Ἀλέξιου (α')⁶². Οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Λέοντα ἀποτελοῦσαν μιὰ πρόκληση γιὰ τὸν Ἰσαάκιο. Γιὰ τὸν σεβαστοκράτορα ἡ ὑπόθεση τοῦ Λέοντα ἦταν καὶ ὑπόθεση προσωπική, γιατί αὐτός, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἦταν μακριὰ ἀπ' τὴν ΚΠολη, συγκάλεσε τὴν πρώτη σύνοδο τῆς ἀγία - Σοφίᾶς (1081-1082), ποὺ ἀποφάσισε τὴν ἐκποίηση τῶν ἱερῶν.

Ἐπειτα, καθὼς μὲ πάθος ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴ θεολογία⁶³, θέλησε νὰ καταπολεμήσῃ τὰ σφάλματα τοῦ Λέοντα στὴν πρὸς τὸν Νικόλαο ἐπιστολή του, καὶ κυρίως τὴ γνώμη του: «τοὺς ἐν ταῖς ἀγίαις εἰκόσι προσκυνοῦντας, οὐ τὰς εἰκονικὰς ὕλας, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐταῖς ἱστορούμενον θεοὑπόστατον σωματικὸν χαρακτῆρα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συμπροσκυνοῦντες αὐτῶ, μιᾷ προσκυνήσει καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον»⁶⁴, γι' αὐτὸ καὶ συνέγραψε τὶς «Χρήσεις τῶν ἀγίων Πατέρων», ἀπὸ μὲ αὐτὲς ἤλεγξε τὰ σφάλματα τοῦ πρώην Χαλκηδόνης Λέοντα⁶⁵. Τέλος, συγκροτήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095 ἡ πολυμελής σύνοδος τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν, ποὺ πρὸ πάνων ἀναφέραμε καὶ ποὺ σ' αὐτὴ προσιλήθησαν καὶ οἱ δύο ἀνταγωνιστές, ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἄμεσου μετὰ τὸν αὐτοκράτορα κριτῆ καὶ δικαστῆ, καὶ ὁ πρώην Χαλκηδόνης Λέων, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ κατηγορουμένου γιὰ ὅσα διατύπωσε στὴν πρὸς τὸν ἀνεψιὸ του Νικόλαο τὸν Ἀδριανουπολίτη ἐπιστολή του, γι' αὐτὸ καὶ πῆρε θέση στὸ μέσον τοῦ μεγάλου τρικλίνου τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν.

Ὁ αὐτοκράτορας ποὺ προήδρευσε τοῦ μικτοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, ἀπηύθυνε στοὺς συνέδρους καὶ τοὺς παριστάμενους ἕνα λαμπρὸ παρακλητικὸ καὶ παραινετικὸ λόγο⁶⁶. «Ὅλοι ἀυποσχέθηκαν πῶς μὲ ἐλεύτερη καὶ ἀδέκαστη ψυχὴ καὶ γνώμη θὰ κάνουν τὴν ἐξέταση τῆς ὑπόθεσης, κι ὡς νὰ βλέπη ὁ ἴδιος ὁ Θεός»⁶⁷. Μετὰ καὶ ἀπὸ ἄλλη διαδικασία, ὁ αὐτοκράτορας ἔστρεψε τὸ λόγο πρὸς τὸ Λέοντα καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ μὴ ἐπιμένῃ στὶς ἰδέες ποὺ διατύπωσε στὴν ἐπιστολή του πρὸς τὸν Νικόλαο, γιατί οἱ ἰδέες ἐκεῖνες κριθῆσαν ἀπὸ ὅλους ὡς ἀντίθετες πρὸς τὴ θεία διδασκαλία. Ὁ Λέων σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλήση τοῦ αὐτοκράτορα, ἀπάντησε πῶς θὰ ἀπολογηθῆ μὲ ἐλεύτερη καὶ κα-

62. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἐνθ' ἄνωτ., PG 127, στ. 972.

63. Ἰωάννης Ἀντιοχείας, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κύρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἐκδ. P. Gautier, REB 28 (1970), σ. 37-9.

64. Λέωντος Χαλκηδόνης, Νικολάφ Ἀδριανουπόλεως (γράφε Ἀδριανουπολίτη), ἐκδ. Ἀλεξ. Λαυριώτου, EA 20 (1900), σ. 415α.

65. Βλ. κατωτέρω, ὁ. 84.

66. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἐνθ' ἄνωτ., PG 127, στ. 973-6.

67. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἐνθ' ἄνωτ., PG 127, στ. 977.

Θαρή ψυχὴ καὶ πῶς θὰ ἀποβάλλῃ «ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ φανῆ ἀντίθετο πρὸς τῆ θεία διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων»⁶⁸. Σὲ δεύτερη ἀποστροφή του ὁ αὐτοκράτορας τὸν ρώτησε, ἂν συμφωνῇ μὲ ὅσα ἀναγνώστηκαν στὴ σύνοδο - δικαστήριο ἢ ἔγιναν πάνω σ' αὐτὰ ἐρωτήσεις καὶ ἔλαβαν τὴν κανονικὴ ἀπόκριση. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Λέοντα ὑπῆρξε καταφατικὴ, καὶ μετὰ τὴν κατάφραση, πρόσθεσε: «Ὅσα ἀπ' τὴν ἐπιστολή μου ἀποδοκιμάζετε, ἀποδοκιμάζω [καὶ ἐγώ] καὶ ὅσα δέχεστε, δέχομαι καὶ ἐγώ». Ἡ διαβεβαίωση αὐτῆ τοῦ Λέοντα ποὺ ἐξέφραζε τὴν πλήρη ὑποχώρησή του, ἦταν ἓνας θεολογικὸς ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς θρίαμβος γιὰ τὸν Ἰσαάκιο. Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑποχώρηση—ὅσο κι ἂν ὁ Λέων ἔδειχνε πῶς ἔμενε ἀκατάπληκτος καὶ ἀνένδοτος—ἀποκαταστάθηκε καὶ πάλι στὴ μητρόπολη τῆς Χαλκηδόνος⁶⁹. Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ τέλος τῆς πολυκροτῆς αὐτῆς ὑπόθεσης, ποὺ τόσο ἐνεργὸ μέρος πῆρε σ' αὐτὴ ὁ Ἰσαάκιος.

Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ δὲν εἶναι εὐκολο νὰ προσδιοριστῇ ἀκριβῶς, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1094-1098, ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ὀ τ ο ρ α ς δέχτηκε στὴν ἔπαυλή του, ποὺ βρισκόταν στὶς ἄκρες τῆς Προποντίδας, τὸν δ ο ὄ κ α τῆς Τραπεζούντας Θεόδωρο Γαβρᾶ ποὺ δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὸ γιό του Γρηγόριο ὡς ἕμμερο στὴν ΚΠολη⁷⁰. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἴδιας δεκαετίας, καὶ ἴσως περὶ τὸ 1098, ἀνάκρινε πρῶτα τὴν ὑπόθεση τῶν ἀδελφῶν Ἀνεμᾶ, τοῦ Μιχαήλ, τοῦ Λέοντα καὶ ἄλλων δυό, ποὺ ὠργάνωσαν μιὰ εὐρεῖα συνωμοσία στρατιωτικῶν, συγκλητικῶν καὶ ἀνώτατων ἀξιωματοῦχων, διαδίδοντας πῶς τάχα θὰ ἀναγορεύσουν αὐτοκράτορα τὸν ἀμπλουτο καὶ ἀνόητο συγκλητικὸ Ἰωάννη τὸν Σολομώντα⁷¹, κ' ἔπειτα ἐκείνη τοῦ μοναχοῦ Βασιλείου, ἀρχηγοῦ καὶ μεγάλου προπαγανδιστῆ τῆς βογομιλικῆς αἵρεσης⁷². Ὁ Ἰσαάκιος ὑπῆρξε δωρητῆς

68. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἐνθ' ἄνωτ., PG 127, στ. 980.

69. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἐνθ' ἄνωτ., PG 127, στ. 984· Νικήτας Χωνάτης, Σύνοψις τῶν δογμάτων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7.

70. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152-53.

71. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 72. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 224, ὅ. 34.

72. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 220· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 178-81· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 743-44. Πρβλ. P. Gautier, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 225, ὅ. 35· Ἄπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σικευδῶν ἔρις, σ. 30, ὅ. 26. Γιὰ τὸ Βογομιλισμὸ, βλ. D. Angelon, Der Bogomilismus auf dem Gebiet des byzantinischen Reiches (1948), σ. 12 κεξ· St. Runciman, The Medieval Manichee (1946), σ. 69 κεξ· D. Obolensky, The Bogomils (1948), σ. 197 κεξ· Ν. Καλογεράς, Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός καὶ οἱ αἵρετικοὶ Βογόμιλοι, Ἀθήναιον 9 (1880), σ. 225 κεξ.. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός. Δογματικὴ Πανοπλία, PG130, στ. 1289: κατὰ Βογομίλων· Gérard Walter, La vie quotidienne à Byzance au siècle des Comnènes, Monaco 1966, σ. 239-46, ἑλλην. μετά-

τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτζονίτισσας στήν Πετριτζό τῆς Βουλγαρίας ⁷³. Λίγο πρὶν πεθάνῃ ἔγινε μοναχὸς μετὰ τὸ ὄνομα Ἰωάννης ⁷⁴. Πέθανε ἕνα χρόνο καὶ λίγους μῆνες μετὰ τῆ μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνή, κατὰ τὸ 1102 μὲ 1104 ⁷⁵, σὲ ἡλικία 52 μὲ 54 χρονῶ.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἐγκωμιάζει τὸ χαραχτήρα τοῦ θείου τῆς «ποῦ διακρινόταν καὶ στὸ λόγο του καὶ στοὺς τρόπους του καὶ ποῦ στά πῶ πολλὰ σημεῖα ἔμοιαζε μετὰ τὸν πατέρα τῆς» ⁷⁶, ἀλλὰ ἀναγνωρίζει «πῶς δὲ γνώριζε νὰ κυριαρχῇ τοῦ θυμοῦ του καὶ πῶς καμιὰ φορὰ παρασυρόταν καὶ γιὰ μιὰ ἀπλή μόνον λέξη» ⁷⁷. Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας σὲ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Ἀλέξιο (α΄) ⁷⁸, ἐγκωμιάζει τὴν ἀρετὴ του καὶ τὴ φιλανθρωπία του ⁷⁹, καὶ ὁ Νικηφόρος Βασιλάκης τονίζει τὴ φιλανθρωπία του ⁸⁰. Οἱ σύγχρονοὶ του ἀναγνωρίζουν τὴ μεγάλῃ του μόρφωση· ἦταν σύμφωνα μετὰ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32 φιλολογώτατος ⁸¹, σύμφωνα μετὰ τὸν Ἰωάννη τῆς Ἀντιόχειας «πολὺ ἔμπειρος στήν ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν» ⁸², καὶ σύμφωνα μετὰ τὸν Βασίλειο Εὐ-

φραση Κ. Παναγιώτου, Ἀθήνα 1970, σ. 232-239· L. Oeconomus, La vie religieuse. . . au temps des Comnènes et des Anges, σ. 38-47· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 518-82. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 395· Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 309-10. Σύμφωνα μετὰ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 220-24, ὁ Ἰσαάκιος πῆρε μέρος καὶ στήν κομωδία ποῦ ἔπαιξε ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15 γιὰ νὰ ἐκμαιεῖσθ τὴν ὁμολογία πίστεως τοῦ Βασιλείου, ἐνῶ κατὰ τὸν Θ. Σκουταριώτη, σ. 180, ὁ Βασίλειος ἀπόκλεισε τὸν Ἰσαάκιο ἀπ' τὴν τάχα ἐμπιστευτικὴ μετὰ τὸν αὐτοκράτορα συνομιλία του.

73. Τυπικὸν μονῆς Πετριτζονίτισσας Γρηγόριου Πακουριανοῦ, VV 11 (1904), παράρτημα, σ. 14.

74. Cod. Regius 2423 εἰς Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 175· L. Stiernon, REB 21 (1963), σ. 180.

75. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Τῶ καίσαρι, PG 126, στ. 377-380. Πρβλ. Δ. Παπαχρυσάνθου, REB 21 (1963), σ. 250-55· P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 27 (1969), σ. 249.

76. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 64.

77. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 150 : Οὐδὲ γὰρ ὅλος τὸν θυμὸν περιυλακτοῦντα χαλιναγωγεῖν ἠπίστατο, παρεφέρετο δὲ καὶ ὑπὸ ψιλοῦ, εἰ ἔτυχε ρήματος.

78. Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὅ. 26.

79. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 377.

80. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, σ. 32 : ὦ σοι καὶ ὁ πατήρ ξυνέπνει καὶ συνδιεῖπεν ἰσοστράτηγος ἰσοβασιλεύς, παρὰ τὰδελφοῦ πᾶν ἔτι καὶ θέλει τῆς ἀρχῆς ἀπολαύων καὶ κομιζόμενος. ἐκείναι ἅπας καὶ τὸ βασιλικὸν ἀπεθαύμαζε καὶ τὸ φιλάδελφον ἐμακάριζεν.

81. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 39.

82. Ἰωάννης Ἀντιοχείας, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κύρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἐκδ. P. Gautier, REB 28 (1970), σ. 33.

χαίτων πολύ ἔμπειρος στὴ φιλοσοφία⁸³. Ἄλλὰ ἂν κρίνωμε ἀπ' τὰ χειρόγραφα ποὺ μᾶς ἔχουν παραδοθῆ, ὁ Ἰσαάκιος δὲν ἦταν ἕνας γόνιμος συγγραφέας· ἔχει διασωθῆ μιὰ συλλογὴ κειμένων του, Χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων, ποὺ σύνταξε, καθὼς πρὸ πάνω ἀναφέραμε, γιὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὶς ἰδέες τοῦ μητροπολίτη Χαλκηδόνος Λέοντα⁸⁴, καὶ τρία δοκίμια φιλοσοφίας, ποὺ σ' αὐτὰ περιορίζεται νὰ ἀναιρέσῃ μερικὰ σημεῖα τοῦ Πρόκλου⁸⁵.

Ἡ γυναῖκα του σεβαστοκρατόρισα Εἰρήνη, αὐτὴ ἡ βασιλισσα ποὺ καταγόταν ἀπ' τὴν πρὸ ἀρχαία, πρὸ πλούσια, πρὸ εὐγενικὴ καὶ πρὸ ἐπίσημη γενιὰ τῶν Ἀλανῶν καὶ ποὺ τόσο ὑπερέβαλλε ὅλες τὶς ἄλλες γυναῖκες στὰ ἄνθη τῶν ἀρετῶν, ὅσο τὰ ἄλλα ὄρη ὁ Καύκασος⁸⁶, πέθανε ἕνα περίπου χρόνο μετὰ τὸν Ἰσαάκιο, περὶ τὸ 1103 μὲ 1105⁸⁷, ἀφοῦ ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ξένη⁸⁸.

Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, αὐτὸς ὁ ἀμετάθετος ἑραστής τῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας, ὅπως τὸν θέλει ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Θεόδωρος Σκουταριώτης⁸⁹, ἀπ' τὸ γάμο του μὲ τὴν Εἰρήνη τῆς Ἀλανίας ἀπόχτησε ὄχτῶ παιδιά, τέσσερις γιουὺς καὶ τέσσερις κόρες, τὰ ἐξῆς: Ἰωάννην 23, [Ἄνναν] 24. Ἀλέξιον 25, [Μαρίαν] 26, Κωνσταντῖνον 27, Ἀδριανὸν 28, Σοφίαν 29 καὶ Εὐδοκίαν 30.

83. Βασίλειος Εὐχαίτων, Ἰσαακίω, EA 20 (1900), σ. 412.

84. Χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων ἕς παρήγαγεν Ἰσαάκιος σεβαστοκράτωρ, δι' ὧν ἐλέγχονται τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος σφάλματα· Α. Γλαβίνας, Ἡ περὶ σκευῶν ἐπὶ Ἀλεξίου (α') ἔρις, σ. 174-77· V. Grumel, Miscellanea G. Mercati, III, σ. 123-24· P. Stephanou, La doctrine de Léon de Chalcedoine et de ses adversaires sur les images, OCP 12 (1946), σ. 190.

85. Procli Diadochi tria opuscula, περὶ προνοίας, ἐλευθερίας καὶ κακοῦ, ἔκδ. H. Boese, Berlin 1960· σχετικὰ μὲ τὸ συγγραφέα, βλ. σ. XXII-XXIII· Ἄπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 176-77, ὁ. 189.

86. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, σ. 34 : τοσοῦτον ἐπῆρται σοὶ τὸ πρὸς μητρὸς εὐγενὲς καὶ οὕτω πάσης γυναικείας ἀνθης ὑπερανέλαμψεν, ὅποσα τῶν λοιπῶν ὀρέων ὁ Καύκασος. . . Ἀλανοὶ τὸ ἔθνος, ἡ μήτηρ βασιλισσα καὶ ὡς Ἀλανοῖς ἀρχαυόπλουτος.

87. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746-47.

88. Codex Regius 2423 εἰς Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 175.

89. Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 180 : διὰ τὸ τῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας εἶναι τοῦτον ἀμετάθετον ἑραστήν.

13. Εὐδοκία Κομνηνή.

(γένν. περί τὸ 1052 ἄπρὸν ἀπ' τὸν Ὀχτώβριον 1136)

Ἡ Εὐδοκία¹ Κομνηνή, δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς², γεννήθηκε περί τὸ 1052³. Παντρεύτηκε περί τὸ 1066 τὸ Νικηφόρο Μελισσηνό⁴, γεννηθέντα κατὰ τὸ 1045, γιό, σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, ἐνὸς Βούρτζη καὶ μιᾶς Μελισσηνῆς⁵. Ὁ Νικηφόρος, τὸ 1067,

13. 1. Πιθανὸν φέρεται τὸ ὄνομα ἢ τῆς θείας τῆς Ἀνόνητος Κομνηνῆς ὃ ἢ τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης τῆς Ἀνόνητος Δαλασσηνῆς, τῆς συζύγου τοῦ Ἀλέξιου Χάρωνα, βλ. Ἰωάννη Κομνηνὸν 6, ὁ. 14.

2. Βρυέννιος, σ. 19, 24 καὶ 158· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

3. Μεταξὺ τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 παρεμβάλλονται δύο ἀδελφές του οἱ νεώτερες, ἡ Εὐδοκία καὶ ἡ Θεοδώρα 14, πού τὸ 1067, ἔτος θανάτου τοῦ πατέρα τους Ἰωάννη 6, ἡ μὲν πρώτη ἦταν ἤδη παντρεμένη, ἡ δὲ ἄλλη λεύτερη, βλ. Βρυέννιον, σ. 24. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Ἀλέξιος (α') 15 εἶναι γνωστὸ πὸς τὸ 1071 ἦταν 14 χρονῶν· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 9 : Οὗτος γὰρ (ὁ Ἀλέξιος α') τεσσαρεσκαίδεκάτου ἔτους ὦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ (=1071), ἦρα ὁ Ἀλέξιος (α') 15 γεννήθηκε περί τὸ 1057. Ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 23-4, παρασυρόμενος ἀπ' τὸ Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 764, πού λέει πὸς ὁ Ἀλέξιος (α') 15 τὸ 1118 ἦταν περίπου 70 χρονῶν, δέχεται λαθασμένα πὸς γεννήθηκε περί τὸ 1049. Ἔτσι, μεταξὺ τοῦ 1050, ἔτους γέννησης τοῦ Ἰσαάκιου 12, καὶ τοῦ 1057, ἔτους γέννησης τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἡ γέννηση τῆς Εὐδοκίας περί τὸ 1052, ὡς κρίνουν, καὶ τῆς Θεοδώρας 14 περί τὸ 1054.

4. Βρυέννιος, σ. 24 καὶ 158· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

5. Ὁ Βρυέννιος, σ. 24, λέει πὸς ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς ἀπατρήθη ἐς Μορτίου τὸ γένος ἀνέφερεν, γένος ἄγνωστο στὸ Βυζάντιο· ὁ ἴδιος ὅμως ἱστορικός, σ. 117-18, μᾶς λέει πὸς ἀνέβλεπε τὸ γένος ἐς Βουρτζίους τε καὶ Μελισσηνοὺς· Αὐτὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διορθώσωμε τὸ Μορτίους εἰς Β ο υ ρ τ ζ ί ο υ ς. Ἄρα ὁ Νικηφόρος ἀπ' τὸν πατέρα του ἦταν Βούρτζης, ἀπόγονος τοῦ παρθητῆ τῆς Ἀντιόχειας Μιχαὴλ Βούρτζη (969), καὶ ἀπ' τὴ μητέρα του Μελισσηνός. Οἱ συγγραφεῖς τῶν γενεαλογιῶν τῶν Μελισσηνῶν, οἱ Γεώργιος Σφραντζῆς καὶ Μακάριος Μελισσηνός, σ. 131, καὶ ὁ Γεώργιος ὁ Σχολάριος, NE 1 (1904), σ. 191, μοιάζει νὰ μὴ ξέρονται ἦσαν ὁ πατέρας τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Μελισσηνοῦ. Σύμφωνα μὲ τοὺς Σφραντζῆν - Μελισσηνόν, ἐνθ' ἄνωστ., ἦταν κάποιος Θεόδωρος, δισυγγόνος τοῦ μάγιστροῦ Λέοντα Μελισσηνοῦ. Αὐτὸς ὁ Θεόδωρος εἶναι ὁλότελα ἄγνωστος, καὶ τὸ ὄνομά του εἶναι πολὺ ὑποπτό· οἱ Σφραντζῆς - Μελισσηνός μοιάζει νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα Θεόδοτος (δύο φορές), Θεοφάνης (μιὰ φορά), Θεόκλητος (μιὰ), Θεοδόσιος (δύο), Θεοφύλακτος (μιὰ), Θεόδωρος (μιὰ), καὶ Θεόφιλος (μιὰ), κάθε φορά πού δὲν ἤξεραν τὸ ὄνομα ἐνός Μελισσηνοῦ. Σύμφωνα μὲ τὸ Γεώργιο Σχολάριο, ἐνθ' ἄνωστ., ὁ Θεόδωρος δὲν ἦταν παρὰ ὁ πάππος τοῦ καίσαρα Νικηφόρου, τοῦ ὁποίου ὁ πατέρας ἦταν ἕνας κάποιος Λ ε ω σ θ ἔ ν η ς, «μάλιστα καὶ στρατηγὸς πάσης Ἀσίας». Αὐτὸ τὸ

ἔτος θανάτου τοῦ πεθεροῦ του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6, κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ μαγίστρου καὶ εἶχε διοριστῆ κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος ἢ καὶ λίγο προηγουμένως ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (ζ') Δούκα δοῦξ Τριαδίτζης (Σαρδικῆς, σημ. Σόφιας τῆς Βουλγαρίας) 6. Ἡ γυναίκα του Εὐδοκία, κατ' ἀναλογία τοῦ τίτλου τοῦ συζύγου της, ἔφερε τὸν τίτλο τῆς μαγιστρίσσης, καθὼς μᾶς δείχνει ἡ σφραγίδα της 7. Ὁ Νικηφόρος αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους τὸ 1070 μαζί με τὸν κουνιάδο του Μανουὴλ Κομνηνὸ 10 καὶ τὸ σύγγραμμό του Μιχαὴλ Ταρωνίτη 8.

Τὸ 1078, κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτη ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ (ζ') τοῦ Δούκα, θέλησε νὰ παραμείνῃ πιστὸς στὸ νόμιμο ἡγεμόνα καὶ ἀντιτάχτηκε στὸ Βοτανειάτη 9. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1080, καθὼς ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς βρισκόταν στὴν Κῶ, ἐπαναστάτησε μετὰ τὴν σειρά του κατὰ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη, καὶ μετὰ τὴ βοήθεια τῶν Τούρκων τοῦ Σουλεϊμάν 10, ὅπως ἄλλοτε ὁ Βοτανειάτης μετὰ τὴ βοήθεια τῶν Τούρκων αὐτοῦ τοῦ

πρόσωπο μετὰ τὸ τόσο ἀσυνήθιστο ὄνομα, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐπινόηση τοῦ Γεώργιου Σχολάριου. Γι' αὐτὸ, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐμεῖς θὰ δεχτοῦμε τὰ ἐξῆς, ὡς βέβαια: Ὁ μαγίστρος Λέων ὁ Μελισσηνός, ποὺ ἐπὶ Βασιλείου (β') συκοφαντήθηκε ἀπ' τὸ Στέφανο Κοντοστέφανο πὸς ἀποπειράθηκε νὰ σφετεριστῆ τὴ βασιλεία, βλ. Σκυλίτσην - Κεδρηνόν, τ. Β', σ. 437, καὶ Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 548-49, ὑπῆρξε ἕνας πρόγονος τῆς μητέρας τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπ' τὸν πατέρα του ἦταν ἕνας Βούρτζης· ἀλλὰ, ἀντὶ τοῦ πατρικοῦ ἐπιθέτου πῆρε ἐκεῖνο τῆς μητέρας του, καθὼς πολὺ τὸ συνήθιζαν στὸ Βυζάντιο. Οἱ Μελισσηνοὶ ἦταν μιὰ πολὺ παλιὰ Βυζαντινὴ οἰκογένεια· τὰ ἔχνη της μποροῦμε νὰ βροῦμε καὶ σ' αὐτὴ ἀκόμη τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου (ε') τοῦ λεγόμενου Κοπρόνυμου (741-775), τοῦ ὁποῖου ἡ τρίτη σύζυγος, ἡ ἀγούστα Εὐδοκία, ἀνῆκε σ' αὐτὴ τὴ γενιά, βλ. Θεοφάνη, σ. 443· ἀδελφός της ὑπῆρξε ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν Μιχαὴλ Μελισσηνός, βλ. Θεοφάνη, σ. 440. Στὸ οἰκόσημο τῆς οἰκογένειας μαζί μετὰ τὸ δικέφαλο ἀετὸ παριστάνονταν μέλισσες ἀπὸ ὅπου, καθὼς φαίνεται, καὶ ἡ ἐτυμολογία τοῦ ἐπιθέτου, βλ. Σπ. Λάμπρον, Ὁ δικέφαλος ἀετός, ΝΕ 6 (1909), σ. 470, καὶ Κ. Παπαρρηγόπουλον, Ε', α', σ. 172.

6. Κατέχομε σφραγίδες τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ μετὰ τοὺς ἐξῆς τίτλους καὶ ἀξιώματα· Zakos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2697, σ. 1480-81: Θεοτόκε, βοήθει Νικηφόρον μαγίστρον, βεσπάρχη καὶ κατεπάνω (;) τῷ Μελισσηνῷ. Αὐτόθι, ἀριθ. 2697 bis, σ. 1481: Θεοτόκε, βοήθει Νικηφόρον μαγίστρον καὶ δουκὶ Τριαδίτζης τῷ Μελισσηνῷ. Γιὰ τὴ χρονολογία, ἔνθ' ἄνωτ.

7. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2700, σ. 1485: Θεοτόκε, βοήθει Εὐδοκίαν μαγιστρίσσην τῇ Κομνηνῇ. Καθὼς βλέπομε, διατηρεῖ τὸ οἰκογενειακὸ της ἐπίθετο τῆς Κομνηνῆς στὴ σφραγίδα της καὶ πρὶν ἀπ' τὴν ἀνοδο τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλέξιου 15 στὸ θρόνο.

8. Βρυένσιος, σ. 32.

9. Βρυένσιος, σ. 111-18· Ἀτταλειάτης, σ. 263.

10. Βρυένσιος, σ. 158.

ἴδιου τοῦ Σουλεϊμάν καὶ τοῦ Χρυσόσκουλου¹¹, ἀναγορευτήκε αὐτοκράτορας καὶ κατέλαβε ὅλες σχεδὸν τὶς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἔδρα του ἔκανε τὴ Νίκαια¹². Ὁ κουινιάδος του Ἀλέξιος Κομνηνός 15 ποὺ διατάχθηκε ἀπ' τὸ Βοτανειάτῃ νὰ βαδίσῃ ἐναντίον του, ἀπόφυγε νὰ τὸ κἀνῃ, καθὼς ἐπικαλέστηκε τὴ συγγένεια ποὺ εἶχε μαζί του, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα δὲν κινήθηκε, γιατί ἀπόβλεπε τοῦ λοιποῦ νὰ προετοιμάσῃ τὴ δική του ἀνοδο στὸ θρόνο¹³.

Ὁ Βοτανειάτῃς ἀνάθεσε τότε τὴν ἀρχηγία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ στὸν εὐνοῦχο του π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ἄ ρ ι ο Ἰωάννη, μὲ ὑπαρχηγούς τὸ Γεώργιο Παλαιολόγο καὶ τὸν ξάδελφο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὸν Κουρτίκη¹⁴, ποὺ στὴν ἐκστρατεία τους ἀπότυχαν, χωρὶς νὰ δώσουν καμιά μάχη. Ὁ εὐνοῦχος - ἀρχηγός δὲν ἦταν παρὰ ἓνας δειλὸς καὶ φυγιόμαχος, κι ἂν ὁ στρατὸς σώθηκε μὲ λίγες ἀπώλειες, αὐτὸ τὸ χρεωστοῦσε στὸν Παλαιολόγο καὶ στὸν Κουρτίκη¹⁵. Ὅταν τὸ Μάρτιο τοῦ 1081, ἐπαναστάτησαν τέλος καὶ οἱ Κομνηνοὶ κατὰ τοῦ Βοτανειάτῃ, ὁ Ἀλέξιος 15 καὶ ὁ Ἰσαάκιος 12, ὁ ἀσυνείδητος Νικηφόρος Μελισσηνός τους ἔστειλε μιὰ πρεσβεία γιὰ νὰ τους προτείνῃ τὴ διανομὴ τῆς Αὐτοκρατορίας, προσφέροντας τὸ εὐρωπαϊκὸ τῆς τμημα στοὺς Κομνηνοὺς, ἐνῶ γιὰ τὸν ἐαυτοῦ του ἐπεφύλασσε τὸ ἀσιατικὸ¹⁶. Ὁ

11. Βρυένιος, σ. 117. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 370. Βλ. καὶ Ἀλέξιο (α') Κομνηνόν 15, ὑ. 34 καὶ 35.

12. Βρυένιος, σ. 158. Κατέχομε καὶ σφραγίδα τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ ὡς αὐτοκράτορα: Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 99 καὶ 100, σ. 88-9: Νικηφόρος αὐτοκράτωρ Ρωμαιοῦν ὁ Μελισσηνός.

13. Βρυένιος, σ. 158-59. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 371.

14. Βρυένιος, σ. 159-60. Ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος ἦταν γιὸς τοῦ Νικηφόρου Π. καὶ σύγγαμβρος τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 15. Ὅσο γιὰ τὸν Κουρτίκη ἀνῆκε στὴ γνωστὴ οἰκογένεια τῶν Κουρτίκων ποὺ ἦσαν ἀρμενικῆς καταγωγῆς, βλ. P. Charanis, The Armenians in the Byzantine Empire, BS 22 (1961), σ. 227-28. Ὁ πρῶτος Κουρτίκιος ἐμφανίζεται στὴν αὐτοκρατορικὴ ὑπηρεσία τὸ 872, Συνέχεια Θεοφάνη, σ. 268. Ὁ Dem. Polemis, The Doukai, σ. 138, ἀναφέροντας τὸν Κουρτίκη, τὸν ξάδελφο τοῦ Γεωργίου Παλαιολόγου, λέει πὼς πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν Βασίλειο Κουρτίκη (ἢ Κουρτίκι) ποὺ τὸ 1077 ἦταν 15 περίπου χρονῶ, ἀναφερόμενο ἀπ' τὸ Βρυένιο, σ. 112 καὶ 154, ὡς συνομηλικὸ καὶ συμπολεμιστὴ τοῦ γιοῦ τοῦ Νικηφόρου Βρυένιου τοῦ στασιαστῆ τοῦ 1077, ὡς καὶ ἀπὸ τὴν Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 34-5· τ. II, σ. 26 καὶ 76. Ὁ Βρυένιος, σ. 160, ὅμως, ἀναφέροντας πὼς ὁ Κουρτίκιος (τοῦ 1080) ἦταν ξάδελφος τοῦ Γεωργίου Παλαιολόγου, δὲ λέει πὼς εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν προηγουμένως (σ. 112 καὶ 154) ἀναφερόμενο. Μὲ αὐτὸ δὲν ἀποκλείω τὴν ἀποψὲ τοῦ Δημ. Πολέμη.

15. Βρυένιος, σ. 161-66.

16. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 87-8. Ἡ ἰδέα ποὺ βλάστησε στὸ κεφάλι αὐτοῦ τοῦ μεγα-

Ἄλέξιος Κομνηνὸς 15 ἀπόρριψε τὴν πρόταση μὲ διπλωματία καὶ τοῦ πρόσφερε τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα μὲ τὴ Θεσσαλονίκη ὡς προσωπικὴ του περιουσίαν, ἐπιδιώκοντας στὸ μεταξύ νὰ γίνῃ κύριος τῆς ΚΠολης¹⁷.

Μὲ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Ἄλέξιου 15 καὶ τὴ στέψη του ὡς αὐτοκράτορα, πραγματοποιήθηκε ἡ υπόσχεση καὶ ἀπονεμήθηκε στὸ Μελισσηνὸ ὁ τίτλος τοῦ καίσαρα, ἀφοῦ ὅμως αὐτὸς ὁ τίτλος υποβιβάστηκε στὴν τρίτη σειρὰ ἀντὶ τῆς δευτέρας, τῆς ἀμέσως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ποὺ κατεῖχε, μὲ τὴ δημιουργία τοῦ τίτλου τοῦ σεβαστοκράτορα ποὺ ἀπονεμήθηκε, ὅπως ξέρομε, στὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 12¹⁸. Ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς πῆρε μέρος στὶς μάχες τοῦ Δυρραχίου κατὰ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1081¹⁹, τῆς Δρίστρας τὸ 1087 ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ²⁰, ὅπου καὶ ἀίχμαλωτίστηκε καὶ ἐξαγοράστηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἄλέξιο (α') 15²¹, ὡς καὶ στὴν ἐκστρατεία κατὰ τῶν Πετσενέγκων τὸ 1091²². Κατὰ τὸ 1094 ἔλαβε μέρος στὸ αὐτοκρατορικὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀποστασίας τοῦ δουκὸς τοῦ Δυρραχίου Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23, γιοῦ τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου 12, καὶ τάχθηκε κατὰ τοῦ κατηγορουμένου²³.

Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο (1094) στάλθηκε μὲ τὸ Γεώργιο Παλαιολόγο, σύγγαμβρο τοῦ Ἄλέξιου (α') 15, καὶ τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη 21, νὰ ὑπερασπίσουν τὴ Βερόη ποὺ ἀπειλοῦνταν ἀπ' τοὺς Κομάνους²⁴. Μοιάζει πὼς μετὰ

λοφουδάρχη δὲν ἦταν νέα· τὸ σχέδιο ἐνὸς μερισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχε ἤδη πλαστῆ κατὰ τὴν ἐξέγερση τῶν Βάρδα Φωκᾶ καὶ Βάρδα Σκληροῦ ἐναντίον τοῦ Βασιλείου (β'), βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 372.

17. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 89· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 47. Κατέχομε τίς σφραγίδες τοῦ καίσαρικοῦ ζεύγους· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2698, σ. 1482· Θεοτόκει, βοήθει Νικηφόρον καίσαρι τῷ Μελισσηνῷ. Αὐτίθι, ἀριθ. 2700 bis, σ. 1486· Θεοτόκει, βοήθει Βύδοκιζ καίσαρισιση καὶ ἀδελφῆ τοῦ βασιλέως τῆ Κομνηνῆ. Ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς ὡς καίσαρ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα, ἀνῆκε στὸν ὄμιλο τῶν δεσποτῶν, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὁ. 27. Μὲ αὐτὴ τὴν ιδιότητά του κατέχομε ἐπίσης μιὰ σφραγίδα τοῦ Zacos - Veglery, ἀριθ. 2699, σ. 1482 - 85· Θεοτόκει, βοήθει Νικηφόρον δεσπότη τῷ Μελισσηνῷ.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 113· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 159.

20. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 94· ἀγχοῦ τῆς Δρίστρας. . . τ. II, σ. 97· Τοῦ δέ γε ἀριστεροῦ κέρως κατῆρχε Νικηφόρος καίσαρ ὁ Μελισσηνὸς ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς αὐτοῦ·

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 103.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 133, 134, 138 καὶ 145.

23. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 150.

24. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 193.

ἀπ' αὐτῆ τῆ χρονολογία ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς ἀποσύρθηκε στὰ πλούσια χτήματά του τῆς Θεσσαλονίκης²⁵. Χωρὶς ἀμφιβολία στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἐξουσίαζε, ἦταν σὰν «ἕνας μικρὸς αὐτοκράτορας»²⁶. Πέθανε στὶς 17 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1104²⁷. Ὁ Βρυέννιος χαρακτηρίζει τὸ Μελισσηνὸ, ὡς «ἕνα μυαλωμένο καὶ θαυμάσιο ἄνθρωπον»²⁸, ἀλλὰ ἀν κρίνωμε ἀπ' τὶς προτάσεις ποὺ ἔκανε στοὺς Κομνηνοὺς, γιὰ μερισμὸ τῆς Αὐτοκρατορίας, νομίζω πὼς εἶναι πολὺ λίγο ἄξιος αὐτοῦ τοῦ εὐσήμου. Ἡ Εὐδοκία πέθανε σὲ μιὰ χρονολογία ἄγνωστη, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136²⁹. Ἀπ' τὸ γάμο της μὲ τὸ Νικηφόρο Μελισσηνὸ ἀπόχτησε ἕνα μόνο γιό, τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ 31.

25. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 δὲν μᾶς τὸν παρουσιάζει πιά σὲ καμιά ἐκστρατεία ἢ ἄλλη πράξη τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἐνῶ ἀπ' τὸ Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 732, ξέρομε πὼς ἡ μόνιμη καὶ πλούσια κατοικία του, καθὼς καὶ ἡ ἰδιαίτερη διοικητικὴ του ἀρμοδιότητα, ἦταν στὴ Θεσσαλονίκη. Πρβλ. καὶ Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 88-9.

26. S. De Jongh, σ. 19. Στὸ Νικηφόρο Μελισσηνὸ, θεωροῦσαν μέχρι τώρα, πὼς ἀπευθύνονταν τρεῖς ἐπιστολὲς τοῦ ἀρχιεπίσκοπου Βουλγαρίας Θεοφύλακτου: Τῷ καίσαρι, PG 126, στ. 512-513 (Lamius 5). Τῷ καίσαρι τῷ Μελισσηνῷ, PG 126, στ. 517-520 (Lamius 9). Τῷ καίσαρι, PG 126, στ. 377-380 (Meursius 12). Ἀλλὰ ὅπως πολὺ καθαρὰ ἀπόδειξε ὁ Stoyan Maslev, Les Lettres de Théophylacte de Bulgarie à Nicéphore Mélissènes, REB 30 (1972), σ. 179-86, οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς μὲ τὶς πομπώδεις προσαγορεύσεις καὶ φρασιολογίες [PG 126, στ. 512: βασιλεῦ φιλοδωρότατε καὶ χρηστότατε' ὄρχε ὅπως βασιλεύεις καὶ κρατιστεύεις ἡμῶν ἐν ἅπασι; PG 126, στ. 513: καὶ τῇ ἀγαθοχυσίᾳ βασιλευε, PG 126, στ. 512: Εἰ γὰρ Θεοῦ μὲν εἰκὼν ἅπας βασιλεὺς, σὺ δὲ τούτου τοῦ θειοτάτου μετέσχηκας καὶ πράγματος καὶ ὀνόματος, PG 126, στ. 517: θεοστεφὴς δεσπότης (ἀποκαλεῖται ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Θεοφύλακτος σημειώνει τὸν Ἀλέξιο (α') 15 στὴν πρὸς τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ 23 ἐπιστολὴ του, PG 126, στ. 516), PG 126, στ. 380: Καὶ πάντοτε μὲν γὰρ σε πιστεύω, κατὰ τὸν τοῦ Παρομιαστοῦ λόγον, φ' τὴν σοφίαν οὐχ ἦτον ἢ τὴν βασιλείαν ἔχεις ταυτόν. . .] δὲν ἀπευθύνονται στὸν καίσαρα Νικηφόρο Μελισσηνὸ, ἀλλὰ στὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (α') τὸν Κομνηνὸ 15, καὶ ἀπὸ λάθος τῶν ἀντιγραφῶν ἐπεγράφησαν στὸ ὄνομα τοῦ καίσαρα Μελισσηνοῦ.

27. Denise Papachryssanthou, La date de la mort du sébastocrator Isaac Comnène. . . et de quelques événements contemporains, REB 21 (1963), σ. 252, ὁ. 17 [Ἄνωνυμος χρονολογικὴ Ἐπιτομὴ εἰς Cod. Vindob. Theol. CXXXIII]: τούτου τοῦ μηνὸς (Ἀπριλῆς τοῦ 1081) τῆ ἡ', ἡμέρα ε' τῆς διακαινησίμου εἰσηλθὼν ὁ Δεσπότης ἡμῶν ὁ ἅγιος, ὁ πανευχεστάτος καίσαρ κύριος Νικηφόρος ὁ Μελισσηνὸς ἐν τῇ πόλει' ὅς καὶ ἐτελεύτησεν μηνὸς Νοεμβρίου ιζ', ἐπινεμήσει ιγ', ἔτους ρηιγ'.

28. Βρυέννιος, σ. 24: ἀνδρὶ νουνεχεῖ τε καὶ θαυμασίῳ.

29. Ὁ Ἰωάννης (β') Κ. 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, NE 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 253, ἀριθ. 18, μνημονεύει τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του τῆς θείας του «τῆς καισαρίσεως», ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴ θεία του Εὐδοκία, τῆ σύζυγο τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Μελισσηνοῦ.

14. Θεοδώρα Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1054 - † πρὶν ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136)

Ἡ Θεοδώρα Κομνηνή, τρίτοκνη κόρη τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς¹, γεννήθηκε περί τὸ 1054². Ἡ μητέρα της, γιὰ τὸ πολιτικὸ συμφέρον τῆς οἰκογενείας της³, τὴν πάντρεψε, κατὰ τὶς ἀρχές τοῦ 1068, μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Διογένη⁴, γιὸ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη τοῦ τότε βασιλεῦς⁵, ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα⁶, «ἐνα ἄντρα ἀπὸ μεγάλη ἀριστοκρατικὴ γενιά, πολὺ δυνατὸ στὰ χέρια, ποὺ ὅμως γιὰ τοὺς τρόπους του δὲν ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, ἄξιος μεγάλων ἐπαίνων»⁷. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔλαβε ἀπ' τὸν πατέρα του τὸν τίτλο τοῦ κ ο υ ρ ο π α λ ἄ τ ο υ⁸, ποὺ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') ἦταν ὁ τρίτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα τίτλος.

14. 1. Βρυέννιος, σ. 19 καὶ 24. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 191.

2. Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 3.

3. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 26.

4. Βρυέννιος, σ. 24 : τὴν δὲ ὑστάτην πασῶν Θεοδώραν μετὰ τὸν τοῦ πατρὸς μόρον τῶ τοῦ Διογένης υἱῶ Κωνσταντῖνον, τοῦ πατρὸς ἤδη τὰ Ρωμαίων σκήπτρα διέπειν λαχόντος, ἡ μήτηρ συνήρμησεν ὑστερον, Στὸ κείμενο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, τ. II, σ. 190-91, ὁ σύζυγος τῆς Θεοδώρας ὀνομάζεται, ἀπὸ λάθος καθὼς φαίνεται κάποιου ἀπ' τοὺς ἀντιγραφεῖς, Λέων. Ἡ ἴδια ἡ Ἄννα (τ. II, σ. 190), ἐπισφραγίζει τὸ Βρυέννιο (πὼς πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο), ὅταν μᾶς λέη πὼς σκοτώθηκε ἀπὸ βέλος στὴν Ἀντιόχεια πρὶν ἀπ' τὸ 1081. Ὁ ἀντιγραφεὺς μὴ ἔχοντας ὑπόψην του παρὰ δύο γιουὺς τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη, προηγούμενος στὸ κείμενο τῆς Ἄννας (τ. I, σ. 155) ὀνομαζομένους (Λέοντα καὶ Νικηφόρον) καὶ ζέροντας πὼς ὁ Νικηφόρος εἶχε τυφλωθῆ, πίστεψε πὼς πρόκειται γιὰ τὸ Λέοντα, καὶ πρόσθεσε ἢ διόρθωσε μὲ ἀπερισκεψία, Λέων, ἐνῶ ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα τρίτο γιὸ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα (καὶ ὄχι ἀπ' τὴν Εὐδοκίαν τὴ Μακρεμβολίτισσα), τὸν Κωνσταντῖνο. Ἀκόμη πρέπει νὰ λάβωμε ὑπόψην μας πὼς ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν νεκρὸς ἀπ' τὴν ἀνοίξην τοῦ 1075, καὶ ἕνας ποὺ ἀντιποιεῖται κάποιο πρόσωπο, ὅπως ὁ Ψευδο - Διογένης, θέλει τὸ πρόσωπο ποὺ ἀντιποιεῖται νὰ μὴν ὑπάρχη, ἐνῶ ὁ πραγματικὸς Λέων Διογένης βρισκόταν στὴ ζωὴ κατὰ τὴν κίνηση τοῦ Ψευδο - Διογένη μὲ τοὺς Κομάνους τὸ 1094, βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν, τ. I, σ. 155, ὑ. 1.

5. Βλ. ὑ. 4, τὸ κείμενο τοῦ Βρυέννιου.

6. Βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὑ. 5, Στέμμα Διογενῶν, ἀριθ. 3.

7. Βρυέννιος, σ. 24.

8. Στὸ κείμενο τοῦ Μιχαὴλ Ἀπταλειάτη, περί τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντος πτωχοτροφείου καὶ μοναστηρίου, Σάθα MB 1 (1872), σ. 52, καὶ MM 5 (1887), σ. 327, γίνεται λόγος γιὰ κάποια «μοναχὴ Ἐένη καὶ εὐγενεστάτη κουροπαλάτισσα τὴν Κομνηνὴν», ποὺ εἶχε γιὰ σύζυγο κάποιο Κωνσταντῖνο καὶ γιὰ μητέρα κάποια Ἄννα. Καθαρὰ φαίνεται ἀπ' τὰ ἀ-

Τὴν ἀνοίξη τοῦ 1075 ὁ Κωνσταντῖνος βρισκόταν στὴν Ἀντιόχεια, κοντὰ στὸν κουνιάδο του, τὸ δούκα τῆς Ἀντιόχειας Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 12, ὅταν βγήκε νὰ πολεμήσῃ, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἐναντίον ἑνὸς τουρκικοῦ στρατοῦ ποὺ εἶχε εἰσβάλλει στὴ Συρία· σὲ μιὰ μάχη ποὺ συνῆψε μὲ τοὺς Τούρκους, ὁ Κωνσταντῖνος χτυπήθηκε ἀπὸ βέλος ἑνὸς ἀντιπάλου του καὶ σκοτώθηκε⁹. Ἡ Θεοδώρα, ὅταν ὁ θάνατος τοῦ ἀντρός της ἀγγέλθηκε στὴν ΚΠολὴ ἀν καὶ ἦταν μόλις 21 χρονῶ, ἀποσύρθηκε σὲ μοναστήρι καὶ ἔγινε μοναχὴ, παίρνοντας τὸ ὄνομα Ξένη¹⁰. Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ζοῦσε ἀκόμη κατὰ τὸ 1094, ὅταν ἔγινε ἡ ἀνταρσία τοῦ Ψευδο - Διογένη, ποὺ ξεσήκωσε τοὺς Κομάνους κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλέξιου (α') 15¹¹. Ἡ Θεοδώρα ἦταν μιὰ ὑπαρξὴ ἐξαίρετου ἡθους καὶ ὡς μοναχὴ ζοῦσε ὡς μιὰ πραγματικὴ ἀσκήτρια¹². Σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τῆς μητέρας της Ἄννας Δαλασσηνῆς, δώρησε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκρίμονος «τὸ ἀπὸ τοῦ Μονοκελλίου ἀκίνητο», ποὺ περιῆλθε στὴν κυριότητά της¹³. Ὡς μοναχὴ διατηροῦσε τὸν τίτλο τῆς κ ο υ ρ ο π α λ ἄ τ ι σ σ α ς καὶ εἶχε δικὴ της σφραγίδα¹⁴. Πέθανε σὲ μιὰ ἀγνωστὴ χρονολογία, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136¹⁵. Ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ δὲ φαίνεται νὰ ἀπόχρησε παιδιὰ ἀπ' τὸν ἄντρα της Κωνσταντῖνο Διογένη.

νωτέρω, πὼς πρόκειται περὶ τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς, ἡ ὁποία ὡς μοναχὴ μετονομάστηκε Ξένη, βλ. κατωτέρω ὁ. 10, καὶ τῆς ὁποίας ἡ σφραγίδα ἔφερε τὴν ἐπιγραφή: Ξένη Κομνηνὴ, μοναχὴ καὶ κουροπαλάτισσα, βλ. V. Laurent, Corpus des sceaux V 2, ἀριθ. 1475-1476. Ἄρα ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης εἶχε τιτλοφορηθῆ ἀπ' τὸν πατέρα του κ ο υ ρ ο π α λ ἄ τ η ς, καὶ κατὰ συστοιχία ἔφερε ἡ γυναῖκα του τὸν τίτλο τῆς κ ο υ ρ ο π α λ ἄ τ ι σ σ η ς.

9. Βρυένιος, σ. 99· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 190-91.

10. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 191: Ἐπὶ τῇ σφραγῇ γὰρ τάνδρὸς τὸν μονήρη βίον ἠλάξαστο τὸν ἀσκητικὸν ἀκριβέστατα μεταγλυθυῖα βίον καὶ Θεῶ μόνῃ προσανέχουσα. Τὸ μοναχικὸ τῆς ὄνομα Ξένη προκύπτει ἀπ' τὰ τυπικὰ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, NE 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 254, ἀριθ. 20, καὶ τῆς μονῆς τοῦ Ἀτταλειάτη, Σάθα MB 1 (1872), σ. 52, καὶ MM 5 (1887), σ. 327, καθὼς καὶ ἀπὸ V. Laurent, Corpus des sceaux V 2, ἀριθ. 1475-1476.

11. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 191.

12. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 10.

13. Μιχ. Ἀτταλειάτης, Διάταξις τοῦ παρ' αὐτοῦ συσταθέντος πτωχοτροφείου καὶ μοναστηρίου, Σάθα MB 1 (1872), σ. 52, καὶ MM 5 (1887), σ. 327.

14. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 8.

15. Ὁ Ἰωάννης (β') K. 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, NE 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 254, ἀριθ. 20, μνημονεύει τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του καὶ τῆς θείας του «τῆς κυρᾶς Ξένης», ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴ θεία του Θεοδώρα, ποὺ μετὰ τὴ χρεὶα της ἔγινε μοναχὴ μὲ τὸ ὄνομα Ξένη.

15. Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνός

(γένν. 1507 - † 15 Ὀχτώβρη 1118)

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνός, τρίτοτοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς², γεννήθηκε τὸ 1057³. Ἀρχισε τὴ στρατιωτικὴ του σταδιοδρομίαν τὸ 1071, σὲ ἡλικίαν 14 χρονῶ⁴, κάτω ἀπ' τὴς διαταγὰς τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἰσαάκιου 12⁵. Τὸ 1074 ὁ αὐτοκράτορας Μιχαήλ (ζ') ὁ Δούκας τοῦ ἀνάθεσε τὴν ἀρχηγίαν μιᾶς νέας ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Ρουσέλίου (Roussel de Bailleul)⁶, αὐτοῦ τοῦ ραδιούργου Νορμανδοῦ ποῦ ἐπιδίωκε νὰ ἰδρῦση ἓνα ἀνεξάρτητο κράτος στὴ Μ. Ἀσία, καθὼς ἐκμεταλλεῖτο τὸν μεταξὺ Τούρκων καὶ Βυζαντινῶν πόλεμο⁷. Ὀνομάστηκε τότε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα σ τ ρ α τ ο π ε δ ἄ ρ χ η ς⁸. Καθὼς ὁ στρατὸς ποῦ διέθετε ἦταν ὀλιγάριθμος, ἀπόφυγε νὰ δώσῃ μάχην, ἀλλὰ κατάφερε νὰ ἔλθῃ σὲ συνεννόησιν μὲ τὸν Τούρκο ἀρχηγὸν Toutakh ποῦ ἔπιασε τὸ Ρουσέλιον σὲ μιὰ συνέντευξιν, καὶ ἀντὶ χρηματικοῦ ποσοῦ, τοῦ τὸν παράδωσε σιδηροδέσμιο⁹. Ὁ Ἀλέξιος περὶ τὸ 1076¹⁰ παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Ἀργυροῦ, ἰσχυροῦ καὶ πλοῦσιου χωροδеспότη τῆς Ἰταλίας, ποῦ πέθανε τὸν ἐπόμενον ἀπ' τὸ γάμο τους χρόνον,

15. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ Ἀλέξιου Χάρωνα, βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 6, ὁ. 13.

2. Βρυένιος, σ. 19.

3. Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνήν 13, ὁ. 3.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 9.

5. Βρυένιος, σ. 58-9· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 10.

6. Βλ. Θεόδωρον Δοχειανόν 9, ὁ. 16.

7. Βρυένιος, σ. 84· Ἀτταλειάτης, σ. 199· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 10· Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 29· R. Janin, EO 29 (1930), σ. 61· G. Schlumberger, Deux chefs normands du XI siècle, Hervé et Roussel de Bailleul, Revue Historique, 1881, σ. 297-98· Ἀμαντος, τ. Β', σ. 279· R. Grousset, L'empire du Levant, σ. 169.

8. Βρυένιος, σ. 84· ὁ Ἀτταλειάτης, σ. 199, λέει ἀπλῶς πὸς ὁ Ἀλέξιος ἦταν π ρ ὀ - ε δ ρ ο ς.

9. Βρυένιος, σ. 85-7· Ἀτταλειάτης, σ. 199 καὶ 206· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 11.

10. Ὁ Ἀλέξιος τὸ 1077, ἔτος θανάτου τοῦ μέλλοντα πεθεροῦ τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα (14 Ὀχτώβρη), βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 57, ἀριθ. 24, ἦταν ἤδη χῆρος ἀπ' τὴν πρώτην του γυναίκα, βλ. Βρυένιον, σ. 107, ποῦ μὲ αὐτὴν δὲν ἔζησε παρὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα.

χωρίς να του αφήση παιδί¹¹. Το 1078¹² παντρεύτηκε για δεύτερη φορά, έπειτα από σύντομες διπλωματικές ενέργειες του καίσαρα 'Ιωάννη Δούκα¹³, την έγγονή του Ειρήνη¹⁴, πρωτότοκη κόρη¹⁵ του πρωτοπρόεδρου και πρωτοβεστιάριου και μεγάλου δομέστικου των σχολών της 'Ανατολής 'Ανδρόνικου Δούκα¹⁶ και της Μαρίας της Βουλγαρικής¹⁷. Αυτός ο γάμος που ένωσε δυο απ' τις πιο δυνατές οικογένειες της βυζαντινής αριστοκρατίας για την από κοινού προάσπιση των συμφερόντων και των δικαίων τους στο μέλλον, ήταν καθαρά πολιτικός¹⁸, γι' αυτό και

11. Βρυένιος, σ. 107 : και γάρ έφθη αποβιοῦσα ἡ πρώην τούτῳ συναρμοσθεῖσα θυγάτηρ τοῦ Ἀργυροῦ ἐκεῖνου ἀνδρὸς εὐγενοῦς καὶ πλοῦτῳ κομῶντος καὶ κτήσεως ὅτι πλείστης ὄντος δεσπότης.

12. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 26, σ. 70.

13. Βρυένιος, σ. 108 και σ. 116 : τὸν γάμον ἐξαιτεῖ (ὁ καῖσαρ) τῆς θυγατρὶδῆς τελεσθῆναι τοῦ γάμου συναφείῃ. καὶ τελεῖται ταχέως ἅμα τῷ λυθῆναι τὴν πολιορκίαν τῆ πόλει.

14. Βρυένιος, σ. 106-7 και 116.

15. Βρυένιος, σ. 106 : τῇ πρωτοτάτῳ τῶν θυγατέρων. 'Αννα Κομνηνή, τ. I, σ. 111.

16. 'Ο 'Ανδρόνικος Δούκας ήταν πρωτότοκος γιὸς τοῦ καίσαρα 'Ιωάννη Δούκα και της Ειρήνης, κόρης τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Πηγουίτη, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 13, σ. 41. Για την οικογένεια τῶν Δουκῶν, βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 1 κεξ.

17. 'Η Μαρία ήταν κόρη τοῦ Βούλγαρου πρίγκιπα Τρωιάνου, βλ. Βρυένιος, σ. 106. Κατὰ τὸν Βρυένιον (σ. 106), ὁ Τρωιάνος ήταν γιὸς τοῦ τσάρου Σαμουήλ, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἀνακριβές. Οἱ Βυζαντινοὶ λίγο ἐνδιαφέρονταν, γενικά, γιὰ τὴ γενεαλογία τῶν ξένων ἀντιπάλων τους, βλ. N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 389. 'Ο Τρωιάνος ήταν ὁ τεταρτότοκος γιὸς τοῦ τσάρου 'Ιωάννη - Βλαδίσλαου και της τσαρίνας Μαρίας, βλ. V. N. Zlatarski, Istorija, τ. II, σ. 535, Sofija 1934. 'Η 'Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 138, λέει πὸς ὁ Ραδομύρος ήταν συγγενῆς τῆς αὐγούστας Ειρήνης Δούκαινας, ὡς ἐγγονὸς τοῦ 'Ααρῶν, πρεσβύτερου ἀδελφοῦ τοῦ Τρωιάνου :

'Ιωάννης - Βλαδίσλαος × Μαρία

'Ααρῶν
τρίτοτοκος γιὸς

Θεόδωρος

Ραδομύρος

πρωτοεξάδελφοι

δευτεροεξάδελφοι

Τρωιάνος
τεταρτότοκος γιὸς

Μαρία × 'Ανδρόνικος
Δούκας

Ειρήνη × 'Αλέξιος (α')
Κομνηνός 15.

'Η Μαρία, κόρη τοῦ Τρωιάνου και ἐγγονή τοῦ τσάρου 'Ιωάννη - Βλαδίσλαου και της τσαρίνας Μαρίας, απ' τὴ μητέρα της, σύμφωνα με τὸ Βρυένιο, σ. 106, ἀνῆκε στοὺς οἴκους τῶν Κωντοστεφάνων, 'Αβαλλάντων και Φωκάδων, και ήταν μιὰ γυναίκα ἐξαιρετῆς ψυχικῆς και συνματικῆς ὁμορφιάς.

18. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 33.

δύσκολη ἦταν ἡ ζωὴ τῆς Εἰρήνης, καὶ πόσο περιφρονοῦνταν σ' αὐτὰ τὰ χρόνια¹²², κάτω ἀπὸ μιὰ πεθερὰ ποὺ δὲν τὴ χάνευε καὶ ποὺ γιὰ τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῆς οἰκογενείας τῆς τὴν ἀνέχτηκε καὶ ἓνα ἄντρα ποὺ ἀδιαφοροῦσε γι' αὐτὴ καὶ γύριζε μὲ ἄλλες¹²³.

Ὅταν ὁ Ἀλέξιος μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Δυρραχίου ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς χρειάστηκε χρῆμα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους (Ὀχτώβριος τοῦ 1081), ἡ αὐτοκρατορίσσα ἦταν ἡ πρώτη ποὺ συνεισέφερε ἀπ' τὴν ἰδιαίτερη μητρικὴ καὶ πατρικὴ τῆς περιουσία¹²⁴. Σιγὰ-σιγὰ, πραγματικὰ καὶ ἀδιόρατα, ἡ θέση τῆς νεαρῆς αὐτοκρατορίσσας γινόταν πῶς σταθερὴ στὴν αὐτὴ. Ἀργότερα, ὅταν ἀποτραβήχτηκε ἡ Ἄννα Δαλασσηνὴ καὶ ὁ αὐτοκράτορας λυτρώθηκε ἀπ' τὴν κηδεμονία τῆς αὐταρχικῆς μητέρας του, ἡ θέση τῆς Εἰρήνης δυνάμωσε, γιὰ νὰ καταλήξῃ, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ κι ὅσο ὁ Ἀλέξιος γερνοῦσε καὶ ἡ τάση του γιὰ τίς γυναῖκες ἀμβλύνονταν, νὰ γίνῃ πανίσχυρη καὶ νὰ ἔχῃ περάστια πάνω στὸν ἄντρα τῆς καὶ στὰ δημόσια πράγματα ἐπιρροή¹²⁵. Ἡ Εἰρήνη σὲ πολλὰς εὐκαιρίες συνόδευσε τὸν ἄντρα τῆς στὶς ἐκστρατεῖες του. Τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1105 ὁ Ἀλέξιος ἀντιμετωπίζοντας μιὰ εἰσβολὴ τοῦ πρίγκιπα τοῦ Τάραντα Βοημούδου πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Εἰρήνη τὸν συνόδευσε γιὰ νὰ τὸν περιποιῆται, καθὼς ὑπόφερε ἀπ' τοὺς ρευματισμοὺς τῶν ποδιῶν του, καὶ νὰ τὸν φυλάξῃ, καθὼς μᾶς λέει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32, ἀπ' τίς ἐπιβουλὰς τῶν πολλῶν ἐχθρῶν του¹²⁶. Ἐπίσης σὲ μιὰ ἄλλη ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Βοημούδου, τὸ Νοέμβριον τοῦ 1107, ἡ αὐτοκρατορίσσα ἀκολούθησε τὸν Ἀλέξιο, ἀλλὰ, καθὼς δὲν εἶδαν τὸ συνηθισμένο θαῦμα τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, μετὰ τετραήμερη ἀναμονή, γύρισαν πίσω καὶ πῆγαν στὸ ναὸ τῶν Βλαχερνῶν καὶ μὲ θέρμη προσευχήθηκαν, καὶ μόνο ὅταν τὸ θαῦμα ἐγίνε, μὲ καλὰς ἐλπίδες βγήκαν ἀπ' τὴν πρωτεύουσα. Σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία ἐγίνε καὶ ἡ συναμοσία τῶν ἀδελφῶν Ἀαρῶν καὶ Θεόδωρου, ἀπογόνων τοῦ τελευταίου τσάρου τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννη-Βλαδίσλαου¹²⁷, ποὺ κατὰ ποὺ λένε, ἐπιβουλεύτηκαν δῆθεν τὴ ζωὴ τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ ἔρριχναν φάμοσα (=σάτιρες, λιβέλλους) κα-

122. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 398.

123. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 57, ἑλλην. μετάφρ., σ. 417.

124. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 10.

125. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 60, ἑλλην. μετάφρ., σ. 419-20. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 398.

126. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 60-64.

127. Ὁ Ἀαρῶν καὶ ὁ Θεόδωρος ἦσαν γιοὶ τοῦ Ραδομιροῦ, δευτεροεξαδελφου τῆς αὐγούστας Εἰρήνης, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 17, τὴ γενεαλογία τοῦ Ραδομιροῦ.

τὰ τῆς Εἰρήνης, γιατί συνόδευε τὸν αὐτοκράτορα στὸν πόλεμο καὶ δὲ γύριζε πίσω στὴν ΚΠολη¹²⁸.

Τέλος, τὴν ἀνοιξη τοῦ 1108 ἡ αὐτοκρατόρισα μὲ τὴν ἐπιμονή της γύρισε ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη πίσω στὴν ΚΠολη¹²⁹. Πάλι τὸ 1116 ἀπ' τὸ νησί τῆς Πριγκίπου, ὅπου βρισκόταν ἡ Εἰρήνη γιὰ νὰ παίρῃ πιὸ εὐκολα εἰδήσεις ἀπ' τὸν Ἀλέξιο, πῆγε καὶ τὸν συνάντησε στὸ Λοπάδιο τῆς Μ. Ἀσίας, καθὼς πολεμοῦσε κατὰ τῶν Τούρκων. Τὴν τρίτη μέρα ἀπ' τὸν πηγαμιὸ της, πρῶι-πρῶι, τῆς ἔφεραν τὴν εἶδηση πὼς οἱ Τοῦρκοι ἦσαν πολὺ κοντά, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος κοιμόταν ἀκόμη· γιὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ὕπνο του, ἡ Εἰρήνη πρόσταξε τὸν ἀγγελιαφόρο νὰ σωπάσῃ, σηκώθηκε καὶ παρόλη τὴν ἀνησυχία της, προσποιήθηκε πὼς ἀπασχολήθηκε μὲ τίς συνηθισμένες φροντίδες. Σὲ λίγο νέος ἀγγελιαφόρος εἰδοποίησε πὼς οἱ βάρβαροι προχωροῦν· παρὰ τοὺς φόβους της, ἡ αὐτοκρατόρισα κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ στὰ νεῦρα της καὶ νὰ μείνῃ ἀτάραχη στὸ πλευρὸ τοῦ αὐτοκράτορα. Χωρὶς νὰ νιάζονται γιὰ τὸν κίνδυνο οἱ βασιλεῖς κάθισαν στὸ τραπέζι, ὅταν ξαφνικὰ ἓνας ἄντρας βουτηγμένος στὸ αἷμα, ἤλθε καὶ σωριάστηκε στὰ πόδια τοῦ αὐτοκράτορα, δείχνοντας πὼς ὁ κίνδυνος ἦταν ἄμεσος καὶ πὼς ὁ ἐχτρὸς εἶχε φτάσει μπροστά στις πύλες. Ἀκόμη καὶ τότε ἡ Εἰρήνη ἔμεινε ἀτάραχη, «σὰν τὴ δυνατὴ γυναῖκα, λέει ἡ κόρη της, ποὺ ἀναφέρει ὁ Σολομῶν στις Παροιμίες», κι ἂν ἔδειξε κάποιο φόβο, αὐτὸ ἦταν γιὰ τὸν ἄντρα της καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ της. «Ὅταν τέλος, μὲ δυσκολία τὴν ἔπεισαν νὰ φροντίσῃ καὶ γιὰ τὴ δική της ἀσφάλεια καὶ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπ' τὴ μάχη ποὺ θὰ ἐπακολουθοῦσε, ἔφυγε μὲ λύπη, ἀγυρίζοντας ἀδιάκοπα τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πίσω γιὰ νὰ κοιτάξῃ τὸν ἄντρα της»¹³⁰.

Σὲ λίγο, καθὼς λόγῳ τῆς τρικυμίας δὲ μπόρεσε νὰ φύγῃ γιὰ τὴν ΚΠολη, συνάντησε καὶ πάλι τὸν ἄντρα της στὴν Ἐλενούπολη τῆς Βιθυνίας¹³¹, ὅπου τὴν ἀποχωρίστηκε, γιὰ νὰ τὴν καλέσῃ ἀμέσως ἔπειτα κοντά του στὴ Νικομήδεια, καὶ νὰ τὴν κρατήσῃ μέχρι ποὺ νὰ γίνῃ ἡ ἔφοδος τῶν Τούρκων¹³². Στάθηκε κοντά στὸν ἄντρα της μὴ ἀληθινὴ νοσοκόμος γιὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ τὰ φάρμακα καὶ νὰ τοῦ ἀνακουφίξῃ τοὺς πόνους, σ' ὄλο τὸ μακρὸ διάστημα

128. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 87-91. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 61, ἑλλην. μετάφρ., σ. 421.

129. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 100.

130. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 190-91. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 62, ἑλλην. μετάφρ., σ. 421-22.

131. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 192.

132. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 194-95.

πού υπόφερε ἀπ' τοὺς ρεμματισμούς του, καὶ ἰδιαιτέρα κατὰ τὴν τελευταία μοιραία ἀρρώστια του¹³³. Ἡ κόρη τῆς Ἄννα Κομνηνῆς 32 πού δείχνει ἕνα ζωηρὸ θαυμασμὸ γιὰ τὴ μητέρα τῆς, παρόλη τὴν ἐπιθυμία τῆς νὰ μᾶς τὴ ζωγραφίσῃ μὲ τὰ πιὸ κολακευτικὰ χρώματα, δὲν κατάφερε νὰ μᾶς τὴν παρουσιάσῃ σὰν μιὰ τέλεια καλλονή. Ἦταν ψηλὴ καὶ καλοκαμωμένη· εἶχε μιὰ ἀσύγκριτη ἀρμονία σ' ὅλες τῆς τὶς κινήσεις· εἶχε ὡραίους βραχίονες σὰν λαξευμένους στὸ ἔλεφαντόδοντο, πού τοὺς ἔδειχνε μὲ εὐχαρίστηση, καὶ κάτι πρᾶσινογάλανα μάτια πού γοήτευαν. Εἶχε ἀκόμη κάπως ὑπερβολικὰ χρώματα καὶ τὰ ροδοκόκκινα μάγουλά τῆς ξεχώριζαν ἀπὸ ἀρκετὴ ἀπόσταση. Τὸ πρόσωπό τῆς πού ἔλαμπε μὲ μιὰ φεγγαρίσια λάμψη, δὲν ἦταν στρογγυλὸ, σὰν τὰ πρόσωπα πού βλέπομε στὶς γυναῖκες τῆς Ἀσσυρίας, οὔτε μακρουλὸ σὰν τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν τῆς Σκυθίας· ζέφευγε κάπως ἀπ' τὸ τέλειο σχῆμα τοῦ κύκλου¹³⁴.

Γιὰ τὸ χαραχτήρα τῆς μᾶς λέει πὼς ἡ Εἰρήνη ἀπεχθανόταν τὶς δημόσιες ἐμφανίσεις, καὶ ὅταν τὸ ἀξίωμα τῆς τὴν ὑποχρέωνε νὰ ἐμφανίζεταί στὸ λαό, φαινόταν σαστισμένη καὶ κατακόκκινη. Δὲν τῆς ἄρεσε νὰ μιλάῃ καὶ στὶς γιορτὲς τοῦ παλατιοῦ περνοῦσε σιωπηλὴ, μὲ κλεισμένα χεῖλη, ψυχρὴ καὶ μυστηριακὴ, σὰν «ἕνα μαρμάρينو ἄγαλμα»¹³⁵. Γιὰ τὴν ψυχρότητα καὶ σοβαρότητα τῆς ἐπίκουρος ἔρχεται καὶ ὁ Γεώργιος Τορνίκης, πού μᾶς λέει πὼς «ὄχι μόνον αὐτὴ ποτὲ τῆς δὲν εἶπε ἕνα λόγο ἀστεῖο, περιττὸ ἢ κάποια ἐξυπνάδα, ἀλλὰ οὔτε ἀπὸ ἄλλον ἀνεχόταν νὰ πῆ μπροστά τῆς κάτι τέτοιο»^{135α}. Μὲ λίγα λόγια ἡ Ἄννα 32 μᾶς παρουσιάζει τὴ μητέρα τῆς, σὰν ἕνα πρόσωπο ἄτονο, μέτριο, κάπως ἄτολμο, λίγο κρυφὸ ἀκόμη, ἕνα χαραχτήρα καταπιεσμένο χρόνια ὀλάκερα, ἀνάμεσα σ' ἕνα ἄντρα πού δὲν ἐνδιαφερόταν πολὺ γι' αὐτὴ καὶ σὲ μιὰ ἐχτρικὴ καὶ αὐταρχικὴ πεθερά¹³⁶. Τέλος τὴν παρομοιάζει μὲ τὴν Ἀθηνᾶ, πού «κατέβηκε ἀπ' τὸν οὐρανὸ μὲ κάποια οὐράνια αἴγλη καὶ ἀπλησίαστη ἀκτινοβολία»¹³⁷.

133. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 60-61, 163-64, 233· Γλυκᾶς, σ. 622.

134. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 111-12. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 56, ἑλλην. μετάφρ., σ. 416.

135. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 60.

135α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 237· ῥῆμα δὲ ἀστεῖον ἢ περιττὸν ἢ εὐτράπελον οὐ μόνον οὐκ αὐτὴ διὰ χειλέων προάγουσα, ἀλλ' οὐδὲ παρά του περὶ αὐτὴν τοῦτο ποιεῖσθαι ἀνεχομένη.

136. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 104 καὶ 106· τ. III, σ. 60· σὲ ἀντιπαραβολὴ πρὸς Ζωναράν, τ. III, σ. 747, καὶ Βρυένιον, σ. 107. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 57, ἑλλην. μετάφρ., σ. 417.

137. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 112.

Ἡ μεγαλοψυχία καὶ ἡ φιλανθρωπία της, καθὼς καὶ ἡ ἐπιεικεία της, δείχνονται σὲ μιὰ πράξη της, ἀρκετὰ χαρακτηριστική. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας τῶν ἀδελφῶν Ἀνεμᾶ, ἀπογόνου τοῦ γιοῦ τοῦ Abdel-Aziz-el-Kotorbi, πού μὲ σθένος καὶ γενναϊότητα εἶχε ὑπερασπιστῆ τὸν Χάνδακα τῆς Κρήτης κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ὁ αὐτοκράτορας χάρισε στὴ γυναίκα του τὸ πολυτελέστατο μέγαρο τοῦ πάμπλουτου συγκλητικού Ἰωάννη Σολομώντα πού οἱ Ἀνεμάδες τοῦ εἶχαν ὑποσχεθῆ τὸ θρόνο σὲ περίπτωση ἐπιτυχίας τοῦ συνωμοτικοῦ τους σχεδίου. Ἡ Εἰρήνη ὅμως μὲ τὴ σειρά της χάρισε τὸ μέγαρο στὴ γυναίκα τοῦ Σολομώντα, χωρὶς τίποτε νὰ πάρη ἀπ' αὐτό, καὶ ἀκόμη πέτυχε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα νὰ χαριστῆ ἡ ποινὴ τῆς τύφλωσης στὸ Μιχαῆλ Ἀνεμᾶ, τὸν κορυφαῖο ἀπ' τοὺς τέσσερις ἀδελφούς, καθὼς θερμὰ τὴν παρακάλεσαν γι' αὐτὸ οἱ κόρες της, καὶ ἰδιαίτερα ἡ Ἄννα 32¹³⁸.

Ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐξουσία τῆς Εἰρήνης στὴ βυζαντινὴ αὐλὴ τελείωσε μὲ τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α') τοῦ Κομνηνοῦ, πού συνέβη στὸ παλάτι τῶν Μαγγάνων, τὴ νύχτα τῆς 15ης τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1118¹³⁹. Ἐδῶ καὶ πολὺ καιρὸ ὁ αὐτοκράτορας ὑπόφερε ἀπὸ ρευματισμούς τῶν ποδιῶν, πού ἡ Ἄννα 32 ἀποδίδει τὴν αἰτία σὲ χτύπημα πού δέχτηκε ἔφιππος ἀπ' τὸ φίλο του καὶ συμπαίχτη του Τατίκιο, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος παρασύρθηκε ἀπ' τὸ ἄλογό του καὶ ἔπεσε πάνω στὸ βασιλεῖα, καὶ τὴ χειροτέρευση τῆς ἀρρώστιας στὸ πού στεκόταν πολλές ὥρες ὄρθιος κατὰ τὶς ἀκροάσεις τῶν Φράγκων εὐγενῶν τῆς Πρώτης Σταυροφορίας¹⁴⁰. Ἡ κατάσταση τοῦ Ἀλέξιου (α') βάρυνε πολὺ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1118. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 μᾶς ἔχει ἀφήσει πολλὰ λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς τελευταίας ἀρρώστιας, πού ὀδήγησε τὸν πατέρα της στὸν τάφο¹⁴¹. Σύμφωνα μὲ διάγνωση τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης, ὁ Ἀλέξιος (α') πέθανε ἀπὸ μιὰ ὀξεία σύσπαση πού προῆλθε ἀπ' τὴ συμπίεση τοῦ μεμβρανώδους φράγματος τοῦ θώρακα καὶ τοῦ τραχήλου, ἀποτελεσμα αὐτό, ἐνὸς κακοήθους οἰδήματος αἰφνίδιας ἐξέλιξης, προφανῶς ἐνὸς κακοήθους ὄγκου, στὴν ἀρχὴ του, ὠμοπλατοθωρακικοῦ¹⁴². Ὁ νεκρὸς του πα-

138. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 69-75.

139. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 236· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 760-61· Νικήτας Χωνάτης, Χρονικὴ Διήγησις, σ. 12.

140. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 159-63. Πρβλ. R. Guiland, Études Byzantines, σ. 8.

141. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 229-40.

142. Αὐτὴ εἶναι ἡ διάγνωση τοῦ R. P. Verdun, s. j., ancien interne des hôpitaux de Paris, εἰς B. Leib, Anne Comnène, Alexiade, τ. III, σ. 232, ὅ. 1. Πρβλ. R. Guiland, Études Byzantines, σ. 8.

ράμεινε ἐγκαταλειμμένος ἀπὸ ὅλους καὶ τὴν ἐπομένη τοῦ θανάτου του τάφηκε μὲ σπουδὴ καὶ χωρὶς τὴν παραδομένη γιὰ τοὺς βασιλεῖς ἐπικήδεια τελετῇ¹⁴³, στὴ μονὴ τοῦ Φιλανθρωποῦ Χριστοῦ ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε ἰδρύσει¹⁴⁴.

Εἶπαμε πῶς πάλιν πῶς ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐξουσία τῆς Εἰρήνης τελείωσε μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της. Αὐτὸ δὲ θὰ γινόταν, ἂν βασιλεύαν ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 καὶ ὁ ἀντρας της Νικηφόρος Βρυέννιος. Ἡ Εἰρήνη ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ αὐτὴ τὴν κόρη της ἤθελε ὡς διάδοχο τοῦ ἀντρός της τὸ γαμβρὸ της καίσαρα Νικηφόρο Βρυέννιο καὶ ὄχι τὸ γιό της Ἰωάννη Κομνηνὸ 34, ἐστεμμένο ἤδη συμβασιλέα τοῦ πατέρα του, ποὺ τὸν θεωροῦσε ἐπιπόλειο, διεφθαρμένο καὶ κάπως ἀνίσωροπο¹⁴⁵, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα πολὺ μὲ αὐτὴ τὴν κρίση της τὸν ἀδικοῦσε. Σ' αὐτὴ τὴν πάλη μεταξὺ τῆς Ἄννας 32 καὶ τοῦ Ἰωάννη 34, ἐκτὸς τῆς Εἰρήνης, ὀλάκερη ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια πῆρε μέρος· ὁ δευτερότοκος γιὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 35 ὑποστήριξε τὴν ἀδελφή του, ἐνῶ ὁ τριτότοκος Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 36 τὸν ἀδελφὸ του¹⁴⁶. Οἱ δυὸ γυναῖκες, μητέρα καὶ κόρη, συμμάχησαν λοιπὸν ἀποφασιστικά, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὸ νόμιμο διάδοχο καὶ ἐπειδὴ ἡ Εἰρήνη ἀσκοῦσε πάνω στὸ γερασμένο καὶ ἀρρωστο αὐτοκράτορα μεγάλη ἐπιρροή,μποροῦσαν νὰ ἐλπίζουν πῶς τὸ σχέδιό τους θὰ πετύχαινε. Φαίνεται πῶς ὁ αὐτοκράτορας στίς ἐνοχλήσεις τῆς γυναίκας του γιὰ νὰ ἀναδείξῃ ὡς διάδοχό του τὸ Βρυέννιο, τὴν ἀφῆγε νὰ ἐλπίζῃ πῶς δὲ θὰ παραβλέψῃ τὸ αἴτημά της¹⁴⁷. Ὅταν ὁμῶς φορτικὰ τοῦ ἀξιοῦσε νὰ προβῇ σὲ ἄμεσες ἐνέργειες, ὁ Ἀλέξιος (α') ξέσπασε, καὶ φώναξε: «Ποιὸς ἀπ' τοὺς προκατόχους μου, ἔχοντας γιὸ κατάλληλο γιὰ τὴ βασιλεία, τὸν παράβλεψε καὶ ἀντὶ αὐτοῦ διάλεξε τὸ γαμβρὸ του; Θὰ γελάσῃ τὸ Πανρῶμαιον (=τὸ Πανελλήνιο) ἂν, ἀντὶ τοῦ γιοῦ

143. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 764-65· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 269 : τῇ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ (Εἰρήνῃ) συνεπέθενθον (ἡ Ἄννα 32, ὁ ἀντρας της καὶ τὰ παιδιά τους) καὶ τὸν βασιλέα γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς ἐπ' ἐδάφους ἀντὶ τῶν περὶ τὸν κοιτῶνα, ἀντὶ τῶν τῆς ἐταιρείας, τῶν πολλῶν ἐκείνων καὶ ἀνδρικῶν δαρυφόρων, μόνοι τότε περιεκάθηοντο· τῷ γὰρ νέφ βασιλεῖ τὸ συγγενὲς ἅπαν συναπῆθε καὶ τὸ ὑπήκοον.

144. Χωνιάτης, σ. 12. Σκουταριώτης, Σάββα MB 7 (1894), σ. 186. Πρβλ. R. Janin, *Églises et monastères*, σ. 525.

145. Χωνιάτης, σ. 8 : τὸν Ἰωάννην ἐνδιαβάλλουσα, προπετῇ τοῦτον ἀποκαλοῦσα, καὶ ὑγρὸν τὸν βίον ἐπιτωθάζουσα, παλιστροφόν τε τὸ ἦθος καὶ μηδαμῇ μηδὲν ὑγιὲς ἔχοντα.

146. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 748.

147. Χωνιάτης, σ. 8-9.

μου, κάνω διάδοχό μου τὸ Μακεδόναν, ἐνοώντας τὸν ἀπ' τὴν Ὁρεστιάδα τῆς Θράκης (Μακεδονίας κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς) Βρυέννιο ¹⁴⁸. Ἀλλὰ καὶ πάλι τὴν ἄφηγε μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ τὸ σκεφτῆ ¹⁴⁹.

Στις 15 τοῦ Αὐγούστου (τοῦ 1118) ὁ Ἰωάννης 34 πῆγε στὸ παλάτι τῶν Μαγγάνων, κοντὰ στὸν ἐτοιμοθάνατο πατέρα του, καὶ ἀφοῦ τὸ ἔβγαλε ἀπ' τὸ χέρι, ἢ καλύτερα, δέχτηκε ἀπ' τὸν πατέρα του τὸ αὐτοκρατορικό δαχτυλίδι, ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ μεγάλο παλάτι ¹⁵⁰. Τότε οἱ δυὸ φιλόδοξες γυναῖκες ξέσπασαν σὲ μιὰ κρίση τρέλλας καὶ παράλογης μα- νίας. Ἡ Εἰρήνη παρακινούσε τὸ Βρυέννιο νὰ ἀνακηρυχτῆ κι αὐτὸς αὐτοκρά- τορας καὶ νὰ βαδίση κατὰ τοῦ γυναικαδέλφου του μὲ τὰ ὄπλα στὸ χέρι. Ὑ- στερα ἔπεσε πάνω στὸν ἐτοιμοθάνατο Ἀλέξιο τοῦ φώναζε πὼς πρὶν ἀκόμη πεθάνῃ, ὁ γιὸς του τοῦ ἔκλεψε τὸ θρόνο καὶ τὸν ἰκέτευε νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐπιτέ- λους τὰ δικαιώματα τοῦ Βρυέννιου πάνω στὸ στέμμα. Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος, χω- ρὶς νὰ ἀπαντήσῃ, ὕψωσε πρὸς τὸν οὐρανὸ τὰ χέρια του, μὲ μιὰ ἀόριστη κί- νηση καὶ χαμογέλασε ¹⁵¹.

Τότε ἡ Εἰρήνη ἔξαλλη, ξέσπασε σὲ μιὰ γοερή, δραματικὴ παρατήρηση, καὶ τοῦ φώναζε κατὰ πρόσωπο: «Ἄντρα μου, καὶ στὴ ζωὴ τοῦ βρισκόσουν δὲν ἔκανες τίποτε ἄλλο ἀπὸ πονηριές, καὶ τὰ λόγια σου δὲ χρησίμειαν παρὰ μόνο γιὰ νὰ κρύψουν τίς σκέψεις σου, καὶ τώρα ποὺ πεθαίνεις, ὁ ἴδιος παρα- μένεις ἀκόμη, ὅπως καὶ πρῶτα» ¹⁵². Σύμφωνα μὲ κάποιον βαθὺ καὶ γλαφυρὸ βυζαντινολόγο, «τίποτε ἴσως δὲν ἀποδεικνύει καλύτερα ἀπ' αὐτὸ τὸ φθέγμα τῆς Εἰρήνης, πὼς ὁ Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνὸς ὑπῆρξε ἕνας μεγάλος δημό- σιος ἄντρας» ¹⁵³, ἐνῶ κάποιοι ἄλλοι λέει πὼς «πολὺ καλὰ τὰ λόγια τῆς Εἰρή- νης μποροῦσαν νὰ χαραχτοῦν στὸν τάφο τοῦ Ἀλέξιου, καθὼς χαραχτοῦν οὖν ὀλόκληρη τῆ ζωὴ του» ¹⁵⁴.

148. Χωνιάτης, σ. 9. Πρβλ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 321.

149. Χωνιάτης, σ. 9.

150. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 238· Χωνιάτης, σ. 10· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 761-64· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 269.

151. Χωνιάτης, σ. 9-11.

152. Χωνιάτης, σ. 11 : Βύθιον στενάξασα (ἢ Εἰρήνη) εἴρηκεν «ὦ ἄνερ, καὶ ζῶν παν- τοίαις μεθοδεῖαις ἐκέκασο, ἀντίφθογγον τὴν γλῶτταν πλουτῶν τοῖς νοήμασι, καὶ νῦν δὲ ὀσαύτως τοῦ βίου ἀπαλλαττόμενος ἀμεταπτῶτως ἔχεις οἷς καὶ πρᾶην προσέκεισαι».

153. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔθ' ἄνωτ., σ. 204.

154. Ed. Gibbon εἰς Κωνστ. Παπαρρηγόπουλον, Δ', β', σ. 110, ὅπου καὶ οἱ ἀντιφ- ρῆσεις τοῦ ἔθνικου μας ἱστορικοῦ γιὰ τὴ γνώμη τοῦ Gibbon.

Ἡ Εἰρήνη ἀπότυχε στήν προσπάθειά της νά ἀναδείξῃ αὐτοκρατορία στήν κόρη της Ἄννα 32 καί νά συνεχίσῃ νά ἐξουσιάζῃ στήν αὐλή καί στό Βυζάντιο¹⁵⁵. Μετά ἀπ' αὐτή τήν ἀποτυχία ἡ Εἰρήνη περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ σχῆμα¹⁵⁶ καί ἔζησε στὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης, σὲ ἰδιαιτέρο παλάτι πού ἔχτισε μέσα στὸν περίβολό της¹⁵⁷, καί ἔπου δημιούργησε μιὰ προσωπικὴ τῆς πνευματικὴ αὐλή, πού τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ κόρες της, ἡ ἔγγονή της Εἰρήνη Δούκαινα 67, κόρη τῆς Ἄννας 32, καί ὁ γαμβρός της Νικηφόρος Βρεννίος¹⁵⁸. Ἐκεῖ ἔζησε μέχρι τὸ θάνατό της πού συνέβη στὶς 19 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1133¹⁵⁹. Πέθανε σ' ἓνα περιβάλλον ἀπόλυτης γαλήνης—

155. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747-48 καί 760-65· Χωνιάτης, σ. 8-12· Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 187-88· Γλυκᾶς, σ. 622· Ἐφραίμ, σ. 161, στίχ. 3770-80. Πρβλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. I, σ. 273-76· Ch. Diehl, *Fig. Byz.*, s. II, σ. 39-44, ἑλλην. μετὰφρ., σ. 398-402· Αἰκατ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 157-59. Ἡ ἀντίθετη ἀπόφανση τοῦ Γεώργιου Τορνίκη, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 269, πῶς κακῶς ἡ Ἄννα 32 λέγεται ἀντίζηλος τοῦ ἀδελφοῦ της γιὰ τὴ βασιλείαν, δὲν πρέπει νά γίνῃ πιστευτὴ.

156. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 186· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 150-51.

157. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης τῆς ἀγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, MM 5 (1887), σ. 382-383.

158. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 151 : φιλοσόφου τοῦ ἀκρατηρίου τυγχάνοντος τῆς μεγάλης βασιλίδος, τῶν ἄλλων βασιλίδων (=τῶν θυγατέρων της καὶ τῆς ἑγγόνης της), τοῦ καίσαρος (Νικηφόρου Βρεννίου), ἔπου γε οὐδ' ὁ περὶ τὴν βασιλίδαν κύκλος παντάπασιν ἀφιλόσοφος.

159. Ἡ ἡμερομηνία τῆς 19ης τοῦ Φλεβάρη προκύπτει καθαρὰ ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωταίρας τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 65 § 95. Ὡς πρὸς τὸ ἔτος τοῦ θανάτου, ἡ Εἰρήνη φέρεται στὸ ἀνωτέρω τυπικὸ (σ. 65 § 95), πῶς πέθανε «κατὰ τὴν πρώτην ἰνδικτιῶνα». Μιὰ πρώτη ἰνδικτιῶν πέφτει στὸ ἔτος 1123 καὶ μιὰ ἄλλη στὸ ἔτος 1138. Ἡ πρώτη πρέπει νά ἀπορριπτῆ, γιὰ τὴν Εἰρήνην πέθανε μετὰ τὸ γιῶ της Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35 (βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνόν 35, ὅ. 17). Ἀλλὰ καὶ τὸ 1138 δὲν μπορεῖ νά γίνῃ δεχτό, γιὰ τὴν Εἰρήνην στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα τοῦ γιοῦ της Ἰωάννη (β') 34, ἔκδ. A. Dimit'evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 238 καὶ 245-47, φέρεται ὡς πεθαμένη πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136. Δὲν ἀπομένει παρὰ νά ἀποβλέψωμε σὲ λάθη τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ χειρογράφου τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωταίρας πού διάβασε «κατὰ τὴν α' ἰνδικτιῶνα» ἀντὶ «κατὰ τὴν ια' ἰνδικτιῶνα» πού συμπίπτει τὸ 1133, ἢ πού διάβασε «κατὰ τὴν α' ἰνδικτιῶνα» ἀντὶ «κατὰ τὴν α' ἡμέραν», δηλ. κατὰ ἡμέραν Κυριακὴν, καὶ πραγματικὰ μετὰ τῶν ἐτῶν 1130 καὶ 1136, μιὰ Κυριακὴ 19 τοῦ Φλεβάρη δὲν πέφτει παρὰ στὸ ἔτος 1133. Γι' αὐτὸ ἡ χρονολογία θανάτου τῆς Εἰρήνης πού πρέπει νά γίνῃ ἀποδεχτὴ εἶναι ἡ τῆς 19ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1133, βλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. I, σ. 15, ὅ. 2, καὶ P. Gautier, L' Obituaire du typonon du Pantocrator, REB27 (1969), σ. 245-47.

χτυπητή αντίθεση ἀπ' τὸ θορυβῶδες σκηναϊκὸ τῶν ἐπιθανάτιων στιγμῶν τοῦ ἀντροῦς της—στὴ μέση τῶν τόσων ἀπογόνων της, σὲ πλήρη ἐπίγνωση καὶ διαύγεια νοῦ, ψυχραιμῆ ὅπως σὲ ὀλάκερῃ τῇ ζωῇ της, ἀφοῦ τελευταία της κίνησις ἦταν, νὰ σηκώσῃ τὰ χέρια της καὶ νὰ κλείσῃ τὰ βλέφαρα τῶν ματιῶν της γιὰ τὸν αἰώνιο ὕπνο της^{159α}.

Ἡ σύντροφος τοῦ πρώτου Κομνηνοῦ ἦταν μιὰ καλλιεργημένη γυναίκα, μιὰ προστάτρια τῆς παιδείας καὶ βρισκόταν σὲ οἰκειότητα μὲ τοὺς φιλολόγους τοῦ καιροῦ της¹⁶⁰. Ὁμοια μὲ τὸν ἄντρα της ποὺ ἦταν ἐξασκημένος στὴ θεολογία¹⁶¹, ἀρεσκόταν νὰ διαβάζῃ τοὺς στρυφνοὺς δογματικοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὸ Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ¹⁶². Καὶ ὁ δογματιστὴς Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, ὁ συγγραφέας τῆς Δογματικῆς Πανοπλίας, ἦταν γνωστός τῆς μητέρας της Μαρίας τῆς Βουλγαρικῆς καὶ μὲ τὴ μεσολάβησι αὐτῆς καὶ τῆς Εἰρήνης τοῦ ἀνάθεσε ὁ Ἀλέξιος (α') τὴν ἐκπόνησι αὐτοῦ τοῦ ἔργου¹⁶³. Ἰσως καμιὰ ἄλλη αὐτοκρατορίσσα τοῦ Βυζαντίου δὲν ἐνέπνευσε, ὅσο ἡ Εἰρήνη, τοὺς συγγραφεῖς καὶ ποιητὲς τοῦ καιροῦ της.

Ὁ γαμβρός της Νικηφόρος Βρυέννιος ἐγράψε τὸ ἔργο του Ἵλλη Ἰστορίας κατὰ δική της ἐπιταγή¹⁶⁴. Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος τῆς ἀφιέρωσε ἓνα ποίημα κατὰ τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ της σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικου 35¹⁶⁵. Ὁ ἴδιος αὐλικὸς ποιητὴς σὲ ἄλλα του στιχουργήματα ἀναφέρεται στὴν Εἰρήνη. Σ' ἓνα του ποίημα γιὰ τοὺς γάμους ἑνὸς ἐγγο-

159α. Τυπικὸν μονῆς Κοσμοσωτείρας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 65 (§ 93) : ἤτις (Εἰρήνη)—δὲ τοῦ θαύματος—χερσὶν ἰδίαις τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, πάσης τῆς συγγενείας παρουσιαζούσης, ἐκάλυψε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποβιώσεως, μὴ τινος ἐτέρου τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῆς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὑφαπλώσαντος.

160. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὰς καὶ Λόγοι, Μονωδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον Κομνηνόν (τὸν γιόν Ἀλέξιον α'), σ. 86 : ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀμφὶ μητέρα καὶ βασιλῖδα. Τοῦ ἰδίου, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην (β'), σ. 269 : Μιητρῶος οὐκέτις ἐγὼ σοὶ καὶ τοῦ κύκλου τῆς βασιλίδος ἐκεῖνης (τῆς Εἰρήνης) μετεσχηκώς.

161. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 75.

162. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 38. Τίς δογματικῆς καὶ πολεμικῆς πραγματείας τοῦ Μάξιμου, ὅπως καὶ τίς Ἐπιστολῆς του, βλ. εἰς PG 90 καὶ 91.

163. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 223.

164. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 5. Βρυέννιος, σ. 15.

165. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἡρώοι εἰς τὴν βασιλίσσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Λούκιαναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς. Τὸ πλῆρες κείμενο εἰς A. Majuri, «Anecdota Prodrômea», σ. 541-44. Ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματος εἰς Συν. Παπαδημητρίου, Theodor Prodrom, σ. 170. Μετάφρ. ἀποσπάσματος στὴ γαλλικῇ εἰς P. Gautier, L'Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1929), σ. 250.

νοῦ της, τὴν ἀνακηρύσσει ὡς «τὴν ἀρίστη ἀπὸ ὅλες τὶς αὐτοκρατορίσσεις»¹⁶⁶. Σ' ἓνα ἐπιτάφιο τῆς Θεοδώρας, ὠφης τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, τὴν ἀποκαλεῖ «ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς βασιλίσσες, περιβόητη μέσα στὸ γυναικεῖο κόσμο, ἀχανέστατη ἄβυσσος στὶς δωρεές της πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, βασίλισσα ποὺ στόλισε τὸ στέμμα της ὄχι μὲ πετράδια ἀλλὰ μὲ ἀρετὲς καὶ ποὺ βασίλευσε ὄχι μόνο πάνω στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ πάνω στὰ πάθη της»¹⁶⁷. Κάτι τέτοιο, ὅπως εἶδαμε, μᾶς λέει καὶ ὁ ὑπομνηματογράφος Γεώργιος Τορνίκης¹⁶⁸. Ἄκόμενη ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μὲ θαυμασμό ἀναφέρει τὸ ὄνομά της: «ἡ βασίλισσα ἢ μεγίστη Εἰρήνη»¹⁶⁹. Σ' ἓνα ἐπιθαλάμιο γιὰ τοὺς γάμους τῶν γιῶν τῆς Ἰδίας Ἄννας Κομνηνῆς 32, ὁ ποιητὴς λέει: «Δέστε αὐτὴ τὴν ἱερὴ βασίλισσα, τὴν Εἰρήνην ποὺ σκορπάει τὴν εἰρήνην, τὸ θαῦμα τῆς οἰκογένειας τῶν Δουκῶν, ποὺ τόσο ἄξια πάνω σὲ ὅλους μας βασίλευσε, δέστε αὐτὸ τὸ χέρι της ποὺ τόσο καλὰ ξέρομε πῶς τὸ ἄπλωσε γιὰ νὰ δῖνη μὲ ἀφθονία, δέστε τὴν ἀγάπη της πρὸς τὸ Θεό, τὴ συμπόνια της πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅλη τὴν ἄλλη ἀρετὴ της»¹⁷⁰. Τέλος, ὁ ἴδιος ποιητὴς δίκαια μᾶς λέει πῶς ἡ Εἰρήνη ὑπῆρξε «ἡ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Δουκῶν καὶ μεγίστη βασίλισσα» τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν¹⁷¹, ἐνῶ ἄλλος σύγχρονός της ποιητῆς, ὁ ἱατρὸς καὶ φυσικὸς Νικόλαος Καλλικλῆς¹⁷², σ' ἓνα του ποίημα γιὰ τὴ βασίλισσα Εἰρήνην, τὴν ἀνακηρύσσει λαμπτήρα τῶν Δουκῶν¹⁷³.

Σχετικὰ μὲ τὴ γενναιοδωρία της, ποὺ ἀνωτέρω ἀναφέρει ὁ Πρόδρομος, ἔρχονται καὶ ἄλλοι σύγχρονοὶ της συμμάρτυρες, ὁ Γεώργιος Τορνίκης¹⁷⁴, ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς¹⁷⁵ καὶ προπάντων ἡ κόρη της Ἄννα Κομνηνὴ 32, ποὺ μᾶς

166. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1077, καὶ Συν. Παπαδημητρίου, Theodor Prodrom, σ. 413.

167. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιοι τῇ γυναικὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυενίου, εἰς Ed. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 88.

168. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 97.

169. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἀνωτ., BZ 16 (1907), σ. 92 : καὶ τῆς ἀνάσης τῆς μεγίστης Εἰρήνης.

170. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 130, στ. 1400.

171. Θεόδωρος Πρόδρομος, εἰς μονοδίαν Γρηγορίου Καματηροῦ, A. Majuri, «Anecdota Prodromean», σ. 531 καὶ 548 : τὴν ἀρχηγὸν τοῦ γένους καὶ μεγίστην βασίλισσαν.

172. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 230-31, 236.

173. Νικόλαος Καλλικλῆς, σ. 7 [319] ἀριθ. 2 : Εἰς τὸ καλὸν ξύλον τὸ κοσμηθὲν ὑπὸ τῆς δεσποίνης. Τοῦτοις φτενεῖ σέ, ξύλον Ζωηφόρον, Δουκῶν ὁ λαμπτήρ ἢ βασίλις Εἰρήνην.

174. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἔτι ὄντος ὑπομνηματογράφου, σ. 238-41.

175. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλῖδα κυρᾶν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 148 : τῆς χειρὸς τὸ φιλόδωρον.

λέει: «Βγαίνοντας ἡ αὐτοκρατορίσσα ἀπ' τὴν πρωτεύουσα, πῆρε μαζί της ἕσα ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἄλλα μέταλλα νομίσματα εἶχε καὶ μερικά ἀντικείμενα ἀξίας, καὶ κατὰ τὴ διαδρομὴ της ἔδινε μὲ ἀπλοχεριά σὲ ἄλλους τοὺς ζητιάνους, σὲ ἄλλους ποὺ ἦσαν ντυμένοι μὲ δέρματα ζώων καὶ σὲ ἄλλους τοὺς γυμνοὺς. Καὶ ὅταν ἔφτασε στὴν αὐτοκρατορικὴ σκηνὴ καὶ μπῆκε μέσα σ' αὐτή, δὲν ξεκουράστηκε καθόλου, ἀλλὰ ἄφησε ἀνοιχτὴ τὴν πόρτα τῆς σκηνῆς καὶ ἐπέτρεψε νὰ μπῆ μέσα ὅποιος ἤθελε. Καὶ ὄχι μόνο ἔδινε χρήματα στοὺς φτωχοὺς, ἀλλὰ καὶ τις συμβουλές της. Σὲ ὅσους ἔβλεπε πὼς ἦσαν στὸ σῶμα γεροὶ καὶ ὑγιεῖς, τοὺς συνιστοῦσε νὰ μὴ εἶναι τεμπέληδες, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσουν μὲ τὴν ἐργασία νὰ κερδίζουν τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα καὶ ὄχι ἀπὸ τεμπελιά νὰ γυρίζουν ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα καὶ νὰ ζητιανεύουν. Κάθε μέρα, προσθέτει, ἔβλεπε κανεὶς τὴ βασιλισσά μας νὰ ἀναμειγνύη τὴν εὐσπλαχνία της μὲ τὰ τρόφιμα καὶ τὸ ποτό, ποὺ μοίραζε»¹⁷⁶.

Ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, πνευματικὸς θεράπωντας τῆς Εἰρήνης ποὺ σύχναζε στὴ μικρὴ τῆς ἀυλῆς στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης¹⁷⁷, ξεπερνάει ἴσως καὶ αὐτὴ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32 στοὺς διθυράμβους τοῦ γιὰ τὴν Εἰρήνη, «αὐτὸ τὸ μεγάλο κόσμημα καὶ σέμνωμα τῆς βασιλείας, ποὺ βγήκε μὲν ἀπ' τοὺς Δούκες, ἀλλὰ σ' ὀλόκερη τὴν κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο οἰκουμένη κατὰ στραφτε καὶ ἔλαμπε μὲ τις ἀρετές της, πρὸς τὴν ὁποία — στὸ ἦθος καὶ στὴ διαγωγή — κανεὶς ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους σὲ τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ ἀνταγωνιστῆ»¹⁷⁸. Σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὴν Εἰρήνη, ποὺ σ' αὐτὴ ὁ Ἰταλικὸς ἀναφέρεται στὸ φιλόσοφο καὶ στὴ φιλοσοφία, τὴν ὀνομάζει «ὄλων τῶν γυναικῶν ἀνώτερη στὴ φρόνηση καὶ τὴν ἀρετὴ»¹⁷⁹, «ἱερὰ κεφαλὴ»¹⁸⁰, καὶ τονίζει «τὴν εὐγένεια τῆς καταγωγῆς της, τὴ σταθερότητα τῆς γνώμης της, τὴ φυσικὴ τῆς ὁμορφιά, τὴν εὐμένεια στοὺς τρόπους της, τὴν ἀπαράμιλλη σωφροσύνη της, τὴ σφριγηλότητα τῆς σκέψης της, τὴν εὐθύτητά της στὴν ἀπονομὴ τῆς δι-

176. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 63-4.

177. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολές καὶ Λόγοι, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην (β'), σ. 269 : Μητρὸς οἰκέτης ἐγὼ σοὶ καὶ τοῦ κύκλου τῆς βασιλίδος ἐκείνης (Εἰρήνης) μετεσχηκῶς, τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὴν βασιλῖδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 146 καὶ 151.

178. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολές καὶ Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν τῆς καισαρίσσης κυρῆς Ἄννης ὡς παρ' ἐκείνης ἐκδοθείς, σ. 106-107, καὶ Ed. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 99.

179. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολές καὶ Λόγοι, Πρὸς τὴν δέσποινα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 94 : ὁ τῶν ἀπασῶν γυναικῶν ὑπερτέρα καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῆρ.

180. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 95 : νῆ τὴν ἱερὰν σου κεφαλῆν.

καιοσύνης, τῆ φιλανθρωπία της καθὼς ἔφηνε νὰ χύνωνται σὰν ποτάμια οἱ θησαυροὶ της στοὺς φτωχοὺς». Καὶ καταλήγει νὰ τῆς πῆ: «Ἐχε ὅλη τὴν ἀρετὴ ἔση ἀνῆκει στὴ θεωρία καὶ ὄση στολίζει τὴν ἐνώματη ζωὴ, ποὺ μὲ αὐτὴ ἔζησες καὶ ἀπ' αὐτὴ ἔξακοντίζεις τίς θεοειδέστατες αὐγὰς καὶ δείχνεσαι στὸν κόσμον ἕνας ἀπ' τοὺς οὐράνιους φωστῆρες»¹⁸².

Σὲ λόγῳ του ποὺ ἀπάγγειλε μπροστὰ στὸ «λογιώτατο θέατρο» καὶ «φιλόσοφο ἀκροατήριον» δηλ. μπροστὰ στὴ μικρὴ αὐλὴ τοῦ ἰδιαιτέρου παλατιοῦ της στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης, τὴν ἀποκαλεῖ «λογιώτερη ἀπὸ ὅλες τίς αὐτοκρατόρισσες» καὶ «πὼς πῶ πολὺ τίμησε τοὺς ρητορικοὺς λόγους ἀπὸ ὅσο ὅλοι μαζί οἱ ἄλλοι»¹⁸³. Καὶ τονίζει πάλι σ' αὐτὸ τὸ λόγῳ του, «τὴ σωματικὴ της ὁμορφιά, τὴ λαμπρότητα τῆς γενειᾶς της, τὴ σταθερότητα τῆς σκέψης της, τὴ σοφία της, τὴ γενναιοδωρία της, τὴν ταπεινοφροσύνη της, τὴν εὐθύτητά της στὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, τὴν ἀσύγκριτη σωφροσύνη της, τὸ ἀνδρεῖο παράστημα τῆς ψυχῆς της, τὸ καλόβολο τοῦ χαραχτήρα της, τὴν ἐξυπνάδα της, τὴν σὲ ὅλα τὰ πράματα σύνεσή της»¹⁸⁴.

Καὶ ἀκόμη τῆς λέει: «Ποιὸ πρῶτο ἀπ' τὰ δικὰ σου νὰ ἀναφέρω καὶ ποιὸ δεῦτερο; Ὡς πρὸς τὴ σωματικὴ σου διάπλαση, ποιά ἔγινε ἕνα τέτοιο καλλιτέχνημα τῆς φύσης σὲ ὕψος, σὲ ὁμορφιά καὶ σὲ συμμετρικὴ ἀναλογία τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ἔτσι ποὺ νὰ θεωρῆσαι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ σὲ βλέπουν, ὄχι τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ μιὰ κατάπληξη, ἕνα θαῦμα καὶ ἕνα καινούργιο θέαμα, ἕνα ἔργον, βγαλμένο ἀπ' τὰ δάχτυλα τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ οὐρανοί, καθὼς οἱ προφῆτες λένε. Ἔτσι ποὺ εἶσαι δὲ χρειάστηκες νὰ καταφύγης στὰ φτιασίδια καὶ σὲ ἄλλους καλλωπισμοὺς, ὅπως κάνουν οἱ κομψευόμενες γυναῖκες, βρίζοντας τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, καὶ περιφρονεῖς ὡς μάταιη καὶ κενόσπουδη τὴν τέχνη τῆς ἀλχημίστριας Κλεοπάτρας. Ὅσο γιὰ μένα, θαυμάζω τὴν ἱερὴ βασίλισσα, γιατί ὅλη ἡ ὁμορφιά της βρίσκεται στὸν ἐσωτερικὸ της κόσμον, καὶ δὲ γυαλίζει μὲ τὰ χρυσὰ κρόσσια ἀλλὰ ἀπαστράφτει μὲ τίς ἀρετὲς της, καὶ τότε ποὺ ζοῦσε στὸν κόσμον ὡς βασίλισσα καὶ σύζυγος, καὶ τώρα ποὺ ὡς μοναχὴ ἀποσύρθηκε ἀπ' αὐτὸν καὶ εἶναι στραμμένη πρὸς τὸ Νυμφίον της καὶ πίσω ἀπ' αὐτὸν ἔχει προσκολληθῆ. Στὴ σφωροσύνη ξεπέρασε ὅλες τίς γυναῖκες καὶ στὴν ἀνδρεία καὶ τὴν εὐψυχία ὅλους τοὺς ἄντρες. Στὰ λόγια της, στὰ ἔργα της, στίς παραλείψεις, στίς

181. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 98.

182. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 98.

183. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 146 καὶ 151.

184. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 148.

προτιμήσεις της, βλέπει κανείς να την περιτριγυρίζουν σά σέ χορό, οί τέσσερις βασιλικές ἀρετές τῆς παράδοσης, τὸ θάρρος, ἡ ἐπιεικεία, ἡ σοφία, μ' ἐπι κεφαλῆς τῆ σωφροσύνη, τὴν ὑπέρτατη τῶν ἀρετῶν»¹⁸⁵. «Σὺν ἓνα ζῶο ἀμφί βιο, στόλισε ἄριστα καὶ τις δυὸ ζωές ποὺ ἔζησε, τὴν αὐτοκρατορική καὶ τὴ μοναχική, καὶ πέταξε ἀπ' τὴν πρώτη στὴ δεύτερη, σὰν ἓνας χρυσόφτερος ἀετός διὰ τοῦ ἀέρα στοὺς οὐρανοὺς»¹⁸⁶.

Ὁ Μανουὴλ Στραβορωμανὸς ἐπίσης ἀφίερωσε δυὸ ἔργα του στὴν αὐτοκρατορίσσα. Τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ἓνας μᾶλλον μακρὸς ἀλλὰ δυστυχῶς ἀτελὴς παρηγορητικὸς λόγος γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Εἰρήνης Μιχαὴλ Δούκα¹⁸⁷, καὶ τὸ ἄλλο ἓνα ἀπλὸ ἐπίγραμμα, ποὺ μὲ αὐτὸ ἐπικαλεῖται πάνω της τὴν εὐνοια τοῦ ἀγίου Δημήτριου¹⁸⁸. Ὁ Γεώργιος Τορνίκης, ποὺ ἐπανειλημμένως πιὸ πάνω ἔχομε ἀναφέρει, μᾶς λέει ἀπόσο ἡ Εἰρήνη, καθὼς καὶ ὁ ἄντρας της Ἀλέξιος (α'), περιφρονοῦσαν τὴν κλασικὴ παιδεία καὶ πόσο προσπάθησαν νὰ μεταστρέψουν τὴν κόρη τους Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἀπ' τὴν κλασικὴ παιδεία στὴ χριστιανικὴ»¹⁸⁹. Τὸ ὄνομα τῆς Εἰρήνης εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης ποὺ αὐτὴ ἀπ' τὶς ἀρχές τοῦ ἱβ' αἰῶνα ἴδρυσε¹⁹⁰ στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς ΚΠολης, στὴ συνοικία τοῦ Δευτέρου, ὅχι μακριὰ ἀπ' τὴ σημερινὴ θέση τοῦ Ἐπιταπυργίου¹⁹¹ καὶ τὸ περίφημο καὶ λεπτομερειακὸ τυπικὸ του¹⁹². Γιὰ

185. Μιχαὴλ Ἱταλικός, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 148-50.

186. Μιχαὴλ Ἱταλικός, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 150-51. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 63, ἑλλην. μετάφρ., σ. 423.

187. P. Gautier, Le dossier d' un haut fonctionnaire d' Alexis 1er Comnène, Manuel Straboromanos, REB 23 (1965), σ. 195-201.

188. P. Gautier, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 201.

189. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολές καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἔτι ὄντος ὑπομνηματογράφου, σ. 242-47. Τὶς σχετικὲς προσπάθειες τῆς Εἰρήνης ὁμολογεῖ καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 38.

190. Τὸ μοναστήρι τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ, ποὺ ἴδρυσε ὁ Ἀλέξιος (α') τὸν ἴδιο χρόνο μὲ τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης ποὺ ἴδρυσε ἡ Εἰρήνη, εἶχε ἤδη ἓνα ἡγούμενο τὸ 1107, βλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ ὄρους Ἄθω (Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos), I, σ. 175 (2058). Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 188, ὕ. 2.

191. R. Janin, Églises et monastères, σ. 190-91· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 64, ἑλλην. μετάφρ., σ. 423.

192. Ἐχει ἐκδοθῆ εἰς B. de Montfaucon, Analecta Graeca (1688), σ. 129-298· MM 5 (1887), σ. 327-91. PG 127, σσ. 985-1128. Τὸ πρωτότυπο τυπικὸ ποὺ βρίσκεται στὸν ὑπ' ἀριθ. 384 κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, φέρει τὴν ἰδιόχειρη

τὸ θάνατό της, ἡ κόρη της Ἄννα Κομνηνὴ 32 φωνάζει μὲ σπαραγμὸ καὶ ἀπελπισία, «ἔσθθησε τὸ πολὺ μεγάλο ἐκεῖνο λυχνάρι ἢ καλύτερα ἢ πάμφωτη ἐκείνη σελήνη, τὸ μεγάλο τῆς Ἀναστολῆς καὶ τῆς Δύσης πρᾶμα καὶ ὄνομα, ἡ βασίλισσα Εἰρήνη»¹⁹³, καὶ ὁ φιλόσοφος, ποιητῆς καὶ ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ποὺ ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης Ναυπάκτου¹⁴⁹, ὁ «νέος Ὀρφέας»¹⁹⁵, μᾶς λέει πὼς «τὴν ἀγάπη της πρὸς τὸ Θεὸ κρυναγάζει καὶ διαλαλεῖ ὁ μαρμάρινος τάφος της—στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης—ποὺ ἔγινε δεξαμενὴ μύρου, καθὼς αὐτὸ ἀπὸ κάποιες παραλυμένες φλέβες ἀναδύονταν»¹⁹⁶. Κάτι τέτοιο θέλει νὰ πῆ καὶ ὁ γιὸς της Ἰσαάκιος 36 ποὺ στὸ τυπικὸ του τῆς Κοσμοσωτείας μᾶς βεβαιώνει πὼς «μύρο ἀνάβλυζε ἀπ' τὸν τάφο τῆς γεννητρίας του»^{196α}.

Ὁ Ἀλέξιος (α΄) ὁ Κομνηνὸς ἀπ' τὴν Εἰρήνη Δούκαινα ἀπόχτησε ἑννέα παιδιὰ, τέσσερις γιουὺς καὶ πέντε κόρες, τὰ ἐξῆς: Ἄνναν 32 (τὴν ἱστορικὴ).

Ὁραία ὑπογραφή τῆς ἰδρύτριας: «Εἰρήνη ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὴ βασίλισσα Ρωμαίων ἡ Δούκαινα». Τὸ πανομοιότυπο τῆς ὑπογραφῆς, βλ. εἰς Β. Montfaucon, Palaeographia Graeca, Paris 1708, σ. 301. Τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα τῆς Εἰρήνης, Δούκαινα, παραμένει καὶ μετὰ τὸ γάμο της καὶ πουθενὰ δὲ φαίνεται νὰ ἐπινομάζεται Κομνηνὴ. Γιὰ τὸ τυπικὸ της, τὸ σπουδαῖο αὐτὸ τεκμήριον, βλ. Κ. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, Munich 1897, σ. 315 καὶ 317, ἑλλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, ἔκδ. Παπύρου, σ. 321· Ch. Diehl, Fig Byz., s. II, σ. 61-85, ἑλλην. μετάφρ., σ. 423-43· R. Janin, Eglises et monastères, σ. 188-91· L. Oeconomos, La Vie religieuse au Temps des Comnènes et des Anges, σ. 166-92.

193. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 241.

194. Ἄ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, Κερκυραϊκά, εἰς VV 13 (1906), σ. 351: . . . ἡνῖκα νεάζων μὲν ἦν ἐν διακόνους ἐγὼ (γράφει ὁ Ναυπάκτου Ἰωάννης), ὑπεδρῆσεντα δὲ ἐν γραφαῖς τῷ θεῷ μου ἐκεῖνο τῷ Ναυπάκτου, τῷ Μανασσῆ. Ὁ Ν. Α. Bees, ἔχει συνταυτίσει τὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου Μανασσῆ μὲ τὸν γνωστὸ συγγραφέα Κωνσταντῖνο Μανασσῆ, Ν. Α. Bees, Manassis, der Metropolit von Naupaktos, ist identisch mit dem Schriftsteller Konstantinos Manassis, Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher 7 (1930), σ. 119-30.

195. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονικὴ, σ. 286:

ἀλλ' ὃ Μανασσῆ θελξικάρδιον στόμα,
Ὀρφεὺς νεαρὲ τοῦ παλαιοῦ βελτίων.

196. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικλήδεις εἰς τὸν ἐπὶ τὴν δεήσεων Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, παρὰ Ε. Kurtz, VV 17 (1917), σ. 306:

τῆς δὲ τὸ φιλόθεον ἡ σωματοφόρος κέραγε
μάρμαρος, μύρου δεξαμενὴ χρηματίζουσα δι' αὐτὴν,
ἀπὸ φλεβῶν ἀνειμένων ἀναπιδύοντος.

196α. Τυπικὸν μονῆς Κοσμοσωτείας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 65 (§ 93): μύρου σαφῶς ὑποβλυστάνοντος ἐν τῷ τάφῳ τῆς γεννητρίας μου.

Μαρίαν 33, Ἰωάννην (β') 34 (τὸν μέλλοντα αὐτοκράτορα), Ἀνδρόνικον 35, Ἰσαάκιον 36, Εὐδοκίαν 37, Θεοδώραν 38, Μανουήλ 39 καὶ Ζωὴν 40.

Ὁ Ἀλέξιος (α') καὶ ἡ Εἰρήνη παριστάνονται σ' ἓνα πολὺ σπάνιο χρυσὸ νόμισμα μαζί με τὸ γιό τους Ἰωάννη (β') 34¹⁹⁷. Κατέχομε ἐπίσης καὶ σφραγίδες τους. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ σφραγίδες ἀναφέρονται στὴ στρατιωτικὴ σταδιοδρομίᾳ τοῦ Ἀλέξιου, πρὶν ἀνέβῃ στὸ θρόνο, ὅπου καὶ παρακολουθοῦμε τὶς προαγωγές του στὴν τιτλοφορία: πρῶτος (1074-1077)¹⁹⁸, πρωτοπρῶτος (1077-1078)¹⁹⁹, πρωτοπρῶτος καὶ μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως (1078)²⁰⁰, νωβελήσιμος καὶ μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως (1078)²⁰¹, σεβαστὸς καὶ μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως (καλοκαίρι 1078 - Μάρτης 1081)²⁰² ἢ σεβαστὸς καὶ μέγας δομέστικος²⁰³. Κατέχομε καὶ χρυσὲς σφραγίδες του ὡς αὐτοκράτορα: Ἀλεξίῳ δεσπότη τῷ Κομνηνῷ²⁰⁴. Ἐπίσης μιὰ σφραγίδα τῆς γυναίκας του αὐγοῦστας Εἰρήνης Δούκαινας²⁰⁵.

197. W. Wroth, Byz. Coins, τ. II, σ. 544, ὁ. 23· H. Goudacre, Irene Doukaina, Wife of the Emperor Alexius I, Numismatic Chronicle 19 (1939), σ. 105-11. Ἡ γνώμη πὸς ἡ Εἰρήνη παριστάνεται καὶ εἰς Pala d' Oro τοῦ ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας (βλ. ἔγχρωμη ἀπεικόνιση εἰς Σπ. Λάμπρον, Λεύκωμα, εἰκ. 66) δὲν εἶναι βεβαία. Κατὰ A. Grabar, L' Empereur dans l' Art byzantin, σ. 21, ἐκεῖ μᾶλλον παριστάνεται ἡ σύζυγος τοῦ Ἰωάννη (β') 34, Εἰρήνη ἢ Οὐγγαρικὴ.

198. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2703, σ. 1490-92: Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ πρωτέδρῳ τῷ Κομνηνῷ.

199. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2704, σ. 1492-93: Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ πρωτοπρωτέδρῳ τῷ Κομνηνῷ.

200. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2705, σ. 1493: Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ πρωτοπρωτέδρῳ καὶ μεγάλῳ δομεστικῷ τῆς Δύσεως τῷ Κομνηνῷ.

201. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2706, σ. 1494: Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ νωβελήσιμῳ καὶ μεγάλῳ δομεστικῷ τῷ Κομνηνῷ.

202. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2707, σ. 1494-95: Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ σεβαστῷ καὶ δομεστικῷ τῆς Δύσεως τῷ Κομνηνῷ.

203. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2707 bis, σ. 1495-96:
Σεβαστὸν ἤδη καὶ δομεστικὸν μέγαν
Ἀλέξιον νῦν τὸν Κομνηνὸν δεικνύω.

204. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 101 καὶ 102, σ. 89-90.

205. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 103: [Κύριε], βοήθει Εἰρήνη αὐγοῦστη τῇ Δουκαίνῃ.

16. Ἀδριανὸς Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1060 - † 19 IV. 1105)

Ὁ Ἀδριανὸς¹ Κομνηνός, τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς², γεννήθηκε προφανῶς περί τὸ 1060³. Στὴ νέα αὐλικὴ ἱεραρχία ποὺ δημιούργησε ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος (α') 15 κατέλαβε τὴ σειρά τοῦ περιφανέστατου πρωτοσέβαστου⁴, ἀξία ποὺ γιὰ μιὰ μικρὴ περίοδο συμμερίστηκε μὲ τὸν κουνιάδο του Μιχαὴλ Ταρωνίτη⁵ καὶ τὸ δόγη τῆς Βενετίας⁶. Πῆρε μέρος χωρὶς ἀμφιβολία, ἀπ' τὶς ἀρχές, στὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, γιὰ τὸν βλέπομε τὸ 1083 νὰ βοηθῆ τὸν ἀδελφὸ του Ἀλέξιο (α') 15 νὰ ξεγελάσουν τὸ Βοημοῦνδο.

Ὁ βασιλέας γλῆγορα ἐγκατάλειψε τὶς ταχτικὲς μάχες μὲ τοὺς Νορμανδούς, ποὺ πάντα ἀπέληγαν σὲ βᾶρος του καὶ προτίμησε νὰ παρενοχλῆ τὸν ἐχτρὸ μὲ κλεφτοπόλεμο καὶ νὰ τοῦ στήνῃ παγίδες, ὡς αὐτὴ ποὺ ἔγινε μετὰ τὴν ἀνακατάληψή τῆς Καστορίας. Ἐντυσε τότε τὸν ἀδελφὸ του Ἀδριανὸ ὡς βασιλέα, τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὰ στρατεύματα καὶ τὸν πρόσταξε νὰ βαδίσῃ κατὰ τῶν Νορμανδῶν, ἀλλὰ τοῦ σύστησε νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα καὶ νὰ φύγῃ εὐθὺς μόλις γίνῃ ἡ πρώτη σύγκρουση μαζί τους, γιὰ νὰ τοὺς τραβῆξῃ μακριὰ ἀπ' τὸ στρατόπεδόν τους, κ' ἔτσι νὰ λάβῃ ὁ ἴδιος τὴν εὐκαιρία νὰ τοὺς χτυπήσῃ.

16. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου τοῦ Ἀδριανοῦ Δαλασσηνοῦ, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὅ. 14.

2. Βρυένιος, σ. 19 καὶ 25· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 88, 97, 98 καὶ 150· Ζωναράς, τ. III, σ. 732· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 421, 433 καὶ 453.

3. Ὁ Ἀδριανὸς καὶ ὁ Νικηφόρος 17, «ὁ ὑστατος ἀδελφός», καθὼς μᾶς βεβαιώνει ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114, ἦσαν χωρὶς ἀμφιβολία τὰ νεώτερα παιδιά τοῦ ζεύγους, γιὰ τὴν διὰ ἀπ' τὶς ἀδελφές τους, ἡ Μαρία 11 καὶ ἡ Εὐδοκία 13, ἦσαν ἤδη παντρεμένες τὸ 1067, καὶ ἡ τρίτη Θεοδώρα 14 παντρεύτηκε στὶς ἀρχές τοῦ 1068. Ἔτσι φέρομε τὴ γέννηση τοῦ Ἀδριανοῦ περί τὸ 1060 καὶ τοῦ Νικηφόρου 17 περί τὸ 1062.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· Ζωναράς, τ. III, σ. 732· Γλυκᾶς, σ. 618-19. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἀδριανῷ πρωτοσεβάστω τῷ Κομνηνῷ. Βλ. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2708, σ. 1497-98. Καὶ σ' ἓνα σιγίλλιο τοῦ Ἀλέξιο (α') 15, τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1084, ὁ Ἀδριανὸς ἀναφέρεται μὲ τὸν τίτλο: πανσέβαστος πρωτοσέβαστος, βλ. Rouillard - Collomp, Actes de Lavra, τ. I, Paris 1937, ἀριθ. 39, σ. 105.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114. Ὁ Μιχαὴλ Ταρωνίτης στὴ συνέχεια τιτλοφορήθηκε, καθὼς εἶδαμε, πανυπερσέβαστος.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 54.

σ' αὐτὴ τῇ φάσει. Ὁ Ἀδριανὸς ἐπέτελεσε πιστὰ αὐτὲς τὶς διαταγές καὶ τὸ στρατήγημα γνώρισε μιὰ πλήρη ἐπιτυχία⁷. Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1084, ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀδελφός του τοῦ ἔδωσε — ἦταν ἴσως γιὰ νὰ τὸν ἀνταμείψῃ — τὰ εἰσοδήματα τῶν δασμῶν τῆς χερσονήσου τῆς Κασσάνδρας⁸.

Ὁ Ἀδριανὸς ὀνομάστηκε μέγας δομέστικος τῆς Δύσης τὴν ἀνοιχτὴ τοῦ 1087⁹, ἓνα περίπου χρόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ, κατόχου αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος, ποὺ ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τῶν Πετσενέγκων κοντὰ στὴ Βελιάτοβα¹⁰. Κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1087 ἐναντίον τῶν ἴδιων τῶν Πετσενέγκων, ὀδηγοῦσε τὸ σῶμα τῶν Λατίνων¹¹ καὶ πῆρε μέρος στὴν περίφημη μάχη τοῦ Λιβούνη, στὶς 29 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1091, ποὺ ἀπάλλαξε τὴν Αὐτοκρατορία γιὰ τρεῖς δεκαετίες ἀπ' αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους¹². Στις ἀρχές τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Δαλματῶν, τὸ 1094, εἶχε στὴ Φιλιππούπολη μιὰ βίαιη ἀντέγκληση μετὰ τὸν ἀδελφὸ του σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου 12, ὅπου ὁ δεῦτερος ἀπειλήσε νὰ τοῦ κόψῃ τὰ γένια, γιὰτὶ ἀποδέχτηκε τὶς κατηγορίες κατὰ τοῦ γιοῦ του Ἰωάννη 23, πὼς παρασκευάζε μιὰ ἐπανάσταση¹³. Τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἔτους βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῶν Σερρῶν, ὅπου ἐπιφορτίστηκε νὰ ἐξετάσῃ τὴ δῆθεν συνωμοσία τοῦ κουνιάδου του Νικηφόρου Διογένη, πὼς σχεδίαζε νὰ δολοφονήσῃ τὸν

7. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 735-36· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 26· Ἐφραίμ, PG 143, στ. 137. Ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 90, ἔκανε λάθος στὸ πρόσωπο ποὺ ὑποδύθηκε τὸν Ἀλέξιο (κ') 15, καὶ ἀντὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀναφέρει τὸ Νικηφόρο Μελισσηνό.

8. Βλ. Rouillard - Collomp, Actes de Lavra, I, Paris 1937, σ. 104-7 (χρυσόβουλλον τοῦ Αὐγούστου τοῦ 6592, ἰνδικτιῶν ζ' = 1084)· Lemerle - Guillou - Svoronos, Actes de Lavra, I, Paris 1971, σ. 250. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 284.

9. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 88 : μετὰ τοῦ τηλικαῦτα προχειρισθέντος μεγάλου δομεστίκου τῆς δύσεως Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ καὶ αὐταδέλφου τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτόθι, τ. II, σ. 137, 176, 178 : μέγας δομέστικος. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732· Γλυκάς, σ. 618· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, βλ. κατωτέρω ὑ. 17· Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. Dimitr' evskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, ἀριθ. 14 : τοῦ θεοῦ τῆς βασιλείας μου, τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Κατέχομε καὶ σφραγίδες του μετ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα· Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2709, σ. 1498 : Ἅγιε Γεώργιε, βοήθει Ἀδριανῷ πρωτοσεβάστω καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῷ Κομνηνῷ. Αὐτόθι, ἀριθ. 2709 bis, σ. 1499-1500 : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἀδριανῷ πρωτοσεβάστω καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ πάσης Δύσεως τῷ Κομνηνῷ. Βλ. καὶ G. Schlumberger, Sigillogr., σ. 639.

10. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 82-83.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 97-8.

12. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 137.

13. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 150.

Δούκα καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Μακρεμβολίτισσας²⁰, μετὰ τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ τῆς Νικηφόρου Διογένη²¹. Ἡ Ζωὴ ἦταν τὸ τελευταῖο παιδί τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους, γεννημένο μετὰ τὸ 1061²². Τὸ 1077 ὁ ἀμφιθαλὴς ἀδελφός τῆς Κωνσταντίας Δούκας ἤθελε νὰ τὴν παντρεύῃ μετὰ τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸν 15, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ τελευταῖος προτίμησε τὴν Εἰρήνην Δούκαινα²³. Πάλι κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη εἰς τὸ θρόνον καὶ τὴν δευτέραν χηρεῖάν του, τὸ 1078, ἦταν μιὰ ἀπ' τὰς ὑποψήφιους— πού σ' αὐτὰς συμπεριλαμβανόταν ἡ μητέρα τῆς— πού διεκδικοῦσαν νὰ τὸν παντρευτοῦν, καθὼς «ἦταν παρθένος καὶ πολὺ ὠραία», ἀλλὰ αὐτὸς διάλεξε τὴν τέως αὐτοκρατορίσσαν Μαρίαν τὴν Ἀβασγιική²⁴. Τρίτος ὑποψήφιος μνηστήρας τῆς φαίνεται πὼς ὑπῆρξε, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Κωνσταντίας, ὁ γνωστός μας²⁵, γενναῖος καὶ πολὺ ὠραῖος Νικηφόρος Συναδηρός, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη, ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος αὐτὸς δὲν πραγματοποιήθηκε, γιατί ὁ ὑποψήφιος πρόωρα σκοτώθηκε, τὸν Ὀχτώβριον τοῦ 1081, κατὰ τὴν μάχην τοῦ Δυρραχίου, ὅπου βρῆκε τὸ θάνατον καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀδελφός τῆς Κωνσταντίας²⁶.

Ὁ τέταρτος ὑποψήφιος, ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνός, ἦταν ὁ μόνος πού πέτυχε νὰ τὴν παντρευτῇ. Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τῆς Ζωῆς μᾶς εἶναι ἀγνωστὴ, ἀλλὰ εἶναι βέβαιον πὼς πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβριον τοῦ 1136²⁷. Ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνός ἀπ' τὸ γάμον του μετὰ τὴν Ζωὴν Δούκαιναν ἀπόχτησε τὸ πρῶτον λίγον τρία παιδιά, ἕνα γιό, τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸν 41, καὶ δυὸ κόρες, τὴν [Ἄννα] Κομνηνὴν 42 καὶ τὴν Ἀνώουμην Κομνηνὴν 43²⁸.

20. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 118 καὶ 181· Γλυκῆς, σ. 607· Σκουταριώτης, Σάθρα MB 7 (1894), σ. 165· Ἰωάν., σ. 65.

21. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 176.

22. Ὁ ἀδελφός τῆς Κωνσταντίας Δούκας ὁ πορφυρογέννητος γεννήθηκε ἕνα χρόνον μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ πατέρα του εἰς τὸν θρόνον (1060), ἄρα ἡ Ζωὴ, καθὼς εἶναι πορφυρογέννητη (ἀνωτέρω, ὁ. 18), πρέπει νὰ γεννήθηκε μετὰ τὸν Κωνσταντίον. Ὁ Βρυένιος, σ. 107, πού τὴ θέλει πρὸς βυτέρω ἀπ' αὐτὸν τὸν τελευταῖον, δὲν ἀκριβολογεῖ. Βλ. D. Polemis, *The Doukai*, ἀριθ. 20, σ. 54, ὁ. 3.

23. Βρυένιος, σ. 107. Πρὸς F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. I, σ. 33.

24. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181· Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 108.

25. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὁ. 18.

26. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 161.

27. Ὁ Ἰωάννης (β') Κομνηνός 32, εἰς τὸ τυπικὸν τοῦ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα (ἐκδ. A. Dimitrievskij, σ. 662· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 253, ἀριθ. 15) μνημονεύει τὸν Ὀχτώβριον τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του (αἰτῆς θείας του, τῆς συμβίου τοῦ μεγάλου δομοστίκου) Ἀδριανοῦ.

28. Τίς μαρτυρίαι γιὰ τὴν ὑπαρξὴν αὐτῶν τῶν παιδιῶν βλ. στίς ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 41, 42 καὶ 43 προσωπογραφίας.

17. Νικηφόρος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1062 - † λίγο μετὰ τὸ 1136;)

Ὁ Νικηφόρος¹ Κομνηνός, πεμπτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς², γεννήθηκε προφανῶς περί τὸ 1062³. Στὴ νέα αὐλικὴ ἱεραρχία, ποὺ δημιούργησε ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος (α') 15 τὸ 1081, κατέλαβε τὴ σειρὰ τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ⁴ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ στόλου⁵.

Ὁ Νικηφόρος Κομνηνός, ἂν καὶ ὑπῆρξε ὁ πιὸ μακρόβιος, κατὰ ποὺ φαίνεται, ἀπ' τοὺς πέντε Κομνηνοὺς, τοὺς γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6, δὲν ἀναφέρεται κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου (α') 15, ὡς καὶ ἐκείνης τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννη (β') 34, παρὰ δυὸ μόνο φορές. Ἡ πρώτη εἶναι αὐτὴ ποὺ εἶδαμε, τὸ 1081, ποὺ παίρνει τὸν τίτλο καὶ τὸ ἀξίωμα. Ἡ δευτέρα εἶναι ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136, ὅταν ὁ ἀνεψιός του Ἰωάννης (β') 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα τὸν ὀρίζει ὡς ἕνα ἀπ' τοὺς μάρτυρες, ποὺ μπροστά τους θ' ἀνοιχτῆ ἡ διαθήκη του, σὲ περίπτωσι θανάτου του, ἡ ὁποία τότε σφραγισμένη φυλάχτηκε στὸ σκευοφυλάκιο τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα⁶.

17. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς μεγάλου θείου του Νικηφόρου Κομνηνοῦ 3, βλ. καὶ Νικηφόρον Κομνηνόν 3, ὅ. 2.

2. Βρυένσιος, σ. 19 καὶ 25· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

3. Βλ. Ἀδριανὸν Κομνηνόν 16, ὅ. 3.

4. Ὁ τίτλος τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἔχει ἕνας ἄλλος ἀνώτερος τίτλος, ὅπως εἶδαν παλαιότερα ὁ L. Sternbach, Nicolai Calliclis Carmina, σ. 79, καὶ τελευταῖα ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 69, ἀριθ. 25, βλ. L. Strierson, Constantin Ange, REB 19 (1961), σ. 282, καὶ P. Gautier, κριτικὴ εἰς D. Polemis, The Doukai, REB 27 (1969), σ. 343. Κατέχομε καὶ μιὰ σφραγίδα τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, βλ. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 644. Ἐπίσης καὶ ἄλλην σφραγίδα μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή: Κύριε βοήθει Κομνηνοῦ Νικηφόρου, ὃν σαῖς λιταῖς σκέποις μάρτυς καλλίνικε. Βλ. V. Laurent, ἀριθ. 206, σ. 355· G. Schlumberger, RN 20 (1916), ἀριθ. 324, σ. 46, καὶ B 5 (1929-30), ἀριθ. 10, σ. 651. Ἀλλὰ ὁμοίως αὐτὲς εἰ σφραγίδες μορεῖ νὰ ἀνήκουν στὸ Νικηφόρο Κομνηνὸ 115, γιὸ τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, νεώτερου γιου τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732· Γλυκᾶς, σ. 618.

6. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34, ἐκδ. A. Dimitr' evs-

Αὐτὴ ἡ μακρὰ σιωπὴ γιὰ τὸ Νικηφόρο (1081-1136) μένει ἀνεξήγητη. Διατελοῦσε ἴσως κάτω ἀπὸ κάποια δυσμένεια καὶ μόλις τὸ 1136 ἀποκαταστάθηκε; Διατήρησε ἀπ' τὸ 1081 ὡς τὸ 1136 τοῦλάχιστο τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγάριου τοῦ στόλου⁷; Μήπως ὁ μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου Νικηφόρος Κομνηνὸς τοῦ 1081 εἶναι ἄλλο πρόσωπο ἀπ' τὸ μεγάλο δρουγγάριο Νικηφόρο τοῦ 1136;⁸ Ἄν

kij, σ. 700 : 'Ἐπεὶ δὲ καὶ ἕτερον χαρτίον γέγονε παρὰ τῆς βασιλείας μου τινὰ τῶν ἐμοὶ βουλητῶν διαλαμβάνον, ὃ καὶ ἤθελον εἰς ἀναποθῆναι τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς μονῆς ἐσφραγισμένον, συντηρηθῆσεται οὕτως ἐκεῖσε μέχρις ἂν βούλωμαι τοῦτο οὕτω φυλάττεσθαι. Εἰ δὲ πολλάκις συμβῆ πρὸ τῆς ὑποστροφῆς τελευταῖαί με, οἷα τὰ ἀνθρώπινα, τῆσιν αὐτῶν ἀποσφραγισθῆσεται τὸ χαρτίον, ἀπὸ τοῦ σκευοφυλακίου ἐξενεχθέν, παρουσίᾳ αὐτοῦ τε τοῦ καθηγουμένου, τοῦ οἰκονόμου, τοῦ ἐκκλησιαρχοῦ, τοῦ χαρτοφύλακος, τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ Νικηφόρου, τοῦ πρωτονοταρίου καὶ τοῦ Νικομηδείας Κωνσταντίνου, διδομένης καὶ τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ εἰδήσεως καὶ μετὰ τὸ ἀποσφραγισθῆναι καὶ ἀναγνωσθῆναι τὸ τοιοῦτον χαρτίον, φροντίσουσι πάντως οἱ ἐν ἐκείνῳ δηλοῦμενοι ποιῆσαι κατὰ τὴν ἐκείνου περίληψιν. Πρβλ. P. Gautier, L'Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 242, ὑ. 8ter, ὅπου συνταυτίζει τὸν ἀνωτέρω μεγάλο δρουγγάριο Νικηφόρο τοῦ 1136 μετὰ τὸν μεγάλο δρουγγάριο τοῦ στόλου Νικηφόρο Κομνηνὸν, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, τοῦ 1081. Εἶναι ἀλήθεια πὸς ὁ Ἰωάννης (β') 34 στὸ τυπικὸ τοῦ Παντοκράτορα, ἐκδ. Α. Dimitr'evskij, σ. 662-63; ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1908), σ. 395; ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 238-42, ἐνῶ ἀναφέρει μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἄλλου θεῖου καὶ θεῖας του, δὲν ἀναφέρει τὸ θεῖο τοῦ Νικηφόρου, καὶ αὐτὸ ἀπὸ μιᾶς ἀποψῆς εἶναι ὑπὲρ τῆς συνταύτισης ποὺ κάνει ὁ P. Gautier.

7. Ἄλλὰ τὸ 1086 καὶ ἀργότερα, βρισκομε ὡς δρουγγάριο τοῦ στόλου τὸν εὐνοῦχο Εὐστάθιο Κυμνειανὸν ("Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 71 καὶ 201), ποὺ σὲ συνέχεια προήχθη σὲ μεγάλο δρουγγάριο τοῦ στόλου ("Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 45-6 καὶ 87). Εἶχε τότε παραμεριστῆ ὁ Νικηφόρος ἢ ὑπῆρχαν δυὸ μεγάλοι δρουγγάριοι τοῦ στόλου, κἀκεῖ ἀπ' τίς διαταγὰς τοῦ μεγάλου δούκα;

8. Στὸ τυπικὸ τοῦ Παντοκράτορα, ἐκδ. Α. Dimitr'evskij, σ. 700, ἀναφέρεται τὸ 1136 : «τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ Νικηφόρου», χωρὶς νὰ προστίθεται «τοῦ Κομνηνοῦ» ἢ «τοῦ θεῖου τῆς βασιλείας μου». Καὶ ἀκόμη δὲν καθορίζεται ἂν αὐτὸς ὁ Νικηφόρος ἦταν μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου, ὅπως ἦταν ὁ Κομνηνός, ἢ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης. Καὶ γιὰ τὸ τυπικὸ ὁ θεῖος τοῦ αυτοκράτορα, ὁ ἀδελφὸς τοῦ πατέρα του, κατέχει τὴν πέμπτη θέση μετὰ τὸν καθηγούμενο, τὸν οἰκονόμο, τὸν ἐκκλησιαρχὴν καὶ τὸν χαρτοφύλακα, ἂν καὶ προηγείται—εἶναι ἀλήθεια—ἀπ' τὸν πρωτονοτάριο καὶ τὸν μητροπολίτη Νικομηδείας Κωνσταντῖνο. Ἴσως ὅμως νὰ ἔπρεπε τὰ μέλη τῆς συναξῆς τῆς μονῆς, ποὺ κατεῖχαν τὴν αυτοκρατορικὴ διαθήκη, νὰ προηγούνταν. Ἡ S. De Jongh, σ. 23, παίρνει μιὰ ἄλλη θέση ἀπὸ αὐτῆ τοῦ P. Gautier, ποὺ δὲν εἶναι κι αὐτὴ ὀλόγιστα ἀπορρίψιμη. Δέχεται πὸς ὁ Νικηφόρος Κομνηνός προφανῶς θά πέθανε πρὶν ἀπ' τὸ 1086, καθὼς σ' αὐτῇ τῇ χρονολογίᾳ ἐμφανίζεται ὡς δρουγγάριος τοῦ στόλου ὁ Εὐστάθιος Κυμνειανός. Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ θεωρεῖ τὸν μεγάλο δρουγγάριο

πρόκειται για τὸ ἴδιο πρόσωπο, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς θὰ πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1136, καθὼς τότε εἶχε μιὰ ἡλικία 74 περίπου χρονῶ ⁹. Ὁ Νικηφόρος παντρεύτηκε μετὰ τὸ 1081, ἐνῶ βασιλεὺς ὁ ἀδελφὸς του Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνὸς 15, μιὰ κόρη, τῆς ὁποίας δὲ ζέρομε οὔτε τὸ ὄνομα, οὔτε τὴν προέλευση, οὔτε τὴ γενιά, καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιδί λίγο δυὸ παιδιά: μιὰ κόρη, τὴν [Ἄννα] Κομνηνὴ 44, καὶ ἓνα γιὸ τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 45.

Νικηφόρο τοῦ Ὁχτώβρη τοῦ 1136, ἄλλο πρόσωπο, ἂν εἶχε φυσικὰ ὑπόψη τῆς αὐτὸ τοῦ στοιχείου. Ἡ ἀποψὴ τῆς ἐνισχύεται ἀπὸ μιὰ πράξη τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου τοῦ 1089, στὴν ὁποία ἤδη ὁ μέγας δρουγγάριος Νικηφόρος Κομνηνὸς παρουσιάζεται ὡς πεθαμένος, βλ. Régel - Kurtz - Korabiev, VV 13 (1907), σ. 35. Ὁ ἀπανσέβαστος σεβαστὸς Νικηφόρος Κομνηνὸς ποὺ σημειώνεται σὲ ἔγγραφο τῆς Λαύρας τὸ Γενάρη τοῦ 1120, βλ. Actes de Lavra, τ. I, ἀριθ. 65⁷⁷, πρέπει ὅμως νὰ εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, γιατί ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς 115 ἦταν τότε ἀγέννητος. Ἡ ἀπόφανση τοῦ G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 644, πὼς σιστάθηκε κατὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Πετσενεγκίων τὸ 1089, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξετασθῆ, καθὼς δὲν ἀναφέρει τὴν πηγὴ ἀπ' τὴν ὁποία ἀντλήσε τὴν πληροφορία.

9. Ὁ P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, ἐσθ' ἄνωτ., σ. 242, ὁ. 8 ter, λέει πὼς ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς πέθανε πρὶν ἀπ' τὸ 1143, γιατί τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγάρου (τοῦ στόλου) εἶχε τότε περιέλθει στὸν ἀνεψιὸ του, τὸ σεβαστὸ Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ 27, γιὸ τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου 12. Ἀλλὰ ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 27 δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν ἦταν μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου ἢ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης. Ὁ R. Guiland μάλιστα στὰ ἄρθρα του «Le Drongaire de la Flotte» καὶ «Le Drongaire de la Veille», ἐκφράζει τὴ γνώμη, τὴν ὁποία καὶ συμμερίζομαι, πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 27 ἦταν μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης καὶ ὄχι τοῦ στόλου, βλ. R. Guiland, Recherches, τ. I, σ. 541 καὶ 576.

18. [Μιχαήλ] Δοκειανός

(γένν. περί τὸ 1060 - †;)

Ὁ Μιχαήλ¹ Δοκειανός², γιὸς τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ 9 καὶ τῆς Ἀνώ-
νυμης γυναικίαις του³, γεννήθηκε περί τὸ 1060⁴.

18. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς πάππου του Μιχαήλ Δοκειανοῦ, συζύγου τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5.

2. Οἱ Δοκειανοὶ δὲ φαίνεται νὰ προσέλαβαν τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός, βλ. καὶ S. De Jongh, σ. 5, ὅ. 8.

3. Ἡ οἰκογένεια τῶν Δοκειανῶν, ποὺ ὡς φαίνεται καταγόταν ἀπ' τὴ Δόχεια, μιὰ μικρὴ πόλη καὶ φρούριον κοντὰ στὴν Ἀμάσεια τῆς Μ. Ἀσίας (βλ. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 704· Σκυλίτσης-Κεδρηνός, τ. II, σ. 702· Γλυκᾶς, σ. 612· Ἀτταλειάτης, σ. 169· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 152-53· πρβλ. Σπ. Λάμπρος, NE 4 (1907), σ. 179-80), παρουσιάζεται κατὰ τὸ πρῶτον μισὸ τοῦ 11' αἰῶνα. Ἐκτὸς τοῦ Μιχαήλ Δοκειανοῦ, τοῦ συζύγου τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5, ἔχομε πρὶν ἀπ' αὐτὸν τὸν κατεπάνω Ἰταλίας Νικηφόρο, ποὺ στίς δυτικὲς πηγὰς τὸν ὀνομάζουν Δουλιανό, βλ. Ed. de Mourall, Essai de chronographie byzantine, St. Pétersburg 1855, τ. I, σ. 617. Ὅπως εἶδαμε, γιὸς τοῦ Μιχαήλ Δοκειανοῦ καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5 ἦταν ὁ Θεόδωρος Δοκειανός 9—τὸ βαφτιστικὸ αὐτοῦ ὄνομα τῶν Δοκειανῶν κρατᾶται μέχρι τὸ 18' αἰῶνα—τοῦ ὁποίου γιὸς φαίνεται πὺς ἦταν ὁ Μιχαήλ. Ὁ Πιχχώμιος Συναίτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 1α, ἀναφέρει: «σεβαστὸν κύρ Θεόδωρον τὸν Δοκειανόν, τὸν τοῦ κύρ Μιχ. . . υἱόν, ὃς τῷ δεσπότη ἡμῶν τῷ σεβαστοκράτορι ἐπεγάμβρευσεν». Καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ πὺς ἡ Σοφία Κομνηνὴ 29, τρίτοτοκῆ κόρη τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου 12, παντρεύτηκε κάποιον σεβαστὸν Δοκειανόν (Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 146α-51α) μποροῦμε νὰ συνθέσωμε τὴν ἐξῆς γενεαλογία:

Θεόδωρος Δοκειανός 9 x Ἀνώνυμη

Μιχαήλ Δοκειανός 18 x Ἀνώνυμη

Θεόδωρος Δοκειανός 46 x Σοφία Κομνηνὴ 29

Ἀνώνυμη Δοκειανὴ 47

(Νικ. Καλλιμάχης, σ. 22 [334], ἀρ.

22, πρβλ. S. De Jongh, σ. 5, ὅ. 8.)

Εἰρήνη Δοκειανὴ (ἐκ μητρὸς Κομνηνῆ) x Ἀνώνυμος σεβαστὸς

Ἀνώνυμος (Ἰσαάκιος) Δοκειανός.

Ἄλλους ἄμεσους ἀπογόνους τῶν ἀνωτέρω Δοκειανῶν δὲ γνωρίζομε, ἡ οἰκογένεια ὅμως φαίνεται πὺς διατηρήθηκε, καθὼς συναντᾶμε τὰ ἔχνη κάποιου Δημήτριου Δοκειανοῦ

Παντρεύτηκε περί τὸ 1080 μιὰ κόρη, ποὺ τὸ ὄνομά της καὶ τὴ γενιά της δὲ γνωρίζουμε, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔνωση προῆλθαν ἕνας γιός, ὁ Θεόδωρος Δοκαιοῦς 46, καὶ μιὰ κόρη, ἡ Ἀνόνημη Δοκαιοῦν 47.

* Ἡ σταδιοδρομία καὶ τὸ ἔτος θανάτου τοῦ Μιχαῆλ Δοκαιοῦ, ὡς καὶ τῆς γυναίκας του, μᾶς εἶναι ἄγνωστα.

19. [Ἄννα] Κομνηνὴ

(γένν. περί τὸ 1069 - †;)

Ἡ Ἄννα¹ Κομνηνὴ, μοναχοκόρη τοῦ Μανουῆλ Κομνηνοῦ 10 καὶ τῆς Ἀνόνημης Διογένειας², γεννήθηκε περί τὸ 1069³.

Τὸ 1081 ἦταν ἀρραβωνιασμένη — ἡ δραστήρια μάμμη της Ἄννα Δαλασσηνὴ εἶχε ἐπιδιώξει αὐτὴ τὴν ἔνωση ποὺ εἶχε πολιτικὴ ἔννοια — μὲ τὸν

(Ἄθ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 4, σ. 358) πὲ χρόνο ποὺ δυστυχῶς δὲ μπορούμε νὰ προσδιορίσωμε, καὶ καθὼς συναντᾶμε καὶ πάλι τὸ ὄνομα Θεόδωρος Δ., στὸ πρόσωπο τοῦ λόγιου καὶ βιβλιογράφου Θεόδωρου Δοκαιοῦ, γιοῦ τοῦ Συμεῶν, τὸ 1328, ἀντιγραφῆα τῶν ἔργων τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου βλ. Σπ. Λάμπρου, NE 4 (1907), σ. 180. Ἐπίσης συναντᾶμε τὸ 1357 τοὺς Γεώργιον Δοκαιοῦν, Θεόδωρον Δοκαιοῦν, Γεώργιον Δοκαιοῦν καὶ Μιχαῆλ Δοκαιοῦν, βλ. MM 1 (1860), σ. 371 καὶ 373. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὀνόματα Θεόδωρος Δοκαιοῦς καὶ Μιχαῆλ Δοκαιοῦς. Ἐπίσης συναντᾶμε τὸν λόγιον καὶ βιβλιογράφον Ἰωάννη Δοκαιοῦν, στὸ Μυστρά, νὰ ἔχη φίλια καὶ σχέσεις μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, τὸν μετέπειτα τελευταῖον αὐτοκράτορα, καὶ τοὺς ἀδελφούς του, Σπ. Λάμπρος, NE 4 (1907), σ. 179 κεξ., καὶ NE 1 (1904), σ. 299 κεξ., καὶ τοῦ ὁποίου μᾶς εἶναι ἀρκετὰ ἔργα γνωστά, Σπ. Λάμπρος, ΠΠ 1 (1912-23), σ. 232-55, καὶ ἰδιαιτέρως τὸ ἀεγκώμιόν του εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον (ια') τὸν Παλαιολόγον, Σπ. Λάμπρος ΠΠ 1 (1912-23), σ. 221-31. Ν. Β. Τωμαδάκης, Συλλάβιον βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, Ἀθήνα 1964/66, σ. 76-82. Ch. Hopf, Chroniques gréco-romanes, Berlin 1873, σ. 246-54, καὶ ἀργότερα τὸν Δημήτριον Δοκαιοῦν τὸν μελωδὸν, μαθητὴ τοῦ περιώνυμου Ἰωάννη Κουκουζέλη. Σπ. Λάμπρος, NE 4 (1907), σ. 181.

4. Ὁ πατέρας τοῦ Θεόδωρου Δοκαιοῦς 9 ἦταν ἡδη παντρεμένος τὸ 1059, βλ. Θεόδωρον Δοκαιοῦν 9, ὁ. 3.

19. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Ἄννης Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουῆλ Κομνηνὸν 10, ὁ. 12.

2. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 75-6.

3. Τὸ 1081 ἦταν ἀρραβωνιασμένη μὲ ἕνα ἀγόρι ποὺ ἀκόμη κοιμῶταν μὲ τὸν παιδικωγόνου (Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 76)· δὲ μπορούσε λοιπὸν αὐτὸ τὸ ἀγόρι νὰ ἦταν πιὸ πᾶνω ἀπὸ 13 χρονῶν, ἐνῶ ἡ ἴδια (τὸ 1081) θά ἦταν 12. Βλ. καὶ Μανουῆλ Κομνηνὸν 10, ὁ. 5.

ἔγγονοῦ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη⁴, τὸν [Νικηφόρο·] Βοτανειάτην⁵, ποὺ θὰ εἶχε γεννηθῆ περὶ τὸ 1068.

Ὁ γάμος φαίνεται πὼς πραγματοποιήθηκε περὶ τὸ 1085, καθὼς συναντᾶμε ἕνα πανσέβαστον [σεβαστόν], τὸν Μανουὴλ 48, «Βοτανειατῶν ἐκ φυλῆς προσηγμένον»⁶, ποὺ τόσο ἀπ' τὸ ὄνομά του — φερώνυμος τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του — ὅσο καὶ ἀπ' τὸ μεγάλο ἀξίωμα ποὺ φέρει καὶ ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ ζῆ — πρῶτο μισό τοῦ ἰα' αἰῶνα — δείχνει πὼς εἶναι ἕνας γιὸς αὐτοῦ τοῦ ζεύγους⁷.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 75: Ἐπει δὲ ἡ μήτηρ τῶν Κομνηνῶν ἡ Δαλασσηγή Ἄννα γαμβρὸν ἔσθασεν εἰσποισήσασθαι ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μανουὴλ τοῦ πρωτοτόκου τῶν υἱῶν αὐτῆς τὸν τοῦ Βοτανειάτου ἔγγονον. Ὁ μεταφραστὴς τῆς Ἀλεξιάδας Β. Leib, τ. I, σ. 75, τῆ φράση «τὸν τοῦ Βοτανειάτου ἔγγονον» ἀποδίδει μὲ τὸ «d' un parent de Botaniatès», ἀλλὰ λίγο πῶ κατω (σ. 76) συναντᾶμε τὴ φράση «ὁ ἐπ' ἐγγόνῳ γαμβρὸς αὐτῆς», τὴν ὁποία ἀποδίδει μὲ τὸ «le fiancé de sa petite fille». Γιατὶ αὐτὴ ἡ παρερμηνεία στὴν πρώτη περίπτωση; Ἄραγε ὁ Νικηφόρος (γ') ὁ Βοτανειάτης σκόπευε μὲ αὐτὸ τὸ συνοικέσιο ποὺ ἔκανε μὲ τὴν Ἄννα Δαλασσηγή, νὰ ὀρίσῃ τὸν ἔγγονό του ὡς διάδοχο, κάτω ἀπ' τὴν κηδεμονίαν τῶν Κομνηνῶν; Ἄλλὰ ὁ Νικηφόρος (γ') καὶ οἱ σκλάβοι ὑπουργοὶ του Βορίλιος καὶ Γερμανὸς ὑποπεύονταν τῇ φιλοδοξίᾳ τῶν Κομνηνῶν, ἐνωμένων μὲ τοὺς Δούκας, καὶ εἶχε ἐκλέξει ὡς διάδοχό του, καθὼς ξέρομε (βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὁ. 18), τὸν ἀνεψιὸ τοῦ [Νικηφόρο] Συναδηνό. Ἰσως ὁ Νικηφόρος (γ') κατὰ τὴν ἀνοδοῦ τοῦ στό θρόνου—τότε ἴσως ἔγινε τὸ συνοικέσιο μὲ τοὺς Κομνηνοὺς—νὰ ἔκλυε ὑπὲρ τοῦ ἔγγονοῦ του [Νικηφόρο] Βοτανειάτη, καὶ ὅταν ὑποψιάστηκε τοὺς Κομνηνοὺς, νὰ στράφηκε πρὸς τὸν ἀνεψιὸ τοῦ [Νικηφόρο] Συναδηνό, ποὺ εἶχε γι' αὐτὸν ὀλέθρια ἀποτελέσματα, γιατί ἔπρεπε νὰ κἀνὴ διάδοχό του τὸν πορφυρογέννητο Κωνσταντῖνο Δούκα, γιὸ τῆς τρίτης γυναίκας του Μικρίας τῆς Ἀβασγικῆς καὶ τοῦ προκατόχου του Μιχαῆλ (ζ') Δούκα, βλ. Β. Leib, *Nicéphore III Botaniatès, et Marie d'Alainé, Actes du VIe Congrès international d'études byzantines*, t. I, Paris 1950, σ. 138. Τὰ λόγια ποὺ βάζει στὸ στόμα τοῦ Βοτανειάτη ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 98: «γέρων μὲν ἐγὼ ἦδη καὶ μόνος μὴθ' υἱὸν κερκημένον μὴτ' ἀδελφὸν μῆτε τινὰ τῶν γνησίων», δείχνουν ἀπλῶς πὼς ὁ Βοτανειάτης, ποὺ τὸ 1081 ἦταν 63 χρονῶ, ἂν δεχτοῦμε τὴν ἀποψη τοῦ Β. Leib, *Nicéphore III, ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 130 (60 χρονῶ ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο), δὲν εἶχε γιὸ ἢ ἀδελφὸ, γιατί εἶχαν πεθάνει πρὶν ἀπ' αὐτὸν (βλ. ἀνωτέρω μαρτυρημένη ὑπαρξὴ ἀδελφοῦ του), καὶ ὅχι πὼς δὲν εἶχε ἄλλους ἐξ ἀρρενογονίας καὶ θηλυγονίας συγγενεῖς.

5. Βλ. τὴ θέση τοῦ [Νικηφόρο] Βοτανειάτη σὸ συνημμένο Στέμμα τῶν Βοτανειατῶν. Γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος Βοτανειάτης, βλ. Ἑλληνικά 8 (1935), σ. 48: αὐτὸ δηλώνει τὸν καταγόμενον ἀπὸ κάποιον τόπο ποὺ λεγόταν Βοτάνη καὶ ἔχει τὸν κηπουρό, «jardinier», ὅπως νομίζει ὁ N. Iorga, *La vie Byzantine*, τ. II, σ. 219.

6. Σπ. Λάμπρου, *NE* 8 (1911), ἀριθ. 75, σ. 41.

7. Πρὸ βλ. καὶ S. De Jongh, σ. 9, ὁ. 2.

20. [Ἄννα] Κομνηνή Ταρωνίτισσα

(γένν. περί τὸ 1063/4 - †:)

Ἡ Ἄννα¹ Κομνηνή Ταρωνίτισσα, κόρη τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη², γεννήθηκε περί τὸ 1063/4³.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1078/9 τὸν Μιχαήλ⁴, γιό τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης Μιχαήλ (α΄) τοῦ Κηρουλάριου (1043 - 1058, † 21 Γενάρη 1059)⁵, ἀπ' τὸν πρῶτο γάμο του⁶.

20. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μέμιμης τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὁ. 12.

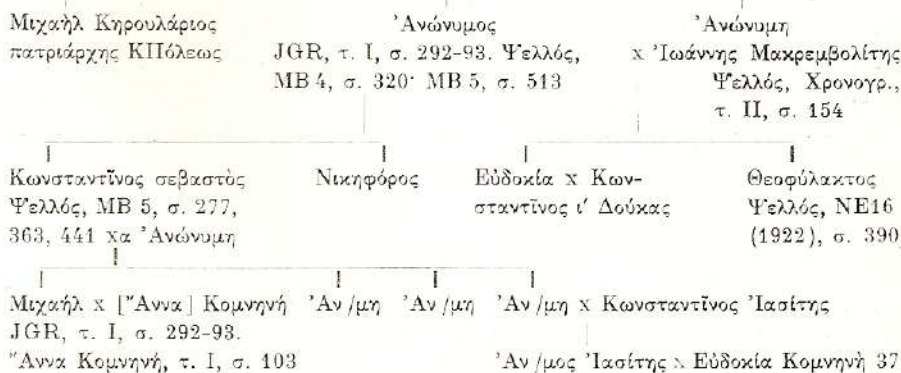
2. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 103. Μιλᾷ τὸ 1081 γιὰ παντρεμένη ἀνεψιά τῶν Κομνηνῶν, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς τους Μαρίας Κομνηνῆς 11, καθὼς ἡ κόρη τοῦ ἀδελφοῦ τους Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10 ἦταν τότε ἀρραβωνιασμένη μετὰ τὸν ἐγγονὸ τοῦ Νικηφόρου (γ΄) τοῦ Βοτανειάτη. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 10· D. Polemis, *The Doukai*, ἀριθ. 24, σ. 64, ὁ. 6· P. Gautier, *La curieuse ascendance de Jean Tzetzes*, REB 28 (1970), σ. 126, ὁ. 47, ποὺ σημειώνει πὼς χωρὶς ἀπόδειξη οἱ ἀνωτέρω κάνουν αὐτὴ τὴ συνταύτιση.

3. Περί τὸ 1063/4 ἢ 1063/5, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 11, ὁ. 3.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 103· I. καὶ II. Ζέπου, JGR τ. I, σ. 293, ὅπου ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15, ὀνομάζει τὸ Μιχαήλ «πολὺ ἀγαπητὸ ἀνεψιὸ τῆς βασιλείας του».

5. Ὁ Μιχαήλ ἦταν πρωτότοκος γιὸς τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντίνου, βλ. I. καὶ II. Ζέπου, JGR τ. I, σ. 293. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν ἀνεψιὸς τοῦ πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριου καὶ μαζί μετὰ τὸν ἀδελφὸ του Νικηφόρο ἐπαιξε ἓνα πολιτικὸ ρόλο κατὰ τὰ μέσα τοῦ α΄ αἰῶνα, βλ. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. II, σ. 635· Μιχαήλ Ψελλός, Σάβα MB 5 (1876), σ. 513· Περὶ φίλας, πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ πατριάρχου κύρ Μιχαήλ. Ὁ Ψελλὸς ποὺ τὸν γνώριζε καλά, τὸν ὀνομάζει πάντα ἀνεψιὸν τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ, Σάβα MB 5, σ. 363, 441, 467· *Scripta Minora*, τ. II, σ. 46 καὶ 254. Ὁ Βρυνένιος, σ. 101, λέει: ὁ Δρουγγάριος οὗτος ἦν Κωνσταντῖνος, ὁ τοῦ τῆς πατριαρχίας τὸν θρόνον ἰθὺναιος πάλαι Μιχαήλ ἀδελφιδούς, δε (Μιχαήλ) ἐπικέκλητο Κηρολάριος. I. καὶ II. Ζέπου, JGR, τ. I, σ. 292: ὁ σεβαστός Κωνσταντῖνος, ὁ ἀδελφιδούς (πρέπει νὰ διορθωθῇ τὸ «ἀδελφός» τοῦ κειμένου εἰς ἀδελφιδούς = ἀνεψιός) τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ΚΠόλεως κύρ Μιχαήλ. Ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ, τι πιστεύεται, τὸ Κηρουλάριος ἦταν ἓνα παρωνύμιον ἐπιφυλακτικὸν ἀποκλειστικὰ στὸν πατριάρχη καὶ οὐδέποτε ὑπῆρξε ἓνα οἰκογενειακὸ ἐπίθετον. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἦταν, ὅπως ἐπίσης ἔχει γραφῆ (Ch. Diehl, *De la signification du titre de proëdre à Byzance, Mélanges offerts à G. Schlumberger I*, Paris 1924, σ. 115, σημειώσεις ποὺ στηρίζουν τὴ γνώμη του σὲ κείμενα ποὺ δὲν ἔχουν αὐτὴ τὴν ἔννοια· R. Guillard, *Recherches*, τ. I, σ. 575· D. Polemis, *The Doukai*, ἀριθ. 12, σ. 34, ὁ. 48: possibly a brother of Eudocia) ἓνας ἀδελφός τῆς αὐγούστας Εὐδοκίας Μακρομβολίτισσας, ἀλλὰ ἀπλῶς πρῶτος ἑξ ἀδελφός τῆς (βλ. N. Oikonomidès, *Le serment de l'impératrice Eudocie*, REB 21 (1963), σ. 107 καὶ 119). Ὁ γενεαλογικὸς πίνακας τῆς οἰκογένειας ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τὴν 1^η Ἀπριλίη τοῦ 1081, τὴν ἴδια μέρα τῆς ἄλωσης τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς, ὁ Μιχαήλ, ἀγαμβρὸς τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ ἀνεψιά τους), ὅπως μᾶς λέει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32⁷, μαζὶ μὲ τὸν ἑπαρχο τῆς πρωτεύουσας Ραδηνό, ἐπιφορτίστηκαν νὰ συνοδεύσουν τὸν ἔκπτωτο αὐτοκράτορα Νικηφόρο (γ') τὸ

Ἄν/μα τέκνα

P. Gautier, Ascend. de J. Tzetzés, σ. 217.

Ἡ σταδιοδρομία τοῦ Κωνσταντῖνου, τοῦ πατέρα τοῦ Μιχαήλ, εἶναι καλῶς γνωστὴ ἀπ' τὴς ἐκθέσεις τοῦ N. Oikonomidés, Le serment, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 119-20 καὶ τοῦ P. Gautier, Ascend. de J. Tzetzés, σ. 212-16. Σύμφωνα μὲ τὸν Μιχαήλ Ψελλό, ὑπῆρξε λογοθέτης τοῦ γενικοῦ (Σάθα MB 5, σ. 363 καὶ 441), μάγιστρος καὶ σακελλάριος (αὐτόθι, σ. 277), πρόεδρος (Scripta minora, τ. II, σ. 46), πρωτοπρόεδρος τῆς βίβλης (Βρυένιος, σ. 101), ἔπειτα μέγας δρουγγάριος τῆς βίβλης τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1074 (Σάθα MB 5, σ. 318· I. καὶ II. Ζέπου, JGR, τ. I, σ. 279 καὶ 282). Τελείωσε τὴ σταδιοδρομία του τὸ 1079 ὡς σεβαστὸς καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων (Scripta minora, τ. II, σ. 254· JGR, τ. I, σ. 292-93).

6. Ὁ Κωνσταντῖνος παντρεύθηκε δύο γυναῖκες ποὺ τὰ ὀνόματά τους μᾶς εἶναι ἀγνωστα· ἀπ' τὴν πρώτη γεννήθηκε ὁ Μιχαήλ, ἐνῶ διεγγονος τῆς δευτέρας ἐκ θηλυγονίας ἦταν ὁ ποιητὴς Ἰωάννης Τζέτζης, βλ. P. Gautier, Ascend. de J. Tzetzés, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 220.

7. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 103: Οἱ δὲ Κομνηνοὶ τὰ βασιλεία καταλαβόντες παραχρῆμα τὸν ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸν αὐτῶν Μιχαήλ, ὃς ἐν ὑστερίαις καιροῖς λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἐχηματίσει, πρβλ. S. De Jongh, σ. 10· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 24, σ. 64, ὁ. 6· P. Gautier, Κριτικὴ εἰς D. Polemis, The Doukai, REB 27 (1969), σ. 342· ὁ Ch. Diehl, Un haut fonctionnaire byzantin: Le logothète τῶν σεκρέτων, Mélanges offerts à N. Jorga, Paris 1933, σ. 218, ὁ. 1, τὸν συντάττει μὲ τὸ Μιχαήλ Δούκα, θέση λαθασμένη ποὺ ἀσπίστηκε καὶ ὁ F. Dölger, Der Kodikellos des Christodoulos in Palermo, Archiv für Urkundenforschung, II (1929), σ. 26, καὶ Byzantinische Diplomatie, Ettal 1956, σ. 29.

Βοτανειάτη στη μονή τῆς Περιβλέπτου, ὅπου καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα⁸.

Ἐο ἴδιος μᾶς παρουσιάζεται τὸν Μάιο τοῦ 1082 νὰ φέρῃ τὸν τίτλο τοῦ πρωτοκουροπαλάτη καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγάριου τῆς βίγλης⁹. Τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου ἔτους τὸν βλέπομε νὰ ἔχῃ καὶ πάλι τὸν ἴδιο τίτλο καὶ τὸ ἴδιο ἀξίωμα¹⁰.

Καὶ μόνο στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095¹¹ μᾶς παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων¹² στὸν κατάλογο παρουσίας τῆς συνόδου τῶν Βλαχερνῶν ποῦ ἔθεσε ἓνα τέλος στὴν ὑπόθεση τοῦ μητροπολίτη Χαλκηδῶνας Λέοντι¹³.

Εἶναι πιθανὸν νὰ ἤσκησε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα μέχρι τὸ τέλος τῆς βασιλείας

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 103.

9. Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR, τ. Ι, σ. 293: ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ σεβαστοῦ (Κωνσταντίνου, ἀναφερομένου λίγῳ προηγουμένως), ὁ μεγαλοεπιφανέστατος πρωτοκουροπαλάτης καὶ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης Μιχαὴλ, ὁ περιπόθητος ἀναψίδς τῆς βασιλείας μου.

10. Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR τ. Ι, σ. 299 καὶ 302. Ὁ τίτλος τοῦ κουροπαλάτη (σ. 299) εἶναι βέβαια ἓνα lapsus calami, γιατί ὁ Μιχαὴλ δὲ μπορούσε νὰ ἔχῃ τὴ σειρά τοῦ πρωτοκουροπαλάτη τὸ Μάιο καὶ αὐτὴ τοῦ κουροπαλάτη τὸν Ἰούνιο.

11. Γιὰ τὴ χρονολογία τῆς σύγκλησης τῆς συνόδου τῶν Βλαχερνῶν, βλ. Ἄ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σεκυῶν ἔρις, σ. 179-82.

12. Ὁ λογοθέτης τῶν σεκρέτων (= τῶν γραφείων, τῶν ὑπουργείων) μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλέξίου (α') 15 τοῦ 1081, ποῦ ὀργάνωσε τὴν ἀντιβασιλεία τῆς μητέρας τοῦ Ἄννας Δαλασσηγῆς καὶ ποῦ διασώθηκε ἀπ' τὴν Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 119-22, καὶ ἰδιαίτερα σ. 121. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1073. Ὁ λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἐμφανίστηκε ὡς ἓνας γενικὸς ἐλεγκτῆς, ποῦ ἀσκοῦσε τὴν ἐξουσία του ὄχι μόνο στὰ οικονομικά, ἀλλὰ ἀκόμη σὲ ὅλη τὴν πολιτικὴ διοίκηση, βλ. Ch. Diehl, Un haute fonctionnaire byzantin, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 217-29, ἐνῶ κατὰ τὸν F. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und 11. Jahrhunderts, Leipzig-Berlin 1927, σ. 18, ἦταν «πὸ πολὺ ἓνας ἀρχηγὸς τῆς κυβέρνησης (de Cabinet) παρὰ ἓνας παντοδύναμος ἀξιωματοῦχος τῶν οικονομικῶν ὑπηρεσιῶν». Ὁ ἀτοχος τοῦ ἀξιωματοῦχος ἦταν ὑπεράνω ὅλων τῶν ἄλλων λογοθετῶν τὸ ἀξίωμα ἐξαφανίστηκε μετὰ τὸ 1204, ἀν καὶ ἦδη ἐπὶ Ἰσαάκιου (β') τοῦ Ἀγγέλου, ὁ Θεόδωρος Κασταμονίτης, ἐνῶ διορίστηκε λογοθέτης τῶν σεκρέτων, Χωνιάτης, σ. 574, προσαγορευόταν μέγας λογοθέτης στὰ ἐπίσημα ἐγγράφα, MM 3 (1865), σ. 27, ὀνομασία τοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων ποῦ ἴσχυσε ἐπὶ Λακαριδῶν καὶ Παλαιολόγων βλ. R. Guiland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 75-9, καὶ 100-101: ὁ μέγας λογοθέτης εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ διάδοχος τοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων.

13. B. De Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana, Paris 1715, σ. 103-10. Mansi 20, σ. 1103-14. PG 127, στ. 972: σεβαστὸς καὶ λογοθέτης κυρὸς Μιχαὴλ.

τοῦ Ἀλέξιου (α') 15: σ' ἓνα χρυσόβουλλο τοῦ Μάη τοῦ 1109 ὀνομάζεται ἀκόμη «ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ λογοθέτης τῶν σεκρέτων κύρ Μιχαήλ»¹⁴.

Ἄν πιστεύσουμε ἓνα σχολιαστή τοῦ Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου¹⁵, ποῦ συντάχθηκε τὸ 883, ὁ Μιχαήλ ἀπολάμβανε μεγάλης φήμης γιὰ τὴ σοφία του καὶ τὰ χρηστά του ἤθη: «Περίπου διακόσια ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὴ χρονολογία ποῦ ἀναφέραμε (= 883 + 207, ἴτοι τὸ 1090) παρουσιάστηκε ἓνας ἄνθρωπος ποῦ ὑπῆρξε μεγάλος σὲ βία, ἀπ' τὴν οἰκογένειά του, ἀπ' τὴ ζωὴ του, ἀπ' τὴν πνευματικὴ του καλλιέργεια καὶ ἀπ' τὰ ἤθη του καὶ ποῦ ὀνομαζόταν Μιχαήλ, τιμημένος μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐπιφορτισμένος μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τῶν σεκρέτων»¹⁶.

Τὸ 1090 ὁ Μιχαήλ ὡς λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἀνάθεσε στὸ βέστη Θεόδωρο νὰ κωδικοποιήσῃ κάτω ἀπ' τὴ διεύθυνσή του τὰ κείμενα τῶν πολιτικῶν νόμων ἐκτιθεμένων σὲ κάθε κεφάλαιο καὶ νὰ τὰ μεταγράψῃ κατὰ λέξη στὴ σειρά τοῦ νομοκάνονα¹⁷.

Δὲ γνωρίζουμε τὴν ἀκριβῆ χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαήλ, οὔτε καὶ αὐτὴ τοῦ θανάτου τῆς Ἄνας Κομνηνῆς Ταρωνίτισσας, οὔτε ἂν ἀπόχτησαν παιδιὰ.

14. G. Rouillard-Collomp, Actes de Lavra I, Paris 1937, σ. 140. Ὑπάρχει κάτω ἀπὸ ἓνα βασιλεῖα Ἀλέξιο ἓνας λογοθέτης τῶν σεκρέτων, ὀνομαζόμενος Ἀνδρόνικος Δούκας, L. Petit, Actes de Xénophon, σ. 30· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1294 καὶ 2226. Ὁ P. Gautier, Ascend. de J. Tzetzes, σ. 217, ὁ. 50, φρονεῖ πὼς αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος δὲν εἶναι ὁ Ἀλέξιος (α') 15. Ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 193, ἀρ.θ. 233, ἐπίσης φρονεῖ πὼς εἶναι ὁ Ἀλέξιος (β') 15 ἢ καλύτερα ὁ Ἀλέξιος (γ') 180 καὶ μόνο ὁ R. Guiland, Les Logothètes, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 82, τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν Ἀλέξιο (α') 15. Λίγο πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 ὁ Γρηγόριος Καματηρὸς διορίστηκε λογοθέτης τῶν σεκρέτων, Χωνιάτης, σ. 12-13. Πρβλ. D. Polemis, The Douka, ἀριθ. 32, σ. 78, ὁ. 2.

15. Parisinus graecus 1319, f. 12 v· J.B. Pitra, Juris ecclesiastici graecorum historia et monumenta, II, Rome 1868, σ. 450.

16. Σημείωση ποῦ ἐκδόθηκε ἀπ' τὸν J.A. Mortreuil, Histoire du droit byzantin, τ. III, Paris 1846, σ. 429-30.

17. J. A. Mortreuil, ἔνθ' ἄνωτ.

21. Ἰωάννης Ταρωνίτης

(γένν. περί τὸ 1067 - †;)

Ὁ Ἰωάννης¹ Ταρωνίτης, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11², γεννήθηκε περί τὸ 1067.

Ἄν καὶ ὁ πατέρας του, καθὼς ξέρομε, περιέπεσε σὲ δυσμένεια καὶ ἐξορίστηκε τὸ 1094, ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἰωάννη δὲν παρεμποδίστηκε.

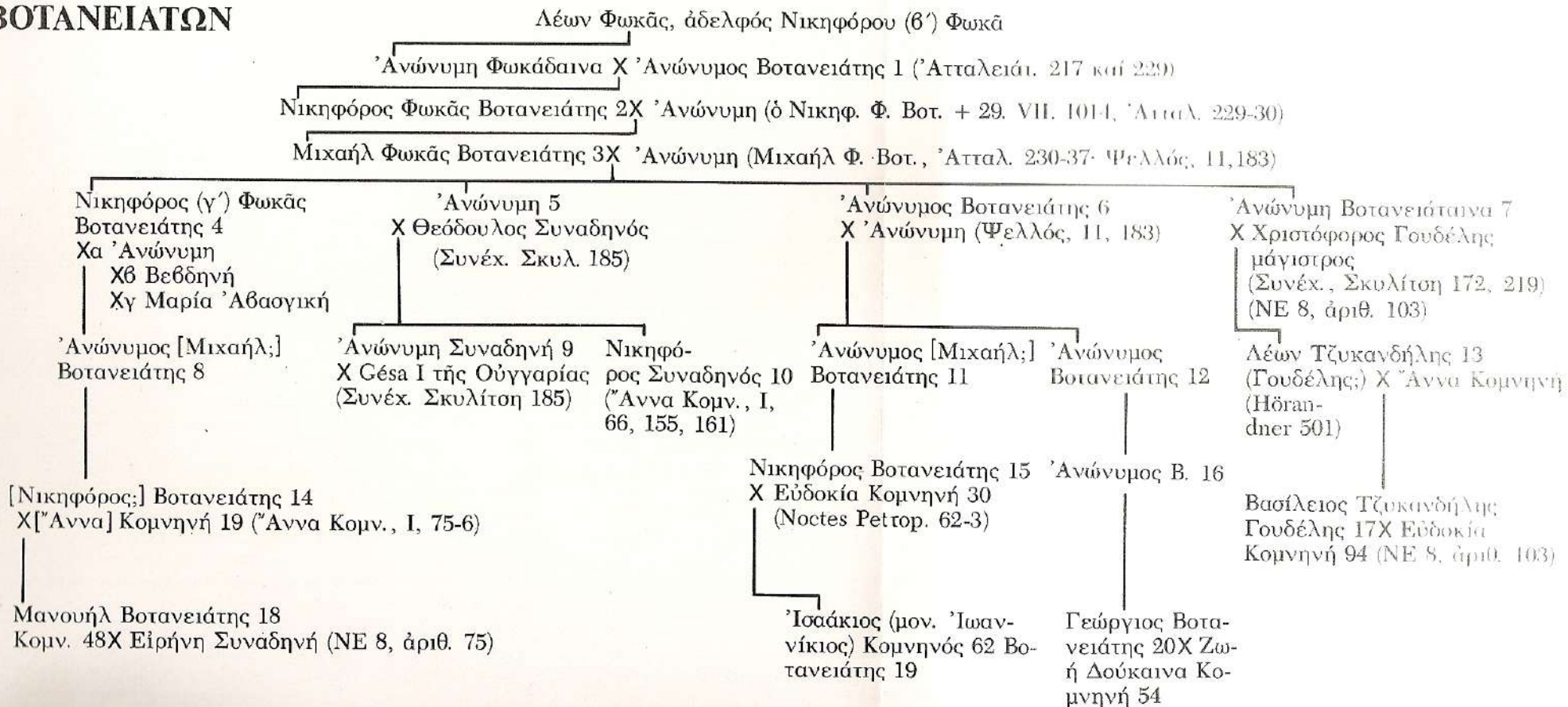
Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ προσδιοριστῇ, ἀλλὰ καθὼς μπορεῖ νὰ γίνῃ δεχτὸ περί τὸ 1092/3 ὑπῆρξε ὁ ὁ ξ τῶν Σκοπίων³.

21. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6. Παχώμιος Συναίτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια συναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 2: "Ὅτι τετράς τῶν ἐκ Κομνηνῶν φυέντων φερόντων ἦσαν τοῦ πάππου αὐτῶν Ἰωάννου κουροπαλάτου τοῦ Κομνηνοῦ, οἱ τῆς πικνωπεσεβάστου Μαρίας, τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσακίου, τῆς καισαρίσσης Εὐδοκίας καὶ τοῦ μεγάλου ἀνακτος Ἀλεξίου υἱεῖς. Πρβλ. N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 247 καὶ 343.

2. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 193. τ. III, σ. 76: Ἰωάννην τὸν ἴδιον ἀδελφιδεὺν τῆς πρωτότοκου ἀγαθέλης, τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη δὲν πρέπει νὰ τὸν συγχέωμε μετὰ τὸν ὁμώνυμό του πρωτοκουροπαλάτη καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, ποὺ καὶ οἱ δύο μαζί παρακάθησαν στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095, καὶ ἔπου καθαρὰ ξεχωρίζονται ὅς στὴ σειρά: τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ταρωνίτου¹ 48ος στὴ σειρά: Ἰωάννου πρωτοκουροπαλάτου καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων τοῦ Ταρωνίτου, PG 127, σ. 972-3. Ὁ δεῦτερος αὐτὸς Ἰωάννης Ταρωνίτης, ὁ πρωτοκουροπαλάτης, διορίστηκε τὸ 1107 ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15 ἑπαρχος τῆς πρωτεύουσας, Ἄννα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 87-8. Ἦταν ἕνας ἀνθρώπος, σύμφωνα μετὰ τὴν Ἄννα Κομνηνῆ 32, αὐτόθι, αὐγενικῆς καταγωγῆς, ποὺ ἀπὸ νεαρὸς ὑπηρετοῦσε τὸν αὐτοκράτορα ὡς γραμματικὸς, πνεῦμα ὁξύ, ποὺ καθὼς πολὺ καλὰ ἤξερε τοὺς νόμους τῆς αὐτοκρατορίας, συνέτασσε τὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματα σὲ ὕψος κομψό, ὅταν τοῦ ἀνάθεταν αὐτὴ τὴ φροντίδα, καὶ τοὺς ἔδινε ἕνα τόνο ἄξιο τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος· τὸ λεκτικὸν του ἦταν ἀπλό καὶ θαρραλέο, χωρὶς ποτὲ νὰ περιπέση σὲ ἀναιδέεις κατηγόριες, ἔτσι ποὺ ὁ Ἀριστοτέλης διέγραψε στὴ διαλεκτικὴ του. Δὲ γνωρίζομε ποῖα συγγένεια εἶχε ὁ δεῦτερος Ἰω. Ταρωνίτης μετὰ τὸν γιὸ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11¹· πιθανὸν νὰ ἦταν μακρινὸς συγγενὴς του. Εἶναι ἐπίσης παρακινδυνευμένο, ἐξαιτίας τῆς χρονολογικῆς ἀπόστασης, νὰ συνταυτίζομε τὸν δεῦτερο αὐτὸν Ἰω. Ταρωνίτη μετὰ τὸν ὁμώνυμό του, σεβαστόν, δικαιοδότην καὶ ἑπαρχον ΚΠόλεως ποὺ τὸ 1147 παρακάθησε στὴ σύνοδο τῆς καταδίκης τοῦ πατριάρχου Κοσμᾶ (β') τοῦ Ἀττικιοῦ (1146-1147), βλ. Alice Leroy-Molinghen, Les deux Jean Taronite de l' Alexiade, B 14 (1939), σ. 152-53, ἡ ὁποία στὴν ἀνωτέρω μελέτῃ της (σ. 147-53), σαφῶς διαχώρισε τοὺς δύο συνώνυμους Ταρωνίτες ποὺ ἀναφέρει ἡ Ἄννα Κομνηνῆ 32, ἐνῶ ὁ N. Adontz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 247-50, περιέπεσε σὲ πλήρη σύγχυση, καθὼς πίστευσε πὺς ὁ πρῶτος Ἰωάννης Ταρωνίτης εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μετὰ τὸν δεῦτερο καὶ μετὰ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη τοῦ 1147.

3. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 524: Τῷ Ταρωνιτοπούλῳ, δουκὶ Σκοπίων.

ΟΙΚΟΣ ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΩΝ

Στις ἀρχές τοῦ 1095 ⁴ πῆρε μέρος στή σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν ποῦ ἔθεσε ἕνα τέλος στήν ὑπόθεση τοῦ μητροπολίτη Χαλκηδόνος Λέοντα, ἔπου καί τόν βλέπομε νά κατέχη τόν ὑψηλό τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ ⁵, ποῦ τοῦ ἀπόνειμε ὁ θεῖος του Ἀλεξίος (α΄).

Κατά τὸ πρῶτο μισό τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1095) ἐπιφορτίστηκε μέ τόν Νικηφόρο Μελισσηνό, σύζυγο τῆς θείας του Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13, καί τὸ Γεώργιο Παλαιολόγο, σύζυγο τῆς Ἄννας, ἀδελφῆς τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, νά ὑπερασπίσῃ τῇ Βέροια τῆς Θράκης ποῦ ἀπειλοῦνταν ἀπ' τοὺς Κομάνους ⁶.

Σέ συνέχεια μνημονεύεται τὸν Αὐγουστο τοῦ 1102 ὡς π ρ α ί τ ω ρ καί ἀ ν α γ ρ α φ ε ῦ ς Θράκης, Μακεδονίας, Βολεροῦ, Στρυμόνος καί Θεσσαλονίκης σέ μιὰ π ρ ᾶ ξ ι ν τοῦ Συμεὼν Βλαχερνίτη ⁷.

Ὅταν ὁ ἐκ πατρὸς πρωτεξάδελφός του Γρηγόριος Ταρωνίτης ⁸ διορί-

Κατέχομε μιὰ σφραγίδα μέ τὴν ἐπιγραφή: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλω Ἰωάννη σεβαστῷ καί δουκί Σκοπίων (;) τῷ Κομνηνῷ, βλ. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2714, σ. 1506. Ἡ ἀπεικόνιση τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει καί σ' αὐτὴ τῇ σφραγίδᾳ, ἔπως καί στίς δύο σφραγίδες τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23, βλ. Ἰωάννη Κομνηνὸν 23, ὁ. 2 καί 7. Ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 23 δὲν διετέλεσε δοῦξ Σκοπίων. Τέτοιος διετέλεσε ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης, ποῦ δὲν ἀποκλείεται νά εἶχε προσλάβῃ ἀπ' τῇ μητέρα του τὴν ἐπωνυμία: Κομνηνός. Ὁ Θεοφιλικὸς Βουλγαρίας, ἐνθ' ἄνωτ., ἀναφέρεται «στὴ μνήμη τῆς ἁγίας μητέρας» τοῦ δέχτη τῆς ἐπιστολῆς, ποῦ μαρτυρεῖ τὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ τῆς μητέρας του, τῆς πανυπερσεβάστου Μαρίας Κομνηνῆς 11. Σύμφωνα μέ τὸν N. Zlatarski, Les lieutenants-gouverneurs, BS 4 (1932), σ. 153-58, καί τὸν N. Banescu, Les duchés de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie, Bucarest 1946, σ. 150-51, ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης ὑπῆρξε δοῦξ Σκοπίων ἀπ' τὸ 1101 ὡς τὸ 1106, χρονολογίες ποῦ ὑπόκεινται σέ συζήτηση.

4. Γιά τὴ χρονολογία, βλ. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου Κ. περὶ σκευῶν, κειμηλίων καί εἰκόνων ἔρις, σ. 179-80.

5. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημεῖωμα ἐπὶ τῇ προβάσῃ ἐνώσει, PG 127, στ. 972: τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ταρωνίτου, βλ. καί ἀνωτέρω, ὁ. 2.

6. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 193.

7. Βλ. Th. Uspenskij, Mnemija... IBAIK 5 (1900), σ. 31 καί 41-2· Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ 4, σ. 107· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1217.

8. Ἡ Ἄννα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 76, τὸν λέει ξάδελφός του: ἐξάδελφον δὲ πατρώθεν τοῦ ἀποστάτου... Κατὰ τὸν N. Adontz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 251, ἡ γενεαλογία αὐτῶν τῶν Ταρωνιτῶν, ἔχει ὡς ἐξῆς:

Γρηγόριος Ταρωνίτης, στασιαστὴς τοῦ 1040

Μιχαὴλ πανυπερσεβάστος x Μαρία Κομνηνῆ 11

Ἄναννος Ταρωνίτης

Ἰωάννης πανσέβαστος σεβαστὸς (λανθασμένα ὁ Adontz λέει κουρπαλάτης)

Γρηγόριος πρωτοβεστιάριος 22

Γρηγόριος πρόεδρος δοῦξ Τραπεζούντας x Εὐδοκία προεδρίσσα Ταρωνίτισσα

στηκε δ ο ὕ ξ τῆς Τραπεζούντας καὶ ἐπαναστάτησε κατὰ τὸ 1103/4⁹, ὁ Ἀλέξιος (α') 15 δὲ θέλησε στὴν ἀρχὴ νὰ τὸν μεταχειριστῆ σκληρά· πρὶν καταφυγῆ στὴ βία, προσπάθησε μὲ ἐπιστολές του νὰ φέρῃ τὸν ἐπαναστάτη σὲ μετάνοια, δίδοντας σ' αὐτὸν ὑπόσχεση πλήρους συγχώρησης.

Ὁ Γρηγόριος ἔμως ἔχι μόνον ἀπόρριψε τὶς συστάσεις τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ἀπάντησε μὲ ὑβριστικούς στίχους, πού σ' αὐτοὺς λοιδοροῦσε τοὺς συγκλητικούς καὶ τοὺς στρατιωτικούς ἀρχηγούς, χωρὶς νὰ φειστῆ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν συγγενῶν καὶ γαμβρῶν τοῦ αὐτοκράτορα.

Καθὼς ἀπ' αὐτὴ τὴν παράδοξη σὲ στίχους γ ρ α φ ή, ὁ Ἀλέξιος (α') 15 διαπίστωσε τὸ ἀμετανόητο τοῦ στασιαστή, ἔστειλε κατὰ τὸ 1105/6 ἐναντίον του τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη, ἐπικεφαλῆς στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων, μὲ τὴν πρόσθετη ἐντολὴ νὰ τὸν ὑποτάξῃ, ἂν μπορέσῃ, εἰρηνικά, καθὼς ἦταν ἕνας στενὸς συγγενῆς του.

Ὁ Γρηγόριος μάλιστα ἔμαθε τὴν ἐπέλευση τοῦ ξαδέλφου του, βγήκε ἀπ' τὴν Τραπεζούντα καὶ πῆγε στὴν Κολωνία, γιὰ νὰ καλέσῃ ἀπὸ κεῖ σὲ βοήθειά του τὸν Τοῦρκο ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Gümüştegin Ghāzi (1104 - 1134/5) τοῦ οἴκου τῶν Δανισμενδιτῶν (Dānishmendites) πού εἶχε τὴν ἔδρα του στὴ Σεβάστεια¹⁰.

Ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης, μὲ ἕνα δεξιὸ χεῖρισμό, ἔστειλε ἐναντίον του τοὺς Κελτοὺς τοῦ στρατεύματός του μὲ μερικούς ἀξιωματικούς τῶν καλῶν βυζαντινῶν οἰκογενειῶν, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν προκατάλαβαν καὶ ἔκαναν μαζί του μιὰ κρατερὴ μάχη. Δυὸ δὲ γενναῖοι στρατιῶτες ἀπομόνωσαν τὸν στασιαστή καὶ τὸν ἔπιασαν, ἀφοῦ προηγουμένως μὲ τὰ δόρατά τους ἔρριξαν κάτω τὸ ἄλογό του.

Ὁ Ἰωάννης, χωρὶς κατὰ τὴ διαδρομὴ πρὸς τὴν ΚΠολη νὰ ἔλθῃ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐξάδελφο αἰχμάλωτό του, πολὺ παρακάλεσε τὸ θεῖο του, τὸν αὐτοκράτορα, νὰ μὴ τοῦ ἐπιβάλλῃ τὴ σκληρὴ ποινὴ τῆς τύφλωσης, καθὼς ἔδειχνε πὼς εἶχε αὐτὴ τὴν πρόθεση.

Τελικὰ ὁ Γρηγόριος — ἀφοῦ πρῶτα τοῦ ἔκοψαν τὰ μαλλιά καὶ τὰ γένια καὶ διαπομπεύτηκε στὴν πρωτεύουσα — ρίχτηκε στὶς φυλακὲς τοῦ Ἀνεμᾶ. Ἐρεθισμένος ἀπὸ μιὰ τέτοια μεταχείριση ἐξακολούθησε νὰ ὀνειδίζῃ τὸν αὐτοκράτορα. Ζητοῦσε συχνὰ νὰ τὸν ἐπισκεπτῆ ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ὁ σύζυγος τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 32, μὲ τοὺς ὁποίους ἄλλοτε εἶχε φιλικὰ σχέσεις.

9. Ἄνα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 75.

10. Ἄνα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 75-76, ὅπου τὸν Τοῦρκο ἐμίρη ὀνομάζει Τανισμά-
ν γ γ.

Ὁ Νικηφόρος ἐπισκεφτόταν τὸ φυλακισμένο μὲ τὴν ἄδεια τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τὸν συμβούλευε νὰ ζητήσῃ χάρη. Ἀλλὰ ὁ Γρηγόριος, χαραχτήρας δύσκολος καὶ ἀνυπόταχτος δὲν ἔδειχνε μιὰ τέτοια τάση, γι' αὐτὸ καὶ ἡ φυλάκισή του παρατεινόταν. Στὸ τέλος ἡ παράταση τῆς φυλάκισής του ἔκαμψε τὴ σταθερότητά του: ζήτησε χάρη ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα. Ἀμέσως τότε ἀποφυλακίστηκε, καὶ ἀπόλαυσε τέτοιων δωρεῶν καὶ τιμῶν ποῦ προηγουμένως δὲν εἶχε ἀξιωθῆ¹¹.

Μετὰ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ Γρηγόριο Ταρωνίτη (1105/6), χάνομε τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὀ ς, δ ι κ α ι ο δ ὀ τ η ς καὶ ἔ π α ρ χ ο ς Ἰωάννης Ταρωνίτης, ποῦ ἀνωτέρω ἀναφέραμε πὼς παρακάθησε στὴ σύνοδο τοῦ 1147¹², γιὰ τὸ ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνός 27, γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε δ ο ὕ ξ τῆς Βέροιας ἐπὶ Ἀλέξιου (α') 15 πῆρε μέρος σ' αὐτὴ τὴ σύνοδο¹³, καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀδριανός - Ἰωάννης Κομνηνός 28, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 12ης καὶ 13ης τοῦ Μάη τοῦ 1157¹⁴.

Δὲν ἔχομε καμιά πληροφορία γιὰ τὴ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη. Δὲ φαίνεται ὡς πιθανὸ νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ α' Ἰωάννης ὁ σεβαστὸς καὶ ἀνεψιὸς τοῦ παμμακαρίστου βασιλέως (Ἀλέξιου α' 15) καὶ γαμβρὸς τοῦ πρωτοστράτορος (Μιχαὴλ Δούκα), ποῦ ἔκανε μιὰ ἐπίσκεψη στὸν ἅγιο Κύριλλο τὸ Φιλεώτη¹⁵, γιὰ νὰ ὑποθέσωμε πὼς εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀπ' τὶς κόρες τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μιχαὴλ Δούκα, ἀδελφοῦ τῆς αὐγοῦστας Εἰρήνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ Ἀλέξιου (α') 15¹⁶.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 76-7.

12. L. Allatius, De l'ecclésiastie, σ. 684. βλ. καὶ ἀνωτέρω ὁ 2, ὅπου θεωρήσαμε παρακινδυνευμένη, λόγῳ τῆς χρονολογικῆς ἀπόστασης, τὴ συντάξιση τοῦ δευτέρου Ἰωάννη Ταρωνίτη τοῦ π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η μὲ τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη τοῦ 1147 (ἀπόψη Alice Leroy-Molinghen). Ἀπ' τὰ γραφόμενα τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, τ. III, σ. 87-8, φαίνεται πὼς ὁ π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η ς Ἰω. Ταρωνίτης ἦταν πολὺ μεγαλύτερος στὴν ηλικία ἀπ' τὸν Ἰω. Ταρωνίτη, τὸ γιὸ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11.

13. Κωνσταντῖνον Κομνηνόν 27, ὁ 12.

14. Ἀδριανόν Κομνηνόν 28, ὁ 58.

15. βλ. E. Sargologos, La vie de Saint Cyrille le Philéote, moine byzantin (d. 1110), Brussels 1964, σ. 249.

16. Ὁ Μιχαὴλ Δούκας φέρεται πὼς γεννήθηκε κατὰ τὸ 1061, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 24, σ. 63-4, ὁ 2. Μόλις κατὰ τὸ 1077 μπορούσε νὰ παντρευτῆ. Ἡ Ἀνώνημη κόρη του, ποῦ γι' αὐτὴ γίνεται λόγος, ἀν ἦταν ἡ πρωτότοκη, ποῦ κάτι τέτοιο δὲ φαίνεται, βλ. D. Polemis, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 65-6, πρέπει νὰ γεννήθηκε κατὰ τὸ 1078, τὸ πιὸ νωρίς, καὶ νὰ παντρεύτηκε τὸ 1092, ἐπίσης τὸ πιὸ νωρίς. Ἀλλὰ τὸ 1092 ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης ἦταν

"Όσο·για τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη, πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπόψη μας τὰ ἑξῆς: Ὁ Ἰωάννης Κομνηνός 128, γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76, παντρεύτηκε μιὰ Κομνηνή - Ταρωνίτισσα¹⁷, ποὺ ἦταν δισεγγόνη τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη καὶ τῆς Μαρίας Κ. 11. Ὁ πατέρας τῆς Ἀνόνημος Ταρωνίτης Κομνηνῆς, ποὺ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, πρέπει νὰ ἦταν ἓνας γιὸς εἴτε τῆς Ἄνας Κ. Ταρωνίτισσας 20, εἴτε τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη 21, εἴτε τοῦ Γρηγόριου Ταρωνίτη 22¹⁸.

Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη δὲ μποροῦμε νὰ τὸ προσδιορίσωμε. Ἄν εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη τοῦ 1147, πέθανε μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία.

22. Γρηγόριος Ταρωνίτης

(γένν. περὶ τὸ 1075/80 - †;)

Ὁ Γρηγόριος¹ Ταρωνίτης, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11², γεννήθηκε περὶ τὸ 1075/80³.

ἓνας ἄνδρας 25 χρονῶ, ποὺ εἶναι πολὺ γιὰ ἓνα βυζαντινὸ γαμβρό. Ἐπειτα, ὡς ἀ'Ιωάννης ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν πολὺ πιὸ γνωστὸς ἀπ' τὸν Ἰωάννη τὸν Ταρωνίτη ὁ Ἰωάννης Κομνηνός 23, ὁ γιὸς ἀδελφοῦ (τοῦ Ἰσαάκιου 12) τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ὄχι ἀδελφῆς (τῆς Μαρίας 11), γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀποψή μου εἶναι πὼς ὁ γαμβρὸς τοῦ Μιχαὴλ Δούκα, δὲν ἦταν ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης, ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης Κομνηνός 23.

17. Βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κομνηνοῦ 128, ὁ. 8.

18. Βλ. Κ. Βαρζοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., ὁ. 9. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν Ἀνόνημον Ταρωνίτη Κομνηνόν, ὡς καὶ τὴν κόρη του Ἀνόνημη Κομνηνὴν Ταρωνίτισσαν, κατατάσσω στοὺς σχετικὰ συνταυτιζόμενους Κομνηνοὺς καὶ ὄχι στὴν τακτικὴ Γενεαλογία.

22. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου τοῦ Γρηγόριου Ταρωνίτη, βλ. Μαρίας Κομνηνὴν 11, ὁ. 5, καὶ Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὁ. 8.

2. Χωνιάτης, σ. 13: καθ' αἰμά οἱ (τῷ Ἰωάννῃ β' 34) προσεγγίζαν (ὁ Γρηγόριος). Ἦταν πρῶτος ξάδελφος τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34. Πρβλ. Ν. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 249-50· R. Guillard, Fonctions et dignités des eunuques, EB 2 (1944), σ. 212.

³Ιωάννης Κομνηνός 6 x Ἄνα Δαλασσηνή

Μαρία Κομνηνὴ 11		Ἀλέξιος (α') 15
		x
z Μιχαὴλ Ταρωνίτης		Εἰρήνη Δούκαινα
Γρηγόριος Ταρωνίτης	πρωτεξάδελφοι	Ἰωάννης (β') 34

3. Τὸ 1118 ποὺ ἀνάλαβε ὡς ὑπουργὸς τοῦ Ἰωάννη (β') 34, ὁ Γρηγόριος πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 38-43 χρονῶ.

συνάντησε στην ἀρχή μιὰ γενική ἐναντίωση, πού ὁ καίσαρας Ἰωάννης Δούκας, ἡ σύφη του Μαρία ἡ Βουλγαρική, ἡ χήρα τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, καί ὁ Ἀλέξιος κατάφεραν νὰ ἀναχαιτίσουν¹⁹.

Ὁ δεύτερος αὐτὸς γάμος τοῦ Ἀλέξιου πού εἶχε ἕνα τόσο ἔντονο πολιτικό χαρακτήρα, συνέπεσε μὲ βαρυσήμαντα γεγονότα τῆς χαώδους ἐκείνης περιόδου. Ὁ δούξ τοῦ Δυρραχίου²⁰ ὁ ἀπομαγίστρω²¹ πρόεδρος²² Νικηφόρος Βρυένιος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστείλει τὴν σλαβική ἐπανάσταση τοῦ 1072²³, ἦταν ὁ πιὸ περίβλεπτος ἀντιπρόσωπος τῆς Βυζαντινῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας στὸ εὐρωπαϊκὸ τμήμα τῆς Αὐτοκρατορίας. Στὶς ἀρχὲς τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1077 μπῆκε ὡς αὐτοκράτορας στὴ γενέθλιά του πόλη, στὴν Ἀδριανούπολη²⁴, καί ἀπὸ κεῖ, ἔστειλε ἕνα στρατό, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ μαγίστρου Ἰωάννη Βρυένιου—ἀπ' τὸ σφετεριστὴ-ἀδελφὸ του προχειρίστηκε κουροπαλάτης²⁵—πού προχώρησε μέχρι τὰ τεῖχη τῆς ΚΠολης²⁶.

Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν²⁷ κουροπαλάτης²⁸ Νικηφόρος Βοτανειάτης πού ἰσχυριζόταν πὼς καταγόταν ἀπ' τοὺς Φωκιάδες²⁹—κάτι πού προσεῖλκυε τὶς μάξες—ἦταν ἕνας τυπικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς Μ. Ἀσίας³⁰. Τὴν 7 τοῦ Γενάρη τοῦ 1078³¹ ἀνα-

19. Βρυένιος, σ. 107-8.

20. Ἀτταλειάτης, σ. 242· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172· Ἄνω Κομνηνή, τ. I, σ. 17.

21. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 145· Ἀτταλειάτης, σ. 154.

22. Ἀτταλειάτης, σ. 242· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172.

23. Βρυένιος, σ. 102-3.

24. Ἀτταλειάτης, σ. 247· Βρυένιος, σ. 113· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 716· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 173.

25. Ἀτταλειάτης, σ. 250· Βρυένιος, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 716· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 174.

26. Ἀτταλειάτης, σ. 250-51· Βρυένιος, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 716· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 174.

27. Βρυένιος, σ. 117.

28. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία: Κύριε, βοήθει Νικηφόρου κουροπαλάτη καὶ δουξ (sic) τῶν Ἀνατολικῶν τῷ Βοτανειάτη. βλ. Zacos - Vegler, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2690 bis, σ. 1467-68.

29. Ἀτταλειάτης, σ. 217 καὶ 287· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172. Βλ. καὶ Ἄνω Κομνηνὴν 19, ὅ. 8, καὶ Στέμμα Βοτανειατῶν.

30. Βρυένιος, σ. 117.

31. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1028.

γορεύτηκε αυτοκράτορας³² και βάδισε, ἀπ' τὴν πλευρά του, ἐναντίον τῆς ΚΠολης³³, ἀφοῦ ἐξασφάλισε προδοτικὰ τὴ βοήθεια τοῦ πρώτου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Σουλεϊμάν Ι (1077/8 - 1086)³⁴, γιοῦ τοῦ Κουτουλμὶς καὶ δευτεροεξάδελφου τοῦ νικητῆ τοῦ Ματζικέρτ Ἄλπ - Ἀρσλάν³⁵. Μέσα στὴ χαώδη αὐτὴ κατάσταση, τὸ πλεονέκτημα βρισκόταν στὸ πλευρὸ τῆς Μ. Ἀσίας· ὁ Νικηφόρος Βοτανειάτης ὑποσκέλισε τὸν ὁμώνυμό του ἀντίπαλο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τμήματος³⁶. Ἡ ἐναντίωση τῆς ΚΠολης πρὸς τὸν Μιχαὴλ (ζ'), ἡ ὁποία εἶχε ὀγκωθῆ ἀπ' τὰ ἀντιλαϊκὰ μέτρα³⁷ τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου εὐνοῦχου Νικηφορίτζη³⁸, ἔθεσε ἄλλες τὶς ἐλπίδες στὸν ἄνθρωπο τῆς Μ. Ἀσίας. Μόλις ὁ Βοτανειάτης μπῆκε στὴ Νίκαια μετὰ τὸ στρατό του, τὸ Μάρτη τοῦ 1078, μιὰ ἐπανάσταση ξέσπασε στὴν πρωτεύουσα πού σ' αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία πῆρε ἓνα ἐνεργὸ μέρος³⁹. Ὁ Μιχαὴλ (ζ') Δούκας, ὁ Παρραπινάκης, ἀπόθεσε τὸ στέμμα καὶ ἀποσύρθηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Στουδίου⁴⁰, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἰσαάκιος (α') ὁ Κομνηνὸς 4. Ὁ Νικηφόρος Βοτανειάτης προσκλήθηκε νὰ τὸν διαδεχτῆ. Ἐκανε τὴν εἴσοδό του στὴν ΚΠολη στίς 24 τοῦ Μάρτη, καὶ τὴν

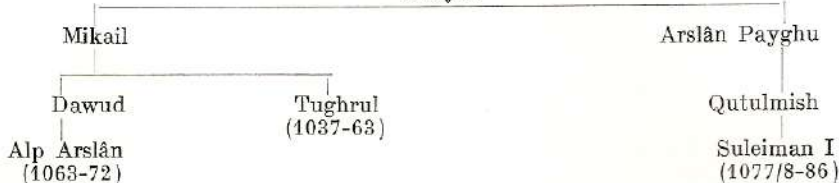
32. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715.

33. Βρυέννιος, σ. 124· Ἀτταλειάτης, σ. 269· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 178.

34. Ἀτταλειάτης, σ. 263-67 καὶ 276-77· Βρυέννιος, σ. 118-20· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 718· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 176.

35. Γενεαλογία τῶν πρώτων Σελτζουκιδῶν :

Seldjük

36. Ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης, ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Βοτανειάτη, λέει γιὰ τὸ Βρυέννιο, μὲ κάποια περιφρόνηση, πὼς ἦταν ἀπὸ κακὰ γενιὰ καὶ πὼς ἀπλῶς καταγόταν ἀπ' τὶς δυτικῆς ἐπαρχίαι : αὐτὸς δ' ἐσπέριος καὶ δυσγενής ἐστὶ. Βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 370, ὑ. 2.

37. Ἀτταλειάτης, σ. 258· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 716.

38. Ἀτταλειάτης, σ. 257 : συντρέχοντος ἐν πᾶσι Νικηφόρου τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, Βρυέννιος, σ. 101, 104, 127, 133 κ. ἀ· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 708· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 156, 174, 178.

39. Ἀτταλειάτης, σ. 256-59· Βρυέννιος, σ. 118-22· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 719· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 177-78.

40. Ἀτταλειάτης, σ. 270· Βρυέννιος, σ. 126· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 720· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 178.

ἴδια μέρα στέφθηκε αὐτοκράτορας ἀπ' τὸν πατριάρχη Κοσμᾶ (α' 1075-1081)⁴¹. Ἡ Αὐτοκρατορία ἦταν ριγμένη στὸ χάος. Τὸ ἔργο τῆς διάσωσης ξεπερνοῦσε τὰ μέσα ποὺ διέθετε ὁ Βοτανειάτης. Ἡ σύντομη βασιλεία του ἀποτελοῦσε ἀπλῶς τὴν τελευταία πράξη μιᾶς περιόδου διάλυσης καὶ διαφθορᾶς καὶ δὲν ὑπῆρξε παρά μιὰ συνέχεια στάσεων καὶ ἐμφυλίων πολέμων, καθὼς τὴν ἀποτυχία τοῦ συγκλητικοῦ καθεστώτος ἀκολούθησε ἕνας ἀσπονδος ἀγώνας τῶν στρατηγῶν γιὰ τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία. Αὐτὸ εὐνόησε τὸν πιὸ ἱκανὸ ἀπ' αὐτούς: τὸ νεαρὸ Ἀλέξιο Κομνηνὸ.

Ὁ Νικηφόρος (γ') ὁ Βοτανειάτης μὲ τὴν ἀνοδὸ του στὸ θρόνο διόρισε τὸν Ἀλέξιο μέγαν δομέστικο τῶν σχολῶν τῆς Δύσης⁴² καὶ τοῦ ἀπόνειμε τὸν τίτλο τοῦ νωβελήσιμου⁴³, καὶ μὲ αὐτὲς τὶς ἰδιότητες, καὶ μὲ στρατὸ ἐπικουρούμενο ἀπ' τοὺς Τούρκους⁴⁴, τὸν ἐξαπόστειλε κατὰ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου⁴⁵, τὸν ὁποῖον καὶ κατέβαλε⁴⁶, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μάγιστρο⁴⁷ κ' ἔπειτα πρωτοπρόεδρο⁴⁸ Νικηφόρο Βασιλάκιο⁴⁹, ποὺ διαδέχθηκε τὸ Βρυέννιο στὴ θέση του τοῦ δουκὸς τοῦ Δυρραχίου⁵⁰ καὶ στὴ συνέχεια στὸ βόλο τοῦ ἀνταπαιτητῆ τοῦ θρόνου. Καὶ οἱ δυὸ ἀνταπαιτητὲς Νικηφόροι ποὺ πιάστηκαν ἀπ' τὸν Ἀλέξιο⁵¹, κατὰ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα τυφλώθηκαν⁵², ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξιος τὴ στιγμή ποὺ

41. Ἀτταλειάτης, σ. 269-70 καὶ 293· Βρυέννιος, σ. 126· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 720· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 179.

42. Βρυέννιος, σ. 10 καὶ 130· Ἀτταλειάτης, σ. 288-89· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 180· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 18 καὶ 64.

43. Ἀτταλειάτης, σ. 288 καὶ 299· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 180 καὶ 183.

44. Βρυέννιος, σ. 130 καὶ 133· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 18.

45. Ἀτταλειάτης, σ. 288-89· Βρυέννιος, σ. 10 καὶ 133· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 17.

46. Ἀτταλειάτης, σ. 291· Βρυέννιος, σ. 144· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 26-7.

47. Ἀτταλειάτης, σ. 155.

48. Ἀτταλειάτης, σ. 297· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 723· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 182.

49. Ἀτταλειάτης, σ. 300· Βρυέννιος, σ. 155· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 724· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 183· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 86.

50. Ἀτταλειάτης, σ. 246· Βρυέννιος, σ. 109· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 723· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 173· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 28-9.

51. Βρυέννιος, σ. 10.

52. Ἀτταλειάτης, σ. 291-92 καὶ 300· Βρυέννιος, σ. 147 καὶ 155—γιὰ τὴν τύφλωση καὶ τῶν δυὸ με βασιλικὴ διαταγὴ· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 724· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 183—γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ Βασιλάκιου με βασιλικὴ διαταγὴ. Ὁ Ζωναρᾶς ὁμοίως, τ. III, σ. 722, καὶ ἡ Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181, λένε πὼς τάχα ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος τυφλώθηκε ἀπ' τὸν

στάλθηκε για τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Νικηφόρου Βασιλάκιου τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ *πανσέβαστου σεβαστοῦ*, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰσαάκιος 12, τίτλο ποὺ μέχρι τότε δικαιοῦνταν μόνοι οἱ αὐτοκράτορες⁵³. Ἄν ὅμως ὁ Κομνηνὸς κατάστειλε τίς ἐπαναστάσεις τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τοῦ Νικηφόρου Βασιλάκιου, ἀρνήθηκε νὰ κἀνὴ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση ἐνὸς τρίτου Νικηφόρου, τοῦ γαμβροῦ του Μελισσηνοῦ, ὄχι γιὰτι ἦταν συγγενής του, ὅπως προφασίστηκε, ἀλλὰ γιὰτι προετοίμαζε τὴ δική του πιά ἄνοδο στὸ θρόνο⁵⁴.

Εἶδαμε ἀλλοῦ τίς περαιτέρω ἐνέργειες τῶν δυὸ ἀδελφῶν Ἀλέξιου καὶ Ἰσαάκιου 12⁵⁵. Καθὼς ἔγινε φανερὸ πὺς ὁ Ἀλέξιος, ἔχοντας καὶ τὴν ὑποστήριξη τῶν Δουκῶν⁵⁶, εἶχε πιὸ μεγάλη ἐπιρροή στὸ στρατὸ ἀπ' τὸν πρεσβύτερο ἀδελφὸ του Ἰσαάκιου 12⁵⁷, αὐτὸς ὁ τελευταῖος σηκώθηκε, καὶ θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας⁵⁸, τοῦ φόρεσε, τάχα μὲ τὴ βία, τὸ *φοινικιοβαφές πέδιλο*, καὶ ὅλοι, μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς Δοῦκες, ἄρχισαν νὰ ἐπευφημοῦν τὸν Ἀλέξιο ὡς αὐτοκράτορα⁵⁹. Ἔτσι ἔγινε κοντὰ στὸ Τζουρουλὸ (=Τυρολόη) τῆς Θράκης⁶⁰, ἡ ἀναγόρευση τοῦ Ἀλέξιου (α') τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἰδρυτῆ τῆς δυναστείας τῶν *Κομνηνῶν*, μακριὰ ἀπ' τὴν πρωτεύουσα⁶¹. Τὴν 1η τ' Ἀπριλίου τοῦ 1081 ὁ Ἀλέξιος μπῆκε μὲ τὸ στρατὸ του στὴν ΚΠολη—ἀφοῦ συνενώθηκε μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν *Νεμίτζων* Γιλπράκτο, τὸν ἀρχηγὸ τῶν Γερμανῶν μισοφόρων ποὺ φύλαγαν τὴν πρωτεύουσα, γιὰ νὰ μὴ προβάλλουν ἀντίσταση⁶²—, ἀπ' τὴ *Χαρσία* πύλη⁶³ καὶ ἐπευφημήθηκε καὶ πάλι

⁵³ Ἀλέξιο. Ἡ Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 28, καὶ τ. II, σ. 91, ἐπιφέρει τὴν πράξη στὸν οἰκίῳ τοῦ Βοτανειάτη, τὸ Βορίλο.

⁵⁴ Ἀτταλειάτης, σ. 299· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 723· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 183· σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, σ. 156, ὁ Ἀλέξιος τιτλοφορήθηκε *σεβαστὸς* μετὰ ἀπ' τὴν ἐκστρατεία του κατὰ τοῦ Νικηφόρου Βασιλάκιου καὶ τὸ γυρισμὸ του στὴν ΚΠολη. Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 36.

⁵⁵ Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὁ. 13.

⁵⁶ Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὁ. 16-25.

⁵⁷ Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 81 κεξ., 84.

⁵⁸ Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 85· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 727.

⁵⁹ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 727 : καὶ τοῦ Ἰσαακίου μὴ πάνυ τι πρὸς τὴν ἀνάρρησιν δυσχεράναντος.

⁶⁰ Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 86.

⁶¹ Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 81· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 727.

⁶² Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογὴ, σ. 156.

⁶³ Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 92-4· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 727.

⁶⁴ Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 95.

αυτοκράτορας⁶⁴ μέσα στο μεγάλο κακό τῆς λεηλασίας τῆς βασιλεύουσας, πού ἔκανε ὁ μισθοφορικός ἀπὸ ξένους καὶ ντόπιους στρατός του⁶⁵, ἐνῶ ὁ Βοτανειάτης ἀρνήθηκε ἕνα ἀγώνα ἀντίστασης χωρὶς ἐλπίδα καὶ ἀφέθηκε νὰ πεισθῇ ἀπ' τὸν πατριάρχη Κοσμᾶ (α') νὰ ὑποβάλῃ τὴν παραίτησή του⁶⁶.

Τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, 4 τ' Ἀπρίλη (1081), ὁ Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνός στέφθηκε μόνος ἀπ' τὴ δεξιὰ τοῦ πατριάρχη Κοσμᾶ αυτοκράτορας⁶⁷. Τῆ στιγμῇ πού ὁ νέος ἡγεμόνας ἀνέβαινε στὸ θρόνο δὲν ἦταν παρὰ 24 χρονῶ. Ἀπ' τὴν περιγραφὴ τῶν χαρακτηριστικῶν του πού μᾶς κάνει ἡ κόρη του Ἄννα Κομνηνὴ 34⁶⁸, δὲ φαίνεται πὼς ἦταν πολὺ ὀραῖος⁶⁹. Κοντὸς στὸ ἀνάστημα, λίγο παχύς, ὄμοι εὐρεῖς καὶ στῆθος ἐπίσης εὐρύ· εἶχε ἕνα πρόσωπο ἀρκετὰ σκληρό, πού τὸ μαλάκωναν ὅμως τὰ μάτια μὲ τὸ διαπεραστικὸ τους βλέμμα⁷⁰. Ἐφερε μακρὰ γενειάδα⁷¹. Στεροῦνταν λίγο στὸ παρουσιαστικὸ του, ὅταν ἦταν ἄρθιος, ἀλλὰ ξανάβρισκε τὴ μεγαλειότητά του, ὅταν καθόταν στὸ βασιλικὸ θρόνο. Ἡ κόρη του μᾶς λέει πὼς «ἡ ὅλη προσωπικότητά τοῦ ἀνδρὸς ἀνέδιδε μιὰ ὁμορφιά, μιὰ χάρη, μιὰ δύναμη καὶ μιὰ μεγαλειότητα, ἀπλησίαστες»⁷², ἀλλὰ αὐτὸ πολὺ λίγο πλησιάζει τὴν πραγματικότητα. Στὸ ἠθικὸ ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πρώτης γραμμῆς: πολὺ ἔξυπνος, εἶχε θαυμαστὰ ἐκπαιδευτῆ ἀπὸ μιὰ μητέρα, ἡ ὁποία ἦταν ἀνώτερη γυναίκα⁷³. Ἦταν πολὺ καλὰ καταρτισμένος στὴ φιλοσοφία, ἔτσι πού οἱ σοφοὶ τὸν θεωροῦσαν ἰσότιμο μὲ τὸ Σολομῶνα⁷⁴, καὶ ἀκόμη καλύτερα στὴ θεολογία, καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἑρμηνεία τῶν Γραφῶν καὶ στὴ δογματικὴ, ἔχοντας γιὰ δασκάλους τοὺς κα-

64. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 97 καὶ 106.

65. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 95, 98, 100· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 729.

66. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 100· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 730.

67. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 109· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 731. Πρβ. Αἰκ. Χριστοφίλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 156.

68. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 110-11.

69. Ch. Diehl, La société byzantine à l' époque des Comnènes, Revue Historique du Sud-Est européen 6 (1929), σ. 201.

70. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 111. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 51· Ch. Diehl, La société byzantine, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 201.

71. Οἱ σφραγίδες καὶ τὰ νομίσματά του τὸν παρουσιάζουν νὰ φέρῃ ὅλη τὴ γενειάδα του, βλ. G. Schlumberger, Sigillographie byzantine, σ. 418· Zacos - Vegler, σ. 89-90 καὶ 1490-96.

72. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 111 : Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὄραν εἶχε καὶ χάριν καὶ βῆρος καὶ ὄγκου ἀπρόσβιτον.

73. Ch. Diehl, La société byzantine, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 201-2.

74. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 380. Βλ. καὶ Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὁ.

λύτερους θεολόγους, που πάντα πολλοί απ' αυτούς σύχναζαν στα ανάκτορα⁷⁵. Έτσι είχε γίνει ένας εξαιρετος άπολογητής τής Όρθοδοξίας, αλληθινό μαχαίρι τών αίρετικών και πελέκι που έκοβε πέτρα, όπως λέει ή Γραφή, χτυπώντας με τόν πλούσιο λόγο του και τά γερά επιχειρήματά του τή σκληρή και παρωμένη άναισθησία τών θεομάχων⁷⁶.

Μαζί με αυτά μιλούσε ώραϊα, άν και κάπως τραύλιζε σε σημείο να τού κολλήσουν τò παρατσούκλι τού τ ρ α υ λ ο ύ⁷⁷, είχε ένα πραγματικό τάλαντο ρήτορα, έτσι που ό λόγος του έθελγε και έπειθε τόν άκροατή⁷⁸, αλλά προπάντων είχε ένα πνεύμα εύστροφο, λεπτό, ένα όξυ αίσθημα ψυχολογικής παρατήρησης, μιá γνώση τών ανθρώπων που τού επέτρεπε να αναγνωρίζη τόν αδύνατο και τò δυνατό απ' τούς αντίπαλους του. Σε συνέχεια, είχε μιá θέληση σταθερή, μιá ίσχυρογνωμοσύνη που δέν τόν άφηνε να καταβληθῆ από κανένα εμπόδιο και καμιá καταστροφή, και προπάντων μιá έκτακτη ικανότητα⁷⁹, ή όποία τού έφερε, προπάντων στή Δύση, και πρέπει να τò τονίσωμε, πολυ άδικα, καθώς και οι δυτικοί και οι Σλάβοι έρευνητές όμολογοϋν⁸⁰, μιá κάποια φήμη κακής πίστης και π ρ ο δ ο σ ί α ς. Τέλος—και αυτό είναι ίσως σπάνιο στους βυζαντινούς αυτοκράτορες—ήταν ένας άνθρωπος γλυκού και ανεχτικού ήθους· άγαπούσε καλύτερα τήν πειθώ παρά τή βία, ήταν έπεικής άκόμη και πρòς αυτούς που συνωμοτούσαν εναντίον του και οι περιπτώσεις που υπήρξε σκληρός από ανάγκη ή και από φόβο ήσαν εξαιρετικά σπάνιες στη ζωή του⁸¹, όπως ή τύφλωση τού γενναίου εκείνου Νικηφόρου Διογένη, τού γιου τού Ρωμανού (δ')⁸², και τò κάψιμο τού μοναχού Βασίλειου, άρχηγού και προπαγανδιστή τής βογομιλικής αίρεσης⁸³.

75. Εθθύμιος Ζιγαβηνός, Δογματική Πανοπλία, PG 130, στ. 21.

76. Εθθύμιος Ζιγαβηνός, ένθ' άνωτ., στ. 21. Βλ. και κατωτέρω, ό. 87.

77. Βρούνιος, σ. 151 και 230· Άνα Κομνηνή, τ. I, σ. 81.

78. Άνα Κομνηνή, τ. I, σ. 114.

79. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 51· Ch. Diehl, La société byzantine, ένθ' άνωτ., σ. 202.

80. Ch. Diehl, La société byzantine, ένθ' άνωτ., σ. 202· Α. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 507-8. Βλ. και Άλέξιον Κομνηνόν 25, ό. 42.

81. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 51-2· Ch. Diehl, La société byzantine, σ. 202.

82. Άνα Κομνηνή, τ. II, σ. 183-84.

83. Άνα Κομνηνή, τ. III, σ. 428· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 179. Ζωναράς, τ. III, σ. 743-44.

Ἐπειτα, ὑπῆρξε ἓνας μεγάλος στρατηγός. Πρὶν ἀκόμη ἀνέβη στὸ θρόνο εἶχε διοικήσει, καθὼς εἶδαμε, τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ Μ. Ἀσία, καθὼς καὶ ἐναντίον δυὸ στασιαστῶν, καὶ ἦταν ἐνδοξος γιὰ τὴ γενναϊότητά του καὶ τὶς νίκες του. Εὐχαριστιόταν νὰ ὀδηγῇ προσωπικὰ ὁ ἴδιος τὰ στρατεύματά του καὶ φρόντιζε ἰδιαιτέρα τοὺς στρατιῶτες του, ποὺ τὸν λάτρευαν. Πιὸ πολὺ ἀκόμη, ἦταν ἓνας μεγάλος διπλωμάτης. Ἦξερε θαυμάσια τὸν διπλωματικὸ ἄβακα τοῦ καιροῦ του, καὶ ἰδιαιτέρα τῶν γειτονικῶν πρὸς τὴν Αὐτοκρατορία κρατῶν, καὶ ἦταν σὲ θέση νὰ κρίνη, ποῦ ἔπρεπε νὰ χτυπήσῃ γιὰ νὰ βρῇ συμμάχους καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ κινηθῇ γιὰ νὰ προκαλέσῃ διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων του ⁸⁴. Ἐδῶσε ἀπτές ἀποδείξεις αὐτῆς τῆς λεπτῆς διπλωματίας καὶ εὐλυγισίας του κατὰ τὴ μεγάλη κρίση τοῦ τέλους τοῦ ἰα' αἰῶνα ποὺ ἔσφιξε τὴν Πρώτη Σταυροφορία πάνω στὴ βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ⁸⁵. Ἐνας Βυζαντινὸς χρονογράφος τοῦ ἰγ' αἰῶνα, ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔχει πολὺ καλὰ χαρακτηρίσει τὸν Ἀλέξιο, λέγοντας πῶς ὑπῆρξε ἓνας ἄνθρωπος αἰκάνος νὰ συλλάβῃ μεγάλους σκοποὺς καὶ ἰκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ μεγάλα ἔργα, καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπε μὲ δυὸ μόνο λέξεις: «μεγαλόβουλος καὶ μεγαλοεργός» ⁸⁶. Θριάμβευσε πάνω στοὺς βαρῶνους τῆς Ἀύσης, ὅπως τὸν Godefroy de Bouillon, τὸν Raymond de St. - Gilles, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸν ἀκόμη τὸ Νορμανδὸ Βοημοῦνδο, τὸν πρίγκιπα τοῦ Τάραντα, γιὰ αὐτοῦ τοῦ Robert Guiscard ποὺ ἦταν ὁ μεγάλος ἐχθρὸς τοῦ Βυζαντίου.

Μαζὶ μὲ αὐτὰ ἔμενε πολὺ βυζαντινός: εἶχε ἓνα συναίσθημα πολὺ εὐγενικὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, μιὰ σύλληψη πολὺ ὑψηλὴ τῶν καθηκόντων του ὡς χριστιανοῦ ἡγεμόνα, μιὰ ἰδέα πολὺ σταθερὴ τῆς ὑποχρέωσης ποὺ εἶχε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν καθαρότητα τῆς πίστεως, ἐμπνέοντας τὴ Δ ο γ μ α τ ι κ ῆ Π α ν ο π λ ῖ α ⁸⁷—ὁ ἴδιος ἔδωσε σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον καὶ τὴν ὀνομασία ⁸⁸—καὶ

84. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52· Ch. Diehl, La société byzantine, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 202.

85. Ch. Diehl, La société byzantine, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 202.

86. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 185. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52· Ch. Diehl, La société byzantine, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 203.

87. Εὐθύμιος Ζιγαβηγός, Δογματικὴ Πανοπλία, PG 130, σσ. 20-4. Πρβλ. Ch. Diehl, La société byzantine, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 203. Ἀπ' τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς καταπολέμησής τῶν ἑτεροδόξων διδασκαλιῶν στὸ Βυζάντιον ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α'), προέρχεται καὶ ἡ πραγματεία: «Λόγος τοῦ μεγάλου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἐκδοθεὶς παρ' αὐτοῦ πρὸς Ἀρμενίους δοξάζοντας κακῶς μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ», βλ. Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ΑΙΣ

νά την παραδότηση ἀκέραιη καὶ ἀμώμητη στοὺς διαδόχους του⁸⁹. Ὁ Ἀλέξιος εἶχε πλήρη συναίσθηση τῆς γενικῆς παρακμῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ ζητοῦσε νὰ ἐξυψώσῃ τὸ ἠθικὸ ἐπίπεδο ὄχι μόνον τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου⁹⁰, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τῶν ἀπλῶν ὑπηκόων του, ιδρύοντας καὶ προστατεύοντας σχολές^{90α}. Ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας Νικήτας ὁ τοῦ Σερρῶν (=ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτου Σερρῶν Στεφάνου;) δίκαια λέει «πὼς ὁ πολὺ καλὸς βασιλέας μας εἶναι ὑπέρμαχος τῆς εὐσεβείας καὶ πολλοὺς κόπους κατέβαλε γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως»⁹¹. Ὁ ρητοροδιδάσκαλος, φιλόσοφος, ἀστρολόγος καὶ ἰατρός Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός, ποὺ ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης τῆς Φιλιππούπολης, στὸν πρόλογο τῆς διαθήκης τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, λέει πὼς ἀπὸ Ἀλέξιος ἦταν ὁ πιὸ φημισμένος αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων καὶ πὼς ὀλάκερος ὁ κόσμος δὲ μπορεῖ νὰ χωρέσῃ τίς νίκες του καὶ τίς ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἐπιτυχίες του καὶ στρατηγικὲς του»⁹².

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, λέει πὼς ἦταν πράος, σταθερὸς καὶ εὐχαρὶς⁹³, καὶ συμφωνεῖ μαζί του ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Ζωναρᾶς, λέγοντας πὼς «δὲν ἦταν ὑπεροπτικὸς καὶ ἀλαζδνας, οὔτε δξύθυμος, οὔτε πολὺ φιλοχρήματος,

1 (1891), σ. 116-23, ποὺ ἀκολουθώντας τὴ συνηθισμένη διαλεκτικὴ μέθοδο τῆς τότε θεολογίας, μιλάει κατὰ τοῦ Εὐτυχιανισμοῦ, καὶ γι' αὐτὸ στρέφεται κατὰ τοῦ αἱρετικοῦ Νεῖλου, τοῦ σχετιζόμενου θεολογικὰ μὲ τοὺς Ἀρμένιους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Σωστά χαρακτηρίστηκε ὁ Ἀλέξιος (α') ὡς ὁ Spiritus Rector τῆς θεολογίας τῆς ἐποχῆς του, βλ. H. - G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, σ. 610.

88. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 223-24.

89. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52.

90. Νεκρὰ νομοθεσία τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ διατυποῦσα τὰ περὶ τῶν ψήφων καὶ ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς πανταχοῦ ἀρχιερεῖς, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ταῖς μητροπόλεσι καὶ ταῖς ἐπισκοπαῖς. . . εἰς P. Gautier, L'édit d'Alexis Ier Comnène sur la réforme du clergé, REB 31 (1973), κείμενο τῆς νομοθεσίας (ἐλληνικὸ) καὶ γαλλ. μετάφραση, σ. 178-204, σχόλια καὶ παρατηρήσεις P. Gautier, σ. 165-77.

90α. Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 177-78. Ἡβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52.

91. Νικήτας τοῦ Σερρῶν, μητροπ. Ἡρακλείας, Λόγος ἀπολογητικὸς καὶ ἐλεγκτικὸς, πὼς καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν οὐ προσδέχεται τὸν Νικαίας (Εὐστράτιον), ἐκδ. P. Ioannou, B 28 (1958), σ. 8.

92. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 106, καὶ E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 93.

93. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1400.

οὔτε τιμωρός, οὔτε ἀκόλαστος, οὔτε πότης, ἀλλὰ ἐπιεικὴς καὶ εὐπρόσοιτος, ἔτσι πού πῶ πολύ τὸν πλησίαζαν, ὅταν δὲν ἦταν κοντά του ἡ βασίλισσα Εἰρήνη, καθὼς δισταζαν μπροστά της γιὰ τὴν αὐστηρὴ καὶ ψυχρὴ βασιλικὴ της στάση»⁹⁴. Ὁ Oldericus Vitelis, κάτι τέτοιο θέλει νὰ ἐκφράσῃ, ὅταν μᾶς λέῃ πὼς «ἦταν πρὸς ὅλους προσηνῆς καὶ φιλικός»⁹⁵. Τονίζει ὅμως συγχρόνως ὁ Ζωναρᾶς, «τὴν ἀδυναμία του νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς συγγενεῖς του, δίδοντας σ' αὐτοὺς πλούσιες ἐτήσιες χορηγίες, ὑπηρετές, κατοικίαις ὅμοιες μὲ πόλεις, τόσο πολυτελεῖς πὰρ σὲ τίποτε δὲ διέφεραν ἀπ' τὰ ἀνάκτορα»⁹⁶. Ὁ ὑπομνηματογράφος Γεώργιος Τορνίκης, πού ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης Ἐφέσου, σὲ λόγο του γιὰ τὸ θάνατο τῆς κόρης του Ἄνας Κομνηνῆς 32, γράφει πὼς ὁ Ἀλέξιος, ὅσο καὶ ἡ Εἰρήνη, πού ἀβασίλευσαν, ἤξεραν καλύτερα νὰ βασιλεύουν καὶ νὰ κυριαρχοῦν πάνω στὸ θυμὸ τους, στίς ἐπιθυμίες τους καὶ σὲ ὅλα τὰ πάθη τους»⁹⁷. Καὶ εἰδικὰ γιὰ τὸν Ἀλέξιο λέει πὼς τὸν διέκρινε «δικαιοσύνη, φιλανθρωπία, πραότητα, ἐπιείκεια, συμπάθεια, ἔλεος, πίστη καὶ εὐσέβεια καὶ βλέπει κατὰ τὸ θάνατό του νὰ παίρνουν τὴν ψυχὴ του οἱ ἄγγελοι στοὺς οὐρανοὺς»^{97α}.

Ἐνας ποιητῆς ὀνομάζει τὸν Ἀλέξιο βασιλέα Ἡλιο καὶ τὴν Εἰρήνην βασίλισσα Σελήνη⁹⁸. Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἡ Ἄνα Κομνηνὴ 32 καὶ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, δίδουν στὸν Ἀλέξιο τὸν τίτλο τοῦ Μεγάλου⁹⁹. Ἡ τρίτη ἀπ' τοὺς ἀνωτέρω—ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅμως πὼς εἶναι κόρη του—δὲ διστάζει νὰ τὸν ὀνομάσῃ ἀδέκατο τρίτο τῶν ἀποστολῶν καὶ πὼς εἶναι ἄξιος νὰ ταχθῇ μὲ τὸ Μέγα Κωνσταντῖνο ἢ

94. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 765-66.

95. Oldericus Vitelis, PL 188, στ. 519.

96. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 767.

97. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄνης τῆς καισαρίσσης, σ. 235.

97α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 269.

98. C. Neumann, Griech. Gresch., ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ Βατικανοῦ τῆς Δογματικῆς Πανοπισίας τοῦ Εὐθύμιου Ζιγαβηνοῦ. Πρβλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 7.

99. Βρυέννιος, σ. 15 : τὰς Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου πράξεις. . . Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Λόγος εἰς τὸν κραταιὸν καὶ ἄγιον βασιλέα κύριον Μανουήλ, PG 135, στ. 958 : ὅτε τὸ κράτος τῆς Ρωμικῶν ἐξώνυτο γῆς τὸ θαῦμα τῶν βασιλέων, ὁ μέγας Ἀλέξιος. . . Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονωδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 35, σ. 84 : ὁ μέγας αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, Ἄνα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 241 : τὸν μέγαν Ἀλέξιον.

ἔστω ἀμέσως μετὰ ἀπ' αὐτόν»¹⁰⁰, νὰ τὸν κηρύξῃ «φωστήρα τῆς οἰκουμένης»¹⁰¹ καὶ νὰ μᾶς βεβαιώσῃ πὼς τῇ στιγμῇ τοῦ χαμοῦ του, «ἡ οἰκουμένη ὀλάκερη ἔπαθε συμφορά»¹⁰². Καὶ τέλος, ὁ δογματιστὴς μοναχὸς Εὐθύμιος Ζιγαβηνὸς τὸν θέλει «μέγιστο καὶ θεοκυβέρνητο αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ κατορθώματα ἦσαν περιφανῆ, λαμπρὰ καὶ ἀξιοθαύμαστα»¹⁰³.

Ἡ πρόσφατη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔχει ἀποφανθῆ πὼς ὁ Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας ποὺ φιλοδόξησαν καὶ πέτυχαν νὰ περιβληθοῦν τὴν πορφύρα, ὑπῆρξε, ὅχι μόνον ὁ πιὸ λαμπρὸς στρατηγός, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ὁ μόνος ἱκανὸς πολιτικός, ἀνώτερος ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰσαάκιο (α') 4 καὶ ἀπ' τὸν κακώτατο Ρωμανὸ (δ') τὸ Διογένη¹⁰⁴. Μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ του ἱκανότητα καὶ μὲ ἀδιάκοπη προσπάθεια κατάφερε νὰ δώσῃ τὴν τελευταία λάμψη στὸ Βυζάντιο καὶ μὲ τὴ δυναστεία του νὰ τὸ κρατήσῃ σὲ ἀρκετὴ ἀκμὴ γιὰ ἓνα ὀλάκερο αἰῶνα¹⁰⁵. Ὡς μόνον του μειονέχτημα βρίσκουν πὼς δὲν κατανοοῦσε τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα—ποὺ τόσο ἐπιδρῶν στὶς τύχες τῶν κρατῶν—καὶ γι' αὐτὸ εὐνόησε τόσο εὐκολὰ τὸ ἐμπόριο τῶν Βενετῶν μὲ τὰ προνόμια ποὺ ἔδωσε καὶ τοὺς φίλους του, τοὺς χαριστικὰ ῥιούς¹⁰⁶ καὶ τοὺς προνοιαῖ ῥιούς¹⁰⁷. Ἡ γυναίκα του αὐγοῦστα Εἰρήνη Δούκαινα¹⁰⁸, αὐτὴ ἡ κόρη τοῦ προδότη τοῦ Μαντζικέρτ¹⁰⁹ Ἀνδρόνικου Δούκα, γεννήθηκε προφανῶς στὴν ΚΠολη τὸ 1066¹¹⁰.

Ξέρομε πὼς παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο τὸ 1078 σὲ ἡλικία 12 χρονῶ! Ὁ

100. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 181. Πρὸβλ. Ch. Diehl, *La société byzantine*, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 201.

101. Ἄννα Κομνηνή, τ. III σ. 241.

102. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240.

103. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, *Δογματικὴ Πανοπλία*, PG 130, στ. 20.

104. G. Ostrogorsky, *Histoire*, σ. 371-72.

105. K. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 288.

106. K. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 320.

107. K. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 318-19.

108. Γιὰ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, βλ. Ch. Diehl, *Fig. Byz.*, s. II, σ. 58-85, ἑλλ. μετὰφρ., σ. 413-43.

109. Ἀτταλειάτης, σ. 161 : ὅτι τῶν ἐφεδρευόντων αὐτῷ τις, ἐξάδελφος ὢν τῷ τοῦ βασιλέως προγονῷ Μιχαῆλ, προβεβουλευμένῃ ἔχων τὴν κατὰ τούτου ἐπιβολήν, αὐτὸς τὸν τοιοῦτον λόγον τοῖς στρατιώταις διέσπειρε, Πρὸβλ. G. Ostrogorsky, *Histoire*, σ. 372 : *le traître de Mantzikert*.

110. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 105 καὶ 111, λέει πὼς τὸ 1081 ἡ μητέρα της δὲν εἶχε ξεπεράσει τὸ 150 ἔτος τῆς ἡλικίας της.

ἔγγαμος βίος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους περιγράφεται ἀπ' τὴν κόρη τους Ἄννα 32 καὶ εἶναι φανερό πὺς κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ γάμου τους ἡ θέση τῆς Εἰρήνης στὸ παλάτι δὲν ἦταν καὶ τόσο ἀσφαλῆς, λόγω τῆς ἀνοιχτῆς ἐχτροτήτας τῆς πεθερᾶς της Ἄννας Δαλασσηνῆς, μιᾶς φανατισμένης ἐχθρᾶς ὀλάκερης τῆς οἰκογένειας τῶν Δουκῶν¹¹¹, ἀλλὰ καὶ λόγω τῆς ἀφοσίωσης τοῦ ἀντρός της πρὸς τὴν πανέμορφη καὶ ἔξυπνη βασίλισσα Μαρία τὴν Ἀβασγιική¹¹². Μετὰ τὴν ἀνοδο τοῦ Ἀλέξιου (α') στὸ θρόνο (1. IV. 1081) γιὰ ἀνεξήγητους λόγους ἡ Εἰρήνη ἔμεινε μὲ τις ἀδελφές της, τὴ μητέρα της Μαρία τὴ Βουλγαρική καὶ τὸν μόνο προστάτη καὶ πάππο της, τὸν δραστήριο καί σαρρα Ἰωάννη Δούκα, τότε μοναχό, στὸ κατωπαλάτιον, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος μὲ τὴ μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνὴ καὶ τοὺς ἀδελφούς του κατέλαβε τὸ παλάτι τοῦ Βουκολέοντα¹¹³. Τὴν ἡμέρα τῆς στέψης τοῦ Ἀλέξιου (α') ἡ Εἰρήνη δὲ στέφτηκε μαζὶ του¹¹⁴.

Ὁ Ἀλέξιος εἶχε ἓνα ἀληθινὸ πάθος γιὰ τὴ χαριτωμένη Μαρία τὴν Ἀβασγιική καὶ ἦταν ἄλόγιστα διατεθειμένος νὰ θυσιάσῃ γι' αὐτὴ τὴ γυναίκα του Εἰρήνη¹¹⁵. Ἡ δραστήρια ἐπέμβαση τοῦ πατριάρχη Κοσμά (α'), φανατισμένου ὀπαδοῦ τῶν Δουκῶν, ποὺ ἀξιοῦσε νὰ στέψῃ τὴν Εἰρήνη¹¹⁶, τὸν ἔσωσε ἀπὸ ἓνα βαρὺ πολιτικὸ λάθος¹¹⁷. Ἐφτά μέρες μετὰ τὴ στέψη τοῦ Ἀλέξιου, στίς 11 τ' Ἀπρίλη, ὁ νέος βασιλέας μὲ τις εὐλογίες τοῦ πατριάρχη, ἔστειψε αὐγούστα τὴ γυναίκα του Εἰρήνη¹¹⁸. Ἡ ζωὴ της ὅμως δὲν εἶχε κατὰ πολὺ ἀλλάξει. Ὁ αὐτοκράτορας διατελοῦσε, ἀφοῦ κάπως ἀπαλλάχτηκε ἀπ' τὴν ἐπιρροὴ τῆς Μαρίας τῆς Ἀβασγιικῆς¹¹⁹, κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία τῆς μητέρας του, στὴν ὁποία σχεδὸν παραχώρησε τὴ διακυβέρνηση τῆς Αὐτοκρατορίας¹²⁰, καὶ ἔκανε, ὅπως μᾶς λέει σύγχρονός του χρονογράφος, «ἰδιαίτερη ζωὴ μὲ πολυάριθμες γυναῖκες, καθὼς δὲ μπορούσε νὰ κατανικήσῃ τὸ πάθος του γι' αὐτές καὶ νὰ προκαλῆ τὴ ζήλεια τῆς γυναίκας του»¹²¹. Καταλαβαίνει κανεὶς πόσο

111. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 106· Βρυένιος, σ. 107.

112. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 104· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747· Γλυκάς, σ. 622.

113. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 105.

114. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 67.

115. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397.

116. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 110.

117. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397.

118. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 110.

119. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397.

120. Βλ. Ἰωάννη Κομνηνόν 6, ὑ. 28-34.

121. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747· Γλυκάς, σ. 622. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ.

Ὁ Γρηγόριος Ταρωνίτης, διάφορος ἀπ' τὸν ὁμώνυμο πρωτεζάδελφό του, τὸν π ρ ὀ ε δ ρ ο ⁴ καὶ δ ο ῦ κ α τ ῆς Τραπεζούντας ⁵, φαίνεται πὼς θὰ διατελοῦσε κάτω ἀπ' τὴ δυσμένεια τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ὡς ἕνας ἀπ' τοὺς συγγενεῖς ποὺ ἤσαν ὀπαδοὶ τοῦ γιοῦ της, τοῦ σ υ μ β α σ ι λ έ α Ἰωάννη Κομνηνοῦ 34 ⁶, καὶ γι' αὐτὸ ἴσως, παρὰ τὴν ἡλικία καὶ τὰ προσόντα του, δὲν τὸν βλέπομε νὰ παίζη ἕνα ρόλο κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ του Ἀλέξιου (α') 15.

Μόλις ὁ Ἰωάννης (β') 34 ἔγινε κύριος τῆς κατάστασης, ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, προσέλαβε ὡς ἕνα ἀπ' τοὺς κύριους ὑπουργοὺς του, τὸν ξάδελφό του Γρηγόριο Ταρωνίτη, ποὺ ἤδη ἀπ' τὸ θεοῦ του Ἀλέξιο (α') 15 εἶχε τιμηθῆ μετὰ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο υ ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ «ἤξερε νὰ ἀσκῆ τὸ καθήκον του κατὰ τρόπο ὑπέροχο καὶ σπουδαῖο, χωρὶς ποτὲ νὰ βγῆ ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῶν δικαιωμάτων του» ⁷.

Κι ἔταν ὁ πρωτεζάδελφός του Ἰωάννης Κομνηνός 31, ποὺ μαζί μετὰ τὸν Γρηγόριο, ὁ πρῶτος διορίστηκε πρωθυπουργός, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, ἀποχώρησε ἐνωρὶς ἀπ' τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν, ὁ Γρηγόριος Ταρωνίτης ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀναπλήρωσε, ἔχοντας ὡς βοηθό του τὸν λ ο γ ο θ έ τ η τῶν σ ε κ ρ έ τ ω ν Γρηγόριο Καματηρό ⁸, σύζυγο τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, κόρης τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μιχαῆλ Δούκα καὶ ἀνεψιᾶς «τῆς ἀρχηγοῦ τοῦ γένους τῶν Δουκῶν καὶ μεγίστης βασιλίσσας Εἰρήνης Δούκαινας» ⁹.

4. Ὁ ἐπαναστάτης Γρηγόριος Ταρωνίτης ποὺ συναντήσαμε στὴν προηγούμενη προσωπογραφία, εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ο ε δ ρ ο υ, Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ 437-40: Τῷ Ταρωνίτι προέδρω κυρίῳ Γρηγορίῳ. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα τῆς γυναίκας του Εὐδοκίας· V. Laurent, BZ (1933), σ. 359: Εὐδοκία προεδρίσσα τῆ Ταρωνίτισσα.

5. Βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὁ. 8. Ὁ τίτλος τοῦ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο υ ποὺ φέρει (ὁ Γρηγόριος, ὁ γιὸς τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11) καὶ ὁ μετρημένος καὶ ἤσυχος χαρακτήρας του μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὸν συναυτίσωμε μετὰ τὸν ἐπαναστάτη π ρ ὀ ε δ ρ ο Γρηγόριο Ταρωνίτη, βλ. N. Adontz, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 250.

6. Χωνιάτης, σ. 10: κοινοῦται (ὁ Ἰωάννης β' 34) τὸ ποιητέον τοῖς ἐκ τῆς συγγενείας ἐκείνῳ φίλα φρονούσιν,

7. Χωνιάτης, σ. 13: καὶ τὸν Ταρωνίτην Γρηγόριος ὄντα πρωτοβεστιάριον... ὁ δὲ Γρηγόριος τῆς προκειμένης ἐχόμενος, μηδὲ μακρὰ βιβία ἢ γοῦν ἐκτείνων πόδας ὑπερβαθμίους, μονιμωτέρας ἰσχύος μετέλιχε. Θ. Σκουταριώτης, MB 7 (1894), σ. 188.

8. Χωνιάτης, σ. 13-4. Θ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 188.

9. Χωνιάτης, σ. 13-14. Θ. Σκουταριώτης, σ. 188. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 178: Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. A. Majuri, Anecdota Prodrōmea, Μοναχία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην κυρὸν Γρηγόριον τὸν Καματηρόν, σ. 531. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 325-29, 368-69, 489-97, 537-40 καὶ 549-52. MM 6 (1890), σ. 50: Βασίλειος μάγιστρος καὶ κριτῆς τοῦ βήλου, ὁ Καματηρός, ἀπὸ προσώπου Γρηγορίου, τοῦ υἱοῦ μου, καὶ λογαρια-

Δυστυχῶς δὲ μαθαίνομε τίποτε ἄλλο γι' αὐτὸν τὸν περίφημο ὑπουργό, τὸν Γρηγόριο Ταρωνίτη.

Ἐπίσης δὲν ἔχομε καμιὰ πληροφορία γιὰ γυναίκα του καὶ παιδιὰ του ¹⁰.

23. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. τέλη 1073 - †;)

Ὁ Ἰωάννης ¹ Κομνηνός, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας ², γεννήθηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1073 ³.

Τὸ 1081 ὁ θεῖος του Ἀλέξιος (α') 15 τὸν πρότεινε ὡς ὑποψήφιο γαμβρὸ γιὰ μιὰ κόρη του στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρίκο IV (1056-1105 † 1106) καὶ τοῦ ἐπέλεξε ἓνα ἐγκώμιο ὡς παιδιοῦ συνετοῦ καὶ ὠραίου ⁴. Ὁ αὐτοκράτορας ἐπιγαλέστηκε γιὰ τὰ προσόντα τοῦ μικροῦ αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα, ποῦ ἦταν ἓνα παιδί μόνις ὀχτῶ χρονῶ, τῆ μαρτυρία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς γερμανικῆς πρεσβείας κ ὀ μ η τ α Βουλχάρδου (Burchard) ποῦ εἶχε δεῖ τὸ παιδί καὶ εἶχε μιλήσει μαζί του, καὶ δήλωσε στὸ Γερμανὸ καίσαρα πὼς αἰδιὰ καὶ

στοῦ τοῦ σκερέτου τοῦ γενικοῦ, ὑπέγραφα' Νικόλαος Καλλικλῆς, σ. 332, ἀριθ. 19: Εἰς τὸν Χριστὸν ἱστάμενον ἐπὶ τῷ τάφῳ ὡς ἐκ προσώπου ἀμφοτέρων τοῦ τε λογοθέτου καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ κυρῆς Εἰρήνης μετὰ μοναχικοῦ σχήματος ἱσταμένον. Ἡ Εἰρήνη Δούκαινα σύζ. τοῦ Γρηγόριου Καματ. καὶ κόρη τοῦ Μιχαὴλ Δούκα.

10. Σχετικά, βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὁ. 17 καὶ 18.

23. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 135: τὸν υἱὸν τοῦ πανευτυχεστάτου σεβαστοκράτορος καὶ περιπεθῆτου ἀδελφοῦ τῆς βασιλείας μου, τ. II, σ. 147-51, 168, 169, 213· τ. III, σ. 66: Μερμηρκῶς δὲ (ὁ Ἀλέξιος α' 15) καὶ τὴν Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος ἤταν. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 513 (ἐπιστ. 6): Τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος· στ. 513 (ἐπιστ. 7): Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος· στ. 529 (ἐπιστ. 16): τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος· στ. 533 (ἐπιστ. 20): Τῷ σεβαστῷ (κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ) τοῦ σεβαστοκράτορος· Μαξιλιάνιος Πρόδρομος εἰς Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI22, VV 10 (1903), σ. 111, ἀριθ. 83-86, Τέσσερα ποιημάτια. Ὅστοι οἱ στίχοι ἐγένοντο εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦ πανσεβάστου ἐκείνου πρωτοσεβάστου, τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου. Κατέχομε ἐπίσης καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ Κομνηνῷ καὶ δουκὶ Δυρραχίου τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος, βλ. Zacos - Vegliery, ἀριθ. 2713, σ. 1503-5.

3. Ὁ πατέρας του Ἰσαάκιος 12 παντρεύτηκε τὴν Εἰρήνην τῆς Ἀλανίας κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1072, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὁ. 21, καὶ Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὁ. 6 καὶ 7.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 135.

ὁ Θεὸς δὲν τοῦ ἔχει δώσει παιδί, ὁ πολυαγαπημένος του ἀνεψιὸς ἔχει τὴ θέση πραγματικοῦ του παιδιοῦ»⁵.

Ἄνω Ἰωάννης ἄρχισε ἐνώρις τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ του σταδιοδρομία. Τὴν ἄνοιξή τοῦ 1092, σὲ ἡλικία 19 χρονῶν, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Ἰωάννη Δούκα, ἀδελφοῦ τῆς αὐγοῦστας Εἰρήνης Δούκαινας, διορίστηκε δ ο ὑ ξ τοῦ Δυρραχίου⁶ καὶ ἔλαβε ἀπ' τὸ θεῖο του τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ὦ⁷.

Τὸ 1094, καθὼς μπορούμε νὰ προσδιορίσωμε, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγα-

5. Ἄνω Κομνηνή, τ. I, σ. 135. Γιά τὸ ποῦς ἦταν ὁ κ ό μ η ς Burchard, βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 69, ὕ. 2.

6. Ἄνω Κομνηνή, τ. II, σ. 115, ὕ. 4 καὶ 3. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 143 καὶ G. Buckler, Anna Comnena, σ. 402-3, ὕ. 5, καὶ σ. 424· P. Gautier, L' évêque de Théophylacte Héphaïstos archevêque de Bulgarie, REB 21 (1963), σ. 163-64, καὶ Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 221, ὕ. 7· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 25, σ. 66, ὕ. 5. Γιά τὴ χρονολογία τοῦ διορισμοῦ του, βλ. G. Buckler καὶ D. Polemis, ἐνθ' ἄνωτ. Ὁ P. Gautier, L' évêque de Bulgarie, σ. 163, τοποθετεῖ τὸ διορισμὸ του στὴν ἄνοιξή τοῦ 1091, ἐνῶ στὴ μελέτη του, Le synode, διορθώνει: τὴν ἄνοιξή τοῦ 1092.

7. Γιά τὴν τιτλοφορία του, Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ἐνθ' ἄνωτ., ὕ. 2. Τὸ πὼς ὁ Ἰωάννης ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ὦ, καθὼς ἀνάλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ δ ο υ κ ό ς τοῦ Δυρραχίου, προκύπτει ἀπ' τὴ σφραγίδα του ποὺ διασώθηκαν μέχρι σ' ἐμῶς. Βλ. ἄνωτ. ὕ. 2, μὴ σφραγίδα του, ὅπου ἀναφέρεται ὡς ἀδουξ Δυρραχίου καὶ υἱὸς τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ ο υ. Κατέχομε καὶ ἄλλη σφραγίδα του στὴν ὁποία ἀναφέρεται «ὡς δούξ τοῦ Δυρραχίου μετὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ὦ», χωρὶς ὅμως τὴ μνεῖα «τοῦ υἱοῦ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ ο υ», Zacos-Veglery, ἀριθ. 2713 bis, σ. 1505: Κύριε, βοήθει τῷ σφ δούλω Ἰωάννη σ ε β α σ τ ῶ καὶ δουκὶ Δυρραχίου τῷ Κομνηνῷ. Κατὰ τὸν L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 228, ἀδιαπιστώνεται πὼς ὄχι μόνο ἓνας γιὸς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ἢ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ ἦταν σ ε β α σ τ ό ς, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἓνας γιὸς σ ε β α σ τ ο ὦ ἦταν κι αὐτὸς ἐπίσης σ ε β α σ τ ό ς, γι' αὐτὸ καὶ τόσο αἰφνίδια ἀεζήθηκα ὁ ἀριθμὸς τῶν σ ε β α σ τ ῶ ν. Γιά νὰ περιορίσουν οἱ Κομνηνοὶ αὐτὴ τὴν ἔκταση ποὺ ἔπαιρνε ὁ θεσμὸς, μερικῶς τοῦλ., κανόνισαν ἔτσι, στὴν ἐποχὴ τοῦ Μανουὴλ (α') Κομνηνοῦ 81, ποὺ οἱ ἀνεψιοὶ καὶ πρωτεξάδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορα νὰ ἀποτελοῦν μὴ νέα τάξη καὶ νὰ μὴ ἀναδεικνύωνται ὡς σ ε β α σ τ ο ί, ἀλλὰ ὡς: ὁ υἱὸς τοῦ (τάδε), βλ. τὸν τρόπο ἀναγραφῆς τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, χωρὶς τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ὦ, σὲ συνδουε τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 (Allatius, De Ecclesiae, σ. 688· Πάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307)· τῆς 12ης καὶ 13ης Μάρη 1157 (PG 140, στ. 177)· τῆς 2ας καὶ 6ης Μάρη 1166 (PG 140, στ. 286 καὶ 252)· τῆς 30ης τοῦ Γεννάρη καὶ τῆς 18ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1170 (VV 11 (1904), σ. 479 καὶ 490), καὶ μόνοι οἱ πιὸ μακρῖνοι συγγενεῖς νὰ συνεχίσουν νὰ φέρουν τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ὦ.

ρίας Θεοφύλακτος ὁ "Ηφαιστος⁸ μὲ γράμμα του στὸν αὐτοκράτορα, κατηγόρησε τὸν Ἰωάννη, πὼς προετοίμαζε μιὰ ἐπανάσταση ἐναντίον του⁹.

Τί λογῆς συνωμοσία ἦταν αὐτή, ποὺ εἶχε ὡς ἀρχηγὸ τῆς τὸ νεαρὸ ἀνεψιὸ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα; Νὰ ἦταν ἓνα γέννημα τῆς συνωμοσίας τοῦ Ἀρμένιου Ἀριέβη¹⁰ καὶ τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντίνου Οὐμβερτόπουλου¹¹,

8. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ποὺ κατηγόρησε, δὲν κατονομάζεται ἀπ' τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32 (τ. II, σ. 147)· ἀλλὰ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἀπ' τὸ 1088/9 - 1107/8 μὲ βεβαίωτητα ἦταν ὁ Θεοφύλακτος "Ηφαιστος, ὁ ὁποῖος ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1126, χωρὶς νὰ ξέρωμε ἂν μέχρι τότε ἦταν ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, βλ. P. Gautier, L' évêque de Théophylacte Héphaïstos, archevêque de Bulgarie, REB 21 (1963), σ. 159-78· R. Janin, OHE 6 (1965), σ. 417-18. N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 294.

9. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 147. Πρβλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 433· B. Leib, Complots à Byzance contre Alexis I Comnène (1081-1118), BS 23 (1962), σ. 252-53· N. Adontz, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 293-94· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 145. S. De Jongh, σ. 13· P. Cautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 224. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. P. Gautier, ἔνθ' ἄνωτ.

10. Ὁ Ἀρμένιος ἀρχηγὸς Ἀριέβης ὑπῆρξε ὁ ὑπερκομιστῆς τῆς Ἀχρίδας ἐναντίον τοῦ Ροβέρτου Γυσκάδου, Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 22· πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 87 καὶ 139. Κατέγραψε καὶ τὴ σφραγίδα αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ· βλ. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 622. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν ἐξορία του, δὲν ἔχομε πιά καμιὰ εἰδηση γι' αὐτόν.

11. Ὁ Κωνσταντῖνος Οὐμβερτόπουλος πιθανὸν νὰ ἦταν ἓνας ἀνεψιὸς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάδου, ἓνας γιὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Humbert de Hauteville ποὺ ἀναφέρει ὁ Malaterra, Historia Sicula, I 4, PL 149, στ. 1103. Πρβλ. Marquis De La Force, Les conseillers latins d' Alexis Comnène, B 11 (1936), σ. 164-65. Ἦλθε νὰ ζητήσῃ τὴν τύχη του στὸ Βυζάντιο στὸν καιρὸ τοῦ Μιχαῆλ (ζ') ἢ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη, γιατί ἤδη βρισκόταν ἐκεῖ κατὰ τὸ κίνημα τῶν Κομνηνῶν. Στις 14 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1081, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 15 ἐπισκέφθηκε τὸν Οὐμβερτόπουλο μὲ τὸ σκοπὸ νὰ πετύχῃ τὴ βοήθειά του καὶ ὁ Νορμανδὸς ἀμέσως τάχθηκε μὲ τὸ μέρος του, βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 74. Τὸ ἴδιο ἔτος, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ Ροβέρτου Γυσκάδου, ὁ βασιλεὺς τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὴ διοίκηση τῶν ἀφραγγικῶν ταγματῶν, βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 162. Τὸ 1086 ἀνακλήθηκε ἀπ' τὴν Κύζικο καὶ στάλθηκε στὴν Ἀδριανούπολη ἐπικεφαλῆς ἑνὸς σώματος Κελτῶν, βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 83. Ἐπρεπε νὰ πάρῃ μέρος στὴ μάχη ποὺ θὰ ἔδινε ὁ Τατίσιος πρὸς τοὺς Πετσαεγγίχους κοντὰ στὴ Φιλιππούπολη καὶ διαχείμασε μὲ τὰ στρατεύματά του στὴν Ἀδριανούπολη, βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 84 καὶ 86. Μέρα τρίτη, 29 τ' Ἀπριλίου τοῦ 1091, διοικούσε ἀκόμη τοὺς Κέλτες στὴ μάχη τοῦ Λεβουνίου, βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 141. Ἐπειτα μὲ τὸν Ἀριέβη συνωμότησε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα (1093/4)· νὰ ἤθελαν ὁ Ἀρμένιος καὶ ὁ Νορμανδὸς νὰ προβάλουν, χάρι τῆς νομιμότητος, ὡς αὐτοκράτορα, τὸν Ἰωάννη, γιὰ νὰ κυβερνοῦν αὐτοὶ στὸ ὄνομά του; Σὲ ἀντίθεση ἀπ' τὸν Ἀριέβη, ὁ Κωνσταντῖνος Οὐμβερτόπουλος ἀνακλήθηκε γλήγορα ἀπ' τὴν ἐξορία, γιατί τὸν βλέπομε νὰ παίρῃ μέρος στις ἀρχὲς τοῦ 1095 στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν, βλ. PG 137, στ. 972· πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 217· Κωνσταντῖνου σεβαστοῦ

ὅπως κάποιος διαβλέπει¹², καθὼς ὁ μνηστὴς ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας εἶχε τὴν ἔδρα του στὴν Ἀχρίδα, τῆς ὁποίας ὁ Ἀρμένιος Ἀριέβης ἦταν τελευταῖα ὁ κυβερνήτης;

Εἶναι ἀξιοσημείωτο πὺ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 διηγεῖται αὐτὴ τὴν ὑπόθεση μερικὲς γραμμὲς μετὰ τὴν προηγούμενη — τῆς συνωμοσίας, ἀποκάλυψης, σύλληψης, δήμευσης καὶ ἐξορίας τοῦ Ἀριέβη καὶ τοῦ Οὐμβερτόπουλου¹³ — καὶ αὐτὸ ἀφήνει νὰ ὑποτεθῇ, ἐκτὸς ἐνὸς δεσμοῦ μεταξὺ τους, τὸ πῶς λίγο μιὰ συνταύτιση στὴ σκέψη.

Εἶδαμε πῶς πάνω τοὺς ἔπαινους τοῦ αὐτοκράτορα — θεῖου του γιὰ τὸν Ἰωάννη. Ἀλλὰ τὸ μικρὸ ἐκεῖνο ἀγὸρι μεγάλωσε, καὶ μεγαλώνοντας ἔγινε, σύμφωνα μὲ κάποιον, «ένας πολυπράγμων, αὐθάδης καὶ ματαιόδοξος, καθὼς καὶ ὑπερήφανος καὶ ἀπ' τὴ φύση του ταραχοποιός»¹⁴.

Μποροῦμε ὅμως νὰ δοῦμε καὶ ἀπὸ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τὸν Ἰωάννη. Μήπως στὴν ψυχὴ τοῦ ἀπειροῦ ἀκόμη νέου στάλαξε μὲ τὸν καιρὸ ἓνα παράπονο πὺς ὁ θεὸς του Ἀλέξιος (α') 15, νεότερος ἀπ' τὸν πατέρα του Ἰσαάκιο 12, πῆρε μέσα ἀπ' τὰ χέρια του τὴ βασιλεία, κ' ἔτσι σκέφτηκε νὰ τὴ διεκδικήσῃ γιὰ λογαριασμὸ του; Πάντως βλέπομε τὸν Ἀλέξιο (α') 15 νὰ ἔχῃ ἀνησυχῆσει ἀπ' τὸ γράμμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου, νὰ μὴ μπορέσῃ νὰ κλείσῃ μάτι, καὶ τοὺς θεῖους τοῦ κατηγορουμένου Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16 καὶ Νικηφόρο Μελισσηνὸ νὰ ἀποδέχωνται στὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο μέσα στὴν πορφυρὴ αὐτοκρατορικὴ σκηνή, πὺ εἶχε στηθῆ κοντὰ στὴ Φιλιππούπολη, τὶς κατηγορίες¹⁵.

Ὁ Ἰωάννης, χάρι στὴν ἄμεσο, δραστήρια — μέσα σὲ δύο εἰκοσιτετράωρα ἔφτασε ἀπ' τὴν ΚΠολη στὴ Φιλιππούπολη — καὶ ἐπιβλητικὴ ἐπέμβαση τοῦ πατέρα του Ἰσαάκιου 12, οὔτε κἀν ἐξετάστηκε πάνω στὴν ὑπόθεση, καὶ ἔλαβε ἐξουσιοδότηση ἀπ' τὸ θεῖο του νὰ ἐπανέλθῃ στὴ θέση του.¹⁶

τοῦ Οὐμπέρτου. Καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1095), τὸν βλέπομε νὰ πολεμᾷ τοὺς Κομάνους, βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 193. Κατέχομε πολλὲς σφραγίδες του, πὺ ἀπ' αὐτὲς μαθαίνομε τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σταδιοδρομίας του: πρωτοκουροπαλάτης, ναβελησσιμος, πρωτοναβελησσιμος καὶ σεβαστός, βλ. Fr. Barisic, *De sigillo plumbeo byzantino Sirmi nuper invento*, *Zbornik philos. Falkult.* 8 (1964), σ. 183-90: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Κωνσταντίνῳ πρωτοναβελισσίμῳ καὶ δουκὶ τῶν Θρακισίων. Τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει κακῶς ἀγνωσθῆ, κατὰ τὸν V. Laurent, καὶ καὶ πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς δουκὶ τῷ Οὐμπέρτῳ.

12. B. Leib, *Complots à Byzance*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 252-53.

13. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 146-47· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 741.

14. B. Leib, *Complots à Byzance*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 253.

15. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 150.

16. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 149-51.

“Όλα αυτά έγιναν μέσα στη σιγή του βασιλέα μεταξύ των αυτοκρατορικών συγγενών, χωρίς κανείς ξένος να παρίσταται. ‘Ο ‘Αλέξιος (α΄) 15 προπέμποντας τον αδελφό του για την ΚΠολη, τον καθησύχασε για την τύχη του γιου του ‘Ιωάννη και του σύστησε να ανακοινώσει την αίσια λύση της υπόθεσης στη μητέρα τους, την υπέρνω σχεδόν των βασιλέων “Άννα Δαλασσηνή”¹⁷. ‘Ο ‘Ιωάννης γύρισε πραγματικά στην έδρα του, στο Δυρράχιο.

‘Αλλά τον ίδιο χρόνο (του 1094) ο αυτοκράτορας τον μετεκάλεσε και τον πρόσταξε να πολεμήση τον Σέρβο ζ ο υ π ά ν ο της Ρασκίας (Razhan, Rascia) Βολκάνο (Voukan ή Bolkan)¹⁸. ‘Ο ‘Ιωάννης, που ή πρωτεξαδέλφη του “Άννα Κομνηνή 32 θέλει να μᾶς τον παρουσιάση «σάν ένα άπειροπόλεμο και πώς ξεκίνησε σ’ αυτή τή σοβαρή έκστρατεία, σάν ένας νέος άνθρωπος που δέν όνειρευόταν παρά μάχες»¹⁹, επικεφαλής αξιολόγων στρατιωτικών δυνάμεων, άφου πέρασε τον Sitnitsa ποταμό που διαρρέει στο Λιπένιο (σημ Lipljan στη δασώδη κοιλάδα του Sitnitsa), στρατοπέδευσε γύρω άπ’ τους πρόποδες του όρους Ζυγοῦ, άπέναντι άπ’ τὸ φρούριο Σφεντζάνιο, που μέσα σ’ αυτό ήταν ό-χυρωμένος ο Βολκάνος²⁰.

Αυτή ή κίνηση δέν έμεινε άπαρατήρητη άπ’ τὸ Σέρβο, ο όποιος και πάλι άπηύθυσε προτάσεις για ειρήνη στον ‘Ιωάννη, δίδοντας και την ύπόσχεση πὸς θά άπολυτερώση τους Βυζαντινούς αιχμαλώτους που κατείχε και πὸς στο μέλλον θά διατηρή ειρήνη με τους Έλληνες. ‘Αλλά όλα αυτά δέν ήταν παρά προσχήματα, ενώ στην πραγματικότητα έξοπλιζόταν για να έξαπολύση μιὰ αίφνιδια επίθεση κατά του αντίπαλου του.

17. “Άννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151.

18. “Άννα Κομνηνή, τ. II, σ. 168. Ποιός ήταν αυτός ο Βολκάνος της ‘Α λ ε ξ ι ά δ α ς, που ο Chalandon (τ. I, σ. 142 κεξ.) τον λέει Bolkan και ο G. Ostrogorsky (Histoire, σ. 381-82) τον λέει Voukan; ‘Ο Alexis Pétroff, Constantin Bodin, Mélanges Lamarsky, Saint Pétersbourg 1883, σ. 239 κεξ., θέλησε να τον συνταυτίση με τον ήγεμόνα της Ζέτα Κωνσταντίνο Bodin (1081-1101), αλλά ο F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 142-44, βασιζόμενος στον πρεσβύτερο της Διοκλείας, άπόδειξε πὸς ο Βολκάνος ήταν ο ζ ο υ π ά ν ο ς της Razhan, πόλης που βρισκόταν στις δεξιές όχθες του ποταμού Morava και τις κλιτύες του όρους Véliki Balkan της Βουλγαρίας, και πρωτεύουσα της Ρασκίας, που κατάφερε να γίνη σχεδόν ανεξάρτητος άπ’ τον Bodin ήγεμόνα κατά την αιχμαλωσία του Bodin, άπ’ τους Έλληνες ή κατά τή μακρά έκστρατεία αυτού του τελευταίου κατά της Ραγούσας. Και οι νεώτεροι ιστορικοί, όπως ο G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 368, 380, 387 για τον Bodin, και σ. 381 για τον Βολκάνο (Voukan), συμφωνοῦν με την άποψη του Chalandon.

19. “Άννα Κομνηνή, τ. II, σ. 168: ‘Ο δὲ (‘Ιωάννης) οἶα άπειροπόλεμος και σφαδάζων ως νέος πὸς μάχας...

20. “Άννα Κομνηνή, τ. II, σ. 167 και 168.

“Όταν ὁ Βολκάνος ξεκίνησε ἀπ’ τὸ φρούριο κατὰ τοῦ Ἰωάννη, ἕνας μοναχὸς ποὺ κατάρφερε νὰ φτάσῃ στὸ ἑλληνικὸ στρατόπεδο καὶ νὰ παρουσιαστῇ στὸν Ἰωάννη, τοῦ ἀνάφερε τὶς προθέσεις καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ Βολκάνου, ἀλλὰ ὁ δ ο υ ξ τὸν ἐδιώξε, καθὼς τὸν χαρακτήρισε ὡς «ψεύτη καὶ ἀπατεῶνα». Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας ποὺ ἐπακολούθησε, ὁ Βολκάνος ὄρμησε ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου τῶν Βυζαντινῶν, καὶ καθὼς τοὺς βρῆκε στὸν ὕπνο, σκότωσε ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ στρατιωτῶν μέσα στὶς σκηνές τους· πολλοὶ ἄλλοι ποὺ πῆραν εἶδηση τί γινόταν, ἔφευγαν δρομαῖοι, ἀλλὰ κατὰ τὴ φυγὴ τους παρασύρθηκαν ἀπ’ τὸν κλύδωνα τοῦ ποταμοῦ ποὺ ἔτρεχε ἐκεῖ κοντά, καὶ πνίγηκαν.

Ἔτσι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ καταστράφηκε, ἐνῶ ὁ Βολκάνος κατάρφυγε καὶ πάλι στὸ Σφεντζάνιο. Ὁ Ἰωάννης μὲ τοὺς λίγους ποὺ τοῦ ἀπόμειναν πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Λιπένιο. Μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ εἶχε δὲ μπορούσε πιά νὰ πολεμήσῃ τὸ Σέρβο ἀρχηγό, κ’ ἔτσι τράβηξε γιὰ τὴν ΚΠολη, γιὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ ὁ ἴδιος ἐκεῖ τὸ νέο τῆς ἀποτυχίας του, ἐνῶ ὁ Βολκάνος καθὼς βρῆκε τὴν περιοχὴ ἀνυπεράσπιστη λεηλατοῦσε τὶς παρακείμενες πόλεις, κατάρκαψε τὴν ἔξω ἀπ’ τὰ Σκόπια ὑπαιθρο, κατέλαβε καὶ λεηλάτησε ὅλη τὴν ὄρεινὴν περιοχὴ, ὅπου ἦταν ἡ Βράνια, πόλη στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Morana τῆς Βουλγαρίας. Μόνο ἔτσι γύρισε στὴ χώρα του, φορτωμένος μὲ τοὺς θησαυροὺς ποὺ μάζεψε ἀπ’ τὶς λεηλασίες του ²¹.

Χάρη στὴ συμπάθεια ποὺ ἔτρεφε ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15 πρὸς τοὺς συγγενεῖς του, καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἰσαάκιο 12 ²², ὁ Ἰωάννης δὲν ἔχασε τὴ θέση του, ἀλλὰ ἀπ’ τὴν ΚΠολη ξαναγύρισε καὶ πάλι στὸ Δυρράχιο, ὅπου τὸν συναντᾶμε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1096 ²³, νὰ ὑποδέχεται σ’ αὐτὴ τὴν πόλιν ἕνα ἀπ’ τοὺς ἀρχηγούς τῆς πρώτης Στρυμοφορίας, τὸν Hugues le Mainé, κόμητα τοῦ Vermandois, Οὐβὸν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, ἀδελφὸ τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππου I (1060-1108).

Ὁ Οὐγγὸς ἐρχόμενος ἀπ’ τὴν Ἰταλία εἰδοποίησε μὲ ἕνα πομπῶδες γράμμα τὸν Ἀλέξιο (α΄) 15 γιὰ τὴν προσεχῆ ἀφιξὴ του, ἔχοντας τὴν ἀξίωση νὰ γίνῃ δεχτὸς μὲ τὶς τιμὲς ποὺ ἀρμόζουν στὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ του ²⁴. Φαίνεται

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 168-69. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 149-50.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 65, 106, 113· Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανὸν (Κομνηνόν), σ. 32.

23. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Riant, Inventaire critique des lettres historiques des croisades, Archives de l’Orient latin, Paris 1880, σ. 120-21.

24. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 213. Στὸ γράμμα ποὺ ἡ Ἄννα 32 καταχωρεῖ, ὁ Οὐγγὸς φέρεται νὰ λέῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του πῶς εἶναι «ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων καὶ ὁ μείζων τῶν ὑπ’ οὐρανῶν». ὁ Riant, ἐνθ’ ἄνωτ., σ. 120-21, προτείνει νὰ ἀναγνωστῇ ἀντὶ «rex regum», «Hu-

πώς ο αυτοκράτορας με τη λήψη αυτού του γράμματος, καθώς δεν ήξερε τις δυνάμεις που έφερε μαζί του ο Γάλλος πρίγκιπας, φοβήθηκε μια επίθεσή του κατά του Δυρραχίου. Άμέσως έγραψε γράμματα και πρόσταξε τον Ίωάννη να παρακολουθήσει απ' τή ξηρά, τόν δε δούκα του στόλου Νικόλαο Μαυροκαταλών να έπαγρυπνή στη θάλασσα, για να είναι ενήμερος των κινήσεων του Ούγγου.

Αυτός ο τελευταίος που αγαπούσε πολύ την επίδειξη, ανάγκηγισε στο δούκα του Δυρραχίου την άφιξή του με είκοσιτέσσερις ιππότες, που φορούσαν χρυσούς θώρακες και περικνημίδες. Ο Ίωάννης έθρεψε μια ύψηλή ιδέα για τις δυνάμεις του κόμητα και διπλασίασε την προσοχή του.

Άλλά ο Ούγγος ήταν προορισμένο να φτάσει στο Δυρράχιο σε κακά χάλια. Αναχωρώντας απ' τὸ Βάρι έχασε σε μια πολύ μεγάλη τρικυμία όλα του τὰ πλοία, εκτός από ένα, που πάνω σ' αυτό επέβαινε ο ίδιος. Απ' αυτό το πλοίο με λίγους δικούς του αποβιβάστηκε σε μια ακτή, μεταξύ του Δυρραχίου και του άκρωτηρίου Πάλους, όπου δυο άνθρωποι του δούκα του Δυρραχίου, απ' αυτούς που είχαν διαταγή να άνηνεύουν την άφιξή του, τόν παραλάβαν και τόν έφεραν στο Δυρράχιο, όπου ο Ίωάννης τόν καλοδέχτηκε και του παράθεσε πλούσιο τραπέζι στο παλάτι του.

Μετά απ' αυτή την εύωχία, τόν φιλοξενούσε κοντά του, «με άνεση μέν, αλλά όχι όλότελα ελεύθερο» — πάντα τόν ύποψιαζόταν — μέχρι που ο αυτοκράτορας έστειλε τὸ ναύαρχο Μανουήλ Βουτουμίτη και τόν παράλαβε ²⁵.

Σύμφωνα με μια άλλη πηγή, δυτικής προέλευσης, μαζί με τόν Ούγγο Ιε Mainé ήταν και ο Γουλιέλμος, γιός του μαρκήσιου Eude και τῆς Emma, άδελφῆς του Ροβέρτου Γυσκάρδου. Ο πληροφοριοδότης, ένας Σταυροφόρος απ' τή μεσημβρινή Ίταλία που συνέγραψε μια ιστορία τῆς πρώτης Σταυροφορίας, καθώς άπηχεϊ τή γνώμη τῆς πλειονότητας των Στρυφών, «δὲ χάνει τήν εύκαιρία», καθώς παρατηρεϊ Γάλλος ιστορικός, «χι δικός μας, «να χύση τὸ μίσος του κατά του Άλέξιου (α') 15, που γι' αυτόν είναι ο άνομος, ο άθλιος αυτοκράτορας» ²⁶.

go, filius et frater regum Francorum». Κατά τόν Β. Leib, "Άννα Κομνηνή, τ. II, σ. 213, ύ. 1, αυτή ή έρμηνεία είναι άνωφελής: ή "Άννα 32 δὲν κάνει τίποτε άλλο, παρά να ειρωνεύεται ἐδῶ τὸν εγωϊσμό και τήν άλαζονία του Φράγκου, που σφετεριζόταν τὸν τίτλο του βασιλέα, ἐνῶ δὲν ήταν παρά άδελφός ενός ρήγα.

25. "Άννα Κομνηνή, τ. II, σ. 213-14. Για τήν ιδιότητα και τὸ βαπτιστικό όνομα του Βουτουμίτη, βλ. αὐτόθι, σ. 69, 160, 163-64, 236, και τ. III, σ. 11-13. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 174-75.

26. Ο Louis Bréhier (1868-1951) εις Histoire Anonyme de la première Croisade, σ. 15, ύ. 10.

Λέει λοιπόν ὁ Ἰταλὸς Σταυροφόρος ποὺ ἦταν σύγχρονος τῶν γεγονότων, πὼς «ὁ κυβερνήτης τοῦ Δυρραχίου», ὁ Ἰωάννης, «καθὼς πληροφορήθηκε τὴν ἄφιξή τῶν δυὸ σοφῶν καὶ εὐγενῶν αὐτῶν ἀνδρῶν, ἔθρεψε μέσα στὴν καρδιά του ἕνα κακὸ σκοπὸ. Πρόσταξε νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν κάτω ἀπὸ φρουρήσῃ στὴν ΚΠολη, μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ὀρκιστοῦν πίστῃ σ' αὐτόν». ²⁷

Διήγησις ὁλότελα διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 32, ποὺ μᾶς παρέχει τόσες λεπτομέρειες γιὰ τὴ φιλόξενη ὑποδοχὴ ποὺ τοὺς ἔκανε ὁ Ἰωάννης, ἂν καὶ διακριτικὰ τοὺς παρακολουθοῦσε, καθὼς εἶχε ὑπόψῃ του τὴ συμπεριφορὰ τῶν Νορμανδῶν τοῦ Γυσκάρδου, ποὺ λίγο προηγουμένως εἶχαν καταλάβει τὸ Δυρράχιο. Καὶ τέλος, μὲ τὴ συνοδεία ἀνώτατου αὐτοκρατορικοῦ ἀξιωματοῦχου τιμητικὰ ὀδηγήθηκαν στὴν ΚΠολη, ὅπου ἔδωσαν τὸν ὄρκιο πίστεως στὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Οὐγγος le Mainé ἦταν ὁ πρῶτος Σταυροφόρος ἀρχηγὸς ποὺ ὑποτάχθηκε σὰ μέτρα ποὺ ἀξιῶσε ὁ Ἀλέξιος (α') ἀπ' τοὺς ἡγεμόνες τῆς πρώτης Σταυροφορίας ²⁸.

Δὲ ξέρομε πότε ἀκριβῶς ὁ Ἰωάννης ἀποχώρησε ἀπ' τὴ θέσῃ τοῦ δουκὸς τοῦ Δυρραχίου. Ἀπ' τὸν Αὐγούστο τοῦ 1096 μὲν τὸ 1103/4 συναντᾶμε τὰ ἔγγραφα του, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ κατέχη τὰ ἀξιώματα τοῦ ἀναγραφέως καὶ τοῦ μεγάλου δευσεπτικῆς ²⁹.

Τὸ 1105 πέθανε, καθὼς εἶδαμε, ὁ θεῖος του Ἀδριανὸς Κομνηνὸς 16, τιμημένος μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ³⁰, ἐνῶ λίγο προηγουμένως τὸ 1102/4 εἶχε πεθάνει ὁ πατέρας του, ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος 12 ³¹.

Φαίνεται πὼς ὁ Ἰωάννης, ὡς πρωτότοκος γιὸς τοῦ μόνου τότε σεβαστοκράτορα ποὺ ἐξέλιπε, διαδέχθηκε τὸ θεῖο του Ἀδριανὸ 16 στὸν τίτλο τοῦ περιφανεστάτου πρωτοσεβαστοῦ ³², ἐνῶ ἀπ' τὸ

27. Histoire Anonyme de la première Croisade, σ. 15.

28. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 174.

29. F. Dölger, Schatzkammern des Heiligen Berges, ἀριθ. 121, σ. 331-32. Ὁ Ν. Bănescu, La signification des titres de πραιτωρ et de προνοητής à Byzance aux XI et XII siècles, Miscellanea Giovanni Mercati, III (= Studi et Testi, 123 [1946], εἰδικὰ σ. 394), ὑποστηρίζει πὼς οἱ πραιτορες, ἀναγραφεῖς καὶ προνοητὲς ἦσαν ἀρχηγοὶ ἀναγραφῆς.

30. Βλ. Ἀδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὁ. 15 καὶ 4.

31. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὁ. 75.

32. Θεόδωρος Βαλαμῶν, PG 138, σ. 768· PG 119, σ. 765-68· Μαγγάνειος Πρόδρομος εἰς Συν. Πατριστηρίου, VV 10 (1903), σ. 111 (βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 2): τοῦ πανσεβά-

1103/4 τὸν εἶχε ἤδη διαδεχτῆ στὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δομεστίκου³³, προφανῶς τοῦ δομέστικου τῶν σχολῶν τῆς Δύσης, καθὼς αὐτὸ τὸ ἀξίωμα κατεῖχε ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνὸς 16.³⁴

Τελευταῖο τίτλο ποὺ ὁ Ἰωάννης παρουσιάζεται νὰ ἔλαβε εἶναι αὐτὸς τοῦ μεγάλου δουκός, ποὺ σήμαινε πὼς ἔγινε ὁ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ναυτικῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας³⁵. Οἱ πηγές δὲν μᾶς δίδουν τὴ δράση του ὡς ἀρχιναύαρχου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, ἀλλὰ καὶ ἄλλος μέγας δούξ, ὁ Ἰσαάκιος, σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς³⁶, εἶναι ὀλίγελα ἄγνωστος στὶς πηγές.

Ὁ Ἰωάννης παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090³⁷, καθὼς φαίνεται, τὴ Μαρία³⁸ Δούκαινα, κόρη τοῦ πρωτοστράτορα Μιχαὴλ Δούκα, ἀδελφοῦ τῆς

αυτοῦ ἐκείνου πρωτοσεβάστου, τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου. [Μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσεβάστου πρωτοσεβάστου φέρεται καὶ ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνὸς 16 στὸ σιγίλλιο τοῦ Ἀλέξiou (α') 15 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1084, βλ. Ἀδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 4]. Σπ. Λάμπρος, NE 8(1911), ἀριθ. 50, σ. 19-21. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23(1965), σ. 224, ὑ. 17: le titre (de ptorosébaste) passa alors à Adrien Comnène, frère d' Alexis I, auquel succéda très probal lement Jean Comnène, fils du premier sebastocrator Isaac, le frère d' Alexis I (Néos Hell. VIII, 19-21). Zacos-Vegle-ry, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26 (βλ. Ἀλέξiou Κομνηνὸν 53, ὑ. 2).

33. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 29.

34. Βλ. Ἀδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 9, καὶ Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 4, ὅπου ὁ Βρυένιος, σ. 19-20, ἐπεξηγεῖ πὼς ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν (τῆς Δύσης) στὸν καιρὸ του ἀποκαλοῦνταν μέγας δομέστικος.

35. Σπ. Λάμπρος, NE 8(1911), ἀριθ. 50, σ. 19: Ἐπὶ τοῖς εἰκονίσμασι τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ μεγάλου δουκὸς κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τῆς πρωτοσεβαστῆς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Εὐεργέτου. Γιά τὸν τίτλο, βλ. E. Stein, Untersuchungen zur spätbyzantinischen Verfassungs- und Wirtschaftsgeschichte, Mitt. zur Osman. Gesch. 2(1923-25), σ. 57. R. Guillard, Mégaduc, BZ 44(1951), σ. 222 κεξ.

36. Zacos-Vegle-ry, ἀριθ. 2751, σ. 1566-67. Βλ. καὶ Θεοδώραν Κομνηνὴν, σύζυγον τοῦ μεγ. δούκα Ἰσαάκιου. Εἰς τοὺς μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνοὺς.

37. Καθὼς γεννήθηκε τέλη τοῦ 1073, καὶ θά παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 16-17 χρονῶ, κατὰ τὴ συνήθεια, φτάνομε στὸ ἔτος 1090.

38. Τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας του Μαρία, ποὺ ἔσως ὅμως ἦταν τὸ μοναχικὸ τῆς ὀνομα, προκύπτει ἀπὸ ποίημα τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικα, Σπ. Λάμπρος, NE 8(1911), ἀριθ. 51, σ. 20-1:

τὴν σύζυγον πρίν, νῦν δ' ἀδελφὴν Μαρίαν

ἀς σημειωθῆ ὅμως πὼς καὶ ἡ μάμμη τῆς Μαρίας, ἡ σύζυγος τοῦ πρωτοπρόεδρου Ἀνδρόνικου Δούκα, λεγόταν καὶ αὕτη Μαρία, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 21, σ. 58. Μιὰ ἀδελφὴ τῆς λεγόταν Εἰρήνη, βλ. Γρηγόριον Ταρωνίτην 22, ὑ. 9. Δὲν ἀποκλείεται ἡ Μαρία κατὰ τὴ μοναχικὴ τῆς κοινὰ νὰ διατήρησε τὸ κοσμικὸ τῆς ὄνομα, καθὼς ἔχομε καὶ τέτοια παραδείγματα MM 4(1871), σ. 367: τοῦ μακκρίτου Κομνηνοῦ κυροῦ Κωνστα-

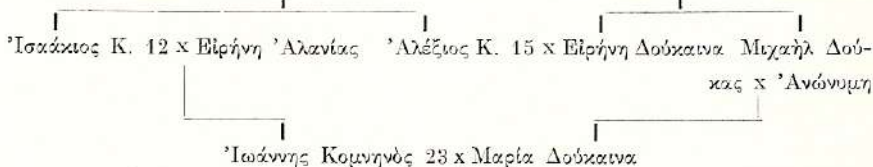
αυγουστας Ειρήνης Δούκαινας³⁹, πού ἔτσι αὐτὴ ἡ τελευταία ἦταν θεία τῆς γυναικάς πού πήρε, ἀλλὰ καὶ δική του θεία ἐξ ἀγχιστείας⁴⁰.

Κατὰ μιὰ ἀγνωστὴ χρονολογία, καθὼς φαίνεται ἕμως μετὰ τὸ 1130, ὁ Ἰωάννης, πού τότε θὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 57 περίπου χρονῶ, ἔγινε μοναχὸς μετὰ τὸ ὄνομα Ἰγνάτιος⁴¹ καὶ ἡ γυναίκα του Μαρία ἔγινε μοναχὴ — πού εἴτε διατήρησε τὸ κοσμικὸ τῆς ὄνομα εἴτε τότε τὸ πρόσλαβε ὡς μοναχικὸ⁴² — καὶ γαρμιζοντας τὸ παλάτι τοῦ πατέρα του ἀπ' τὰ θεμέλια⁴³, οἰκοδόμησε μιὰ και-

ντίνου τοῦ Μκλιασηνοῦ, τοῦ διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθέντος Κωνσταντίνου μοναχοῦ, πρβλ. M. Treu, Manuel Holobolos, BZ 5 (1896), σ. 551, ὁ. 1. Ἐξάλλου τὸ ὄνομα Μαρία - Μαριάμ ἔχει χρῶμα μοναχικὸ. Δὲν ἀποκλείεται ἕμως καὶ ὁ στιχουργὸς στὸ ἀνωτέρω ποίημα νὰ τὴν ἀναφέρῃ μετὰ τὸ κοσμικὸ τῆς ὄνομα.

39. Βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὁ. 15 καὶ 16.

40. Ἰωάννης Κομνηνὸς 6 x Ἄννα Δαλασσηνὴ Ἄνδρόνικος Δούκας x Μαρία Βουλγαρίας

41. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 51, σ. 20-1:

Σκηρὴν ἐγείρας ὡς νέος Μωσῆς νέαν
τοῦτον τὸν οἶκον σῆς μονῆς, εὐεργέτα,
πρωτοσεβαστὸς δοῦξ μέγας Ἰωάννης
ἐκὼν ὑπῆλθεν ὃν στολιζέται γνόφον
καὶ κλῆσον ἠλλάξατο τὴν Ἰγνατίου
μελενδυτήσας ὡς τὸ σὸν φέγγος βλέπη.

42. Βλ. ἀνωτέρω ὁ. 38.

43. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 50, σ. 20:

Τοῖνον ἀμοιβὴν ἀντεκφέρειν ἐθέλων
ὃν ἔσχεν ἐκ σοῦ πλουσίων δωρημάτων
πρωτοσεβαστὸς δοῦξ μέγας Ἰωάννης
Κομνηνοφυῆς παῖς σεβαστοκρατόρων,
τὸν οἶκον ὅς μοι πατρικὴ κληρουχία
εἰς γῆν καθαρῶ μέχρι καὶ βάθρων βάθους
καὶ σφ' σθένει θέμεθλον ἐμβαλῶν νέον,

Ποῦ ἦταν αὐτὸ τὸ παλάτι τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, πού συθέμελα κατεδάφισε ὁ γιὸς του Ἰωάννης; Οἱ Κομνηνοὶ εἶχαν μέσα στὴν ΚΠολη δικὸ τους παλάτι, γιὰ τὸ ὁποῖον μᾶς μιλάει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32, τ. I, σ. 75, πού σ' αὐτὸ εἶχαν παραχωρήσει «οἶκμα ἴδιον» γιὰ νὰ μένῃ ὁ μνηστήρας τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 20, ὁ [Νικηφόρος] Βοτανειάτης. Χωρὶς ἀμφιβολία

νούργια μονή στο όνομα τῆς ἀγίας Τριάδας, γνωστή μετ' ὄνομα μονῆ τοῦ Εὐεργέτου, στήν ὁποία καί ἐγκαταβίωσαν⁴⁴.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνός ἀπ' τῆ Μαρία Δούκαινα ἀπόχτησε πέντε παιδιά, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα τοῦ ἐνὸς μόνο μᾶς εἶναι γνωστό, τοῦ Ἁλέξιου 53⁴⁵. Φαίνεται πὼς καί τὰ πέντε πέθαναν πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς τους, καθὼς ὁ πατέρας τους φέρεται στὰ ἀφιερωτήρια ποιήματα νὰ λέη: «Ἐσὺ, Κύριε, μᾶς τὰ ἔδωσες, κ' ἐσὺ πάλι μᾶς τὰ πήρες»⁴⁶. Τὸ πρωτότοκο ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά, ζωρὶς καμιά ἀμφιβολία, θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Ἰωάννη, τοῦ Ἰσαάκιου 12, γι' αὐτὸ καὶ συναντᾶμε ἕνα ἀπ' τὰ παιδιά νὰ φέρη τὸ ὄνομα Ἁλέξιου, σὲ τιμὴ τοῦ θεοῦ τοῦ Ἰωάννη, τοῦ αὐτοκράτορα Ἁλέξιου (α') 15.

Τέκνα τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας: [Ἰσαάκιος] Κομνηνός 49, Ἄνωνυμον τέκνον 50, Ἄνωνυμον τέκνον 51, Ἄνωνυμον τέκνον 52 καὶ Ἁλέξιος Κομνηνός 53.

Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Μαρία πρέπει νὰ πέθαναν μετὰ τὸ 1136, πιθανὸν ἔτος θανάτου τοῦ τελευταίου παιδιοῦ τους⁴⁷.

αὐτὸ τὸ παλάτι θὰ κληρονόμησε ὁ Ἰσαάκιος 12, καθὼς ὁ Ἁλέξιος (α') 15 εἶχε στῆ διάθεσή του τὰ αὐτοκρατορικὰ παλάτια. Ὁ Ἰσαάκιος 12 κατεῖχε καὶ μιὰ μαγευτικὴ ἐπαυλὴ στὴν Προποντιδα, ἔπου βρισκόταν αὐτὸ τέμενος τοῦ μεγαλομάρτυρος Φωκᾶ, Ἁγνα Κομνηνή, τ. Π, σ. 152-53, ἔπου καὶ φιλοξένησε τὸ Θεόδωρο Γαβρᾶ, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 12, ὑ. 70. Νὰ ἦταν τὸ ἕνα ἀπ' τὰ δύο ἀνωτέρω, καὶ μᾶλλον τὸ δεῦτερο;

44. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 20:

μονὴν νεουργῶ τοῖς μονοτρόποις νέαν
εἰς Πνεύματός τε καὶ πατρὸς καὶ σὸν σέβας.

.....
οἶκον δὲ καινὸν ἐν στύλοις ἑπτὰ κτίσας
ἐκκλησίαν δεΐξειας ἐξ ἡμῶν μίαν
καὶ τὸν κρατῆρα τῆς τρυφῆς στήσας, λόγε,
κοινῶς ποτίσαις ἀναπαύσεως ὕδωρ.

Γιὰ τὴν ὀνομασία τοῦ ἰδρύματος: μονὴ τοῦ Εὐεργέτου, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 35. Ὁ R. Janin στὸ ἔργο του *Églises et monastères* δὲν κάνει λόγο γι' αὐτὴ τὴ μονή, ἔπος δὲν κάνει λόγο καὶ γιὰ αὐτὸ τέμενος τοῦ μεγαλομάρτυρα Φωκᾶ, τὸ ἀναφερόμενον ἀπ' τὴν Ἁγνα Κομνηνή 32, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 43.

45. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 768, καὶ PG 419, στ. 765-68.

46. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 20:

ἀνθ' ὧν μονὴν μοι τῆς Ἐδέμ δοίης μίαν
σὺν τῇ συνεύῳ καὶ τέκνων τῇ πεντάδι,
ἢ καὶ παρασχόν, σὺ προσειληφας πάλιν,
κάκει συνάπτων οὐς συνήψας, ἐν βίῳ'

47. Βλ. Ἁλέξιον Κομνηνόν 53, ὑ. 8.

24. [Ἄννα] Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1075 - †;)

Ἡ Ἄννα¹ Κομνηνή, πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας², γεννήθηκε περί τὸ 1075.

Περί τὸ 1091 παντρεύτηκε τὸν [Ἰωάννη]³ Δούκα, πού γεννήθηκε περί τὸ 1070⁴, γιὸ τοῦ π ρ ω τ ο π ρ ό ε δ ρ ο υ Κωνσταντίνου Δούκα, γιοῦ νεώτερου τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Πηγονίτισσας⁵.

24. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὑ. 12. Ἀνεξάρτητα ὁμως πρὸς τὴν ἐγκυρότητα τῆς παραπομπῆς εἶναι ὀλίγελα φυσικὸ νὰ ἔδωσε ὁ Ἰσαάκιος 12 στὴν πρωτότοκη κόρη του τὸ ὄνομα τῆς μητέρας του, Ἄννα.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. C. Gallavotti, «Laurentiani codicis altera analecta», Atti della Akademia Nazionale dei Lincei. Serie VIII Rendiconti. Classe di scienze morali, storiche e filologiche, 4 (1949), σ. 355-56· ἐκδ. W. Höbrandner, σ. 490· (μιλάει ὁ Γεώργιος Βοτανειάτης, σύζυγος τῆς Ζωῆς Δούκαινας Κομνηνῆς 54, κόρης τῆς Ἄννας):

ἡ σύζυγος γάρ, ἦν μοι σὺ ζνηρημόσω,
Δουκὸς πατρὸς προῆλθε καισαρεγγόνου
καὶ Κομνηνὴν ἔσχηκε λαμπρὰν μητέρα,
σεβαστοκρατοῦς τέκνον Ἰσαακίου
καὶ τοῦτο πρωτόρριζον ἐν θυγατράσι.

3. Τὸ ὄνομα [Ἰωάννης] δὲν ἀναφέρεται στὸ ἀνωτέρω ποίημα, ἀλλὰ εἶναι φυσικὸ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας (βλ. κατωτέρω ὑ. 5) νὰ ἔδωσε στὸ μοναχογιό του τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα, ἕπως ἔκανε καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρόνικος Δούκας πού στὸ δευτερότοκο γιὸ του ἔδωσε τὸ ὄνομα Ἰωάννης, ἐνῶ ὁ πρωτότοκος (Μιχαὴλ) πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (Ζ') Δούκα, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 21, σ. 58, καὶ ἀριθ. 22, σ. 60.

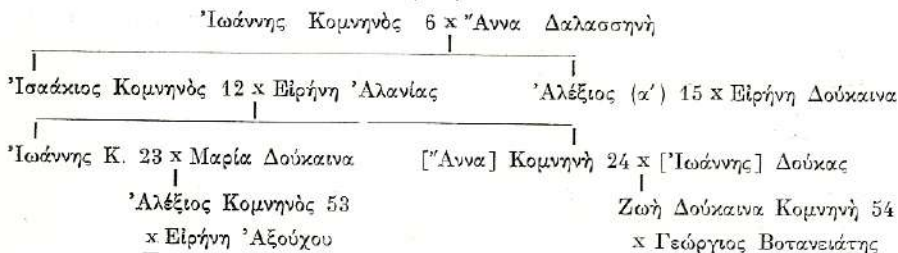
4. Καθὼς ὁ πατέρας του Κωνσταντῖνος Δούκας γεννήθηκε περί τὸ 1050, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 22, σ. 59, ὁ Ἰωάννης πρέπει νὰ γεννήθηκε περί τὸ 1070.

5. Στὸ ἀνωτέρω ποίημα τοῦ Θεόδωρου Προδρόμου (ὑ. 2) ὁ πατέρας τῆς Ζωῆς 54 καὶ σύζυγος τῆς Ἄννας λέγεται: κ α ι σ α ρ έ γ γ ο ν ο ς = ἐγγονὸς τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα. Ὁ Ἰωάννης Δούκας εἶχε δυὸ γιούς, τὸν Ἀνδρόνικο καὶ τὸν Κωνσταντῖνο. Καθὼς ἡ κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου, ἡ Εἰρήνη, παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 15, δὲ μπορούσε ἕνας γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου νὰ παντρευτῆ τὴν κόρη τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλέξιου 15, τοῦ Ἰσαάκιου 12. Ἔτσι εἶναι βέβαιο πὼς ὁ πατέρας τῆς Ζωῆς 54 καὶ σύζυγος τῆς Ἄννας ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα.

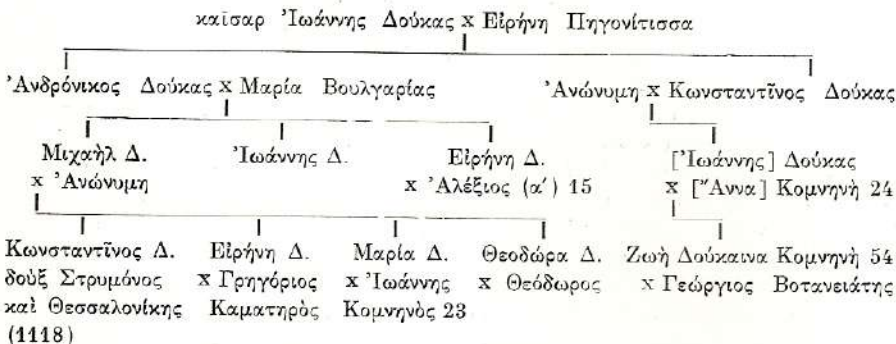
Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἀπ' τὸ γάμο της μὲ τὸν Ἰωάννη Δούκα, ποῦ ὀπωσδήποτε θὰ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ⁶, ἀπόχτησε τὸ πῶς λίγο μιὰ κόρη, τὴ Ζωὴ Δούκαινα Κομνηνὴ 54⁷.

Δὲ ξέρομε ἄλλες λεπτομέρειες ἀπ' τὴ ζωὴ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς καὶ τοῦ Ἰωάννη Δούκα, οὔτε καὶ τὶς χρονολογίες τοῦ θανάτου τους.

Κομνηνοί:

Δοῦκαι:

Γιὰ τοὺς ἀνωτέρω Δοῦκαι, βλ. D. Polemis, *The Doukai*, ἀριθ. 13, σ. 34-41· ἀριθ. 21, σ. 55-9· ἀριθ. 22, σ. 59-60· ἀριθ. 24, σ. 63-6· ἀριθ. 25, σ. 66-70· ἀριθ. 26, σ. 70-4· ἀριθ. 30, σ. 76· ἀριθ. 32, σ. 78-9· ἀριθ. 31α, σ. 77· ἀριθ. 31, σ. 77.

6. Ὁ σύζυγος μιᾶς κόρης ἐνὸς σεβαστοκράτορα, ὀπωσδήποτε θὰ εἶχε τιμηθῆ μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ.

7. Βλ. D. Polemis, *The Doukai*, ἀριθ. 33, σ. 79.

25. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1077-†;)

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνός, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας², γεννήθηκε περί τὸ 1077³.

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1106 ὁ Ἀλέξιος διορίστηκε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15 δ ο ὕ ξ τοῦ Δυρραχίου⁴, ἀξίωμα ποὺ ἄλλοτε κατεῖχε ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης 23, καὶ ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν τὸν τίτλο τοῦ *πανσεβαστου σεβαστου*⁵.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1106) τὸν συναντᾶμε νὰ ἐκτελεῖ ἓνα πρόσταγμα τοῦ θείου του Ἀλέξιο (α') 15 γιὰ κατασφάλιση τῶν ὁρίων τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας τῆς Στρουμπίτζας στὴ Μακεδονία. Ἀνάθεσε τότε ὁ δ ο ὕ ξ στὸ μάγιστρον Μιχαὴλ τὸν Ὀλυθηνό, ποὺ ὑπηρετοῦσε κοντά του, νὰ κάνῃ τὴν καταμέτρηση τῶν ὁρίων καὶ ὁ χῶρος βρέθηκε νὰ ἔχῃ ἕκταση ἑκατὸν ἐξήντα δυὸ μοδίων, ποὺ δλάκερο ὁ αὐτοκράτορας τὸν χάρισε στὴν ἀνωτέρω μονή⁶.

25. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἀλέξιο (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 65: τὴν τε πόλιν τὸ Δυρράχιον ἀσφαλίσάμενος καὶ ἡγεμόνα ταύτης τὸν δεῦτερον υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀλέξιον καταστησάμενος. Αὐτόθι, τ. III, σ. 121: τὸν φυλάσσοντα τὴν πόλιν Ἀλέξιον τὸν υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος ἀναζητήσας, Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 801· Πάλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 251: τοῦ πανευσεβεστάτου ἐκείνου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος.

3. Βλ. τὰ ἔτη γέννησης τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη 23 καὶ τῆς ἀδελφῆς του [Ἄννας] 24. Ὁ Ἀλέξιος πρὶν ἀναλάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ δ ο υ κ ὸ ς τοῦ Δυρραχίου τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1106, θὰ εἶχε καταλάβῃ ἄλλες θέσεις, γιὰτὶ δὲ μπορεῖ σὲ ἡλικία 29 χρονῶ νὰ πῆρε γιὰ πρώτη φορὰ μέρος στὴ δημόσια διοίκησι' ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης 23 ἄρχισε τὴ σταδιοδρομία του σὲ ἡλικία 19 χρονῶ, βλ. Ἰωάννη Κομνηνὸν 23, ὕ. 6.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 65.

5. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 801· Πάλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 251: Τῆς γὰρ μακαρίτιδος σεβαστῆς κυρᾶς Ζωῆς, τῆς συμβίου τοῦ πανευσεβεστάτου (ἀνάγνωθι πανσεβάστου σεβαστοῦ) ἐκείνου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, L. Petit, Le Monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine, IRAIK 6 (1900), σ. 28: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ περιποθῆτου ἀνεψιοῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα του μετὴν ἐξῆς ἐπιγραφῆ: Θεοτόκε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἀλεξίῳ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Δυρραχίου τῷ Κομνηνῷ, βλ. Zacos-Vegler, ἀριθ. 2715, σ. 1506-7.

6. L. Petit, Le Monastère, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 28: Καὶ ἕτερος χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μεταγενέστερος τοῦ πρώτου (6614 =

Ὁ Ἀλέξιος εἶναι ὁ αὐτοκρατορικός ἐκεῖνος πρίγκιπας πού με σθένος καί γενναϊότητα ἀμύνθηκε ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν καί τοῦ περίφημου ἀρχηγοῦ τους, τοῦ Βοημούνδου τοῦ Τάραντα, πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας, πού γιά δευτέρα φορά ἔκαναν μιὰ ἐπίθεση κατά τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὅταν ὁ Βοημούνδος κατέλαβε τήν Ἀντιόχεια (1098), ἄλλαξε τήν πολιτική πού ἀκολουθοῦσε πρὸς τὸν Ἀλέξιο (α') 15· μέχρι τότε φαινόταν διαλλαχτικός ἀπέναντί του, καί ὀρκίστηκε κι αὐτὸς πὼς θὰ ἀποδώσῃ στὸ Βυζάντιο κάθε χώρα πού θὰ καταλάμβανε ^{6α}.

Ὅταν ὅμως ἔγινε κύριος τῆς Ἀντιόχειας, ἐκδήλωσε τὴν καταχτητικὴν του βλέψιν καί δὲν ἔδινε καμιὰ σημασία στὸν Ἀλέξιο 15· ἔτσι ὁ μεταξὺ τους ἀγῶνας ἔγινε ἀναπόφευχτος. Ἀπ' τὸ 1100 ὁ Βοημούνδος αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τὸν ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Cümüshtegin Ghâzi ⁷, ἀλλὰ οἱ Σταυροφόροι πλήρωσαν γιὰ τὴν ἐξαγορά του καί γύρισε στὴν Ἀντιόχεια ⁸.

Στις ἀρχές τοῦ 1104 οἱ Μουσουλμάνοι κέρδισαν μιὰ μεγάλη νίκη ἐναντίον τοῦ Βοημούνδου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ταγκρέδου καί ἄλλων ἡγεμόνων τῶν Σταυροφόρων στὸ Χαρράν (Harran), στὰ βόρεια τῆς Ἐδεσσας τῆς Συρίας ⁹, ἀπ' τὴν ὁποία ἐπωφεληθήσαν καί οἱ Βυζαντινοί.

Ὁ Βοημούνδος κατάλαβε πὼς ἕνας πόλεμος ἐναντίον Τούρκων καί Βυζαντινῶν ἦταν πάνω ἀπ' τὴν δυνάμει του. Ἔτσι ἀποφάσισε νὰ καταφέρῃ ἕνα χτύπημα ἐναντίον τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν ἴδια τὴν ΚΠολη, με τὴ βοήθεια νέων στρατευμάτων πού θὰ συνέλεγε στὴν Εὐρώπη.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐμπιστεύτηκε τὴν Ἀντιόχεια στὸν ἀνεψιὸ του Ταγκρέδο, ἔφυγε καί πῆγε στὴν Ἀπουλία, ὅπου ἔφτασε τὸ Γενάρη τοῦ 1105 ¹⁰. Ἡ Ἄννα

1106, μὴν αὐγουστος Ἰνδικτ. XIV)...ἐμετρήθη προστάγματι αὐτοῦ ὅλη ἡ περιοχὴ τῆς καθέδρας τῆς μονῆς παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καί περιποθῆτου ἀνεψιοῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ διὰ Μιχαὴλ μαγίστρου τοῦ Ὀλυθηνοῦ τοῦ ὑπηρετοῦντος αὐτῷ, καί εὐρέθη ὁ τόπος ὅλος γῆ μόνῃ μοδίω ἑκατὸν ἐξήκοντα καί δύο περιγραφόμενος, σ. 29: Τοῦτον οὖν τὸν τόπον... ἡ βασιλεία μου δωρεῖται αὐτῇ (= τῇ μονῇ), σ. 30: Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καί αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνός.

6α F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 46 (ἀριθ. 1196, 1200, 1202, 1203)· K. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 302· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 502-3· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 384· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 186.

7. Γιά τὸν ἐμίρη, βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὅ. 10.

8. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 505· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 221 καί ὅ. 4, ὅπου καί ἡ μνεία τῶν πηγῶν.

9. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 505· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 234-35, καί ὅ. 5, ὅπου ἡ μνεία τῶν πηγῶν.

10. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 505· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 236.

Κομνηνή 32 μᾶς δίνει μιὰ ἐνδιαφέρουσα, ἀν καὶ μυθιστορηματικὴ εἰκόνα — γραμμὴν μὲ χάρη — τοῦ πῶς, γιὰ τὴν ἐξασφαλιστὴν ὁ Βοημοῦνδος ἀπ' τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, προσποιήθηκε τὸν νεκρὸ καὶ ἔφτασε στὴν Ἰταλία μέσα σ' ἕνα φέρετρο ¹¹.

Ὁ Βοημοῦνδος, «κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιόδου τοῦ στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γαλλία γιὰ τὴν περισυλλογὴ στρατευμάτων, συντέλεσε πρὸς πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον, γιὰ τὴν δημιουργηθῆ ὁ θρόνος μιᾶς προδοσίας τῶν Σταυροφόρων ἀπ' τὸν βυζαντινὸ αὐτοκράτορα» ¹², τὸν Ἀλέξιο (α') 15.

Ἐπανάλαβε τὸ πρόγραμμα καὶ τὸ σχέδιο τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ πατέρα του Ροβέρτου Γυσκάρδου καὶ ἀποβιβάστηκε στὴν Αὐλώνα τὸν Ὀχτώβριον τοῦ 1107 ἐπικεφαλῆς ἑνὸς ἰσχυροῦ στρατοῦ. Καθὼς 25 χρόνια πρὸς μὲν, Νορμανδοὶ καὶ Βυζαντινοὶ ξανασυναντήθηκαν στὴν ἀδριατικὴ παραλία ¹³.

Ὁ δὲ οὐξ τοῦ Δυρραχίου Ἀλέξιος Κομνηνός, καθὼς εἶχε μὲ συνεχῆ γράμματα λάβει ὁδηγίαις τοῦ αὐτοκράτορα — θείου του τὴν ἐπαγρυπνῆ στὴν περιοχὴ καὶ τὴν δώση τίς ἴδιαις διαταγὰς στοὺς σκοπιωροὺς ποὺ ἦσαν στὴν παραλίαι γιὰ τὴν μὴ τοὺς διαφύγη ἢ διεκπεραίωση στὴν ξηρὰ τοῦ Βοημοῦνδος, καὶ ἀμέσως μὲ γράμμα του τὴν εἰδοποίησιν ¹⁴, στάθηκε «ἕνας ἐπιμελής καὶ σπουδαῖος διοικητής, μὴ δίνοντας καθόλου ὕπνο στὰ μάτια του» καὶ μὲ ἀκρίβεια ἐκτέλεσε τίς ὁδηγίαις τοῦ θείου του ¹⁵.

Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια, τὰ ἐπαινετικά, τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, γιὰ τὸν πρωτεζάδελφόν της Ἀλέξιο, ἐνῶ εἶδαμε μὲ ποιά περιφρόνηση ἐκφράζεται γιὰ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὸν Ἰωάννην 23 ¹⁶.

Ὁ Ἀλέξιος, λοιπόν, μόλις διαπίστωσε τὴν ἀπόβασιν τοῦ Βοημοῦνδος στὴν πεδιάδα τοῦ Ἰλλυρικοῦ, κάλεσε κοντὰ του ἕνα Σκύθη ποὺ ἔφευγε σὺν τὸ φτερό, ποὺ λέει ὁ λόγος, γιὰ ν' ἀναγγεῖλῃ στὸν αὐτοκράτορα τὴν ἀπόβασιν τοῦ ἐχτροῦ. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος συνάντησε τὸν αὐτοκράτορα, τὴν ὥρα ποὺ γύριζε ἀπ' τὸ κυνήγι μπῆκε τρεχάτος, καὶ ἀφοῦ προσκύνησε μέχρι τῆ γῆ, φώναξε μὲ δυνατὴ φωνὴ πὼς ὁ Βοημοῦνδος ἀποβιβάστηκε.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 50-1.

12. G. Ostrogosky, Histoire, σ. 386 καὶ ὁ 1, ὅπου ἡ μυθία τῶν βοθημάτων. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 54: Καὶ γὰρ περιῶν ἀπάσας τὰς πόλεις καὶ χώρας πολλὴν τὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καταδρομὴν ἐπεποίητο, παγάνων ὀνομάζων αὐτὸν καὶ τῶν Χριστιανῶν πολέμιον. Αὐτόθι, τ. III, σ. 56: κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν περιῶν καὶ παγάνων αὐτὸν λαμπερῆ τῆ φωνῆ ἀνακηρύττων καὶ τοῖς παγάνοις ὄλη γνώμη ἐπαρήγοντα.

13. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386.

14. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 77.

15. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 84-5.

16. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὁ 19.

“Ολοι ὅσοι ἦσαν παρόντες στή σκηνή ἔμειναν σάν κεραυνόπληκτοι καὶ μόνο μὲ τὸ ἄκουσμα τοῦ δνόματος τοῦ Βοημοῦνδου. Ἄλλὰ ὁ αὐτοκράτορας, γεμάτος θάρρος καὶ ψυχραιμία, εἶπε, βγάζοντας τὰ αὐτοκρατορικά καμπάγια καὶ φορώντας τὰ σάνδαλα γιὰ νὰ προσέλθῃ στὸ τραπέζι: «Γι’ αὐτὴ τὴ στιγμή πηγαίνομε νὰ φᾶμε, ὅσο γιὰ τὸ Βοημοῦνδο θὰ ἐξετάσωμε τὴν ὑπόθεσι ἀργότερα»¹⁷.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 μᾶς δίδει πολλές λεπτομέρειες γιὰ τὴ νέα αὐτὴ πολιορκία τοῦ Δυρραχίου ἀπ’ τοὺς Νορμανδοὺς στὴν ἐποχὴ τῆς διοίκησης ἀπ’ τὸν Ἀλέξιο. Ὁ Βοημοῦνδος, λέει, ἀπὸ ἰκανὸς καὶ ἀπ’ τὸ Δημήτριο τὸν Πολιορκητὴν) στὸ νὰ πολιορκῆ πόλεις, κατασκεύασε δυνατὲς πολιορκητικὲς μηχανές, οἱ ὁποῖες ὅμως ὅλες καταστράφηκαν ἀπ’ τὸ ἐλληνικὸ πῦρ τῶν πολιορκουμένων¹⁸. Ἡ πείνα καὶ ἡ ἀρρώστια, συνεχίζει ἡ Ἄννα, ποὺ ἔπεσε πάνω στὸ στρατὸ τοῦ Βοημοῦνδου, δὲν ἐλύγισε τὸ φρόνημά του, ἀλλὰ ἀσὰ θηρίο χτυπημένο ποὺ συστρέφεται γύρω ἀπ’ τὸν ἑαυτὸ του», προσπαθοῦσε νὰ βρῆ πιὸ φοβερὰ πολιορκητικὰ μέσα γιὰ νὰ ἐκπορθῆσῃ τὴν πόλη.

Ἔτσι κατασκεύασε μιὰ «κριοφόρο χελώνη», ἓνα τέρας ἀπερίγραφτο, ποὺ ἔφερε στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς πόλης· «καὶ μόνο ποὺ τὸ ἔβλεπε κανεὶς ἦταν ἓνα θέαμα καταπληχτικό»¹⁹. «Ἀλλὰ οἱ ἐπιθέσεις αὐτοῦ τοῦ τρομεροῦ μηχανήματος, χάρη στὴ γενναιότητα τῶν πολιορκουμένων καὶ στὸ θάρρος καὶ τὴν πίστη τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Δυρραχίου Ἀλέξιου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ αὐτοκράτορα», λέει ἡ Ἄννα 32, ἀποδείχτηκαν τόσο κούφιας, ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πολιορκητὲς ἀπογοητεύτηκαν στὸ πῶς θὰ πετύχουν τὴν ἄλωσι τῆς πόλης²⁰. Στὸ τέλος πέτυχαν οἱ Ἕλληνες νὰ μεταβάλουν «σὲ τέφρα» τὸ περίφημο μηχανήμα.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολιορκητικὰ ὄργανα ποὺ ἐπινόησε ὁ Βοημοῦνδος γιὰ νὰ μπῆ ὁ στρατός του κάτω ἀπ’ τὴ γῆ καὶ νὰ παρουσιαστῆ μέσα στὴν πόλη ἢ νὰ πηδῆσῃ τὰ τείχη μὲ ξύλινο πύργο, «φοβερὸ στὴ θέα καὶ πιὸ φοβερὸ ἀκόμη ὅταν κινοῦνταν», «οἱ στρατιῶτες τοῦ Ἀλέξιου καὶ οἱ γῆρω του μὲ αὐτὸν ἐπι-

17. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 85.

18. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 83 κεξ. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 214.

19. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 94.

20. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 95: Τοῦτο μὲν οὖν αὐτίκα τῆ τῶν ἐνδοθεν ἀνδρείᾳ καὶ τῷ θαρραλέῳ τοῦ στρατηγοῦντος Ἀλεξίου, καὶ ἀδελφιδοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, εἰς κενὸν ἀποδέδεικται, ἐραθυμικῶτων καὶ αὐτῶν τῶν πολεμίων ὅσον γε πρὸς τοῦτο καὶ ἀπειπαμένων τὴν πολιορκίαν.

κεφαλῆς), σθεναρὰ ἀντιμετώπισαν, καὶ μὲ τὸ ἑλληνικὸ πῦρ κατάκαιγαν ἀνθρώπους καὶ μηχανήματα ²¹.

Τέλος ὁ Βοημοῦνδος δὲ μπόρεσε νὰ καταλάβῃ τὸ Δυρράχιο οὔτε καὶ νὰ προμηθεύεται εὐκόλα μὲ ἀρπαγὲς τρόφιμα, γιὰτὶ ὁ αὐτοκράτορας τοποθέτησε στρατιωτικὰ τμήματα στὰ στενὰ καὶ τὶς διαβάσεις καὶ ἐνοχλοῦσε τὸ στρατὸ τοῦ Βοημοῦνδου κατὰ τρόπο ἐπικίνδυνον ²². Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἦλθε στὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Δεβόλη τῆς Ἀλβανίας, «Διαβόλεως», κατὰ τὴν Ἄννα 32 ²³, καὶ περίμενε εὐκαιρία γιὰ νὰ συντρίψῃ τὸ Βοημοῦνδο. Ἡ κατάσταση τῶν Νορμανδῶν πολιορκητῶν μεταβλήθηκε σὲ πολιορκουμένων ²⁴.

Ὁ Βοημοῦνδος καθὼς πιέζονταν ἀπὸ παντοῦ — ἤδη ἡ ἀποθάρρυνση εἶχε ἀρχίσει νὰ σκορπίζεται στὸ στρατό του, καθὼς ἓνα μεγάλο μέρος πέρασε στὴν πλευρὰ τῶν Ἑλλήνων κάτω ἀπ' τὸν κόμητα Γουλιέλμο Claret ²⁵ — ἔγραψε στὸν Ἀλέξιο, τὸ δούκα τοῦ Δυρραχίου, γιὰ νὰ ζητήσῃ εἰρήνην ²⁶, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1108. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 διηγεῖται διὰ μακρῶν ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ ἐξαιρεῖ τὸ θρίαμβο τῶν Ἑλλήνων σὲ βάρος τῶν Λατίνων.

Ποτὲ δὲν εἶχαμε ἓνα τέτοιο ἀντίπαλο, γράφει, καὶ στὴν προσωπογραφία τοῦ Βοημοῦνδου ποὺ χαράσσει, ἀφήνει νὰ διαχυθῇ ὅλος ὁ θαυμασμός της γι' αὐτὸν τὸ γίγαντα μὲ τὰ ξανθὰ μαλλιά, ποὺ λὲς καὶ εἶχε βγῆ ἀπ' τὸ ἐργαστήρι τοῦ Πολύκλειτου, καὶ ποὺ μπροστὰ του γιὰ μακρὸ διάστημα ἔτρεμε ὅλη ἡ οἰκογένειά της ²⁷.

Στῆ συμφωνία ποὺ ἔκλεισε ὁ αὐτοκράτορας μαζί του, ὁ Βοημοῦνδος ὀρκίστηκε πὺς θὰ τὴν τηρήσῃ ὡς λίκριος, ὑποτελὴς τοῦ Βυζαντίου ²⁸. Αὐτὴ ἡ συμφωνία δείχνει τὸν τελειωτικὸ θρίαμβο τοῦ Ἀλέξiou (α') 15 πάνω στὸ Βοημοῦνδο καὶ τὴν πλήρη καταστροφή τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ γιοῦ τοῦ Γυσκάρδου. Ἦταν ἓνας ὠραῖος θρίαμβος γιὰ τὸ βασιλεῖα, στὸν ὁποῖον ὄφει-

21. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 95-9.

22. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 93 καὶ 114. Πρβλ. Κ. Ἀμαντος., τ. Β', σ. 303.

23. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 100.

24. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 245.

25. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 116.

26. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 116.

27. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 122-24. Πρβλ. F. Chalandon, τ. I, σ. 246.

28. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 125: ὥστε λίκριον γενέσθαι τοῦ σκήπτρου σου ἐνθρονων... Τὸ σύμφωνον, αὐτόθι, τ. III, σ. 125-39. Πρβλ. F. Dölger, Regesten, τ. II, ἀριθ. 1243, σ. 51-2· Buckler, Anna Comnena, σ. 403-5· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386-87· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 506· Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 303-4· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 246-49· L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ. 259-60.

λειται ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐκστρατείας, καθὼς προσωπικὰ ὁ ἴδιος τὴ διηγήθηκε ²⁹.

Ἄλλὰ ἓνα κύριο ρόλο ἔπαιξε καὶ ὁ Ἀλέξιος, πού ὡς δ ο ὕ ξ τοῦ Δυρραχίου με θάρρος καὶ σθένος ἀμύνηθηκε στὶς ἐπιδέξεις καὶ τεχνικὰς ἐπιθέσεις τοῦ Βοημοῦνδου.

Δὲ γνωρίζομε τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς τοῦ Ἀλέξιου στὴ διοίκηση τοῦ Δυρραχίου, μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία του τοῦ 1108 ³⁰.

Ὁ Ἀλέξιος παντρεύτηκε περὶ τὸ 1094 μιὰ Ζωή, πού δὲν ξέρομε ἀπὸ ποιά γενιὰ προερχόταν ³¹. Ἡ σ ε β α σ τ ῆ κ υ ρ ᾶ Ζωή, καθὼς μαθαίνομε, μετὰ τὸ 1130 ἀρρώστησε ἀπὸ μιὰ ἀρρώστια πού δὲ μπορούμε νὰ προσδιορίσωμε, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού ξέρομε εἶναι πὼς ἀπ' αὐτὴ προκλήθηκε συρροή καὶ ἄλλων διαφόρων εἰδῶν νοσημάτων. Οἱ γιατροὶ τῆς ἐποχῆς ἀπελπίστηκαν ἀπ' τὴν κατάστασή της καὶ ἀποφάνθηκαν πὼς δὲν ὑπῆρχε τρόπος γιатριᾶς της ³².

Τότε στὸ παλάτι τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ παρουσιάστηκαν κάποιοι ἀλλόπιστοι, ἐ θ ν ι κ ο ἶ ³³, καὶ ὑποσχέθηκαν νὰ τὴ γιатρέψουν, λέγοντας πὼς τάχα οἱ ἀρρώστιες πού τὴ βασανίζουν, προέρχονται ἀπὸ μάγια.

Στὶς γωνιὰς τοῦ ἀρχοντικοῦ ἔρριχναν κρυφὰ αὐτοὶ οἱ ἀλιτήριοι κήρινα ὁμοιώματα τῆς Ζωῆς τρυπημένα με καρφιὰ καὶ ἰσχυρίζονταν στὴν ἴδια καὶ στοὺς δικούς της πὼς διάφορες γυναῖκες τῆς ἀκολουθίας της καὶ τῆς ὑπηρεσίας της, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὸ ἀνδρικό προσωπικό της, ἦσαν ἐκεῖνοι πού ἔρριζαν αὐτὰ τὰ μαγικά ἀντικείμενα γιὰ νὰ κάνουν κακὸ στὴν πριγκίπισσα καὶ κυρία τους.

Ἔτσι αὐτοὶ οἱ μ ᾶ γ ο ἶ ἔγιναν αἰτία νὰ ἐξεταστοῦν καὶ νὰ ὑποβληθοῦν ἄδικα σὲ βασανιστήρια πολλὰς γυναῖκες τῆς ἀκολουθίας καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῆς Ζωῆς, καὶ μάλιστα πολὺ καλῆς διαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἄντρες πού ἀνῆκαν στὸ προσωπικό της.

29. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 249.

30. Στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 (1118-1143), συναντᾶμε δ ο ὕ κ α Δυρραχίου τὸν Ἀλέξιο Κομποστέφανο, Χρονικὸν τοῦ πρεσβυτέρου τῆς Διοκλείας. Πρβλ. Δ. Ζακωθηνός, Διοικητικὴ διαίρεσις, ΕΒΕΣ 17 (1941), σ. 217. V. Laurent, Médaillier, σ. 193 καὶ ὁ. 5. Βλ. καὶ Θεοδώραν Κομνηνὴν 58, ὁ. 6, Στέμμα τῶν Κομποστέφανων ὑπ' ἀριθ. 10. Ἐπίσης μετὰ τὸ 1155-1156 συναντᾶμε δ ο ὕ κ α Δυρραχίου καὶ Ἀρχιδας τὸν Ἀλέξιον Δούκα 119, βλ. Ἀλέξιον Δούκαν 119, ὁ. 5, 9-11.

31. Θεόδωρος Βαλαμῶν, PG 138, στ. 801. Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 251. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὁ. 5.

32. Θεόδωρος Βαλαμῶν, ἐνθ' ἄνωτ.

33. Αὐτοὶ πού καταγίνονταν με τοὺς καταδέσμους συνήθως ἀναφέρεται πὼς ἦσαν ἐθνικοὶ, καὶ κυρίως Ἑβραῖοι, Ἀθίγγανοι, Ἀρμένιοι καὶ Τοῦρκοι, βλ. Φαίδων Κοουκούλης, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Στ' (1955), σ. 182.

Και άλλες πολλές και φοβερές απάτες έκαναν αὐτοὶ οἱ μάγοι, καθὼς ἰσχυρίζονταν πὼς ἀνακάλυπταν τεκμήρια τῶν μαγικῶν ἐνεργειῶν τοῦ προσωποῦ της, κ' ἔτσι προκάλεσαν τὴν τιμωρία πολλῶν ἀνθρώπων. Τέλος, καθὼς τίποτε, φυσικά, δὲν κατόρθωσαν γιὰ τὴν καλύτερευση τῆς ὑγείας τῆς Ζωῆς, ἔκαναν τὸ καλύτερο ποῦ μποροῦσαν, ὡς ἀπατεῶνες νὰ κάνουν, νὰ ἐξαφανιστοῦν.

Ἡ πριγκίπισσα ὄχι μόνον τίποτε δὲν ὠφελήθηκε ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ μὲ τὸ βάρος τῆς ἀδικῆς τιμωρίας τόσων ἀνθρώπων της.

Σὰν καλὴ βυζαντινὴ, ἦταν κατὰ τ' ἄλλα μιὰ δέσποινα ποῦ διακριθῆκε γιὰ τὶς ἀγαθοεργίες της, ἔτσι ποῦ ὁ ἀνεκδοτολόγος ἢ κανονολόγος νὰ εὐχεται τὴν ἀνακούφισή της, λόγῳ τῆς φιλανθρωπικῆς της δράσης, ἀπ' τὸ κακὸ ποῦ παρασυρμένη ἴσως ἀπ' τοὺς μάγους ἔκανε.

Μετὰ τὸ θάνατό της, στὸν καιρὸ τῆς ἱερατείας τοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως Λέοντα τοῦ Στυπῆ (1134-1143), μερικοὶ ἀπ' τοὺς συγγενεῖς της καὶ ἀφοσιωμένους σ' αὐτὴ ὑπῆρέτες της, τιμωρήθηκαν μὲ βαριὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια, γιὰτὶ πῆραν μέρος στὶς ἐνέργειες τῶν ἀλλόπιστων μάγων καὶ μὲ ὅλη τους τὴν ψυχὴ πίστευσαν σ' αὐτὰ ποῦ αὐτοὶ ἔλεγαν καὶ ἔκαναν, καὶ ἀκόμη ἀδίκως βασάνισαν τὶς αὐλικὰς καὶ τοὺς αὐλικοὺς τῆς Ζωῆς, καὶ ἄλλοι τιμωρήθηκαν ἐλαφρότερα, γιὰτὶ δὲν ἀκολούθησαν τοὺς μάγους μὲ ὅλη τους τὴν προθυμία καὶ ὅλη τους τὴν πίστη³⁴.

Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ποῦ δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ πότε πέθανε ἀκριβῶς³⁵, ἀπόχρησε ἀπ' τὴ Ζωή, καθὼς φαίνεται, τὸ πιδὸ λίγῳ ἓνα γιό, ποῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔφερε τὸ ὄνομα Ἰωάννης 55 καὶ εἶχε μιὰ λαμπρὴ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία³⁶.

34. Θεόδωρος Βαλαμῶν, PG 138, στ. 801· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4(1854), σ. 251-52.

35. Ὁ Θεόδωρος (δ') Βαλαμῶν, πατριάρχης Ἀντιοχείας (πρὸ τοῦ 1189-1195 ἢ καὶ μετὰ), ἀναφέρει μὲν, ἐνθ' ἀνωτ., ὡς νεκρὸ πιδὸ τὸν Ἀλέξιο: τοῦ πανευσεβεστάτου (γράφει πανσεβάστου σεβαστοῦ), ἐκ εἰ ν ο υ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ μνεία εἶναι τοῦ τέλους περιπτου τοῦ 13' αἰῶνα καὶ δὲν ἔχει καμιά ἀξία.

36. Εἰς E. Miller, RHC, Hist. Grecs, τ. II, σ. 770-71, ἀπαντᾷ ἓνας Ἰωάννης Κομνηνός, γιὸς ἑνὸς λέοντα ποῦ ἐφριζαν Δαλιμάτες, Δάκες, Κελτοὶ, ρῆγες (ὁ Βοημοῦνδος;) καὶ Τούρκοι (σ. 770):

Ὁ προσηγῆς, ὁ συμπαθῆς, ὁ κεχαριτωμένος (= ὁ χαριτώνυμος, ὁ Ἰωάννης),

Ὁ σκύμνος ὁ μεγαλουργὸς τοῦ λέοντος ἐκείνου,

Ὀν καὶ Δαλιμάτης ἐφριξε καὶ Δάκης καὶ Κελτίβηλ,

Ὀν ρῆγες κατεπλάγησαν, ὀρρώδησαν οἱ Πέρσαι,

Καὶ τὸν κλεινὸν Ἰχόνιον εἰκόνισεν ἐκ φόβου,

Παρακάτω ὁ ποιητὴς μᾶς λέει πὼς ἓνα ἄστρο λαμπρὸ ἐγκατάλειψε ἓνα οἶκο πολὺ λαμπρὸ

πού είχε τὴν τύχη νὰ τιμηθῇ μὲ τὸν πρῶτο τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα (σ. 770):

Λαμπρός γὰρ πέπταικε ἀστήρ ἐξ οἴκου λαμπροτάτου,

Τιμὴν λαχόντων ἀρχικῆς σεβαστοκρατορίας.

Πρόκειται δηλ. περὶ τῆς οἰκογένειας τοῦ πρῶτου σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12· ὁ ἐγκωμιαζόμενος νεκρὸς εἶναι ἐγγονὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ἄλλὰ ποιοῦ γιοῦ τοῦ Ἰσαάκιου 12 ἀπ' τοὺς τέσσερις πού εἶχε (Ἰωάννην 23, Ἀλέξιον 25, Κωνσταντῖνον 27 καὶ Ἀδριανὸν 28), γιὰς ἦταν ὁ Ἰωάννης 55; (Ἀποκλείεται νὰ ἦταν γιὸς κόρης τοῦ Ἰσαάκιου 12, γιὰτὶ ὁ ποιητὴς μᾶς λέει πὼς ὁ Ἰωάννης 55 ἦταν «ὁ μεγαλουργὸς γιὸς ἐκείνου τοῦ λέοντα»). Ὁ Ἰωάννης 23 δὲ μπορούσε νὰ ἔχη γιὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης· ὁ Κωνσταντῖνος 27 εἶχε γιὸς μὲ τὰ ὀνόματα Ἰσαάκιος (μοναχικὸ Ἰωάννης) 56 καὶ Στέφανος 57· ὁ Ἀδριανὸς 28 δὲν εἶχε παρὰ μόνον κόρες· ἔτσι δὲν ἀπομένει παρὰ μόνον ὁ Ἀλέξιος 25, ὡς πατέρας τοῦ Ἰωάννη 55. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὅλο ὕφος τοῦ ποιήματος προσιδιάζει πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον γιὸ τοῦ Ἰσαάκιου 12, στὸν Ἀλέξιο. Ὁ P. Gautier, Michel Italikos, *Lettres et discours*, σ. 27-8, ὁ. 42, συνταύτισε τὸν ἀνωτέρω Ἰωάννη Κομνηνὸ 55 (τοῦ E. Miller, RHC) μὲ τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ, τὸν δέχτη μίᾳ ἐπιστολῆς τοῦ Γεώργιου Τορνίκη, Σπ. Λάμπρος, NE 13 (1916), σ. 5, ἀριθ. 5, καὶ J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, *Lettres et discours*, σ. 167-68: Τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντῖνου κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ. Ἄρα γε οὐχ ὁ παρὰ τῷ Εὐαγγελίῳ σοι ἐκείνος ἐγώ, πανσέβαστέ μοι αὐθέντα καὶ ἐν μοναχοῖς τιμιάτατε. Ἄλλὰ ἐδῶ, τὸ ὄνομα Ἰωάννης, δὲν εἶναι παρὰ τὸ μοναχικὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τοῦ Κωνσταντῖνου Κομνηνοῦ 27, τοῦ ὁποῖο τὸ κοσμικὸ ὄνομα ἦταν Ἰσαάκιος, βλ. Ἰωάννης Τζέτζης (Ioannis Tzetzae), *epistolae*, σ. 7 (γραμμὴ 6): Τῷ εὐσεβεστάτῳ κυρῷ Ἰσαακίῳ Κομνηνῷ... κυδρότατε σεβαστέ... πού δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν ἀναφερόμενο σ' αὐτὴ ἐδῶ τῇ Γενεαλογίᾳ Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 56. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 55 (τοῦ E. Miller, RHC) εἶναι μὲ τὸ κοσμικὸ του ὄνομα καὶ ποτὲ δὲν ἐγίνε μοναχός, γιὰτὶ πέθανε ἀπὸ κάποια ἀρρώστια πού τὸν κατέλαβε σὲ κάποια ἐκστρατεία, μακριὰ ἀπ' τοὺς δικούς του, τῇ γυναίκα του Εὐδοκία καὶ τὴν κόρη του, καὶ δὲν εἶχε τὸν καιρὸ νὰ ζήσει ἐπὶ μακρὸν ὡς μοναχός καὶ νὰ λάβῃ, κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ιδιότητα, ἐπιστολὴ τοῦ Γεώργιου Τορνίκη· E. Miller, RHC, *Hist. Grees*, τ. II, σ. 770-71:

Ἐκλίθη κίων ἕρβιος, κλεινὸν ἐθραύσθη δόρυ·

Βραχίων ἤργησε στερρὸς, σπάθη γενναίω κεῖται,

Ἄο κουλῆς κεκένωται, τὸ φάσγανον ἠμβλύθη,

Ἄ νέος Νέστωρ οἴχεται, παρῆλθεν ὁ στρατάρχης,

Ἄ Διομήδης ἀπεστιν, ἡ στρατιὰ στενάζει,

Ἄ οὐδύρονται καὶ στρατηγοί, θρηγεῖ καὶ γερούσια,

Τοῦτο τὸ δένδρον πέφυκε πικρότερον καὶ κέδρου·

Τοῦτου τὸν σύμπαντα καρπὸν, τοὺς πόνους, τὴν πικρίαν

Μήτηρ ὁμοῦ σὺν θυγατρὶ χῆραι φαγούνται δύο,

Χῆραι τρυφῆς, χῆραι χαρᾶς, χῆραι τῆς εὐτυχίας,

Ἄ πὼς κληθήρης ἔκειτο καὶ ξένος ἐπὶ ξένης

Νόσον νοσῶν ἀφόρητον ἐσχάτην ὀλεθρίαν,

.....

Ἄλλ' οὐκ ἠδῶκεσε Θεὸς οἷς κρίμασι προεῖδεν

Ἴδεῖν σε τὸν ὀμβύζιον, κλεινόπαις Εὐδοκία,

26. [Μαρία] Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1080 - †;)

Ἡ Μαρία¹ Κομνηνή, δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας², γεννήθηκε περί τὸ 1080³.

Περί τὸ 1088-90 ἀρραβωνιάστηκε, χωρὶς ἱεροτελεστία ἀλλὰ μόνο μετὰ ἀμφωνία, λόγω τῆς μικρᾶς ἡλικίας της ὡς καὶ ἐκείνης τοῦ

Ἐντεῦθεν ἀφιστάμενον καὶ χωριζόμενόν σου.
Νέονυμφε, πικρόγαμε, μαλθακωτάτη χήρα,
Τί σου τὸ πένθος δυνηθῆ ποσῶς κατακομίσαι
Τὸ κείμενον ὑπὸ μαζῶν γαλαθηνῶν σοι βρέφος;

Διάφοροι ρήτορες, καὶ μεταξύ τους ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικὸς (1143;-1155;) θρηνολόγησαν μετὰ λόγους τοὺς τὸ χαμὸ τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 55, E. Miller, RHC, Hist. Grecs, τ. II, σ. 771:

Θρηνογραφοῦσι ρήτορες, λογογραφεῖ σὺν ἄλλοις
Καὶ τῆς Φιλίππου πρόεδρος Ἰταλικὸς ὁ πάνυ,
Ὁ μιμητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ μετ' ἐκείνον Πλάτων.

Ἡ μονωδία τοῦ Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ γιὰ τὸν Ἰωάννη Κ. 55, δὲν διασώθηκε.

26. 1. Οἱ ἀπ' τὸν Ἰωάννη 6 προσελθόντες Κομνηνοὶ ἔδιναν συνήθως στίς δευτερότοκες κόρες τοὺς τὸ ὄνομα: Μαρία, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ἐνῶ οἱ ἀπ' τὸν Μανουὴλ 2 προσελθόντες τὸ ἔδιναν στίς πρωτότοκες, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 8 καὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 11· αὐτὲς οἱ δεύτερες ἔπαιρναν τὸ ὄνομα σὲ τιμὴ καὶ θύμιση τῆς Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2, ἐνῶ οἱ πρῶτες σὲ τιμὴ καὶ θύμιση τῆς ἐκ πατρὸς θείας τους Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τῆς ἐκ πατρὸς προμάμμης τους Μαρίας, τῆς συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κ. Ἐ. 2. Ἡ Μαρία, ποῦ γι' αὐτὴ ὁ λόγος, φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τῆς ἐκ πατρὸς προμάμμης της Μαρίας.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151. Τὸ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς πρωτότοκης κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 24, ποῦ περὶ τὸ 1091 παντρεύτηκε τὸν [Ἰωάννη] Δούκα, εἶναι φανερὸ τόσο ἀπ' τὶς χρονολογίες, ὅσο καὶ ἀπ' τὴν ἔκφραση τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, αὐτόθι: «ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς εἰς μίαν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ εἰσφκίσατο». Εἶχε δηλ. ὁ Ἰσαάκιος 12, κατὰ τὸ 1088-90, κόρες, ὅχι μιὰ κόρη, ἐκτὸς τῆς [Ἄννας] 24 ποῦ δόθηκε (1091) στὸν [Ἰωάννη] Δούκα, καὶ τὴ δευτερότοκη [Μαρία].

3. Περί τὸ 1088-90, ὁ Γρηγόριος Γαβρᾶς καὶ ἡ [Μαρία] ἦσαν, σύμφωνα μετὰ τὴν Ἄννα Κομνηνὴν 32 (τ. II, σ. 151), «ἀνήβοι παῖδες».

μνηστήρα της, τὸ Γρηγόριο Γαβρᾶ⁴, γεννημένο περὶ τὸ 1078⁵, γιὰ τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ⁶, ποὺ μόλις εἶχε διορισθῆ ὁ ὕξ τῆς Τραπεζούντας, καθὼς αὐτὴ τὴν πόλη ὁ ἴδιος τὴν εἶχε ἀπολευτερώσει ἀπ' τοὺς Τούρκους καὶ τὴ διοικοῦσε ὡς νὰ ἦταν ἡ πόλη καὶ ἡ περιοχή της μιὰ δική του κληρονομιά⁷.

Ἄλλὰ, κατὰ τὸ 1092 (;) ἡ γυναίκα τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ καὶ μητέρα τοῦ Γρηγορίου πέθανε, καὶ ὁ Θεόδωρος τὸν ἐπόμενο χρόνο ἔφερε ἀπ' τὴν Ἀλανία καὶ παντρεύτηκε μιὰ εὐγενέστατη κόρη ποὺ ἦταν πρώτη ἐξαδέλφη τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας, τῆς μητέρας τῆς Μαρίας.

Καθὼς ἔτσι ὁ γάμος ἐμποδιζόταν, τὸ 1094 τὸ συνοικέσιο διαλύθηκε⁸, καὶ ὁ Ἀλέξιος (α') 15 γιὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἔχῃ ὑποχείριον τὸ Θεόδωρο Γαβρᾶ ποὺ ἤξερε τὸν τολμηρὸ καὶ βίαιο χαραχτήρα του, ἀρραβώνιασε τὸ Γρηγόριο μὲ τὴ δευτερότοκη κόρη του Μαρίας 33⁹.

Ποιὰ ἦταν ἡ περαιτέρω τύχη αὐτῆς ἐδῶ τῆς κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, δὲν μᾶς εἶναι γνωστό.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151. Πρβλ. Τραπεζοῦντος Χρῦσανθος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 54 καὶ 456-57· E. Janssens, Trébizonde en Colchide, σ. 56-7· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 146. Τὸ ἐπίθετο Γαβρᾶς ἀπαντάει κατὰ τὸν ια' αἰ., καὶ ἡ πρώτη κοιτίδα τῶν Γαβράδων ἦταν ἡ Χαλδία. Μερικὰ μέλη τῶν πλοῦσιων κλάδων τῶν Γαβράδων συνήψαν ἐπιγαμίαις μὲ ἄλλους οἴκους τῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ J. Ph. Fallmerayer, Geschichte des Kaisertums von Trapezunt, σ. 18-9, θεωρεῖ πὼς ἡ ἐπωνυμία εἶναι χαλδαϊκῆς προέλευσης· στὴ χαλδαϊκῇ ἡ λ. γαβρᾶς σημαίνει τὸν ἥρωα. Ὁ K. Ἀμαντος, Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, Ἀθῆναι 1955, σ. 140, ὅ. 5, θεωρεῖ πὼς τὸ Γαβρᾶς προήλθε ἀπ' τὸ Γαβριήλ.

5. Ὁ Γρηγόριος ἦταν ἓνα παιδί ἀκόμη, ὅταν ὁ πατέρας του Θεόδωρος ἀποπειρώθηκε νὰ τὸν ξαναπάρῃ περὶ τὸ 1094.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151: Τούτου (τοῦ Θεόδωρου) τὸν υἱὸν Γρηγόριον κτλ.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151: ὡς ἴδιον λάχος ἑαυτῷ ἀποκληρωσάμενος... Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 146· Χρῦσανθος Τραπεζοῦντος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 54 καὶ 456-57· E. Janssens, Trébizonde en Colchide, σ. 56-7.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152.

9. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152 καὶ 154.

27. Κωνσταντίνος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1085 - † λίγο μετὰ τὸ 1147)

Ὁ Κωνσταντῖνος¹ Κομνηνός, τρίτοτοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας², γεννήθηκε περί τὸ 1085.

Ἐνωρίς στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τιμῆθηκε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15 μὲ τὸν τίτλο τοῦ **πανσέβαστου σεβαστοῦ**³.

Τὸ 1107⁴ διορίστηκε δούξ τῆς Βέρροιας, καθὼς βλέπομε νὰ τοῦ ἀπευθύνῃ μιὰ ἐπιστολή, ἐνῶ κατεῖχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος Ἡφαίστος⁵, πού σ' αὐτῇ τοῦ διηγεῖται τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀδελφοῦ του Δημήτριου, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος πέθανε στὴν Ἀρχίδα ἀπὸ φθίση μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοφύλακτου⁶.

Ἀργότερα διορίστηκε **μέγας δρουγγάριος**⁷ προφανῶς τῆς

27. 1. Τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος, σὲ τιμὴ καὶ θύμιση, χωρὶς ἀμφιβολία, τοῦ ἰδρυτῆ τῆς ΚΠολης Κωνσταντῖνου τοῦ Μεγάλου, γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται στὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν· δὲν ἦταν οἰκογενειακὸ τους ὄνομα.

2. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 488: Τῷ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Βερροίας Κωνσταντῖνῳ τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος. Ἡ συναύτιση τοῦ σεβαστοκράτορα δὲ φέρνει καμιά δυσκολία, γιὰτὶ σ' αὐτῇ τὴν ἐποχῇ, βλ. κατωτέρω ὕ. 4, δὲ μπορεῖ νὰ πρόκειται παρὰ γιὰ τὸν πρῶτο σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

3. Κατέχομε σφραγίδα τοῦ Κωνσταντῖνου μὲ τὴν ἐπιγραφή: Σφραγὶς σεβαστοῦ Κομνηνοῦ Κωνσταντῖνου, βλ. M. Froehner, *Annuaire* 1882, σ. 336· V. Laurent, *Bulles métriques*, ἀριθ. 442, σ. 85. Ὁ L. Stiernon, *Andrien et Constantin Comnène, sébastes*, REB 21 (1963), σ. 198, παρατηρεῖ πὼς αὐτῇ ἡ σφραγίδα θὰ ἀνῆκε στὸν Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ ἀπλὸ σεβαστὸ καὶ μὴ ἐπιφορτισμένο ἀκόμη μὲ καμιά ἀποστολὴ ἢ ἀξίωμα.

4. Ἡ S. De Jongh, σ. 15, ὕ. 10, λέει πὼς ἡ Alice Leroy-Molinghen πού κάποτε παρασκευάζε μιὰ ἔκδοση τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας τῆς ἔδωσε γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κωνσταντῖνου στὴ διοίκηση τῆς Βέρροιας τὸ ἔτος 1108. Ἀλλὰ ὁ L. Stiernon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 192, ὕ. 79, λέει πὼς ὁ P. Gautier, πού κι αὐτὸς παρασκευάζε μιὰ ἔκδοση τοῦ Θεοφύλακτου, τοῦ ἔδωσε ὡς χρονολογία τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο, βλ. ἀνωτέρω ὕ. 2, τὸ ἔτος 1107.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὕ. 2.

6. Βλ. P. Gautier, *L' évêché de Théophylacte Héphaïstos archevêque de Bulgarie*, REB 21 (1963), σ. 168.

7. Κατέχομε σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή: Θεοτόκε, βοήθει Κωνσταντῖνον σεβαστῷ καὶ μεγάλῳ δρουγγάρῳ τῷ Κομνηνῷ. Βλ. A. Mordtmann, *ΕΦΣ* 13 (1880), Supplement, ἀριθ. 7, σ. 46· G. Schlumberger, *Sigillographie*, ἀριθ. 10, σ. 641· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2716, σ. 1507-8. Τὸ πὼς ὁ δούξ Βέρροιας Κωνσταντῖνος Κομνηνός εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν μέγало δρουγγάριο Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ, βλ. L. Stiernon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 192-97.

βίγλης⁸ και με τὸ ἀξίωμα αὐτὸ παραστάθηκε στις συνόδους τῆς 20ῆς Αὐγούστου καὶ τῆς 1ῆς καὶ τῆς 30ῆς τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1143⁹, ὅπου καταδικάστηκαν δυὸ ἐπίσκοποι, ὁ Σωσάνδρας Κλήμης καὶ ὁ Βαλβλῶνος Λέων, ὡς ὀπαδοὶ τῆς αἵρεσης τοῦ β ο γ ο μ ι λ ι σ μ ο ὦ¹⁰.

Μαζί του συμπαραστάθηκε καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του Ἀδριανός - Ἰωάννης, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας¹¹· κι ἄς σημειωθῆ, πὼς δὲν παρακάθισαν ὡς μέλη τῆς ἱεραρχίας ἢ τῆς συγκλήτου, ἀλλὰ ὡς δικαστές, ὀρισμένοι ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα¹².

Ἐπίσης ὁ Κωνσταντῖνος παραστάθηκε στὴ σύνοδο τῆς 26ῆς τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 ποὺ κήρυξε ἐκπτώτο τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀττικό, ὡς συμμεριζόμενο τὶς περὶ β ο γ ο μ ι λ ι σ μ ο ὦ ἀντιλήψεις τοῦ μοναχοῦ Νήφωνα¹³.

Ὁ Κωνσταντῖνος φαίνεται πὼς πέθανε λίγο μετὰ τὴν ἀνωτέρω σύνοδο τοῦ 1147, γιὰτὶ μιὰ πράξη (συνοδικὴ ἐξέταση καὶ λύση μιᾶς περίπτωσης γάμου) ποὺ ἄλλοτε ἀποδίδεται στὸν πατριάρχη Νικόλαο (δ') τὸν Μουζάλωνα (1147-1151) καὶ ἄλλοτε στὸν πατριάρχη Θεόδοτο (1151-1152 καὶ 1153-1154)¹⁴ καὶ μιὰ ἄλλη τῆς ὁποίας ἡ χρονολογία εἶναι σαφῶς καθορισμένη (26 Γενάρη 1156), μᾶς δίνουν τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του Στέφανου Κομνηνοῦ 57 ὡς με γ ἄ λ ο υ δ ρ ο υ γ γ ἄ ρ ι ο υ¹⁵, προφανῶς τῆς βίγλης.

8. Ὁ R. Guiland, Recherches, τ. I, σ. 541 καὶ 576, στὰ ἄρθρα του: Le Drongaire de la flotte καὶ Le Drongaire de la Veille, ἐξέφρασε τὴ γνώμη πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνός ἦταν ἕνας δ ρ ο υ γ γ ἄ ρ ι ο ς τῆς βίγλης καὶ ὄχι ἕνας δ ρ ο υ γ γ ἄ ρ ι ο ς τοῦ σ τ ὀ λ ο υ.

9. V. Grumel, Regestes, ἀριθ. 1011-1014· L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 672, 674, 768· Mansi 21, στ. 584-585, 597· Πάλλης-Ποτλῆς, Σύσταγμα 5 (1855), σ. 83, 85, 88. Ἡ ἀρχὴ τοῦ κειμένου τῆς συνόδου τῆς 30ῆς τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1143 ἔχει ἐκδοθῆ ἀπ' τὸν Ἀ. Παπαδόπουλον-Κεραμέα, VV 2(1895), σ. 722.

10. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 671-72· τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν εἰς Ἀ. Παπαδόπουλον-Κεραμέα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 721-22.

11. Ἐνθ' ἄνωτέρω, ὁ 9.

12. Ἐνθ' ἄνωτέρω, ὁ 9. Γιά τὴ διάκριση παρισταμένων καὶ συνεδριαζόντων δικαστῶν βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὁ 38. Πρβλ. L. Stiernon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 179-80.

13. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Κομνηνοῦ. Γιά τὴ σύνοδο βλ. ἀναλυτικὰ Ἄνων Κομνηνὸν 77, ὁ 17-22.

14. Θεόδωρος Βαλασμών, εἰς καν. 69 Μεγ. Βασιλείου, PG 138, στ. 768· Πάλλης-Ποτλῆς, Σύσταγμα 4 (1854), σ. 227· Grumel, Regestes, ἀριθ. 1029 καὶ 1036.

15. Mai, Spic. Romanum, X, I, 16· PG 140, στ. 148· Grumel, Regestes, ἀριθ. 1038. Πρβλ. L. Stiernon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 198.

Ὁ Κωνσταντῖνος πικτυρέυτηκε πιθανόν περί τὸ 1106 ἢ καὶ ἀργότερα μὲ τὴ φροντίδα τοῦ θεοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15¹⁶ μὲ μιὰ κόρη, ποὺ ὁ μὲν πατέρας τῆς ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Ἀντιόχων, ἡ δὲ μητέρα τῆς στὴν «ἐπιφανῆ ἄμπελο» (= γενιά) τῶν Εὐφορβητῶν ἢ Φορβητῶν¹⁷.

Ὁ πεθερός του τῆς γενιᾶς τῶν Ἀντιόχων, ποὺ ἀνέβαζαν τὴν καταγωγὴ τους στὸ Σελευκίδη βασιλεῖα τῆς Συρίας Ἀντίοχο (δ') τὸν Ἐπιφανῆ - Σωτήρα, ἦταν ἓνας ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ· πεθαίνοντας ἄφησε τὴ γυναίκα του, τὴν κόρη του, τὸν ἄντρα αὐτῆς τῆς τελευταίας καὶ γαμβρό του «σε β α σ τ ὁ Κωνσταντῖνο, ἓνα ἄνθρωπο τῆς γενιᾶς τῶν Κομνητῶν, ἓνα γιὸ τοῦ Ἰσαάκιου 12, ποὺ ἦταν σε β α σ τ ὁ ς ἀπ' τὴ γενιά του καὶ πιὸ πολὺ σε β α σ τ ὁ ς ἀπ' τὴν πνευματικὴ του καλλιέργεια», καὶ τὸ γιὸ του Στέφανο Ἀντίοχο¹⁸.

Ἡ πεθερά του, ἡ Φορβητῆ, ἡ χήρα τοῦ Ἀντιόχου, ἦταν εὐτυχησμένη καὶ περήφανε ποὺ εἶχε στὸ πλευρὸ τῆς «αὐτὸν τὸν κλάδο ἑνὸς ἀπογόνου τῆς πορφύρας, γεννημένο ἀπὸ σεβαστοκράτορα, αὐτὸ τὸ στέλεχος τῶν πριγκίπων τῆς χρυσῆς αὐτοκρατορικῆς ἀμπέλου τῶν Κομνητῶν»¹⁹.

Ὁ Κωνσταντῖνος Κ. ἀπ' τὴν Ἀντιόχεια - Φορβητῆ ἀπόκτησε ἓνα ἀριθμὸ παιδιῶν, ποὺ ἀπ' αὐτὰ μᾶς εἶναι γνωστά, ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 56 καὶ ὁ Στέφανος Κομνηνὸς 57.

28. Ἀδριανὸς Κομνηνὸς

(γένν. περί τὸ 1088 - † 1157/64)

Ὁ Ἀδριανὸς¹ Κομνηνὸς, τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας², γεννήθηκε περί τὸ 1088.

16. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746-47.

17. Μονωδία ἔμμετρη γιὰ τὸ θάνατο ἑνὸς Ἀντιόχου, ἀποδιδόμενη στὸν Πρόδρομο, τὴν ὁποία ἀντέγραψε ὁ B. Miller ἐκ τῆς Marciana, Paris, Suppl. gr. 1219, καὶ τῆς ὁποίας περὶληψὴ δημοσίευσσε ὁ J. Darrouzès, εἰς Notice sur Grégoire Antiochos, REB 20 (1962), σ. 76.

18. Προδρόμου (;), Μονωδία, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 76.

19. Προδρόμου (;), Μονωδία, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 76.

28. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θεοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16, ὡς καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου τοῦ πατέρα του Ἰσαάκιου 12, τοῦ Ἀδριανοῦ Δαλασσηνοῦ, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὁ. 14.

2. Paris. gr. 880 (anc. Maz. Reg. 1994), fol. 402: début de l' ordo episcoporum, 407v-408r: κατάλογος τῶν ἀρχιεπισκόπων Βουλγαρίας (Omont, τ. I, σ. 165)· Mosq. gr. Synod. 286 (Vladimir, n. 324), fol. 1-8 (Πρβλ. L. Stiernon, Adrien (Jean) et Con-

Χάρη σέ ένα εγκώμιο πού ἐπλεξε στὸν Ἀδριανὸ ὁ διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς στὴν ἀγία-Σοφία Νικηφόρος Βασιλάκης, κατέχομε μερικὲς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς καὶ τῆς σταδιοδρομίας του.

Ἐὸ Ἀδριανὸς ἀπ' τῆ μικρῆ του ἡλικία ἀξιώθηκε νὰ λάβῃ ἀγωγή καὶ μόρφωση ἀληθινὰ βασιλική,³ καθὼς ὁ πατέρας του ἦταν ἕνας ἰσοβασιλέας⁴. Οἱ δάσκαλοί του ρύθμιζαν τὴν ψυχὴ του πρὸς ὅ,τι τὸ καλύτερο καὶ τὸ σῶμα του τὸ γύμαζαν σὲ λογῆς - λογῆς ἀσκήσεις, ὅπως στὸ δρόμο καὶ στὴν ἵππασία, στὸ χειρισμὸ τοῦ τόξου καὶ τοῦ ἀκοντίου.

Ἄν τὸν ἐβλεπε κανεὶς νὰ ἱππεύῃ, δὲ θὰ πίστευε αὐτὰ πού λέγονταν γιὰ τοὺς Κένταυρους πὼς ἦσαν ἱππάνθρωποι· ἂν τὸν ἐβλεπε νὰ τοξεύῃ, θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ἀφαίρεσε ἀπ' τὰ βέλη τοῦ Γρατιανοῦ τὸ μυαλὸ πού εἶχαν καὶ τὸ ἔδωσε στὰ δικὰ του⁵. Μὲ τὸν καιρὸ, ἔγινε ἕνας νέος γενναῖος πού δὲν ἤξερε τί θὰ πῆ φόβος καὶ τολμηρὸς πού δὲν ἤξερε τί θὰ πῆ κίνδυνος.

Ὅσο γιὰ τὸ χαραχτήρα του, τὸν διέκρινε ἡ ἐπιεικεία στὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, ἡ ἐλευθεριότητα στοὺς τρόπους του καὶ ἡ πραότῃτα. Στὸν πόλεμο, ὅπου ἔπαιρνε μέρος, ἦταν θεριὸ μονάχο, ἀλλὰ ὅταν ἐρχόταν ἡ στιγμὴ τῆς

stantin Comnène, sébastes, REB 21 (1963), σ. 180): Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Κομνηνός, ὁ ἐν τοῖς κοσμικοῖς Ἀδριανὸς πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ υἱὸς τοῦ αἰοδιμοῦ δεσπότη τοῦ πανευχεστάτου πρώτου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσακίου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάννου μετονομασθέντος· τοῦ αὐταδέλου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τῆς αἰοδιμοῦ δεσποίνης τῆς πανευχεστάτης πρώτης σεβαστοκρατορίσσης κυρᾶς Βιρήνης τῆς διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἐένης μετονομασθείσης· τῆς θυγατρὸς τοῦ πανευγενεστάτου ἐξουσιοκράτορος πάσης Ἀλανίας· καὶ πρώτης ἐξαδέλφης τῆς δεσποίνης κυρᾶς Μαρίας τῆς Ἀλανίσης· τῆς χρηματισίας συμβίου τοῦ βασιλέως κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα καὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 242, σ. 154:

Ἐγὼ Κομνηνῶν εὐκλεοῦς ἔφην γένους,
πάππου προῆλθον ἐκ σεβαστοκρατόρων,
ὦν παῖς σεβαστὸς Ἀδριανὸς γεννάδας
ἐμὸς πατήρ.

Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανὸν τὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσακίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ αὐταδέλου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀληξίου τὸν διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος Ἰωάννην μετονομασθέντα, ἔκδ. A. Garzya, σ. 27· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορος Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, τ. I, σ. 698: τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐξαδέλου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ υἱοῦ τοῦ αἰοδιμοῦ σεβαστοκράτορος, Ἰω. Τζέτζης, Ἐπιστολές, ἀριθ. 15, σ. 17.

3. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, σ. 36.

4. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 32.

5. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 36-7.

ειρήνης γινόταν άλλος άνθρωπος: ένας μελίχιος, έτοιμος να άγκαλιάσει τον έχτρώ ός φίλος: ήταν όλοτελα άνεξίκακος. Η ήμεράδα πού διακρινόταν στη μορφή του, ήταν μια έξωτερικήυση τής μεγάλης του ψυχής ⁶.

⁷ Ηταν ένας πρίγκιπας, πού διακρινόταν, όπως κι ό πατέρας του, τόσο για την άγάπη του προς τά γράμματα, όσο και για την ίκανότητά του στο χειρισμό τών όπλων, έτσι πού μπορεί κανείς να πη πως ήταν όμοιος με τον Άπόλλωνα, πού γι' αυτόν οι κάτοικοι τής Δήλου έλεγαν πως συγχρόνως ήταν λόγιος και τοξότης. Στο κεφάλι του δέν είχε μόνο περικεφαλαία αλλά και ένα γερό μυαλό και την καρδιά του δέν την προφύλαγε μόνο με τό χρυσό του θώρακα, αλλά και με ένα άλλο θώρακα καθαρών σκέψεων και επιθυμιών ⁷.

Ό Φωκίαν, ό Άλκιβιάδης, ό Θεμιστοκλής, αυτοί οι περίφημοι άνδρες τής ελληνικής αρχαιότητας, κοντά στις άρετές τους είχαν και ελαττώματα, αλλά ό Άδριανός δέν είχε σπίλο ή κηλίδα ούτε στην ψυχή ούτε στο σώμα. Όρραϊός όπως ήταν στη μορφή, άπόδωσε ός καρπούς τής ψυχικής του όμορφιάς τά θαυμαστά του έργα ⁸.

Στην άσκηση τής φιλανθρωπίας είχε ένα χέρι, πού λές και ήταν ό χρυσορρόας εκείνος ποταμός, ό Πακτωλός. Τό μέγρό του ήταν ένα άνεξάνιλητο πρυτανείο τής φτωχοιογιάς. Όλάκερο τον πλοΰτο του τον έδωσε στους άστεγους και στους φτωχούς ⁹.

Ένωρίς ό Άδριανός τιμήθηκε άπ' τό θεϊο του Άλέξιο (α') 15 στην αΰλική ίεραρχία με τον τίτλο του *πανσέβαστου σεβαστου* ¹⁰ και διορίστηκε, καθώς φαίνεται, *δούξ Χαλδίας* ¹¹. Στην άσκηση αυτών τών καθηκόντων του υπήρξε ένας φιλυπήκοος άρχοντας και όλοτελα άφιλοχρήματος. Χρυσάφι και άσήμι, φορέματα πολυτελή και επίδειχτικά, πολύτιμα πετράδια δέν τον συγκινούσαν, αλλά όλα τά εισοδήματα τά χάριζε στους φτωχούς, καθώς έτρεφε τις άδειες κοιλιές τους ¹², έτσι πού ό ρήτορας να τον βλέπη ός ένα αένσώματο άγγελο ¹³.

Καθώς είχε ύποτελεϊς του τούς κατοίκους μιās όλάκερης έπαρχίας, πρόσεξε ιδιαίτερα τή φορολογική του πολιτική. Τους ύπαλλήλους τών φόρων, πού

6. Νικηφόρος Βασιλάκης, ένθ' άνωτ., σ. 37.

7. Νικηφόρος Βασιλάκης, ένθ' άνωτ., σ. 38.

8. Νικηφόρος Βασιλάκης, ένθ' άνωτ., σ. 39.

9. Νικηφόρος Βασιλάκης, ένθ' άνωτ., σ. 37-8.

10. Βλ. άνωτέρω ύ. 2 εις Κατάλογον άρχιεπισκόπων Βουλγαρίας, Σπ. Λάμπρου κλπ.

11. Νικηφόρος Βασιλάκης, ένθ' άνωτ., σ. 39 και 42: Comment. σ. 78-80.

12. Νικηφόρος Βασιλάκης, ένθ' άνωτ., σ. 40.

13. Νικηφόρος Βασιλάκης, ένθ' άνωτ., σ. 41.

σάν ἔφταναν στὸν τόπο τοῦ προορισμοῦ τοὺς τοὺς ἔλεγαν, ὅπως μαθαίνομε, «καταχτητὲς καὶ ὄχι φορολόγους»¹⁴, δὲν τοὺς ἄφηγε νὰ ὀρμήσουν πάνω στοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας ποὺ διοικούσε σάν τσακάλια, ἀλλὰ «ἐνῶ εἶχε ταχτῆ νὰ ἐπιμεληθῆ τῶν δασμῶν τοῦ ἐπίγειου βασιλέα, αὐτὸς κοίταζε νὰ καρποφορήσῃ χάρις τοῦ ἐπουράνιου βασιλέα, σκορπώντας τὸν πλοῦτο του σ' αὐτοὺς ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ ἀνάγκες»¹⁵.

«Βρῆκε πόρους στὴν ἐπαρχία ποὺ τάχτηκε νὰ διοικῆ, ἀλλὰ αὐτὸς δὲ θέλησε νὰ ποριστῆ, βρῆκε ἄφθονα χρήματα, ἀλλὰ αὐτὸς δὲ θέλησε νὰ χρηματιστῆ»¹⁶. Τέλος, «ὅπως ἔδωσε τὸν πλοῦτο του γιὰ τὸν κόσμο, ἔδωσε καὶ ὀλάκερο τὸν ἑαυτό του»¹⁷.

Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ δὲ μπορούμε νὰ προσδιορίσωμε, ἀλλὰ ποὺ εἶναι πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136¹⁸, ἀνταποκρίθηκε «στὸν πυρὸς τοῦ θείου πόθου τῆς καρδιάς του» καὶ ἔγινε μοναχός, «φορώντας τὴν ὡς ἀπὸ καπνοῦ μελαινομένην στολήν»¹⁹.

Ἀποστράφηκε ὀλίγτελα τὸν πλοῦτο, ἀπόρριψε τὴ δόξαν τῶν ἀρχόντων, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, «νικιώντας τὰ ἀνίκητα ἔλυσε δεσμό, ποὺ αὐτὴ ἡ φύση μὲ ἄλυτο τρόπο συνδέει τὸν ἄνθρωπο, καὶ ἀποκολλήθηκε ἀπ' τὴ γυναῖκα του, αὐτὴ ποὺ οἱ νόμοι τῆς φύσης καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ εἶχαν δώσει καὶ μὲ τὴν ὁποία εἶχε μοιράσει τὴ ζωὴ του ὀλάκερα χρόνια»²⁰.

Ὁ Ἀδριανὸς περὶ τὸ 1107 εἶχε παντρευτῆ μὲ τὴ φροντίδα τοῦ θείου του Ἀλέξιου (α')²¹ μιὰ κόρη ποὺ γι' αὐτὴ, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ὑπαρξή της²², τίπο-

14. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ἐπιστ. 24, PG 126, στ. 405.

15. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 41.

16. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 42.

17. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 41.

18. Ἀναφέρεται ὡς ἀπλὸς μοναχὸς στὸ τυπικὸ τοῦ Παντοκράτορα, ἐκδ. A. Dimitr' evskij, τ. I, σ. 698, ποὺ ὑπογράφτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα-ξάδελφό του Ἰωάννη (β') Κομνηνὸ 34.

19. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 44.

20. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 44.

21. Ζωναράς, τ. III, σ. 746-47.

22. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 44.

τε δὲ γνωρίζομε. Ἐπ' αὐτὴ τὴν ἔνωση προῆλθαν τὸ πιὸ λίγο δυὸ κόρες²³, ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ 58²⁴ καὶ ἡ Ἀνώδυμη Κομνηνὴ 59.

Ἔτσι λοιπὸν ὁ Ἀδριανὸς ἀπὸ κοινοῦ συμφώνησε μὲ τὴ γυναίκα του²⁵, (ὡς ἀποκολληθῆ ἀπ' αὐτὴ καὶ νὰ συγκολληθῆ μὲ τὸ Χριστόν), καθὼς ψάλλει ὁ Δαβίδ, «ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου»²⁶. Καὶ δὲν ἐγκατάλειψε μόνον τὴ γυναίκα του, ἀλλὰ καὶ τὰ πλάσματα ποὺ αὐτὸς ἦταν ὁ σπορέας καὶ πατέρας τους «γιὰ νὰ γίνῃ ἓνα παιδί τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ δοκιμάσῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ χωρισμὸ ἓνα μαχαίρι νὰ τοῦ διαπερνᾷ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ ὑπόφερνε, ἐγκαρτεροῦσε καὶ ἔστεργε τὴν ἀποχώρησιν»²⁷.

Καθὼς ἔτσι μόνος του ἀποκόπηκε ἀπ' τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, καὶ τὸ σχῆμα τὸ μοναχικὸ ποὺ περιβλήθηκε σεβάσθηκε καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ σεβαστοῦ ποὺ εἶχε καὶ διατήρησε («δὲν ἐμελάνωσε»), δὲ μαῦρισε, ἀλλὰ πιὸ πολὺ τὴν ἔκανε νὰ λάμπῃ· καθὼς εἶπαμε, δὲν ἦταν ἓνας πρίγκιπας ποὺ τὸν συγκινοῦσαν ἡ τροφὴ τῆς ζωῆς, ἡ πολυτελής φορεσιὰ ἢ τὸ χρυσάφι²⁸, κ' ἔτσι εὗρισκε μιὰ ἀνταπόκρισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου στὴ μοναχικὴ ζωὴ.

Ἦταν ἓνας ἄνθρωπος «ἄπορος στὸ πάχος τῆς σάρκας καὶ εὐπορος στὸ βάθος τοῦ πνεύματος»²⁹. Ὡς μοναχὸς ὁ Ἀδριανὸς, «σὺν ἄλλοις Ἀαρών», ἀκολούθησε τὸν ἡρωϊκὸ αὐτοκράτορα - ξάδελφό του Ἰωάννη (β') Κομνηνὸ 34, («τὸν νέον Μωυσῆ») στὴ νικηφόρο ἐκστρατεία του στὴν Κιλικία καὶ τὴ Συρία τὸ 1137.

23. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἐκδ. Α. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 698: ἡ ἐπίσκεψις τῶν Παρευρίων, καθὼς περιῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ [Μωνοῦλ] τοῦ Βοτανειάτου (τοῦ συζύγου τῆς Εἰρήνης Συναδηνῆς), καὶ ἀπὸ ἐξωνήσεως τῶν θυγατέρων τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωάννου (τοῦ κατὰ κόσμον Ἀδριανοῦ), τοῦ υἱοῦ τοῦ αἰδίου σεβαστοκράτορος (Ἰσαακίου 12), Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 45: Καὶ παῖδας γησίους ὁ πατήρ παριδών...

24. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 242, σ. 154 :

Ἡ ζῶσα νεκρὰ προσλαλῶ Θεοδώρα,

βλ. καὶ ἀνωτέρω ὁ. 2, Σπ. Λάμπρον κτλ.

25. Γιὰ τὴν ἀπὸ συμφώνου διάλυσιν τῆς οἰκογένειας, βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν κατ' αὐτόν, PG 135, στ. 781: καὶ τοιοῦτος μὲν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς τῆς μεταναστεῦσεως, οὗ χάριν ὁ μὲν καὶ γυναίκα καὶ τέκνα, ὁ δὲ καὶ περιουσίαν καὶ συρφετὸν ἅπαντα τῆς ἐν βίῳ ἀναστροφῆς, ὅποιον ἂν εἴποι τις, κοινῶς δὲ πάντες τὸ κατὰ κόσμον θέλημα ἐκλιπόντες, ἐνδὲς ἐγένοντο καὶ μόνον...

26. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 44.

27. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 45.

28. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 45.

29. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 49. Γιὰ τὴ σύλληψιν τῆς ἔνωσης καὶ τὴ συνήθη χρῆσιν τῆς, πρβλ. Γρηγόριον Ναζιανζηνόν, PG 36, στ. 60.

Ὁ μὲν αὐτοκράτορας ὑποδοῦλωνε μὲ τὰ ὄπλα του τοὺς βαρβάρους, αὐτὸς δὲ ὡς ὄπλα εἶχε «τὰ ἱερὰ βέλη», τοὺς στοχαστικούς λόγους του, γιὰ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ καὶ νὰ τοὺς φέρῃ κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ στὸ χρηστὸ ἐκεῖνον μονάρχῃ, τὸν ξάδελφό του Ἰωάννη (β') 34³⁰.

Καθὼς πολὺ ἀγαποῦσε τόσο τὸν αὐτοκράτορα ὅσο καὶ τὸ Χριστό, καὶ καιρόταν γιὰ τὴν κληρονομία τοῦ Χριστοῦ, προσκολλήθηκε στὴν αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ καὶ δὲ λογάρισε τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς μεγάλης ἐκστρατείας, «τὰ φοβερά ἐκεῖνα ὕψη τῶν ἄγριων βουνῶν, τὶς ἀπότομες κακοτοπιές, τὴν ἀνυπαρξία δρόμων καὶ μονοπατιῶν, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ μπορῇ κανεὶς νὰ βαδίσῃ ἔφιππος»³¹.

Ἄν καὶ ὡς μοναχὸς μποροῦσε νὰ ζήσῃ στὴν ἡσυχία του, θέλησε νὰ συμμεριστῇ τοὺς πόνους τῆς σταυροφορίας τοῦ μεγάλου ξαδέλφου του, τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη 34, καὶ νὰ μὴ θεωρηθῇ ἀπόλεμος, γι' αὐτὸ καὶ συνεχεστράτευσε μαζί του καὶ συμβάδισε σὲ πορεῖες δύσκολες καὶ ἀπέραντες, ποὺ ἕνας ἄλλος θὰ δίσταζε νὰ μετάσχῃ καὶ μόνο ἂν ἄκουγε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐκστρατείας³².

Δὲν ἤθελε νὰ εἶναι ἕνας καλόγερος τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ραστώνης· ἤθελε νὰ δείχνηται ὁ μοναχὸς μὲ τὰ ἔργα του καὶ ὄχι ἀπὸ μόνον τὸ ράσο του καὶ ἡ σάρκα του νὰ ταπεινώνεται ἀπ' τὶς σκληρὲς ὁδοιπορίες καὶ τὶς ἐλλείψεις τῆς τροφοδοσίας κατὰ τὴν ἐκστρατεία, ἔτσι ποὺ ἀπὸ λιτοδαίματος ποὺ ἦταν νὰ καταντήσῃ σχεδὸν ἄσιτος³³.

Ἦταν ἕνας καλὸς σύμβουλος τοῦ στρατιωτῆ ποὺ πολεμοῦσε γιὰ τὸ βασιλέα του, καθὼς τοῦ παραστεκόταν καὶ τὸν συμβούλευε νὰ μὴ φοβᾶται στὸν πόλεμο τόσο τὴν ἀπώλεια τῆς ζωῆς του, ὅσο τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς του. Κοντὰ στὶς ἀσπίδες τους, γινόταν αὐτὸς μιὰ ἄλλη πνευματικὴ ἀσπίδα τῆς ψυχῆς τους³⁴.

Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ τοῦ Ἰωάννη (β') 34, ποὺ ἀκολούθησε ὁ Ἀδριανός, κατὰλῆξε σὲ μιὰ περιφανῆ νίκη σὲ βάρος τῶν Ἀρμενίων τῆς Κιλικίας καὶ σὲ ἕνα θρίαμβο, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας μπῆκε νικητῆς στὴν Ἀντιόχεια, στίς 29 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1137, καὶ μὲ ταπείνωση τὸν ὑποδέχτηκε ὁ πρίγκιπας τῆς

30. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 51.

31. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 51.

32. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 51-2.

33. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 52.

34. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 52.

Ἀντιόχειας Raymond de Poitiers, ὁ σύζυγος τῆς νεαρῆς Κωνσταντίας³⁵. Μετὰ τὴ θριαμβευτικὴ αὐτῆ εἰσοδὸς τοὺς στὴν Ἀντιόχεια, ὁ Ἀδριανὸς - Ἰωάννης — ἀπὸ Ἀδριανὸς ὡς καλόγερος μετονομάστηκε Ἰωάννης—ἔκανε τὴ μακάρια ἐκείνη π ο ρ εῖ α του στὴν ἱερὴ πόλη τῆς Ἱερουσαλήμ³⁶, δεῦτερος αὐτὸς Κομνηνὸς ποὺ ἔκανε προσκύνημα στὴν ἁγία Γῆ μετὰ τὸν πρωτεζάδελφό του Ἰσαάκι Κομνηνὸ 36³⁷.

Εἶδε ἐκεῖ ὁ πρίγκιπας τὴν περιπόθητη Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὅπου ἔτρεχε μέλι καὶ γάλα, ποὺ δὲν ἀξιώθηκε κι αὐτὸς ὁ Μωυσῆς νὰ τὴ δῆ· εἶδε τὸν οὐρανὸ πάνω στὴ γῆ, καθὼς σ' αὐτὴ τὴ χώρα βάδισε ὁ Ἰησοῦς· ἀνέβηκε στὰ ὄρος Θαβάρ καὶ σὲ κεῖνο τῶν Ἑλαιῶν καὶ λούστηκε στὰ ἁγιασμένα νερὰ τοῦ Ἰορδάνη, τιμώντας τὸ λουτρὸ τοῦ Σωτήρα³⁸. Ἐπισκέφτηκε τὴν ἔρημο καὶ φιλοσόφησε τὸ ἐρημικὸ καὶ ἡσύχιο τοῦ Ἰησοῦ³⁹.

Μετὰ τὸ προσκύνημα τῆς ἁγίας Γῆς, ὁ Ἀδριανὸς ζαναβρῆκε καὶ πάλι τὸν αὐτοκράτορα, ποὺ μετὰ τὸ Μάη τοῦ 1138⁴⁰, γύριζε νικητῆς καὶ τροπαιούχος μὲ τὴ στρατιὰ στὴν ΚΠολη. Τότε εἶχε τὴν τύχη νὰ παραστῆ στὴ συμπιλίωση τῶν δυὸ πρωτεζαδῶν του, «τοῦ μεγάλου καὶ νικητῆ καὶ τροπαιούχου αὐτοκράτορα, τοῦ ἀπὸ ἔλους τοὺς βασιλεῖς πιδ θεοειδοῦς» Ἰωάννη (β') 34 μὲ τὸν ἀδελφὸ του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκι Κομνηνὸ 36 καὶ τὸ γιὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου [καὶ ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα] Ἰωάννη Κομνηνὸ 84⁴¹.

Μποροῦμε νὰ υποθέσωμε πὼς ὁ Ἀδριανὸς κατὰ τὴν ἐκστρατεία, θὰ διεκπεραιῶνε καὶ διάφορες κρατικὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς υποθέσεις, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ φέρνῃ μαζί του, κατὰ τὴν ἀπ' τὴν ἐκστρατεία ἐπιστροφὴ του στὴν

35. Χωνιάτης, σ. 41-2· Κίναμου, σ. 18-9· Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC, τ. I, σ. 658-59· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., τ. II, σ. 46-9· Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 53· τοῦ ἴδιου, Λόγος εἰς τὸν αἰθιμιον βασιλέα κύρ Ἰωάννην (β') τὸν Κομνηνόν, σ. 348.

36. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 53-54.

37. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 36, ὁ. 29.

38. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 54-5.

39. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 55.

40. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 145.

41. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 53· Χωνιάτης, σ. 42-4.

ΚΠολη, «τις αποδείξεις τῶν προσγράφων», γιὰ νὰ τις ἐπιδώσῃ στὸν ἀνεψιὸ τοῦ μητροπολίτη Νέων Πατρῶν ⁴².

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1138 ἢ ἀρχῆς τοῦ 1139, πρέπει νὰ τοποθετήσωμε τὴ χρονολογία τῶν λόγων ποὺ ἀπηύθυνε ὁ ρήτορας Νικηφόρος Βασιλάκης ⁴³ στὸν Ἰωάννη ⁴⁴ καὶ στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') τὸν Κομνηνὸ 34 ⁴⁵, τὴ στιγμήν ποὺ μεγάλα πανηγύρια ὀργανώθηκαν στὴν ΚΠολη γιὰ νὰ γιορταστοῦν οἱ νίκες τῶν αὐτοκρατορικῶν ὕπλων ⁴⁶.

Μετὰ τὸ 1139 ὁ μοναχὸς Ἰωάννης, κατὰ κόσμον Ἰαδριανός, ἐξελέγη καὶ χειροτονήθηκε ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ⁴⁷. Πότε ἀκριβῶς ἔγινε αὐτὴ ἡ ἐκλογή καὶ χειροτονία δὲν τὸ γνωρίζομε ἀκριβῶς· γιὰ πρώτη φορὰ τὸν συναντάμε ὡς ἀρχιεπίσκοπο Βουλγαρίας, νὰ παρακάθεται μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ δικαστῆ, στὶς συνόδους τῆς 20ης Αὐγούστου καὶ τῆς 1ης καὶ τῆς 30ης τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1143 ⁴⁸, ὅπου καταδικάστηκαν διὸ ἐπίσκοποι ὡς ὀπαδοὶ τῆς αἵρεσης τοῦ β ο γ ο μ ι λ ι σ μ ο ῦ ⁴⁹, ἀμέσως μετὰ τὸν πρεσβύτερο ἀδελφὸ τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27: α) τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Κομνηνοῦ, β) τοῦ μακαριωτάτου πανσεβάστου σεβαστοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ⁵⁰. Ἄρα ἡ ἐκλογή καὶ χειροτονία του ὡς ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἔγινε μετὰ τὸ 1139 καὶ πρὶν ἀπ' τὴν 20 Αὐγούστου 1143 ⁵¹.

42. Ἰωάννης Τζέτζης, Ἐπιστολές, ἀριθ. 15, σ. 17: Βραδεῖς δὲ οὐκ ἡμεῖς περὶ τὰς ἀποδείξεις τῶν ὧν τελεσμάτων ἐφάνημεν, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν χρόνον τὸν πέρυσι ἐκωλυομένην δὴ καὶ αὐτὸς γινώσκεις τὴν ἐκστρατείαν τοῦ κραταίου ἡμῶν αὐτοκράτορος τὴν πρὸς Κιλικίαν καὶ Ἀντιόχειαν. Ἐστάλησαν μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν περὶ τὴν Ἀντιόχειαν τότε οἱ πρόσγραφοι, ὅπως αἱ ἀποδείξεις ταχινώτερον γένοιτο, καὶ μόλις ὀφεί ταύτας ἀπεδεξάμεθα, τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυρίου Ἰαδριανοῦ, ταύτας ἀποκομίσαντος...

43. Βλ. L. Stiernon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 191.

44. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 27-56.

45. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν αἰίδιμον βασιλέα κύρ Ἰωάννην (β') τὸν Κομνηνόν, σ. 330-61.

46. Χωνιάτης, σ. 44. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 153.

47. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ 2.

48. V. Grumel, Regestes, ἀριθ. 1011-1014· L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 672, 674, 768· Mansi 21, στ. 584-585, 597· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 83, 85, 88.

49. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 671-72. Βλ. καὶ Κωνσταντίνου Κομνηνόν 27, ὁ 10.

50. Ἐνθ' ἄνωτ., ὁ 48. Ὅπως βλέπει κανεὶς τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας περνάει σιωπηλὰ, φανερὴ ἀπόδειξις πῶς ἡ προσωπικότητά του ἦταν ἀπὸ ἄλλου καλῶς γνωστή, βλ. L. Stiernon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 180.

51. Βλ. L. Stiernon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 192.

Κάτω ἀπ' αὐτῆ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἔλαβε περὶ τὸ 1140-1142⁵², μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ ρήτορα, φιλοσόφου καὶ ἱατροῦ Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ, ποῦ λίγο ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως⁵³. Σ' αὐτὴ ὁ ἐπιστολογράφος βλέπει τὸν Ἀδριανὸ - Ἰωάννη σὰν «ἕνα ἥλιο ποῦ ἀστράφτει καὶ φωτίζει τοὺς κατοίκους τῶν δυτικῶν πρὸς τὴν ΚΠολη μερῶν, δηλ. τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἐκφράζει τὴ γνώμη πὼς ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρὸ αὐτὴ τὴ λάμψη του νὰ διαχύνη πᾶνω στὴν ὀλόλαμπρη ΚΠολη, ἔτσι ποῦ νὰ φωτίζη τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα»⁵⁴.

«Φθονῶ, τοῦ γράφει σὲ συνέχεια, τοὺς Βουλγάρους ποῦ ἕνα τέτοιο φῶς ἀπολαμβάνουν καὶ οἰκτεῖρω τὴν πόλη μας ποῦ στέρηθηκε τῆς λάμψης σου. Ἀλλὰ τέτοιο ἦταν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποῦ ἔχει στείλει τὸ πρῶτο καὶ πολὺ μεγάλο φῶς, ἐσένα τὸν θεῖο Ἀδριανό — ποῦ ἡ οἰκογένειά του εἶναι περιφανῆς καὶ ἡ φύση του ἀπαράμιλλη — σ' αὐτοὺς ποῦ ἐκεῖ κάτω βρίσκονται στὰ σκοτάδια»⁵⁵.

Καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς συμφωνεῖ μὲ τὸ Νικηφόρο Βασιλάκη — καὶ οἱ δυὸ σὰ ρήτορες ἀρέσκονται στὶς ὑπερβολές — πὼς ὁ Ἀδριανὸς «ἦταν ἐπιεικῆς στὴ γνώμη, ἀκαταγώνιστος στὴν ὁμορφιὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἀνοιχτοχέρης»⁵⁶.

«Πόσες φορές, τοῦ γράφει ὁ Ἰταλικὸς, ἔταν βρισκόσουν στὴν ΚΠολη, δὲν ἐρχόμουν στὸ ἀρχοντικὸ σου γιὰ νὰ ἀκούσω τὴ γλυκιά σου γλώσσα καὶ ὀμιλία, γιὰ νὰ κατευνάσω τὴν ἀποθάρρυνσή μου καὶ νὰ ἀνακουφίσω τὴν ἀγωνία μου. Καὶ τώρα ποιᾶς εὐχαρίστησης μᾶς ἀποστέρησες, γιὰ νὰ μεταδίδης σὲ ἄλλους τὰ ἀγαθὰ σου... Ἄν μοῦ ἦταν δυνατὸν νὰ σὲ δῶ καὶ νὰ ἀπολαύσω τὴ γλυκύτητά σου, ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ μελαγχολία μου θὰ γινόταν ἐλαφρότερη, γιατί δὲν ἔχω παρὰ ἕνα μόνο βοήθημα γιὰ νὰ ἰσορροπήσω τίς ἀντιξοότητες ποῦ μοῦ φέρνει ὁ στρόβιλος τῆς ζωῆς, καὶ αὐτὸ τὸ βοήθημα εἶναι τὸ δικό σου τὸ πολὺ γλυκὸ πρόσωπο»⁵⁷.

52. Bl. P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 211: à Adrien Comnène, archevêque de Bulgarie: vers 1140 /2. Ἄν ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ P. Gautier εἶναι ἀκριβής, στὴν περίπτωσή αὐτὴ ἡ θέση τοῦ L. Stiernon (ἐνθ' ἄνωτ. ὁ. 51) πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῆ καὶ νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Ἀδριανὸς ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας μετὰ τὸ 1139 καὶ πρὶν ἢ κατὰ τὸ 1142.

53. P. Gautier, Michel Italikos, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16-28.

54. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (ἐκδ. P. Gautier, Michel Italikos), σ. 211-12.

55. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 212.

56. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 212.

57. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 212.

Σὲ συνέχεια ὁ Ἀδριανὸς - Ἰωάννης παραστάθηκε στὶς συνόδους τῆς 12ης καὶ 13ης τοῦ Μάη τοῦ 1157⁵⁸, πού ἐξέτασε τὴν ἔννοια τῶν λόγων τῆς λειτουργίας τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου: «Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος», καὶ προέβη στὴν καταδίκη τοῦ ἐψηφισμένου πατριάρχη Ἀντιοχείας Σωτήριχου Παντεύγενου, ἐνὸς ἀνεπτυγμένου κληρικοῦ τῆς ἀγία-Σοφίᾶς καὶ τῶν ρητόρων Μιχαὴλ τοῦ Θεσσαλονίκης καὶ Νικηφόρου Βασιλάκη⁵⁹, τοῦ γνωστοῦ μας ἐγκωμιαστῆ τοῦ Ἀδριανοῦ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία εἶδηση πού ἔχομε γιὰ τὸν Ἀδριανό, πού, κατὰ τὰ στοιχεῖα πού περισώθηκαν σὲ μᾶς, δείχνει νὰ ἦταν καὶ ὁ πιδ σπουδαῖος ἀπ' τοὺς γιούς τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

Δὲ γνωρίζομε τὴν ἀκριβῆ χρονολογία τοῦ θανάτου του, γνωρίζομε μόνο πὼς ἀναφέρεται ὡς πεθαμένος σὲ μιὰ ἀπογραφή τῶν διπλωμάτων πού περιεῖχε τὸ χαρτοφυλάκιο τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας στὴ Στραυμνίτσα τῆς Μακεδονίας⁶⁰. Ἡ ἀπογραφή αὐτὴ φέρει τὴν ἡμερομηνία τῆς 10ης τοῦ Φλεβάρη, μέρα δευτέρα, τῆς ιβ' ἰνδικτιώνας (=1164)⁶¹.

Τὰ διπλώματα ἦσαν ἀριθμημένα ἀπὸ ἀριθ. 1-10. Δυὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐπίσημα κείμενα (πράξεις, βουλευμάτα, χρυσόβουλλα, προστάγματα, προστάξεις, ὑπομνήματα), τὰ ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 7, εἶχαν ὡς συντάχτη «τὸν ἀγιώτατο καὶ μακαριστὸ ἀρχιεπίσκοπο Βουλγαρίας Ἰωάννη Κομνηνό»⁶².

Ἄρα ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνός, ὁ ὡς μοναχὸς καὶ κατόπι! ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Ἰωάννης, πέθανε μετὰ τὴν 13ῃ τοῦ Μάη τοῦ 1157, πού ξέρομε

58. V. Grumel, *Regestes*, ἀριθ. 1038, 1041, 1043· Χωνιάτης, *Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας*, PG 140, στ. 180, 181, 188, 192, 196-197· στ. 180: Συνδιαϊτώντων τῇ ὑπόθεσει καὶ ἡμῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας μοναχοῦ Ἰωάννου (μηγὶ μαίω, ιβ' ἡμέρα, ἰνδ. ε').

59. Mansi 21, στ. 837-840· Χωνιάτης, *Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας*, PG 140, στ. 137-201· τοῦ ἰδίου, *Ἱστορία*, σ. 275-76· Κίναμος, σ. 176-87· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, *Μονοδία εἰς Μαννουήλ (ἀ') Κομνηνό*, PG 135, στ. 1000· Νικόλαος Μεθώνης, *Ἀντίρρησις πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ Σωτήριχου τοῦ προβληθέντος πατριάρχου Ἀντιοχείας περὶ τοῦ «Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος»*, βλ. Α. Δημητραπεοπούλου, *Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. I, σ. 293-320.

60. Βλ. L. Petit, *Le monastère de Notre-Dame de Pitié en Macédoine*, IRAIK 6 (1900), σ. 122.

61. L. Petit, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σ. 125. Γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἀπογραφῆς, βλ. V. Laurent, *Recherches sur l'histoire et le cartulaire de Notre-Dame de Pitié à Stroumitsa*, εἰς EO 33 (1934), σ. 15-23.

62. Ἐνθ' ἄνωτ., ὁ. 60 καὶ 61. Πρβλ. L. Steirnon, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σ. 188-90.

πὼς παραστάθηκε στὴν κατὰ τοῦ Σωτήριχου Παντεύγενου σύνοδο ⁶³ καὶ πρὶν ἀπ' τὴν ἀνωτέρω χρονολογία τῆς 10ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1164, σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς ἐνδιάμεση χρονολογία ⁶⁴.

Ὅπως μᾶς βεβαιώνουν ὁ Νικηφόρος Βασιλάκης καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, ὁ Ἀδριανὸς ὑπῆρξε, ὅπως κι ὁ πατέρας του Ἰσαάκιος 12, ἕνας ἐραστής καὶ καλλιεργητὴς τῶν γραμμάτων ⁶⁵. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔφεσή του μᾶς εἶναι γνωστὸς ἕνας Νομοκάνοντας ⁶⁶ καὶ ἕνας ἀνέκδοτος λόγος του ⁶⁷.

29. Σοφία Κομνηνὴ

(γένν. περὶ τὸ 1094 — † περὶ τὸ 1130)

Ἡ Σοφία ¹ Κομνηνὴ, τρίτοτοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας ², γεννήθηκε περὶ τὸ 1094.

63. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 58.

64. Βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 192.

65. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 7, 54 καὶ 55.

66. B. N. Benešević, Nomokanon Joanna Komnina, archiepiskopa Achridska-go, εἰς VV 22 (1915), σ. 41-61.

67. Σωφρ. Εὐστρατιάδης, μητροπολίτης πρ. Λεοντοπόλεως, Katalogos..., Paris 1924, σ. 49 (κῶδ. Βατοπεδίου 229, φ. 9τ-11ν): Λόγος Ἀδριανοῦ τοῦ Κομνηνοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας.

29. 1. Τὸ ὄνομα Σοφία ποὺ δόθηκε στὴν τρίτοτοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, ὅπως καὶ τὸ Κωνσταντῖνος ποὺ δόθηκε στὸν τρίτοτοκο γιό του, βλ. Κωνσταντῖνον Κομνηνόν 27, ὁ. 1, γιὰ πρώτη φορά παρουσιάζεται στους Κομνηνοὺς εἶναι παράλληλο τοῦ Κωνσταντῖνος, καὶ δὲ δόθηκε σὲ τιμὴ τῆς ὁμώνυμης ἁγίας, ἀλλὰ σὲ τιμὴ «τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ σοφίας» καὶ θύμιζε, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸν περιώνυμο καὶ τῆς ΚΠολης ποὺ πρῶτος ἔχτισε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ξανάχτισε ἀπ' τὰ θεμέλια ὁ Ἰουστινιανός.

2. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 85, σ. 47:

Τὴν γὰρ Κομνηνὴν πανσέβαστον Σοφίαν,
τὴν ἐν μοναχαῖς συγκαλύπτει Σωσάνναν
σεβαστοκρατοῦς τέκνον Ἰσαακίου

Ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 246, σ. 146α:

Μήτηρ σε καὶ γὰρ πανσέβαστος ἐκκίει
κλήσιν Σοφία, καλλονῶν κρᾶσις μία,
ἡθῶν χάρις, ἔμφυχος ἀρετῶν δόμος,
πανευτυχοῦς δὲ τέκνον Ἰσαακίου,
σεβαστοκράτωρ δε πρὸ πάντων ἐρρήθη
κοινὴν δὲ τούτῳ μητρικὴν λύει θύραν
Ἄλεξίῳ κράτιστος αὐσονοκράτωρ,
Κομνηνοφυῆς ἐκ γένους τρισολβίου
Ῥώμης νέας ἄνακτος Ἰσαακίου.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1108³ τὸν [Θεόδωρο]⁴ Δοκειανὸ 46,⁵ γιὸ τοῦ [Μιχαήλ] Δοκειανοῦ 18 καὶ ἐγγονὸ τοῦ Θεοδώρου Δοκειανοῦ 9⁶, ποῦ ἦταν (ὁ Θεόδωρος 46) ἀνεψιὸς τῆς ἀπὸ δευτεροεξάδελφο⁷.

Ὁ Θεόδωρος Δοκειανὸς 46, γεννημένος περί τὸ 1090⁸, ἔλαβε μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ γάμου του τὸν τίτλο τοῦ πανσεβαστοῦ σεβαστοῦ⁹. ἦταν «ένας γλυκὸς στὴ μορφῇ καὶ στὴν καρδιά ἄντρας, πιὸ γλυκὸς στὰ λόγια ἀπ' τὸ μέλι, μὲ χέρια δυνατά, ποῦ λὲς καὶ ἦσαν ἀπὸ χαλκὸ φτιαγμένα»¹⁰.

Ἡ Σοφία, μιὰ πριγκίπισσα ποῦ συγκέντρωνε ὅλες τὶς χάρες, ὑπέρλαμπρη ὁμορφιά, κοσμιότητα ἡθῶν, ἀσύγκριτη ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες ἐξυπνάδα, φιλανθρωπία, ἔτσι ποῦ θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς σὰν ἀπὸ πηγὲς ἔτρεχαν ἀπ' τὰ χέρια τῆς οἱ δωρεὲς πρὸς τὴ φτωχολογία, εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ χάσῃ τὸν ἐκλεκτὸ ἄντρα τῆς τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο τῆς (περὶ τὸ 1111)· τὴν ἄφησε χήρα

3. Ἡ Σοφία χήρεψε σὲ ἡλικία 17 χρονῶ καὶ ὁ ἄντρας τῆς πεθαίνοντας τῆς ἄφησε δύο παιδιά, ἄρα πρέπει νὰ παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 14 χρονῶ (1094 + 14 = 1108), βλ. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160.

4. Βλ. [Μιχαήλ] Δοκειανόν 18, ὁ. 3.

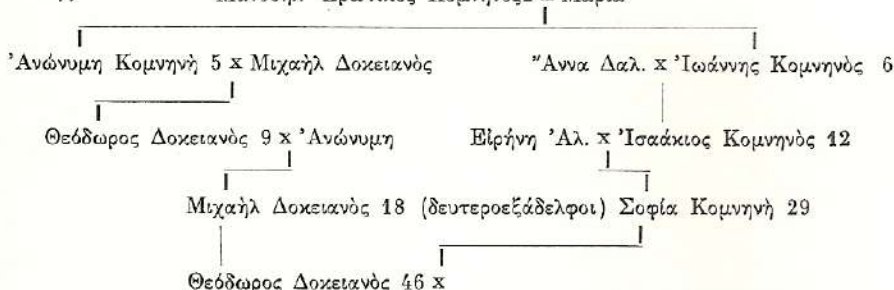
5. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 246, σ. 147α:

(Φέρεται ἀπ' τὸ στιχοῦργὸ νὰ μιλάῃ ἢ κόρη τῆς Σοφίας Εἰρήνη 61)

Πατὴρ δέ μοι τὰ πρῶτα ταῖς τιμαῖς φέρων
Δοκειανῶν φῦς ἐκ γένους ριζουχίας
καὶ συγκλεισθεῖς τῇ σεβαστῶν ἀξίᾳ,
ἡδὺς προσιδεῖν, εἰς λόγους ὑπὲρ μέλι,
εἰς χεῖρα χαλκοῦς, γλυκύτης εἰς καρδίαν.

6. Βλ. [Μιχαήλ] Δοκειανόν 18, ὁ. 3.

7. Μανουὴλ Ἑρωτικὸς Κομνηνός 2 x Μαρία

Μὲ Νικαρά τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 τοῦ 1092 ὀρίστηκε πὼς ὁ γάμος μεταξὺ συγγενῶν ζ' βαθμοῦ ἦταν ἔγκυρος.

8. Κατ' ἀναλογία τῆς ἡλικίας τῆς νύφης.

9. Βλ. ἀνωτέρω ὁ. 5: σεβαστός· ὁ. 2: πανσεβαστος.

10. Βλ. ἀνωτέρω ὁ. 5.

σὲ ἡλικία 17 χρονῶ μὲ δυὸ παιδιὰ, ἓνα ἀγόρι καὶ ἓνα κορίτσι¹¹, τὸν [Ἰσαάκιο]¹² Δοκειανὸ 60¹³ καὶ τὴν Εἰρήνη¹⁴ Δοκειανῆ Κομνηνῆ 61¹⁵.

Μόλις χήρεψε, ἡ δεκαεπτάχρονη Σοφία, «τὸ φῶς τῆς ὁμορφιάς της ἔκρυψε κάτω ἀπ' τὰ μαῦρα ἄμφια τῆς μοναχῆς»¹⁶, παίρνοντας ὡς μοναχὴ τὸ ὄνομα Σωσάννα¹⁷.

Τὰ παιδιὰ της ὅμως τὰ ἀνάθρεψε, καθὼς ἄρμοζε στὴν ἐνδοξὴ γενιά της, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ λογαριάσῃ κόπους καὶ ἀγῶνες. Τὰ ἔφερε περὶ τὸ 1125 σὲ μιὰ ἡλικία ποῦ ἔπρεπε νὰ παντρευτοῦν ὁ Ἰσαάκιος 60 ἦταν 16 χρονῶ καὶ ἡ Εἰρήνη 61 15. Καὶ λάμπροι ἦσαν οἱ γάμοι καὶ τὰ πανηγύρια ποῦ τελέστηκαν.

Ἄλλὰ ἡ ἀντιφορὰ τῆς τύχης παρακολουθοῦσε τὴ Σοφία στὴ ζωὴ. Λίγο μετὰ τὸ γάμο του πέθανε ὁ γιὸς της καὶ «φωτιά θλίψης ἀναψε στὴν καρδιά της». Καὶ πρὶν σβῆσῃ αὐτὴ ἡ φωτιά, ἀναψε μιὰ δευτέρα μὲ τὸ θάνατο τοῦ συζύγου τῆς κόρης της. Ἀπὸ τότε ἡ Σοφία - Σωσάννα, σὰν ἓνα πουλὶ μέσα στὸ

11. Σπ. Λάμπρος, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160:

κλήσιν Σοφία, καλλονὴν ὅλη χάρις,
εἰς κόσμον ἡθῶν ἀρετῶν κρᾶσις μία,
εἰς νοῦν ὑπὲρ θήλειαν ἐξ εὐφυίας,
εἰς δωρεὰς βρύουσα καὶ πηγῶν πλέον.
Ἐξ εὐγενῶν δὲ σχοῦσα τὸν συνευένετην
ἐν ἄρρεν, ἐν καὶ θῆλυ τέκνον ἐκκύει,
ἐν ἐβδόμῳ δὲ καὶ δεκάτῳ τῷ χρόνῳ
συμφυχίας ραγεῖσα τῆς τοῦ συζύγου
κάλλους τὸ φῶς ἔκρυψεν ἀμφίων ζόφῳ.

12. Τὸ ὄνομα τοῦ γιου: Ἰσαάκιος 60, δὲ γίνεται γνωστὸ ἀπ' τὰ ἐκδεδομένα ποιήματα τὰ ἀναφερόμενα στὴ Σοφία καὶ στὴν Εἰρήνη 61 (Σπ. Λάμπρος, ἀριθ. 85, σ. 47· ἀριθ. 227, σ. 150· ἀριθ. 236-239, σ. 153· ἀριθ. 246, σ. 146α-151α· ἀριθ. 271, σ. 160-61), ποῦ συνετέθησαν εἴτε ἀπ' τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, εἴτε ἀπ' τὸ Θεόδωρο Βαλασαμών, εἴτε ἀπ' τὸ Νικόλαο Καλλικλῆ, εἴτε τέλος ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Στιλιβῆ (βλ. Σπ. Λάμπρον, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 3). Ἀντιθέτως τὸ ὄνομα τῆς κόρης: Εἰρήνη 61, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνωτέρω ποιήματα, πλὴν τοῦ τελευταίου: ἀριθ. 271, σ. 160-61. Ἄλλὰ καθὼς ἡ κόρη — ἡ Εἰρήνη 61 — πῆρε τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμης της Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας, εἶναι ὀλότελα φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε πὼς καὶ ὁ γιὸς θὰ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

13. Βλ. [Μιχαήλ] Δοκειανόν 18, ὅ. 2.

14. Βλ. ἀνωτέρω, ὅ. 12.

15. Ἐνῶ οἱ Δοκειανοὶ δὲ φαίνεται νὰ προσέλαβαν τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός, ἀντιθέτως ἡ Εἰρήνη Δοκειανῆ 61 ἐπωνομάζεται ἀπ' τὸ στιχοῦργό: Κομνηνὸ β λ α σ τ ο ς, βλ. Σπ. Λάμπρου, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 246, σ. 151α.

16. Βλ. ἀνωτέρω, ὅ. 11.

17. Βλ. ἀνωτέρω, ὅ. 2.

δόμο της, δὲν εἶχε παρὰ τὴν κόρη της νὰ σταλάξῃ κάποια δροσιὰ στὶς φλόγες της, καὶ ἡ κόρη πάλι δὲν εἶχε παρὰ τὴ μητέρα της, καὶ μόνο σ' αὐτὴ εὔρισκε κάποια παρηγοριά. ¹⁸ Εἶχαν μιὰ ψυχὴ σὲ δυὸ κορμιά. Δὲν εἶδε ὁ λαμπερὸς τοῦ ἡλίου δίσκος μιὰ τέτοια συμψυχία μητέρας καὶ κόρης ¹⁹.

Ἄλλὰ δὲν ἔζησαν γιὰ πολὺ χρόνον μαζί, γιατί ἤλθε τὸ ξίφος τοῦ θανάτου νὰ τὶς χωρίσῃ, καθὼς πέθανε ἡ Σοφία περὶ τὸ 1130, καὶ ἔμεινε ἡ Εἰρήνη 61 μόνη της. Πέρασε αὐτὴ ἡ τελευταία δάκρυη τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ της κλαίγοντας μέχρι ποῦ ἔδωσε τὸ κοινὸ χρέος στὴ φύση, ἀλλὰ καὶ στὸν τάφο ἔδειξε τὴν παλιά πρὸς τὴ μητέρα της ἀφοσίωση, καθὼς ζήτησε καὶ τάφηκε μαζί της ²⁰.

Ὁ κοινὸς τάφος τῆς Σοφίας καὶ τῆς Εἰρήνης ἦταν κοντὰ στὸ μαυσωλεῖο, ὅπου εἶχαν ταφῆ οἱ γονεῖς τῆς πρώτης ἀπ' αὐτές, ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 12 καὶ ἡ Εἰρήνη τῆς Ἀλανίας ²¹.

30. Εὐδοκία Κομνηνὴ

(γένν. περὶ τὸ 1096 - † μετὰ τὸ 1150)

Ἡ Εὐδοκία¹ Κομνηνὴ, τεταρτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας ², γεννήθηκε περὶ τὸ 1096.

Περὶ τὸ 1110/12 ὁ θεῖος της Ἀλέξιος (α') 15, καθὼς οἱ γονεῖς της εἰ-

18. Σπ. Λάμπρος, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160-61.

19. Σπ. Λάμπρος, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 85, σ. 47, καὶ ἀριθ. 271, σ. 161.

20. Σπ. Λάμπρος, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 271, σ. 161, καὶ ἀριθ. 85, σ. 47.

21. Σπ. Λάμπρος, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160:

Αὕτη γάρ, ἦν πλὰξ συγκαλύπτει τοῦ τάφου,
καίς ἦν (ἡ Σοφία) σεβαστὴ τῶν σεβαστοκρατόρων,
ὧν τοὺς νεκροὺς κρύπτουσιν οἱ λοιποὶ λίθοι,

Ἄλλὰ ποῦ βρίσκονταν οἱ τάφοι τοῦ Ἰσαάκιου 12 καὶ τῆς γυναίκας του Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας; Μήπως στὴ μονὴ τῆς ἀγίας Τριάδας τοῦ Εὐεργέτου, ποῦ εἶχε ἰδρῦσει ὁ γιὸς τους καὶ ἀδελφὸς τῆς Σοφίας, ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 23; βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 23, ὑ. 35, 41, 43, 44 καὶ 46.

30. 1. Μετὰ τὴν Εὐδοκία ἐπανερχόμεθα στὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν φέροντες τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

2. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Noctes Petropolitanae*, σ. 62: ἡ ἐν σεβασταῖς σεβαστὴ καὶ ἐν μοναχαῖς μοναχὴ κυρὰ Εὐδοκία ἡ Κομνηνὴ, ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος κύρι Ἰσαάκιου, ἡ καὶ Ἐξὴν μετονομασθεῖσα... Πρβλ. R. Janin, L'Église byzantine sur les rives du Bosphore. Côte asiatique, REB 12(1954), σ. 71.

χαν πεθάνει, τὴν πάντρεψε ³ μετὸν Νικηφόρο Βοτανειάτη ⁴, ἓνα ἐγγονὸ Ἰσως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αυτοκράτορα Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη ⁵, ποὺ μετὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ **π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο Ὡ** ⁶.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔνωση προῆλθε ἓνας ἀριθμὸς παιδιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ γιὸς τους Ἰσαάκιος Βοτανειάτης Κομνηνός 62, ποὺ ἔγινε μοναχὸς μετὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος στὴ μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ποὺ βρισκόταν πάνω σ' ἓνα ἀπόκρημνο λόφο τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, ἐξοῦ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ **Φ ο β ε ρ ὸ ς** πρέπει νὰ ἀποδοθῆ στὴν ἀπόκρημνη θέση τοῦ μοναστηριοῦ καὶ ὄχι στὸν Πρόδρομο, ὅπως μπορεῖ κανεὶς ἀπὸ πρώτη ὄψη νὰ πιστεύσῃ ⁷.

Ἡ σταδιοδρομία καὶ ἡ δράση τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτη δὲ μᾶς εἶναι γνωστή. Ἐέρομε μόνο πῶς λίγο πρὶν πεθάνῃ, μιὰ κάποια 1η τοῦ Γενάρη πρὶν ἀπ' τὸ 1144, ἔγινε μοναχὸς μετὸ ὄνομα Νεόφυτος ⁸.

Μετὸ θάνατό του καὶ ἡ Εὐδοκία ἔγινε μοναχὴ μετὸ ὄνομα Ἐένη ⁹.

Δὲ ξέρομε γιὰ ποιά αἰτία ὁ γιὸς της Ἰσαάκιος - Ἰωαννίκιος 62 — Ἰσως ἀπὸ κάποια ἀρρώστια; — ἀποσύρθηκε στὸ ἀπόμερο μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ὅπου καὶ πέθανε, μιὰ κάποια 2α τοῦ Ἰουνίου πρὶν ἀπ' τὸ 1144 ¹⁰.

Ἐέρομε ὅμως πῶς ἡ «κυρὰ» Εὐδοκία - Ἐένη ἢ Κομνηνὴ, ἡ «σεβάσμια» αὐτὴ πριγκίπισσα, ποὺ ἐπέζησε τῶν προσφιλῶν της αὐτῶν ὑπάρξεων, ζοῦσε

3. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746-47.

4. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62: ἦγουν τοῦ μακαρίτου σεβαστοῦ κύρι Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, τοῦ γεγονότος γαμβροῦ τοῦ κοιθίμου κύρι Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, τοῦ καὶ ἐν τῷ θεῖῳ καὶ ἀγγελικῷ σχήματι Νεοφίτου μετακληθέντος ὁμοίως καὶ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Εὐδοκίας τῆς Κομνηνῆς, τῆς συμβίου αὐτοῦ...

5. Βλ. [Ἄνωτ.] Κομνηνὴν 19, ὁ. 5. Στέμμα Βοτανειατῶν ὑπ' ἀριθ. 15.

6. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 4.

7. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62: καὶ τῶν παιδιῶν αὐτῶν, ἦγουν Ἰωαννικίου μοναχοῦ τοῦ συναδελφοῦ ἡμῶν καὶ υἱοῦ αὐτῶν. Πρβλ. R. Janin, L' Église byzantine, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 71 καὶ 72-3.

8. Γιὰ τὸ ὄνομα, βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 4: γιὰ τὴ χρονολογία θανάτου, βλ. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 63.

9. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 2.

10. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 63. Πρβλ. R. Janin, ἐνθ' ἄνωτ., σ.

ἀκόμη, όταν συντάχτηκε ἡ ὑποτύπωση (= τὸ τυπικὸ) τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ ἀπ' τὸ μοναχὸ Ἰωάννη¹¹, περὶ τὸ 1150¹².

Ἡ Εὐδοκία ὑπῆρξε «ἡ δευτέρα» μετὰ τὸ Θεὸ κτητόρισσα τοῦ ἀνωτέρω μοναστηριοῦ καὶ ἔκανε σ' αὐτὸ πολλές δωρεές καὶ εὐεργεσίες· καὶ τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1144 ἔδωσε στὸ μοναστήρι γιὰ τὴν ἀγορὰ ἐνὸς ἀκινήτου τέσσερις λίτρες χρυσῶν σταυράτων νομισμάτων κομμένων ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο (θ') τὸ Μονομάχο, καὶ συμφώνησε μὲ τοὺς πατέρες τῆς μονῆς νὰ γίνωνται κάθε χρόνο, στὶς ἐπετεῖους τοῦ θανάτου τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου καὶ τοῦ γιοῦ της Ἰσαάκιου 62 τὰ μνημόσυνά τους, καθὼς καὶ μιὰ παράκληση καὶ λειτουργία ὑπὲρ τῆς υἱείας της κάθε 22 τοῦ Νοέμβρη, ἕως ἐπετείου τῆς γέννησής της, καὶ μετὰ τὸ θάνατό της νὰ γίνεται καὶ τὸ δικό της μνημόσυνο κατὰ τὴν ἐπέτειο μέρα τοῦ θανάτου της»¹³.

31. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1070 - †;)

Ὁ Ἰωάννης¹ Κομνηνός², μοναχογιὸς τοῦ Νικηφόρου (Βούρτζη) Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς³, γεννήθηκε περὶ τὸ 1070⁴.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090 μὲ κάποια, ποὺ τὸ ὄνομά της καὶ τὴ γενεὰ της δὲ γνωρίζομε.

11. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1: Ὑποτύπωσης καὶ ἐρμηνεία περιέχουσα ὡς ἐν συντόμῳ [τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἄσκησιν] ἄπασαν, ἀκριβῶς συλλεγεῖσα παρὰ Ἰωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ παραδοθεῖσα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ ὄρει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ.

12. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62-3. Πρβλ. R. Janin, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 71.

13. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62-63.

31. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6.

2. Χωνιάτης, σ. 13: καὶ φροντιστὰς δὲ τῶν δημοσίων πραγμάτων προυβάλλετο ἐκ τοῦ καθ' αἰμάι οὖ προσεγγιζόντων τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην, ὃν καὶ τῷ τοῦ παρακοιμωμένου τετίμηκεν ἀξιόματι, Γεώργιος Σχολάριος, NE 1 (1901), σ. 192: Γενεῖ καὶ ὁ καῖσαρ Νικηφόρος ἐκ τῆς Μαρίας (γρ. Εὐδοκίας) τῆς Κομνηνῆς Ἰωάννην τὸν ὀνομασθέντα Κομνηνόν, Σφραγτζῆς-Μελισσηνός, σ. 131: ὁ δὲ καῖσαρ Νικηφόρος γενεῖ Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν. Ἐφερε δηλ. τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του καὶ ἔχι ἐκεῖνο τοῦ πατέρα του, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του ἔφερε τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του (Μελισσηνός) καὶ ἔχι τοῦ πατέρα του (Βούρτζης), βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὁ. 5.

3. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 2.

4. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1066.

Κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του (1104) — ἦταν τότε ἕνας ὄριμος ἄντρας 34 περίπου χρονῶ — κληρονόμησε τὴν τεράστια περιουσία ποῦ εἶχε ἐκεῖνος στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ θὰ παράμεινε ἐκεῖ, ἂν καὶ δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν εἶχε τὴ διοικητικὴ ἐξουσία ποῦ εἶχε ὁ πατέρας του.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς μοιάζει, ὅπως καὶ ὁ ξάδελφός του Γρηγόριος Ταρωνίτης 22, πὼς ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς συγγενεῖς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ποῦ εἶχαν ταχτῆ μετὰ τὸ μέρος τοῦ νόμιμου κληρονόμου τοῦ θρόνου, τοῦ συμβασιλέα Ἰωάννη Κομνηνοῦ 34⁵, γι' αὐτὸ ἴσως καὶ δὲν τὸν βλέπαμε νὰ παίρῃ μέρος στὴ διοίκηση κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ θεῖου του Ἀλέξιου (α') 15 ἀπὸ ἀντίδραση μᾶλλον τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ποῦ ἦταν ταγμένη μετὰ τὸ μέρος τῆς κόρης της Ἄνας Κομνηνῆς 32 καὶ τοῦ γαμβροῦ της Νικηφόρου Βρυέννιου.

Μετὰ τὴν ἐπικράτηση καὶ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Ἰωάννη (β') 34, στὶς 15 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1118, ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὀρίστηκε ἐπικεφαλῆς τῆς ὅλης διοίκησης — σήμερα θὰ λέγαμε πρωθυπουργός — καὶ ἔλαβε ἀπ' τὸν ἐστεμμένο πρωτεξάδελφό του τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ παρακοιμώμενου⁶.

Ἀλλά, καθὼς ὁ Ἰωάννης ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ καίσαρα Νικηφόρου ποῦ εἶχε περιβληθῆ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα καὶ ἦταν ἕνας αὐτοκρατορικόςος στὴ Θεσσαλονίκη, εἶχε μιὰ ἀφόρητὴ ὑπεροψία: αὐτὸς μὲ τὰ φρούδια ζαρωμένα, ἔδειχνε πὼς δὲν ὑπάρχει ἄλλος ποῦ νὰ ξέρῃ καλύτερα ἀπ' αὐτόν, καὶ ἔδινε τὶς διαταγές καὶ ὁδηγίες του μετὰ μόνη τὴν κίνηση τοῦ δακτύλου του.

Γλήγορα φάνηκε πὼς δὲν ἦταν ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος στὴν κατάλληλη θέση, κ' ἔτσι ἔβγαλε ἀπὸ πάνω του τὸ βαρὺ φορτίο τῆς διοίκησης τῶν κοινῶν⁷.

Ἡ Ἱστορία δὲ ξαναμίλησε πιά γι' αὐτόν τὸν πολὺ ὑπερήφανο πρίγκιπα. Θὰ πέθανε, ἄγνωστο πότε, στὰ ἀπέραντα πατρικά του χτήματα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἀπ' τὸ γάμο του μετὰ τὴν Ἀνόνημη γυναῖκα του

5. Χωνιάτης, σ. 10 (βλ. Γρηγόριον Ταρωνίτην 22, ὁ. 6).

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 2 (Χωνιάτης). Πρβλ. R. Guiland, *Fonctions et dignités des Eunuques*, EB 2(1944), σ. 197. Εἶναι ἔξια προσοχῆς στὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη (σ. 13) ἢ διάκριση ποῦ γίνεται μεταξὺ τῶν δυὸ ὑπουργῶν, τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Γρηγόριου Ταρωνίτη 22: ὁ πρῶτος ἔλαβε τὸν τίτλο ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐνῶ ὁ δεύτερος τὸν εἶχε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15.

7. Χωνιάτης, σ. 13: ἀλλ' ὁ μὲν ἐτι μὴ τῷ δακτύλῳ τὸ πᾶν διεπέττει, σοβαρὰν προφαίνων ὄφρην καὶ φρονηματώδης ὡς οὐ τις ἄλλος δεικνύμενος, τὸν φροντιστὴν τῶν κοινῶν ἀπεφορτίσαστο τάχιον.

ἀπόκτησε, σύμφωνα με τὸ Γεώργιο Σχολάριο⁸, δυὸ γιούς: τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν Μελισσηνὸν 63 καὶ τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν Μελισσηνὸν 64, σύμφωνα δὲ με τοὺς Σφραντζῆν - Μελισσηνόν⁹, ἓνα γιό: τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν Μελισσηνόν 64.

32. Ἄννα Κομνηνή

(γένν. 2 XII.1083 - 1148/55)

Ἡ Ἄννα¹ Κομνηνή Δούκαινα², πρωτογενῆς καὶ πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξiou (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας³ γεννήθηκε μέρα Σάββατο, κατὰ τὴν αὐγή, 2 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1083⁴.

Καθὼς θεωροῦνταν διάδοχος τοῦ θρόνου, μιὰ καὶ οἱ γονεῖς της δὲν εἶχαν ἀκόμη ἀποχτήσει ἀγόρι, τὴν ἐμνήστευσαν λίγες μέρες μετὰ τὴ γέννησή της μετὸν ἀπ' τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1081 συμβασιλέα τοῦ πατέρα της Κωνσταντῖνο Δούκα τὸν πορφυρογέννητο, μοναχογιὸ τοῦ Μιχαήλ (ζ') καὶ τῆς Μαρίας τῆς Ἀβασογιῆς, τότε (1083) 9 χρονῶ⁵, καὶ ὁ πατέρας της τῆς φόρσε βασιλικὸ διάδημα στὸ κεφάλι, γιὰ νὰ συμβασιλεύη μαζί μετὸ μνηστήρα της στὸ

8. Γεώργιος Σχολάριος, NE 1 (1904), σ. 192.

9. Σφραντζῆς-Μελισσηνός, σ. 131.

32. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Ἄννας Δαλασσηνῆς, Ζωναράς, τ. III, σ. 738.

2. Λέγεται καὶ Δούκαινα ἀπ' τὴ μητέρα της· Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τὴν σοφωτάτην πορφυρογέννητον καὶ καισάρισσαν κυράν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν, περὶ τῶν αὐτοῦ, εἰς Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 89-92, καὶ εἰς W. Hörandner, Theodoros Prodromos, Hist. Gedichte, σ. 377-81. Ἐπίσης στὸν ἐπιτάφιο τῆς νύφης της Θεοδώρας συζύγου τοῦ γιοῦ της Ἰωάννη Δούκα 66, ὁ ἴδιος ποιητὴς τὴν ἀποκαλεῖ: ἀτὸ δουκικὸν θρόνῳ λημα, τὴν σοφὴν Ἄνναν, εἰς E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 88, στίχ. 43, καὶ εἰς W. Hörandner, ἔθ' ἀνωτ., σ. 383, στίχ. 43.

3. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3· τ. III, σ. 223· Ζωναράς, τ. III, σ. 738· Χωνιάτης, σ. 8· Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 177· Τυπικὸν μνηθῆς Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092, 1109, 1116, 1117· MM 5 (1887), σ. 375-76, 383, 386, 387.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 61-2. A. Kazdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΜΜ 53/147), σ. 234: Μηνὶ δεκεμβρίῳ β', ἡμέρα ἐβδόμη, ὥρα ἑνάτη, ἰνδικτιώνος ἐβδόμης ἐγενήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Ἄννα. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248.

5. Βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 23, σ. 60-62.

πλευρό του και να μνημονεύονται ως βασιλείς στις εϋφημίες μετά τους αυτοκρατορικούς γονείς της ⁶.

⁷ Από νωρίς παραδόθηκε για να ανατραφῆ μαζί με τὸ μνηστήρα της στην πεθερά της, τὴν τέως αυτοκρατορίσσα Μαρία τὴν Ἀβασγική, και παράμεινε κοντά της μέχρι τὰ τέλη τοῦ 1190 ⁷.

Στὸ μεταξύ, ἡ γέννηση τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1087 τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη 34 τοῦ χροποποίησε τὸν Ἀλέξιο (α') 15 και τοὺς δικούς του ⁸, ἔγινε αἰτία νὰ ἀποξενωθῆ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἀπ' τὰ δίκαιά του πάνω στὸ θρόνο και τὴν τύχη του συμμερίστηκε και ἡ Ἄννα.

⁹ Ἦδη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος ποὺ θὰ ἤξερε τις διαθέσεις τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, σὲ λόγο του ποὺ ἐκφώνησε μπροστά στην αὐλή και στὸν ἴδιο, κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν Θεοφανείων, στις 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1088 ⁹, ἐλέγχει τὸν αὐτοκράτορα, γιατί καθυστερεῖ τὴ στέψη τοῦ νεογέννητου γιοῦ του σὲ βασιλέα ¹⁰.

¹¹ Ἀπ' τὸ 1088 /9 ἢ τὸ πολὺ 1090 ¹¹, ὁ Κωνσταντῖνος και ἡ Ἄννα ἔπαυσαν νὰ θεωροῦνται ὡς συμβασιλεῖς τοῦ πατέρα της και ὁ Ἀλέξιος (α') παράμεινε

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62· Βρυένιος, σ. 11-12· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 733 και 738. Πρβλ. και G. Buckler, *Anna Comnena*, σ. 40-41.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 105: συνανατραφεῖσα τῇ βασιλίδι και οὕτω τὸν ὄγδοον ὑπερελάσασα χρόνον. Πρβλ. G. Buckler, *Anna Comnena*, σ. 41, ὁ. 5.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62-3.

9. Bl. P. Gautier, *Le discours de Théophylacte de Bulgarie à l'autocrator Alexis Ier Comnène*, *REB* 20 (1962), σ. 93 και 105.

10. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἐκδ. P. Gautier, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 117: Ἀλλὰ τί, ὦ πάτερ, πρὸς τὸν παῖδα βραδύτερος ἐγένου τῆς φύσεως; Τί μὴ τὸν βασιλέα υἱὸν και βασιλέα γνωρίζεις, ἀλλ' ἀνάδῃ τὴν ποθουμένην ἀίρρητον; Τί μὴ μεταδίδως ὀνόματος τῶ μετασχόντι φύσει τοῦ πράγματος; Ἀλλὰ κἄν σὺ μὴ θέλῃς, θεσμός ἐστιν ἀδραστῆαις ἀκίνητος λέοντα εἶναι τὸν σκύμονα τοῦ λέοντος.

11. Περὶ τὸ 1088-1089 σύμφωνα με τὸν B. Leib, *La Pαιδεία Βασιλικὴ de Théophylacte de Bulgarie et sa contribution à l'histoire de la fin du XIe siècle*, *REB* 11 (1953), σ. 203-4, και με τὸν V. Vasilijevskij, *Byzance et les Petchénégues (1048-1094)*. Appendice III, Théophylacte et son activité (στὰ ρωσικά), εἰς *Zurn. Min. Nar. Prosv.*, τ. 164 (Δεκέμβρ. 1872), σ. 312. Περὶ τὸ 1090 σύμφωνα με τὸν F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. I, σ. XXV, και τὴν Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογὴ, σ. 157.

μόνος αυτοκράτορας¹², μέχρι την 1η του Σεπτεμβρη (;) του 1092¹³, όταν μετὰ μιὰ νίκη του κατὰ τῶν Πετσενέγκων αίστάνθηκε δυνατὸς γιὰ νὰ ἀποκρούσῃ μιὰ ἀντίδραση τυχόν τῶν Δουκῶν — στὰ μάτια τους ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ἄννα ἦσαν τὰ σύμβολα τῆς ἐπιβολῆς τους πάνω στοὺς Κομνηνοὺς — ἀνάδειξε τὸν Ἰωάννη 34 συμβασιλέα του¹⁴.

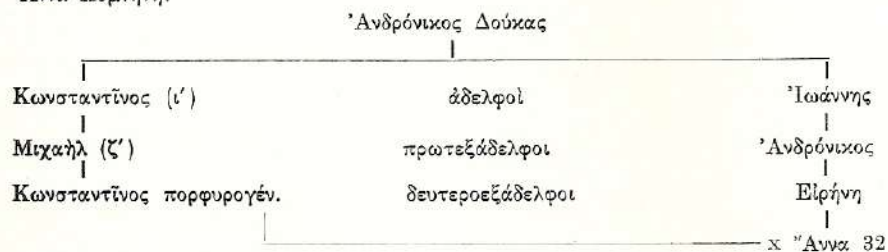
Ἡ μνηστεία ὅμως τῆς Ἄννας μετὸν Κωνσταντῖνο διατηρήθηκε μέχρι τοῦλάχιστον τὸ 1094¹⁵, ὅποτε φαίνεται πὼς ὁ ἀρραβῶνας διαλύθηκε μετὸ πρόσχημα τῆς ἐμπλοκῆς τῆς μητέρας τοῦ μνηστήρα Μαρίας τῆς Ἀβασγικῆς

12. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 733: καὶ ὁ παῖς ἀφηρέθη τὰ περιπόρφυρα πέδιλα καὶ μόνω τῷ Κομνηνῷ ἢ τῆς αὐταρχίας κλήσις καὶ ἡ βασιλεία περιελείπτο· Ἄννα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 62: Καὶ τοῦτο δὴ (ἡ εὐφημία τους ὡς βασιλέων) μέχρι καιρῶν ἰκανῶν ἔτελειτο, Ὁ Βρυένιος, σ. 12, δικαιολογεῖ τὴν καθάρση τοῦ Κωνσταντῖνου Δούκα ἀπ' τῆ βασιλεία καὶ τὴν ἀποδίδει σὲ βαριὰ ἀρρώστια πού τὸν κατέλαβε.

13. Ἡ χρονολογία τῆς ἀνάδειξης σὲ βασιλέα τοῦ Ἰωάννη 34 προκύπτει ἀπ' τὰ ἀρχεῖα τῆς Νεάπολης, Regii Neapolitani archiv. monumenta, τ. 5 (Naples 1760), ἔπου βλέπει κανεὶς πὼς στὸν ἀριθ. 457, σ. 146, στὶς 15 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1092, πέφτει τὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') 34, καὶ πὼς στὸν ἀριθ. 467, σ. 174, τὴν 1η τοῦ Σεπτεμβρη τοῦ 1093, ἀρχίζει τὸ δεύτερο ἔτος τῆς βασιλείας του. Ὁ Ἰωάννης 34 λοιπὸν πρέπει νὰ στέφτηκε, ἴσως χωρὶς ἀμφιβολία, κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἰνδίκτου, ἤτοι τὴν 1η τοῦ Σεπτεμβρη τοῦ 1092. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 139, ὕ. 1· P. Gautier, Le discours de Theophylacte, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 105, ὕ. 78. Γιὰ τὸ ἔτος 1092, βλ. καὶ G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397, καὶ ἀπ' τοὺς δικούς μας, Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 158.

14. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 63· Χωνιάτης, σ. 8· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747· Σκουταρώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 187.

15. Μέχρι σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία δὲ φαίνεται διάλυση τοῦ ἀρραβῶνα, Ἄννα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 178-79. Τὸ 1092 μάλιστα, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ διετίας τοῦλ. εἶχε χάσει τὴ βασιλικὴ ιδιότητα καὶ ὁ Ἰωάννης (β') 34 εἶχε ἀναδειχτῆ βασιλέας, αὐτὸ τὸ ἔτος (1092), ὁ Ἀλέξιος (α') 15 μετὰ Νεαρά του κήρυξε ἔγκυρος τοὺς γάμους τοὺς τελοῦμενους μεταξὺ συγγενῶν ζ' βαθμοῦ, συγγενικὴ σχέση πού συνέδεε τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα μετὸν Ἄννα Κομνηνῆ:

Συγγένεια παρόμοια μετὰ κείνη πού συνέδεε τὴ Σοφία Κομνηνῆ 29 μετὸ Θεόδωρο Δοκεϊανό 46, βλ. Σοφίαν Κομνηνῆν 29, ὕ. 7.

στη συνωμοσία τοῦ νεαροῦ κουινιάδου τῆς Νικηφόρου Διογένη κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλέξιου (α') 15¹⁶, ἂν καὶ ἔχομε ἄλλη αὐθεντικὴ μαρτυρία πὼς ὁ ἄρραβώνας διατηρήθηκε μέχρι τὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα¹⁷ τὸ 1095¹⁸, ἕνα περίπου χρόνο μετὰ τὴν ἀνωτέρω συνωμοσία.

Οἱ ἐγκωμισαστὲς τῆς Ἄνας θὰ μᾶς ποῦνε τὴ μεγάλη ψευτιά πὼς ἀκαθῶς ὁ Θεὸς γνῶριζε πὼς δὲν ἔτρεφε τόσο ἔρωτα πρὸς τὴ βασιλεία, ὅσο πρὸς τὴν παιδεία καὶ τὰ γράμματα, πῆρε κοντὰ του τὸν Κωνσταντῖνο^{18α}. «ἄλλη ὅμως μοιάζει νὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια πὼς ἕνα βαθὺ καημὸ γνῶρισε στὴ ζωὴ τῆς ἡ φίλαρχῃ αὐτῆ γυναῖκα, ποὺ δὲν κατάφερε μὲ ὅλη τῆς τὴ δεξιότητα νὰ ἀποχτήσῃ τὴ βασιλεία, ἀλλὰ τῆς τὴν πῆρε μέσα ἀπ' τὰ χέρια τῆς ὁ ἀδελφός τῆς»^{18β}.

Ἡ Ἄνα διατήρησε τὴν τρυφερὴ θύμιση αὐτοῦ τοῦ νέου, ποὺ πάνω του στήριξε τόσες μάταιες ἐλπίδες, σὲ ὅλη τῆς τὴ ζωὴ. «Θυμόταν τὸ ξανθὸ καὶ τριανταφυλλένιο αὐτὸ ἀγόρι μὲ τὰ θαυμάσια μάτια ποὺ ἄστραφταν κάτω ἀπ' τὰ φρύδια του, σὰν πολυτίμα πετράδια δεμένα μὲ μάλαμα, καὶ τὴν ὁμορφιά του, ποὺ φαινόταν οὐράνια καὶ ὄχι ἐπίγεια καὶ σὰν μιὰ ζωγραφιά τοῦ Ἑρω-
του»¹⁹.

Πολλὰ χρόνια μετὰ, τὰ μάτια τῆς γηραιῆς πριγκίπισσας βούρκωναν καὶ μὲ κόπο ἔπνιγε τὴ συγκίνησή τῆς κάθε φορὰ ποὺ σκεφτόταν αὐτὸν τὸν Κων-
ταντῖνο Δούκα, ποὺ ἦταν «ἕνα θαῦμα τῆς φύσης, ἕνα ἀριστοῦργημα πλασμένο ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἕνα ἀληθινὸ βλαστάρι τῆς χρυσοῦς ἐποχῆς ποὺ μνημο-
νεύουν καὶ δοξάζουν οἱ Ἕλληνες»²⁰. Τὸ 1097²¹ οἱ γονεῖς τῆς γιὰ πολιτικούς λόγους σὲ ἡλικία 14 χρονῶ τὴν πάντρεψαν μὲ τὸ νεαρὸ Νικηφόρο Βρυέννιο²²,

16. Ἄνα Κομνηνή, τ. II, σ. 178-79· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 789.

17. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 138: ἐκεῖνου (τοῦ Κωνστ. Δούκα) δ' ἐπὶ τῇ μνηστείᾳ τὴν ζωὴν καταλόναντος. Κάτι τέτοιο λέει καὶ ὁ Γεώργιος Τορνίκης, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογενήτου κυρᾶς Ἄνης τῆς καισαρίσσης, ἔκδ. J. Darrouzès, Georges et Démétrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 253.

18. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 23, σ. 60.

18α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 253: Θεὸς δὲ... ἐπεὶ προσγνώκει ταύτην οὐ τοσοῦτον τῆς βασιλείας ἔρωτα τρέφουσαν ὅσον σοφίας ὀρεγομένην καὶ τῆς ἐν λόγοις παι-
δεύσεως... ἐξ ἀνθρώπων μεθίστησι...

18β. Βλ. κατωτέρω, ὁ. 61.

19. Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 104.

20. Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 43. Πρὸβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 28-9, ἑλλην.
μετάφρ., σ. 387-88.

21. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 32-3 καὶ 42· Suzanne Wittek- De Jongh, Le
césar Nicéphore Bryennios, l' historien, et ses ascendants, B 23 (1953), σ. 468.

22. Ἄνα Κομνηνή, τ. I, σ. 5· τ. II, σ. 223· τ. III, σ. 124-25, 182, 202· Ζωναρᾶς, τ.
III, σ. 338-39· Χωνιάτης, σ. 8-9 καὶ 15· καὶ πολλὲς ἄλλες δευτερεύουσες πηγές.

γεννημένο τὸ 1081, ἐγγονὸ τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βρυέννιου²³ ποὺ εἶχε τυφλωθῆ τὸ 1078 κατὰ διαταγὴ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη²⁴.

Ὁ Νικηφόρος ἔλαβε κατὰ τὸ γάμο του τὸν τίτλο τοῦ πανυπερσεβαστοῦ²⁵, ποὺ ἄλλοτε κατεῖχε (1083-1094) ὁ Μιχαὴλ Ταρωνίτης, σύζυγος τῆς πρεσβύτερης ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα Μαρίας Κομνηνῆς 11, καὶ μετὰ τὸ 1108²⁶ καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1111²⁷ ἐκεῖνον τοῦ καίσαρα²⁸, ποὺ μέχρι

23. Ἡ παλιὰ θέση ποὺ ὑποστηρίχθηκε ἀπ' τὸν Ch. Du Gange, Notes εἰς Ἄνναν Κομνηνῆν, σ. 563, ἐκδ. Bonn, καὶ P. Possinus, Notes εἰς Νικηφόρον Βρυέννιον, σ. 175, ἦταν πῶς ὁ σύζυγος τῆς Ἄννας ὑπῆρξε ἕνας ἐγγονὸς τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βρυέννιου. Ἀλλὰ ὁ J. Seger, Byzant. Histor. d. 10. k. 11. Jahr., I: Nikephoros Bryennios, σ. 14-7, ποὺ τὸν ἀκολούθησαν ὁ K. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 277, ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. V-VI, ἡ G. Buckler, Anna Comnena, σ. 33, καὶ τελευταῖα ὁ A. Carile, Il problema della identificazione del cesare Niceforo Briennio, Aevum 38 /1-2 (1964), σ. 73-83, ὑποστήριξε πῶς ὑπῆρξε ἕνας γιὸς τοῦ ἐπαναστάτη. Ἡ S. Wittek-De Jongh ὅμως, ἐνθ' ἄνωτ., B 23 (1953), σ. 463-68, ἀπόδειξε πολὺ καθαρὰ πῶς ὁ σύζυγος τῆς Ἄννας δὲ μπορούσε νὰ ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βρυέννιου, ἀλλὰ ἕνας ἐγγονός, καὶ σύνθεσε τὸ συνημμένο στέμμα τῶν Βρυεννιῶν, στὰ ἔργα της B 23 (1953), σ. 466, καὶ La Généalogie des Comnènes, σ. 85. Πειστικὴ ἐτυμολογία τοῦ ἐπωνύμου δὲν ἔχει βρεθῆ. Ὁ K. Ἀμανός, Κεφαλληνιακὰ ἐπώνυμα, Ἑλληνικά 10 (1937-38), σ. 119-20, κλίνει νὰ δῆ πῶς τὸ Βρυέννιος εἶναι μιὰ σύνθεσις τοῦ προθέματος Bri καὶ τῆς λέξης αἶνος. Ὁ N. Τωμαδάκης, Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400, Ἀθήναι 1947, σ. 20, θέλει νὰ πῆ πῶς τὸ ἀρχικὸ σχῆμα τοῦ ἐπιθέτου ἦταν Εὐρυγένης καὶ ἀπ' αὐτὸ προῆλθε τὸ λαϊκὸ Βρυγένης. Οἱ Βυζαντινοὶ πῆγαν νὰ δώσουν στὸ ἐπίθετο τὴ σημασία τοῦ ἀβρῦεν ἐνοίασις, καθὼς βγαίνει ἀπὸ ἐπίγραμμα ποὺ δημοσίευσε ὁ Τωμαδάκης, ἐνθ' ἄνωτ. Δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἄσχετο τὸ ἐπίθετο καὶ πρὸς τὸ ὄνομα Βρύαινα· ὁ ἅγιος Φαντῖνος ἦταν «Γεωργίου καὶ Βρυαίνης γέννημα», βλ. H. Delhaye, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae [Brussels 1902], στ. 224, καὶ ὁ πρῶν Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, σ. 84, ἀναφέρει τὴν ἀνωτέρω Βρυαίνην, τὴ μῆτέρα τοῦ ἀγίου Φαντῖνου, ὡς ὄσιαν, ποὺ ἡ μνήμη της γιορταζέτοιν στίς 30 τοῦ Αὐγούστου.

24. Ἀλέξιον (α') Κομνηνόν 15, ὁ. 52.

25. Ζωναράς, τ. III, σ. 739· Ἄννα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 125· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 441: τῷ πανυπερσεβαστῷ Βρυεννίῳ τῷ γαμβρῷ τοῦ βασιλέως. Περβλ. R. Guiland, Le Césarai, OCP 13 (1947), σ. 179.

26. Τὸ 1108 ποὺ συνομίλησε μετὰ τὸν ὑποταχθέντα Βοημοῦνδο τοῦ Τάραντα εἶχε ἀκόμη τὸν τίτλο τοῦ πανυπερσεβαστοῦ, Ἄννα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 125.

27. Βλ. P. Gautier, Michel Italique, Lettres et discours, σ. 108, ὁ. 7.

28. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. I, σ. 5, 7, 8. κ. λ. Ζωναράς, τ. III, σ. 749· Χωνιάτης, σ. 8· Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δουκίνας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375. Περβλ. R. Guiland, ἐνθ' ἄνωτ.

τὸ θάνατό του (1104) κατείχε ὁ Νικηφόρος Μελισσηνός, σύζυγος τῆς δευτερογέννητης ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

Ἔτσι ἡ Ἄννα ἀπὸ βασιλίσα πού ἦταν ²⁹, σύμφωνα μὲ τοὺς τίτλους τοῦ νέου συντρόφου της ἔγινε πανυπερσέβαστος καὶ ἔπειτα καισάρισσα ³⁰.

Αὐτὸς ὁ νέος ἀπὸ καταγόταν ἀπὸ μιὰ πολὺ ἐπίσημη γενιὰ πού διεκδικήσε τὴ βασιλεία, ἀν πιστεύσωμε τὸ Γεώργιο Τορνίκη, «ἦταν ψηλὸς σὰν τὸ κυπαρίσσι, ἀνδροπρεπὴς καὶ ὠραῖος, φλογοκόκκινος μὲ ὠραῖα μάτια, γερὸς στὸ σῶμα, ταχύς, ὀρμητικὸς καὶ εὐκίνητος, εὐστοχος ἀκονιστὴς καὶ τοξότης, εὐστροφος καὶ ἀκλόνητος ἰππέας πού ὅταν ρίχονταν στὴ μάχη πάντα ἔφερνε τὴ νίκη, καθὼς δήλωνε καὶ τ' ὄνομά του» ^{30α}.

Στὸ χαρακτήρα ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος σὲ ἀντίθεση ἀπ' τοὺς προγόνους του ὑπῆρξε ἕνας μέτριος ἄνθρωπος, ἕνας μέτριος ἱστορικός, ὠχρὸς κατ' ἐμέ, («μιμητὴς τρόπον τινὰ τοῦ Ξενοφώντα») ³¹, καὶ τέλος ἕνας πῦρ μέτριος ἀκόμη πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἄντρας ³², κι ἄς μᾶς λένε οἱ σύγχρονοὶ του ἐγκωμιστές, πὼς ὑπῆρξε κάποιος σπουδαῖος.

Ἡ γυναίκα του Ἄννα μᾶς λέει πὼς ἦταν «ἕνας σπουδαῖος σύμβουλος τοῦ Κράτους, πολὺ ἔμπειρος χειριστὴς τῶν ὑποθέσεων πού ἔπεφταν στὰ χέρια του, κάτοχος κάθε ἐπιστήμης καὶ σοφίας, ὅχι μόνο ἄξιος ἐνὸς θρόνου, ὅπως

29. Πολλὲς φορὲς ἡμῶς καὶ μετὰ τὴν ἐκπτώσῃ της ἀπ' τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, κατὰ χάρη ἢ κατὰχρησιν ὀνομαζόταν βασιλίσα, Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι [ἔκδ. J. Darrouzès], Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρῆς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 223: ἡ πενθουμένη βασιλίσα. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1401: τὴν ἐκ πορφύρας λέγω ταύτην καὶ βασιλίδα, Τοῦ ἰδίου, εἰς τὴν σοφωτάτην...κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν, περὶ τῶν ἑαυτοῦ, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 89-92, καὶ ἔκδ. W. Höbrandner, σ. 380, στίχ. 111:

Ἰλαθί μοι, βασιλεια, λόγους προτίθημι μεσίτας,

30. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης ἀγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375: τῆς περιποθήτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου, τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης, κυρῆς Ἄννης, Χωνιάτης, σ. 8· Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἄνωτ.: βλ. καὶ κατωτέρω, ὁ. 52, 62 καὶ 130.

30α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 253.

31. K. Ἄμκντος, τ. Β', σ. 376· K. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 279· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 601.

32. Γιὰ τὸ σύζυγο τῆς Ἄννης Νικηφόρο Βρυέννιο, βλ. μιὰ τελευταία μονογραφία τοῦ A. Carile, Il cesare Niceforo Briennio, Aevum 42/5-6 (1968), σ. 429-54. Τονίζει πὼς ὁσο ζοῦσε ὁ Νικηφόρος, ἡ Ἄννα δὲν κάνει μνεῖα τοῦ πρώτου μνηστήρα της Κωνσταντίνου Δούκα, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἐγκώμιου ἐπίσης πλέκει ὁ Γεώργιος Τορνίκης στὸ Λόγο του «ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρῆς Ἄννης τῆς καισαρίσσης», ἔνθ' ἄνωτ., σ. 250-53.

λέει ὁ Εὐριπίδης (Αἰόλος, ἀπόσπ. 15), ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἐνὸς θρόνου θεϊότερου καὶ ὑψηλότερου»³³.

Ὁ γνωστός μας Μιχαὴλ Ἰταλικὸς ποὺ ἀνῆκε στὸ φιλολογικὸ ὄμιλο τῆς χήρας αὐτοκρατορίσσας Εἰρήνης Δούκαινας στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης, τοῦ ὁποῦο μέλη ἦσαν ἡ Ἄννα καὶ ὁ ἄντρας της³⁴, γράφει σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο, ποὺ βρισκόταν στὴν Ἀνατολὴ μαζί με τὸν Ἰωάννη (β') σὲ κάποια ἐκστρατεία, πὼς «προτιμοῦσε τὶς χρυσὲς ἐπιστολὲς του — αὐτὲς ποὺ λάββαινε ἀπ' τὸ Βρυέννιο — ἀπ' τὸν πλοῦτο τοῦ Κροίσου καὶ ἀπ' τὸ ρεῦμα τοῦ Πακτωλοῦ»³⁵.

Ὁ Νικηφόρος εἶχε, σύμφωνα με τὸν Ἰταλικὸ, «θαυμάσιο ἦθος, πολὺ σωστὸ μυαλό, ὑψηλὴ διάνοια καὶ ἦταν μιὰ ἐστία τῶν Μουσῶν καὶ μιὰ ἐμπυχη βιβλιοθήκη, καὶ ἡ ψυχὴ του ἐμοιαζε πρὸς μιὰ πλοῦσια σὲ νερὰ πηγὴ, ποὺ ἀπ' αὐτὴ ἔτρεχαν ἄλλοτε οἱ χάρες λογιῆς-λογιῆς λόγων καὶ ἄλλοτε μιὰ πολυποικίλη φιλοσοφία»³⁶.

«Δὲν ἐμοιαζε μετὰ τοὺς ἄλλους, συνεχίζει, ποὺ καθὼς εἰδικεύονται σὲ μιὰ ἐπιστήμη, στὶς ἄλλες εἶναι ἀδαεῖς, ἀλλὰ σὰν σὲ ἓνα χωνευτήρι ἐχυσε στὸ μυαλό του ὅλες τὶς ἐπιστῆμες, καὶ ἀσύγχυτα μέσα σ' αὐτὸ διατήρησε τὰ ὄρια τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη»³⁷.

Μιὰ ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε ὁ Νικηφόρος στὸν Ἰταλικὸ ἀπ' τὴν ἐκστρατεία, τοῦ φάνηκε «σὰ μιὰ φωνὴ τοῦ Στέντορα, ποὺ τοῦ μιλοῦσε μέσα στ' αὐτιά του. Χωρὶς νὰ τὸν βλέπη ἄκουγε τὴ φωνὴ του καὶ συναρπαζόταν ἀπ' τὴ χάρη τοῦ λόγου του. Τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ καίσαρος ὁ Ἰταλικὸς διάβασε σὲ μιὰ συγκέντρωση στὸ «λογικὸ θέατρο», στὸ φιλολογικὸ δηλ. κύκλο τῆς βασίλισσας Εἰρήνης, ὅπου κριθῆκε καὶ θαυμάστηκε ὁ φθόγγος καὶ τὸ μέλος τοῦ γράμματος.

ἌΩ λόγοι καὶ Μοῦσα καὶ κομπῆ ρητορεία, φωνάζει ὁ Ἰταλικὸς, δὲ ξέρω πόσο καὶ πόσο εὐχαρίστησε, καὶ ὠφέλησε καὶ ἐνθουσίασε αὐτὸ τὸ γράμμα. Ἄν δὲν μᾶς συγκρατοῦσε τὸ σῶφρον τοῦ μέλους καὶ τὸ στάσιμο τοῦ ρυθμοῦ καὶ τὸ

33. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. Γ, σ. 7.

34. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (ἐκδ. P. Gautier), Λόγος εἰς τὴν βασίλισσα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 151.

35. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, ἐνθ' ἄνωτ., [ἀριθ. 16. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 152.

36. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, ἐνθ' ἄνωτ., [ἀριθ. 14. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 142.

37. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, ἐνθ' ἄνωτ., [ἀριθ. 14. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 143.

εὐπρεπὲς τῆς λέξεως, θὰ μοιάζαμε μὲ τοὺς Κορύβαντες, αὐτοὺς τοὺς δαίμονες τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας, θὰ εἴχαμε τρελαθῆ ἀπ' τὸν ἐθνουσιασμό μας, τόσο ἐγὼ πού διάβασα τὸ γράμμα στὸν ὄμιλο, ὅσο καὶ οἱ ὑψηλοὶ συγγενεῖς καὶ θαυμαστὲς τοῦ Βρυέννιου»³⁸.

Ὁ ἐπίσης γνωστός μας Κωνσταντῖνος Μανασσῆς εἶναι ἕνας ἄλλος ὁμητικῆς τοῦ Νικηφόρου. Οὔτε λίγο οὔτε πολὺ μᾶς λέει πῶς ὑπῆρξε «ἀνώτερος ἀπ' τὸν Πυθαγόρα τὸ Σάμιο καὶ τὸ Ζήνωνα τὸν Κιτιέα»³⁹.

Ὁ Γεώργιος Τορνίκης τέλος λέει πῶς «εἶχε ἦθη χρηστὰ καὶ τρόπους σεμνοῦς», καὶ αὐτὸ φαίνεται ἀληθινό, ἀλλὰ ὅσα μᾶς λέει γιὰ «τὴ σύνεσή του, τὸ αἰθέριο μυαλό του καὶ τὴ δεινή του κρίση» καὶ πῶς αὐτὰ τὰ εἶχε «σχεδὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον»^{39α}, δὲ πρέπει νὰ τὰ δεχτοῦμε παρὰ ὡς ρητορικὲς ὑπερβολές.

Στὴ στρατιωτικὴ τοῦ σταδιοδρομίας, βλέπομε τὸ Νικηφόρο νὰ παίρῃ μέρους κατὰ διαταγὴ τοῦ πεθεροῦ του στὴν ἄμυνα τῆς ΚΠολης ἐναντίον τῶν Σταυροφόρων, ἔπου δειχτήκε, σύμφωνα πάντα μὲ τὴν Ἄννα, ἀνώτερος ἀπ' τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωες!⁴⁰

Τὸ 1108 ἔπεισε μὲ τὴ ρητορικὴ του δεινότητα καὶ τὸ διπλωματικὸ του τάλαντο — «ἀλήθεια», λέει ἡ Ἄννα, «ποιοὺς μποροῦσε νὰ ξεπεράσῃ τὸ Βρυέννιο σὲ δριμυγορίες καὶ διαλέξεις» — τὸ Βοημοῦνδο νὰ δεχτῆ τίς προτάσεις τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 καὶ νὰ γίνῃ ἕνας λῆξιος τοῦ αὐτοκράτορα (=ὑποτελὲς τοῦ Βυζαντίου)⁴¹.

Τὸ 1115 ἦταν μὲ τὸν Ἀλέξιο (α') στὴ Φιλιππούπολη καὶ τὸν βοήθησε πῶς πολὺ, κατὰ τὴν Ἄννα, ἀπ' τοὺς μητροπολίτες Νικαίας Εὐστράτιο καὶ Φιλίππουπόλεως νὰ προσηλυτίσῃ τοὺς Μανιχαίους⁴².

Τὸ 1116 διηύθυνε τὴ δεξιὰ πτέρυγα τοῦ στρατοῦ στὴ μάχη τοῦ Φιλομήλιου τῆς Φρυγίας⁴³ ἐναντίον τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Malik Schah (1107-1116)⁴⁴, ὅπου ὁ Ἀλέξιος (α') κατήγαγε μιὰ περιλαμπρὴ νίκη⁴⁵, ἀλλὰ ὁ Βρυ-

38. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., [ἀριθ. 17. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 153-54.

39. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικηδεῖος πρὸς τὸν κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔχγονον τοῦ καίσαρος, VV 17 (1910), σ. 307.

39α. Γεώργιος Τορνίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 255.

40. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 223-25.

41. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 124-25.

42. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 182· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 753-54.

43. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 202 καὶ 205.

44. Κατὰ λάθος ἡ Ἄννα, τ. III, σ. 206, τὸν ὀνομάζει «Κλιτζιασθλάν» = Kilidj Arslan (1092-1107), ἐνῶ αὐτὸν ἀποθανόντα (τὸ 1107), διαδέχτηκε ὁ Malik Schah.

45. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-7· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 757-58.

έννιος στο κρίσιμο σημείο τῆς μάχης ἔμεινε ἀπραχτος, γιατί φοβήθηκε μὴ τὸν κατηγορήσουν, ἂν ἔκανε κάποια ἐνέργεια, ἀγιά τὴν ἀπειρία του καὶ τὴ νεότητά του⁴⁶, ἂν καὶ τότε ἦταν ἕνας ἄντρας 35 χρονῶ.

Εἶδαμε ἀλλοῦ, πόσο ἡ Ἄννα ἐπιδίωξε, βοηθούμενη ἀπ' τὴ μητέρα της, νὰ ἀρπάξῃ τὸ θρόνο ἀπ' τὸν ἀδελφὸ της Ἰωάννη (β') 34 καὶ πῶς ἀπότυχε⁴⁷. Αὐτὸ δὲν τὴν ἐδίδαξε τίποτε.

Δὲν πέρασε ἕνας χρόνος ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ ὁ ἀδελφός της ἀνάλαβε τὴ βασιλεία καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνή, αὐτὴ ποῦ ἕνας σύγχρονός της τὴν ὀνομάζει ἀτέταρτη Χάρη καὶ δέκατη Μούσα⁴⁸, ἐξαγριωμένη ἀπ' τὴν ἀποτυχία στὴν προσπάθειά της νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας ὁ Βρυέννιος λίγες ὥρες πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της, ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ὀργανώσῃ μιὰ νέα συνωμοσία ποῦ γιὰ σκοπὸ της εἶχε τὴ δολοφονία τοῦ ἀδελφοῦ της.

Οἱ συνωμότες εἶχαν συμφωνήσει νὰ κινηθοῦν στὸ ἔργο τους κατὰ τὴ διαμονὴ τοῦ Ἰωάννη (β') 34 σὲ μιὰ ἀπ' τίς αὐτοκρατορικές κατοικίες, στὸ ἐξωτερικὸ λεγόμενον Φιλοπάτιον⁴⁹. Αὐτὸ ἐδῶ, ποῦ διέθετε προφυλάξεις πρὸς λίγο αὐστηρὲς ἀπὸ κεῖνες τοῦ μεγάλου ἱεροῦ παλατιοῦ, βρισκόταν ἐξῶ ἀπ' τὴν πρωτεύουσα, κοντὰ στὴ Χρυσὴ πύλη τῶν τειχῶν.

Συχνὰ οἱ βασιλεῖς εὐχαριστοῦνταν νὰ μένουν σ' αὐτὸ τὸ ἐξοχικὸ παλάτι τριγυρισμένο ἀπὸ μεγάλους κήπους καὶ τρεχάμενα νερά καὶ νὰ παραδίδωνται στὴν εὐχαρίστηση τοῦ κυνηγιοῦ. Ἄν καὶ τὸ Φιλοπάτιο ἦταν περιτριγυρισμένο, οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς ἦσαν βέβαιοι πῶς θὰ μποῦν, γιατί εἶχαν ἐξαγοράσει τὸ φύλακα τῆς εισόδου ποῦ ἐβλεπε πρὸς τὴν πρωτεύουσα.

Τὴν ὀρισμένη μέρα οἱ συνωμότες συναντήθηκαν καὶ φαίνεται πῶς κατάφεραν νὰ μποῦν στὸ Φιλοπάτιο· ἀλλὰ ἡ ἐπιχείρησή τους ἄποτυχε, γιατί μάταια περίμεναν τὸν ἀρχηγό τους, τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο. Τὴν τελευταία στιγμή ὁ Βρυέννιος, κάπως ἀδύνατος στὸ χαρακτήρα καὶ ἐξάλλου πολὺ λίγο φιλόδοξος, δίστασε νὰ ἀποφασίσῃ τὴ διάπραξη τοῦ ἐγκλήματος. Οἱ ἐνδοισμοὶ του καὶ ἡ ἀδυναμία του παράλυσαν τὸ ζῆλο τῶν ἄλλων συνωμοτῶν, καὶ ἔτσι ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφθηκε.

Ὁ αὐτοκράτορας δειχτήκε πολὺ ἐπιεικής· δὲ θέλησε νὰ γίνῃ καμιὰ ἐκτέλεση ἢ ἀκρωτηρίαση καὶ περιορίστηκε στὴ δήμευση τῶν περιουσιῶν τῶν συν-

46. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205.

47. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 15, ὁ. 145-155, καὶ τὸ σχετικὸ πάνω ἀπ' αὐτὲς κείμενο.

48. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1401.

49. Γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ Φιλοπάτιο, βλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 143-

ωμοτῶν. Σὲ λίγο μάλιστα, μὲ τὴ συμβουλή τοῦ φίλου του μεγάλου δομέστικοῦ Ἰωάννη Ἀζούχου, ἐπέστρεψε στὴν ἀδελφή του δλάκερη τὴν περιουσία της.

Πάνω στὴ λύσσα της ἡ Ἄννα γιὰ τοὺς δισταγμοὺς τοῦ ἀντρός της καὶ τὴν ἐξαιτίας του ἀποτυχία τῆς δολοφονίας τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ εἶπε μιὰ φράση πού, ὅπως λέει κάποιος, μόνο σ' ἓνα στρατῶνα μπορούσε νὰ εἰπωθῆ καὶ πού δὲ μπορούμε κατὰ λέξη νὰ ἐπαναλάβωμε, παρὰ μόνο κατὰ τὸ νόημά της, πὼς ἡ φύση εἶχε κάνει μεγάλο λάθος, βάζοντας σ' ἓνα γυναικεῖο κορμὶ τὴ δική της ἀντρικεῖα ψυχὴ καὶ σ' ἓνα ἀντρικεῖο κορμὶ τὸ ἀτολμο πνεῦμα τοῦ Βρυέννιου⁵⁰.

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ δευτέρη ἀποτυχία της εἶναι πού ἡ Ἄννα ἀναγκαστικὰ ἀποσύρθηκε ἀπ' τὰ δημόσια πράγματα καὶ κατόπιν ἀέγραψε τὴν ἱστορία τοῦ πατέρα της, αὐτὴ πού ἀποθανάτισε τὸ ὄνομά της⁵¹.

Ἔμενε τότε συχνὰ στὸ μοναστήρι τῆς Θεοδοῦκου τῆς Κεχαριτωμένης⁵², ὅπου εἶχε ἀποσυρθῆ ἡ μητέρα της, ἡ ὁποία, ὡς σημειωθῆ, πὼς ἀποδοκίμασε αὐτὴ τὴν τελευταία δημόσια πράξη τῆς Ἄννας, ὅχι χωρὶς κάποια εἰρωνεία: «Πρέπει νὰ φροντίζη κανεὶς νὰ φτιάξῃ ἓνα αὐτοκράτορα, εἶπε, ὅταν ὁ θρόνος εἶναι ἄδειος· ἀλλὰ ὅταν ὑπάρχει κάποιος ἡγεμόνας, δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐκθρονίζῃ»⁵³.

Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος παράμεινε ἓνας πιστὸς τοῦ Ἰωάννη (β') 34 συνεργὸς καὶ τὸν συνόδευε στίς πιὸ πολλές ἀπ' τίς ἐκστρατεῖες του⁵⁴.

Πέφτοντας ἄρρωστος κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ἐκστρατείας τῆς Κιλικίας τὸ

50. Χωνιάτης, σ. 14-17· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 764· Bar-Hebraeus, *Chronicum*, (ἐκδ. Bruns-Kirsch), τ. II, σ. 305, πού ἀπὸ σύγχυση ἐμπλέκει σ' αὐτὴ τὴ συνωμοσία καὶ τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 36, ἐνῶ μόνο Ἰσως ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 35 νὰ εἶχε ἐμπλακῆ. Πρβλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. I, σ. 7-8· Ch. Diehl, *Fig. Byz.*, s. II, σ. 43-5, ἑλλην. μετάφρ., σ. 202-3.

51. G. Ostrogorsky, *Histoire*, σ. 398.

52. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1109· MM 5 (1887), σ. 383: ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῆδε βίου μετástασιν κατέχη καὶ νέμῃται ἡ ποθεινοτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ καισάρισσα, κυρὰ Ἄννα, ἄχρις ἂν ζῆ, κατὰ τὸ ἀκώλυτον οὐ μόνον τὰ πάντα κελλία αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ ζωσῆς ἐμοῦ τὴν καταμονὴν ἐποιεῖτο, Πρβλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. II, σ. 16.

53. Χωνιάτης, σ. 17.

54. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 5· Μιχαήλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 142-44, 153-54.

1136 /7, δὲ γύρισε στὴν ΚΠολη παρὰ γιὰ νὰ πεθάνη σὲ λίγο ⁵⁵, τὸ 1138 ⁵⁶.

Ἔιχε ἀρχίσει, κατὰ παράκληση τῆς πεθερᾶς του αὐγουστάς Εἰρήνης Δούκαινας ⁵⁷, νὰ γράφῃ τὴν ἱστορία τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἀλλὰ τὸ ἔργο του Ἰστορίας παράμεινε ἡμιτελὲς καὶ δὲν περιλαμβάνει παρὰ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν μετὰ τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸ Ἐρωτικό 2 μέχρι τὸ 1079 ⁵⁸, γι' αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ πιὸ πολὺ ὡς οἰκογενειακὸ χρονικὸ παρὰ ἱστορία ⁵⁹.

Ἡ Ἄννα πού ἐπέζησε τοῦ ἀντρός της, δοκίμασε γιὰ τὸ χαμό του τὴν πιὸ βαριά, καθὼς λέει, θλίψη τῆς ζωῆς της. «Οἱ ἄλλες συμφορὲς της πρὸς αὐτὴ ἐδῶ τῆ συμφορὰ της, δὲν ἦταν παρὰ μιὰ σταγόνα μέσα στὰ κύματα τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ ἢ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους» ⁶⁰. Ἔτσι,

Στὸν πρόλογο τῆς Ἀλεξιάδος της θρηνεῖ,
γιὰ τὴν χηρεία της ἢ Ἄννα Κομνηνή.
Εἰς ἴλιγγον εἶν' ἡ ψυχὴ της. «Καὶ
ρεῖθροις δακρύων» μᾶς λέγει «περιτέγγω
τοὺς ὀφθαλμούς... Φεῦ τῶν κυμάτων» τῆς ζωῆς της,
«φεῦ τῶν ἐπαναστάσεων». Τὴν καλεῖ ἡ ὀδύνη
ἀμέχρις ὀστέων καὶ μυελῶν καὶ μερισμοῦ ψυχῆς».

Ὅμως ἡ ἀλήθεια μοιάζει πού μιὰ λύπη μόνη
καιρίαν ἐγνώρισεν ἢ φίλαρχη γυναίκα·
ἕναν καυμὸ βαθὺ μονάχα εἶχε
(κι ἄς μὴν τ' ὁμολογεῖ) ἡ ἀγέρωχη αὐτὴ Γραικιὰ,
πού δὲν κατάφερε, μ' ὄλην τὴν δεξιότητά της,
τὴν Βασιλείαν ν' ἀποκτήσει· μὰ τὴν πῆρε
σχεδὸν μέσ' ἀπ' τὰ χέρια της ὁ προπετὴς Ἰωάννης ⁶¹.

55. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 6.

56. O F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17, λέει γιὰ τὸ Βρυέννιο πὼς πέθανε τὸ 1136-37 πρὶν ἀπ' τὴν εἰσοδο τοῦ Ἰωάννη (β') 34 στὴν Ἀντιόχεια τὸ 1138· ἀλλὰ κατὰ τὴν Ἄννα, τ. I, σ. 5 καὶ Notes complémentaires, σ. 169, ὁ Βρυέννιος παραστάθηκε στὴν ἔλωση αὐτῆς τῆς πόλης. Κατὰ τὸν P. Gautier, Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 251-52, ὁ Βρυέννιος πέθανε περὶ τὸ 1136 /38.

57. Βλ. Ἀλέξιον (α') Κομνηνόν 15, ὁ. 164.

58. K. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 277-78· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 601. Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε στὴ σειρὰ τῆς Bonn (1836) ἀπ' τὸν Aug. Meineke μὲ σημειώσεις τῶν P. Possinus καὶ Ch. Du Cange.

59. K. Krumbacher, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 278· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 601.

60. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 7.

61. K. Π. Καβάφης, Ποιήματα, σ. 412: Ἄννα Κομνηνή.

Οί άλλες προηγούμενες συμφορές της ἦσαν ὁ θάνατος τοῦ πατέρα της (15.VIII. 1118), πού τήν εὐλαβική του θύμιση διατήρησε σέ ὅλη της τή ζωή ⁶², ἄν καί τελικά δυσχερестήθηκε μαζί του πού δὲν τήν ἄφησε μαζί μὲ τὸ Βρυέννιο διάδοχο ⁶³, ὁ θάνατος τοῦ πιό ἀγαπημένου της ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35 (1130 /31) ⁶⁴ καί ὁ μέγας χαμὸς αὐτῆς τῆς πολυαγαπημένης της μητέρας, τῆς περίφημης Εἰρήνης Δούκαινας, πού τόσο στή ζωὴ στάθηκε στὸ πλευρό της (19. II. 1133) ⁶⁵.

Ἡ Ἄννα Κομνηνή, γιὰ νὰ γυρίσωμε πιό καθαρά σ' αὐτή, στὸ ἐξωτερικὸ παρουσιαστικὸ της, ἔμοιαζε μὲ τὸν πατέρα της Ἀλέξιο (α') 15, καί χωρὶς ἀμφιβολία μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε πὼς ἦταν, σὰν κι αὐτόν, οὔτε ψηλὴ οὔτε κοντὴ, πολὺ μελαχροινὴ ⁶⁶, μὲ αῶραῖα, μεγάλα παιχιδιάρικα μάτια, σπινθηροβόλα καί ζωηρά ⁶⁷.

Στὸ χαραχτήρα, ἦταν ἐξαιρετικὰ ἐξυπνη, καί εἶχε τὴν ἐπίγνωση καί τὴν περηφάνεια τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς της ⁶⁸. Εἶχε ἀξιοθαύμαστη μόρφωση.

Ἔμαθε ὅλα ὅσα μποροῦσε νὰ μάθῃ στὸν καιρὸ της, ρητορικὴ καί φιλοσοφία, ἱστορία καί φιλολογία ⁶⁹, γεωγραφία ⁷⁰ καί μυθολογία, ἰατρικὴ ⁷¹, θεολογία καί κανονικὸ δίκαιο ⁷², ἄν καί πιό πολὺ ἀπ' τὰ ζητήματα τῆς πίστεως τὴν

62. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολές καί Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν τῆς καισαρίσεως κυρᾶς Ἄννης ὡς παρ' ἐκείνης ἐκδοθεῖς, σ. 109· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240-42, καί τ. II, σ. 61.

63. Κ. Ἀμαντος, Β', σ. 376.

64. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6.

65. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολές καί Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 109· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 38, 61· τ. III, σ. 62, 242. Πρβλ. Β. Leib, *Anne Comnène*, τ. I, σ. XII.

66. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 61: τίκεται τοῦτοις παιδίον θῆλυ ἐμπερές, ὡς ἔλεγον, κατὰ πάντα τῷ πατρί. Πρβλ. Ch. Diehl, *Fig. Byz.*, s. II, σ. 37, ἑλλην. μετάφρ., σ. 396.

67. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευχεστάτου καισαροῦ υἱοῖς, PG 133, στ. 1401.

68. Βλ. G. Buckler, *Anna Comnena*, σ. 178-86.

69. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3· τ. II, σ. 190· τ. III, σ. 218· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολές καί Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 283-89, ὅπου βλέπομε πὼς αὐτὴ ἐνέπνευσε τὸν Εὐστράτιον Νικαίας νὰ σχολιάσῃ τὸν Ὅμηρο καί τὸν περίφημο Μιχαὴλ Ἐφέσου νὰ σχολιάσῃ τὸν Πλάτωνα, τὸν Πρόκλο καί προπάντων τὸν Ἀριστοτέλη. Βλ. καί αὐτόθι, σ. 23 καί 30 παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότῃ J. Darrouzès.

70. Βλ. Β. Leib, *Anne Comnene, Alexiade*, τ. I, σ. XLIV - XLV.

71. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 231· Γεώργιος Τορνίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 307-9.

72. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 187-89.

τραβοῦσαν ἐκαίνα τῆς ἐπιστήμης ⁷³. Διδάχθηκε ἐπίσης μαθηματικά καὶ γεωμετρία ⁷⁴, καὶ ἀσχολήθηκε, ἂν καὶ τὶς περιφρονοῦσε, μὲ τὴν ἀστρολογία καὶ τὴ μαντικὴ ἀκόμη ⁷⁵, ἐνῶ τουναντίον πίστευε στὰ θαύματα, καὶ προπάντων δεχόταν πῶς ὁ διάβολος μπορούσε νὰ δράσῃ πάνω στὴ γῆ μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Θεοῦ ⁷⁶.

Διάβασε τοὺς μεγάλους ποιητὲς τῆς ἀρχαιότητος, τὸν Ὅμηρον ⁷⁷ καὶ τοὺς λυρικοὺς, τοὺς τραγικοὺς καὶ τὸν Ἀριστοφάνη ⁷⁸, τοὺς ἱστορικοὺς, ὅπως τὸ Θουκυδίδη καὶ τὸν Πολύβιο, τοὺς ρήτορες, ὅπως τὸν Ἰσοκράτη ⁷⁹, τὸν Αἰσχίνη ⁸⁰ καὶ τὸν Δημοσθένη ⁸¹. Διάβασε τὶς θεωρίες τοῦ Ἀριστοτέλη ⁸² καὶ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος ⁸³, καὶ μελετώντας αὐτοὺς τοὺς ξακουστοὺς ρήτορες καὶ φιλοσόφους ἔμαθε τὴ ρητορικὴ τέχνη καὶ τὴν «τελευταία λέξη τοῦ ἑλληνισμοῦ» ⁸⁴.

Ἦταν σὲ θέσση νὰ ἀπαγγέλλῃ μὲ εὐκολία Ὀρφέα ⁸⁵ καὶ Τιμόθεο ⁸⁶, Σαπφῶ ⁸⁷ καὶ Πίνδαρο ⁸⁸, Πορφύριο ⁸⁹ καὶ Πρόκλο ⁹⁰, Πολέμωνα ⁹¹ καὶ Ἰάμ-

73. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυραῖς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 242-47· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 38.

74. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 185.

75. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 55-6 καὶ 57-9.

76. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 222.

77. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 4, 38, 82, 94, 160, 166· τ. II, σ. 31, 51, 91, 116, 123, 190, 215, 224, 228· τ. III, σ. 62, 94, 163, 174, 195, 198. Πρβλ. R. Katicicé, Ἄννα ἢ Κομνηνή καὶ ὁ Ὅμηρος, ΕΕΒΣ 27 (1957), σ. 213-23· τοῦ ἰδίου, Ἡ ἀρχαιομάθεια καὶ τὸ ἐπικὸν πνεῦμα εἰς τὴν Ἀλεξιάδα τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, ΕΕΒΣ 29 (1959), σ. 81-6.

78. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 32.

79. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 174.

80. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 82.

81. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 82· τ. II, σ. 146 καὶ 190.

82. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3· τ. II, σ. 37, 39· τ. III, σ. 69.

83. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3. τ. II, σ. 37· τ. III, σ. 69, 179· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 243-323, ὅπου μιλάει γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ τῆς κυρίως μέρφωση καὶ τὴ διείσδυσή τῆς στὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Πλάτωνα.

84. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3.

85. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 7.

86. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 7· τ. II, σ. 169.

87. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 174 καὶ 223.

88. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 174.

89. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 37· τ. III, σ. 179.

90. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 37.

91. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 190· τ. III, σ. 174.

βλιγο⁹² και ἀκόμη τοὺς Στωϊκοὺς⁹³ και τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς⁹⁴. Οἱ μεγάλοι θεοὶ τῆς εἰδωλολατρίας, οἱ ὠραῖοι θεοὶ τῆς Ἑλλάδος τῆς ἐγιναν πολὺ γνῶριμοι. Ὁ Ἡρακλῆς⁹⁵ και ἡ Ἀθηνᾶ⁹⁶, ὁ Κρόνος⁹⁷ και ἡ Νιόβη⁹⁸ ἔρχονται πολὺ φυσικὰ κάτω ἀπ' τὴν πέννα της. Ἐμαθε ἀκόμη και τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου και ἔνωσε τὴν περιέργεια γιὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ἐμαθε ὅμως και κάτι ἄλλο· ἔμαθε, ὅταν τὸ καλοῦσε ἡ ἀνάγκη νὰ κρίνη λογικὰ τὰ στρατιωτικὰ ζητήματα⁹⁹. Δὲν ἦταν μόνο μιὰ γυναίκα μορφωμένη, ἦταν μιὰ γυναίκα σ ο φ ἡ, ἀνώτερη ἀπ' τὴ Θεανώ, ὅπως λέει ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, τὴ γυναίκα τοῦ Πυθαγόρα, και ἀπ' τὴν πλούσια φιλόσοφο Ἰππαρχία τῆς Μαρωνείας ποὺ παντρεύτηκε τὸ φτωχὸ φιλόσοφο Κράτη· και στὰ γραφτὰ της ἦταν σὰν μιὰ ἄλλη Ὑπατία τῆς Ἀλεξάνδρειας, και στὸ ὕφος της, πάντα εὐχάριστο και χαριτωμένο, δὲν ὑπολειπόταν ἀπ' τὴ σοφὴ ἀλχημίστρια Κλεοπάτρα¹⁰⁰.

Ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Ζωναρᾶς, λέει πὼς ὄχι πιὸ λίγο ἀπ' τὸν ἄντρα της, ἀλλὰ μᾶλλον πιὸ πολὺ ἐπιδιδόταν στὰ γράμματα, και ἐξυμνεῖ τὸ κομψὸ ἀπτικὸ ὕφος της, τὴ δύναμη και τὴν ἱκανότητα τοῦ μυαλοῦ της νὰ λύνη και τὰ πιὸ δύσκολα προβλήματα, τὴν ἀνωτερότητα τῆς ἐμφυτῆς ἰδιοφυίας της και τὴ φροντίδα ποὺ ἔδειξε γιὰ νὰ καλλιεργῆσῃ τὰ πνευματικὰ της χαρίσματα, τὴν ἀγάπη της γιὰ τὰ βιβλία και τίς βαθιεῖς συζητήσεις της με τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς της¹⁰¹.

Ὁ λίγο μεταγενέστερός της και ἐχθρικός πρὸς αὐτὴ ἱστορικὸς τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη (β') 34 και τοῦ ἀνεψιοῦ της Μανουὴλ (α') 81 Νικίτας Χωνιάτης ποὺ διετέλεσε και λογοθέτης τῶν σεκρέτων στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀγγέλων, λέει πὼς ἡ Ἄννα ἐντροφοῦσε στὴ φιλοσοφία, τὴ βάση ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, και ἐξαίρει τὴν ἐγκυκλοπαιδικότητα τῶν γνώσεών της¹⁰².

92. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 37.

93. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 146, 190· τ. III, σ. 182.

94. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 146, 190· τ. III, σ. 182.

95. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 16, 36, 138· τ. II, σ. 224· τ. III, σ. 110 και 113.

96. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 112, 160· τ. III, σ. 62.

97. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 171 και 195.

98. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 242.

99. Βλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 30, ἑλλην. μετάφρ., σ. 389.

100. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς τὸν ἀποιχόμενον κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἐχγονον τοῦ καίσαρος, VV 17 (1910), σ. 307-8.

101. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 754.

102. Χωνιάτης, σ. 15.

Και ὁ Γεώργιος Τορνίκης τέλος, μαζί μὲ τὰ πολλὰ ἄλλα πού λέει γιὰ τὴ μεγάλη φιλοσοφική της ἐπίδοση καὶ ἐμβάθυνση, μᾶς παρέχει τὴ διαβεβαίωση πὼς αὐτὴ καὶ ὁ ἄντρας της «ἀνακλήρυσαν τὸν πόθο τῆς σοφίας καὶ σὲ ἐντευκτήριο τῶν Μουσῶν μετέβαλαν τὰ ἀνάκτορα»^{102α}.

Ἄρκεῖ ἄλλωστε νὰ ρίξει κανεὶς μιὰ ματιὰ στὴν Ἄ λ ε ξ ι ἄ δ α, στὸ ἔργο της, γιὰ νὰ βρῆ τὴ λαμπρὴ σφραγίδα ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπέροχα προτερήματά της. Παρόλη τὴν προσποίηση στὸ ὕφος — ἡ γλώσσα της εἶναι ὀλότελα τεχνητὴ, καρπὸς σχολικῆς παιδείας — παρόλο τὸ σχολαστικισμὸ καὶ τὴν ἐπιδειχτικότητα πού συναντᾷ κανεὶς σὲ ὀρισμένα σημεῖα, διαισθάνεται ὅπωςδὴποτε πὼς ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἦταν μιὰ ἀνώτερη γυναίκα καὶ συγγραφέας μὲ πραγματικὸ τάλαντο.

Ἄλλὰ πῶς πολὺ ἀπὸ ὅλα ἔμελλε νὰ δεσπόζῃ στὴ μοῖρα της, ἡ ψυχὴ της: μιὰ ψυχὴ πο ρ φ υ ρ ο γ ἔ ν ν η τ τ ς, ἀλαζονικὴ, περήφανη γιὰ τὴ γέννησή της¹⁰³ καὶ ἀπληστη γιὰ τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία¹⁰⁴.

Εἶχε, ὅπως γράφει κάπου καὶ ἡ ἴδια, «μιὰ ψυχὴ ἀπὸ διαμάντι»¹⁰⁵, ἄξια νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὅλες τὶς κακοτυχίες χωρὶς νὰ λυγίσῃ, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ἀνίκανη νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ κανένα σχέδιο πού χάραζε καὶ ἀποφάσισε καὶ ἀπὸ κανένα ὄνειρο πού προσδοκοῦσε.

Ἡ φιλοδοξία γέμισε τὴ μισὴ της ζωὴ· ἡ λογοτεχνία παρηγγόρησε τὴν ἄλλη μισή, ὅχι ὅμως ἱκανοποιητικὰ, γιὰτὶ οἱ ἀπογοητεύσεις καὶ οἱ μνησικακίες της τὴν ἔκαναν δυστυχισμένη¹⁰⁶.

Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο χαρίζει τόση πρωτοτυπία καὶ τόσο ἐνδιαφέρον, ὅπως λέει ὁ Diehl, στὴ μορφή τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, πού μέσα σ' αὐτὸ τὸ πολυσύνθετο Βυζάντιο, ὅπου ἔζησε, ἦταν ταυτόχρονα μιὰ γυναίκα πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ μιὰ γυναίκα τῶν γραμμάτων¹⁰⁷.

Δὲν ἦταν ὡστόσο μιὰ ψυχὴ στεγνή, ἕνας τύπος καθαρὰ νοησιαρχικός. Ἡ καρδιά ἦταν σ' αὐτὴ πολὺ ἀναπτυγμένη, καὶ ὡς παράδειγμα παίρνομε τὴν ἀ-

102α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κλπ., σ. 255.

103. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 3: θυγάτηρ μὲν τῶν βασιλέων Ἀλεξίου καὶ Εἰρήνης· πορφύρας τιθηνήματ' εὐκαὶ γέννημα, τ. III, σ. 223: ὅτι συγγραφεὺς ἔγωγε γυνὴ καὶ τῆς πορφύρας τὸ τιμιώτατον καὶ τῶν Ἀλεξίου πρώτιστον βλάστημα...

104. Χωνιάτης, σ. 8-11 καὶ 14-17.

105. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 166: ὡσπερ τις ἀπαθὴς ἀδάμας καὶ λίθος παρατρέχου τὰς τοῦ πατρὸς ξυμφορὰς, ...

106. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 7, 8· τ. II, σ. 62· τ. III, σ. 241-42 καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 38, ἑλλην. μετάφρ., σ. 396.

107. Ch. Diehl, ἔνθα ἄνωτ.

γάπη της πρὸς τοὺς γονεῖς της. Ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἦταν γι' αὐτή, «ὁ ἥλιος της, ὁ μέγας φάρος πού φωτίζει τὸν κόσμον» ἢ μητέρα της ἦταν γι' αὐτή, «τὸ μεγάλο ἀριστοῦργημα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης», αὐτὸ τὸ ἄλλο μεγάλο φῶς, ὅμως πὺ ἀχρό, γιατί τὸ παραβάλλει «μὲ τις ἀχτίδες τῆς σελήνης»¹⁰⁸.

«Ζοῦσαν ἢ μιὰ γιὰ τὴν ἄλλη, μᾶς λέει κάποιος, καὶ ἢ μιὰ ἀνάπνεε τὴν ἄλλη. Ποτὲ δὲν εἶδε τὴ βασίλισσα ὁ ἥλιος χωρὶς νὰ εἶναι μαζί της καὶ ἢ κόρη της ἢ καισαρίσσα, ἕνας ὕπνος μόνο τις χωρίζε»^{108α}.

Τὸν πατέρα της δὲν ξέρει μὲ ποιὸν νὰ τὸν παρομοιάσῃ, τὸν συγκρίνει μὲ τὸν Αἰμίλιο καὶ τὸ Σικιπίωνα τῆς Ρώμης, μὲ τὸν Ἀννίβα τῆς Καρχηδόνας¹⁰⁹, τὸν παραλληλίζει μὲ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο¹¹⁰ καὶ τὸν Μέγα Κωνσταντῖνο¹¹¹, καὶ κρίνει πῶς ἐνεργοῦσε ὅπως ὁ Περικλῆς¹¹².

Εὐχαριστιέται νὰ μᾶς ἐκφράξῃ τὸ πόση ὑποταγὴ εἶχε σ' αὐτοὺς τοὺς ἐξαιρετικούς γονεῖς της, (διακινδυνεύοντας γιὰ χάρη τους τὴ θέση της, τὴν περιουσία της καὶ αὐτὴ ἀκόμη τὴ ζωὴ της)¹¹³.

Ἡ συμπάθεια πού εἶδειξε, ἔπειτα, γιὰ νὰ σώσῃ ἀπ' τὸ μαρτύριο τῆς τύφλωσης τὸν ὄραϊο ἐκεῖνο συνωμότη Μιχαὴλ Ἀνεμᾶ, μᾶς δείχνει πῶς εἶχε καρδιά πού συμπονοῦσε¹¹⁴.

Μὲ αὐτὴ τὴ συνασθηματικότητά της εἶναι πού κατάφερε νὰ μεταμορφώ-

108. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 241.

108α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 257-58: καὶ ἔζων ἀλλήλοις καὶ ἀλλήλους ἔπνεον. Οὐκ εἶδε τὴν βασίλισσαν μὴ μετὰ καισαρίσσης παιδὸς ὁ ἥλιος. ... ὕπνος αὐτὴν μόνον διίστατο.

109. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 11.

110. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 217.

111. Βλ. Ἀλέξιον (α') Κομνηνόν 15, ὁ. 100.

112. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 47.

113. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 61. Καὶ μετὰ τὸ θάνατο τῆς μητέρας της σεβάστηκε καὶ ἐκπλήρωσε τις ἐντολὲς της, βλ. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 109. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 257, 269, 271.

114. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 73-5.

ση ένα γάμο — τὸ γάμο της μετὸν Βρυέννιο — ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ ἐλατήρια καθαρῶς πολιτικά¹¹⁵ σὲ μιὰ ἔνωση δυὸ ἐρωτευμένων¹¹⁶.

Καθὼς αὐτὸς ὁ ἄντρας της, ὁ δεύτερος μετὰ τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα ἔρωτάς της, πεθαίνοντας ἄφησε τὸ ἔργο του ἀτέλειωτο, «γιατὶ ζημιὰ τῆς ἱστορίας, σύμφωνα μετὴν Ἄννα, καὶ στέρηση εὐχαρίστησης ἀπ' τοὺς ἀναγκωστές»¹¹⁷, ἢ Ἄννα βάλθηκε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργο του καὶ ἀνὰ γράψῃ ὅσα ἀπ' τὸν πατέρα της πράχθηκαν, γιὰ νὰ μὴ παραδοθοῦν στὸ πέλαιος τῆς ξεχασιάς τέτοια ἔργα¹¹⁸.

Ἔτσι μᾶς παρουσίασε τὸ ὠραῖο ἔργο της¹¹⁹, ἱστορία πραγματικὴ καὶ ὄχι ἐγκώμιο, ὅπως ἰσχυρίζεται¹²⁰, ἀρχίζοντας κυρίως ἀπ' τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ πατέρα της¹²¹ — τὴν προηγούμενη σταδιοδρομία του τὴν περιγράφει σὲ συντομία¹²², μιὰ καὶ τὴ διηγῆθηκε ἀναλυτικὰ ὁ Βρυέννιος — ὅπου βρῆκε

115. Ὁ πάππος τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας, Νικηφόρος Βρυέννιος ὁ στασιαστὴς, ἦταν τὸ θύμα τοῦ Ἀλέξιου 15, καὶ αὐτὸ προκαλεσε τὸ μίσος τῆς ἰσχυρῆς οἰκογένειας τῶν Βρυεννίων ποὺ εἶχαν μεγάλη ἐπιρροή στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης, ἀπὸ ὅπου κατάγονταν, γι' αὐτὸ¹¹⁵ καὶ βλέπομε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1081 οἱ κάτοικοι τῆς Ὁρσεντιάδας νὰ μέσουν πιστοὶ στὸ Νικηφόρο (γ') τὸ Βυζαντινὸ καὶ νὰ ἀντιτάσσονται στὴν ἀνάρρηση τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν, τ. I, σ. 84. Αὐτὴ τὴν ἐχτροτητα θέλησε αὐτὸς ὁ τελευταῖος νὰ διαλύσῃ, κάνοντας φίλους μέσα στοὺς τόσους ἐχτροὺς του τοὺς Βρυεννίους, γι' αὐτὸ καὶ συνῆψε τὸ συνοικεσίον τοῦ νεαροῦ γόνου τοὺς Νικηφόρου Βρυέννιου μετὴν κόρη του Ἄννα, βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνὴν, τ. II, σ. 91-2.

116. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 5-6· τ. II, σ. 91.

117. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 6.

118. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 6 καὶ 3-4.

119. Τὸ ἔργο της Ἀλεξιάς ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ' τὸν D. Hoeschel, Augustae Vindelicorum 1610, καὶ κατὰ συνέχεια ἀπ' τὸν P. Poussines, Lutetiae 1649, ἀνατύπωση Venise 1729 καὶ PG 131· ἀπ' τοὺς J. Schopen καὶ A. Reifferscheid 1839 καὶ ἀπ' τὸν δεύτερο ἀπ' αὐτούς, Bonn 1878. ἐπίσης ἀπ' τὸν ἴδιο, Leipzig 1884· ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα στὴν Ἀ' Σταυροφορίᾳ ἀπ' τὸν E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. I, Paris 1875· ἀπ' τὸν N. Κωνσταντόπουλον μετὰφραση στὴ νεοελληνικὴ, Ἀθῆναι 1938· καὶ τελευταῖα ἀπ' τὸν B. Leib μετὰφραση στὴ γαλλικὴ σὲ τρεῖς τόμους, Paris 1945, καὶ ἀνατύπωση, Paris 1967. Πρὸσφατὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴν Ἄννα: M.E. Colonna, Gli storici byzantini dal IV al XV secolo. I. — Storici profani (Naples 1956), σ. 23-6, καὶ G. Moravcsik, Byzantinoturcica (Berlin 1958), τ. I, σ. 219-23. Σ' αὐτὰ προσθέτω τις δυὸ μεταγενέστερες μελέτες τοῦ B. Leib, Les silences d' Anne Comnene ou ce que n' a pas dit l' Alexiade, BS 19 (1958), σ. 1-11, καὶ Complots à Byzance contre Alexis I Comnène (1081-1118), BS 23 (1962), σ. 250-75.

120. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 4, 125, 129-30.

121. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 60.

122. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. I, σ. 4.

τις ευκαιρίες για να εκφράση όλες τις θλίψεις και τις πικρίες της και όλες τις νοσταλγίες και αναμνήσεις της.

Γράφοντας καμιά φορά και το βράδυ ακόμη, κάτω απ' το φως μιᾶς λάμπας¹²³, ἡ γερασμένη πριγκίπισσα ξανάφερε στη θύμισή της τὴ λαμπρὴ ἀρχὴ τῆς ζωῆς της, τὸν ἀρραβώνα της με τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα, τὸ γάμο της με τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο, τοὺς γονεῖς της, τὶς ἐλπίδες της τέλος γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ στέμματος.

Ὅταν ὕστερα ἀπ' αὐτὲς τὶς χαμένες δόξες ξαναγύριζε στὴν πατριὴ της μοναξιά, καθὼς οἱ ἀγαπίστοι, οἱ δειλοὶ καὶ οἱ κόλακες τῶν νέων ἀρχόντων τὴν ξεχνοῦσαν, οἱ παλιοὶ φίλοι τὴν παραμελοῦσαν, οἱ στενοὶ συγγενεῖς τῆς φέρονταν — κατὰ τὴ γνώμη της — ἄσχημα, δὲ μπορούσε νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά της. Ἡ πληγωμένη ψυχὴ της, γεμάτη μνησικακίες, εὑρίσκει εὐχαρίστηση νὰ ἀναμασάη τὶς δυστυχίες της¹²⁴.

«Ἀμέσως ἀπ' τὴν κόυνια μου, γράφει, τὸ ὀρκίζομαι στὸ Θεὸ καὶ στὴν ἀγία μητέρα του, με τσάκισαν οἱ συμφορὲς καὶ οἱ ἀδιάκοπες θλίψεις. Γιὰ ὅσα ἔχουν σχέση με τὸ κορμί μου, δὲν θὰ μιλήσω ἐγὼ ἄς ἀναλάβουν αὐτὴ τὴ φροντίδα οἱ ὑπῆρέτες τοῦ γυναικωνίτη. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀπαριθμῶ ὅλες τὶς δυστυχίες ποὺ με ἔξωσαν ἀπ' τὰ ὀχτώ μου χρόνια, ὅλους τοὺς ἔχτροὺς ποὺ μου δημιούργησε ἡ κακόβουλη πονηριά τῶν ἀνθρώπων, θὰ χρειάζοταν ἡ εὐχέρεια τοῦ Ἰσοκράτη, ἡ εὐφράδεια τοῦ Πίνδαρου, ἡ ὄρμη τοῦ Πολέμουνα, ἡ μούσα τοῦ Ὀμηροῦ, ἡ λύρα τῆς Σαπφῶς.

Δὲν ὑπάρχει δυστυχία, εἴτε μικρὴ εἴτε μεγάλη, ποὺ νὰ μὴν ἔπεσε πάνω μου. Πάντα, τότε ὅπως καὶ σήμερα, τὸ κύμα τῆς τρικυμίας με τσάκισε· καὶ τὴ στιγμὴ ἀκόμη ποὺ γράφω αὐτὸ τὸ βιβλίο, μιὰ θάλασσα ἀπὸ ἀναποδιὲς με περιζώνει καὶ τὰ κύματα με δέρνουν ἀπανωτά»¹²⁵.

Ἦστερα βλέπομε τοὺς πικροὺς καὶ ὀλοφάνερους ὑπαινιγμοὺς ποὺ κάνει γιὰ τοὺς («ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας»), ποὺ τὴν ἀφήνουν νὰ ζῆ παραγκωνισμένη, ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν ἀκόμη καὶ στοὺς πιδ ταπεινοὺς καὶ ἄσημους νὰ τὴν ἐπισκεφτοῦν. «Τριάντα ὀλόκληρα χρόνια, κι αὐτὸ τὸ ὀρκίζομαι στίς τρισμακάριστες ψυχὲς τῶν πεθαμένων αυτοκρατόρων — τῶν γονιῶν της —, δὲν ἔχω δεῖ οὔτε δεχτὴ κανένα ἀπ' τοὺς φίλους τοῦ πατέρα μου, ἕνα γιὰτὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέθαναν, καὶ ἄλλο γιὰτὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ φόβο, ὕστερα ἀπ' τὴν ἀλλαγὴ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων»¹²⁶.

123. Ἄνω Κομνηνή, τ. I, σ. 56.

124. Bl. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 46-7, ἑλλην. μετάφρ., σ. 405.

125. Ἄνω Κομνηνή, τ. III, σ. 174.

126. Ἄνω Κομνηνή, τ. III, σ. 175.

Ἄλλοῦ, στὸ τέλος τοῦ ἔργου της, βεβαιώνει πὼς οἱ δυστυχίες της θὰ μποροῦσαν νὰ συγκινήσουν ὄχι μόνο κάθε εὐαίσθητο πλάσμα ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὰ ἄψυχα· καὶ τυλιγμένη μέσα στὴ λύπη της, προβάλλοντας σὰν ἓνα μεγάλο θῦμα, ξαφνιαίνεται καὶ ἀπορεῖ πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ συμφορὲς δὲν τὴν μεταμόρφωσαν κι αὐτὴ σὲ κάποιο ἀντικείμενο χωρὶς αἰσθήσεις, σὰν τὶς ξακουστὲς δυστυχισμένες τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας· ἀναπολεῖ τὴν τραγικὴ μορφή τῆς ἀρχαίας Νιόβης, καὶ βρίσκει πὼς καὶ ἡ ἴδια ἔχει τοὺς ἴδιους καὶ πῶς πολλοὺς ἀκόμη λόγους νὰ μεταμορφωθῆ σὲ ἄψυχο βράχο ¹²⁷.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς τὰ δάκρυά της, ἴσως ἀνυπόκριτα, εἶναι κάπως ὑπερβολικά. Ἄν δὲν ἔζησε φιλικὰ μὲ τὸν ἐξαίρετο ἀδελφὸ της Ἰωάννη (β') 34, αὐτὸ ἦταν μιὰ ἐκδήλωση τῆς φιλαρχίας της καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ της. Ὁ ἀνεξίκακος ὅμως ἐκεῖνος καὶ μεγάλος ἡγεμόνας, δὲν κράτησε, καθὼς εἶδαμε, καμιά μνησικακία γιὰ τὸν ἄντρα τῆς ἀδελφῆς του, ἂν καὶ ἔγινε κάποτε ὄργανο τῶν φιλόδοξων σχεδίων τῆς Ἄννας, καὶ μὲ τὴν ἴδια καλωσύνη φέρθηκε καὶ στοὺς γιούς αὐτῆς τῆς Ἰδίας, τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 65 καὶ τὸν Ἰωάννη Δούκα 66, λίγο ὕστερα ἀπ' τὶς μηχανορραφίες ποὺ εἶχε πλέξει ἐναντίον του, γιορτάζοντας στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι μὲ ἀφάνταστη μεγαλοπρέπεια τοὺς γάμους τῶν δύο αὐτῶν νέων ¹²⁸.

Καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της, ποὺ οἱ μέρες της ἔγιναν πῶς βαριές καὶ τὴν ἀποχώρησέ της ὀλότελα ἀπ' τὴ ζωὴ — κατὰ τοὺς ἄσσωτους χρόνους τοῦ βασιλέα καὶ ἀνεψιοῦ της κύρ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ 81 — βταν ἡ Ἰδία μᾶς δηλώνει πὼς «δὲν ἔκανε ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ ὀδύρεται πάνω στὶς συμφορὲς της καὶ νὰ θρηνῆ τρεῖς βασιλεῖς, τὸν πατέρα της, τὴ μητέρα της καὶ τὸν ἄντρα της, καὶ πὼς ἦταν ἀφιερωμένη πῶς στὰ βιβλία καὶ στὸ Θεό» ¹²⁹, καὶ τότε ἀκόμη ἡ ζωὴ της δὲν ἦταν καὶ τόσο ἐρημικὴ, ὅσο τῆς ἀρέσει νὰ τὴν παρουσιάξῃ, γιὰτὶ βλέπομε πολλοὺς νὰ ζητοῦν τὴν προστασία της, ὅπως τὸν ποιητὴ Ἰωάννη Τζέτζη ¹³⁰, κι αὐτὸ μᾶς δείχνει πὼς καὶ τότε ἀσχοῦσε κάποια ἐπιτροχὴ ¹³¹.

127. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 242.

128. Θεόδωρος Πρέδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υιοῖς, PG 133, στ. 1397-1406.

129. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 175. Ἡ φράση της: «καὶ βιβλίους καὶ Θεῶ προσανάκειμαι», θεωρήθηκε ὡς ὑπαινιγμὸς ἐγκλεισμοῦ της σὲ κάποιο μοναστήρι, βλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 49, ὅ. 6. Ἀλλὰ γιὰτὶ νὰ μὴ θεωρήσωμε ὡς τελευταῖο καταφύγιό της τὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης;

130. Ἰωάννης Τζέτζης, Epistolae (ἐπιστ. ὑπ' ἀριθ. 55), σ. 45-6: Τῆ πορφυρογεννήτῳ κυρίῳ Ἄννῃ τῇ καισαρίσση.

131. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 48, ἑλλην. μετάφρ., σ. 407.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ πέθανε, ὅχι καὶ τόσο ἀφανῶς, ὅπως συνήθως νομίζεται, σὲ μιὰ χρονολογία μετὰ τὸ 1148 καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1155 καὶ πολὺ πιθανὸν κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ 1153¹³², ἀφοῦ λίγο προηγουμένως περιβλήθηκε τὸ σχῆμα τῆς μοναχῆς^{132α}.

Καὶ κατὰ τὸ θάνατό της ἀκόμη βρέθηκε ἓνας ἐπίσημος ἄντρας, ὁ τότε ὑπομνηματογράφος τῶν πατριαρχείων καὶ ἔπειτα μητροπολίτης Ἐφέσου Γεώργιος Τορνίκης, νὰ γράψῃ τὴ νεκρολογία της, ὅπου τὴ στολιρίζει μὲ ἀνείπωτα ἐγκώμια καὶ ἐκφέρει βαθεῖς παρατηρήσεις γιὰ τὸ πρόσωπό της, τὴ μόρφωσή της καὶ τὸ ἔργο της¹³³.

Σ' ἓνα μέρος τοῦ λόγου του, ὁ ἐγκωμιστής της καταλήγει νὰ μᾶς πῇ πῶς ἦσαν «γυναῖκα πιδ σοφὴ ἀπ' τοὺς ἄντρας στοὺς λόγους, πιδ ἀνδρικήν στὰ ἔργα, πιδ συνετὴ στὶς σκέψεις, πιδ σταθερὴ στὶς δοκιμασίας, παντοῦ καὶ σὲ ὅλα καὶ σὲ λόγους καὶ πράξεις ὑπέρτερη»¹³⁴, γιὰ νὰ τὴν ἀνακηρύξῃ στὸ τέλος «κληρονόμο τοῦ Θεοῦ, συγκληρονόμο καὶ ὁμοτρόπεζο τοῦ Χριστοῦ, ὅπου πάντα θὰ πίνῃ τὸ κοινὸ πόμα μέχρι τέλους ἀδειάζοντας τὸν κρατήρα τῆς σοφίας καὶ θὰ ἐντρυφᾷ στὶς θεωρίας τὶς ἀπαλλαγμένες ἀπὸ κάθε ἀσάφεια καὶ φόρτο καὶ θὰ ἀνατρέχῃ πάντα πρὸς τὸν ἄνω βυθὸ τῆς θεότητος μαζὶ μὲ τὰ τάγματα τῶν Σεραφεϊμ»^{134α}.

132. Κατὰ τὸ 1148 ἡ Ἄννα γράφει ἀκόμη καὶ συμπληρώνει τὸ ἔργο της, ὅταν μᾶς λέῃ πῶς τριάντα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της (= 1118+30=1148), δὲν εἶδε κανένα φίλο του κτλ. (βλ. ἄνωτ., ὑ. 126). Ὁ κομήτης ποὺ ἐμφανίστηκε τὸ Μάη τοῦ 1155 δημιούργησε τὴν ὑπόνοιαν μὴπως ἡ Ἄννα πέθανε σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία, βλ. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., ἔνθ' ἄνωτ., σ. 231-32. Ἀλλὰ, ὅπως παρατήρησε ὁ J. Darrouzès, αὐτόθι, σ. 21, «στὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἔγραψε ὁ Γεώργιος Τορνίκης περὶ τὰ τέλη τοῦ 1155 στὴν Βιρὴννὴ Δούκαινα 67, κόρη τῆς Ἄννας, δὲν ὑπάρχει κανεὶς ὑπαινιγμὸς γιὰ πρόσφατο θάνατο τῆς μητέρας της, οὔτε παρηγορίες γιὰ ἓνα πρόσφατο πένθος. Ὅλα κατὰ συνέπειαν ὀδηγοῦν γιὰ νὰ πιστεῦσῶμε, προσθέτει, πῶς ὁ θάνατος εἶναι ἤδη ἀρκετὰ ἀπομακρυσμένος καὶ πῶς πρέπει νὰ τὸν μεταφέρῶμε κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ 1153».

132α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 313: τῶν θεϊῶν καὶ πνευματικῶν ὅλη γίνεται καὶ νυμφωγαγεῖται Χριστῷ καὶ τὸ σχῆμα τῆς τελειώσεως ἀμφιέννυται.

133. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυραῆς Ἄννης τῆς καισαρίσεως, σ. 220-323.

134. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 319: γυναῖκα σοφωτέρων ἀνδρῶν ἐν λόγοις, ἀνδρικοτέρων ἐν ἔργοις, συνετωτέρων ἐν βουλαῖς, στεροροτέρων ἐν πειρασμοῖς, ἐν ἀπανταχοῦ πᾶσι καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν ὑπερέχουσαν.

134α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 323.

“Ετσι οί σοφοί τήν ἔψαλαν νεκρή, ἐνῶ ζωντανή μαζί μὲ τὰ ἄλλα πού πιό πάνω ἀναφέραμε, ἄλλος ἀπ’ αὐτούς τήν εἶπε «Σειρήνα τοῦ καίσαρα»¹³⁵, καί ἄλλος τόνισε «τήν εὐστροφία τῆς σκέψης της, τὸ βάθος τῶν φιλοσοφικῶν της γνώσεων, τήν ἀληθινὰ αὐτοκρατορική ἀνωτερότητα τοῦ πνεύματός της», γιὰ νὰ συμπεράνῃ μὲ μιὰ ἐξυπνη φράση πὼς «ἂν τὴν εἶχε γνωρίσει ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, θὰ εἶχε προσθέσει μιὰ τέταρτη Χάρη στὶς Χάριτες, μιὰ δέκατη Μούσα στὶς Μοῦσες»¹³⁶.

Γάλλος ἱστορικός πού «ἀφίερωσε γιὰ τὴ μεσαιωνική Ἑλλάδα, κατὰ τὴ μακρὰ καὶ γόνιμη ὑπαρξή του (1859-1944), ὅλη τὴν ἐπιστήμη του καὶ ὅλη τὴν καρδιά του»¹³⁷, ὁ Ch. Diehl, καταλήγει ὡς ἐξῆς στὴ βιογραφία πού ἀφίερωσε γι’ αὐτή: «Ὅπως κι ἂν ἔχη, ἡ “Ἄννα Κομνηνὴ ἦταν μιὰ ἐξαιρετικὴ γυναίκα, ἕνα ἀπ’ τὰ πιό ὠραῖα γυναικεῖα πνεύματα πού γέννησε τὸ Βυζάντιο καὶ πολὺ ἀνώτερη ἀπ’ τοὺς περισσότερους ἄντρες τῆς ἐποχῆς της. Καὶ ὅ,τι κι ἂν μπορῆ νὰ σκεφτῆ κανεὶς γιὰ τὸ χαραχτήρα της, ὑπάρχει κάποια δόση μελαγχολίας στὴν ὑπαρξή αὐτῆς τῆς δικαιολογημένα φιλόδοξης πριγκίπισσας πού τόσο σκληρὰ ἀπότυχε στὴ ζωὴ της»¹³⁸.

Κατέχομε τὴ σφραγίδα τῆς Ἄννας μὲ τὴ μετριόφρονα ἐπιγραφή:

Δι’ εὐλάβειαν οὐ φέρει θεῖους τύπους

Ἄννης Κομνηνῆς ἡ σφραγὶς ἀλλὰ στίχους¹³⁹.

Ἐπίσης κατέχομε τὴ σφραγίδα τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου πού κατὰ παρόμοιο τρόπο ἐμφανίζεται:

Ἐξ εὐλαβείας ἡ γραφὴ Νικηφόρου

στίχους ἔχει σήμαντρον, οὐ σεπτοὺς τύπους¹⁴⁰.

135. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δουκαιναν, σ. 151.

136. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1401.

137. R. Guiland, Νεκρολογία εἰς Ch. Diehl, EB 3 (1945), σ. 17.

138. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 52, ἑλλην. μετάφρ., σ. 411.

139. Mordtmann, BΦΣ 13 (1880), σ. 46, ἀριθ. 6· M. Froehner, Annuaire 1884, σ. 318, ἀριθ. 9· G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 641, ἀριθ. 9· τοῦ ἰδίου, Sceaux inédits, Revue Numismatique 9 (1905), σ. 339-40, ἀριθ. 254, μὲ ἱχνογραφία τῆς σφραγίδας· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 106, σ. 226-27.

140. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2717, σ. 1509-10. Ἡ μεταξὺ τῶν δυῶ σφραγίδων συγγένεια στὴ διατύπωση καὶ τὴν προσωδία (τῆς σφραγίδας τῆς Ἄννας μὲ αὐτὴ τοῦ Νικηφόρου), ἂν καὶ λείπει ἀπ’ τὴ δεύτερη ἡ ἐπωνυμία Βρυέννιος, παρέχει στοὺς ἐκδότες τὸ ἐνδόσιμο, σωστά καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ τὴν ἀποδώσουν στὸ Νικηφόρο, τὸ σύζυγο τῆς Ἄννας.

Κατέχομε ακόμη τὸν πρόλογο τῆς διαθήκης τῆς Ἄννας ποὺ γράφτηκε ἀπ' τὸ Μιχαήλ Ἰταλικὸ ἐξ ὀνόματός της, ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ διαθήκη της, γραμμμένη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1133-1138, δὲ διασώθηκε. Σ' αὐτὸ τὸ κείμενο ἡ Ἄννα φέρεται νὰ εκφράζη τίς σκέψεις της πάνω στὸ θάνατο, νὰ κάνει τὸ ἐγκώμιο τῶν γονέων της καὶ τοῦ συζύγου της, ἀν καὶ δηλώνει πὼς ἡ ἴδια ἐπιθυμοῦσε νὰ ζήσει αὐτὸν βίον τὸν ἄζυγα καὶ πὼς δὲν παντρεύτηκε παρὰ γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμία τῶν γονέων της καὶ νὰ δείξῃ πάνω καὶ σ' αὐτὸ τὴν ὑπακοή της πρὸς τοὺς γονεῖς της καὶ τὴν ἀνείπωτη πρὸς αὐτοὺς στοργή της¹⁴¹.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἀπ' τὸ γάμο της μὲ τὸν Νικηφόρο Βρυέννιο ἀπόκτησε πολλὰ παιδιά ποὺ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ πέθαναν σὲ μικρὴ ἡλικία¹⁴². Τῆς ἀπομειναν τέσσερα· δυὸ γιοί, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 65 καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας 66, καὶ δυὸ κόρες, ἡ Εἰρήνη Δουκαῖνα 67 καὶ ἡ [Μαρία] Βρυένναινα Κομνηνὴ 68¹⁴³.

141. Μιχαήλ Ἰταλικός, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν τῆς καισαυρίσεως κυρᾶς Ἄννης ὡς παρ' ἐκείνης ἐκδοθείς, σ. 106-9.

142. Μιχαήλ Ἰταλικός, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 107· καὶ παιδῶν μήτηρ πολλῶν καὶ καλῶν ὑπάρξασα· αὐτόθι, σ. 108· καὶ παῖδες κάλλιστοι τε καὶ ἄριστοι ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως, ὧν οἱ μὲν τὴν ζωὴν μετηλλάχασιν τὴν ἐπίκηρον, τοῦτο δόξαν Θεοῦ, οἱ δὲ περιεῖσιν ἔτι τῷ βίῳ καὶ περιείρησάν γε.

143. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης ἀγούστας Εἰρήνης Δουκαίνας, PG 133, στ. 1116· MM 5 (1887), σ. 286· μετὰ δὲ παρέλευσιν αὐτῆς (τῆς Ἄννας) ἔχη τὴν ἐφορείαν τῆς τοιαύτης μονῆς ἡ περιπόθητός μου πορφυρογέννητος καὶ θυγάτηρ κυρᾶ Μαρία, ἀμα τῇ περιποθῆτῳ μου ἐγγόνῃ, κυρᾶ Εἰρήνῃ τῇ Δουκαίνῃ, τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης. Τούτων δὲ μεθισταμένων τοῦ τῆδε βίου περιέφερχεσθαι τὴν τοιαύτην ἐφορείαν εἰς τὴν ἑτέραν θυγατέρα τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης, Ἄπὸ ἐδῶ μαθαίνομε τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἐπιβίωσιν δευτέρας κόρης τῆς Ἄννας Κομνηνῆς· τὸ ὄνομά της δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ καμιά μέχρι σήμερα γνωστὴ πηγὴ, ἀλλὰ εἶναι φυσικὸ ἡ Ἄννα νὰ ἔδωκε στὴ δευτερότοκῃ κόρῃ της τὸ ὄνομα τῆς πρὸ ἀγαπημένης της ἀπ' τίς ἀδελφές, τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33, μιὰ καὶ στὴν πρωτότοκῃ ἔδωκε τὸ ὄνομα τῆς μητέρας της. Ὁ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 108, ὁ. 8, πρότεινε τὸ ὄνομα Ἄννα, ἀλλὰ αὐτὸ θὰ εἶναι ἓνα lapsus calami, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ Ἄννα Κομνηνὴ νὰ ἔδωκε στὴν κόρῃ της τὸ ὄνομά της.

33. Μαρία Κομνηνή

(γένν. 19. IX. 1085 - † μετά τὸ 1136)

Ἡ Μαρία¹ Κομνηνή, δευτερογενῆς καὶ δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας², γεννήθηκε μέρα Παρασκευῆ, πέντε ἢ ὦρα τὸ ἀπόγευμα, στίς 19 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1085³.

Τὸ 1094⁴ ἀρραβωνιάστηκε τὸ Γρηγόριο Γαβρᾶ, πρώην μνηστήρα τῆς πρωτεξαδέλφης τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 26 καὶ γιὸ τοῦ δ ο ῦ κ α τῆς Τραπεζούντας Θεόδωρου Γαβρᾶ⁵.

Ὁ αὐτοκράτορας τὸν παράδωσε γιὰ νὰ τοῦ διορθώσει τὰ ἔθη» σ' ἓνα παιδαγωγό, τὸν εὐνοῦχο Μιχαήλ, θεράποντα τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ἀλλὰ ὁ Γρηγόριος δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ παραμείνῃ στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι καὶ μοναδικό του πόθο εἶχε νὰ δραπετεύσῃ πρὸς τὸν πατέρα του, στὴν Τραπεζούντα. Κατὰ τὴν ἀπόπειρα ποὺ ἔκανε νὰ δραπετεύσῃ, πιάστηκε καὶ ὠδηγήθηκε στὸν αὐτοκράτορα, ποὺ πρόσταξε νὰ παραδοθῆ στὸ δ ο ῦ κ α τῆς Φιλιππούπολης Γεώργιο τὸ Μεσσοποταμίτη γιὰ νὰ τὸν ἔχῃ κάτω ἀπὸ φρουρήσῃ⁶.

33. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης τῆς Μαρίας τῆς Βουλγαρικῆς καὶ συγχρόνως τῆς ἐκ πατρὸς θείας τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τῆς ἐκ πατρὸς προμάμμης τῆς Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62, 197· τ. III, σ. 237-39· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092, 1116 καὶ 1117· MM 5 (1887), σ. 376, 386, 387· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 177.

3. A. Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ГИМ 53 /147), σ. 234: Μηνὶ σεπτεμβρίῳ 19^η, ἡμέρᾳ ἑκτη, τῆς νυκτὸς ὥρα ὀγδόη, Ἰνδικτιῶνος ἐνάτης ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Μαρία. P. Schreiner, Pam-makaristoskirche, σ. 248· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62.

4. Τὸ 1094 διαλύθηκε τὸ μὲ τῆ Μαρία Κομνηνῆ 26 συνοικέσιο.

5. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739: τῆ μὲν οὖν Μαρία τὸν τοῦ Γαυρᾶ ἐκείνου Θεόδωρου τοῦ σεβαστοῦ καὶ μάρτυρος υἱὸν ἐμνηστεύσατο. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152 καὶ 154, ἔπου δὲν κατονομάζει τὴ Μαρία καὶ λέει μόνο πὼς ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15 ἀρραβωνιάσας τὸ Γρηγόριο «μιᾶ τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν... διὰ τῶν συνήθων ἐγγράφων μόνων». H. S. De Jongh, σ. 35, ὑ. 9, βλέπει ἐδῶ ἓνα ἀναχρονισμὸ τῆς Ἄννας 32, γιὰτὶ τότε, λέει, ἡ Ἄννα δὲν εἶχε παρὰ μιὰ μόνο ἀδελφή, τὴ Μαρία. Ἀλλὰ τὸ 1094 ἡ Ἄννα εἶχε δυὸ ἀδελφές, τὴ Μαρία καὶ τὴν Εὐδοκία 37, γεννημένη αὐτὴ τὴν τελευταία τὸ Γενάρη τοῦ 1094, ἔρα ἡλικίας λίγων μηνῶν κατὰ τὴ δεύτερη μνηστεία τοῦ Γρηγόριου. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ τῆς Μαρίας, ὅπως διευκρινίζει ὁ Ζωναρᾶς, ἐνθ' ἄνωτ., ποὺ ἦταν τὸ 1094 9 περίπου χρονῶ καὶ ὁ Γρηγόριος 16 χρονῶ. Βλ. καὶ E. Janssens, Trébizonde en Colchide, σ. 57.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 154-55.

Οί άρραβώνες διαλύθηκαν, και σέ λίγο ό Γρηγόριος άποπέμφτηκε άπ' τόν αυτοκράτορα ⁷ ή μάλλον στάλθηκε στόν πατέρα του ⁸, ό όποιος στόν καιρό πού πολεμούσε έναντίον τών Σελτζουκιδών Τούρκων για νά έπεκτεινή τά όρια τοῦ θέματος Χαλδίας, αίχμαλωτίστηκε, και καθώς μεταφέρθηκε στη Θεοδοσιούπολη, θανατώθηκε μέσα σέ μαρτύρια τὸ 1098 και πῆρε μιὰ θέση μέσα στοὺς μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας ⁹.

Ἡ Μαρία, έπειτ' άπ' αὐτὴ τὴν παιδικὴ περιπέτεια, παντρεύτηκε περι τὸ 1099-1100 τόν Νικηφόρο Κατακαλὼν Εὐφορβηνόν ἢ Φορβηνόν¹⁰, γεννημένο περι τὸ 1080¹¹, γιὸ τοῦ μέχρι τὸ 1095 π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η ¹² και έπειτα ν ω β ε λ ῆ σ σ ι μ ο υ ¹³ Κωνσταντίνου Κατακαλὼν Εὐφορβηνου ἢ

7. Ζωναρῆς, τ. III, σ. 739: εἶτα τὴν μνηστειαν ταύτην λύσας (ὁ Ἀλέξιος α' 15), οὐ-
τω δόξαν αὐτῶ, κάκεινον ἀποπεμφόμενος.. Ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 178, ἐξέλα-
βε τὴ λ. μ ν η σ τ ε ι α με τὴν ἀρχαία ἔννοια και θεώρησε λαυθασμένα τὴ Μαρία και τὸ
Γρηγόριο ὡς παντρεμένους. Ἀπ' αὐτὸν ἴσως παρασυρόμενος και ὁ F. Chalandon, Les
Comnène, τ. I, σ. 146, και τ. II, σ. 2, ὁ. 5, ὑποστηρίζει τὸ ἴδιο πὸς τάχα ἡ Μαρία πρῶτα
π α ν τ ρ ε ὑ τ η κ ε τὸ Γρηγόριο Γαβρᾶ, κ' έπειτα τὸ Νικηφόρο Κατακαλὼν Εὐφορβηνό.
Πέφτετ' δὲ ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 2, ὁ. 5, και σέ δευτέρα σύγχυση, καθὼς ἰσχυρίζεται
πὸς ὁ ἀγάμος τῆς κόρης τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 με τὸ Γρηγόριο διαλύθηκε για λόγους συγ-
γένειας, ἐνῶ για τέτοιους λόγους διαλύθηκε ὁ άρραβώνας τῆς κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κομνη-
νοῦ 12, τῆς Μαρίας 26. Εἶναι καθαρή ἡ μαρτυρία τῆς Ἄνας 32, τ. II, σ. 153-54, πὸς ἡ
ἀδελφὴ τῆς Μαρίας, ἡ πιὸ ἀγαπημένη τῆς άπ' τίς ἄλλες, μόνο άρραβωνιάστηκε τὸ Γρηγόριο.

8. Βλ. S. De Jongh, σ. 36, ὁ. 3.

9. Βλ. Τραπεζοῦντος Χρῦσανθος, Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 54, ὁ. 8· E. Janssens,
Trébizonde en Colchide, σ. 57-8.

10. Ἄνα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 197· Ζωναρῆς, τ. III, σ. 739 και 749· Τυπικὸν Κεχαρι-
τωμένης αὐγούστας Ειρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092. MM 5(1887), σ. 375· Τυπικὸν
Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 662· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5
(1908), σ. 395· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, 252-53, ἀριθ. 13.

11. Ἄνα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 197, διηγεῖται πολεμικὴς του πράξεις τὸ 1095, πὸς τότε
πρέπει νά εἶχε μιὰ ἡλικία 15 περίπου χρονῶ.

12. Ὁ Κωνσταντίνος με αὐτὸν τὸν τίτλο παρίσταται, εἰκοστὸς κατὰ σειρά προτεραιό-
τητας άπ' τὰ μέλη τῆς συγκλήτου, στη σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν τοῦ 1095, πὸς ἀποκατάστη-
σε τὸ μητροπολίτη Χαλκηδόνος Λέοντα, βλ. PG 127, στ. 973· Mansi 20, στ. 1103-1114.
Πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29(1971), σ. 247-48· Ἄ. Γλαβίνας,
Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περι σκευῶν ἔρις, σ. 180-81.

13. Ἄνα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 194-95. Τὸν τίτλο τοῦ ν ω β ε λ ῆ σ σ ι μ ο υ ἔλαβε
πάνω στο πεδίο τῆς μάχης, κατὰ τὸν πόλεμο έναντίον τῶν Κομάνων, πρῶτο μισὸ τοῦ 1195,
λίγο μετὰ τὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν, πὸς συγκλήθηκε στις ἀρχές τοῦ 1195, βλ. Ἄ. Γλα-
βίνας, ἐνθ' ἄνωτ.

Φορβηνοῦ¹⁴, γενναίου στρατηγού τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 «ποῦ ποτέ του, οὔτε σὸ παραμικρό, δὲ λάθεψε πάνω στὴν ἐκτέλεση τῶν διαταγῶν του»¹⁵.

Ὁ Νικηφόρος ἔλαβε, χωρὶς ἀμφιβολία, κατὰ τὴ στιγμή τοῦ γάμου του τὸν τίτλο τοῦ πανυπερσέβαστου¹⁶, ποῦ τὸ πιδόλιγο μέχρι τὸ 1108 συμμερίστηκε μὲ τὸ σύγγαμβρό του Νικηφόρο Βρυέννιο¹⁷.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32, ποῦ παθαίνεται, φυσικὰ μὲ ἀγνά ἐλατήρια, κατὰ τὴν περιγραφὴ ὁμορφῶν νέων, τοῦ πλέκει ἓνα ἐγκώμιο, ὅταν ἦταν ἀκόμη ἔφηβος.

Τὸ 1095 πολέμοῦσε μαζί μὲ τὸν πατέρα του Κωνσταντῖνο ἐναντίον τῶν Κομάνων, ὅταν δέχτηκαν ἓνα αἰφνιδιασμό τους. Ὁ Νικηφόρος, καθὼς καταδιώκονταν ἀπὸ ἓνα Κομάνο, γύρισε πρὸς τὰ πίσω καὶ μὲ τὸ δόρυ του τὸν χτύπησε σὸ στήθος καὶ τὸν ἔρριξε κάτω νεκρό.

«Ἦξερε, λέει ἡ Ἄννα 32, νὰ χειρίζεται τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα, κι ἂν τὸν ἔβλεπε κανεὶς καβάλα στ' ἄλογο, θὰ ἔλεγε πὼς δὲν ἦταν Ρωμαῖος (=Ρωμιός, Ἑλληνας), ἀλλὰ Νορμανδός. Ἦταν ἓνα θαῦμα ὁ νεαρός ἐκεῖνος ὅταν ἵππευε, πραγματικὸ ἀριστοτέχνημα τῆς φύσης· βαθιὰ εὐσεβὴς πρὸς τὸ Θεό, ἦταν συγχρόνως γλυκὸς καὶ μαλακὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους»¹⁸.

14. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 197: ὁ τούτου (τοῦ Κωνσταντῖνου) υἱὸς Νικηφόρος καὶ ἐμὸς ἐν ὑστέροις χρηματίας γαμβρός ἐπὶ τῇ μετ' ἐμὲ ἀδελφῇ τῇ πορφυρογεννήτῳ Μαρίᾳ.. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739: τὸν τοῦ Φορβηνοῦ υἱὸν τοῦ Κατακκλήδων τὸν Νικηφόρον εἰσποιεῖσάτο.

15. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 117. Γιὰ τὴ σταδιοδρομίαν τοῦ Κωνσταντῖνου, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, ἐνθ' ἄνωτ.

16. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 749. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375: τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ πανυπερσεβάστου.. Εἶναι λάθος τοῦ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 177, ποῦ κάνει τὸ Νικηφόρο σεβαστοκράτορα, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ καν τὴν πηγὴ του. Τὸ λάθος ἐπαναλήφθηκε ἀπ' τὸν La Porte du Theil, PG 133, στ. 1076, καὶ τὸ πιδό σπουδαῖο, ἀπ' τὸν F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 2, ὅ. 5, ποῦ παραπέμπει στὸν Du Cange.

17. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὅ. 25 καὶ 26.

18. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. II, σ. 197.

Ὁ Νικηφόρος φαίνεται πὼς πέθανε πρόωρα, σὲ μιὰ χρονολογία μεταξύ τοῦ 1118 καὶ 1130¹⁹.

Ἡ Μαρία ποὺ ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1136²⁰, ἦταν ἡ πιὸ ἀγαπημένη στὴν Ἄννα 32 ἀπ' τὶς ἀδελφές της²¹. Τὴν παρομοιάζει πρὸς τὴ Μαρία, τὴν ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου τῆς Γραφῆς, καθὼς καθόταν στὸ προσκεφάλι τοῦ πατέρα τους, στὶς στιγμὲς τῆς ἀγωνίας του πρὸς τὸ θάνατο, καὶ τοῦ ἔδινε νερὸ μὲ τὸ κύπελλο γουλιὰ-γουλιὰ, γιὰ νὰ μὴ δυσκολεύεται νὰ τὸ καταπιῇ²², ἢ τὸν ράντιζε μὲ κρύο νερὸ ἢ ροδόσταμα, ὅταν ἔχανε τὶς αἰσθήσεις του²³, ἢ παρεμβαλλόταν μεταξύ τοῦ ἐτοιμοθάνατου καὶ τῆς μητέρας της, τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, γιὰ νὰ μὴ βλέπῃ αὐτὴ ἢ τελευταία τὴν ἐπιθανάτιο ἀγωνία τοῦ αὐτοκράτορα²⁴.

19. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 240, δὲ μνημονεύει κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της (15. VIII. 1118) τὴ Μαρία ὡς χήρα, ἐνῶ ἀναφέρει ὡς χήρα τὴν τέταρτη ἀδελφὴ της Θεοδώρα Κομνηνὴ 38. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος πάλι, Στίχοι ἠρώοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τῆν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς (Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ 35), ἔκδ. Α. Majuri, σ. 541, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 186, ποὺ συνέβη (ὁ θάνατός του) τὸ 1130/31, φέρνει τὸ Νικηφόρο Εὐφορβητὸν δεῦτερο κατὰ σειρά μεταξὺ τῶν προσφιλῶν νεκρῶν τῆς βασίλισσας Εἰρήνης:

«Ὁ σωτήρας τῶν Ἀυσόνων Ἀλέξιος (α') χάθηκε.
Αὐτὸ ἦταν γιὰ σένα ἡ ἀρχὴ τῶν κακοδαμονιῶν σου.
Μετὰ ἔχασες ἓνα γκιμβρὸ πολλὸ φημισμένο καὶ εἶδες
χήρα, τὴν ἀγαπημένη σου κόρη, τὴν εὐγενεὴ σύζυγο τοῦ Νικηφόρου»
Σωτήρ Ἀυσονίοισιν, δλέθριος ἔθνεσι μοῖρα,
Ῥωμαίοισιν ἄλαξις, Ἀλέξιος ὄχετο κείνος.
τοῦτό σοι ἀχοφόρων ἀρχὴ κακοδαμοσυνάων.
τῷ δ' ἔτι γκιμβρὸν ἔλεσσας ἀγακλυτὸν, ἐν δ' ἔθειξω
χήραν παῖδα φίλην Νικηφόρου ἄλοχον ἐσθλήν»

Ἡ σειρά τῶν νεκρῶν τοῦ ποιήματος εἶναι: α) Ἀλέξιος (α') Κ. 15· β) Νικηφόρος Κατακαλὼν Εὐφορβητὸς· γ) Εἰρήνη, σύζ. Ἀνδρονίκου Κ. 35· δ) Ἀλέξιος Κ. 82, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Κ. 35· ε) Εὐδοκία Κ. 37 καὶ ς) Ἀνδρόνικος Κ. 35, καὶ ἠθικὰ νεκρὸς ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 36. Πέθανε ἔρα ὁ Νικηφόρος, μᾶλλον πολὺ πρὶν ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 35.

20. Ὁ Ἰωάννης (β') 34 στὸ τυπικὸ του τοῦ Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 662-63· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395-96· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 238-41 καὶ σ. 244-58, ποὺ συντάχτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136, δὲ μνημονεύει μεταξύ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του τὴν ἀδελφὴ του Μαρία, ἐνῶ ἀντιθέτως μνημονεύει τὸ γκιμβρὸ του α' Ε(υ)φορβητόν.

21. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 238 καὶ 239· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολές καὶ Λόγοι (ἔκδ. J. Darrouzès), σ. 309-11.

22. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 237.

23. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 238.

24. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 239.

Ἡ βασίλισσα Εἰρήνη Δούκαινα ἐπιθυμοῦσε μετὰ τὸ θάνατό της νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐφορεία τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, τοῦ ἀγαπημένου της αὐτοῦ ἰδρύματος, ἡ κόρη της Εὐδοκία 37. Ἄλλὰ καθὼς αὕτη, «γιατὶ τις ἀμαρτίες της», ὅπως λέει, πέθανε πρόωρα, ἀνάθετε αὐτὸ τὸ καθήκον στὴν κόρη της Ἄννα 32, καὶ μόνο μετὰ τὸ θάνατό της, στὴν κόρη της Μαρία, καὶ πάλι μετὸν ὄρο νὰ ἔχῃ ὡς συμπάρεδρο τὴν ἐγγονή της Εἰρήνη Δούκαινα 67, τὴν κόρη τῆς Ἄννας 32, καὶ μετὰ τὸ θάνατο καὶ αὐτῶν, νὰ περιέρχεται ἡ ἐφορεία τῆς μονῆς στὴν ἄλλη κόρη τῆς Ἄννας 32, στὴ Μαρία Βρυένναινα Κομνηνή 68, καὶ κατὰ σειρά στὶς πριγκίπισσες ποὺ θὰ προέρχονταν ἀπ' τῆ γενιά τῆς Ἄννας 32 καὶ τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου Βρυέννιου²⁵.

Σύμφωνα μετὰ τὴν Ἄννα 42, ἡ Μαρία σωματικά ἐμοιαζε μετὰ τοὺς γονεῖς της καὶ ἀπὸ τὰ γενοφάσικα της ἀκόμη εἰδείζε πὼς θὰ γίνῃ μιὰ ἐνάρετη καὶ φρόνιμη γυναίκα²⁶. «Ἦταν τὸ στέλισμα ἄλλης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ἡ δυνατὴ γυναίκα, τὸ φρούριο κάθε ἀρετῆς»²⁷.

Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τῆς Μαρίας μᾶς εἶναι ἀγνωστή.

Ἀπ' τὸ γάμο της μετὰ τὸ Νικηφόρο Κατακαλὼν Εὐφορβηνό, ἡ Μαρία ἀπόχτησε δυὸ γιούς, τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν 69 καὶ τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν Εὐφορβηνόν 70, καὶ τὸ πιδ λίγο τρεῖς κόρες²⁸, τὴν [Εἰρήνην] Δούκαιναν 71, τὴν [Ἄνναν] Κομνηνήν 72 καὶ τὴν [Εὐδοκίαν] Κομνηνήν 73²⁹.

25. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης ἀγούστας Εἰρήνης Δούκαινας PG 133, στ. 1416. MM 5(1887), σ. 386. Βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνήν 32, ὁ. 143.

26. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62.

27. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 239.

28. Ἡ ὑπαρξὴ θυγατέρων προκύπτει ἀπ' τὰ ἐξῆς κείμενα. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1008· MM 5(1887), σ. 335: Ἐὰν δέ τις τῶν θυγατέρων τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης ἢ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ τὴν κοσμηκὴν τρίχα θελήσει κείρασθαι ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ἐξω ἀποκαρεῖσα εισέλθῃ, παραδεκτέα ἔσται... Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 309-11. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 38-9: *et probablement plusieurs filles.*

29. Ἡ ὀνοματοθεσία παίξει μεγάλο ρόλο στοὺς Κομνηνοὺς. Βλέπομε πάντα νὰ ἐπαναλαμβάνονται τὰ ἴδια ὀνόματα ὄχι μόνο στοὺς ἐξ ἀρρενογονίας κλάδους, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἐκ θηλυγονίας. Μιὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η, ὅπως ἡ Μαρία, ἐπικρατέστερη ἀπ' τὸν ἀντρα τῆς Νικηφόρο, δὲ μπορούσε παρὰ νὰ δώσῃ στὰ παιδιὰ της ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν. Στὸν πρωτότοκο γιὸ της ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα της καὶ στὸ δευτερότοκο τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ της (Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35) καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου της (Ἀνδρόνικου Δούκαι) δὲ πρέπει νὰ μᾶς μείνῃ καμιὰ ἀμφιβολία πὼς καὶ στὶς κόρες της θὰ ἔδωσε τὰ ὀνόματα τῆς μητέρας της (Εἰρήνης Δούκαινας) καὶ τῶν ἀδελφῶν της (Ἄννας 32 καὶ Εὐδοκίας 37, καθὼς ἡ Θεοδώρα 38 ἢ τεταρτότοκη ἦταν πάντα παραγκωνισμένη), ὅπως ἐξάλλου ἔκανε καὶ ἡ Ἄννα 32 γιὰ τὶς κόρες της.

Ἡ δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 φαίνεται πὸς ἦταν «ἡ σεμνὴ ἐκείνη Μαρία, ἡ γεννημένη στὴν πορφύρα, τὸ βλάστημα τῆς Ἐδέμ, ποὺ ἀφιέρωσε» ἕνα κομμάτι ἀπ' τὸ τίμιο ξύλο τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτήρα, «τὸ Δένδρον τῆς ζωῆς, στὴν πανύμνητη Παρθένο»³⁰.

34. Ἰωάννης (β') Κομνηνός

(γένν. 13. IX. 1087 - † 8. IV. 1143)

Ὁ Ἰωάννης¹ (β') Κομνηνός (Δούκας)², τριτογενὴς ἀλλὰ πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας³, γεννή-

30. A. Frolow, *La Relique de la Vraie Croix*, ἀριθ. 249, σ. 283-84 (μετὰ τὸ 1085):

Τὸ τῆς Ἐδέμ βλάστημα τὸ ζωῆς ξύλον
τὸ πορφύρας γέννημα σεμνὴ Μαρία
ἀφιεροῦ σοὶ τῆ πανυμνήτω Κόρη.

Ἡ δωρήτρια ταυτίζεται ἀπ' τὸν ἐκδότη πρὸς τὴ δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α') 15.

34. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6.

2. Σὲ μιὰ ἐπιγραφή τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα τοῦ ιδ' αἰ. παύ ἀναφέρεται στὸν Ἰωάννη (β'), λέγεται γι' αὐτόν:

Ἄναξ χαριτώνυμος, ἀριστεὺς μέγας,
Ἀλεξίου παῖς, Μανουὴλ φυτοσπόρος,
Κομνηνός Δούκας, πορφυρόβλαστος κλάδος.

Βλ. A. Boeckh and J. Franz, *Corpus Inscriptionum Graecorum*, IV, Berlin 1877, σ. 335, ἀριθ. 8722. Καὶ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1396, παρὰ G. Moravcsik, *Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator = Kloster*, σ. 41, καὶ παρὰ W. Hörandner, σ. 230, λέει γι' αὐτόν.

Ἦρηξ Κομνηνῶν, εὐθαλῆς Δουκῶν κλάδος.

Καὶ ἄλλου ὁ ἴδιος ποιητῆς, PG 133, στ. 1393, καὶ W. Hörandner, σ. 336, φέρνει τὸν Ἰωάννη (β') νὰ λέη:

Κομνηνόθεν γὰρ ἐξέφον καὶ Δουκόθεν.

3. Ἄνα Κομνηνή, τ. II, σ. 62· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5(1887), σ. 375· Ζωνναῖς, τ. III, σ. 739· Κίναμος, σ. 5· Χωνιάτης, σ. 8· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7(1894), σ. 177· Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1393, καὶ W. Hörandner, σ. 336:

γεννᾷ δέ με κράτιστος Αὐσόνων Ἄναξ
Κομνηνός Ἀλέξιος ἀνὴρ ἰσχύος
Κελτῶν διώκτης καὶ Σκυθῶν καὶ Περσίδος.

θηκε μέρα Δευτέρα, ἔφτα ἡ ὥρα τὸ βράδυ, στὶς 13 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1087⁴.

⁴ Ἦταν, ἔπως λέει ἡ ἀδελφή του Ἄννα Κομνηνή 32, ὅταν γεννήθηκε, «ἕνα ἀγοράκι μὲ μαῦρο δέριμα, μὲ εὐρὺ μέτωπο, μὲ μάγουλα ἀδύνατα, μὲ μύτη οὐτε πλατιά οὔτε καμπουριασμένη, ἀλλὰ κάτι μεταξύ τῶν δυό, καὶ μὲ μάτια ἀρκετὰ μαῦρα πού φανέρωναν ἕνα ζωντανὸ πνεῦμα»⁵.

Σ' αὐτὴ τὴν προσωπογραφία τῆς βρεφικῆς ἡλικίας του, μπορούμε νὰ προσθέσωμε καὶ κείνη πού μᾶς δίνει ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, ὅταν εἶχε πιά ἀνδρωθῆ. «Μᾶλλον κοντὸς στὸ ἀνάστημα καὶ ἄσχημος στὸ πρόσωπο, μὲ μάτια καὶ μαλλιά μαῦρα, ὁ αὐτοκράτορας ἐξαιτίας τῆς μαυριδερῆς του ἀπίχρωσης, εἶχε ἐπονομαστῆ Μ α ὕ ρ ο ς»⁶.

⁵ Ὁ Ἰωάννης στέφτηκε β α σ ι λ ε ὗ ς ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο (α') 15 στὴν ἀγία-Σοφιά, μὲ τὶς εὐχὰς τοῦ πατριάρχη Νικόλαου (γ') τοῦ Κυρδινιατή (1084-1111), τὴν 1η(;) τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1092⁷.

⁶ Μνηστεύτηκε ἤδη ἀπ' τὸ 1095 κατὰ τὴ διέλευση τῶν πρώτων Σ τ α υ ρ ο φ ὀ ρ ω ν ἀπ' τὴν Οὐγγαρία⁸, καὶ παντρεύτηκε τὸ 1104/5 τὴν Πυρίσκα

4. A. Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΚΜ 53/147), σ. 234: Μηνὶ σεπτεμβρίῳ γ', ἡνδικτιῶνος ι' ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κύρ Ἰωάννης, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ὥρα τῆς νυκτὸς ι'. P. Schreiner, Pam-makaristoskirche, DOP 25 (1971), σ. 248· P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 258 καὶ 343· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62.

⁵. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 63.

⁶. Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 695· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., τ. II, σ. 82. Καὶ σὶ ἑλληνικὰς πηγὰς προσεπιμαρτυροῦν τὴν ἐπωνυμία του Μ α ὕ ρ ο ς· L. Petit, Le Monastère de Notre - Dame de Pitié en Macedoine, IRAIK 6 (1900), σ. 30: Τὸ δὲ πρόσωπα τοῦ αἰοδίδιμου βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Μαυροϊωάννου ἐχάθη ἐπὶ τῶν Λατίνων. Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Μαυροϊωάννην, ἐκδ. E. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. I (1880), σ. 38 κεξ.. Διήγησις Αἴνου σταλμένη στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (1975): τοῦ πολυχρονεμένου βασιλεῖα μας κύρ Ἰωάννη πού Μαυροϊωάννην τὸν ἔλεγεν ὁ κόσμος, Actes de Zographou, VV 13 (1906), σ. 14: διὰ τοῦτο ὑπέγραφε καὶ ἡ βασιλεία μου σιγαλλίη εἰς μνημόσυνον τῶν ἀγκοικιμήτων βασιλέων πάππων προπάππων, Ἀλεξίου, Μαυροϊωάννου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου κυροῦ Μανουὴλ βασιλέως καὶ τῆς ψυχῆς μου (πράξι Μαριάς Κομνηνῆς 75). Πρβλ. Ch. Diehl, La société byzantine à l' époque des Comnène, Revue Historique du Sud-Est européen, 6 (1929), σ. 204.

⁷. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 63· Ζωναράς, τ. III, σ. 739· Κίνναμος, σ. 5· Χωνιάτης, σ. 8. Γιά τὴ χρονολογία, βλ. Ἄννα Κομνηνή 32, ὁ. 13.

⁸. Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 181-82. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, Β', σ. 328· G. Moravcsik, Les relations entre la Hongrie et Byzance à l' époque des Croisades, σ. 3.

(Pyrisca), πού στο Βυζάντιο μετονομάστηκε Ειρήνη, κόρη του βασιλέα τῆς Ούγγαρίας ἁγίου Λαδίσλαου I (1077-1095) καί τῆς Ἀδελαιδάς de Rheinfeld (†1090)⁹, γεννημένη περί τὸ 1089¹⁰.

Ἡ Ἰωάννης κατὰ τὸ γάμο του ἔστεψε τὴν Ειρήνη βασιλισσα¹¹.

Εἶδαμε κάτω ἀπὸ ποιῆς συνθήκες ἀναγορεύτηκε ὁ Ἰωάννης (β') αὐτοκράτορας στίς 15 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1118, ἐνῶ ὁ πατέρας του ξεψυχοῦσε στὸ παλάτι τῶν Μαργάνων¹².

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ του ὁμῶς στέψη ὡς αὐτοκράτορα ἔγινε λίγο ἀργότερα, στίς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118¹³, ἀπ' τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης Ἰωάννη (θ') τὸν Ἀγαπητὸ (1111-1134), καί εἶναι φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε, ἀν καί δὲν μαρτυρεῖται, πὼς μετὰ ἀπὸ ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα — γιὰ κατὰ τὴ στέψη του ὡς αὐτοκράτορα, ἡ γυναίκα του βασιλισσα Ειρήνη ἦταν λεχῶνα ἀπ' τὸ Μανουήλ 81 — ἔστεψε κι αὐτὴ αὐτοκράτορα, αὐτοκράτορισα.

Εἶδαμε ἐπίσης πὼς συμπεριφέρθηκε ὁ Ἰωάννης (β') τὸ 1119, κατὰ τὴ

9. *Chronicum Pictum Vindobonense*, ed. Florianus, Lipsiae 1883, σ. 210: Tu-roczii, c. LXIII, ed. Bél, *Script. Rerum Hung.* I, Vindobonae 1746, σ. 140: Κίναμος, σ. 9-10: ἐτύγχανε γὰρ δὴ βασιλεὺς Ἰωάννης Εἰρήνην τὴν Βλαδισλάβου παῖδα γυναῖκα γαμετὴν ἤδη πεποιημένος, Πρβλ. G. Moravcsik, *Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator = Kloster*, σ. 7.

10. Ὁ γάμος τῶν γονέων τῆς Λαδίσλαου I καί Ἀδελαιδάς ἔγινε τὸ 1082· ἡ Ἀδελαιίδα πέθανε τὸ 1090 καί ὁ Λαδίσλαος τὸ 1095, βλ. G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 8. Δὲ μπορεῖ νὰ ἦταν ἡ Πυρίσκα - Εἰρήνη πὺ μάγἀλη ἀπ' τὸν Ἰωάννη, γεννημένο τὸ 1087. Τὸ πραγματοποιηθὲν κατὰ τὸ 1095 συνοικέσιο, ἀπόβλεπε σὲ μιὰ σύμπραξη Βυζαντίου καί Ούγγαρίας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Στ α υ ρ ο φ ὀ ρ ω ν.

11. Ἡ στέψη τῆς συζύγου τοῦ συμβασιλέα δὲ γίνονταν ἀπ' τὸν πρῶτο καί κύριο αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ἀπ' τὸν σύζυγο - συμβασιλέα, βλ. Καντακουζηνόν, τ. III, σ. 275.

12. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 15, ὄ. 145-155.

13. Ὁ Μιχαήλ Κομνηνός Πρόδρομος σὲ ποίημά του ἀπευθυνόμενο στὸ Μανουήλ (α') τὸν Κομνηνόν 81, E. Miller, *RHC Hist. Grecs*, τ. II, σ. 759-61, καί P. Gautier, *L'Obituaire du Pantocrator*, *REB* 27 (1969), σ. 259, τοῦ λέει πὼς γεννήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς ἐπετείου τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρα Στέφανου, δηλ. στίς 28 τοῦ Νοέμβρη — δὲν πρόκειται γιὰ τὸν πρωτομάρτυρα καί ἀρχιδιάκονο Στέφανο πὺ γιορτάζεται στίς 27 τοῦ Δεκέμβρη — καί πὼς στέφτηκε ἐπίσης, «ἔλαβε τὸ διάδημα τῆς αυτοκρατορίας, κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ ἰδίου ὁσιομάρτυρα. Ὁ Μιχαήλ Ἰταλικὸς πάλι, Ἐπιστολὲς καί Λόγοι (ἐκδ. P. Gautier), σ. 279, στὸν «Βασιλικὸ τοῦ λόγου πρὸς τὸν βασιλέα κύρ Μανουήλ τὸν Κομνηνόν καί πορφυρογέννητο, τὸν ἀπαγγελοθέντα κατὰ τὸ δεύτερο ἐξάμηνο τοῦ 1143, τοῦ λέει: «Ἄμα τε γὰρ ὁ πατήρ σοι καί βασιλεὺς ἀνεζώνωντο τὴν τοῦ κράτους ἀρχὴν καί σὺ τῆς γαστέρος ἐξερρήγνυσσο», Ἀλλὰ καί πρὶν ἐπισημανθοῦν τὰ ἀνωτέρω κείμενα ἀπ' τοὺς ἐρευνητὲς (P. Gautier, *L'Obituaire*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 258-60), πὺ καθαρὰ δείχνουν πὼς ὁ Ἰωάννης (β') στέφτηκε ὡς αὐτοκράτορας

στις 28 του Νοέμβρη του 1118 και πώς ο Μανουήλ (α') 81 γεννήθηκε την ίδια μέρα, 28 του Νοέμβρη του 1118, και στέφτηκε αυτοκράτορας στις 28 του Νοέμβρη του 1143, ή διακεκριμένη Βυζαντινολόγος Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 158-59, απόρριψε την άποψη του F. Chalandon, Les Comnènes, τ. II, σ. 6, πώς ο 'Ιωάννης (β') στέφτηκε απ' τον πατριάρχη ΚΠόλεως στις 15 του Αύγουστου του 1118, καθώς τόσο ο Ζωναράς, τ. III, σ. 763, όσο και ο Χωνιάτης, σ. 10-12, δεν ήμιλούν παρά μόνο για αναγόρευση του 'Ιωάννη (β') και όχι για στέψη του απ' τον πατριάρχη, και σοφά διεΐδε πώς στο σημείο της στέψης του υπάρχει κενό στις πληροφορίες των ιστορικών. 'Η άλλη υπόθεσή της, πώς μπορεί να δεχτούμε για στέψη του 'Ιωάννη (β') ως αυτοκράτορα τη στέψη του ως απλού βασιλέα κατά το 1092, κατά την κρίση μου, δεν εϋσταθει. 'Ο P. Gautier, L'Obituaire ,ἐνθ' ἄνωγ., σ.260, αυτή τη θέση της στέψης του 'Ιωάννη (β') ως αυτοκράτορα και της γέννησης του Μανουήλ (α') 81 στις 28 του Νοέμβρη του 1118, ως και της στέψης αυτού του τελευταίου στις 28 του Νοέμβρη του 1143, χωρίς όλοτελα να την απορρίπτει (βλ. και P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 68, ὄ. 1' σ. 79, ὄ. 37' σ. 276, ὄ. 1' σ. 279, ὄ. 13), τη βρίσκει ἀκατάλογιστη (gratuite). Παρσούρειται σὸν νὰ ἐκφέρῃ αὐτὴ τὴν κρίση, ὡς ὁ ἴδιος λέει, ἀπὸ ἓνα κατὰλογο τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ποὺ συντάχθηκε ἀπὸ σύγγραφο τοῦ Μανουήλ (α') 81 ἐκκλησιαστικὸ ὑπομνηματογράφου, ποὺ μετὰ τὴ σημείωση τὴν ἀναφερόμενη στὸν 'Ιωάννη (β'), λέει: «'Ο υἱὸς αὐτοῦ, ὁ πορφυρογέννητος κύρ Μανουήλ ὁ Κομνηνός, ἐκράτησε μὴνι αὐγούστου ιε', ἰνδικτιῶνος ς', ἔτους ,εχνα' καὶ ἐβασίλευσεν εὐσεβῶς ἔτη λζ', μῆνας ε', ἡμέρας κγ'». Βλ. Sinaiticus graecus 482 (1117), f. 235v, καὶ ἀπ' τὸ γεγονὸς πὼς ὁ Μανουήλ (α') 81 βιαζόταν νὰ κατοχυρώσῃ τὴ θέση του ἔναντι τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του 'Ισαάκιου 78 μὲ τὴ στέψη του, καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ περιμένῃ μέχρι τὴς 28 τοῦ Νοέμβρη γιὰ νὰ στεφθῇ. 'Αλλὰ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὑπομνηματογράφος τοῦ Σιναϊτικοῦ κατὰλογο, κατὰ τὴν κρίση μου, μνημονεύει ὡς ἐναρξὴ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουήλ (α') 81 τὴ 15ῃ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1143, γιὰτὶ τότε, καθὼς φαίνεται, μετὰ τὴν ἐκλογὴ (κατ' 'Ιούλιο τοῦ 1143) πατριάρχη ΚΠόλεως, ἔγινε ἡ ἀναγόρευσὴ του ἀπ' τὸν κλῆρο τῆς ἀγία - Σοφίας, κατὰ μίμηση τοῦ πατέρα του, ποὺ κι αὐτὸς στις 15 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1118 ἐπίμονα ζήτησε τὴν ἀναγόρευσὴ του ἀπ' τὸν ἀγιοσοφίτικο κλῆρο, καὶ ἡ ἀναγόρευση ἔγινε μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ πατριάρχη, Ζωναράς, τ. III, σ. 763. 'Ο 'Ιωάννης 'Αξούχος ἐξαγόρασε τὸν ἀγιοσοφίτικο κλῆρο, κατὰ τὴν ἀφιξὴ του στὴν ΚΠολη, γιὰ νὰ μὴν ἀντιδράσῃ, Χωνιάτης, σ. 66-7, ἀλλὰ δὲν προέβη τότε ὁ κλῆρος στὴν ἀναγόρευση τοῦ Μανουήλ (α') 81, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε πατριάρχης, γιὰ νὰ δώσῃ τὴ συγκατάθεση. Αὐτὸ ἔγινε ἀφοῦ ἐξελέγη καὶ ἐγκαθιδρύθηκε ὁ πατριάρχης Μιχαήλ (β') ὁ Κουρκούας, ὁ 'Οξεΐτης ('Ιούλιος 1943 - Μάρτης 1946). Αὐτὸ εἶνα ἓνα τρανὸ δεῖγμα τῆς συνεχῶς ἀξυάνομενης ἐπιρροῆς τοῦ κλήρου κατὰ τὴς μεταβολῆς στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, ποὺ παρατηρεῖται ἀπ' τὸν ια' αἰώνα, βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 158 καὶ 161. "Ὅσο γιὰ τὴ πρῶνὴ τοῦ Μανουήλ (α') 81, δὲν ἔχομε παρά νὰ παρατηρήσωμε πὼς ἡ ἀναγόρευσὴ του στὴν Κιλικία, τοῦ ἔδινε ὅλο τὸ κύρος καὶ τὴ νομιμότητα ἑνὸς βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴς διεκδικήσεις τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ πὼς ἦταν ὅλοτελα φυσικὸ, μετὰ τὴν ἀναγόρευσὴ του καὶ ἀπ' τὸν κλῆρο (15. VIII. 1143) καὶ τὴν ἐμπέδωση τῆς ἀρχῆς του νὰ περιμένῃ ἓνα τρίμηνο γιὰ νὰ συμπέσῃ ἡ στέψη του μὲ τὴν ἡμερομηνία τῆς στέψης τοῦ πατέρα του, ποὺ συγχρόνως ἦταν καὶ ἐπέτειος τῆς δικῆς του γέννησης. Κατὰ τὰ ἄνωτέρω, ὁ 'Ιωάννης (β') στέφτηκε αὐτοκράτορας στις 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118, τὴν ἴδια μέρα ποὺ γεννήθηκε ὁ τεταρτότοκος γιὸς του Μανουήλ 81, ὁ ὁποῖος πάλι στέφτηκε αὐτοκράτορας στις 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1143.

συνωμοσία που ὀργάνωσε ἐναντίον τῆς ζωῆς του ἡ ἀδελφή του Ἄννα 32¹⁴. ἀπρῦθونه τότε στὸ με γ α λ ο δ ο μ ε σ τ ι κ ο Ἰωάννη Ἀξοῦχο, που τοῦ ὑπόδειξε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν ἀδελφή του τὴν περιουσία της, ἕνα λόγο που ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε: «Θὰ ἤμουν ἀνάξιος νὰ βασιλεύω, ἂν ἐσύ γιὰ τὴν οἰκογένειά μου κριθῆς πιὸ φιλόανθρωπος ἀπὸ μένα καὶ ἀνώτερος πρόχειρου καὶ περιττοῦ κέρδους»¹⁵.

Ἡ ὑπερικοσιτετράχρονη βασιλεία τοῦ Ἰωάννη (β')¹⁶, «βασιλεία ἀρετῆς»¹⁷, ἀλλὰ καὶ βασιλεία ἐνὸς αὐτοκράτορα - στρατιώτη¹⁸, ὑπῆρξε μιὰ δοξασμένη καὶ ἀκατάπαυστη σειρὰ νικηφόρων ἐκστρατειῶν¹⁹.

Μετὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων μὲ τὴ Βενετία καὶ τὶς νίκες του ἐναντίον τῶν Πετσελέγκων (1122), τῶν Σέρβων καὶ τῶν Οὐγγρων, ὁ Ἰωάννης (β') μπόρεσε τέλος, κατὰ τὸ 1130, νὰ στριχθῆ πρὸς τὴν Ἀνατολή, ὅπου ὁ κύριος ἀντίπαλος στὴ Μ. Ἀσία, δὲν ἦταν πιά τὸ σουλτανάτο τοῦ Ἰκονίου, που λόγω ἐσωτερικῶν διενέξεων εἶχε ἐξασθενήσει, ἀλλὰ τὸ ἐμιράτο τῶν Δακισμενδιτῶν στὴ Μελιτηνή.

Ὅταν ὁ Ἰωάννης (β') στὶς ἀρχὲς τοῦ 1135 ἔφτασε στὰ νοτιοανατολικά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἶχε μπροστά του ἕνα ἄλλο πρόβλημα νὰ ἐπιλύσῃ, πρὶν

14. Βλ. Ἄννα Κομνηνὴν 32, ὑ. 48-51.

15. Χωνιάτης, σ. 17.

16. Χωνιάτης, σ. 62· εἶναι λάθος τοῦ Κίνναμου, σ. 29, που λέει πὼς βασιλεύσε ἐτη 25 καὶ μῆνες 7.

17. Ch. Diehl, *La société byzantine*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 204.

18. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτάφιοι τῷ μεγαλοκίβη πορφυρογενήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου, ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1394· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 337, στίχ. 54-7:

καὶ ταγματάρχων καὶ στραταρχῶν ἐν μάχαις
τὸν στρατιώτην οὐκ ἀπηρνούμην ἕμως,
ἀλλὰ πρὸ πάντων συρραγείσης τῆς μάχης
ἐγὼ κατ' ἐχθρῶν ἐξεγύμουνον τὴν σπάθην.

19. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1394· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 337, στίχ. 44-9:

οὐκ εἶδεν ἡμέρα με καμάτων δίχα,
οὐκ ἔσχε νύξ μία με χωρὶς φροντίδων.
οὐ τὰς φλογώσεις τοῦ θέρους ὑπεστάλην,
οὐ τὰς πιλήσεις τοῦ κρύους, οὐ τὰς βίας·
ὡς ἀκάμας δὲ πάντα τὸν ζωῆς χρόνον
κυκλῶν ἐκύκλουν τὴν ὅλην οἰκουμένην.

Χωνιάτης, σ. 57: ὀλίγα τοῖς ἀνακτόροις προσέμεινα· ὁ βίος σχεδὸν μοι ἅπας ἐπὶ σκηνῆς, καὶ τὸ αἰθριάζειν αἰεὶ μοι περισπούδαστο. Πρβλ. A. A. Vasiliev, *Ἱστορία*, σ. 508.

μπορέσει να περάσει στον κύριο σκοπό του, την ύποταξη του λατινικού πριγκιπάτου της 'Αντιόχειας. 'Ο δρόμος προς τή Συρία είχε κοπή απ' τὸ πριγκιπάτο τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας, κρατίδιο πού εἶχε δημιουργήσει ὁ 'Αρμένιος πριγκιπας Rouben I (1080-1095), καθὼς ἐγκατάστησε τὴν ἡγεμονία του στὴν περιοχή τοῦ ὄρους Ταύρου τῆς Κιλικίας ἀπ' τὸ 1071.

'Ο πριγκιπας τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας Λέων I (1129-1137), ἕνας ἀπόγονος τοῦ Rouben I, μὲ τὴ βοήθεια τῶν σταυροφορικῶν Κρατῶν, εἶχε ἀποχτήσει μετὰ τὸ 1129 τίς πιδ σπουδαῖες θέσεις τῆς Κιλικίας καὶ εἶχε εἰσχωρήσει σὰ σὲ μιὰ προεξοχή μεταξύ τῶν Βυζαντινῶν συνόρων καὶ τοῦ πριγκιπάτου τῆς 'Αντιόχειας.

'Η ἐκστρατεία τοῦ 'Ιωάννη (β') ἐναντίον τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας, τὴν ἀνοιξη τοῦ 1137, πῆρε τὴ μορφή μιᾶς θριαμβευτικῆς πορείας: ἡ Ταρσός, τὰ 'Αδανα, ἡ Μαμίστρα ἔπεσαν ἢ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη· ὁ πριγκιπας τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας ζήτησε τὴ σωτηρία του στὴ φυγή, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Βυζαντινῶν, οἱ ὅποιοι τὸν μετάφεσαν στὴν ΚΠολη μαζί μὲ τοὺς δυο γιούς του.

Καθὼς ἡ Κιλικία ὑποτάχθηκε, ὁ δρόμος πρὸς τὴ Συρία ἦταν ἐλεύθερος, καὶ ἀπ' τὸν Αὐγούστο τοῦ 1137, ὁ 'Ιωάννης (β') βρισκόταν κάτω ἀπ' τὰ τείχη τῆς 'Αντιόχειας. 'Η πόλη ὑποτάχθηκε μετὰ ἀπὸ βραχύχρονη πολιορκία: ὁ ἡγεμόνας τῆς Raymond de Poitiers (1136-1149), ἕνας γαμβρὸς τοῦ Βοημούνδου II (1126-1130), ὀρκίστηκε πίστη στὸν αὐτοκράτορα καὶ ὕψωσε στὴν ἀκρόπολη τῆς πόλης τὴν αὐτοκρατορικὴ σημαία.

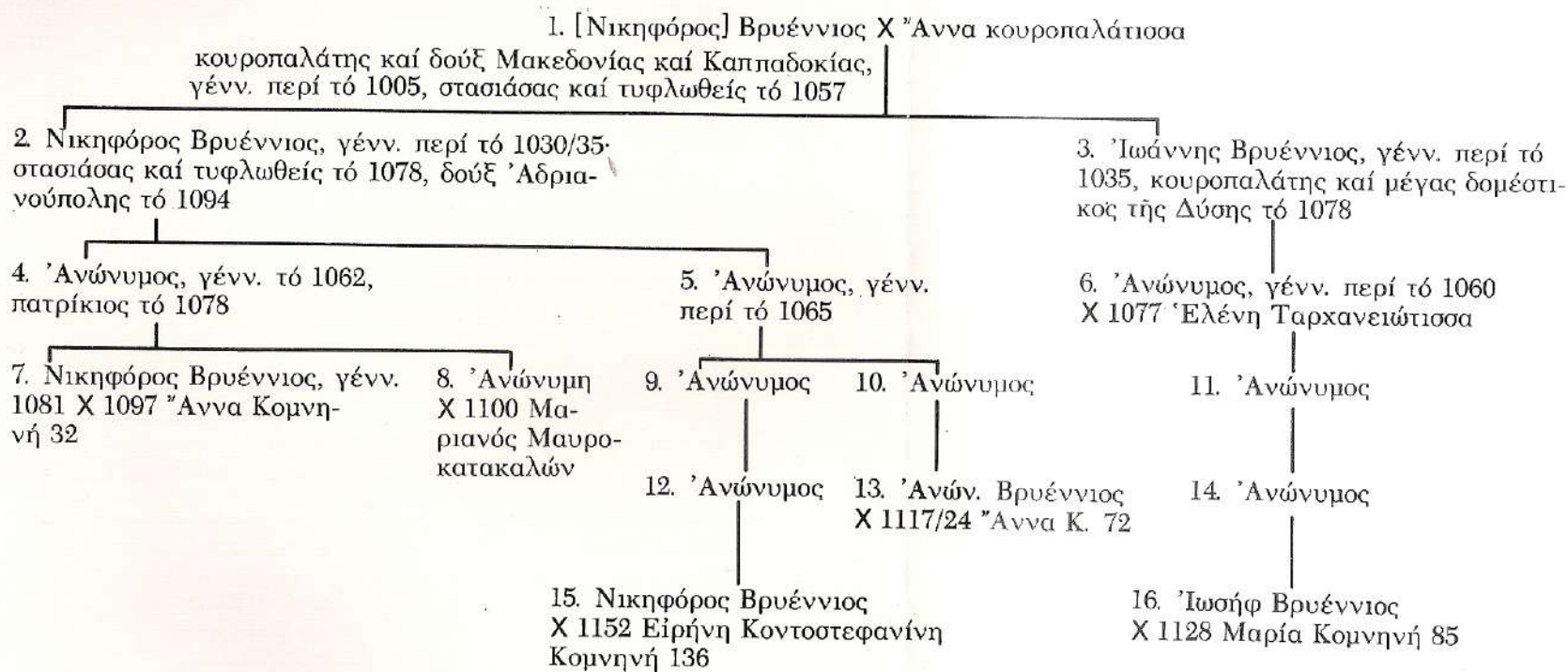
'Ενα χρόνο ἀργότερα, ἐπιστρέφοντας ὁ αὐτοκράτορας στὴν 'Αντιόχεια, μπῆκε θριαμβευτικά ὡς ἐπικυρίαρχος στὴν πόλη, περιστοιχιζόμενος ἀπ' τοὺς γιούς του, τοὺς αὐλικούς, ἀξιωματικούς καὶ στρατιῶτες του^{19α}. «Στὴς πύλες τῆς πόλης ὁ αὐτοκράτορας ἔγινε δεκτὸς ἀπ' τὸν πατριάρχη καὶ τὸν κληρο· ἡ θριαμβευτικὴ παράταξη βάδισε μέσα ἀπ' τοὺς στολισμένους δρόμους τῆς πόλης, ἐνῶ στὸ πλευρὸ τοῦ αὐτοκράτορα βρισκόταν ὁ πριγκιπας Raymond· προχωρώντας ἔτσι ἀνάμεσα σ' ἕνα πλῆθος ἀνθρώπων πού ἔψελναν ὕμνους καὶ ψαλμούς κάτω ἀπ' τὸν ἤχο μουσικῆς, ὁ 'Ιωάννης (β') πῆγε πρῶτα στὴ μητρόπολη καὶ σὲ συνέχεια στὸ παλάτι»²⁰.

Κατὰ τὰ τέλη ὁμοῦς τῆς βασιλείας του, οἱ σχέσεις του μὲ τὰ σταυροφορι-

19α. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. II, σ. 110 κεξ., 119 κεξ.· G. Ostrogorsky, *Histoire*, σ. 398-400· A. Vasiliev, *Ἱστορία*, σ. 509-12.

20. Guillaume de Tyr, *λατ. κείμεν.*, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 658-61· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., τ. II, σ. 46-49.

ΟΙΚΟΣ ΒΡΥΕΝΝΙΩΝ

καὶ Κράτη τῆς Ἀνατολῆς, ὅλο καὶ χειροτέρευαν, καὶ τὸ 1142, ὁ Raymond τῆς Ἀντιόχειας, καθὼς ὑποστηρίζεται ἀπ' τὸ λατινικὸ κλῆρο διέρρηξε τὶς συμφωνίες ποὺ ὁ Ἰωάννης (β') εἶχε κλείσει μαζί του ^{20α}.

Ὁ αὐτοκράτορας ἀποφάσισε τότε νὰ ἐξαπολυθῆ σὲ μιὰ νέα ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ λατινικοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀντιόχειας, ἡ ὁποία δὲν ἦταν μέσα στὴ σκέψη του παρὰ ὁ πρόλογος μιᾶς ἐκστρατείας πρὸ σπουδαίας ²¹. Μοιάζει πὼς ἔθρεψε τὸ σχέδιο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία πάνω σὲ ὅλη τὴ λατινικὴ Ἀνατολὴ καὶ στὴν Παλαιστίνη, μὲ μιὰ ἔννοια πολὺ πρὸ ἔντονη ἀπ' αὐτὴ τῆς ψιλῆς ἐπικυριαρχίας ²².

Ἄλλὰ ὁ ἀναπάντεχος θάνατός του ἀνέκοψε αὐτὰ τὰ σχέδια ²³. Κατὰ τὴ διάρκεια ἐνὸς κυνηγίου ἀγριοχοίρων μέσα στὰ βουνὰ τῆς Κιλικίας, τὰ λεγόμε-

20α. Γιὰ τὴ συμφωνία, βλ. F. Dölger, *Regesten*, II, σ. 61.

21. G. Ostrogorsky, *Histoire*, σ. 401· A. Vasiliev, *Ἱστορία*, σ. 512-13.

22. Κίνναμος, σ. 25: καὶ ὁ βασιλεὺς ἐλπίσιν ἤδη θανάτου τὴν ψυχὴν κατασεῖσθαι ἤρ-
χετο, καὶ μάλισθ' ὅτι μὴδὲ πέρατι τὸν σκοπὸν ἔδωκε, ὃν περὶ τῆς ἐς Παλαιστίνην ἐπιθυμίας
πάλαι ὠδίνισας ἔφθη. Χωνιάτης, σ. 56: διαπτᾶσθαι δὲ... εἰ καὶ μέγα τοῦτο εἰπεῖν, πρὸς Πα-
λαιστίνην αὐτήν, Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν αἰοίδιμον βασιλέα κύρ Ἰωάννην (β'),
ἐκδ. W. Regel, σ. 338: θαρσεῖτε, ὦ φιλόχριστοι καὶ ὅσοι διὰ Χριστὸν ἐνόδιοι καὶ ἀπόδημοι
(Πρὸς Ἑβραίους, ια' 13), μηκέτι φονώσαν χεῖρα δέδιτε· βασιλεὺς φιλόχριστος ταύτην εἰς
δεσμὰ παρῆξε καὶ ξίφος κατέαξεν ἄδικον. ἀλλὰ γὰρ ἐκείνοις μὲν, ὦ βασιλεῦ, τὴν ἐπὶ τὴν κά-
τω ταύτην καὶ φαινομένην Ἱερουσαλὴμ ἀκριβῶς ἐξελέανας, σαυτῷ δ' ἑτέραν θειοτέραν ὁδὸν
καὶ μάλα εὐρεῖαν ἀνέωξας, τὴν εἰς Ἱερουσαλὴμ δηλαδὴ τὴν ἄνω καὶ ἱερὰν. Μιχαὴλ Ἰταλι-
κός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (ἐκδ. P. Gautier), Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν βασιλέα κύρ Μαν-
νουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον, σ. 289: Μᾶλλον δὲ (ὁ Ἰωάννης β') ἠπέιλει μὲν
τοῖς βαρβάροις, ἐπόθει δὲ τὰς τοῦ Σωτῆρος διατριβάς, τὴν Βηθλεὲμ ἐκείνην, τὴν Ναζαρέτ,
τὴν Καπερναοὺμ, τὴν ἱερὰν Βηθανίαν, ἀφ' ἧς εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθε, μὴδὲ κατὰ μικρὸν τῶν
οὐρανῶν ἀποστάς· ἐπόθει τὸ ὄρος τὸ θεῖον, ἐν ᾧ μικροῦ στεροτέρως ἀφῆκε τῶν ὄψεων ἀ-
στραπάς· ἐπόθει προσουδίσαι τῷ τάφῳ τὴν κεφαλὴν, ὅπου ὡς λέων ὁ Λόγος κατακλιθεὶς
ἀνεπαύσατο καὶ ὡς σκύμνος ἀνέθορον· ἐπόθει τοῦ θεοῦ τὰ ἔγχη καταμαθεῖν τὰ ὡς ὄντως ἀνε-
ξιγνίστα, ὅπου τῶν κριμάτων αὐτοῦ τὰς ἀβύσσους ἀπέρρευσε. Guillaume de Tyr, λατ.
κειμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 692· ἀρχαιογαλλ. κειμ., τ. II, σ. 77-9. Πρβλ. F. Cha-
landon, *Les Commene*, τ. II, σ. 191· A. Vasiliev, *Ἱστορία*, σ. 512-13· K. Ἀμαντος, τ.
B', σ. 329· G. Ostrogorsky, *Histoire*, σ. 401: Il paraît avoir nourri le projet de restau-
rer également la domination byzantine sur la Palestine· Δ. Ζακουθνός, τὸ Βυζάντιον
1071-1453, σ. 37.

23. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα Μανουὴλ, σ.
289: Ἄλλ' οὐδὲν τῆς ἐπιθυμίας ἀπάνωτο· φθάνει γὰρ τοῦ πόθου τὸ τέλος ἕτερον τέλος ὁ θά-
νατος. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης (β') πεθαίνοντας, σύμφωνα μὲ τὸν Χωνιάτη, σ. 56, εἶπε: οἷς
τρόποις τὸ θεῖον ἐπίσταται, οὐκ οὐκ δέδεκται πέρας τὰ προσδοκώμενα,

να Φωλιές τῶν Κοράκων²⁴, τραυματίστηκε στό ἄκρα δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ του χειριοῦ²⁵ ἀπό ἓνα βέλος τῆς φαρέτρας του, κατά τὴν προσπάθεια του νὰ χτυπήσῃ ἓνα ἀγριογούρουνο.

Ὁ αὐτοκράτορας δὲν ἔδωσε στὴν ἀρχὴ σημασία στό τραῦμα του, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἄργησε, μετὰ καὶ τὴν ἐπέμβαση τῶν γιατρῶν, νὰ πάρῃ μιὰ τροπὴ θανατηφόρο²⁶. Ἦταν τὸ βέλος τῆς φαρέτρας του δηλητηριασμένο, αὐτὸ ποῦ ἔκανε τὴν ἀμυχή στό δάχτυλα τοῦ ἡγεμόνα²⁷;

Ἀμέσως μετὰ τὸν τραυματισμὸ του οἱ γύρω του τοῦ ἔβαλαν πάνω στὴν πληγὴ ἓνα κομμάτι δέρμα ἀπ' τὸ πέλδιλό του γιὰ νὰ συγκρατήσῃ τὸ αἷμα²⁸, καὶ αὐτὸ ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸν Κίναμο, ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ, γιατί ἄφησε τὸ δηλητήριο τῆς ἀκίδας νὰ διαρρεύσῃ στό ὑπόλοιπο σῶμα²⁹.

Ὅταν τὴν ἄλλη μέρα τὰ δάχτυλα τοῦ αὐτοκράτορα πρήστηκαν καὶ πονοῦσε πολὺ, προσκλήθηκαν οἱ γιατροὶ ποῦ ἔβγαλαν τὸ δέρμα καὶ τοῦ ἔβαλαν φάρμακα. Καθὼς σὲ τίποτε αὐτὰ δὲν ὠφέλησαν, προχώρησαν σὲ χειρουργικὴ ἐπέμβαση, ἀποκόπτοντας τὸ πληγωμένο μέρος, ἀλλὰ καὶ πάλι τὸ πρήξιμο προχωροῦσε ἀπ' τὰ δάχτυλα στόν καρπὸ, στὴν παλάμη, στόν ἰχθυ, στό βραχίονα, καὶ ὁ αὐτοκράτορας ἔχασε τὶς ἐλπίδες του γιὰ ζωὴ³⁰.

24. Χωνιάτης, σ. 53: ἄπερ λόγος ἐρεῖ Κοράκων νοσηὶς κικλήμισσθαι, Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 210-11.

25. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 291: τὴν δεξιάν τῷ τραύματι βαρυνόμενος.

26. Χωνιάτης, σ. 54-5· Κίναμος, σ. 24-5· Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4020-25· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 210-11· Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 693· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., σ. 79-80.

27. Ὁ Κίναμος, σ. 24, λέει πὼς ἡ ἀκίδα εἶχε δηλητήριο· ὁ Χωνιάτης, σ. 54, καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς του, ὁ Εὐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4019, καὶ ὁ Σκουταριώτης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 210, ρητὰ λένε πὼς τὰ βέλη ἦσαν ἰοβόλα. Ἀπ' τοὺς δυτικούς ὁ Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 693· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., τ. II, σ. 80, καὶ ὁ Otton de Freisingen, Chronicon, σ. 354, λένε τὰ ἴδια. Ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὴς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ, σ. 289-91· ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, σὲ ποιημὰ του θρηνητικὸ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη (β'), παρὰ R. Browning, The death of John II Comnenus, B 31 (1961), σ. 233· ὁ Γρηγόριος ὁ Πρεσβύτερος, συναχιστὴς τοῦ ἀρμενικοῦ χρονικοῦ τοῦ Ματθαίου Ἐδέσσης, ἐκδ. E. Dulaurier, Bibliothèque historique armenienne, 1858, σ. 325· καὶ τὸ Bustan (ἀραβικὸ χρονικόν), ἐκδ. C. Cahen, Bulletin de l'Inst. d'Études orientales de Damas, 1938, σ. 126, δὲ μιλάνε γιὰ βέλη δηλητηριασμένα.

28. Κίναμος, σ. 24· Χωνιάτης, σ. 54· Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4020· Σκουταριώτης, σ. 210.

29. Κίναμος, σ. 24: ἀλλ' ἦν ἐκεῖνο τῆς εισέπειτα φλεγμονῆς αἰτιον.

30. Κίναμος, σ. 24-5· Χωνιάτης, σ. 54-5· Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 402· Σκουταριώτης, σ. 210-11.

Αυτό είναι σε γενικές γραμμές τὸ ἱστορικὸ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Ἰωάννη (β') στὸ κυνήρι, ποὺ ἔχει ἀρκετὰ κενά, ἐνῶ συγχρόνως δημιουργεῖ κάποιες σοβαρὰς ἀπορίες.

Ἦδη οἱ σύγχρονοὶ τοῦ διατύπωσαν — κατὰ τρόπο ὅμως ποὺ ἐπιδέχεται διάφορες ἐρμηνεῖες — τίς ἀπορίες τους.

Ὁ γνωστός μας ρήτορας, φιλόσοφος, θεολόγος, ἰατρός καὶ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως (1143-1156;) Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικὸς στὸν πανηγυρικὸ τοῦ λόγου ποὺ ἀπηύθυνε στὸ γιὸ καὶ διάδοχο τοῦ Ἰωάννη (β'), τὸν Μανουὴλ (α') τὸν Κομνηνὸ 81, κατὰ τὸ δεύτερο ἐξάμηνο τοῦ 1143, ἀφοῦ κάνει λόγο γιὰ τὸ σχέδιο τοῦ Ἰωάννη (β') πρὸς κατάχτηση τῆς Παλαιστίνης, μιλώντας γιὰ τὸν ἀναπάντεχο θάνατό του, λέει (πρὸς τὸν Μανουὴλ [α'] 81): «Ἦ τραῦμα ἀδιανόητο, ὃ δεξιὸ χέρι ἀνίκητο ποὺ δὲν ἤξερε τὸν τρόμο, τότε ἀχρηστεύτηκε δὲ ξέρω ἀπὸ ποιόν. Ποιὸς νάρκωσε τὴν ἀκαταπόνητη αὐτὴ δεξιὰ, ποιὸς παράλυσε αὐτὸ τὸ χέρι ποὺ συνεχῶς βρισκόταν σὲ κίνηση;...ἀπὸ κεῖ ὁ φθόνος, σὰν ἄλλος μαχητὴς, τοῦ πήρε τὸ χέρι καὶ τὸν κατάβαλε, καὶ τὸ πάθος ἀνάτρεχε στὶς πρώτες ἀρχές»³¹.

Καὶ ὁ ποιητὴς Ἰωάννης Τζέτζης λέει γιὰ τὸ θάνατό του, πῶς ὁ ἡγεμόνας ἀδαμάστηκε ἀπὸ ξίφος ἀσθενέστατου χειριοῦ», κ' ἔπειτα ἀπευθυνόμενος στὸ νεκρὸ τοῦ λέει: «Πῶς συγκρατήθηκες νὰ ὑποστῆς αὐτό, ἐσὺ ποὺ ἦσουν ἀκράτητος στὴ δύναμη, ποιὸ ἦταν αὐτὸ τὸ πανάθλιο χέρι ποὺ ἄντεξε νὰ σπρώξει σὲ σένα τὸ ξίφος, πῶς δὲ λάθαιψε, πῶς κατάφερε ὀλότελα νὰ πετύχη, νὰ σὲ βρῆ, καὶ νὰ σὲ χτυπήσῃ εὐκολα; Ὁλος ὁ κόσμος ἀπόρησε, ἐξεπλάγη, μὴ μπορώντας νὰ καταλάβῃ πῶς ἔτσι ἔπες οἰκτρὰ καὶ ἀξιολύπητα»³².

Μήπως ἡ ἐπίθεση τοῦ δέρματος ἀπ' τὸ πέλδιό του, πᾶνω στὴν πληγὴ, εἶχε ἵποπτα ἐλατήρια; Μήπως ἓνας ἀπ' τοὺς γιατροὺς ἔγινε ὄργανο τῶν Λατίνων καὶ τῶν λατινοφρόνων στοιχείων τοῦ στρατοῦ ποὺ ἤθελαν νὰ ματαιώσουν τὴν πρὸς Παλαιστίνη πορεία, καὶ ἔρριξε δηλητήριο μαζί με τὰ φάρμακα

31. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κύρ Μανουὴλ, σ. 290-91: Ὁ ἀτοξεύτου τοξεύματος καὶ παραλόγου τραύματος, ὃ δεξιὰς ἀνίκητου καὶ ἀτρεμεῖν μὴ ἐπισταμένης, τότε δὲ παρειμένης οὐκ οἶδ' ὑπὸ τίνος. Τίς ἐπήγαγε νάρκωσιν ἐπὶ τὴν ἀκάματον δεξιάν, τίς συνέστειλε χεῖρα ἐκείνην κινουμένην ἀκάθεκτα;... ἐκείθεν γὰρ ὁ φθόνος αὐτὸν ὡσπερ παλαιστῆς ἀποχειρισάμενος καταβέβληκε, καὶ τὸ πάθος ἀνέτρεχεν ἐπὶ τὰς πρώτας ἀρχάς.

32. Ἰωάννης Τζέτζης, Ἰαμβικοὶ (στίχοι) πρὸς βασιλέα κταθέντα θρηνητικοί, παρὰ R. Browning, ἐνθ' ἄνωτ., Β 31 (1961), σ. 233-34. Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὸν βασιλέα Ἰωάννη (β'), καθὼς ξέρομε τίς συνθήκες θανάτου τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων, ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15 ὡς τὸν Ἀλέξιο (ε') Μούρτζουφλο Δούκα.

και στην ελαφρά πληγή του αυτοκράτορα, και αυτό είναι η νά ρ κ ω σ η του πανηγυριστή και το ξί φ ο ς του ποιητή;

Κάτι τέτοιο προσπάθησαν μερικοί να κάνουν πιστευτό³³, ενώ άλλοι αποφάνθηκαν πως οι προσαγόμενες μαρτυρίες για τη στήριξη μιας τέτοιας θέσης δεν άντεχουν στον έλεγχο³⁴.

Σε συνέχεια, βλέπομε να επιβάλλεται ως διάδοχος του έτοιμοθάνατου αυτοκράτορα, ο τεταρτότοκος γιός του Μανουήλ 81³⁵, που ήταν γνωστός λατινόφιλος³⁶, και όχι ο τριτότοκος Ίσαάκιος 78, που είχε τα νόμιμα δικαιώματα και ήταν ο έκλεκτος της ιθαγενούς μερίδας³⁷, και σ' αυτό, τον κύριο ρόλο έπαιξαν οι Λατίνοι που βρίσκονταν στην ύπηρεσία της Αυτοκρατορίας³⁸.

Επίσης παρατηρούμε πως ενώ κατά την επίσημη άποψη που διερμηνεύουν ο Ίωάννης Κίναμος³⁹ και ο Νικήτας Χωνιάτης⁴⁰, ο ίδιος ο αυτοκράτορας ήταν εκείνος που εισηγήθηκε την ανάρρηση στο θρόνο του νεώτερου γιού του Μανουήλ 81 και τον παραμερισμό του πρεσβύτερου Ίσαάκιου 78, ο Μιχαήλ ο Ίταλικός μάς λέει πως πρώτα «βλοι, ο στρατός, ο δήμος, ο πολυς λαός, το ιππικό και το πεζικό, οι γύρω απ' τη σκηνή του αυτοκράτορα, το γαλανό έθνος κι αυτοί που έφεραν τους έτερόστομους πελέκεις (=οί ξένοι δυτικοί και οι Βάραγγοι) και οι αυτοκρατορικοί συγγενείς και ευνοούμενοι, με μιá φωνή, κηρύχτηκαν με το μέρος του Μανουήλ 81, κ' έπειτα ο πατέρας και αυτοκράτορας επιψήφισε στις ψήφους των όλων, συγκατανεύοντας κι αυτός υπέρ του Μανουήλ 81»⁴¹, πράμα που δείχνει πως ο έτοιμοθάνατος μονάρχης κάτω απ' την πίεση των όπαδών του Μανουήλ 81 και των Λατίνων, προτίμησε αυτόν

33. Πρώτος ό R. Browning, ένθ' άνωτ., σ. 229-35, ανακίνησε το ζήτημα για δολοφονία του Ίωάννη (β'), ενώ ό Δημ. Πολέμης, *The Doukaí*, σ. 136, άριθ. 108, με βάση τον άνωτέρω R. Browning, άποφάνθηκε πως «προφανώς ό Ίωάννης (β') δολοφονήθηκε».

34. Bl. P. Gautier, Michel Italikos, *Lettres et discours*, σ. 291, ό. 62.

35. Κίναμος, σ. 26-8· Χωνιάτης, σ. 56 και 61.

36. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. II, σ. 694-95 και 1079· άρχαιογαλλ. κείμ., σ. 81-2 και 423· Χωνιάτης, σ. 265. Πρβλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. II, σ. 192 και 226· R. Browning, ένθ' άνωτ., σ. 234.

37. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. II, σ. 192· R. Browning, ένθ' άνωτ., σ. 234.

38. Μιχαήλ Ίταλικός, 'Επιστολές και Λόγοι, Λόγος εις τον βασιλέα κύρ Μανουήλ, σ. 291.

39. Κίναμος, σ. 27-8.

40. Χωνιάτης, σ. 56-61.

41. Μιχαήλ Ίταλικός, ένθ' άνωτ., σ. 291.

τὸν τελευταῖο ἀπ' τὸ γιό του Ἰσαάκιο 78 ποὺ εἶχε τὰ νόμιμα δικαιώματα διαδοχῆς στὸ θρόνο ⁴².

Ὁ Ἰωάννης (β') ποὺ παραστάθηκε κατὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ γιοῦ του Μανουήλ (α') 81 σὲ αὐτοκράτορα, κατὰ τὴν 6η ἢ 7η τ' Ἀπρίλη τοῦ 1143 ⁴³, ἐπέζησε δυὸ ἢ μιὰ μέρα μετὰ ἀπ' αὐτή.

Περιμένοντας τὸ τέλος του, κάλεσε ἓνα ἱερομόναχο, καταγόμενο ἀπ' τὴν Παμφυλία, περίφημο γιὰ τὴν ἀγιότητα τῆς ζωῆς του, καὶ ζήτησε ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐξιλεώσῃ γιὰ χάρη του τὸ Θεό ⁴⁴, καὶ πέθανε στίς 8 τ' Ἀπρίλη (τοῦ 1143) ⁴⁵, κοντὰ στὴν Ἀναζαρβὸ τῆς Κιλικίας ⁴⁶.

Ὁ νεκρὸς του, ποὺ μεταφέρθηκε διὰ θαλάσσης στὴν ΚΠολη, ἔφτασε ἐκεῖ κατὰ μῆνα Μάη-Ἰούνιο (1143), ἔγινε τιμητικὰ δεχτὸς ἀπ' τὴ σύγκλητο καὶ τάφηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα ⁴⁷.

Ὁ Ἰωάννης (β') ὁ Κομνηνὸς θεωροῦνταν ἀπ' τοὺς συγχρόνους του ὡς ἓνας μεγάλος μονάρχης, ἄξιος μόνο ὕμνων καὶ ἐπαίνων. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης ⁴⁸ καὶ ὁ Συνεχιστὴς τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ ⁴⁹, τὸν ὀνομάζουν κ ο ρ ω ν ἰ δ α τ ὼν αὐτοκρατόρων ποὺ προῆλθαν ἀπ' τὴ γενιὰ τῶν Κομνηνῶν. Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἀφιερώνει μιὰ ἀπέριττη νεκρολογία, ποὺ πολλοὶ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου θὰ ζήλευαν.

Ὁ Ἰωάννης (β'), γράφει, ἀκατὰ τρόπο ἄριστο κυβέρνησε τὴν Αὐτοκρατορία· εὐσεβὴς πρὸς τὸ Θεό, καθῶς ἦταν, καὶ αὐστηρὸς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του στὴ ζωὴ του, διακρίθηκε γιὰ τίς τακτικὲς δωρεῆς ποὺ χορηγοῦσε στοὺς ὑπηκόους του καὶ γιὰ τοὺς πολὺ ὀραίους καὶ μεγάλους ναοὺς ποὺ ἀπ' τὰ βάρθρα τοὺς ἀνήγειρε. Ἀπὸ κάθε ἄλλον πιδὸ πολὺ εἶχε τὴ συναίσθηση νὰ ἀφήσῃ στοὺς μεταγενέστερους τὴ θύμηση τοῦ καλοῦ του ὀνόματος, καὶ γι' αὐτὸ ὅλοι τὸν τιμοῦσαν.

Ἐχτρὸς τῆς ἄσκοπης πολυτέλειας καὶ τῆς σπάταλης ἀσωτείας, ἔγινε στὸ παλάτι καὶ στὴν αὐλὴ τὸ ὑπόδειγμα μιᾶς μετρημένης ζωῆς, χωρὶς διασκεδά-

42. Χωνιάτης, σ. 66.

43. Ὁ P. Gautier, εἰς L' Obituaire du Pantocrator, REB 27(1969), σ. 258, λέει 5 ἢ 6 τ' Ἀπρίλη 1143, ἐνῶ εἰς Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 76, ὑ. 25, λέει 6 ἢ 7 τ' Ἀπρίλη.

44. Κίνναμος, σ. 25. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 193.

45. Κίνναμος, σ. 29. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 193.

46. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῆρ Μανουήλ, σ. 290· Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 695· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., τ. II, σ. 82.

47. Κίνναμος, σ. 31· Χωνιάτης, σ. 67· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 290.

48. Χωνιάτης, σ. 63.

49. Συνεχιστὴς Κωνστ. Μανασσῆ εἰς Mélanges G. Schlumberger, τ. I, σ. 277.

σεις, γιωρτές και τεράστια έξοδα. Με ἀπλότητα παρακολουθοῦσε τῇ συμπεριφορά τῶν αὐτοκρατορικῶν πριγκίπων και τῶν ἄλλων αὐλικῶν τοῦ περιβέλλοντός του, ἐκτείνοντας τὴν προσοχή του μέχρι πού νά περιεργάζεται τὸν τρόπο τῆς κουράς, τῆς περιβολῆς, τῆς ὑπόδησης και τῆς διαίτας τους, και δὲν ἐπέτρεπε νά εἰπωθῆ μπροστά του λόγος ἀργός ἢ ἄπρεπος.

Και ἐνῶ τέτοια ἦταν ἡ πολιτεία του, δὲ στεροῦνταν συγχρόνως κάποιας χάρις και δὲν παρουσιαζόταν σ' αὐτοὺς πού με μεγάλη εὐκολία δεχόταν αὐστηρὸς και κατσουφιασμένες, ἀλλὰ πρόσχαρος και ἔτοιμος νά καλωσορίσῃ και κείνον πού ἦταν ντυμένος με κομψότητα ἀλλὰ σεμνά και κείνον ἀκόμη πού ἤξερε νά πῆ ἓνα ἀξιόλογο ἀστεῖο και νά προκαλέσῃ τὸ γέλιο. "Οχι τηρητῆς τῆς ἀπόλυτης ἐγκράτειας και τῆς τέλειος ἀκρίβειας, πέρασε τὴν αὐτοκρατορική του ζωὴ — πράμα σπάνιο στοὺς αὐτοκράτορες — χωρὶς ποτὲ κατὰ κυριολεξία νά ἐπιβάλλῃ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου ἢ τοῦ σωματικοῦ ἀκρωτηριασμοῦ σὲ κανένα και ἀπόσπασε τοὺς ἐπαίνους ὅλων τῶν ὑπηκόων του»⁵⁰.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ πού πρῶτος αὐτὸς ἐπονομάστηκε Κ ο λ ο ῖ ω ἄ ν η ς⁵¹ και ἀπ' τοὺς ξένους Κα λ ό ς (Calo)⁵².

Ἐἶναι Ἰωάννης Κίνναμος μιλώντας γιὰ τὸ θρίαμβο πού τέλεσε στὴν ΚΠολη μετὰ τὴν πρώτη ἀλωση τῆς Κασταμόνας, λέει, πὼς οἱ Βυζάντιοι «εἶδαν ἓνα θαῦμα, πού εἶχαν νά τὸ δοῦν ἀπ' τὸν καιρὸ πού βασιλεύαν ὁ Ἡράκλειος και ὁ Ἰουστινιανός»⁵³.

Ἐἶναι Ἰστορικὸς και ποιητῆς μοναχὸς Ἐφραίμιος τὸν ὀνομάζει «τρισαριστέα μέγαν»⁵⁴ και «συστοιχία ἀρετῶν, πραγματικὰ χαριτώνυμη, πλούσια χάρις, βασιλέα ἀγαθὸ και πολεμιστὴ φοβερό, νικητὴ τῶν ἐχτρῶν και τῶν παθῶν του ἐξουσιαστή, ταμεῖο γιομάτο ἀπὸ θεοδοσμένες ἀρετές, γλυκὸ, εὐχαρη, καλοδε-

50. Χωνιάτης, σ. 62-3.

51. Ὁ Otton de Freisingen, Chronicon, σ. 263, λέει πὼς ἐκπορθώντας ὁ Ἰωάννης (β') τὰ περίχωρα τῆς Ἀντιόχειας, δὲ δείχτηκε ἄξιος τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Κα λ ο ῖ ω ἄ ν η ς, τὴν ὅποιαν ἔφερε. Ἐπίσης ὁ Prêtre de Dioclée, Amstelaedami 1666, σ. 301, ἀναφέρει τὸν Καλοιωάννη τὸν Κοιμάνον, πού κατὰ τὸν F. Chalandon, τ. II, σ. 70, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β') Κοιμηνόν.

52. Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Cluny τῶν Παρισίων ἔγραψε γράμμα ἐπαινετικὸ στὸν Ἰωάννη (β') τὸν Calo (Καλόν) και παρακαλοῦσε νά ἀποδοθῆ στὸ Cluny, ἡ κοντὰ στὴν Κιβωτὸ τῆς Βιθυνίας ἰδρυθεῖσα ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15 μονὴ και δωρηθεῖσα τότε στὸ Cluny, βλ. J. Gay, L'abbaye de Cluny et Byzance au début du XII si cle, EO 80 (1931), σ. 84. Πρβλ. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 463-64. Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 321.

53. Κίνναμος, σ. 13-4. Πρβλ. Χωνιάτης, σ. 26.

54. Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4024.

χτικό πρὸς τοὺς ὑπηκόους του, εὐχάριστο, μιὰ θάλασσα γιομάτη φιλοδωρίες, εὐλογημένη φύση ἀσυναγωνίστη, ζήτρα πού διακρινόταν τόσο γιὰ τὶς βασιλικές του ἀρετὲς ὅσο καὶ γιὰ τὴ λοιπὴ εὐκοσμία τῶν καλῶν, γνώμονα τοῦ δικαίου καὶ συγχρόνως τύπο πραότητας καὶ ἀλήθειας κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ λόγου, πρῶτο μετὰ τὸ Μέγα Κωνσταντῖνο πιστὸ φρόνιμο ὑπρέτη πού πολὺ αὐξήσε τὸ αὐτοκρατορικό του τάλαντο, καθὼς πάντα ὡς ἀρχηγὸς ὁδηγοῦσε τὸ στρατὸ καὶ ἀγωνιζόταν γιὰ τὸ Κράτος, ὑποτάσσοντας σ' αὐτὸ πόλεις πού κατεῖχε ὁ ἐχθρὸς· στρατιωτικὸς ἡγέτης πού ἤξερε στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη πῶς νὰ πολεμᾷ, καθὼς πολλὰς φορὲς ἀναδείχτηκε μυριόνικος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Δαβίδ, πού μετὰ τὴ λιτότητά του καὶ τὴν ἀνδρεία του νίκησε τοὺς ἀντιπάλους του»⁵⁵.

Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ρήτορας καὶ σοφὸς Εὐστάθιος, τὸν ἀνακηρύσσει «ἄκρα γλυκύτητα καὶ ἀληθινὴ χάρη. Γιατὶ τρέχεις», γράφει πρὸς τὸ γιὸ καὶ διάδοχο τοῦ Ἰωάννη (β'), τὸν Μανουὴλ (α') 81, «στὸ παλιὸ παράδειγμα τοῦ γλυκοῦ καὶ μεγάλου ἐκείνου πάππου σου Ἀλέξιου (α'), ἐνῶ παράδειγμα γιὰ μίμηση ἔχεις τὸ νεώτερο αὐτὸ ἀγαθό, τόσο ἐπαρκὲς καὶ πολυσύγκρατο, τὸν πατέρα σου»;⁵⁶.

Ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος τὸν ὀνομάζει «μεγαλόδικον βασιλέα»⁵⁷, «ρύστη, σώστη καὶ ὑπέρμαχο τῆς νέας Ρώμης»^{57α}, «θεϊκὸ ἦλιο βασιλέα πού φώτισε τὴν κτίση, ὅχι μετὰ τὸ νὰ λούζεται μέσα στὰ ρεῖθρα τῶν ὠκεανῶν, ἀλλὰ μέσα στοὺς χρυσοὺς ἰδρωῖτες του χάρη τῶν ὑπηκόων του»^{57β},

55. Ἐφραίμιος, σ. 158-59, στίχ. 3695-3716.

56. Τοῦ μακαριωτάτου Θεσσαλονίκης [Εὐσταθίου], ὅτε ἐν διακόνις ἦν καὶ διδάσκαλος τῶν ρητόρων, δέησις εἰς τὸν βασιλέα κύριον Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως, ὅτε αὐτὴν αὐχμὸς ἐπίεζεν, PG 135, στ. 953.

57. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 75· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 234: τῷ μεγαλονίκῳ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ δευτέρῃ Κασταμῶνος ἀλώσει καὶ Γάγγρας· τοῦ αὐτοῦ, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1392-1396· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 335-38: Στίχοι ἐπιτάφιοι τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου.

57α. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1373-1383· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 201-9: Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κασταμῶνος ἐπινίκιον πρόδον τοῦ αὐτοκράτορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικά· τοῖς δῆμοις. Γιὰ τὸ προκειμένο, Hörandner σ. 201, στίχ. 12-13:

Ἕμνησον τὸν δεσπότην σου, τὸν αὐτοκράτορά σου,
τὸν ρύστην σου, τὸν σώστην σου καὶ τὸν ὑπέρμαχόν σου,

57β. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., Hörandner, σ. 202, στίχ. 32-4:

ἦλιε θεῖε βασιλεῦ, καὶ δαδουχεῖς τὴν κτίσιν
οὐχὶ λουθεῖς ὡς ἦλιος ὠκεανοῦ τοῖς ρεῖθροις,
ἀλλὰ λουθεῖς σου τοῖς χρυσοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἰδρωῖσι,

«ἀκαταμάχητο καὶ ρωμαλεὸ ἀνακτα πού ἀναγέννησε τὸ γερασμένο Βυζάντιο»^{57γ}, «σελασφόρο καὶ φωσφόρο καὶ θεϊκὸ ἥλιο βασιλέα πού τὸν ἴδιο τὸν ἥλιο συσκότισε, καθὼς ἔλαμψε στὴ γῆ τῆς Ἀνατολῆς», τῆς Μ. Ἀσίας^{57δ}, «σῶμα πιὸ πάνω ἀπ' τὸ σῶμα, φύση πιὸ πάνω ἀπ' τὴ φύση, πού οὔτε τὸ χειμῶνα στὶς ἐκστρατεῖες του λογάρισε, οὔτε τὸ χιόνι, οὔτε τὶς ἀρρώστιες, γιατί καὶ ἄρρωστος ἀκόμη ἐξεστράτευε καὶ πολεμοῦσε»^{57ε}, «ταπεινὸ καὶ ἀπέριττο πού ἔσο πετύχαινε ὑψηλὸς καὶ τεράστιες νίκες, τόσο πιὸ πολὺ ταπεινοφρονοῦσε καὶ ἔνευε πρὸς τὰ κάτω»^{57ς}, «ἄφαντο ἀπ' τὴν ΚΠολη, καθὼς ὡς ἥλιος ἔφερεν κύκλο ὀλάκερη τὴν οἰκουμένην, πολεμώντας σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση»^{57ζ}, «ἐμπνευστὴ τοῦ τρόμου στὸν ἐχθρὸ, ἔτσι πού ἔκανε νεκρὸς τὶς στρατιῆς του»⁵⁸ ἢ ἡγεμόνα «πού καὶ μόνο ἡ φήμη τῆς παρουσίας του, σὰν τυφῶνας, ἔφτανε γιὰ νὰ διαλύση καὶ νὰ ταρταρίση ἀπὸ φόβο τὶς φάλαγγες τοῦ ἐχθροῦ»⁵⁹, «βασιλέα πού πιὸ λαμπρὸ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ στὸν κόσμον»⁶⁰, «διώχτη κάθε ἐθνι-

57γ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., Hörandner, σ. 202, στίχ. 41-50.

57δ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., Hörandner, σ. 204, στίχ. 121-24.

57ε. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., Hörandner, σ. 206, στίχ. 171-75.

57ς. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1383-87· ἐκδ. W.H örandner, σ. 214-16: Ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλητικὰ τῷ αὐτοκράτορι πρὸς τὸ καθίσαι ἐφ' ἄρματος τοῖς δῆμοις. Γιὰ τὸ προκείμενο, Hörandner σ. 215, στίχ. 33-4:

ὅσον γὰρ πράττεις ὑψηλὰς καὶ τεραστίας νίκας,
τοσοῦτον ταπεινοφρονεῖς, τοσοῦτον νεύεις κάτω.

57ζ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1387-1389· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 244-47: Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει τοῖς δῆμοις. Γιὰ τὸ προκείμενο, σ. 246, στίχ. 1-8.

58. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 325, στίχ. 7-8.

59. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1392-1396· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 335-38. Γιὰ τὸ προκείμενο, Migne στ. 1395, Hörandner σ. 337-38:

φήμη μόνῃ φάλαγγας ἐκλόνουν ὄλας
ὑπὸ στρατηγῷ σοὶ τεταγμένους, Λόγε,
καὶ τὴν Κομνηνὴν κλῆσιν ἠκουτισμένοι
ἐταρταροῦντο πάντες ἐχθροὶ τῷ φόβῳ
ὡσπερ τυφῶνι τῷ λόγῳ βεβλημένοι.

60. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1387-1389· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 244-47: Ὕμνος κτλ. (ὁ. 57ζ). Γιὰ τὸ προκείμενο, Migne στ. 1389, Hörandner σ. 246· στίχ. 18:

οὐχ εὔρω σου λαμπρότερον ἐν βίῳ βασιλέα'

κῆς φιλαρχίας, νικητὴ σὲ Ἄνατολὴ καὶ Δύση, Βορρᾶ καὶ Νότο»⁶¹ καὶ τέλος «ἄνακτα μεγήνορα, μυριονίκη»⁶².

Ὁ πολυγράφος, πολεμιστὴς θεολόγος, ἐπίσημος πανηγυριστὴς τῆς αὐλῆς καὶ καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς στὴν ἁγία - Σοφία Νικηφόρος Βασιλάκης († 1180), τὸν ὀνομάζει «αὐτοκράτορα μέγαν, τροπαιοῦχο, νικητὴ, θεοειδέστατο ὄλων τῶν αὐτοκρατόρων»⁶³, «μονάρχη, ποῦ χάρισε στοὺς ὑπηκόους του τὴν ἀφοβία ἀπ' τὰ ἐγκληματικὰ χέρισ' τῶν ἐχτρῶν, σπάζοντας τὰ ἄδικα ξίφη τους, κ' ἔτσι τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἀποβλέπουν πρὸς τὴν ἐπαναπόχτηση τῆς Ἱερουσαλήμ»⁶⁴, καὶ γενικὰ τὸν κρίνει ὡς ἕνα ἡγεμόνα «ἀνώτερο ἀπ' τὸν Ἀλέξανδρο τὸ Μακεδόνα καὶ τὸν Ἀντίβα»⁶⁵.

Ὁ πολυγράφος καὶ («παντογνώστης») ποιητὴς Ἰωάννης Τζέτζης, τὸν λέει «ἡγεμόνα πιὸ ἄλκιμο ἀπ' τοὺς Γίγαντες»⁶⁶.

Ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, ποῦ πολλὰς φορὰς ἔχομε ἀναφέρει, ἐκτὸς ἀπὸ «τροπαιοῦχο, νικητὴ», τὸν ἀνακηρύσσει «ἀήττητο αὐτοκράτορα»⁶⁷. Τὸν βλέπει νὰ πέφτη πάνω στοὺς βαρβάρους σὰν «ἄνεμος ὀρμητικός»⁶⁸, σὰν «ἀστροπελέμι

61. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1396· ἔκδ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantocrator=Kloster, σ. 41-2· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 229-30: Ἐπιτάφιοι τῆ μακαρίτιδι βασιλίσση Ῥωμῶν κυρᾶ Εἰρήνη ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης, στίχ. 11 καὶ 19-20:

πάσης διώκτης ἐθνικῆς φιλαρχίας,

.....
νίκας πρὸς αὐγὴν ἡλίου καὶ πρὸς δύσιν,
νίκας πρὸς ἄρκτον καὶ νότου θερμὸν κλίμα.

62. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 110-11· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 396-98: Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν. Γιὰ τὸ προκείμενο, Kurtz σ. 111, Hörandner, σ. 397, στίχ. 32: καὶ κασίγητον ἄνακτα μεγήνορα μυριονίκη,

63. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανὸν (Κομνηνόν), τὸν υἱὸν τοῦ (πρώτου) σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου, (ἔκδ. A. Garzya), σ. 53: Τί οὖν ὁ αὐτοκράτωρ ὁ μέγας ὁ τροπαιοῦχος ὁ νικητὴς ὁ τῶν πάποτε βασιλέων θεοειδέστατος;

64. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν αἰοίδιμον βασιλέα κυρ Ἰωάννην (β'), ἔκδ. W. Regel, σ. 338 (βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὁ. 22).

65. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 336, 346, 347, 353. Πρβλ. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 513.

66. Ἰωάννης Τζέτζης, παρὰ R. Browning, ἐνθ' ἄνωτ., B 31 (1961), σ. 233: ὁ καὶ γιγάνταν ἄλκιμότερος μέδων,

67. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην (β'), σ. 266, πρβλ. καὶ σ. 173 καὶ 261.

68. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 251: καθάπερ τις λαίλαψ ἐξαισία πάντων κλοπῶν τε καὶ ξυνταράττων...

καὶ καταστροφή»⁶⁹, σὰν «κεραυνός»⁷⁰· τίς νίκης του θεωρεῖ «ἀνώτερες ἀπὸ κεῖνες τοῦ Μαραθῶνα καὶ τῶν Πλαταιῶν»⁷¹· ἀό «Ὁμηρος δὲν ἔχει, λέει, μέσα στοὺς ἥρωές του τέτοιον πολίπορθον βασιλέα»⁷²· αὐτὸς εἶναι ποὺ «ἀναψε καὶ πάλι τὴ σβησιμένη δόξα τῶν Ρωμαίων»⁷³ καὶ «γέμισε μὲ τὰ θαύματά του τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀσία»⁷⁴· τὸν βλέπει ἀκόμη ὡς ἓνα «θεῖο καὶ ἀήττητο ἀθλητή», ποὺ δὲν εὐνοήθηκε νὰ ἔχη ἓνα μεγάλο ποιητὴ γιὰ νὰ ἐξάρη τὰ ἔργα του, ὅπως ἐνός τέτοιου, τοῦ «Ὁμηρου, ἔτυχαν ὁ Ἀχιλλέας καὶ ὁ καταστροφικὸς Πάρος»⁷⁵.

Τέλος τὸν ὀραματίζεται σὰν ἓνα ἥλιο τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν, ποὺ τοὺς προγόνους του δόξασε καὶ τοὺς ἀπογόνους του κατόστησε εὐτυχεῖς, καθὼς ὅλοι αὐτοὶ σὰν ἀστέρια τὸν κυκλώνουν μὲ πιὸ κοντινὸ φωστῆρα τὸ γιό του Μανουήλ 81⁷⁶.

Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ δὲν εἶπαν πιὸ λίγους ἐπαίνους ἀπ' τοὺς Βυζαντινοὺς.

Ὁ Ed. Gibbon, ποὺ πάντα ὑπῆρξε αὐστηρὸς στὶς κρίσεις του γιὰ τοὺς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, γράφοντας γι' αὐτὸν «τὸν καλύτερο καὶ μεγαλύτερο ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς ἡγεμόνες», λέει, πὼς «οὔτε ὁ φιλοσοφημένος Μάρκος (Αὐρήλιος) δὲ θὰ καταφρονοῦσε τίς ἀνεπιτήδευτες ἀρετὲς τοῦ διαδόχου του, ποὺ πῆγαζαν ἀπ' τὴν καρδιά του, δίχως νὰ εἶναι δανεισμένες ἀπ' τὰ σχολεῖα»⁷⁷.

Ὁ L. Bréhier, λέει γιὰ τὸν Ἰωάννη (β'), ποὺ τὸν ὀνομάζουν «τὸν πιὸ μεγάλο ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς», πὼς «ὑπῆρξε γιὰ τὰ ἠθικά του προσόντα, γιὰ τὸν ἀνθρωπισμὸ του, γιὰ τὴ φροντίδα του πρὸς τὸ καθῆκον, γιὰ τὰ χρηστά του

69. Μιχαήλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 257: ὥσπερ τις σκηπτὸς ἐμπίπτων καὶ ἀνατρέπων...

70. Μιχαήλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ (α'), σ. 285: οἶος κεραυνὸς βαρβάρων ἀπέσβεστο.

71. Μιχαήλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην (β'), σ. 257.

72. Μιχαήλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 261.

73. Μιχαήλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 266.

74. Μιχαήλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 246.

75. Μιχαήλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 253.

76. Μιχαήλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ (α'), σ. 278.

77. Ed. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, τ. V, σ. 229, ed. J. B. Bury, London 1897-1902.

ἦθη, μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ ὠραῖες μορφές μεταξύ τῶν αὐτοκρατόρων, πού βασίλευσαν στὸ Βυζάντιο» ⁷⁸.

Ὁ Sir Galahad, λέει πὼς «ὁ Ἰωάννης (β'), ὁ Καλογιάννης, πού σὲ σοφία καὶ ἀρετὴ ὑπῆρξε ἀνώτερος ἀπ' τὸν πατέρα του, χρησιμοποίησε τὶς εὐκαιρίες πού ἄφησαν οἱ Σταυροφορίες, γιὰ νὰ ἐπεκτείνει τὰ σύνορα, γιὰ νὰ μειώσῃ τοὺς φόρους καὶ γιὰ νὰ καταργήσῃ ὀλότελα τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου», καὶ ἀναγνωρίζει πὼς «ἡ βασιλεία τοῦ Καλογιάννη εἶναι τὸ ἄκρο ἄωτο τῆς ἀκμῆς τῆς τρίτης χρυσοῦς ἐποχῆς» τοῦ Βυζαντίου, αὐτῆς τῶν Κομνηνῶν, μετὰ ἐκεῖνης τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Μακεδονικῆς λεγόμενης δυναστείας ⁷⁹.

Ὁ G. Ostrogorsky τέλος λέει πὼς «κατὰ τὴν κρίση τῶν συγχρόνων του καὶ τῶν μεταγενέστερων, ὁ Ἰωάννης ὑπῆρξε ὁ πιὸ μεγάλος ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς. Αὐτὸς ὑπῆρξε ἓνας ἡγεμόνας πού συνδύαζε μιὰ φρόνιμη ἰσοστάθμιση τῶν πραγμάτων μὲ μιὰ σταθερὴ ἐνεργητικότητα, ἐνῶ συγχρόνως ἦταν ἓνας χαρακτήρας ἐπιδέξιος καὶ ἀνδρικός, μιὰς εὐγένειας πού τὸν ὕψωνε πιὸ πάνω ἀπ' τὴν ἐποχὴ του. Γιωματός μετριοφροσύνη, ἀλλὰ ἀποφασιστικὸς καὶ ἐνεργητικὸς γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν πού ἐπιδίωκε, ἐξακολούθησε τὴν πολιτικὴν τοῦ πατέρα του μὲ μιὰ ἄκαμπτη ἐπιμονή, χωρὶς ποτὲ νὰ ξεφύγῃ ἀπ' τὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ» ⁸⁰.

Ἡ γυναίκα του Εἰρήνη ἢ Οὐγγαρικὴ, ὅπως μᾶς λέει ἓνας λίγο μεταγενέστερός τῆς ἱστορικός, ἦταν «μιὰ γυναίκα πού ὄλες ξεπερνοῦσε στὴ σωφροσύνη καὶ στὴν ἀρετὴ. Ὅσα ἔπαιρνε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα-ἄντρα της καὶ ἀπ' τὸ αὐτοκρατορικὸ θησαυροφυλάκιο, δὲν τὰ διέθετε οὔτε γιὰ τὰ παιδιὰ της, οὔτε γιὰ κοσμήματα καὶ γιὰ τὴν καλοπέρασίν της, ἀλλὰ τὰ μοίραζε σὲ ὅλη της τὴ ζωὴ σὲ κείνους ἀπ' τοὺς δυστυχημένους καὶ τοὺς φτωχοὺς, πού προσέφευγαν σ' αὐτή» ⁸¹.

Σύμφωνα πάλι μὲ τὸ βιογράφο της, «ἡ φήμη τῶν προτερημάτων της εἶχε βγεῖ ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῆς πατρίδας της Οὐγγαρίας, κ' ἔτσι οἱ εὐσεβικοὶ ἐκεῖνοι βασιλεῖς Ἀλέξιος (α') 15 καὶ Εἰρήνη Δούκαινα, καθὼς τὴ βρῆκαν νὰ πλουτῆ ἀπὸ ὅλα τὰ πολὺ καλά, τὴν πῆραν καὶ τὴν πάντρεψαν μὲ τὸν θεοπάροχο βλαστό τους, τὸν πορφυρογέννητο βασιλεῖα Ἰωάννη. Ἀπ' τὸν ἄντρα της, συνεχίζει, ἀπόχτησε ὀχτὼ παιδιὰ, τέσσερα ἀγόρια καὶ τέσσερα κορίτσια, τὰ ὁποῖα μεγαλόπρεπα καὶ βασιλικά ἀνάθρεψε.

78. L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ. 263.

79. Sir Galahade, Byzance, σ. 218.

80. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 398.

81. Κίνναμος, σ. 9-10.

Και καθώς για τίποτε δὲ θεωροῦσε τὶς χαρὰς αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα, ἔλεγε μέσα της τὸ στίχο τοῦ Δαβίδ: »ποιὰ θὰ εἶναι ἡ ὠφέλειά μου, μὲ τὸ νὰ ἀσπάζωμαι τὴ διαφθορά;« Ἔτσι δὲν ἔπαυε νύχτα - μέρα νὰ λατρεύη τὸ Θεὸ μὲ τὶς μεσολαβήσεις της καὶ παρακλήσεις της στὸ βασιλέα, γιὰ νὰ βοηθοῦν, νὰ ὑπερασπίζουσι καὶ νὰ εὐεργετοῦν τοὺς ἐνδεεῖς. Χαρόταν νὰ δίνει ἐλεημοσύνας, νὰ προστατεύη ὄρφανὰ καὶ χήρας καὶ νὰ ἐπιχορηγῇ τὰ μοναστήρια.

Στὴ στάση της καὶ τὴ συμπεριφορὰ της, ἦταν γαλήνια, ἡσυχὴ καὶ ταπεινὴ, δείχνοντας πρὸς ὅλους τὴ συμπάθειά της, καὶ σὲ κανένα ἄνθρωπο δὲ μίλησε ποτέ της μὲ θυμό. Πάντα εἶχε στὰ χεῖλιά της τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ, καὶ καθὼς ἦταν πολὺ ἐγκρατής, δὲν ἔτρωγε παρὰ ἀπλὰ καὶ πρόχειρα φαγητά»⁸².

Ἀπ' τὸ ἰδιαιτέρο προσωπικὸ τῆς αὐτῆς της μᾶς εἶναι γνωστοὶ ὁ «οἰκειότατος ἄνθρωπός της» Νικηφόρος «ὁ πάντιμος», ποὺ χρημάτισε καὶ ἀρχιεπίσκοπος τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα⁸³, καὶ ὁ δομέστικός της Ἰωάννης ὁ Ὀλυθηνός⁸⁴, συγγενὴς ἀσφαλῶς τοῦ μάγιστρου Μιχαὴλ Ὀλυθηνοῦ ποὺ ὑπῆρξε βοηθὸς τοῦ δούκα τοῦ Δυρραχίου Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 25⁸⁵.

Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος τῆς ἀφιέρωσε ἓνα ποίημα ποὺ σ' αὐτὸ ἡ Εἰρήνη φέρεται νὰ λήη πῶς ἀπροῆλθε ἀπὸ ἐνδοξοὺς γονεῖς ποὺ βασιλεύσαν στὴ Δύση, πῶς παντρεύτηκε τὸν κράτιστο ἄνακτα τῆς Νέας Ρώμης, τὸν εὐτυχῆ πορφυρογέννητο Ἰωάννη τὸν Ἀλεξιάδη, τὸ γόνου τῶν Κομνηνῶν καὶ ἀντισμένο κλάδο τῶν Δουκῶν, πῶς μαζί του στὴ γῆ τῶν Ἑλλήνων βασιλεύσει, καὶ

82. Βίος τῆς ἁγίας αὐτοκρατορίσσης Εἰρήνης, παρὰ G. Moravsik, Die Tochter Landislaus des Heiligen und Pantocrator=Kloster, σ. 48-9.

83. Βίος τῆς ἁγίας αὐτοκρατορίσσης Εἰρήνης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 50. Στίχοι εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ Παντοκράτορα, παρὰ G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 44. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 29, ὅ. 1.

84. L. Petit, Le Monastère de Notre-Dame de Pitié en Macedoine, IRAIK 6 (1900), σ. 53: Ἡ παροῦσα δέλτος ἐγένετο Ἰωάννου τοῦ ἐκ γένους Ὀλυθηνῶν τοῦ γεγονότος δομαστικού τῆς αὐτοκρατορίας καὶ βασιλείας κυρίας Εἰρήνης τῆς συζύγου τοῦ κραταυῶ βασιλέως τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν ἔτει ἀχλς (= 1128).

85. Βλ. Ἰωάννη Κομνηνόν 25, ὅ. 6.

τέλος πώς ἐγκατάλειψε στέμμα και πορφύρα για νά περιβληθῆ τὸ ράκος τῆς μοναχῆς»⁸⁶.

Και ἄλλος ποιητής, ὁ ἱατρός και φυσικός Νικόλαος Καλλικλῆς σέ ποιημά του για τὴν Εἰρήνη, λέει γι' αὐτή, πὼς «τὸν πορφυρὸ χιτῶνα τῆς ἀλουργίδας τὸν ἔβαψε σὲ ἀσκητικούς ἰδρωῖτες και πὼς μὲ τὸ χρυσομαργαριταρένιο στέμμα της σύμπηξε ἓνα λαμπρὸ ἀπὸ ἀρετὲς λυχνίτη· και πὼς τὶς δυὸ σκηπτουχίες τὶς ἔνωσε σὲ μιὰ, ἔτσι πού νά φαίνεται μαύρη μὲν ἀπ' τὰ μοναχικὰ ἄμφια πού φοροῦσε, λαμπερὴ δὲ σὰν ἀστραπὴ ἀπ' τὸν τρόπο τῆς ἀγωγῆς και τῆς ζωῆς της»⁸⁷.

Ἡ Εἰρήνη συνέβαλε πολὺ στὴν ἴδρυση και σύσταση τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, αὐτοῦ τοῦ θαυμαστοῦ ἔργου τοῦ ἀντρός της Ἰωάννη (β')⁸⁸.

86. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1396· ἔκδ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantocrator Kloster, σ. 41-2. ἔκδ. W. Hédrandner, σ. 229-30: 'Ἐπιτάφιοι τῆ μακαρίτιδι βασιλίσση Ῥωμαίων κυρᾶ Εἰρήνη· ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης.

87. Νικόλαος Καλλικλῆς, εἰς τὸν τάφον τῆς δεσποίνης, σ. 29[341] - 30[342], ἔκδ. L. Sternbach, και παρὰ G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 42-3.

88. Ὁ Ἰωάννης Κίναμος, σ. 40 και 31, και ὁ Βιογράφος τῆς ἁγίας αυτοκρατορίσσης Εἰρήνης, παρὰ G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus, σ. 50: «τὴν βασιλικὴν μονὴν τὴν τῷ ὀνόματι τιμωμένην τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ τοῦ θεοῦ και σωτήρος ἡμῶν ἐξ αὐτῶν βάρων (ἢ Εἰρήνη) συνεστήσατο», μᾶς λένε πὼς ἡ Εἰρήνη ὑπῆρξε ἡ ἰδρύτρια τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ἀλλὰ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, σ. 66, και ὁ Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 216, ἀναφέρουν ὡς ἰδρυτὴ τὸν Ἰωάννη (β'). Μποροῦμε ὅμως νά συμπυλώσωμε τὶς δυὸ πληροφορίες μὲ τὸ νά δεχτοῦμε πὼς ἡ Εἰρήνη ἐνδιαφέρθηκε πολὺ για τὸ ἴδρυμα τοῦ ἀντρός της και συνεργάστηκε μαζί του, καθὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐξάλλου ὁμολογεῖ Ἐπιτομὴν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 656· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 394: «συγκοινωνὸν τῆς προθέσεως και τῆς πράξεως εὐρῶν τὴν τοῦ βίου κοινωνὸν και συλλήπτορα κᾶν πρὸ τῆς ἐντελοῦς τοῦ ἔργου συστάσεως μετέστη τῶν τῆδε», Ἡ ἴδρυση τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἰδρύματος πρέπει, χωρὶς καμὶ ἀμφισβήτηση νά ἀποδοθῆ στὸν Ἰωάννη (β'), καθὼς ἐξάλλου παρατήρησε και ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 28. Ἡ Εἰρήνη ἀπλῶς ὑπῆρξε «κοινωνὸς τῆς πρόθεσης και τῆς πράξης» τοῦ μονάρχη και «συναντιλήπτορα».

Τὸ τυπικὸ αὐτοῦ τοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ συντάχτηκε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1136⁸⁹, μᾶς εἶναι γνωστὸ⁹⁰.

Στὴν ἀρχὴ αὐτοῦ τοῦ κειμένου ὁ Ἰωάννης (β') μᾶς πληροφορεῖ πὼς «ἀν-
ήγειρε αὐτὸ τὸ ἱδρυμα γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν οὐρανὸ ποὺ χωρὶς κινδύνους τὸν
ἀνέβατε στὸν αὐτοκράτορα ζωστήρα τῆς πατρικῆς ἀρχῆς τῶν Ἑλλήνων, σύμ-
φωνα καὶ μετὰ τὴν συγκατάνευση καὶ θέληση τῆς θείας ψυχῆς τοῦ πατέρα του,
καθὼς διάλυσε βίβας τις πολὺπλοκας ἐπιβουλὰς τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν ἐχ-
τρῶν, καὶ τὸν ἔσωσε ἀπὸ κάθε λογῆς παγίδα καὶ ὑπέταξε κάτω ἀπ' τὰ πόδια
του τοὺς ἐχτροὺς του».

Ἐχτίσε τὴ μὲν γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν πανοικτίρομα Θεὸ γιὰ τις νί-
κες του ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχτρῶν ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐπιβολὴ του πάνω
στὶς συνωμοσίες ποὺ ὀργάνωσαν, (καθὼς κακῶς ἀπομακρύνθηκαν ἀπ' τὴν ἀ-
δελφικὴ ὁμόνοια), ὀρισμένα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας⁹¹.

Μέσα στὴ σκέψη τοῦ Ἰωάννη (β') τὸ νέο ἱδρυμα δὲν ἦταν μόνο ἓνα μονα-
στήρι γιὰ προσευχάς, ὅπως αὐτὸ τῆς Κεχαριτωμένης τῆς μητέρας του Εἰρή-
νης Δούκαινας, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἓνα καλὰ ὀργανωμένο φιλοanthρωπικὸ κατὰ-
στημα, ποὺ σ' αὐτὸ μπορούσαν νὰ βρῶσιν ἄσυλο οἱ γέροι, οἱ ἄρρωστοι καὶ
οἱ ἀπόκληροι τῆς τύχης⁹².

Τὸ μοναστήρι περιλάμβανε τρεῖς ἐκκλησίες· ἢ μιὰ, στὸ ὄνομα τοῦ Χρι-

89. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 702. ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 393. ἔκδ. P. Gautier, REB 32(1974), σ. 131: Ὑπεσημάνθη τὸ παρὸν τυπικὸν τῆς ἰδιοκτίτου μου μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ παρὰ τῆς βασι-
λείας μου κατὰ μῆνα ὀκτώβριον, ἰνδικτιῶνος πεντεκαίδεκατης, ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ ἑξα-
κοισιοστοῦ τεσσαρακοστοῦ πέμπτου††† † Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς πορ-
φυρογέννητος καὶ αὐτοκράτορ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνός.

90. Ἐκδόθηκε ὀλίγωρο τὸ κείμενο ἀπ' τὸν A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 656-
702 (F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1311), καὶ ἀπ' τὸν P. Gautier, REB 32(1974), σ. 27-
131, μετὰ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου, εἰσαγωγή (σ. 1-27), σχόλια καὶ παραλλαγές,
καθὼς καὶ μετὰ δύο χρήσιμους πίνακες ὀνομάτων (σ. 132-45). Τῆς δευτέρας αὐτῆς καὶ κα-
λύτερης ἐκδόσεως δὲν ἔγινε χρῆσιμος κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτῆς ἐδῶ τῆς προσωπογραφίας, γιατί
εἶχε ἤδη συνταχθῆ πρὶν ἀπ' τὴν ἐμφάνισιν τῆς REB 32(1974), καὶ δὲ θεώρησα σκόπιμο νὰ
ἀναθεωρήσω τὴν προσωπογραφίαν. Ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα κυρίως στὰ βασιλικά πρό-
σωπα γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἱδρυτὴς ἀξιώνει νὰ τελοῦνται μνημόσυνα ἐτήσια στὴ μὲν, δημοσιεύ-
τηκαν ἀπ' τὸν Σπ. Λάμπρου, NE 5(1908), σ. 392-99, καὶ ἀπ' τὸν ἀνωτέρω P. Gautier,
L' Obituaire du Pantocrator, REB 27(1969), σ. 235-62.

91. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 656. ἔκδ. Σπ.
Λάμπρου, NE 5(1908), σ. 393-94. ἔκδ. P. Gautier, REB 32(1974), σ. 27-8.

92. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 657. ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ.
394-95.

στοῦ Παντοκράτορα, μέσα στὸν περίβολο τοῦ μοναστηριοῦ, ἦταν προορισμένη γιὰ τοὺς μοναχοὺς· μεταξύ τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τῆς τρίτης, μὴ δευτέρα ἐκκλησία στὸ ὄνομα τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαήλ, ἦταν προορισμένη γιὰ τὸν ἐνταφιασμό τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας· ἐδῶ εἶχε προετοιμάσει τὸν τάφο του ὁ Ἰωάννης (β')⁹³. Ἡ τρίτη ἐκκλησία, στὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας, ποὺ ἔπεφτε ἀπέναντι ἀπ' τὸ μοναστήρι, χρησίμευε γιὰ ἐκκλησιασμό τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς μονῆς καὶ τῶν συγγενῶν τῶν μοναχῶν⁹⁴.

Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν τελευταίων ἦταν καθορισμένος σὲ ὄχι πρὸ λίγους ἀπὸ ὀγδόντα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πενήντα θὰ παρίσταντο κατὰ τὶς καθημερινὲς ἀκολουθίες τῆς θείας λατρείας, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τριάντα θὰ ἦσαν ἐπιφορτισμένοι μὲ τὶς διάφορες διακονίες τῆς μονῆς⁹⁵.

Μέσα σ' αὐτοὺς ἦσαν ἕξι ἱερεῖς, ἕξι διάκονοι, δυὸ κανονάρχες, δυὸ παραδιμέστικοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν χορῶν καὶ ἓνας τυπικάρης. Ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἀναδείχονταν ἡ διοίκηση τῆς μονῆς, δηλ. οἱ ἐκκλησιάρχες, σκευοφύλακες, χαρτοφύλακες, οἰκονόμος κλπ.⁹⁶

Ὁ ἡγούμενος ἐκλεγόταν ἀπὸ ἓνα τριπρόσωπο δελτίο ποὺ ἦταν κατατεθειμένο στὰ ἀρχεῖα τῆς μονῆς καὶ ἐγκαθίστατο ἀπὸ ἓνα παρπείδημο στὴν ΚΠολη ἐπίσκοπο, ποὺ εἶχε λάβει τὴν πατριαρχικὴ ἔγκριση τῆς ἐκλογῆς⁹⁷.

Ὁ Ἰωάννης (β') γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴν αὐστηρὴ τήρηση τῶν μοναχικῶν διατάξεων ἀπαγόρευσε στὸς μοναχοὺς κάθε σχέση καὶ ἐπαφή μὲ τὸν ἔξω κόσμο⁹⁸.

Ἡ πρόνοια τοῦ βασιλέα ἐκτεινόταν μέχρι τοῦ νὰ καθορίσῃ τὸ ρουχισμό τῶν μοναχῶν, τὸν ἀριθμὸ τῶν φορεμάτων ποὺ δικαιούνταν, τὰ φαγητὰ ποὺ θὰ ἔτρωγαν καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν γευμάτων τῆς μοναστικῆς πολιτείας⁹⁹.

Ἐνα εἰδικὸ νοσηλευτήριον ἦταν προσαρτημένο στὸ μοναστήρι μὲ ἓνα ἰα-

93. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. Α. Dimitr' evskij, σ. 677.

94. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 677.

95. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. Α. Dimitr' evskij, σ. 671· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 397. Αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ εἶναι μακρὰ τῶν 700 μοναχῶν, ποὺ μᾶς λέει πὼς εἶχε ἡ μονὴ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Havelsberg Anselme, ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Λοθάριου στὴν ΚΠολη τὸ 1136, Anselme de Havelsberg, PL 188, στ. 1156.

96. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 671.

97. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 673-75.

98. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 672.

99. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. Dimitrev' skij, σ. 664 καὶ 673· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 397.

τρό και ὁ βασιλέας ὄριζε πῶς ἕξι λουτήρες θά ἦσαν στή διάθεση τῶν μοναχῶν ¹⁰⁰.

Γιά τήν ὑπηρεσία τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας πού ἦταν γιά τοὺς κοσμικοὺς, ὀριζόταν ἓνας πολυάριθμος κλήρος πενήντα τεσσάρων προσώπων, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦσαν ὀχτῶ ἱερεῖς και δέκα διάκονοι ¹⁰¹.

Πιὸ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες εἶναι ἐκεῖνες πού μᾶς δίνει τὸ Τυπικὸ γιά τὸ νοσοκομεῖο πού δημιούργησε ὁ βασιλέας. Τὸ νοσοκομεῖο εἶχε πενήντα κρεβάτια σὲ πέντε αἴθουσες· ἕξι κρεβάτια ἦσαν προορισμένα γιά ἄρρωστους πού δὲ μπορούσαν νὰ σηκωθοῦν, δέκα γιά τραυματισμένους, ὀχτῶ γιά κείνους πού ἐπασχαν ἀπὸ κοιλιακὰ νοσήματα ἢ ἀπὸ ἀρρώστιες τῶν ματιῶν τους, δεκατέσσερα γιά τοὺς ἄρρωστους ἐκεῖνους πού μπορούσαν νὰ κινηθοῦν και νὰ παρουσιαστοῦν, δώδεκα τέλος κρεβάτια ἦσαν προορισμένα γιά ἄρρωστες γυναῖκες.

Κατὰ τὴν εἴσοδό του κάθε νοσηλεύομενος ἔπρεπε νὰ κἀνη τὸ λουτρό του και νὰ φορέση καθαρὰ ροῦχα.

Ἡ ὑπηρεσία τοῦ νοσοκομείου ἦταν καθορισμένη κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο: ἐπικεφαλῆς τῆς διοίκησης ἦταν ὁ νοσοκόμος πού εἶχε τὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν και τὴ φύλαξη τῶν προμηθειῶν· ἐπικεφαλῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ ἦσαν δυὸ ἀρχίατροι, οἱ πρωτομηνίτες, πού ἦσαν ἀρμόδιοι νὰ ἀποφανθοῦν γιά τὴν εἰσαγωγή τῶν ἀσθενῶν στὸ νοσοκομεῖο· δυὸ βοηθοὶ ἰατροί, οἱ πριμικήριοι, παραλάμβαναν ἔπειτα τοὺς ἀσθενεῖς γιά νὰ τοὺς ἐξετάσουν λεπτομερῶς.

Σὲ κάθε αἴθουσα τοῦ νοσοκομείου ὑπῆρχαν δυὸ ἰατροί, δυὸ βοηθοί, δυὸ περιοδεύοντες και δυὸ ὑπηρέτες· στήν αἴθουσα τῶν γυναικῶν δυὸ ἰατροί, μιὰ ἰάτραйна προϊσταμένη, δυὸ περιοδεύοντες και δυὸ ὑπηρετρίες. Κατὰ τὴ νύχτα ὀρισμένο προσωπικὸ εἶχε τὴν παρακολούθηση.

Ὁ ἀρχίατρος τῆς ὑπηρεσίας εἶχε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐπισκέπτεται κάθε μέρα τοὺς ἀσθενεῖς και νὰ δίδη τίς δέουσες ὀδηγίες γιά τὸ τί ἔπρεπε νὰ γίνη στὸν κάθε ἀσθενῆ ¹⁰².

Στὸ νοσοκομεῖο ἦσαν προσαρτημένες δυὸ αἴθουσες, μιὰ τῶν ἐξετάσεων και ἐπεμβάσεων και μιὰ τοῦ φαρμακείου· στήν πρώτη ὑπηρετοῦσαν τέσσερις ἰατροί, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δυὸ χειρουργοί, ἔχοντας κάτω ἀπ' τίς διαταγές τους ὀχτῶ βοηθοὺς ἰατροὺς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τέσσερις βοηθοὶ χειρουργοί ¹⁰³· στήν

100. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 666-67.

101. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 678.

102. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 682 κεξ.

103. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 697 κεξ.

αΐθουσα τοῦ φαρμακείου ὑπηρετοῦσαν ἕνας ἀρχιφαρμακοποιός, δυὸ βοηθοὶ φαρμακοποιοὶ καὶ δυὸ ὑπηρέτες.

Ἦπῃρχε ἐπίσης ἕνα πολυάριθμο κατώτερο προσωπικό: θυρωρός, βαλανεῖς, μυλωθρός, ἀρτοποιός, μάγειροι, στρατόρας (= ἵπποκόμος) γιὰ τὰ ἄλογα τοῦ μύλου καὶ τῶν ἱατρῶν¹⁰⁴.

Τὸ νοσοκομεῖο εἶχε ἰδιαίτερο ναῖσχο μὲ δυὸ ἱερεῖς· ἕνας τρίτος ἱερέας ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τοὺς ἐνταφιασμούς¹⁰⁵.

Τὸ Τυπικὸ καθορίζει αὐστηρὰ τὴν ποσότητα τῶν χρημάτων γιὰ τις προμήθειες τῶν ἀναγκαίων ὑλικῶν πρὸς παρασκευὴ τοῦ φαγητοῦ καὶ τῶν φαρμάκων τῶν ἀσθενῶν¹⁰⁶.

Ὁ αὐτοκράτορας προνόησε ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν παρουσία στὸ νοσοκομεῖο ἐνὸς καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς τέχνης ποὺ νὰ διδάσκη τοὺς γιούς τῶν ἱατρῶν, ἔτσι ποὺ νὰ διαδεχτοῦν μιὰ μέρα τοὺς πατέρες τους στὴν ἀσκήση τοῦ ἱατρικοῦ λειτουργήματος¹⁰⁷.

Οἱ νοσηλευόμενοι στοὺς ὁποίους χορηγοῦνταν καὶ λίγο κρασί καὶ δξύμελι, ὑποχρεοῦνταν σὲ μιὰ δίαιτα χορτοφαγίας καὶ ἀποχῆς ἀπ' τις ζωϊκὲς τροφές¹⁰⁸.

Κοντὰ στὸ νοσοκομεῖο ὁ Ἰωάννης (β') ἐγκατάστησε ἕνα γηροκομεῖο, ὅπου εἰκοσιτέσσερις γέροι ποὺ δὲν ἦσαν σὲ θέση νὰ ἐργαστοῦν, μποροῦσαν νὰ βροῦν ἄσυλο· διευθυνοῦταν ἀπὸ ἕνα γέρο καὶ ἐνάρετο μοναχό, βοηθούμενο ἀπὸ ἕξι ὑπηρέτες¹⁰⁹.

104. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 691.

105. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 683 κεξ.

106. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 687-89.

107. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 683: διδάσκαλος εἷς, εἰς τὸ διδάσκειν τὰ τῆς ἱατρικῆς τέχνης, Πρβλ. V. Grumel, La profession médicale à Byzance à l' époque des Comnènes, REB 7 (1949), σ. 42-6.

108. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 687.

109. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 694-95. Καταλαμβάνει κανεὶς πὼς ἕνα τέτοιο ἴδρυμα προσελάμβανε τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν. Ἀπ' τις ἱστορικὲς περιγραφές, βλ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator-Kloster, σ. 12-40 (οὐγγρικά), σ. 69-84 (γερμανικά), ἐκθέσεις 15 περιγητῶν ἐπὶ τοῦ 1136 ὡς τὸ 1739/40, σ. 54-7· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 29-34· R. Janin, Églises et monastères, σ. 175-76, 344, 515-23, 556, 564-66· ὁ G. Schreiber, BZ 42 (1942), σ. 116-49, ἐξέτασε τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Παντοκράτορα σὲ σύγκριση μὲ τὰ ἀνάλογα ἱδρύματα ποὺ ὑπῆρχαν στὴ Δύση τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἐνῶ ὁ δικός μας Α. Κ. Ὁρλάνδος, ΕΕΒΣ 17 (1941), σ. 198-207, προσπάθησε νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ νοσοκομεῖο, σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τοῦ Τυπικοῦ, καθὼς καὶ μὲ τὰ σχέδια ἄλλων ἀναλόγων ἱδρυμάτων. Ὁ Α. Frolow, Les noms de monnaies dans le typikon du Pantokrator, BS 10 (1949), σ. 241-53, ἐξέτασε τὰ ὀνόματα τῶν νομισμάτων ποὺ ἀπαντοῦν στὸ Τυπικό, καὶ ὁ P. Gautier, Le Typikon, REB 32 (1974), σ. 1-27, τὸ ἐξέτασε μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ παμμερῶς καὶ διαφώτισε πολλὰ σκοτεινὰ του σημεῖα.

Ἐπίσης ἰδρυσε ἓνα λεπροκομεῖο, ποῦ εἶχε τὴν ἐξάρτησή του ἀπ' τὸ ἴδρυμα τοῦ Παντοκράτορα, ἀλλὰ ἦταν ἐγκαταστημένο μακριὰ ἀπ' αὐτό, κοντὰ στὸ γηροκομεῖο τοῦ αὐτοκράτορα Ρωμανοῦ ¹¹⁰.

Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑπάρξῃ καὶ τὴ συντήρησιν τοῦ Παντοκράτορα μετὰ τὰ τόσα ἰδρύματά του, ὁ αὐτοκράτορας τὸν προικοδότησε μὲ πολλὰ χτήματα σὲ διάφορες περιοχές, δωρεὰς κυρίως τοῦ ἴδιου ¹¹¹ καὶ τῆς γυναίκας του αὐγοῦστας Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρίας ¹¹², ἀλλὰ καὶ δυὸ ἄλλων μελῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ Μανουὴλ Βοτανειάτη ⁴⁸ ¹¹³ καὶ τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ Ἰωάννη Ἀρβαντηνοῦ ¹¹⁴, συζύγου τῆς ἀνεψιᾶς του Ἄννας Κομνηνῆς ⁸⁶.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ χτήματα, ἐνώθησαν μὲ τὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα καὶ ἕξι μοναστήρια, αὐτὰ τῶν Νοσσιῶν μὲ 18 μοναχοὺς, τῆς Μονοκαστάνου μὲ 16, τοῦ Ἀνθεμίου μὲ 12, τοῦ Μηδικαρίου μὲ 6 ἀπέναντι ἀπ' τὴν ΚΠολη ¹¹⁵, ὅπου καὶ τὸ νεκροταφεῖο τῶν τροφίμων τοῦ νοσοκομείου καὶ τοῦ γηροκομείου ¹¹⁶, τῶν Γαλακρηγῶν μὲ 6 καὶ τοῦ Σατύρου μὲ 18· τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ μοναστήρια διοικοῦνταν ἀπὸ ἓνα οἰκονόμο, ἐνῶ κοινὸς προϊστάμενος ὅλων ἦταν ὁ ἡγούμενος τοῦ Παντοκράτορα ¹¹⁷.

Ἡ μονὴ τέλος τοῦ Παντοκράτορα ἀνακηρύχθηκε ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς «ὀλότελα ἐλεύτερη, ἀδούλωτη, αὐτοδέσποτη, αὐτεξούσια, χωρὶς νὰ ὑπάγεται σὲ καμιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἢ ἀνακτορικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ μόνο ὡς δικητή, δηλ. ὡς ἔφορο, μετὰ ἀπ' αὐτόν, τὸ γιό του βασιλεῖα Ἀλέξιο 74, κ' ἔπειτα τὸν πρωτεύοντα τῆς γενιᾶς τους, καὶ αὐτό, ὅχι γιὰ νὰ ὀφελῆται τίποτε ἀπ' αὐτή, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν προστατεύῃ ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴ ἐπίδραση» ¹¹⁸.

110. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 695. Ἄλλὰ γιὰ ποιὸ Ρωμανὸ μιλᾷει; Πρόκειται γιὰ τὸ γηροκομεῖο τοῦ Μυρελαίου ποῦ ἰδρυσε ὁ Ρωμανὸς (α') ὁ Λεκαπηνὸς ἢ γιὰ τὸν ξενώνα ποῦ σύστησε ὁ Ρωμανὸς (γ') ὁ Ἀργυρὸς στὶς στοῆς τοῦ Δομνίνου; Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ P. Gautier, Le Typikon du Pantocrator, REB 32 (1974), σ. 112, ὁ 6, πρόκειται γιὰ τὸ ἴδρυμα τοῦ Ρωμανοῦ (α'), βλ. Συνέχεια Θεοφάνη, σ. 431.

111. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 697-99.

112. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 699.

113. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 698.

114. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἐκδ. Ἄ. Dimitr'evskij, σ. 663· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 396· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 241.

115. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 675· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 397-98.

116. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 693.

117. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 675-76· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 397-99.

118. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 700.

Ἐπὶ τὰ ἰδρύματα τοῦ Ἰωάννη (β') ἰδιαίτερα τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Παντοκράτορα, κρίθηκε πὺς ἀποτελεῖ (τὸ πῶς ζωντανὸ παράδειγμα ποῦ ἴσως ἔχει διασώσει ἢ ἱστορία σχετικὰ μὲ τὶς ἀνθρωπιστικὰς ἰδέας τῆς κοινωνίας τοῦ Βυζαντίου) ¹¹⁹.

Ἡ γυναίκα τοῦ αὐτοκράτορα, ἀγούστα Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας, ποῦ πολὺ, ὅπως εἶπαμε, συνέβαλε στὴν ἵδρυση τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα καὶ τῶν φιλανθρωπικῶν του παρατηρημάτων, πέθανε στὴ Βιθυνία, ἀφοῦ λίγο πρὶν πεθάνῃ ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ξένη ¹²⁰, στίς 13 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1134 ¹²¹.

119. Th. I. Uspensky, 'Ἡ ἐπίδραση τῶν Δυτικῶν καὶ τὸ συντηρητικὸ Βυζάντιο, VV 22 (1916), σ. 26 (ρωσικά). Πρβλ. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 580, ὁ. 283.

120. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1396· ἔκδ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantocrator=Kloster, σ. 42. ἔκδ. W. Hördner, σ. 230, στίχ. 24-5:

Θνήσκω δ' ἐπ' αὐτῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας
ἄποικος ἐκ τῆς Αὐσόνων βασιλίδος.

(Κατὰ Hördner: ἄποικος ἐκ γῆς Αὐσόνων βασιλίδος). Βλος αἰδίου αὐτοκρατορίας Εἰρήνης, παρὰ G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 51: καὶ ἐπ' αὐτῆς γενομένη τῆς τῶν Βιθυνῶν ἐπαρχίας, πρὸς ἃν ἐπόθει Παντοκράτορα Χριστὸν ἐξεδήμησε, Αὐτόθι, σ. 48: μνήμη τῆς αἰδίου καὶ μακρίας βασιλείας καὶ κτητορίας τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Εἰρήνης, τῆς διὰ τοῦ Θεοῦ σχήματος μετονομασθείσης Ξένης μοναχῆς. Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, μητροπ. πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀγιολόγιον, σ. 125· Ἐγκαίνια ναοῦ μονῆς Παντοκράτορος, παρὰ G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 47, καὶ παρὰ Σ. Εὐστρατιάδης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 478:

δομήτορα δὲ καὶ βασιλίσσαν Ξένην
ποθήσασαν ξένον σε καὶ ξένην, Λόγε,
κόσμου τε παντὸς καὶ πάσης φαντασίας
δειχθεῖσαν, ἦνπερ καὶ μετέστησας πάλοι,
συγκατάταξον τῷ χορῷ τῶν ἁγίων
ζῶνν παρασχῶν τὴν ἀγήρω καὶ τέλος·

Συναξάριον ἁγίας Σοφίας, ἔκδ. Delehaye, σ. 887-890.

121. Ἡ ἡμερομηνία τῆς 13ης τοῦ Αὐγούστου προκρίπτει ἀπ' τὸ Συναξάριον ΚΠόλεως (ἁγίας Σοφίας), ἔκδ. Delehaye, σ. 887, G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 48, Σ. Εὐστρατιάδης, Ἀγιολόγιον, σ. 125. Γιὰ τὸ ἔτος θανάτου ἔχομε τὰ ἐξῆς δεδομένα: Ἀποκλείονται μὲ βεβαιότητα τὰ προηγούμενα τοῦ 1133 ἔτη, γιατί ὁ Παρισινὸς ἑλληνικὸς κώδικας 243 μαρτυρεῖ πὺς ζοῦσε ἀκόμη στίς 2 τοῦ Αὐγούστου αὐτοῦ τοῦ ἔτους, βλ. Σπ. Λάμπρος, Ἐνθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, NE 7 (1910), σ. 132-33. Ὁ Κίναμος, σ. 14, ἀπ' τὴν ἄλλη μερὶά μᾶς πληροφορεῖ πὺς αὐτὴ πέθανε τότε ποῦ ὁ ἄντρας της ὀργάνωσε τὴν ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἐπανακατάληψη τῆς Κασταμόνας, τὴν ὅποια εἶχε καταλάβει ὁ ἐμίρης τῆς Μελιτηνῆς Ghâzi. Ἡ κατοχὴ αὐτῆς τῆς πόλης ἀπ' τοὺς Τούρκους χρονολογεῖται ἀπ' τὸ Μιχαὴλ τὸ Σύρο, τ. III, σ. 234, ἔκδ. Chabot, Paris 1905, τὸ 1445 (=Σεπτέμβριος 1133-

Ὁ νεκρός της μεταφέρθηκε σὴν ΚΠολη καὶ ἐνταφιάστηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα ¹²², ἔπου ἡ μνήμη της ὡς ἀγίας ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἄρχισε νὰ γιορτάζεται ¹²³.

Ὁ «σκηπτροκράτορας τῶν Αὐσόνων» Ἰωάννης (β') Κομνηνὸς ὁ Σ κ υ θ ο π ε ρ σ ὀ λ ε θ ρ ο ς ^{123a} καὶ μεγάλος καὶ ἀγαθὸς μονάρχης ποὺ ξεπέρασε «τὴν πατρικὴ εὐκλειαν» ¹²⁴ καὶ ποὺ ἀδὲν πρόλαβε νὰ καταθέσῃ στὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ τὴ χρυσὴ κανδήλα ποὺ εἶχε ἐτοιμάσει ¹²⁵, ἴσως γιὰτὶ ἀπὸ ἐπιβουλὴ τῶν Λατίνων δολοφονήθηκε, ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας, «αὐτὴ ποὺ δοξάστηκε γιὰτὶ δόξασε τὸ Χριστό» ¹²⁶, «τέσσερις ἄλκιμους καὶ μάχιμους γιουὸς καὶ τέσσερις κόσμιες θυγατέρες» ¹²⁷, τὸν Ἀλέξιον 74 (τὸν συμβασιλέα), τὴν Μαρίαν 75, τὸν Ἀνδρόνικον 76, τὴν Ἄνναν 77, τὸν Ἰσαάκιον 78, τὴν Θεοδώραν 79, τὴν Εὐδοκίαν 80 καὶ τὸν Μανουὴλ (α') 81 (τὸν ἔπειτα αὐτοκράτορα).

Κατέχομε σφραγίδες τοῦ Ἰωάννη (β') καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ πρώτη φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή: Ἰωάννη δεσπότη τῷ πορφυρογε(ν)ήτω ¹²⁸ καὶ ἡ δευτέρη τὴν ἐξῆς: Εἰρήνη ἡ εὐσεβεστάτη αὐγούστα ¹²⁹.

Αὐγουστο 1134). Εἴμαστε βέβαιοι πὼς πέθανε τὸν Αὐγουστο (13) τοῦ 1134, γιὰτὶ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς λίγο πῶ κατὰ γράφει πὼς τὸ Νοέμβρη τοῦ 1134 ὁ Mohammed, γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος Ghāzi, ἐγκατάλειψε τὴ Μελιτηνὴ, καθὼς ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰωάννου Μαρούδ τὸν φόβισε μὲ τὴν ἐπέλευση τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων, Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 237. Βλ. P. Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 247-48· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 11· G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10-11.

122. Βίος αὐδιμίου αὐτοκρατορίας Εἰρήνης, παρὰ G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 51: καὶ ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ κατετέθη ἡ ἐκ βάρων ἀνήγειρε. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 29.

123. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 120.

123a. Σπ. Λάμπρος, Ἐπὶ τρικλίνῳ, NE 8 (1911), ἀριθ. 111, σ. 127.

124. Σπ. Λάμπρος, Ἐπὶ εἰκονίσμασι, NE 8 (1911), ἀριθ. 318, σ. 173.

125. Σπ. Λάμπρος, Εἰς τὴν ἀποσταλεῖσαν πρὸς τὸν Χριστοῦ τάφον χρυσὴν κανδήλαν, NE 8 (1911), ἀριθ. 266, σ. 157.

126. Ἐγκαίνια νοοῦ μονῆς Παντοκράτορος, παρὰ G. Moravcsik, σ. 47, παρὰ Σ. Εὐστρατιάδῃ, Ἀγιολόγιον, σ. 478: δοξάσασαν δόξασον·

127. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1095 καὶ 1396· ἐκδ. G. Moravcsik, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 41-2· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 230, στίχ. 14-17, καὶ σ. 338, στίχ. 95-9.

128. Zacos - Veglery, ἀριθ. 104, σ. 93.

129. Zacos - Veglery, ἀριθ. 106, σ. 94-5. Οἱ ἐκδότες γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους προτιμοῦν, ἀπ' τὶς ὁμώνυμες συζύγους τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, τοῦ Ἰωάννη (β') καὶ τοῦ Μανουὴλ (α') 81, νὰ τὴν ἀποδώσῃ σὴν Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας. α) The high crown worn by the Empress is similar to the one worn by Eirene, wife of John II, in the mosaic of Hag-hia Sophia (Th. Whittemore, Mosaics, III, pl. XXIX). β) The family name of Doukaina is missing from the inscription. γ) The inscription Εἰρήνη ἡ εὐσεβεστάτη αὐγούστα is the same, word for word, as on the mosaic (Th. Whittemore, op. cit., p. 26).

35. Ἀνδρόνικος Κομνηνός

(γένν. 18. IX. 1091 - †1130/31)

Ὁ Ἀνδρόνικος¹ Κομνηνός, τεταρτογενής ἀλλὰ δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας², γεννήθηκε στὶς 18 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1091³.

Ἐλαβε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ θείου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 (1102/4)⁴.

Τὸ 1116 πῆρε μέρος στὴ μάχη ποῦ ἔδωσε ὁ πατέρας του Ἀλέξιος (α') 15 — τελευταία μάχη καὶ τελευταία νίκη ποῦ πέτυχε ὁ βασιλέας — ἐναντίον τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, κοντὰ στὸ Φιλομήλιο. Καθὼς ἦταν ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, ἔδειξε τότε τὴ γενναϊότητά του καὶ ἔκανε μιὰ τολμηρὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχτροῦ⁵.

Ἐνῶ οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦσαν καὶ ἐγκατέλειπαν τὰ πάντα, ὁ Ἀνδρόνικος τοὺς πῆρε ἀπὸ πίσω, σκοτώνοντας πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς, καὶ στὸ τέλος κα-

35. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἀνδρόνικου Δούκα. Τὸ ὄνομα (Ἀνδρόνικος) γιὰ πρώτη φορὰ εἰσέρχεται στὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν, χάρις στὸν ἀνωτέρω Ἀνδρόνικο Δούκα, πατέρα τῆς ἀγούστας Εἰρήνης Δούκαινας.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6· Ζωναράς, τ. III, σ. 739 καὶ 749· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης ἀγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375· Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, 249-50· Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονοδία, ἐκδ. A. Majuri, σ. 522· Στίχοι ἡρώοι, ἐκδ. A. Majuri, σ. 541, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 185· Μιχ. Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, ἐκδ. P. Gautier, Μονοδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον Κομνηνόν, σ. 84 καὶ 87· Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 177.

3. A. Kazdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ГИМ 53/147), σ. 234· Μηνὶ σεπτεμβρίῳ ιη', ἰνδικτικῶνος ιε' ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κῆρ Ἀνδρόνικος. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, DOP 25 (1971), σ. 248· P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 343.

4. Ζωναράς, τ. III, σ. 749· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, ἐνθ' ἄνωτ.· Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἐνθ' ἄνωτ.· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., ἐκδ. A. Majuri, σ. 521 καὶ 541, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 185· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 84· συνὴν δὲ καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Ἀνδρόνικος... Θεόδ. Σκουταριώτης, ἐνθ' ἄνωτ.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6. Ἀπ' αὐτὸ τὸ κείμενο τῆς Ἄννας 32, καθὼς αὐτὴ κάνει, ἀπὸ συγκρίνηση τῆς μνείας τοῦ ὀνόματός του, καὶ τὸ ἐπιθανάτιο ἐγκώμιό του Ἀνδρόνικου, εἶναι ποῦ παρασύρθηκε ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 177, καὶ φέρνει τὸν Ἀνδρόνικο πὼς πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο (α') 15.

τάφερε νά κυριεύσῃ καί αὐτὴ τῆ σκηνὴ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Malik-Schah (1107-1116) ⁶.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1118, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ παῖς ἀγαπημένος στὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της ⁷, πῆρε τὸ μέρος αὐτῆς τῆς τελευταίας καὶ τοῦ γαμβροῦ του Νικηφόρου Βρυέννιου στὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου καὶ τάχτηκε ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη 34 ⁸, ἀλλὰ ἔτυχε τῆς συγγνώμης τοῦ ἀνεξίκακου ἡγεμόνα καὶ παραμένει στὴν αὐλή, ὅπου ἔπαιξε ἕνα ρόλο ὄχι καὶ τόσο σημαντικὸ ⁹.

Τὸ 1122 ¹⁰, κατὰ τὴν ἐστρατεία τοῦ Ἰωάννη (β') 34 ἐναντίον τῶν Πετσενέγκων, ὁ Ἀνδρόνικος πῆρε μέρος, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἐγκωμισαστὴ του, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε στὰ βυζαντινὰ στρατεύματα τὴ νίκη, τὴ στιγμή ποὺ ἦσαν ἔτοιμα νὰ ὑποχωρήσουν.

Συγκέντρωσε τοὺς φυγάδες καὶ ἔβρισε κατὰ τῶν βαρβάρων «σὰν μιὰ καταϊγίδα», καὶ ἀπέβησε τὸ σηματοφόρο τῆς στρατιᾶς πὺς θὰ τοῦ κόψῃ τὸ κεφάλι, ἀν δὲ στήσῃ ἐπιδέξια τὸ δόρυ του μέχρι τῆς ὑποχώρησης τοῦ ἐχτροῦ, κ' ἔτσι πέτυχε τὴν ἀποφασιστικὴ νίκη ¹¹.

Τὸ 1129 ἐπίσης, πῆρε μέρος στὴν ἐστρατεία τοῦ Ἰωάννη (β') 34 ἐναντίον τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανου II (1114-1131), στὶς ὄχθες τοῦ Δούναβη, ὅπου ὁ Ἰωάννης κατήγαγε μιὰ περίλαμπρη νίκη ¹².

6. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονωδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον Κομνηνόν, σ. 84: τὴν τε σκηνὴν αὐτοῦ πᾶσαν ἐξήρπασε, καὶ πολλὸν φόνον ἐξεργασάμενος, ὑπέστρεψε νικηφόρος. Ἔχει λάθος ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 206, ποὺ ἀναφέρει τὸν «Κιλιδζιασθλάν» (=Kildj Arslan I 1092-1107), ὡς ἀντίπαλο τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ 1116.

7. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 205-6: ὁ φίλτατός μοι τῶν ἀδελφῶν ὁ πορφυρογέννητος Ἀνδρόνικος...

8. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 748. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17.

9. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17.

10. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 48-51.

11. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονωδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον Κομνηνόν, σ. 83-4.

12. Χωνιάτης, σ. 24-5. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 57-9· K. Jiretschek, Geschichte der Serben, τ. I, σ. 244, Gotha 1911· K. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 328. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἀνδρόνικου στὴν ἐστρατεία, Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodrômea», Μονωδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν, σ. 527, ἔκδ. A. Majuri.

Ὁ Ἀνδρόνικος πέθανε περί τὸ 1130/31¹³, σὲ κάποια περιοχή τῆς Μ Ἀσίας¹⁴, ἀπὸ μιᾶ ἀσθένεια ποῦ τοῦ ἔφερεν «περιοδικὰ τῶν πυρετῶν καμί-
νους καὶ βρασμούς τῆς καρδίας»¹⁵ καὶ ποῦ ἀρκετὸ καιρὸ τὸν βασάνισε καὶ στὸ
τέλος τὸν ἄφησε «πετσοὶ καὶ κόκκαλο», καθὼς ἦταν καὶ ἕνας ἄνθρωπος λιτο-
δίατος καὶ νηστευτῆς¹⁶.

Τὸ νεκρὸ του ἀπὸ κεῖ ποῦ πέθανε τὸν συνόδευσαν ὡς τὴν πρωτεύουσα ἡ
μητέρα του, ἡ πρῶνι αὐτοκρατορίσσα Εἰρήνη Δούκαινα, «αὐτὴ ἡ πολυπενθὴς
καὶ οἰκτρὴ νέα Νιόβη, νέα Ἰοκάστη, νέα Ἐκάβη, ποῦ μὲ τὴν εὐστάθειά της
καὶ τὴν κρατερὴ της σκέψη, ξεπέρασε ὅλες αὐτὰς τίς δυστυχημένους τοῦ μύθου

13. Ὁ E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 86, εἶχε τὴ γνώμη πὸς ὃ Ἀνδρό-
νικος πέθανε τὸ 1122, γιὰτὶ πίστευε πὸς ἡ Εἰρήνη Δούκαινα πέθανε στὶς 19 τοῦ Φλεβάρη
τοῦ 1123. Ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17, πρότεινε τὴ χρονολογία τοῦ 1129,
μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ἰωάννη (β') 34 κατὰ τῶν Οὐγγρων. Ἀλλὰ ὁ Θεόδωρος Πρόδρο-
μος, Στίχοι ἡρώοι εἰς τὴν βασιλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σε-
βαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς, σ. 541-42, ἐκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἐκδ. W. Höbrandner,
λέει πρὸς τὴν Εἰρήνην, πὸς πρῶτα ἔχασε τὸν ἄντρα της Ἀλέξιο (α') 15, ἔπειτα τὸ γαμβρὸ
της Νικηφόρο (Κατακαλῶν Εὐφορβηνό), μετὰ τὴ νύφη της Εἰρήνην, τὴ σύζυγο τοῦ Ἀνδρό-
νικου, καὶ τὸ γυῖο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ ἐγγονό της Ἀλέξιο 82, σὲ συνέχεια τὴν κόρη της
Εὐδοκία Κομνηνὴ 37, καὶ τέλος χάθηκαν κατὰ τὸν ἔδιο χρόνον δυὸ γιοί της, ὁ
Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Ἰσαάκιος 36, ὁ δεύτερος ζωντανὸς νεκρὸς στὰ βᾶθη τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ
πρῶτος, καθὼς «ἔφυγε γιὰ τὰ βαθιά σκοτάδια τοῦ Ἄδη». Σύμφωνα μὲ τὸ Μιχαὴλ τὸ Σύρο,
ἐκδ. Chabot, τ. III, σ. 230, ἡ συναμοσία τοῦ Ἰσαάκιου 36 κατὰ τοῦ Ἰωάννη (β') 34 ἐγι-
νε τὸ 1130. Καθὼς ἡ φυγὴ τοῦ Ἰσαάκιου 36 ὑπῆρξε, κατὰ τὴ βεβαίωση τοῦ Θεόδωρου Πρό-
δρομου, σύγχρονη μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου, δὲν εἰμαστε ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικότη-
τα, ἂν χρονολογήσουμε αὐτὸν ἐδῶ τὸ 1130/31, βλ. P. Gautier, L' obituaire du Panto-
crator, REB 27 (1969), σ. 249-50.

14. Ὁ νεκρὸς του μεταφέρθηκε πάνω σὲ πλοῖο ἀπ' τὴ μικρασιατικὴ ἀκτὴ, Θεόδωρος
Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονοῦδια εἰς τὸν πορφυρογέννητον... Ἀνδρόνικον,
σ. 523: Ἐπεραιούτο μὲν πρὸς τὴν μητέρα τὴν μεγαλόπολιν ὁ ἐμός καὶ μέγας σεβαστοκρά-
τωρ οὐκέτι μὲν ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τῆς πρῶνιης θρόνου καθιζήμενος... ἀλλὰ τινι ἐνεργημένῳ μικρῷ
κιβωτίῳ ὁ χρυσοῦς θησαυρός. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὰς καὶ Λόγοι, Μονοῦδια εἰς Ἀν-
δρόνικον, σ. 87: καὶ μάλιστα τοῦ σκήτους τεθέντος ἐπὶ τῆς νεῶς καὶ τοῦ βασιλέως ναυτικοῦ
προπομπεύοντος καὶ παραπέμποντος ἀπὸ τῆς περαιᾶς ἐπὶ τὴν βασιλίδα πόλιν τὸ σῶμα.

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονοῦδια εἰς τὸν πορφυρογέν-
νητον... Ἀνδρόνικον, σ. 523: ἐντεῦθεν αἱ περιοδικὰ τῶν πυρετῶν κάμνιοι καὶ οἱ περὶ τὴν
καρδίαν βρασμοὶ καὶ οἱ κάκιστ' ἀπολούμενοι ἐκείνοι ἡμιτριταῖοι...

16. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὰς καὶ Λόγοι, Μονοῦδια εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 85: Ὡ.
σαρκῶν τῆξις καὶ σύντηξις οὐδὲν εἰς τὸν τάφον κατανεγκουσῶν, πλὴν δέρματος καὶ ὀστέων!

καὶ τῆς προΐστορίας»¹⁷, καὶ ὁ γαμβρός του, ὁ ἀγαπημένος συμπολεμιστῆς του¹⁸ καὶ ἰσραεὺς Νικηφόρος Βρυέννιος.

Ἀπὸ κάποια μικρασιατικὴ ἀκτή ἡ μεγάλη βασίλισσα καὶ ὁ γαμβρός της, δορυφορώντας τὸ σκῆνωμα τοῦ πολύκλαυστου αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα, διαπεραιώθηκαν μαζὶ μ' αὐτὸ σ' ἓνα αὐτοκρατορικὸ πλοῖο καὶ ἔπλεον πρὸς τὴν ΚΠολη, ἐνῶ ὀλάκερος ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος προηγοῦνταν πρὸς τιμὴ τοῦ πλοίου τους¹⁹.

Ἄλλὰ τί κακὸ ἦταν αὐτὸ ποῦ συνέβαινε!

Ἦδη αὐτὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου τοῦ ἑνὸς ξαφνικὸς κυκλώνας τάραξε τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, συνοδευόμενος ἀπὸ ἓνα κατακλυσμὸ βροχῶν, σὰν ἡ φύση ὀλάκερη νὰ θρηνοῦσε καὶ νὰ πενθοῦσε μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸ χαμὸ του. Τὸ κακὸ ὅμως μεγάλωσε ἀπ' τὴν ὄρα ποῦ ἐπιβίβασαν τὸ σκῆνωμά του στὸ αὐτοκρατορικὸ πλοῖο. Τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἔγινε, γιὰ τὴν κατοχὴ τοῦ σώματός του, ἓνα εἶδος κρατεροῦ ἀγῶνα, μεταξὺ τῆς μητέρας τοῦ νεκροῦ καὶ αὐτοκρατορίσσας καὶ τῶν ἀγαλνίστων στοιχείων τῆς φύσης, ποῦ σ' αὐτόν, ἐνῶ ἡ αὐτοκρατορίσσα διεκδικοῦσε τὸ σῶμα γιὰ νὰ τὸ ἀποθέσῃ στὸ αὐτοκρατορικὸ κειμητήρι, τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης ἀγωνίζονταν νὰ τὸ ἀρπάξουν, γιὰ νὰ τιμηθοῦν μὲ τὴν ταφὴ τοῦ σεβαστοκράτορα.

Ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, λὲς καὶ φιλονικοῦσαν μεταξὺ τους γιὰ νὰ ἀποχτήσουν τὸ νεκρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου, ἀλλὰ στὸ τέλος ἡ αὐτοκρατορικὴ του μητέρα θριάμβευσε καὶ τὸ πλοῖο ἔφτασε στὴν πρωτεύουσα καὶ ὁ σεπτὸς νεκρὸς του μέσα στὰ κλάματα καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς τοῦ ἄπειρου πλήθους μεταφέρθηκε στὴν ξηρά»²⁰.

Ἡ κηδεῖα του ἦταν μεγαλοπρεπὴς καὶ πάνδημη. «Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορικῆς πόλης συνόδευσαν τὸ λείψανό του ποῦ τὸ κρατοῦσαν οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ νεκροῦ, οἱ γιοὶ τῆς Ἄννας 32, τῆς Μαρίας 33 καὶ τοῦ Ἰωάννη (β') 34.

Τὰ μεγάλα σώματα τοῦ Κράτους, ἡ σύγκλητος, ὁ κληρὸς, ὁ στρατός»²¹,

17. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Στίχοι ἠρώοι εἰς τὴν Βιζάντιον Δουκναίων ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς, σ. 543, στίχ. 69-73, ἐκδ. A. Majuri, καὶ σ. 187, ἐκδ. W. Hörandner.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6.

19. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὰς καὶ Λόγοι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 87.

20. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὰς καὶ Λόγοι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 87-88. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονοδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 523-24.

21. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονοδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 524: Προῆγον μὲν ὁ πολλὸς ἐκεῖνος ὁ λαός, ὅσοι τε τὸ μέγα βῆμα καὶ ἔσοι τὴν σύγκλητον ἀποπληροῦσι βουλὴν, καὶ ὀπόσον στρατιωτικὸν καὶ φιλόμαχον.

περικύκλωναν τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὴν πένθιμη ἐκφορά, τὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη (β') 34, τὴ μητέρα του βασιλίσα Εἰρήνη καὶ τὶς ἀδελφές του ²², τὴν Ἄννα 32, τὴ Μαρία 33 καὶ τὴ Θεοδώρα 38 ²³, ποὺ ἔκλαιγαν τὸν ἀγαπημένο τους ἀδελφὸ, ὅπως «οἱ Ἡλιάδες, τῶν ὁποίων τὰ δάκρυα μεταμορφώθηκαν σὲ κόκκους ἡλέκτρου, ἔκλαιγαν τὸ Φαέθωνα, τὸ γιὸ τοῦ Ἡλίου» ²⁴.

Θὰ τάφηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ, ποὺ ἦταν θαμμένος ὁ πατέρας του ²⁵ καὶ ποὺ βρισκόταν δίπλα ἀκριβῶς ἀπὸ κείνο τῆς Κεχαριτωμένης, ὅπου κατοικοῦσε ἡ μητέρα του καὶ σύχναζαν οἱ ἀδελφές του ²⁶.

Ὁ Ἄνδρόνικος Κομνηνὸς παντρεύτηκε ²⁷ περὶ τὸ 1107/9 ²⁸ τὴν Εἰρήνην ²⁹, πιθανὸν μιὰ Ρωσίδα πριγκίπισσα, κόρη τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Premysl Vo-

22. Ὁ Ψευδο-Κωδικός, *Scriptores Const/narum*, ἐκδ. Th. Preger, τ. II, σ. 181, κάνει μνεία τῆς παρουσίας βασιλικῶν κυριῶν ποὺ ἐπέστρεψαν μετὰ τὴν κηδεία στὰ ἀνάκτορα. Μιχαὴλ Ἰταλικός, *Ἐπιστολές καὶ Λόγοι*, 9ῃ ἀνωτ., σ. 88.

23. Ἄπ' τοὺς ἀδελφούς του ὁ Ἰσαάκιος 36 εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ ἔδαφος τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀπ' τὶς ἀδελφές ἡ Εὐδοκία 37 εἶχε ἤδη πεθάνει.

24. Μιχαὴλ Ἰταλικός, *Ἐπιστολές καὶ Λόγοι*, 9ῃ ἀνωτ., σ. 88. Βλ. καὶ Ἰωάννην Τζέτζην, *Χιλιάδες*, ἐκδ. Leone, σ. 141, γιὰ τὰ δάκρυα τῶν Ἡλιαδῶν.

25. Βλ. Ἀλέξιον (α') Κομνηνὸν 15, ὁ. 144.

26. Ἡ ἀνέγερση τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα δὲν εἶχε ἀκόμη κατὰ τὸ θάνατό του συντελεσθῆ. Ἡ Εἰρήνη Δούκαινα ἐξάλλου θὰ ἤθελε νὰ εἶχε κοντά της τὸ νεκρὸ τοῦ πιδ ἀγαπημένου ἀπ' τοὺς γιούς της, καὶ καθὼς δὲ μπορούσε νὰ τὸν θάψῃ στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης — τὸ Τυπικὸ αὐτῆς τῆς μονῆς ἀπαγόρευε ὄχι μόνο τὴν ταφὴ ἀνδρῶν, ἔστω καὶ ἀν ἀνήκαν στὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ταφὴ πριγκιπισσῶν τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, οἱ ὁποῖες δὲν εἶχαν περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα· *Τυπικὸν Κεχαριτωμένης*, PG 127, στ. 1101· MM 5 (1887), σ. 379-80 — θὰ τὸν ἔθαψε στὴ γειτονικὴ ἀνδρῶα μονὴ τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ.

27. Θεόδωρος Πρόδρομος, *Anecdota Prodromea*, Μονωδία εἰς Ἄνδρόνικον, σ. 522· τοῦ αὐτοῦ, *Στίχοι ἡρῶσι*, σ. 541, ἐκδ. A. Majuri, σ. 186, ἐκδ. W. Hörandner· Μιχαὴλ Ἰταλικός, *Ἐπιστολές καὶ Λόγοι*, Μονωδία εἰς Ἄνδρόνικον, σ. 85.

28. Κατὰ συμπέρασμα ἀπ' τὸ ἔτος τῆς γέννησής του (1091) καὶ ἀπ' τὶς τότε συνήθειες· ἡ S. De Jongh, σ. 41-2, τοποθετεῖ τὸ γάμο του περὶ τὸ 1114-1116, γιὰτὶ λαθημασμένα φρονεῖ πὼς γεννήθηκε στὶς 15 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1098.

29. *Τυπικὸν Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας*, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 376· τῆς περιποθῆτου νόμφης τῆς βασιλείας μου, τῆς σεβαστοκρατορίας κυρῆς Εἰρήνης,

Iodar³⁰, πού με τὴν εἰσοδὸ τῆς στὸν αὐτοκρατορικὸ γυναικωνίτη πῆρε αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Γι' αὐτὴ τὴν ὑπαρξὴ δὲ ξέρομε σχεδὸν τίποτε. Ἔνας ποιητὴς μόνον μᾶς λέει «πὼς ἦταν ἀπ' τὶς πιὸ ὁμορφες πιὸ ὁμορφὴ καὶ πὼς κανεὶς δὲν ὑπῆρξε πού νὰ μὴ μακαρίσῃ τὸν Ἀνδρόνικο πού ἐνώθηκε με μιὰ τέτοια γυναικίκα»³¹.

Αὐτὴ πέθανε λίγα χρόνια μετὰ τὸν Ἀλέξιο (α') 15,³² ἴσως κατὰ τὸ 1122³³. Ἡ μόνη εὐτυχία τῆς ζωῆς τῆς ὑπῆρξε πού δὲν πρόλαβε νὰ θρηνησῇ νεκρὸ τὸν ἄντρα τῆς, ἀλλὰ αὐτὴ θρηνηθῆκε ἀπ' αὐτόν³⁴.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, καθὼς ἀνῆκε στὸν κύκλο τῆς μητέρας τοῦ Εἰρήνης Δούκαινας³⁵, ἀξιώθηκε ἰδιαιτέρων ἐγκωμίων ἐκ μέρους ἐκείνων πού τὸν ἀποτελοῦσαν.

Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἄννα Κομνηνῆ 32 μᾶς κάνει αὐτὴ ἐδῶ τὴ σύντομη σκιαγραφία τοῦ, τὴν ὁποία συνοδεύει με τὶς κραυγὰς τοῦ πόνου τῆς γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ.

30. Τὸ Ὀ ρ ο ν ι κ ὸ ν τοῦ Νέστορα (Chronique de Nestor), ἔκδ. Léger, σ. 220 (βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 201), μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἦδη, τὸ 1104, ὁ Ἀλέξιος (α') 15 διαπραγματεύτηκε τὸ συνοικεῖο ἐνδὸς ἀπ' τοὺς γιούς του με τὴν κόρη τοῦ Volodar, γιου τοῦ Rostislav καὶ ἡγεμόνα τοῦ Premysl. Δὲ ξέρομε ὅμως με ἀπόλυτη βεβαιότητα, ἐν αὐτῇ πού στὸ Τυπικὸ τῆς Κεχαριτωμένης ἐμφανίζεται με τὸ ὄνομα Εἰρήνη ὡς γυναικίκα τοῦ Ἀνδρόνικου, ἦταν ἡ κόρη τοῦ Volodar. Ὁ Β. Leib, «Rome, Kiev et Byzance à la fin du XIe siècle», Paris 1924, σ. 176, δέχεται τὸ γάμο ὡς τετελεσμένο: En 1104, il donna à l' un de ses fils une princesse russe. Τὸ ἴδιο ἀποδέχεται καὶ ἡ G. Buckler, Anna Comnena, σ. 115. Πὼς τὸ Χρονικὸ τοῦ Νέστορα ἀναφέρεται στὸ δευτερότοκο γιὸ τοῦ Ἀλέξiou (α') 15, τὸν Ἀνδρόνικο, δὲ πρέπει νὰ μᾶς μεῖνῃ ἀμφιβολία, γιὰτὶ ὁ πρωτότοκος γιὸς του καὶ συμβασιλεύς Ἰωάννης 34 ἦταν μνηστευμένος με τὴν Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας ἦδη ἀπ' τὸ 1095 καὶ ὁ τρίτοτοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιος 36 ἦταν τὸ 1104 μόλις 11 χρονῶ, ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν 13 χρονῶ.

31. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodrômea», Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 522: καλὴν εὐτύχησας καὶ καλῶν καλλίστην δαμαρτίδα, καὶ οὐδεὶς δεσ οὐκ ἐμακαρίσε σε τῆς συζυγίας,

32. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodrômea», Στίχοι ἡρώδι εἰς τὴν βασιλίσα-σαν Εἰρήνην Δούκαιναν, σ. 541, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἔκδ. W. Hörandner· βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 13, καθὼς καὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 19' τοῦ αὐτοῦ, Μονωδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἀνδρόνικον, σ. 522: ἀλλὰ ταχὺ (ἡ Εἰρήνη τοῦ Ἀνδρόνικου) τὸν βίον μετήλλαξε· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 85.

33. S. De Jongh, σ. 42 : vers 1122?

34. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 522.

35. Ζωναράς, τ. III, σ. 748· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἀνωτ., Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 86: Ἀστὴρ γὰρ ἦν ἐκεῖνος περιφανέστατος καὶ πᾶσι μὲν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀμφὶ μητέρα καὶ βασιλίδα.

«Έφτασε άκριβώς, γράφει, στην περίοδο την πιο γλυκιά της ζωής του και έδειχνε στον πόλεμο μια τόλμη γεμάτη σύνεση, ένα χέρι επιδέξιο και μια περίσσια σοφία· έφυγε πρόωρα άπ' τή ζωή, όταν κανείς δέν τό περίμενε, μής άφησε και χάρηκε.

«Ω νεότητά και άνθος τής ηλικίας και πηδήματα πάνω σ' άλογα έλαφρά, πού πήγατε; 'Ο πόνος πού αισθάνομαι με πιέζει νά θρηνώ πάνω του, αλλά ό νόμος τής ιστορίας με έμποδίζει άπ' αυτό. Μπορεί όμως κανείς νά εκπλήσσει-ται πώς σήμερα, αντίθετα άπό ό,τι γινόταν άλλοτε, κανένα πρόσωπο δέ μετα-μερφώνεται σέ πέτρα ή σέ πουλί ή σέ δέντρο ή σέ κάτι άψυχο κάτω άπ' τά χτυπήματα τών μεγάλων θλίψεων, και δέν αλλάζει έτσι τή φύση του, είτε μύθος είναι αυτό είτε πραγματικότητα. Ίσως θά ήταν προτιμότερο νά αλλάξει κανείς τή φύση του σέ κάτι τό άψυχο, παρά τόσο δυνατά νά αισθάνεται τό άλγος. Κι άν αυτό συνέβαινε, χωρίς άμφιβολία, πέτρα θά με έκαναν νά γίνω, τά κακά πού με βρήκαν»³⁶.

‘Ο Μιχαήλ ό Ίταλικός, άλλο μέλος του κύκλου τής Ειρήνης Δούκαινας, δέν ύστερεί άπ' τήν Άννα 32 σέ έξαρση τής προσωπικότητάς του, στή μονω-δία πού τού άφιέρωσε.

«Ένας σοφός, γράφει, παρομοίασε τό στρατό με ένα ζωο πού έχει ένα κεφάλι, πόδια, χέρια, και τό πιο σπουδαίο, μια καρδιά. Άν ό δικός μας στρα-τός είχε μια καρδιά, αυτή ή καρδιά ήταν ό Άνδρόνικος· γιατί όλάνερος ήταν ένα ζωντανό πηδύμα και δρυμημα και τόλμημα και κίνημα.

Μετά τό χαμό του, ή στρατιά έμεινε νεκρή, χωρίς καρδιά. Ω τύχη, ποιό δόρυ κομμάτιασες, ποιό ξίφος έσπασες! Στενάξατε μάχες και πόλεμοι, πού δέ θά έχετε τόν ένθουσιώδη στρατιώτη, τό γενναίο και συνετό στρατηγό, τό ζωντανό άγαλμα του Άρη... Στρατιώτες και ίππείς κλαύσατε τόν σιδερένιο ήρωα.

Ένώ προερχόταν άπ' τήν αυτοκρατορική γενιά πού ήταν και ή πρώτη του Κράτους και κατείχε ύψιστο άξίωμα, δέν είχε καμιά περηφάνεια. Στολι-ζόταν άπό όλες τις άρετές, αλλά προπάντων άπ' τήν πραότητα και τήν ταπει-νωση. Ήταν λιτοδίατος και λιπόσαρκος και ζούσε σάν τους άσκητές τών έρή-μων τής Παλαιστίνης και τής Αιγύπτου. Ψωμί και λαχανικά βουτηγμένα στην άλμη ήταν τό φαί του, νερό ήταν τό ποτό του, ένα μαύρο ρούχο σάν τών μονα-χών ήταν τό φόρεμά του.

Ω ιερό μοναστήρι πού σ' αυτό, σάν φιλόσοφος, άγαπούσε νά άποσύρεται. Ήταν παντρεμένος, αλλά εκείνος πιο πολύ ήταν άφοσιωμένος στο Θεό, κι

ἀπὸ τότε πού χήρεψε, δλάκερος στὸ Θεὸ ἀφιερώθηκε. Ἀστέρι ἦταν ἐκεῖνος λαμπρὸ γιὰ ὄλους, ἀλλὰ ἰδιαιτέρως γιὰ τὸν κύκλο τῆς μητέρας του αὐτοκρατορίσας Εἰρήνης»³⁷.

Ἔνας τρίτος ὑμνητής, ὁ σοφώτατος ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος πού μαζί μὲ τὸν Μιχαὴλ Ἰταλικὸν ἀποτελοῦσαν «μια ψυχὴ σὲ δύο σώματα»³⁸, στὶς δυὸ μονωδίες του πού ἀφιέρωσε στὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου, μιὰ πεζὴ καὶ μιὰ ἔμμετρη³⁹, μᾶς ἀπαριθμεῖ στὴν ἀρχὴ τὶς θλίψεις πού δοκίμασε ὁ σεβαστοκράτορας στὴ ζωὴ του.

«Γενήθηκε, γράφει, ἀπὸ πατέρα αὐτοκράτορα, αὐτὸν σωτήρα τῶν Ρωμαίων» (=Ἑλλήνων) Ἀλέξιο (α') 15, πού «ὑπῆρξε ἀπὸ ὄλους τοὺς αὐτοκράτορες ὁ πιὸ πολεμικὸς καὶ συγχρόνως ὁ πιὸ εἰρηνικὸς, καὶ πού μαζί μὲ τὴ ζωὴ ἀπόθεσε καὶ τὴ βασιλεία, κι αὐτὸ ἀπ' τὰ ἄλλα δυστυχήματα τοῦ Ἀνδρόνικου ἦταν γι' αὐτὸν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ ἥμισυ τῶν ἀτυχιῶν πού ἐπρόκειτο νὰ ἔχη στὴ ζωὴ του»⁴⁰.

Γενήθηκε ἀπὸ βασίλισσα μητέρα, τὴν πολυβασανισμένη Εἰρήνη, πού εἶδε τόσοις θανάτους προσφιλῶν της⁴¹.

Δεύτερη θλίψη δοκίμασε ὁ Ἀνδρόνικος «πού ἔχασε τὴ ζηλευτὴ καὶ πανέμορφη γυναίκα του Εἰρήνη, πού ὡς παρηγοριὰ τοῦ ἄφησε τὸ γιὸ του Ἀλέξιο 82, ἕνα χαριτωμένο ἀγοράκι, πού ἦταν γι' αὐτὸν μιὰ πηγὴ χαρᾶς στὴ ζωὴ, ἀλλὰ κι αὐτὴ, μὲ τὴν παρεμβολὴ λὲς τοῦ δαίμονα, μεταβλήθηκε σὲ πηγὴ θλίψης, καθὼς ὁ Χάρος ἄρπαξε τὸ παιδάκι μέσα στὸν ἀνθὸ τῆς ἡλικίας του»⁴².

Βεβαιώνει κι ὁ Πρόδρομος πὼς μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου, «ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἔχασε τὸ γενναῖο στρατιώτη, ἡ σύγκλητος τὸν συνετὸ

37. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 84-6.

38. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἄνωτ., Πρὸς τὸν Πρόδρομον, σ. 59-60· R. Browning, Unpublished Correspondence between Michael Italicus archbishop of Philippopolis, and Theodore Prodrome, Byzantino-Bulgarica 1 (1962), σ. 283. ἢ ὅλη ἀλληλογραφία, αὐτόθι, σ. 283-94.

39. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 521-28, Τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἡρώοι εἰς Εἰρήνην Δουκαινίαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς (Ἀνδρόνικου), σ. 544-44ς ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 185-88, ἔκδ. W. Hörandner.

40. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 522· Τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἡρώοι εἰς Εἰρήνην, σ. 541, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἔκδ. W. Hörandner.

41. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 522· Στίχοι ἡρώοι, σ. 541-42, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186-87, ἔκδ. W. Hörandner.

42. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 522-23· Στίχοι ἡρώοι, σ. 541, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἔκδ. W. Hörandner.

σύμβουλό της, ὁ καιρὸς τοῦ πολέμου τὸν ἀνδρεῖο πολεμιστὴ ἀλλὰ καὶ ὁ καιρὸς τῆς εἰρήνης τὸν συναρμοστὴ καὶ συμβιβαστὴ, ἡ Ἐκκλησία τὸ φιλόθεο ὄπαδό της καὶ ὁ αὐτοκράτορας καὶ βασιλέας ἔχασε πρῶτα τὸν ἀδελφὸ, δεῦτερο τὸ στρατιώτη, τρίτον τὸν καλύτερο σύμβουλό του»⁴³.

Ἐξάιρει κι ὁ Πρόδρομος τὶς ἄλλες ἀρετὲς τοῦ νεκροῦ, τὶς φῆμες τῶν ἀντραγαθημάτων ποὺ ἄφησε καὶ τὶς νίκες του κατὰ τῶν βαρβάρων⁴⁴, τὴ συμμετοχὴ του στὸν πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ πατέρα του (1116), καθὼς καὶ στοὺς πολέμους τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη (β') 34 ἐναντίον τῶν Πετсенέγκων (1122) καὶ τῶν Οὐγγρων (1128).

Ἐδειξε σ' αὐτοὺς τοὺς πολέμους μεγάλη τόλμη, ἐπιδέξιο χέρι καὶ γενναῖο φρόνημα, ἔτσι ποὺ ὅλοι νὰ λένε πὼς τὰ κατορθώματά του θύμιζαν τοὺς ἀγῶνες τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων κατὰ τῶν Τρώων καὶ κείνους τοῦ Θεμιστοκλή καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου κατὰ τῶν Περσῶν⁴⁵.

Καθὼς ἦταν, λέει, ἀγλυκὸς στὴ γλώσσα ὅταν μιλοῦσε καὶ πρᾶος ὅταν ἄκουγε νὰ τοῦ μιλοῦν οἱ ἄλλοι»⁴⁶, εἶχε γίνει πολὺ λαοφιλῆς⁴⁷, ἔτσι ποὺ κι αὐτοὶ οἱ βάρβαροι ποὺ εἶχε ὑποτάξει νὰ τὸν θρηγήσουν, ὅταν πέθανε⁴⁸.

Ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου του, «σὰν ἕνας σεισμὸς, συγκλόνησε τὶς καρδιὰς ὅλων καὶ τοὺς ἔφερε σὲ μιὰ πολὺ σκυθρωπὴ κατῆφεια»⁴⁹. Ἀκόμη καὶ τὸ ἄλογό του, καθὼς τὸ ἔφεραν καὶ βιάδιζε στὴν κηδεῖα του, «δὲν ἔμεινε ἀδάκρυτο καὶ ἀναίσθητο ἀπ' τὸ κακὸ· εἶχε κάτω τὸ κεφάλι του, καὶ καθὼς δὲν αἰσθανόταν πάνω του τὸν ἀγαπημένο του ἀναβάτη, χρεμέτιζε οἰκτρὰ καὶ γοερά»⁵⁰.

Ὁ Ἄνδρόνικος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴ γυναίκα του Εἰρήνη τὸ πιὸ λίγο δυὸ γιούς, τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν 82 καὶ τὸν Ἰωάννην Δούκιαν 83.

Κατέχομε τὴ σφραγίδα τοῦ Ἄνδρόνικου μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή: Κύριε, βεῖθε Ἄνδρονίκῳ σεβαστοκράτορι τῷ πορφυρογεννήτῳ⁵¹.

43. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 526· Στίχοι ἠρῶοι, σ. 542, ἔκδ. Α. Majuri, καὶ σ. 186-87, ἔκδ. W. Hörandner.

44. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 526· Στίχοι ἠρῶοι, σ. 542-43, ἔκδ. Α. Majuri, καὶ σ. 187, ἔκδ. W. Hörandner.

45. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 527.

46. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 523: οἷος ἐκαίνοσ καὶ εἰπεῖν ἠδὺς καὶ ἀκοῦσαι πρᾶύς,...

47. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 524.

48. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 525.

49. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 526.

50. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδία, σ. 524-25.

51. Zacos - Vegliery, ἀριθ. 2718, σ. 1510-11. Οἱ ἐκδότες γιὰ λόγους ὕφους καὶ ἐπιγραφικῆς προτιμοῦν νὰ ἀποδώσουν τὴ σφραγίδα στὸν Ἄνδρόνικο, τὸ γιὰ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, καὶ ἔχι στὸν Ἄνδρόνικο 76, τὸ γιὰ τοῦ Ἰωάννη (β') 34.

36. Ἰσαάκιος Κομνηνός

(γένν. 16. I. 1093 - ἴλιγο μετὰ τὸ 1152)

Ὁ Ἰσαάκιος¹ Κομνηνός, πεμπτογενής ἀλλὰ τριτότοκος γιὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας², γεννήθηκε μέρα Κυριακῆ, τρεῖς ἢ ὦρα τὸ ἀπόγευμα, στίς 16 τοῦ Γενάρη τοῦ 1093³.

Ἔλαβε ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο (α') μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ (1104), συζύγου τῆς θείας του Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13, τὸν τίτλο τοῦ **κ α ἰ σ α ρ α**⁴.

Τὸν Αὐγουστο τοῦ 1118 κατὰ τὴ διαμάχῃ τῆς Ἄνας 32 καὶ τοῦ Ἰωάννη (β') 34 γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, ὁ Ἰσαάκιος τάχτηκε μὲ τὸ μέρος τοῦ ἀδελφοῦ του⁵. Ἀπ' αὐτὸ ὁ Ἰωάννης (β') 34 μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του (15. VIII. 1118) τὸν προήγαγε σὲ **σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α**⁶ — τίτλο πού ἦδη

36. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739 καὶ 749· Κίναμος, σ. 32· Χωνιάτης, σ. 10, 13, 42· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1068 - 69· ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 107-12. ἔκδ. A. Majuri, Anecdota Prodrômea, σ. 542· ἔκδ. W. Hördner, σ. 186, 391-93, 396-98· Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάβα MB 7 (1894), σ. 177· Τυπικὸν Κομοσωτείας, σ. 19 (§1).

3. Ὁ A. Kăzdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓNM 53/147), σ. 234, παραθέτει τὸ ἐξῆς κείμενο ἀπ' τὸ χειρόγραφο τῆς Μόσχας: Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἡμέρα α' ὦρα τῆς νυκτὸς ε', Ἰνδικτιῶνος α' ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κύρ Ἰ[σαάκιος]. Ἀλλὰ ὁ P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248, διορθώνει ὡς ἐξῆς: μηνὶ Ἰανουαρίῳ ις', ἡμέρα α', ὦρα τῆς νυκτὸς ε', Ἰνδικτιῶνος α', ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κύρ Ἰσ(σαάκιος). Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ P. Schreiner εἶναι ἀκριβέστερη ἀπὸ καίην τοῦ A. Kăzdan.

4. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 749· ὁ Χωνιάτης, σ. 13, λέει πὸς ὁ Ἰσαάκιος τιτλοφορήθηκε **σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α** ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο (α') 15, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἀνακριβές, γιὰτι μὲ τὸν τίτλο τοῦ **κ α ἰ σ α ρ α** τὸν βλέπομε νὰ ἀναφέρεται καὶ στὸ Τυπικὸ τῆς Κεχαριτωμένης τῆς μητέρας του Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375, πού ἐκδόθηκε τὸ 1116.

5. Χωνιάτης, σ. 10: κοινοῦται (ὁ Ἰωάννης 34) τὸ ποιητέον τοῖς ἐκ τῆς συγγενείας ἐκείνῳ φίλα φρονούσιν, ὧν τὰ κράτιστα ἦν ὁ ἀδελφὸς Ἰσαάκιος. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 748: προσέκειτο δ' αὐτῷ (τῷ Ἰωάννῃ 34) καὶ τῶν ἀδελφῶν ὁ νεώτερος.

6. Χωνιάτης, σ. 13: ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ γένους καὶ οὐκείωσσεως αὐτῷ προσεγγίζουσι κατὰ τὸ ἀνάλογον αὐτοῖς προσφερόμενος (ὁ Ἰωάννης β' 34) ἀρμοδίους ἐκάστω ἀπένευε τιμάς. Τότε καθὼς φαίνεται τιτλοφορήθηκε ὁ Ἰσαάκιος **σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α**ς· αὐτόθι, σ. 42: ὁ σεβαστοκρατορῶν κασίγητος Ἰσαάκιος· Θεόδωρος Πρόδρομος, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 110: Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν.

κατείχε ὁ ἀδελφός του Ἀνδρόνικος 35 — τοῦ ἔδειχνε ὅλη τὴν ἀγάπη του καὶ τὸν εἶχε συγκάθεδρο καὶ ὁμοτράπεζο 7.

Ἡ ἀγάπη καὶ συνεργασία τῶν δυὸ ἀδελφῶν διήρκεσε γιὰ ἀρκετὰ χρόνια, ὅταν τὸ 1130, ὁ Ἰσαάκιος, ἕνας ἄντρας, ψηλός, μεγαλόπρεπος καὶ τολμηρός 8, καθὼς τὸν ἔτρωγε ἡ ἐπιθυμία νὰ περιβληθῇ τὸ στέμμα 9, ἢ ὅπως λέει ἕνας ἄλλος, καθὼς ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴ βασιλεία 10, ὀργάνωσε σὲ συνεργασία μὲ μερικοὺς ἀξιωματοῦχος τοῦ Κράτους μιὰ συνωμοσία ποὺ ἀπόβλεπε στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου.

Ὁ Ἰωάννης (β') 34 εἶχε τότε ἀναχωρήσει γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους καὶ χρειάστηκε νὰ χτίσῃ μιὰ πόλη σὲ π α ρ α λ ί α, ὅπως μᾶς λέει ὁ Μιχαὴλ ὁ Σύρος 11, ἴσως στὶς ὄχθες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ ποὺ ἀναφέρουν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ 12.

Τὴ στιγμὴ ποὺ ἦταν ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Τούρκων, ἡ συνωμοσία τοῦ Ἰσαάκιου ἀποκαλύφθηκε. Ὁ αὐτοκράτορας ἀναγκάστηκε νὰ ἀναβάλλῃ τίς ἐπιχειρήσεις γιὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴ σοβαρὴ αὐτὴ ὑπόθεση καὶ νὰ συλλάβῃ τοὺς συνωμότες, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ὁ ἀδελφός του κατάφερε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ πάῃ στὸν ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Gümüshtegin Ghâzi 13 ποὺ τὸν δέχτηκε μὲ τιμὲς καὶ τὸν ἔστειλε στὸ δ ο υ κ α τῆς Τραπεζοῦντας Κωνσταντινο Γαβρᾶ 14, γιὸ ἡ ἀνεψιὸ τοῦ γνωστοῦ μας Θεόδωρου Γαβρᾶ 15, ποὺ ἀπ' τὸ

7. Χωνιάτης, σ. 13: τῷ γε μὴν Ἰσαακίῳ τῷ κασιγνήτῳ προσετηχῶς συμφυῆς καὶ ὁμόπνοους ἐδείκνυτο, καὶ ὡς φιλοῦντι μὲν ὑπὲρ ἅπαντας, μάλιστα δ' ὡς τὰ πάντα ἢ τὰ πλεῖω εἰσενέγκαντι πρὸς τὴν ἐπιβασιν τῆς ἀρχῆς· τοῦτον γὰρ καθισταμένης ἔτι τῆς βασιλείας καθέδρας τε καὶ τραπέζης ἐξ Ἰσου κοινῶν παρελάμβανε, καὶ μετεδίδου τῆς ἀναρρήσεως, ὅποια ἐπιπρεπῆς τῷ τοῦ σεβαστοκράτορος ἀξιώματι,...

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον, σ. 114· Χωνιάτης, σ. 43.

9. Χωνιάτης, σ. 363.

10. Κίναμος, σ. 53-4.

11. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, ἔκδ. Budge, τ. I, σ. 255.

12. Χωνιάτης, σ. 28 καὶ 49· Κίναμος, σ. 15 καὶ 38.

13. Γιὰ τὸν ἐμίρη, βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὁ. 10.

14. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, τ. I, σ. 255.

15. Κατὰ τὸν F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 37, ὁ. 1, ποὺ μαζὶ του συμφωνεῖ καὶ ὁ B. Leib, Anne Comnene, Alexiade, τ. III, σ. 114, ὁ. 1, ὁ Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς ἦταν χωρὶς ἀμφιβολία γιὸς τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ· κατὰ τὸν Τραπεζοῦντος (εἶτα Ἀθηνῶν) Χρῦσανθον, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 55, ἦταν ἀνεψιός του· αὐτὸς ὁ τελευταῖος στήριζεται εἰς VV 12 (1905), σ. 136-37, καὶ εἰς τὸν Ἰω. Μηλιόπουλον, Τραπεζουντακὰ Ἀρχαιολογίματα, σ. 71, σημ.

1126 είχε αποστατήσει και κυβερνούσε την Τραπεζούντα ως ανεξάρτητο τιμάριο¹⁶.

Ο αυτοκράτορας γύρισε τότε στην ΚΠολη και τιμώρησε με έξορία εκείνους που είχαν λάβει μέρος στην έναντίον του συνωμοσία¹⁷.

Ο Ίσαάκιος φεύγοντας απ' την Τραπεζούντα, γύριζε π λ ά ν η τ α ς στην Ανατολή¹⁸. Από δυο Βυζαντινούς, τόν ιστορικό Νικήτα Χωνιάτη και τόν αυλικό ποιητή Θεόδωρο Πρόδρομο, καθώς και απ' τὸ χρονογράφο Μιχαήλ τὸ Σύρο, Ιακωβίτη πατριάρχη τῆς Ἀντιόχειας (1166-1199), πὸ γνῶριζε ἐκτὸς ἀπ' τὰ συριακά, ἄρμενικά, ἀραβικά καὶ τὰ ἑλληνικά¹⁹, μποροῦμε κατὰ κάποιον τρόπο νὰ προσδιορίσωμε τὸ ρόλο πὸ ἐπαιξε ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ἄ τ ο ρ α ς κατὰ τὴν έξορία του.

Στὴ Μ. Ἀσία, ὅπως στὴ Συρία καὶ στὴν Παλαιστίνη²⁰, ὁ Ίσαάκιος προσπάθησε νὰ ὀργανώσει μιὰ μεγάλη ἐκστρατεία έναντίον τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ κινήθηκε μὲ δραστηριότητα νὰ συνενώσει σὲ μιὰ

16. Ὁ Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς, «άνηρ ἀρητίφιλος καὶ πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων πνέων», Ἄνω Κομνηνῆ, τ. III, σ. 111, ὑπῆρξε δ ο ὄ ξ Φιλαδελφείας κατὰ τὰ ἔτη 1112-1113, Ἄνω Κομνηνῆ, τ. III, σ. 154 καὶ 157, καὶ διοικητὴς τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ στρατοῦ στὴ μάχη τοῦ Φιλομηλίου τὸ 1115, Ἄνω Κομνηνῆ, τ. III, σ. 202· ἴσως κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος 1115 διορίστηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15 δ ο ὄ ξ Τραπεζούντας καὶ ὅλης τῆς Χαλδίας καὶ κράτησε νομιμόφωνα σtάση ὡς τὸ 1126, ὅποτε στασίασε κατὰ τοῦ Ἰωάννη (β') Κ. 34 καὶ κήρυξε τὴν Τραπεζούντα ἀνεξάρτητη, ὅπως καὶ ἄλλοι προκατόχοί του, Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονφῶδια εἰς τὸν μητροπολίτην Τραπεζούντος Στέφανον Σκυλίτην, ἐκδ. L. Petit, IRAIK 8 (1903), σ. 10· ἡ Τραπεζούντα δὲν ὑποτάχθηκε καὶ πάλι στὴν Αὐτοκρατορία παρὰ τὸ 1140, ὅποτε ἐξορίστηκε καὶ ὁ ἀρεμάνιος στασιαστὴς Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς, Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 11.

17. Μιχαήλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, τ. I, σ. 255· Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπίγραμμα εἰς γραφὴν κτλ., ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 109· ἐκδ. W. Hôrandner, σ. 395· Χωνιάτης, σ. 42. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 83· P. Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 250.

18. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπίγραμμα εἰς γραφὴν γραφεῖσαν τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰσαακίου, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 109· ἐκδ. W. Hôrandner, σ. 395· τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἠρώοι εἰς τὴν βασιλεύσαν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, ἐκδ. A. Majuri, σ. 542· ἐκδ. W. Hôrandner, σ. 186: οὐ μὲν ἐπ' ἀνατολῆς μακρὰ πειρατὰ πλαζομένοιο, Τυπικὸν μονῆς Κοσμοσωτείρας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 63, §90: καὶ ρεῦματι πατρίδος γλυκείας μοι τὸν πλείονα χρόνον τῆς ἐμῆς βιοτῆς ἀλλότριος γέγονα καὶ ξένος συγγενικῆς εὐκλείας.

19. Βλ. K. Krumbacher, Ἱστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 422.

20. Γιὰ τὴ μεταβίβαση τοῦ Ἰσαάκιου στὴν Ἱερουσαλήμ, βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, ὡς ἀπὸ τοῦ πορφυρογενήτου κυρῷ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 107-8· ἐκδ. W. Hôrandner, σ. 391-93.

συμμαχία όλους τούς έχτρους του Βυζαντίου, Μουσουλμάνους, Ἀρμένιους καὶ Λατίνους.

Δὲ πρέπει νὰ μᾶς μείνη καμιά ἀμφιβολία πὼς ὁ Ἰσαάκιος ἐπεδίωκε νὰ ξεθρονίσῃ τὸν ἀδελφὸ του καὶ νὰ περιβληθῇ αὐτὸς τὴν πορφύρα, καθὼς θὰ ἐδηγοῦνταν στὴν ΚΠολὴ ἀπ' τοὺς Μουσουλμάνους.

Μιὰ ἀπ' τὶς πρώτες του φροντίδες ἦταν νὰ κερδίσῃ μὲ τὸ μέρος του τὸ δ ο ὄ κ α τῆς Τραπεζούντας Κωνσταντιῖνο Γαβρᾶ, πού κι αὐτὸς εἶχε στασιάσει, καθὼς εἴπαμε, κατὰ τοῦ Ἰωάννη (β') 34.

Ὅταν ὁ Ἰσαάκιος ἔκανε αὐτὲς τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Γαβρᾶ, ὁ Δανισμενδίτης ἐμίρης τῆς Καππαδοκίας Ghâzi πῆρε τὴν πόλιν τῆς Συμνάδας, τὴν Τζαμανδό²¹, ἡ ὁποία ἀνῆκε στὴν ἀδελφή του, καὶ μετὰ πῆγε καὶ λεηλάτησε τὴν Ἀρμενικὴ Κιλικία, τῆς ὁποίας ὁ ἡγεμόνας Λέων Γ' ὁ Ρουπενίδης²² ἔκλεισε μιὰ συμφωνία, πού μὲ αὐτὴ ἀναλάμβανε νὰ πληρώσῃ ἓνα ἐτήσιο φόρο στὸν Δανισμενδίτη μονάρχη, συμφωνία ὅμως πού ἔμεινε γράμμα νεκρὸ²³.

Κατὰ τὸν ἐπόμενον χειμῶνα (1130-1131), στὴ Μελιτηνή, ὁ Ἰσαάκιος, ὁ ὁποῖος εἶχε μιὰ συνάντηση μὲ τὸ Γαβρᾶ, καὶ ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Μαρουδ Γ' (1116-1156) βρέθηκαν ἐνωμένοι μὲ τὸν Δανισμενδίτη Ghâzi²⁴. Βλέποντας τὴν ὄλη κίνηση τοῦ σε β α σ τ ο κ ρ ᾶ τ ο ρ α, διαπιστώνομε πὼς δὲν ἐπιζητοῦσε ἄλλο, παρὰ νὰ συνενώσῃ γύρω του τοὺς διάφορους δυνάστες τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀφοῦ ἀπόχτησε τὴ φιλία καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Μαρουδ τοῦ Ἰκονίου καὶ τοῦ Ghâzi τῆς Καππαδοκίας, ὁ Ἰσαάκιος πῆγε στὴν Κιλικία γιὰ νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Λέοντα Γ'.

Καθὼς αὐτὸς τὸν δέχτηκε πολὺ καλά, ὁ Ἰσαάκιος πέρασε ἓνα διάστημα στὴν ἐπικράτειά του. Ὁ πρωτότοκος γιὸς του Ἰωάννης 84 πού τὸν ἀκολουθοῦσε σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπλανήσεις του, παντρεύτηκε μιὰ κόρη τοῦ Λέοντα Γ' καὶ πῆρε ὡς προίκα τὴ Μομφουσοτία καὶ τὰ Ἄδανα· ἡ συνενόηση μὲ τὸν Ἀρμένιο ἡγεμόνα δὲ διήρκεσε γιὰ πολὺ καὶ ὁ Ἰσαάκιος μὲ τὸ γιὸ του, ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν καταφύγιο κοντὰ στὸν Μαρουδ τοῦ Ἰκονίου, ἀφοῦ ἀπογυμνώθηκαν ἀπ' τὸ Λέοντα Γ' ὅλων ὅσων κατεῦχαν²⁵.

21. Ἔτσι ἀποκαλοῦν τὴν πόλιν οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνοί, τ. II, σ. 423, καὶ Σκυλίτζης, ἐκδ. I. Thurn, σ. 319.

22. Γιὰ τὸν Λέοντα Γ' τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας, βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνόν 34, ὁ. 19α, καὶ τὸ πάνω ἀπ' αὐτὴ κείμενο.

23. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, τ. I, σ. 255.

24. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230.

25. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230-31. Περβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 84 καὶ 109, ὁ. 2.

Όλες αυτές οι μηχανορραφίες, έγιναν γνωστές στην ΚΠολη, από όπου το 1132, ο Ίωάννης (β') 34, ὀ ρ γ ι σ μ ἔ ν ο ς κατά το Μιχαήλ το Σύρος, βγήκε για να πολεμήσει έναντι των Τούρκων και των Ἀρμενίων²⁶. Σ' αυτή την έκστρατεία του αυτοκράτορα, σκοτώθηκαν το πιο μεγάλο μέρος των Τούρκων, κατά τα παράλια του Πόντου, καθώς φαίνεται, και κυριεύθηκαν δυο φρούρια. Ἀλλά μιὰ νέα συνωμοσία ἐμπόδισε τὸ γενναῖο αὐτοκράτορα νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὰ πλεονεχτήματα πού εἶχε πετύχει.

Ὁ Ἰσαάκιος εἶχε διατηρήσει τοὺς ὀπαδοὺς του μέσα στὴν πρωτεύουσα καὶ οἱ συνωμότες θέλησαν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὴν ἀπουσία τοῦ Ἰωάννη (β') 34 γιὰ νὰ φέρουν τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α στὴν ἐξουσία²⁷.

Καθὼς ὁ Ἰωάννης (β') πληροφορήθηκε αὐτὰ πού ἐγιναν, ἔσπευσε πρὸς τὴν πρωτεύουσα, κ' ἔτσι ἀκόμη μιὰ φορὰ οἱ προθέσεις τῶν συνωμοστῶν - φίλων τοῦ Ἰσαάκιου ἀπότυχαν. Φαίνεται πὼς αὐτὴ ἡ συνωμοσία εἶχε συνδυαστῆ μετὴν ἐπίθεση τῶν Τούρκων πού ἐγινε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ.

Οἱ Μουσουλμάνοι προχώρησαν μέχρι τὴ Σωζόπολη τοῦ Πόντου πού δὲ μπόρεσαν νὰ κυριεύσουν· ἀπ' τὴν πλευρὰ του, ὁ Ghâzi τῆς Καππαδοκίας, καθὼς ἐνισχυόταν ἀπ' τὸν Μαρουδ τοῦ Ἰκονίου, συνέχισε τὴν ἐχτρότητά του, λεηλατώντας τὰ παράλια καὶ πολιορκιώντας τὸ «Ζινίν»· δὲ μπόρεσε ὅμως νὰ κυριεύσῃ αὐτὴ τὴν πόλη, πού ἀντὶ ἑνὸς ποσοῦ τεσσάρων χιλιάδων δηναρίων, πέτυχε ἀπ' τοὺς Μουσουλμάνους τὴν ἄρση τῆς πολιορκίας²⁸.

Μετὰ τὸ 1132 ὁ Μιχαήλ ὁ Σύρος δὲ μιλάει πιά γιὰ τὸν Ἰσαάκιο, τὸν ὁποῖον δὲ συναντᾶμε πιά στὴς ὑπάρχουσες πηγές, παρὰ λίγα χρόνια ἀργότερα.

Εἶναι φανερὸ πὼς γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ἔκανε τὸ προσκύνημά του στοὺς ἁ γ ί ο υ ς Τόπους. Ὁ Ἰσαάκιος ἐπισκέφτηκε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἄλλες πόλεις τῆς Παλαιστίνης, πρῶτος αὐτὸς Κομνηνὸς πού ἔκανε προσκύνημα στὴν ἁγία Γῆ.

Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς ἱερᾶς ἀποδημίας, «ὄν καὶ πλάνητας καὶ ξένος», ἐνέργησε καὶ χρίστηκε μετὰ προσωπικὰ του ἔξοδα, στὸ μοναστήρι τοῦ ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Βαφτιστῆ, στὸν Ἰορδάνη ποταμῷ, ἕνα ὕδραγωγεῖο πού ἔπαιρνε τὸ νερὸ ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς ἁγίας Ἐλισάβετ²⁹.

26. Μιχαήλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 232.

27. Μιχαήλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 232. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 85.

28. Μιχαήλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 233.

29. Θεόδωρος Πρόδρομος, ὡς ἀπὸ τοῦ πορφυρογενήτου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 107· ἐκδ. W. Hōrandner, σ. 391-93. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 18 καὶ 152-53.

Αὐτὸ τὸ προσκύνημα στοὺς ἁγίους Τόπους δὲν εἶχε παρὰ ἓνα σκοπὸ εὐλαβίας, ἢ ἀντίθετα ὁ Ἰσαάκιος πῆγε στὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ πλέξη νέες μηχανογραφίες ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη (β') 34 καὶ νὰ ζητήσῃ νὰ ἀποσπάσῃ τὴ βοήθεια τοῦ Λατίνου βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ Γουλιέλμου δ' Αἰῆτος (1131-1143) καὶ τῶν ἄλλων Λατίνων ἡγεμόνων; Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ υποθέσῃ, ἀλλὰ κανένα τεκμήριον δὲ μᾶς πληροφοροῦν πάνω σ' αὐτό³⁰.

Ἀπ' τὴς πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει ὁ ἱστορικός Νικητῆς Χωνιάτης πάνω στὴν ἐπιστροφή τοῦ Ἰσαάκιου κοντὰ στὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη (β') 34, βρίσκομε κάποιες ἐνδείξεις ποὺ μᾶς φανεροῦν πόσο εἶχε ἐξυψωθῆ τὸ στρατιωτικὸ γόητρο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, μετὰ τὴν ἐνδοξὴ ἐκστρατεία του στὴ Συρία κατὰ τὸ 1137-1138.

Οἱ ἐπιτυχίες τοῦ Ἰωάννη (β') διέλυσαν τὰ σχέδια τοῦ Ἰσαάκιου, ὁ ὁποῖος εἶδε τοὺς ὁπαδοὺς του ποὺ εἶχε στὸ Βυζάντιον, νὰ ἀποχωρίζονται ἀπ' αὐτόν, γιὰτὶ ἔκριναν πῶς τοῦ λοιποῦ ἡ ἐπιτυχία δὲ μπορεῖ νὰ εὐνοήσῃ τοὺς σκοποὺς τοῦ φιλάρχου αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα.

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἀξιωματούχους τῶν ἐπαρχιῶν, ποὺ ὡς τότε, χωρὶς νὰ παίρνουν ἀνοιχτὰ μέρη ὑπὲρ τοῦ Ἰσαάκιου, βρίσκονταν σὲ ἐπικοινωνία μαζί του, γύρισαν στὸ καθῆκον τους καὶ ἀρνήθηκαν νὰ προδώσουν τὸν αὐτοκράτορα. Οἱ στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τοῦ Ἰωάννη (β'), τὸν εἶχαν κάνει πολὺ ἀγαπητὸ στὸ λαό. Ὅλοι ἦσαν στὴν ΚΠολὴ ἐνθουσιασμένοι γιὰ τὴ δόξα ποὺ ἔδωσαν στὴν Αὐτοκρατορία οἱ νίκες τοῦ βασιλέα καὶ στὰ μάτια τοῦ λαοῦ ἡ ὑπόθεση τοῦ αὐτοκράτορα — ὁ περὶ τὸν θρόνον ἀνταγωνισμὸς τῶν δυὸ ἀδελφῶν — ἔγινε πραγματικὰ ἐθνικὴ ὑπόθεση.

Ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ πῶς ὅλοι αὐτοὶ οἱ φιλόδοξοι ποὺ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δεκαπέντε πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') 34, δὲν εἶχαν παύσει νὰ κινεῖνται στὴ σκιά, γιὰ νὰ ἀνατρέψουν τὸν πρωτότοκον γιὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἐγκατάλειψαν τὴν ἐλπίδα νὰ δοῦν νὰ πετυχαίνουν οἱ μηχανογραφίες τους καὶ ἀποχωρίστηκαν ἀπ' τὸν ἀρχηγό τους, τὸ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιο³¹.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς λατινικῆς Ἀντιόχειας στὸν αὐτοκράτορα, κατὰ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1138³², ὁ Ἰσαάκιος, ἔχοντας μαζί του καὶ τὸ γιό του Ἰωάννη 84, καθὼς ὁ βασιλέας-ἀδελφός του ἐπέστρεφε νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος ἀπ' τὴν Κιλικία, πῆγε καὶ τὸν συνάντησε κατὰ τὴν πορεία τῆς αὐτοκρατορικῆς στρατιᾶς καὶ συμφιλίωθηκε μαζί του.

30. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 153.

31. Χωνιάτης, σ. 43.

32. Βλ. P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 265, ὁ. 99.

Ὁ ἀνεξίκακος Ἰωάννης (β') 34 δέχτηκε τὸν ἀδελφὸ του καὶ τὸν ἀνεψιὸ του μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση καὶ ἀνοιχτόκαρδα τοὺς ἀγκάλιασε καὶ μαζί τους γύρισε στὴν ΚΠολη. Καθὼς μᾶς λένε οἱ σύγχρονοὶ τους, ὁ αὐτοκράτορας πρὸς πολὺ χαιρόταν γιὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ ἀδελφοῦ του παρὰ γιὰ τίς νίκαις ποὺ εἶχε πετύχει κατὰ τῶν ἐχτρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Καὶ τὰ πλήθη τῆς πρωτεύουσας ἐγκωμιάζαν τὸν αὐτοκράτορα, τόσο γιὰ τὴν ἀπόδιδε στὸ Θεὸ τίς νίκαις ποὺ πέτυχε καὶ ἔθυε σ' αὐτὸν χαριστήρια, ὅσο καὶ γιὰ τὴν εὐφροσύνη του γιὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ ἀδελφοῦ του³³.

Ἡ ὁμόνοια ὁμως μεταξὺ τῶν δυὸ ἀδελφῶν δὲν κράτησε γιὰ πολὺ, γιὰ τὸ 1139 ὁ γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου, ὁ ἀνωτέρω Ἰωάννης 84, κατάρφυγε στοὺς Μουσουλμάνους³⁴, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰσαάκιος, καθὼς δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὸ γυρισμὸ του νὰ πλέκη διάφορες μηχανορραφίες γιὰ κατάληψη τοῦ θρόνου, ἐξορίστηκε στὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου³⁵.

Κατὰ τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ Ἰωάννη (β') 34, προβάλλοντας ὁ Ἰσαάκιος τὴν πείρα ποὺ εἶχε λόγῳ τῆς ἡλικίας του — ἦταν τότε 50 χρονῶ — καὶ

33. Χωνιάτης, σ. 43-4: τὴν δὲ Κωνσταντίνου σὺν αὐτῷ (τῷ Ἰσαακίῳ) εἰσιῶν οὐ πλείον τῷ τῆς νίκης περιόντι ἢ τῇ τοῦ κασιγνήτου ἐπανόδῳ ἠγαλλιῆτο. καὶ τὸ ὑπήκοον δὲ κατακίρνα πως τὰ ἐγκώμια τῷ τοῦ βασιλέως τούτῳ προμηθεύματι, οὐ μόνον τοῖς αὐτοῦ τροπαιοῖς καλλωπιζόμενον καὶ ἕθον θεῶν χαριστήρια τῷ καὶ πορεύσαντι τοῦτον καὶ νικητῆν ἀνανεώσαντι, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ ἀφίξει ἐπευφραίνόμενον. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κύρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, σ. 348: σὲ μὲν γὰρ τῷ παρὰ τὸν φίλτατον ἀδελφὸν ἡμέρῳ κατέσμηχεν, αὐτὸν δ' ἐκείνον τοῖς περὶ σὲ τὸν βασιλέα καὶ φιλάδελφον ἀδελφὸν σπλάγγχοις ἀδελφικοῖς ἀπνηθράκωσεν... τὸν γὰρ ἀδελφιδοῦν μετὰ καὶ τοῦ πατρὸς ὁ ἐμὸς Ἀβραάμ ὡς νότος ἐν χειμάρρῳ μετέστρεψας, καὶ χαιρεῖς τὰ μεγάλα, καὶ θύεις τὰ χαριστήρια. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, σ. 53: καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν, καὶ μὴν προσέτι καὶ τὸν ἀδελφόν, ἀλλοφύλου χειρὸς ἀπολυτρωσάμενος καὶ λαφυραγωγῆσας καὶ καθελὼν τὸν πόλεμον, θύει μὲν ἄρτι τὰ ἐπινίκια καὶ θύει χαρμοσύνην κοσμοσωτήριον, Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, Ἐπιστολὰς καὶ Λόγοι, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, σ. 265: τὸν σὸν τριπόθητον ἀδελφόν, ὃν εὐρῶν ἠγκαλίσω καὶ ἀγκαλισάμενος λίαν φιλαδελφότατα, τὴν μέσσην τῆς ψυχῆς χώραν δέδωκας καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς συνοῦσι καὶ συμπίνοις ἀδελφοῖς μέλος Δαυϊτικὸν μουσουργούμενον ἐφαλῆς... Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιγραμμα εἰς γραφὴν γραφεῖσαν τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἰσαακίου, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 109. ἐκδ. W. Hōrandner, σ. 394-95.

34. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 84, ὁ. 17.

35. Κίναμος, σ. 32: τὸν δὲ (Ἰσαάκιον), τὸν πρὸς πατρός φημι τῷ βασιλεῖ (Μανουὴλ α' Κ. 81) θεῖον, σιδηροπέδαι πρὸς Ἡρακλεῖα καθειργμένον εἶχον τῇ Ποντικῇ, ἐνθα οὐ ξὺν ἀτιμίᾳ μὲν διῆγε τὸ πρότερον πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως (Ἰωάννη β' 34) ἔτι περιόντος ὑπερόριος γεγονώς, δι' ἃς οὐκ ἀνίει ἔρωτι βασιλείας ἄλλοτε ἄλλας ὑπορῦττων ἐπιβουλάς.

τῆ στενῆ του συγγένεια μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια, ζήτησε νὰ διεκδικήσῃ ὡς πῶ ἀξίος τὴν ἐξουσίαν ἀπ' τοὺς νόμιμους διαδόχους Ἰσαάκιο 78 καὶ Μανουὴλ 81.

Οἱ ἔκτακτες συνθήκες τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορα - ἀδελφοῦ του, ἐθρεψάν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὶς φιλοδοξίες τοῦ σεβαστοκράτορα, ἀλλὰ τὰ ὄνειρά του ἔμειναν καὶ πάλι ἀνεκπλήρωτα³⁶.

Ὁ Μανουὴλ (α') 81 μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του καὶ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του στὴν Κιλικία, ἔστειλε στὴν ΚΠολὴ τὸ μεγάλο δομέστικο Ἰωάννη τὸν Ἀξοῦχο, συνηλικιώτῃ καὶ ἀφοσιωμένῳ φίλῳ τοῦ πατέρα του, γιὰ νὰ πετύχῃ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνάδειξίν του σὲ αὐτοκράτορα ἀπ' τὸ λαὸ καὶ τὸν κληρὸ τῆς πρωτεύουσας καὶ νὰ λάβῃ τὰ ἀπαραίτητα μέτρα πρὸς ἀποσόβησιν κάθε ἀντίδρασης ἐκ μέρους ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἄμεσο ἐνδιαφέρον πάνω στὴ διαδοχὴ³⁷.

Ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος ποὺ μαζί του εἶχε καὶ τὸν χαρτουλάριο Βασίλειο τὸν Τζιντζιλοῦκη, μεταξύ τῶν ἄλλων μέτρων ποὺ πῆρε, πρόσταξε τὴ σύλληψιν καὶ ἐγκάθειρξιν τοῦ Ἰσαάκιου, ἐνῶ προηγουμένως εἶχε μὲν ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β') 34 ἐξοριστῆ στὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου, ἀλλὰ ζοῦσε ἐκεῖ μὲ κάποια σχετικὴ ἄνεσιν³⁸.

Ἀπ' τὸν πρῶτο ὅμως καιρὸ τῆς βασιλείας του ὁ Μανουὴλ (α') 81 αἰστάνθηκε τὴ θέση του ἀρκετὰ ἀσφαλισμένη, γιὰ νὰ ἀφήσῃ ἐλευτέρους τόσο τὸν ἀδελφὸ του Ἰσαάκιο 78 ὅσο καὶ τὸ θεῖο του Ἰσαάκιο.

«Ἐλυσε, λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, κάθε διαφορὰ μὲ τὸ θεῖο του καὶ τὸν ἀπάλλαξε ἀπ' τὴν ἐξορία, ποὺ σ' αὐτὴ τὸν εἶχε καταδικάσει ὁ πατέρας του — ὁ Ἰωάννης (β') 34 — καὶ τὸν ἀξίωσε συγγνώμης»³⁹.

Καὶ οἱ δυὸ σεβαστοκράτορες, ὁ ἀδελφός του καὶ ὁ θεῖος του,

36. Ὁ Χωνιάτης, σ. 62, ποὺ μᾶς παρέχει τὴν πληροφορία, δὲν ἀναφέρει κανένα ὄνομα, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι βέβαιος πὼς κάνει ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο, ποὺ κατὰ τὴ διάρκειαν τῶσαν χρόνων ζητοῦσε νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο. Κανεὶς ἄλλος δὲ μπορούσε νὰ προβάλλῃ τὴν πρессиγενεῖαν καὶ τὸ βασιλικὸν κῆδος ποὺ ἀνωτέρω ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 192. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κίνναμος, σ. 32, λέει πὼς οἱ διοικοῦντες στὸ Βυζάντιο εἶχαν τὴν πληροφορία πὼς πάλι ὁ Ἰσαάκιος κινοῦνταν γιὰ τὴν κατάσχεσιν τῆς βασιλείας μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη (β') Κ. 34.

37. Χωνιάτης, σ. 65-7· Κίνναμος, σ. 31-2.

38. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 35.

39. Κίνναμος, σ. 32.

πρακιάθησαν κατὰ τις τελετές τῆς στέφης τοῦ Μανουήλ (α') 81 ὡς αὐτοκράτορα, στίς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1143⁴⁰.

Ἡ στάση τοῦ Ἰσαάκιου ἀπέναντι τοῦ νέου αὐτοκράτορα καὶ ἀνεψιοῦ του δὲν εἶναι ὀλότελα φωτισμένη⁴¹.

Φαίνεται ὅμως πῶς καὶ κάτω ἀπ' τὴ νέα βασιλεία, ὁ σεβαστοκράτορας δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποβλέπῃ στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου. Ἔχομε αὐθεντική μαρτυρία πῶς κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἀπ' τὶς πρῶτες ἐκστρατεῖες τοῦ Μανουήλ (α') 81 ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων, καθὼς στὸ στρατόπεδο διέτρεξε ἡ διάδοση πῶς ὁ αὐτοκράτορας παρασυρμένος ἀπ' τὴ μεγάλη του τόλμη ἔπεσε κάτω ἀπ' τὰ χτυπήματα τῶν ἐχτρῶν, ὁ θεῖος του ἔτρεξε ἀμέσως στὴν αὐτοκρατορική σκηνή, ἔτοιμος νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας⁴².

«Ὁ ἔρωτας νὰ βασιλεύσῃ, μᾶς λέει κάποιος, ποῦ ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶχε κυριεύσει αὐτὸν τὸν ἄντρα, μεγάλωσε μαζί του καὶ συνανατράφηκε, καὶ ἀκόμη καὶ στοὺς γιούς του τὸν μετὰδωσε σὰν μιὰ πατρικὴ κληρονομιά»⁴³.

Δὲν εἶναι παρὰ μόνο μετὰ τὸ 1150, ἕως μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν πρώτων συμπτωμάτων κάποιας ἀρρώστιας του⁴⁴, ποῦ κόπασε αὐτὴ ἡ φιλαρχία του.

Κατὰ τὸ 1151/52, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν γονέων του καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη (β') 34, ὁ Ἰσαάκιος ἔδρυσε ἓνα πρότυπο μοναστήρι, αὐτὸ τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσμοσωτείρας, σὲ μιὰ μαγευτικὴ τοποθεσία κοντὰ

40. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνόν 34, ὅ. 13.

41. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 216. Ὁ F. Chalandon, αὐτόθι, προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ στὸν Ἰσαάκιο μιὰ σφραγίδα ποῦ καθὼς διάβασαν οἱ σχολιαστὲς πῶς ἔχει τὴν ἐπιγραφή: Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Δούκας, βασιλεοπάτωρ, σεβαστοκράτωρ καὶ στρατοπεδάρχης, βλ. M. Froehner, Annuaire 1882, ἀριθ. 38, σ. 51· G. Schlumberger, Sigillographie, ἀριθ. 2, σ. 368, καὶ ἀριθ. 13, σ. 641· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 201· R. Guiland, Recherches, τ. I, σ. 501, καὶ συμπεραίνει πῶς ὁ Μανουήλ (α') 81 ἔκανε νὰ ξαναζήσῃ χάρη τοῦ θεῖου του ὁ τίτλος τοῦ βασιλεοπάτορα, ποῦ συνέστησε ὁ Λέων (σ') ὁ Σοφός, χάρη τοῦ Στυλιανοῦ Ζαούτζη, πατέρα τῆς ἐρωμένης του καὶ ἔπειτα δεύτερης συζύγου του Ζωῆς Ζαούτζαινας, βλ. V. Grumel, Chronologie des événements du règne de Léon VI (886-912), EO 32 (1933), σ. 36· A. Leroy-Molinghen and P. Karlin-Hayter, Basileopator, B 38 (1968), σ. 278-81. Ἄλλὰ τὸ πρόσωπο αὐτό, ὁ δῆθεν Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Δούκας βασιλεοπάτωρ κτλ., δὲν εἶναι παρὰ ἀποκύημα τῆς φαντασίας τῶν σχολιαστῶν, βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2736, σ. 1546.

42. Κίνναμος, σ. 53.

43. Κίνναμος, σ. 53-4· πρβλ. Χωνιάτης, σ. 363.

44. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 54 (§70), βλ. κατωτέρω, ὅ. 50 καὶ 81.

στή Βήρα⁴⁵ πού βρισκόταν στό στόμιο τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, καί ἐξέδωσε τὸ τυπικό του⁴⁶.

Σ' αὐτὸ ὁ σεβαστοκράτορας μᾶς κάνει μιὰ ὄραία περιγραφή τοῦ τόπου πού χτίστηκε τὸ μοναστήρι⁴⁷, πού κάποιος τὴν παραβάλλει μὲ τὴν περιγραφή τοῦ Κολωνοῦ ἀπ' τὸ Σοφοκλῆ⁴⁸!

Γι' αὐτὸ τὸ χτίσμα δαπάνησε δόλακερη σχεδὸν τὴν κινήτῃ καὶ ἀκίνητῃ περιουσία του, «γιὰ τὴν ψυχική του σωτηρία»⁴⁹. Ὁ ἴδιος προσωπικά, ἀν καὶ βαριά ἄρρωστος, ἀκουμπώντας στό ραβδί του, πήγαινε καὶ παρακολουθοῦσε τὶς ἐργασίες τῆς οἰκοδόμησης, σὲ κάθε λεπτομέρεια⁵⁰.

Ὅπως ἡ μητέρα του Εἰρήνη Δούκαινα καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης (β') 34 στὰ τυπικά τους, ἔτσι καὶ ὁ Ἰσαάκιος στό δικό του, κανόνισε μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια ὅλη τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ μοναστηριοῦ.

Τὸ τυπικό τοῦ μοναστηριοῦ, τὸ ὁποῖον μοναστήρι στόλισε μὲ ἓνα παλῦτιμο μωσαϊκὸ τῆς «κοσμοσωτείας καὶ θεομήτορος καὶ σὲ πολλὰ εὐεργέτιδος του», συντάχθηκε τὸ 1152, ἐνῶ οἱ ἐργασίες γιὰ τὴν ἀνέγερσή του ἄρχισαν⁵¹.

45. Χωνιάτης, σ. 363.

46. L. Petit, *Typikon du monastère de la Kosmosoteira près d' Aenos (1152)*, IRAIK 13 (1908), σ. 17-77.

47. *Τυπικὸν Κοσμοσωτείας*, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 57 (§74): ὁ ποταμός, ἡ Αἶνος, ἡ θάλασσα, οἱ ρηγμῖνες ταύτης, οἱ νήεμοι, ἡ τῆς ἀειθαλοῦς πόας κτηνοτρόφος νομὴ καὶ ἱππόβοτος, τὸ τῆς καθέδρας λοφόν καὶ ἐλευθέριον ἐπανάστημα, ἡ λεπτὴ εὐκρασία ἀέρος τοῦ χύματος καὶ εὐεκτικὴ ἰσχυρὰς αἰθρας, οἱ ἀείζωοι περὶ τὰ χεῖλη τοῦ ποταμοῦ δόνακες ταύταις ὑποσυρίζοντες ἔμμουσον, ἡ ἀπλετος πεδιάς καὶ εὐτερπῆς ἀποψις, θέρους ὦρα φημί, ἀσταχῶν ἀνθει καὶ ταῖς ἀνθήριξιν αὐτῶν ἐπιβρίθουσα πολλὴν τοῖς ὄρωσι τὴν εὐφροσύνην ἐπιβραβεύουσιν, ὄραϊον δὲ πτόρθων ἄγχιστα τῆς μονῆς ἐσμός ἀναφέεται καὶ τοῖσδε περιπλέκονται βότρες, ὕδαρ δὲ βλυστάνει τὸ εὐειδέστατον καὶ ψυχρότατον ἀτεχνῶς τῶν διψῶντων ἐπευφραῖνον τοὺς φάρυγγας.

48. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, τ. ΣΤ' (1955), σ. 76-7.

49. *Τυπικὸν Κοσμοσωτείας*, σ. 22 (§5): Τοῖνον ἐπειδήπερ περιουσίαν μου σχεδὸν πᾶσαν κινήτην καὶ ἀκίνητον ψυχικῆς σωτηρίας μου ἔνεκεν ἀνεθέμην ἐναυθῶα τῇ θεομήτορι, Πρβλ. αὐτόθι, σ. 52-3, (§ 69).

50. *Τυπικὸν Κοσμοσωτείας*, σ. 54 (§70): πανημέριον σχεδὸν περὶ τὰ κτίσματα τῆς μονῆς καὶ παννύχιον ἔσπευσα νόσφ βαρεῖα τρυχάμενος, ἥτις ἀντίξουν τὴν προθυμίαν ἀνθεῖλκέ μου, βακτηρία τὸ ἀσθενές μοι σαρκίον ἀνακουφίζοντος καὶ πρὸς μογηρᾶν κατοπτεῖαν περιαθροῦντος καὶ περιερχομένου περὶ τοῦ ἐργοχειροῦ φημί τὰ τελούμενα, εἰ καὶ τῶν ἡμερῶν τὰς πλείους ἐγγωνιάζειν με τῇ νόσφ τὸ σῶμα παρεβιάζετο.

φυσικά, προηγούμενως⁵¹. Ὁ Ἰσαάκιος ἀνακήρυσσε τὴ μονή, ὅπως πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἰδρυτὲς ἔκκαναν, «ὀλότελα ἐλεύτερη, αὐτοδέσποτη, ἰδιοδέσποτη», χωρὶς νὰ ὑπάγεται σὲ καμιά ἐξουσία, εἴτε βασιλική, εἴτε πατριαρχική, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ὀρίζη κανένα ἔ φ ο ρ ο ἀπ' τὴ γενιά του καὶ τοὺς κληρονόμους του⁵².

Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο σημεῖο καινοτόμησε, γιατί καθὼς ξέρομε, ἡ μητέρα του Εἰρήνη Δούκαινα γιὰ τὴ μονή τῆς Κεχαριτωμένης ἄφησε ἔ φ ο ρ ο τὴν κόρη τῆς Ἄννα Κομνηνῆ 32 καὶ τὶς ἀπογόνους τῆς⁵³, καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης (β') 34 γιὰ τὴ μονή τοῦ Παντοκράτορα τὸ γιό του βασιλέα Ἀλέξιο Κομνηνὸ 74 καὶ τὸν ἐκάστοτε πρωτεύοντα τῆς γενιᾶς τους⁵⁴.

Τὸ μοναστήρι ἦταν κοινὸ βίο καὶ ἔπρεπε οἱ μοναχοὶ νὰ τρῶνε σὲ κοινῇ τράπεζα ὅλοι μαζί⁵⁵ τὸ ἴδιο φαί καὶ νὰ πίνουν τὸ ἴδιο κρασί καὶ νὰ φοροῦν τὰ ἴδια ρούχα καὶ παπούτσια, χωρὶς νὰ γίνεται ἐξαίρεση οὔτε γιὰ τὸν ἡγούμενο· μόνο γιὰ τοὺς ἄρρωστους μοναχοὺς μποροῦσε νὰ κανονιστῇ μιὰ ἰδιαιτέρη δίαιτα⁵⁶.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ὀριζόταν σὲ 50 γιὰ τὴν ὑμνωδία καὶ σὲ 24 γιὰ τὰ διάφορα διακονήματα τῆς μονῆς, συνολικὰ σὲ 74· αὐστηρὸς ὁ σεβαστοκράτορας καὶ ἔμπειρος, γιὰ λόγους εὐνόητους, ὀρίζει πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι εὐνοῦχοι, ἀλλὰ ἄντρες ὄχι κάτω τῶν 30 χρονῶ⁵⁷. Μιὰ ἐξαίρεση μποροῦσε νὰ γίνῃ γιὰ τοὺς συγγενεῖς τῶν ἤδη μοναχῶν, ποὺ ἐπέτρεπε νὰ εἶναι κάτω τῶν 30 ἀλλὰ ἄνω τῶν 26 χρονῶ⁵⁸.

Νέοι κάτω τῶν 24 χρονῶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναστρέφονται στὸ μοναστήρι, ἔστω κι ἂν ἦσαν συγγενεῖς τοῦ ἡγουμένου ἢ τῶν μοναχῶν⁵⁹.

Σὲ κάθε κελλι θὰ ἔμειναν δυὸ μοναχοί, γιὰ ὀρισμένους ὅμως ἀπ' αὐτοὺς, μποροῦσε ὁ ἡγούμενος νὰ διατάξῃ νὰ μένη ἀπὸ ἑνὸς σὲ κάθε κελλι⁶⁰.

51. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 19 (§ 1): Τυπικὸν ἐμοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαάκίου καὶ υἱοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ τῶ καινισθέντι παρ' ἡμῶν νεοσυστάτῳ μοναστηρίῳ κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἰνδικτιῶνα τοῦ ἐξακωσιστοῦ ἐξακωσιστοῦ ἐξήκωστοῦ ἔτους (1152), ἐν ᾧ καὶ καθιδρύται τὸ τῆς κοσμοσωτείας καὶ θεομήτορος καὶ ἐν πολλοῖς εὐεργετιδὸς διὰ μουσειῶν εἰκόνησιμα.

52. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 26 (§ 12) καὶ σ. 37 (§ 31).

53. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὁ. 143, καὶ Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 37, ὁ. 14.

54. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνόν 34, ὁ. 118.

55. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 22 (§ 6).

56. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 45 (§ 53).

57. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 21 (§ 3).

58. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 45 (§ 50).

59. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 44 (§ 49).

60. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 45 (§ 51).

Ἐνώ ὁ Ἰσαάκιος θρῖζε νὰ γίνεται κάθε μέρα ἀφθονη διανομή ἀγαθῶν στὸν π υ λ ῶ ν α τῆς μονῆς, ἀπαγόρευσε νὰ γίνεται αὐτὸ καὶ στὶς γυναῖκες. «Ὅχι, γράφει, γιατί μισοῦμε τὸ γυναικεῖο φύλο, κάθε ἄλλο, ἀλλὰ γιατί φυσικὰ θέμε νὰ ἀπομακρύνουμε τὴ διαφαινόμενη βλάβη τῶν μοναχῶν ἀπ' τὴν προσέλευση γυναικῶν»⁶¹.

Ἐπιτρέπει μόνο κατὰ τὴν πανήγυρη τοῦ μοναστηριοῦ, στὴν ἐπέτειο τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ μνημοσύνου του, νὰ γίνεται καὶ στὶς γυναῖκες διανομή ἀγαθῶν, «γιατὶ πολλές φορές τὸ σπάνιο, ὅπως μὲ χάρη λείει, εἶναι ἀμέτοχο βλάβης»⁶².

Ἐπίσης οἱ γυναῖκες ἀπαγορευόταν νὰ μπαίνουν στὸ μοναστήρι, ἐκτὸς ἀπ' τὶς γιορτὲς τῆς κοιμήσεως, τοῦ εὐαγγελισμοῦ καὶ τῆς γέννησης τῆς Θεοτόκου, ποὺ μπορούσαν νὰ πᾶνε νὰ προσκυνήσουν⁶³.

Ὁ αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας καὶ ἰδρυτὴς προνόησε στὸ τυπικὸ του καὶ γιὰ κάτι πράγματα ἐντελῶς ἐπουσιώδη. Οἱ μοναχοί, ὀρίζει, ὀφείλουν νὰ φοροῦν ἄλλα ὑποδήματα ἀμίαντα καὶ ἀκηλίδωτα, κατὰ τὴν εἰσοδὸ τους στὸν καθολικὸ ναὸ τοῦ μοναστηριοῦ, γιὰ νὰ διατηροῦνται τὰ μάρμαρα καθαρὰ καὶ νὰ φαίνωνται ὡς τέτοια στοὺς ἐπισκέφτες τοῦ ναοῦ⁶⁴.

Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς ἔπρεπε νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ ὅλη τὴν ἀδελφότητα καὶ νὰ χειροτονῆται ἀπ' τὸ μητροπολίτη Τραϊκινουπόλεως, χωρὶς αὐτὸς ὁ τελευταῖος νὰ ἔχη δικαίωμα νὰ ἀναμιγνύεται σὲ καμιὰ ὑπόθεσι, γιατί τὸ μοναστήρι ὁ ἰδρυτὴς τὸ ἤθελε ὀλότελα ἐλεύτερο καὶ ἀνεξάρτητο⁶⁵.

Ὁ ἡγούμενος θὰ ἦταν συγχρόνως καὶ ὁ πνευματικὸς τῆς μονῆς, ἀλλὰ μπορούσαν καὶ ἄλλοι μοναχοί, ἀεπιτήδευτοι στὸ νὰ δέχωνται λογισμούς, νὰ ἐξομολογοῦν τοὺς συναδέλφους τους, ἐκτὸς τῶν πρωτοεισερχομένων στὸ μοναστήρι⁶⁶.

Γενικὰ ὁ ἡγούμενος ἦταν πανίσχυρος μέσα στὴ μοναστικὴ πολιτεία⁶⁷, καθὼς μάλιστα δὲν ὑπῆρχε καὶ ἔφορος τῆς μονῆς.

61. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 47 (§ 56): Γυναίξει δ' ἐν τῷ πυλῶνι τῆς μονῆς διάδοσιν τινα γίνεσθαι οὐ βουλούμεθα, οὐχ ὅτι μισοῦντες τὸ τῆς βροτείας φύσεως συγγενές, ἀπαγε, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑφορωμένην βλάβην τῶν μοναχῶν ἐκ τῆς τῶν γυναικῶν προσελεύσεως διαδιδράσκειν ἐθέλοντες εἰκότως.

62. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 47 (§ 56): τὸ γὰρ σπάνιον πολλὰκις βλάβης ἀμέτοχον.

63. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 60 (§ 84).

64. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 60 (§ 82).

65. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 21 (§ 4) καὶ σ. 38 (§ 32).

66. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 30-31 (§ 16).

67. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 37 (§ 31).

Ὁ σεβαστοκράτορας προικοδότησε τὸ ἴδρυμά του μὲ τὰ ἀπέ-
ρανα χτήματα ποῦ εἶχε στὴν Αἴνο καὶ ὄρισε καὶ κεῖνα ἀπ' αὐτά, ποῦ εἶχε πα-
ραχωρήσει στοὺς ἀδελφούς του, νὰ περιέρχωνται μετὰ τὸ θάνατό τους στὴν
ἀγαπημένη του Κοσμοσωτεῖρα⁶⁸.

Ἐπίσης παραχώρησε στὸ μοναστήρι τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Στέφανου τοῦ Ἀ Ὑ-
ρηλιανοῦ ποῦ βρισκόταν κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία του στὴν ΚΠολη, μὲ
τὰ χτήματά του. Τρεῖς μοναχοὶ τῆς Κοσμοσωτεῖρας ἔπρεπε νὰ μένουν στὸν
ἅγιο Στέφανο, γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ὑπηρεσία τοῦ ναοῦ καὶ γιὰ νὰ παρέχουν φι-
λοξενία στοὺς συναδέλφους τους τῆς Βήρας ποῦ θὰ ἔρχονταν γιὰ ὑποθέσεις τῆς
μονῆς στὴν πρωτεύουσα⁶⁹.

Ὁ Ἰσαάκιος ἴσως ἀπὸ ἀντιζηλία πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη (β') 34
ποῦ ἴδρυσε τὸ περίφημο νοσοκομεῖο στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα, σύστησε κι
αὐτὸς ἓνα νοσοκομεῖο μὲ 36 κρεβάτια, λίγο ἔξω ἀπ' τὸ μεγάλο περίβολο τῆς
μονῆς τῆς Κοσμοσωτεῖρας⁷⁰.

Σ' αὐτὸ ὄριζε νὰ ὑπάρχη ἓνας ἰατρός ποῦ νὰ μένη μέσα στὴ μονὴ⁷¹ καὶ
ἓνας ἱερωμένος μοναχὸς ποῦ νὰ λειτουργῇ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς στὸ ναῖσκο τοῦ
νοσοκομεῖου⁷².

Συγκινητικὴ εἶναι ἡ προτροπὴ τοῦ ἱδρυτῆ, νὰ προσέχουν οἱ ἀρμόδιοι, γιὰ
νὰ μὴ μένη («οὔτε μιὰ ὥρα») ἄδειο ἓνα κρεβάτι, ποῦ κάποιος δυστυχισμένος
μὲ ἀγωνία ζητεῖ νὰ καταλάβῃ⁷³.

Μέσα στὸ φιλανθρωπικὸ του ἐνδιαφέρον ὁ Ἰσαάκιος ἐξορκίζει τὸν ἐκά-
στοτε ἠγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ (νὰ μὴ δίνῃ ξυνοὶ κρασί στοὺς νοσηλευόμε-
νους, ποῦ δὲν εἶναι γιὰ θεραπεία τοῦ σώματος ἀλλὰ γιὰ κακοπραγία· ὁ Θεὸς
δὲν ἐμπαίζεται, παρατηρεῖ· ἀκουε τὰ λόγια μου, ἀγιώτατε πάτερ μου καθηγού-
μενε, συνεχίζει, ἀκουε καὶ μὴ τὰ περιφρονῆς, γιὰτὶ προστάτισσα τῶν λόγων
μου καὶ αὐτῶν ποῦ θὰ γίνουν, ἔχω τὴ Θεομήτορα, τὴν ὁποία ἐγὼ ὁ ἄθλιος διό-

68. Τυπικὸν Κοσμοσωτεῖρας, σ. 52 (§ 69).

69. Τυπικὸν Κοσμοσωτεῖρας, σ. 70 (§ 108). Πρβλ. R. Janin, *Églises et monastères*, σ. 472-73.

70. Τυπικὸν Κοσμοσωτεῖρας, σ. 53 (§ 70).

71. Τυπικὸν Κοσμοσωτεῖρας, σ. 54 (§ 70) καὶ σ. 48-9 (§ 59).

72. Τυπικὸν Κοσμοσωτεῖρας, σ. 55 (§ 70).

73. Τυπικὸν Κοσμοσωτεῖρας, σ. 54 (§ 70).

ριασ ἔφορο τῆς μονῆς καὶ ἀναπόφευκτη ἀντίδικο τοῦ παραβάτη τῶν ἐντολῶν μου» ⁷⁴.

Μέσα ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς Κοσμοσωτείας, ἀνακύπτουν καὶ μερικὰ πολύτιμα στοιχεῖα ποῦ ἀναφέρονται στὴν προσωπικὴ ζωὴ τοῦ σεβαστοκράτορα.

Μαθαίνομε πὼς εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ τὸν μνημονεύουν οἱ μοναχοὶ στὶς προσευχὰς τοὺς κάθε μέρα μετὰ τὸν ἑσπερινό, γιὰ νὰ ἐξιλεώσουν τὸ Θεὸ γιὰ τὶς πολλὰς ἁμαρτίαις του. "Ἐπρεπε κάθε μέρα νὰ λένε: «Μητέρα τοῦ Θεοῦ καὶ δέσποινα, σῶσε τὸ δοῦλο σου καὶ κτήτορα Ἰσαάκιο, μὲ τὴ μεσιτεία σου πρὸς τὸν υἱὸ σου ἀπ' τῆ μέλλουσα κόλαση καὶ δέξου τον μέσα στὴν ἀγκαλιά σου» ⁷⁵.

"Ἄλλο σημεῖο τῆς ἐπαρσῆς του εἶναι, ὅταν μᾶς διαβεβαιώνη μὲ μάρτυρα τὸ Θεό, πὼς «σχεδὸν ἀπὸ βρέφος ἀγάπησε τὴ φιλοξενία καὶ πὼς μίσησε τὴν κακὴ πλεονεξία» ⁷⁶.

"Ἀντίθετα μὲ αὐστηρότητα ἀξιούσε ἀπ' τοὺς κατὰ καιρὸν ἡγουμένους καὶ μοναχοὺς, νὰ μὴ τολμήσουν ποτὲ νὰ ἀπεικονίσουν τὴ μορφή του, εἴτε μέσα στὸ μοναστήρι εἴτε ἔξω, προσθέτοντας πὼς θὰ τὸν ἔχουν ἀντίδικο στὴ μέλλουσα κρίση, ἂν κάνουν κάτι τέτοιο ⁷⁷.

Μαθαίνομε ἐπίσης ἀπ' τὸ τυπικὸ πὼς μέσα στὴν ἱεραποστολική του δράση βάρφτισε ἓνα ζεῦγος Ἑβραίων, στοὺς ὁποίους ἔδωσε τὰ ὄνόματα τῶν γονέων του, αὐτὰ τοῦ Ἀλέξιου καὶ τῆς Εἰρήνης· δὲν παράλειψε νὰ προνοήσῃ γι' αὐτὸ τὸ ζευγάρι, ὀρίζοντας νὰ παίρουν μερικὰ ἀγαθὰ ἀπ' τὸ μοναστήρι ⁷⁸.

Ὁ φιλόδοξος αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του διατηροῦσε γύρω του μιὰ μικρὴ ἀυλὴ μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Λέοντα τὸν Κασταμονίτη, μὲ προσωπικὸ γραμματέα τὸν ἀφοσιωμένο του Μιχαήλ, με πικρένη (=οἰνοχόο) τὸν Κωνσταντῖνο, μὲ ἰδιαιτέρο ἱερέα τὸν πρωτοβε-

74. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 56 (§ 70): οἶνος δὲ ἐξώδης τοῖς ἀδελφοῖς μὴ διδῶσθω, διὰ τὸν Κύριον, ὡς εἶναι τὴν πόσιν μὴ εἰς θεραπείαν, ἀλλ' εἰς κακοπραγίαν τοῦ σώματος· «Θεὸς γὰρ οὐ μυκτηρίζεται». ἄκουε τῶνδε τῶν ρημάτων μου, ἀγιώτατε πάτερ μου καθηγούμενε, ἄκουε καὶ μὴ τούτων καταφρονήσεως, προστάτιδα τῶν λελεγμένων καὶ πραχθησομένων ἔχων τὴν θεομήτορα, ἣν ἐγὼ ἔφορον τῆς μονῆς προεβαλέμην ὁ ἄθλιος καὶ ἀντίδικον ἄφικτον τοῦ παραβάντος ἐν τούτοις τὰ παρ' ἡμῶν ἐντεταγμένα. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. ΣΤ' (1955), σ. 85.

75. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 22-3 (§ 7): «Ὁ Θεοῦ μητέρα καὶ δέσποινα, ρύσαι τὸν προσελθόντα σοι δοῦλον σου καὶ κτήτορα Ἰσαάκιον τῇ πρὸς τὸν σὸν υἱὸν μεσιτεία σου τῆς μελλούσης κολάσεως, ἐγκολπωσαμένη τοῦτον ταῖς ἀχράντοις ὀλέναις σου».

76. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 62 (§ 87).

77. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 59 (§ 77).

78. Τυπικὸν Κοσμοσωτείας, σ. 64-5 (§ 93).

στιαρίο Κωνσταντῖνο καὶ ἄλλους, ποὺ γι' αὐτοὺς ἔλαβε πρόνοια στὸ τυπικό του νὰ τύχουν ὀρισμένων προνομίων καὶ εὐεργεσιῶν ἐκ μέρους τοῦ μοναστηριοῦ ⁷⁹.

Ὁ Ἰσαάκιος κατὰ τὴ σύνταξη τοῦ τυπικοῦ του (1152), ποὺ ἦταν καὶ ἓνα εἶδος διαθήκης του — σ' αὐτὸ δὲ γίνεται καμιὰ μνεῖα τῆς γυναίκας του καὶ τῶν τέκνων του — εἶχε ἐπίγνωση πὼς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του πλησίαζε ⁸⁰, καθὼς «κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, ἀλλοίμονο, κείτονταν βαριά ἄρρωστος» ⁸¹.

Ἀσφαλῶς θὰ πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1152.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του — ἴσως εἶναι βέβαιο — διαπνεόταν ἀπὸ ἓνα φόβο πρὸς τὸ Θεό, ἀπὸ μιὰ βαθιὰ εὐλάβεια πρὸς τὴν κοσμοσωτῆρα Θεομήτορα καὶ ἀπὸ ἀνησυχίες γιὰ τὶς ἀμαρτίες του ⁸².

Στὴν ΚΠολη εἶχε προετοιμάσει ἓνα πολυτελῆ τύμβο γιὰ νὰ δεχτῆ τὸ σκήνωμά του στὸ νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς τῆς Χώρας ⁸³, ἀλλὰ προτίμησε νὰ ταφῆ στὸ ἴδρυμά του τῆς Κοσμοσωτῆρας, μακριὰ ἀπ' τὴ βασιλεύουσα, ὅπως καὶ ὅταν ζοῦσε («ἡ εὐτέλεια τῆς δυστυχισμένης του ζωῆς») τὸν εἶχε κρατήσῃ τόσα χρόνια μακριὰ ἀπ' αὐτὴ γι' αὐτὸ καὶ μετέφερε αὐτὸν τὸν τύμβο στὸ μοναστήρι τῆς Κοσμοσωτῆρας ⁸⁴, ὅπου καὶ πραγματικὰ τάφηκε ⁸⁵.

Ὅπως ἡ ἀδελφὴ του Ἄννα Κομνηνὴ 32, ὁ Ἰσαάκιος φαίνεται πὼς εἶχε τὴν κλίση πρὸς τὰ γράμματα, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος στὸ τυπικό του κάνει ὑπαινιγμὸ στὰ ἔργα του ⁸⁶, καὶ τὸ τάλαντό του ἔχει ἐξαρθῆ μὲ λέξεις πομπώ-

79. Τυπικὸν Κοσμοσωτῆρας, σ. 26 (§ 12), 46 (§ 54), 52 (§ 69), 61 (§ 86), 69 (§ 107), 71 (§ 110), 74 (§ 117).

80. Τυπικὸν Κοσμοσωτῆρας, σ. 48 (§ 59).

81. Βλ. ἀνωτέρω, δ. 50, καὶ Τυπικὸν Κοσμοσωτῆρας, σ. 64 (§ 90): νόσφ παραχωρήσει Θεοῦ δεινῶς οἴμοι κατακείμενος καὶ εἰς λήθην ἤδη πεσὼν καὶ μνήμης...

82. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 49, 50, 74, 75 καὶ 77.

83. Th. I. Uspensky, L' octateuque de la Bibliothèque du Sérail à Constantinople, IRAIK 12 (1907), σ. 21-2' Τυπικὸν Κοσμοσωτῆρας, σ. 63 (§ 89). Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 534.

84. Τυπικὸν Κοσμοσωτῆρας, σ. 63-4 (§ 90). Πρβλ. R. Janin, ἐνθ' ἄνωτ.

85. Χωνιάτης, σ. 85.

86. Τυπικὸν Κοσμοσωτῆρας, σ. 43 (§ 44) καὶ 69 (§ 106): πρὸς ταῦταις δὲ καὶ ἑτέραν βίβλον κατέλιπον, ἦν πόνω μακρῶ στιγίδιοις ἥρωϊκοῖς τε καὶ λαμβυκοῖς καὶ πολιτικοῖς καὶ ἐπιστολαῖς διαφόροις τε καὶ ἐκφράσεσι συντέταγα,....

δεις και ἡχηρὲς ἀπ' τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο στὰ ἔργα τοῦ ἀφιέρωσε ⁸⁷

Ἐγραψε ἓνα ἔργο «περὶ τῶν παραλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου», δηλ. τί παράλειψε ὁ Ὀμηρος νὰ πῆ, τοῦ στερεεῖται κάθε λογοτεχνικῆς ἢ φιλολογικῆς ἀξίας ⁸⁸.

Τοῦ ἀποδίδουν ἐπίσης ἓνα ἔργο σὲ στίχους πολιτικούς, «περὶ προνοίας ἀπορημάτων» ⁸⁹, μιὰ παράφραση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα στὸ Φιλοκράτη ⁹⁰, καὶ τὴν εἰσαγωγή τοῦ κώδικα τῆς Ὀκτατεύου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σερραγίου τῆς ΚΠολης ⁹¹.

Ἄλλὰ τὸ κυριώτερο ἔργο του εἶναι αὐτὸ τοῦ ἀρκετὰ διεξήλαμε — τὸ Τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωτείρας — τὸ ὁποῖον εἶναι καλογραμμμένο καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα του μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ἀριστουργηματικό. Οἱ προσωπικὲς παρατηρήσεις καὶ ἡ μόρφωση — μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ μαρτυρίες — τοῦ Ἰσαάκιου, μᾶς πείθουν πὼς βγήκε ἀπ' τὸ χέρι του.

Ὁ Α. Vasiliev λέει πὼς ἀμερικὲς ἔρευνες ὀδηγοῦν στὴν ὑπόθεση πὼς τὰ ἔργα τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ ἦσαν πολὺ πιδιοκίλλα ἀπὸ ὅσο μποροῦν νὰ ἀποδείξουν δυὸ ἢ τρεῖς σύντομα κείμενα τοῦ δη-

87. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἰσαάκιον, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 110 ἔκδ. W. Hörandner, σ. 397:

Ἴδριν μὲν σοφίης πολυχανδέας, εὐλογον, εὖνουν,
 γραμματικὴν τ' ἰδὲ μέτρα πολὺτροπα θεσμά τε ρήτρης
 καὶ λογικὴν φυσικὴν τε μαθηματικὴν τ' ἐπὶ τῆσι
 πᾶν σάκριβώσαντα μεγαφροσύνῃσι νόοιο,
 πτηνοφυᾶ, μεγάλβουλον, ἀγάφρονα, θεῶν ἰδέσθαι, ...

Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 112, ἔκδ. Kurtz: ἄγαλμά μοι σοφίας, ἥρως πορφυρογέννητε... τί δὲ σύ, ὦ πορφόρας ἄνθος καὶ μέλημα μὲν λόγων, αὐχμημα δὲ εὐγενείας...

88. Ὁ K. Krumbacher, Ἱστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 532-33, κατὰ λάθος ἀποδίδει τὸ ἔργο στὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (α') Κομνηνὸ 4, ἐνὸς εἶναι ἔργο τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. E. Kurtz, Uned. Texte, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 106.

89. Ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 4 (1899), σ. 55 καὶ 106, κατὰ λάθος ἀποδίδει τὸ ἔργο στὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 12, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἐνὸς εἶναι ἔργο τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. E. Kurtz, Uned. Texte, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 106-7, καὶ Ἀ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') Κομνηνοῦ περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 176, ὁ. 139.

90. Th. Uspensky, Lettre d' Aristée à Philocrate, εἰς Actes du XIVe congrès des Orientalistes, τ. I, Paris 1906, σ. 19.

91. Th. I. Uspensky, L' octateuque de la Bibliothèque du Sérail à Constantinople, IRAIK 12 (1907), σ. 28 καὶ 29.

μοσιεύτηκαν και πὸς στὸ πρόσωπό του παρουσιάζεται ἕνας ἐνδιαφέρων ἀπὸ πολλές ἀπόψεις συγγραφέας»⁹².

Ὁ Ἰσαάκιος παντρεύτηκε περὶ τὸ 1110 μιὰ κάποια Εἰρήνη, ποὺ συμμερίστηκε τοὺς τίτλους τοῦ ἀντρός της, αὐτοὺς τῆς *καϊσαρίσσης*⁹³ καὶ τῆς *σεβαστοκρατόρισσας*.

Ποιὰ ἦταν αὐτὴ ἡ Εἰρήνη, ποιὰ ἡ προέλευσή της καὶ πότε πέθανε, δὲ μᾶς εἶναι γνωστά⁹⁴.

Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν ἀνωτέρω Εἰρήνη τὸ πιὸ λίγο τέσσερα παιδιά, δυὸ γιουὺς καὶ δυὸ κόρες, τὰ ἐξῆς: τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸν 84, τὴν [Μαριάν] Κομνηνὴν 85, τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν 86 καὶ τὸν Ἀνδρόνικον (α') Κομνηνὸν 87 (τὸν μέλλοντα αὐτοκράτορα).

Ἐκτὸς ἀπ' τὰ ἀνωτέρω εἶχε καὶ ἕνα «ἀναθρεπτό γιό» ποὺ ιδιαίτερα ἀγαποῦσε, τὸν Κωνσταντῆ (=Κωνσταντῖνο), ὅπως χαϊδευτικὰ τὸν ἔλεγε⁹⁵.

37. Εὐδοκία Κομνηνὴ

(γένν. 14.1.1094 - † περὶ τὸ 1129;)

Ἡ Εὐδοκία¹ Κομνηνὴ, ἑκτογενῆς ἀλλὰ τριτότοχη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α')

92. A. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 603.

93. Μὲ τὸν τίτλο τῆς *καϊσαρίσσης* καὶ τὸ ὄνομα Εἰρήνη ἀναφέρεται στὸ Τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης τῆς Εἰρήνης Δουκαινας, PG 127, στ. 1093· MM 5(1887), σ. 376.

94. Ὁ W. H. Rudt de Collenberg, *Isaak de Chypre et sa fille (1155-1207)*, B 38 (1968), σ. 123-79, *Tableau généalogique I (Comnènes)*, καὶ Ὁ. Jurewicz, *Andronikos I. Komnenos*, σ. 31, ὑποθέτουν πὸς ἡ Εἰρήνη τοῦ Ἰσαάκιου ἦταν ἡ κόρη τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Prémysl Volodar, ποὺ δέχτηκε ὡς πιθανὴ σύζυγο τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 85, γιὰ λόγους ποὺ σχετικὰ ἀνέπτυξα, βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 85, ὁ. 29.

95. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 52 (§ 61), 70 (§ 107), 71 (§ 110), 74 (§ 117).

37. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δουκαινας ², γεννήθηκε στὶς 14 τοῦ Γενάρη τοῦ 1094 ³.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1109 ⁴ τὸν Μιχαὴλ Ἰασίτη ⁵, γιὸ τοῦ κουροπαλάτη Κωνσταντίνου Ἰασίτη καὶ τῆς ἀμφιθαλοῦς ἀδελφῆς τοῦ Μιχαὴλ, τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κομνηνῆς Ταρωνίτισσας 20, καὶ ἑγγονὸ τοῦ δουκὸς ἢ κατεπάνω ἢ ἀρχοντος Ἰβηρίας βεστάρχη καὶ μετέπειτα μάγιστρον καὶ κουροπαλάτη Μιχαὴλ Ἰασίτη ⁶.

2. Ἄννα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 237· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739· Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δουκαινας, PG 127, στ. 1005, 1092, 1108, 1116· MM 5 (1887), σ. 334, 376, 382, 386· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἔκδ. A. Dimitrievskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, 251, ἀριθ. 11· Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἡρώοι εἰς τὴν βασιλισσαν Εἰρήνην Δουκαιναν, Anecdota Prodromea, ἔκδ. A. Majuri, σ. 541· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 186· μετάφραση τοῦ ποιήματος στὴ γαλλικῆ, P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 250.

3. A. Käzdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ГИМ 58/147), σ. 234· Μηνὶ ἰανουαρίῳ ἰδ', ἰνδικτιῶνος β' ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Εὐδόξη. P. Screiner, Pammakaristoskirche, σ. 248· μηνὶ ἰανουαρίῳ ἰδ', ἰνδικτιῶνος ἰβ', ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρὰ Εὐδοξία, ἡμέρα <...>. Ὁ Α. Käzdan, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 236, καθὼς ὑπάρχει λάθος στὴν ἰνδικτιῶνα, προσδιορίζει τὴ χρονολογία τῆς γέννησός της στὶς 14 τοῦ Γενάρη τοῦ 1094, χρονολογία ποὺ ἀποδέχεται καὶ ὁ P. Gautier, Κριτικὴ εἰς Α. Πολέμην, The Doukai, REB 27 (1969), σ. 343. Ὁ P. Schreiner, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 248, ποὺ διάβασε στὸ χειρόγραφο «ἰνδικτιῶνος ἰβ'» καὶ ἔχει «β'», ὁρίζει ὡς ἔτος τῆς γέννησός της τὸ 1089. Τὸ ὄνομά της δὲν ἦταν «Εὐδόξη ἢ Εὐδοξία», ἀλλὰ Εὐδοκία, ὅπως προκύπτει ἀπ' τὴν Ἄννα Κομνηνῆ, ἀπ' τὸν Ζωναρᾶν, ἀπ' τὸ Τυπικὸν τῆς Κεχαριτωμένης καὶ ἀπ' τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον, ἔνθ' ἄνωτ., ὁ 2.

4. Τὸ 1109 ἡ Εὐδοκία εἶχε μιὰ ἡλικία 15 χρονῶν, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο ἔπρεπε νὰ παντρευτῆ· ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ξέρομε πὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Ἰασίτη παιδιὰ, βλ. κατωτέρω, ὁ 7, ἐνῶ χώρισε ἀπ' αὐτὸν λίγο πρὶν ἀπ' τὸ 1116, βλ. κατωτέρω ὁ 9· γιὰ τὴν ἀπόχτησιν τῶν παιδιῶν, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ κάποιο χρονικὸ διάστημα γαμικῆς σχέσης.

5. Ἀπὸ μὲν τὸν Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 739, πληροφοροῦμεθα τὸ ἐπίθετο τῆς οἰκογένειας τοῦ συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κ. 37, ἀπὸ δὲ τὴν Εἰσαγωγὴν (Einleitung) τοῦ J. A. Van Dieten στὴν Ἱστορία τοῦ Νικητὰ Χωνιάτη, σ. XXII, πληροφοροῦμεθα πὸς ἡ Εὐδοκία Κ. 37 παντρεύτηκε: τὸν Ἰασίτην κύρ Μιχαὴλ.

6. Ὁ Κωνσταντῖνος Ἰασίτης ποὺ πιθανὸν νὰ ὑπῆρξε ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Ἰωάννη Ἰταλοῦ (Ἄννα Κομνηνῆ, τ. II, σ. 37), μὲ τὸν τίτλο τοῦ κουροπαλάτη ἀναφέρεται στὴ Νεαρά τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 τοῦ 1086 μαζί μὲ τὸν Εὐστάθιο Καμύτζη, τοῦ ὁποῦ ὁ γιὸς ἢ ἑγγονὸς Κωνσταντῖνος Καμύτζης παντρεύτηκε ἀργότερα τὴ Μαρία Κομνηνῆ Ἀγγελίνα 91, κόρη τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 38 καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, ἑγγονῆ ἄρα τοῦ Ἀλέξιου (α'), βλ. S. De Jongh, σ. 39, ὁ 4. Ἐπίσης βλέπομε τὸν Κωνσταντῖνο Ἰασίτη νὰ παύρῃ μέρους μὲ τὸν ἴδιο τίτλο τοῦ κουροπαλάτη στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν τοῦ 1095 (PG 127, στ. 973· P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 218 καὶ

Ὁ Μιχαήλ Ἰασίτης, πού πρέπει νά γεννήθηκε περί τὸ 1090, κατὰ τὴ στιγμή τοῦ γάμου του θά ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ πρωτοσεβαστοῦ πέρτατου πού δίδονταν στὸ σύζυγο τῆς τριτότοκης κόρης τοῦ αυτοκράτορα, ἂν καὶ δὲν ἔχομε κανένα τεκμήριο αὐτῆς τῆς τιτλοφορίας του.

Αὐτὸν τοῦλάχιστον τὸν τίτλο ἔλαβε ὁ Μανουήλ Ἀνεμᾶς, ὁ σύζυγος τῆς τριτότοκης κόρης τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34, τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 79.

Ὁ τίτλος τοῦ πρωτοσεβαστοῦ πέρτατου δὲ σήμαινε ἄλλο παρὰ τὸν πρῶτον τῶν σεβαστοῦπερτάτων κατὰ τὸν ἴδιο τύπο τοῦ πρωτοσέβαστου πού σήμαινε τὸν πρῶτον τῶν σεβαστῶν. Ὁ τίτλος τοῦ σεβαστοῦ πέρτατου (χωρὶς τὸ πρωτο-) ἐπιφυλασσόταν γιὰ τὸ σύζυγο τῆς τεταρτότοκης κόρης τοῦ αυτοκράτορα. Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν πιθανὴν τιτλοφορίαν τοῦ Μιχαήλ Ἰασίτη.

Ἄπ' τὸ συζυγικὸ βίο τῆς Εὐδοκίας μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς στόλισε κάποιον σταυρό, πού σ' αὐτὸν ὁ αὐλικὸς ποιητής, ἱατρὸς καὶ φυσικὸς Νικόλαος

251, καὶ τοῦ ἴδιου, *La curieuse ascendance de Jean Tzetzes*, REB 28 (1970), σ. 217-18). Ἐπίσης μὲ τὸν ἴδιο τίτλο ἀναφέρεται ὁ Κωνσταντῖνος σὲ μιὰ πράξη τοῦ 1094-1095 (V. Grumel, *Regestes*, ἀριθ. 968· R. Guiland, *Le Curopalate*, Βυζαντινὰ 2 (1970), σ. 204). Ὁ κουροπαλάτης Μιχαήλ Ἰασίτης (Collection des Musées Ottomans d'Istanbul. Fonds Diogene, sceau ἀριθ. 341· R. Guiland, ἔθ' ἀνωτ., σ. 221) ἦταν πατέρας τοῦ Κωνσταντῖνου Ἰασίτη καὶ πάππος τοῦ Μιχαήλ Ἰασίτη, τοῦ συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κ. 37, πού ὡς μάγιστρος καὶ πρόην δούξ Ἰβηρίας συνέλαβε τοὺς στασιαστὲς Ἀλέοντα Τορνίκιον καὶ Ἰωάννη Βατάτζην ἐπὶ Κωνσταντῖνου (θ') τοῦ Μονομάχου, βλ. Ἰω. Σκυλίτζην, ἔκδ. I. Thurn, σ. 402, 435, 437, 438, 441-42. Ὁ πράκτωρ Ἰασίτης (Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 423 καὶ 516) θά ἦταν μέλος τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Οἱ Ἰασίτες ἴσως κατάγονταν ἀπ' τὴ μικρὴ νῆσο Ἰασὸν τῆς Καρίας (βλ. Κ. Ἀμαντος, Ἑλληνικά 3 (1930), σ. 208). Αὐτὸ τὸ ἐπίθετο σὲ συνέχεια μεταπονήθηκε σὲ Διασίτης (βλ. V. Laurent, Ἑλληνικά 3 (1930), σ. 529-31). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς μονῆς τοῦ Ἰασίτου στὴν ΚΠολη, (βλ. R. Janin, *Églises et monastères*, σ. 255-56) πιθανὸν νά ἦταν ὁ κουροπαλάτης Κωνσταντῖνος Ἰασίτης. Ἐνας Ἰασίτης (Ἰῶβ ἢ Μιχαήλ), μητροπολίτης Νικομηδείας στὸν 11^ο αἰώνα ἔχει σημειωθῆ ἀπ' τὸν V. Laurent, REB 27 (1969), σ. 213-17. Δὲ μποροῦμε νά ἐξηγήσωμε ποιά αἰτία ἔσπρωξε τὸν Ἀλέξιο (α') 15 νά ἐνώση τὴν πριγκίπισσα μὲ αὐτὸν τὸν νεαρὸ Μιχαήλ Ἰασίτη τῆς χαμηλῆς εὐγενικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια πὼς καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς συζύγου τοῦ Κωνσταντῖνου Ἰασίτη, ὁ Μιχαήλ, εἶχε παντρευτῆ μιὰ Κομνηνῆ, τὴν Ἄννα Κομνηνῆ Ταρωνίτισσα 20. Γιὰ τὸ γάμο τοῦ Κωνσταντῖνου Ἰασίτη μὲ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Μιχαήλ καὶ κόρη τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντῖνου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ τοῦ Κηρουλάριου, βλ. P. Gautier, *La curieuse ascendance de Jean Tzetzes*, REB 28 (1970), σ. 217-18, καὶ γενεαλογικὸ πῖνακα, σ. 220.

Καλλικλῆς ἀφιέρωσε ἕνα μικρὸ ποίημα· σ' αὐτὸ ἡ πορφυρογέννητη πριγκίπισσα φέρεται νὰ ἀπευθύνῃ παράκληση στὸ θεῖο, «για νὰ φτάσῃ μαζί με τὸν ἄντρα τῆς καὶ τὰ παιδιὰ τῆς σ' ἕνα λιμένα ἀπαθείας»⁷.

Ἄλλὰ ἡ ἄρμονία, καθὼς μαθαίνουμε ἀπὸ ἀβθεντικὴ πηγὴ, δὲ βασιλεύει στὸν πριγκιπικὸ οἶκο. Ὁ ἀνόητος Μιχαὴλ Ἰασίτης ἀδὲ συμπεριφερόταν πρὸς τὴν Εὐδοκία σὰν σὲ μιὰ κόρη ἑνὸς αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τῆς μιλοῦσε καὶ τῆς φερόταν μὲ ἐπιβολή — καὶ πράμα πολὺ σοβαρὸ ἀκόμη — καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴν αὐτοκρατόρισσα καὶ πεθερὰ του, τὴν περιώνυμη Εἰρήνη Δούκαινα, στὸν καιρὸ μάλιστα ποὺ ἦταν πανίσχυρη, πολλὰς φορές ἤλθε σὲ σύγκρουση, γι' αὐτὸ καὶ κείνη τὴν κόρη τῆς, ποὺ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἀρώστησε, τὴν ἔκανε μοναχὴ, καὶ τὸ Μιχαὴλ Ἰασίτη τὸν ἔδιωξε ἀπ' τὸ παλάτι»⁸.

Αὐτὰ πρέπει νὰ ἔγιναν λίγο πρὶν ἀπ' τὸ 1116, γιατί ἤδη τότε ἡ Εὐδοκία μᾶς παρουσιάζεται ὡς μοναχὴ⁹.

Εἶναι φανερὸ πὼς κάτω ἀπ' τὴ μοναχικὴ τῆς ιδιότητα διατήρησε τὸ κοσμικὸ τῆς ὄνομα¹⁰, καθὼς ἔχομε καὶ τέτοια παραδείγματα¹¹.

Στὴν Εὐδοκία ἀνέθετε ἡ μητέρα τῆς Εἰρήνη τὴν ἐφορεία τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, «καθὼς ἦταν μοναχὴ καὶ σ' αὐτὴ τὴ μονὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταβιώσῃ»¹², καὶ στὴν Εὐδοκία ἐπίσης ἐπρόκειτο νὰ παραχωρήσῃ γιὰ νὰ

7. Νικόλαος Καλλικλῆς, σ. 7 [319] I, Εἰς τὸν καλὸν σταυρὸν τὸν κοσμηθέντα παρὰ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Εὐδοκίας:

εἰς ἀπαθῶν αἰτῶ σε λιμένα φθάσαι,
σὺν συζύγῳ τε καὶ τέκνοις τηρουμένη.
Ἐξ Εὐδοκίας ταῦτα, πορφύρας κλάδου.

8. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739: τῆ δ' Εὐδοκία τὸν τοῦ Ἰασίτου Κωνσταντίνου παῖδα συνέξευεν· ὅς τῆ τε συνεύω οὐχ ὡς βασιλέως ἐκέχρητο θυγατρὶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ κρείττονος ὠμίλει ταύτη καὶ προσεφέρετο, καὶ τῆ βασίλισση δὲ πλειστάκις προσκεκρούκει καὶ πενθερᾷ, ἤπερ αὐτῆ προσοχίλασσα τὴν θυγατέρα νοσήσασαν εὐθὺς ἀποκείρει καὶ τὸν Ἰασίτην ἀπελαύνει τῶν βασιλείων.

9. Στὸ Τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1005· MM 5 (1887), σ. 334, ποὺ τὸ πρῶτο μέρος του συντάχθηκε περὶ τὸ 1116, βλ. P. Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 251, ἥδη ἡ Εὐδοκία ἀναφέρεται ὡς μοναχὴ.

10. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1005· MM 5 (1887), σ. 334: βαύλομαι τὴν περιπόθητόν μου θυγατέρα καὶ πορφυρογέννητον, μοναχὴν κυρᾶν Εὐδοκίαν, περιέπειν αὐτὴν καὶ συγκροτεῖν καὶ διεκδικεῖν... Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239: τῆς αὐταδέλφης μου, τῆς μοναχῆς κυρᾶς Εὐδοκίας· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 237 καὶ 240.

11. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὅ. 38.

12. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1005· MM 5 (1887), σ. 334.

κατοική «τὰ περὶ τῆ σεβάσμια αὐτῆ μονῆ νεουρηγθέντα πολυτελέστερα καὶ λαμπρότερα οἰκήματα»¹³, ἀλλὰ ὁ ἀναπάντεχος θάνατός της, ἀνάγκασε τὴν αὐτοκρατόρισσα καὶ ἰδρύτρια τῆς μονῆς νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἐφορεία τῆς στῆν πρωτότοκῃ κόρῃ της Ἄννα 32¹⁴, καθὼς καὶ «τὴν κατοχὴ καὶ νομὴ τῶν περὶ τῆ μονῆ πολυτελέστερων οἰκημάτων»¹⁵.

Τὴν Εὐδοκία συναντᾶμε κατὰ τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς τοῦ πατέρα της Ἀλέξιου (α') 15, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1118. «Καθὼς ὁ αὐτοκράτορας βρισκόταν στῆν ἐπιθανάτιο ἀγωνία καὶ χτυπιόταν ἀπ' τὸ κακὸ ποῦ τὸν εἶχε βρεῖ, μᾶς λέει ἡ κόρη του Ἄννα 32, ὡς νὰ ἦταν πῶς δυνατὸς κι ἀπ' τὸ θάνατο, δὲν ἤθελε νὰ κουράζῃ τὴ βασίλισσα γυναίκα του, καὶ προσπαθοῦσε μὲ τὴν κόρη του Εὐδοκία νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀδὴν του»¹⁶.

Καὶ τῆ στιγμῆ ποῦ ὁ αὐτοκράτορας ξεψύχησε καὶ ἡ βασίλισσα Εἰρήνη «ἐβγάλε μιὰ μεγάλη κραυγὴ λύπης ποῦ ἀντήχησε μακριὰ καὶ ἀπόθεσε τὸ αὐτοκρατορικὸ τῆς πέπλο καὶ μὲ ἓνα μικρὸ ξυράφι ἔκοψε μέχρι τῆ ρίζα τὰ μαλλιά της, καὶ στὸ τέλος, βγάζοντας τὴν αὐτοκρατορικὴ τῆς πορφύρα καὶ τὰ κόκκινα πέδιλά της, ζήτησε νὰ περιβληθῇ μαῦρα ροῦχα, ποῦ δὲ βρίσκονταν ἐκείνη τῆ στιγμῆ, ἡ Θεοδώρα Κ. 38 καὶ ὄχι ἡ Εὐδοκία Κ. 37, ὅπως μερικοὶ νομίζουν, ἦταν ἐκείνη ποῦ τῆς ἔδωσε ἀπ' τὰ δικὰ της, καθὼς ἦταν ἤδη χήρα ἀπ' τὸν πρῶτο σύζυγό της, τὸν Κωνσταντῖνον Κουρτίκην (ἢ Κουρτίκιον), καὶ χρησιμοποιοῦσε μαῦρα φορέματα, ἀκριβῶς κατὰλληλα γιὰ τὴνπερίστασιν»¹⁷.

Ἡ Εὐδοκία πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν ἀδελφὸ της Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 35¹⁸, πρὶν δηλ. τὸ 1130/31¹⁹, ἴσως περὶ τὸ 1129²⁰.

13. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1108· MM 5 (1887), σ. 382: ἠβούλετο μὲν ἔχειν ταῦτα (=τὰ οἰκήματα) τὴν μακαρίτιδά μου πορφυρογέννητον, μοναχὴν κυρὰν Εὐδοκίαν, ...

14. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1116· MM 5 (1887), σ. 386: διορίζομαι, ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῆδε βίου μετὰστασιν ἔχη τὴν ἐφορείαν τῆς μονῆς ἢ ποθεινοτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ καισάρισσα, κυρὰ Ἄννα, ...

15. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1109· MM 5 (1887), σ. 383: διορίζομαι, ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῆδε βίου μετὰστασιν κατέχη καὶ νέμῃται ἡ ποθεινοτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ καισάρισσα, κυρὰ Ἄννα, ...

16. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 237.

17. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240.

18. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἠρώδι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς (Ἀνδρόνικου 35), ἐκδ. Α. Majuri, σ. 541· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 186, στίχ. 15-26. Βλ. καὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 19, καὶ Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 35, ὁ. 13.

19. Βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 35, ὁ. 13.

20. Ἡ S. De Jongh, σ. 40, τοποθετεῖ τὸ θάνατό της περὶ τὸ 1125, ἀλλὰ δέχεται λαμβασμένα, σ. 41, πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 35 πέθανε τὸ 1129.

Ἡ Εὐδοκία Κομνηνὴ ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Μιχαὴλ Ἰασιίτη τὸ πιδόλιγο δυὸ παιδιὰ, Ἀνώνουμον τέκνον 88 καὶ Ἀνώνουμον τέκνον 89²¹, ποὺ τὸ ἓνα ἀπ' αὐτὰ πιθανὸν νὰ λεγόταν Εἰρήνη²².

38. Θεοδώρα Κομνηνὴ

(γένν. 15. I. 1096 - † μετὰ τὸ 1136)

Ἡ Θεοδώρα¹ Κομνηνὴ, ἑπταγενὴς ἀλλὰ τεταρτότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας², γεννήθηκε μέρα Τρίτη, τρεῖς ἡ ὥρα μετὰ τὰ μεσάνυχτα, στίς 15 τοῦ Γενάρη τοῦ 1096.³

Παντρεύθηκε περὶ τὸ 1111 σὲ πρῶτον γάμον τὸν Κωνσταντῖνον Κουρτίκην (ἢ Κουρτίκιον)⁴ μὲ τὸν ὁποῖον συνέζησε ἓνα ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα.

21. Ἡ ὑπαρξὴ τέκνων βεβαιώνεται ἀπ' τὸ ποιημάτιο τοῦ Νικόλαου Καλλιλλῆ, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 7.

22. Εἶναι φυσικὸ τὸ ἓνα ἀπ' τὰ παιδιὰ τῆς Εὐδοκίας, ὅπωςδῆποτε δυὸ ἢ καὶ περισσότερα, νὰ ἔφερε, ἀν ἦταν κορίττι, τὸ ὄνομα τῆς μητέρας της, Εἰρήνη. Ἀπ' τὴν ἑλληνικὴν μεριά μαθαίνομε πὸς κάποιος Λέων Ρογῆρος, ἐγγονὸς ἐνὸς πανσεβαστοῦ σεβαστοῦ καὶ γιὸς ἐνὸς πρωτονοβελήσιμου, παντρεύτηκε κάποια Εἰρήνη, τῆς ὁποίας ἀρχηγέτες τῆς γενιᾶς της ἦσαν Ἰασιίτες, βλ. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 113, σ. 129: Εἰς εἰκόνα κοσμηθεῖσαν τῆς ἁγίας Θεοτόκου. Ἡ σύζυγος τοῦ Ρογῆρου φέρει μὲν τὸ ὄνομα Εἰρήνη — ὄνομα τῆς ὑποτιθέμενης μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, ἀλλὰ στὸ ποίημα τόνιζεται ἡ ἐξ Ἰασιιτῶν προέλευσὴ της καὶ ὄχι ἡ ἐκ Κομνηνῶν δὲν ἀναφέρεται τοῦλ. πὸς μητρόθεν ἦταν Κομνηνὴ, βλ. S. De Jongh, σ. 40, ὁ. 9.

38. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Θεοδώρας Κομνηνῆς 14 ποὺ ὡς μοναχὴ πῆρε τὸ ὄνομα Ἐννή, ὡς καὶ τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Θεοδώρας Δούκαινας ποὺ ὡς μοναχὴ πῆρε τὸ ὄνομα Εἰρήνη, βλ. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1093· MM 5 (1887), σ. 376.

2. Ζωναρῆς, τ. III, σ. 739-40· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1093· MM 5 (1887), σ. 376: τῆς περιποθήτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ πορφυρογεννήτου, κυρᾶς Θεοδώρας, Χωνιάτης, σ. 126.

3. A. Kāzdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (TIM 53/147), σ. 234: Μηνὶ Ιανουαρίῳ με', Ἰνδικτιῶνος δ' ἐγεννήθη ἡ πορφυρογενήτος κυρία Θεοδώρα, ἡμέρα τρίτη, ὥρα τῆς ἡμέρας ζ'. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248, ὅπου καθορίζεται τὸ ἔτος τῆς δ' Ἰνδικτιῶνας=1096).

4. Εἰσαγωγὴ (Einleitung) Ἱστορίας Νικητᾶ Χωνιάτη, ἐκδ. J. A. van Diēten, Berlin, de Gruyter 1972, σ. XXII: καὶ Θεοδώρα κυρ Κωνσταντῖνῳ τῷ Κουρτικίῳ. Ἡ οἰκογένεια τῶν Κουρτικίων ἦταν ἀρμενικῆς καταγωγῆς, βλ. P. Charanis, The Arme-

Ὁ Κωνσταντῖνος Κουρτίκης πού μέ τὸ γάμο του θά ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ πέρτατου, ἀν καὶ δὲν μαρτυρεῖται, πέθανε πρόωρα, περὶ τὸ 1112-1115 (?), χωρὶς κατὰ πού φαίνεται νὰ ἄφησε ἀπογόνους. ἐκεῖνο πού μέ θετικότητα γνωρίζουμε εἶναι πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 38 μᾶς παρουσιάζεται τὸν Αὐγουστο τοῦ 1118 ὡς χήρα καὶ πὼς σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς χηρείας βρισκόταν ἀπὸ ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα^{4α}.

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της καὶ ἴσως περὶ τὸ 1122 πού ἡ Θεοδώρα Κ. 38 παντρεύτηκε σὲ δεύτερο γάμο τὸν Κωνσταντῖνον Ἄγγελον^{4β}, γεννημένο περὶ τὸ 1093, πού ἀνῆκε σὲ μιὰ οἰκογένεια τῆς Φιλαδέλφειας⁵, μέτριας ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς⁶, ἀλλὰ πού ἦταν μιᾶς ἐξαιρετικῆς

πῖαν in the Byzantine Empire, BS 22 (1961), σ. 227-28. Ὁ ὄπλαρχηγὸς Κουρτίκιος ὁ Ἀρμένιος εἶναι ὁ πρῶτος πού προσῆλθε τὸ 872 μαζί με τοὺς ἀνθρώπους του στὴν ὑπηρεσία τοῦ Βυζαντίου, βλ. Συνέχσιαν Θεοφάνη, σ. 268. Πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πὸν μερικὰ χρόνια ἀργότερα, ἔπесе μαχόμενος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, βλ. αὐτόθι, σ. 358. Ἐνας ἄλλος Κουρτίκης ὁ ἐξ Ἀρμενίων πῆρε μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ σκοτώθηκε τὸ 913, αὐτόθι, σ. 383. Τὸ 944 μετὰ τὴν πώση τοῦ Ρωμανοῦ (α') Λακαπηνοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος (ζ') Πορφυρογ. ὀνόμασε πατρικίον καὶ δρουγγάριον τῆς βίγλης τὸν Μανουὴλ Κουρτίκιαν, αὐτόθι, σ. 436. Τὸ 976 ἀναφέρεται ὡς ὀπαδὸς τοῦ Βάρδα Σκληροῦ ὁ Μιχαὴλ Κουρτίκιος, πού διορίστηκε ἀπ' τὸν ἐπαναστάτη ὡς δοῦξ τῶν Κιβυρραιωτῶν, βλ. Ἰω. Σκυλίτζην, ἐκδ. I. Thurn, σ. 320 καὶ 322. Τὸν ἰα' αἰ. ὁ Βασίλειος Κουρτίκης, ὁ ἐπονομαζόμενος Ἰωαννίκιος καὶ καταγόμενος ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολη, πολέμησε κατὰ τῶν Νορμανδῶν, καὶ προσήγαγε στὸν Ἀλέξιο Κ. 15 ὡς ἀρχιστράτηγο, τὸν Μανουὴλ Βασιλάκη, ἀδελφὸ τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βασιλάκη, βλ. Βρυέννιον, σ. 112 καὶ 154. Ἄνναν Κομνηνὴν, τ. I, σ. 34-5 καὶ τ. II, σ. 26 καὶ 76. Ἰσως εἶναι ὁ ἴδιος Κουρτίκης πού ἀπ' τὸν Βρυέννιον ὀνομάζεται ἐξάδελφος τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου, βλ. Βρυέννιον, σ. 160. Ἐνας ἄλλος Κουρτίκιος πῆρε μέρος στὴ συνωμοσία τῶν Ἀνεμάδων ἐναντίον τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15, βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν, τ. III, σ. 69. Γιὰς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Κουρτίκιου θά ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Κουρτίκης, καὶ ὁ Ἀλέξιος (α') θά ἔκανε τὸ συνοικέσιο γιὰ νὰ συμφιλιοῦθῃ με τὸν ἐναντίον του συνωμότην.

4α. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 240.

4β. Τοπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375· Χωνιάτης, σ. 126.

5. Χωνιάτης, σ. 126 καὶ 177.

6. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 740: συνήρισεν ὁ πατὴρ νεανίαν τὸ μὲν εἶδος ἀγαλαμτιαν, τὸ δὲ γένος οὐ τῶν ἐπιφανῶν. Χωνιάτης, σ. 126: Κωνσταντῖνον τὸν Ἄγγελον, δεξ ἐκ μὲν Φιλαδέλφειας ὄρημο καὶ γένους ἦν οὐκ εὐπαρέφου πάνυ καὶ εὐγενούς. Οἱ Ἄγγελοι, μιὰ μέτριας εὐγενικῆς προέλευσης οἰκογένεια τῆς Φιλαδέλφειας τῆς Μ. Ἀσίας, ἐξυψώθηκε μετὰ τὸ γάμο πού ἔκανε ὁ ἐκ τῶν μελῶν της Κωνσταντῖνος, καθὼς μετὰ τὴν ἐκπαγλὴ ὁμορφία του ἀξιώθηκε νὰ παντρευτῆ μιὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ ἔ ν ν η τ η πριγκίπισσα τοῦ ἰσχυροῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν. Ἀπ' αὐτὴ τὴ διακλάδωση προῆλθαν τρεῖς αὐτοκράτορες πού δὲν ὑπῆρξαν ἀπ' τὰ ἰδιαιτέρως δραστήρια μέλη τῆς οἰκογένειας. Λέει γι' αὐτοὺς ὁ Νικόλαος Μεσαρίτης:

ὁμορφιάς⁷, τέτοιαις ποῦ ξελόγιασε τῇ Θεοδώρα⁸.

Αὐτὴ τὴν ἔνωση μὲ δυσκολία ἀνέχτηκε ἡ μητέρα της, ἡ ὑπερήφανη Εἰρήνη Δούκαινα⁹.

Ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὴ στιγμή τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ πέριτατου¹⁰.

Τὸ τῶν ἀνάκτων χιμαϊρῶδες τρικάρηνον, βλ. A. Heisenberg, Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion, I, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, 1922, σ. 25. "Ἐνα ἀνάγνωμο χρονικὸ λέει γιὰ τοὺς Ἀγγέλους:

καὶ ταῦτα μὲν προσήνεγκε τὸ τῶν Ἀγγέλων γένος
τὸ νόθον καὶ κακοφυῆς τότε Ῥωμαίων ἄρξαν
βασιλευσάντων γὰρ αὐτῶν τῶν ἐπὶ γῆς Ἀγγέλων
ἡ βασιλις τῶν πόλεων εἰς τέλος κατεβλήθη.

Βλ. J. Müller, Byzantinische Analekten, Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse 9 (Vienna 1853), σ. 376, στίχ. 320-23. Ἀντίθετα, οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἠπείρου ποῦ προῆλθαν ἀπ' τὴν ἴδια διακλάδωση, ἀν ἐξαίρεση ἴσως κανεῖς τοὺς ἡγεμόνες τῆς Τραπεζούντας, ὑπῆρξαν οἱ πιὸ δυναμικοὶ ἀπὸ τοὺς τοὺς ἀπογόνους τῶν Κομνηνῶν, βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 85. Ὁ Κωνσταντῖνος Ἀγγελος εἶχε τρεῖς ἀδελφούς, τὸ Νικόλαο, βλ. Κίναμος, σ. 47, 52-3 καὶ 121, Ἰωάννη, βλ. Κίναμος, σ. 148, καὶ τὸν Μιχαήλ, βλ. Χωνιάτης, σ. 163, καὶ Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 253, ποῦ κι αὐτοί, ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος, βρισκόνταν κάτω ἀπὸ εὐνοια κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Μανουήλ (α') 81, βλ. G. Ostrogorsky, Voznysenie roda Angelon, σ. 1-18 [111-28] καὶ Στέμμα. Δὲ μοῦ φαίνεται πιθανὴ ἡ ὑπόθεση τῆς S. De Jongh, σ. 40, ὑ. 12, πὼς πατέρας τῶν ἀνωτέρω Ἀγγέλων ἴσως νὰ ὑπῆρξε ὁ πατρικίος Μανουήλ Ἀγγελος ποῦ ὁ Νικηφόρος (γ') ὁ Βοτανειάτης ἐπικύρωσε μερικὰ χτήματά του στὶς Σέρρες, βλ. Νίκος Α. Βέης, Σ. 94: Σέρραι. Χρυσόβουλλον Νικηφόρου Βοτανειάτου ἐπικυρωτικὸν κτημάτων τινῶν εἰς τὸν Μανουήλ Ἀγγελον πατρικίον.

7. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 740: Χωνιάτης, σ. 126.

8. Χωνιάτης, σ. 126: εὐ δ' ἔχων τῆς σωματικῆς φυῆς κάπλι τοῦ προσώπου λειμῶνα κάλλους κηπεύων τὴν Θεοδώραν πρὸς γάμον ἡγάγετο... τὸ κάλλος εὐτυχῆσας προμνηστριαν. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 217.

9. Στὸ τυπικὸ τῆς τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1093: MM 5 (1887), σ. 376, ἡ Εἰρήνη Δούκαινα δὲν ἀναφέρει τὴ Θεοδώρα ἀμέσως μετὰ τίς ἄλλες κόρες της, Ἄννα 32, Μαρία 33 καὶ Εὐδοκία 37, ἀλλὰ μετὰ τίς νύφες της τὴ σεβαστοκρατορίσσα Εἰρήνη τοῦ Ἀνδρόνικου 35 καὶ τὴν καισάρισσα Εἰρήνη τοῦ Ἰσαάκιου 36, καὶ ἀκόμη στὰ ἐτήσια μνημόσυνα, ἐνῶ γιὰ τοὺς γιουὺς της καὶ τίς τρεῖς κόρες της ὀρίζει νὰ μοιράσουν στοὺς φτωχοὺς ψωμί ζυμωμένο μὲ στάρι χωρητικότητας πέντε μοδίων, δηλ. βάρους διακοσίων λιτρῶν ἀλεύρου, καὶ ἀνουμμία νομισμάτων τραχέων (=ἀσημένιες πεντάρες) ἕξι, γιὰ τὴ Θεοδώρα, λόγῳ τοῦ ἀνόητου γάμου της, μειώνει τὸ ψωμί ποῦ θὰ ζυμωθῆ σὲ τρία μόδια σιτᾶρι καὶ δὲν ὀρίζει νὰ μοιραστοῦν χρήματα. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., S. II, σ. 83, ἑλλην. μετάφρ., σ. 441: F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 27.

10. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092: MM 5 (1887),

Ἄπ' τῆ δραστηριότητά του μᾶς εἶναι γνωστή, ἐκείνη ποὺ ἀνάπτυξε κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ ἀνεψιοῦ του Μανουήλ (α') 81, κάτω ἀπ' τὴν εὐνοια τοῦ ὁποίου διατελοῦσε καὶ ὅλα δείχνουν πὼς δὲν ὑπῆρξε παρὰ ἓνας μέτριος ἄνθρωπος.

Πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 ποὺ συνήλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν καὶ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀττικό (1146-1147) ¹¹.

Τὸ καλοκαίρι ἢ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1149, καθὼς ὁ Μανουήλ (α') 81 εἰσέβαλε στὴ Δαλματία καὶ κυρίευσε τὸ Ράσον, ἄφησε ἐκεῖ στρατεύματα κάτω ἀπ' τὶς διαταγὰς τοῦ Θείου του Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, κι αὐτὸς προχώρησε πρὸς τὴ δασώδη κοιλάδα τοῦ Νικαβάν (Nischava), χώρα ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπ' τὴν ἐξουσία τοῦ ἀρχιζουπάνου τῆς Σερβίας ¹².

Τὸ 1154 ὁ Μανουήλ (α') ἔδιωξε μιὰ προσβεία, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἐπισκόπους τοῦ νέου βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου (Guillaume) I (1154-1166) ποὺ πρότεινε εὐνοϊκοὺς ὄρους συνδιαλλαγῆς, καὶ ἔτοιμασε ἓνα στόλο, τὴν ἀρχηγία τοῦ ὁποίου ἀνέθεσε στὸν Κωνσταντῖνο Ἀγγελο, καὶ ἔδωσε σ'

σ. 375· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας (σύνοδος τοῦ 1166), PG 140, στ. 236 καὶ 253: τῶν περιποθήτων ἐξαδέλφων τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν τοῦ περιποθήτου Θείου τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας τοῦ πανσεβαστοῦπερτάτου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ τε κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου, καὶ τοῦ κυροῦ Ἰσακίου· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719, σ. 1512:

Ἐἴης βοηθός, ὦ τεκοῦσα Παρθένε,
Κωνσταντίνω μοι πανσεβαστοῦπερτάτῳ.

Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719 bis, σ. 1513:

Γραφὰς σφραγιζῶ δεσπότου Κωνσταντίνου
κλέος φέροντος πανσεβαστοῦπερτάτου.

L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307 (σύνοδος τοῦ 1147): τοῦ σεβαστοῦπερτάτου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Ἀγγέλου· Κίνναμος, σ. 102: Κωνσταντίνῳ μὲν σεβαστοῦπερτάτῳ, δὴ Ἀγγελοῦ ἐπεκάλουν, ... Ὅπως βλέπει κανεὶς οἱ τρεῖς πρῶτες πηγές (Τυπικόν, Χωνιάτης καὶ Σφραγίδες) ἀναφέρουν τὸν τίτλο τοῦ πανσεβαστοῦπερτάτου, ἐνῶ οἱ δυὸ ἐπόμενες ἐκείνου τοῦ σεβαστοῦπερτάτου (Allatius καὶ Ράλλης-Ποτλῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ Κίνναμος ἀφ' ἑτέρου)· ἀλλὰ ὅπως ἀπόδειξε ὁ L. Stiernon, Constantin Ange (pan)sebastohypertate, REB 19 (1961), σ. 273-83, πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τίτλου, ὁ ὁποῖος στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία ἦταν κατώτερος μὲν τοῦ τίτλου τοῦ πανσεβαστοῦ ποὺ ἔλαβαν οἱ σύγγαμφοὶ του Νικηφόρος Βρυένιος καὶ Νικηφόρος Εὐφορβηνός, ἀνώτερος δὲ ἐκείνου τοῦ πανσεβαστοῦ σεβαστοῦ ἢ σεβαστοῦ.

11. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307.

12. Κίνναμος, σ. 102. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnènes, τ. II, σ. 385-86.

αὐτὸν ἐντολὴ νὰ πλεύσῃ στὴ Μονεμβασία καὶ ἐκεῖ νὰ περιμένῃ νέες ἐπικουρίες.

Ἄλλὰ ὁ ἀνόητος Κωνσταντῖνος, καθὼς ἦταν ἕνας λάτρης τῆς ἀστρολογίας καὶ ἀπ' τῆ σχετικῆ του ἔρευνα καὶ σπουδῆ διαπίστωσε πὼς τ' ἀστέρια τοῦ ὑπόσχονταν μιὰ εὐκολὴ νίκη, παράκουσε τὶς διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορα καὶ παρὰ τὶς πολὺ πῖο μικρὰς δυνάμεις του, συγκρούστηκε μὲ τὸ στόλο τῶν Νορμανδῶν, ποὺ κατάφορτοι ἀπὸ λάφυρα γύριζαν ἀπὸ μιὰ ἐπιδρομὴ τους στὴν Αἴγυπτο, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν, παρὰ τὶς προβλέψεις τῶν ἀστέρων, νὰ αἰχμαλωτιστοῦν τὰ βυζαντινὰ πλοῖα — ἐκτὸς ἀπὸ λίγα ποὺ κατάφεραν νὰ διαφύγουν κάτω ἀπ' τὶς διαταγὰς τοῦ ἀδελφοῦ του Νικόλαου Ἁγγελου — καὶ μαζί μὲ αὐτὰ ὁ ἴδιος ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ η γ ο ς Κωνσταντῖνος Ἁγγελος, κ' ἔτσι νὰ γίνῃ («ἐνα ἀπ' τὰ καλά κάλλιστο θήραμα») στὰ χέρια τοῦ ρ ἡ γ α τῆς Σικελίας Γουλιέλμου, ποὺ καθὼς τὸν μετέφεραν στὸ Παλέρμο, τὸν ἔριξε στὴ φυλακὴ¹³.

Μόνο τὸ 1158, κατὰ τὴ συμφωνία τοῦ Μανουὴλ (α') 81 μὲ τὸ Γουλιέλμο τῆς Σικελίας, ἀνάχτησε ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἐλευθερία του¹⁴.

Τὸν Ἰούνιο ἢ Ἰούλιο τοῦ 1166 — θὰ εἶχε τότε ὁ Κωνσταντῖνος μιὰ ἡλικία 73 περίπου χρονῶ — ἐπιφορτίστηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') μαζί μὲ τὸν Βασίλειο Τρίφυχο νὰ ἐπισκευάσουν τὰ τεῖχη τοῦ Ζευγμίνου (Semlin) ποὺ μὲ λίγες εἶχε κυριευτῆ, τῶν Βελεγράδων καὶ τῆς Νύσας, καὶ γενικὰ νὰ ὀχυρώσουν τὰ κατὰ τὸν Δούναβη σύνορα Βυζαντίου καὶ Οὐγγαρίας.

Παρὰ τὰ γηρατιά του σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ φαίνεται πὼς πέτυχε, καθὼς βλέπομε πὼς μαζί μὲ τὸν Τρίφυχο φρόντισε καὶ γιὰ τὸν ἐπανομισμὸ τῆς Βρανεπίτσοβας¹⁵.

Οἱ ἀκριβεῖς χρονολογίες θανάτου τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ Κωνσταντίνου μᾶς εἶναι ἄγνωστες· ξέραμε μόνον πὼς ἢ μὲν Θεοδώρα θὰ πέθανε μετὰ τὸ 1136¹⁶,

13. Κίνναμος, σ. 119-21· Χωνιάτης, σ. 126-27. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 348.

14. Κίνναμος, σ. 175.

15. Χωνιάτης, σ. 177-78. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 485· L. Stiernon, Constantin Ange, REB 19 (1961), σ. 274.

16. Ὁ Ἰωάννης (β') 34 στὸ τυπικὸ τοῦ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ἔκδ. Α. Dimitr'evskij, σ. 662-63· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395-96· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 238-41 καὶ σ. 244-58, ποὺ συντάχτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136, δὲ μνημονεῦει μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του τὴν ἀδελφὴ του Θεοδώρα, οἱ μετὰ τῆς ὁποίας σχέσεις του ἦσαν, καθὼς φαίνεται, ἄριστες. Ἡ Θεοδώρα παρίσταται κατὰ τὶς τελευταῖες στιγμὰς τοῦ πατέρα της Ἀλέξιου (α') 15 μαζί μὲ τὶς ἀδελφές της Ἄννα 32, Μαρία 33 καὶ Εὐδοκία 37, βλ. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 237 κεφ. καὶ 240. Στὸ Τυπικὸ δέμως τῆς

ὁ δὲ Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ 1166¹⁷.

Ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Ἄγγελο ἀπόχτησε ἑπτὰ παιδιά¹⁸, τέσσερις γιούς καὶ τρεῖς κόρες τὰ ἐξῆς: Ἰωάννην Δούκαν 90, Μαρίαν Ἄγγελίαν Κομνηνὴν 91, Ἀλέξιον Ἄγγελον Κομνηνόν 92, Ἀνδρόνικον Δούκαν 93, Εὐδοκίαν Ἄγγελίαν Κομνηνὴν 94, Ζωὴν Ἄγγελίαν Κομνηνὴν 95 καὶ Ἰσαάκιον Ἄγγελον Δούκαν 96.

Κατέχομε δυὸ σφραγίδες τοῦ Κωνσταντῖνου Ἄγγελου μὲ τις ἐξῆς ἐπιγραφές: Εἴης βοηθός, ὡ τεκοῦσα Παρθένε, Κωνσταντῖνω μοι πανσεβαστοῦπερτάτω¹⁹. Καί: Γραφάς σφραγίζω δεσπότης Κωνσταντῖνου κλέος φέροντος πανσεβαστοῦπερτάτου²⁰.

Κεχαριτωμένης εἶδαμε πὸς παίρνει μειονεχτικὴ θέση, βλ. ἀνωτέρω, ὁ 9. Στὶς κόρες τῆς δὲν ἔδωκε τὰ ὀνόματα οὔτε τῆς μητέρας τῆς Εἰρήνης οὔτε τῆς ἀδελφῆς τῆς Ἄνας 32, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς Μαρίας 33, Εὐδοκίας 37 καὶ Ζωῆς 40. Ἀπὸ ὅλα φαίνεται πὸς ἀπ' τὴς κόρες τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 μόνῃ ἡ Θεοδώρα εἶχε συνταχθῆ μετὰ τὸ μέρος τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἰωάννης (β') 34, κατὰ τὴ διαμάχῃ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου μετὰ τὴν Ἄνα 32 πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου.

17. Τὸ 1166, ὅπως εἶδαμε, βλ. ἀνωτ., ὁ 15, τοῦ ἀνετέθη ἐκτέλεση ἀποστολῆς, ἀλλὰ καὶ στὴ σύνοδο τοῦ 1166, βλ. ἀνωτ., ὁ 10, ἀναφέρεται ὡς ζωντανός.

18. Ὁ Du Cange, *Fam. aug. byz.*, σ. 202 (Paris) καὶ σ. 165-66 (Venise), καὶ τελευταία ὁ G. Ostrogorsky, *Vozvysenie roda Angelov*, σ. 112-15, ὑποστήριξαν πὸς ἐκτός τῶν ἀνωτέρω ἑπτὰ παιδιῶν, ὑπῆρξε καὶ ἓνα ὄγδοον, τὸ πρωτότοκον ὄλον, λεγόμενον ὅπως ὁ πατέρας τοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ σεβαστοῦπερτάτου, ἐνῶ ὁ πατέρας τοῦ ἔφερε ἐκεῖνον τοῦ πανσεβαστοῦπερτάτου, βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὁ 10· ἀλλὰ ὁ L. Stiernon, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 273-83, (βλ. ὁ 15), ἀπόδειξε πειστικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα πὸς δὲν ὑπῆρξε ἐπὶ Μανουὴλ παρὰ ἓνα Κωνσταντῖνος Ἄγγελος, ὁ σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς, καὶ πὸς τὸ πανσεβαστοῦπερτάτος καὶ τὸ σεβαστοῦπερτάτος εἶναι ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς τίτλος, κατὰ τὸ πανσεβαστος σεβαστός καὶ τὸ παμβασιλεὺς βασιλεὺς, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ὑπῆρξε γιὸς τοῦ Κωνσταντῖνου καὶ τῆς Θεοδώρας ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος.

19. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719, σ. 1512.

20. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719 bis, σ. 1513. Γιὰ τὴ χρῆσιν τοῦ δεσπότης, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 12, ὁ 27. Ὁ V. Laurent, Médaillier, ἀριθ. 55, ποὺ δημοσίευσε αὐτὴ τὴ σφραγίδα, τὴν ἀπόδωσε πρωταρχικὰ στὸν Κωνσταντῖνον Ἄγγελο, δέχτηκε ὁμοῦ λαθασμένα καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἀνήκῃ στὸν σεβαστοκράτορα Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ Ἄγγελο 178, ἀδελφὸ τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγελου 183 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180. Σημειῶναι λαθασμένα, γιὰτὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς Ἄγγελος 178 ποτὲ δὲν ἀναφέρεται στὶς πηγὰς μετὰ τὸν τίτλον τοῦ πανσεβαστοῦπερτάτου.

39. Μανουήλ Κομνηνός

(γένν. Φλεβάρης τοῦ 1097 - † 1097)

Ὁ Μανουήλ¹ Κομνηνός, ὀκταγενής ἀλλὰ τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, γεννήθηκε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1097².

Καθὼς φαίνεται πέθανε ἀμέσως μετὰ τὴ γέννηση καὶ τὴ βάπτισή του καὶ γι' αὐτὸ δὲ γίνεται καμιὰ μνεῖα τῆς ὑπαρξῆς του ἀπ' τὶς ἄλλες πηγές³.

40. Ζωὴ Κομνηνὴ

(γένν. Μάρτης τοῦ 1098 - † 1098)

Ἡ Ζωὴ¹ Κομνηνὴ, ἑνεαγενής ἀλλὰ πεμπτότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, γεννήθηκε τὸ Μάρτη τοῦ 1098².

Καθὼς φαίνεται, ὅπως ὁ ἀδελφός της Μανουήλ 39, πέθανε ἀμέσως μετὰ τὴ γέννηση καὶ τὴ βάπτισή της καὶ γι' αὐτὸ δὲ γίνεται καμιὰ μνεῖα τῆς ὑπαρξῆς της ἀπ' τὶς ἄλλες πηγές³.

39. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θεοῦ του Μανουήλ Κομνηνοῦ 10, ὡς καὶ τοῦ ἐκ πατρὸς προπάππου του Μανουήλ Ἑρωτικοῦ Κομνηνοῦ 2.

2. A. Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΝΜ 53/147), σ. 234: Μηνὶ φεβρουαρίῳ, ἰδικοτιῶνος ε΄ ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κύβρ Μανουήλ. P. Schreiner, Pammakaristokirche, σ. 248, ὅπουκα θεορίζεται τὸ ἔτος τῆς ε΄ ἰδικοτιῶνας=1097.

3. A. Každan, Die Liste, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 237.

40. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς ἐξ ἀγχιστείας θείας της Ζωῆς Δούκαινας, συζύγου τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16, ἡ ὁποία ἦταν συγχρόνως καὶ θεία τῆς μητέρας της Εἰρήνης Δούκαινας, ὡς πρωτεξαδέλφη τοῦ πατέρα τῆς Εἰρήνης, τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, καθὼς ὅλα τὰ γυναικεῖα ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν (Ἄννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα), εἶχαν ἐξαντληθῆ.

2. A. Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΝΜ 53/147), σ. 234: Μηνὶ μαρτίῳ, ἰδικοτιῶνος ς΄ ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Ζωή. P. Schreiner, Pammakaristokirche, σ. 248, ὅπου καθορίζεται τὸ ἔτος τῆς ς΄ ἰδικοτιῶνας = 1098.

3. A. Každan, Die Liste, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 237.

41. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1085 - †;)

Ἄλεξιος¹ Κομνηνός, γιὸς τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας², γεννήθηκε περί τὸ 1085³.

41. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Od. Lampsidis, Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407. Ὁ διακεκριμένος ἐρευνητὴς Ὁδ. Λαμπιδῆς στὴν ἀνωτέρω μελέτη του ἀναφέρει καὶ σχολιάζει ὀρισμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ τρία ἔργα τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μεγίστου (τοῦ μαγίστρου;), γραμματικοῦ τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ Γεωργίου Παλαιολόγου 191 μεγάλου ἐταιρειάρχου, ἀφιερωμένα σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο· Χειρόγραφον Ἀνδρέου τοῦ Λιβαδηνοῦ, ἀποκείμενον εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην τοῦ Μονάχου (Staatsbibliothek München) ὑπ' ἀριθ. 525, α) fol. 117r - 119v: Λέοντος στίχοι μονωδικοὶ ὡς ἐκ προσώπου τῆς Σεβαστῆς πρὸς τὸν τάφον τοῦ ἁμοζύγου, περί οὗ προῶν ὁ λόγος δηλώσει. β) fol. 119v - 122r: Μονωδία, ἐπὶ τῷ Πανσεβάστῳ σεβαστῷ καὶ Μεγάλῳ Ἐταιρειάρχῳ κύρ Γεωργίῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ἐκτεθεισα παρὰ τοῦ γραμματικοῦ αὐτοῦ Λέοντος, τοῦ τοῦ Μεγίστου· ὁ δ' ἐντυγχάνων ταύτη μὴ δοκίτω τὸν γράψαντα κατὰ τι τῶν κοσμοδόντων ἤρωας ψεύσασθαι. γ) fol. 122r: Στίχοι τοῦ αὐτοῦ Λέοντος γεγονότες αὐθωρεὶ κατὰ πρόσταξιν τοῦ Πανσεβάστου ἐκείνου λόγῳ δοκιμῆς, ὅτε προσεκύνησεν ἐκεῖνον ἐπὶ τῷ δουλεύειν, ἐν λίθῳ φεροῦση τὴν τῶν Μουσῶν στήλωσιν λαξευτικῶς ὡς καὶ τὴν τῆς Καλλιόπης γύμνωσιν, θαυμαστὴν οὖσαν τῇ τοῦ τεχνίτου λαξεύσει. Πολύτιμοι γιὰ τὸ προκείμενο θέμα εἶναι οἱ στίχοι 152-161 τοῦ πρώτου (α) ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μεγίστου, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ἀποδείχεται ἡ ὑπαρξὴ γιοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16, ποὺ φέρει τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, τοῦ ὁποίου μὴ κόρη, ἢ Ἀνώνη Κομνηνὴ 97, ὑπῆρξε μητέρα τοῦ ἀνωτέρω Γεωργίου Παλαιολόγου 191. Od. Lampsidis, Beitrag κτλ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 397, στίχ. 152-161:

Ἐκ δ' αὖ γε μητρὸς (ὁ Γεωργ. Παλ.) πορφύρας ριζουχία
 πρώτης γονῆς, πρώτιστος ἐγγόνων κλάδος·
 πάππος γὰρ αὐτῷ Δουκοκόμνηνος κλάδος·
 Ἀλέξιος παῖς Ἀδριανοῦ γεννάδα
 πρώτου Σεβαστῶν ἐσπέρας δομestίκου
 Ἀλεξίου κρατοῦντος αὐ ἁμογιῶν,
 Ἄννης τε μητρὸς αὐτάναξ ἦν περ φύει
 Κωνσταντίνος κράτιστος ἄλλ' ἐν πορφύρα,
 Δούκας μαχητῆς, στερρὸς ἐν εὐβουλίαις,
 ἄλλος Νέστωρ Πύλιος εἰς λύσεις λόγων.

βλ. καὶ Od. Lampsidis, Beitrag, σ. 404-5: Στὸ στίχο 158 ἀναφέρεται ὡς μητέρα τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, γιοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 (ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλέξιου α' Κομνηνοῦ 15), ἡ κόρη τοῦ Κωνσταντίνου ἰ' Δούκα, Ἄννα, «ἡ ὅποια ἦταν πορφυρογέννητη». Ἀλλὰ ἡ μητέρα τοῦ Ἀλέξιου καὶ σύζυγος τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 λεγόταν Ζωή, καὶ πραγματικὰ ἦταν μιὰ πορφυρογέννητη κόρη τοῦ Κωνσταντίνου (ἰ') Δούκα. Ὁ Κωνσταντῖνος (ἰ') εἶχε κόρη Ἄννα, ἀλλὰ αὐτὴ δὲν ἦταν πορφυρογέννητη καὶ ἀπὸ μικρῆς μπῆκε σὲ μοναστήρι, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 18, σ. 53. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ ἐνὸς Iar-sus calami τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μεγίστου.

3. Οἱ γονεῖς τοῦ Ἀδριανῶ 16 καὶ Ζωῆ Δούκαινα παντρεύτηκαν μετὰ τὸ 1081.

Παντρεύτηκε με κάποια, τῆς ὁποίας οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ γένος γνωρίζομε, μετὰ τὸ 1100, καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πῶς λίγο μιὰ κόρη, τὴν Ἀνώ-
νυμη Κομνηνὴ 97⁴.

Γιὰ τὴ σταδιοδρομίαν του δὲ γνωρίζομε τίποτε, καθὼς δὲ μᾶς εἶναι γνω-
στὴ καὶ ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του.

42. [Ἄννα] Κομνηνὴ

(γένν. περὶ τὸ 1087 - †;)

Ἡ Ἄννα¹ Κομνηνὴ, κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δού-
καινας², γεννήθηκε περὶ τὸ 1087³.

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτή⁴.

4. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 2.

42. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμης τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουῆλ Κομνηνόν 10, ὁ. 12.

2. Βλ. Μανουῆλ Κομνηνόν 10, ὁ. 12. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος Ἡ-
φαιστός, PG 126, στ. 405, σὲ μιὰ ἀπ' τὶς ἐπιστολὰς του πρὸς τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16,
«Τῷ μεγάλῳ δομestικῷ κυρίῳ Ἀδριανῷ», γράφει γιὰ τὸ θάνατο ἐνὸς «γαμβροῦ» του, ἐνδὲ
σ ε β α σ τ ο ὕ πού ἀσκοῦσε μιὰ διοίκησιν σὲ κάποια περιοχὴ κοντὰ στὴν Ἀχρίδα, εἴτε τοῦ
Δυρραχίου εἴτε τῶν Σκοπίων. Ἡ S. De Jongh, σ. 22-3, καὶ ὁ D. Polemis, The Doukai,
ἀριθ. 20, σ. 54-5, ὁ. 10, δέχονται πὼς αὐτὸς ὁ σ ε β α σ τ ὀ ς ἦταν «γαμβρὸς» ἀπὸ κόρη
τοῦ Ἀδριανοῦ 16, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἀποκατάστησε ὁ P. Gautier, Le synode des Blacher-
nes, REB 29 (1971), σ. 272-73, ὁ. 18, λέγοντας πὼς «αὐτὸς ὁ γ α μ β ρ ὀ ς δὲν εἶναι ἴ-
σως παρὰ ὁ σύζυγος τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Ἀδριανοῦ, κατὰ συντυχίαν ὁ Γρηγόριος Πακουριανός,
ὁ γαμβρὸς ἐπίσης τοῦ με γ ἄ λ ο υ δρουγγάρου Νικηφόρου Κομνηνοῦ, ὁ ὁποῖος (Γρηγό-
ριος) ἔλαβε τρεῖς ἐπιστολὰς τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας (PG 126, στ. 333-336, 369-
372, 409)».

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 22, τοποθετεῖ τὴ γέννησίν της περὶ τὸ 1085, ἀλλὰ ἀγνοεῖ τὴν
ὑπαρξὴ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 41· τὸ γάμο τῶν γονέων της, αὐτόθι, σ. 22, τὸν
τοποθετεῖ τὸ 1082.

4. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 20, σ. 55, ὁ. 10, ἀριθ. 136, σ.
154 καὶ κυρίως ἀριθ. 139, σ. 155-56, πὼς πιθανὸν μιὰ κόρη τῆς Ζωῆς Δούκαινας πού ἀπό-
χτησε ἀπ' τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16, παντρεύτηκε τὸν Ἀνδρόνικον Δούκα, γιὸ τοῦ Γεώρ-
γιου Παλαιολόγου καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας (ἀδελφῆς τῆς Εἰρήνης τῆς συζύγου τοῦ Ἀλέ-
ξιου α' 15), κατέπεσε μετὰ τὴ μελέτη τοῦ Od. Lampsidis, Beitrag zur Biographie des
Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407, καθὼς ἀπ' αὐ-
τὴ ἀποδείχεται πὼς ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος ἦταν γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Παλαιολόγου (γιοῦ
τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας ἀδελφῆς τῆς Εἰρήνης τῆς συζύγου
τοῦ Ἀλέξιου α' 15) καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 97 (κόρης τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 41).

43. Ἀνώνυμη Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1089 - † πρὶν τὸ 1105)

Ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνή, κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας¹, γεννήθηκε περί τὸ 1089. Πιθανὸν περί τὸ 1102 παντρεύτηκε τὸν Grimaldo II, κύριον τοῦ Monocesium, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο μαζί πέθαναν πολὺ νῆσι πρὶν ἀπ' τὸ 1105².

Πιθανὸν τὸ ὄνομα τῆς Ἀνώνυμης Κ. 43 ἦταν Ἀλεξία³.

44. [Ἄννα] Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1085 - †;)

Ἡ Ἄννα¹ Κομνηνή, κόρη τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του², γεννήθηκε περί τὸ 1085³.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1100⁴ τὸν Γρηγόριο Πακουριανό⁵, γεννημένο περί

43. 1. Βλ. Du Cange, *Fam. aug. byz.*, σ. 144. (Venise) καὶ σ. 172 (Paris).

2. Βλ. Du Cange, ἔνθ' ἄνωτ. Πρβλ. P. Gautier, *Le synode des Blachernes*, REB 29 (1971), σ. 232-33. L. Szabolcs de Vajay, *Ἐπιστολὴ 26.III.1977*.

3. Βλ. Du Cange, ἔνθ' ἄνωτ. Sz. de Vajay, ἔνθ' ἄνωτ.

44. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνόν 10, ὅ. 12.

2. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 369: Τῷ Πακουριανῷ κυρίῳ Γρηγορίῳ τῷ γαμβρῷ τοῦ μεγάλου Δρουγγαρίου. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πῶς πρόκειται γιὰ τὸ μεγάλο δρουγγάριο τοῦ στόλου Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17, ποῦ εἶται φαίνεται πῶς αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε κόρη παντρεμένη μετὰ τὸν ἄνωτέρω. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἱεράρχης, γράφοντας πρὸς τὸν ἀδελφὸ τοῦ Νικηφόρου 17, τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16, PG 126, στ. 405 (βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνὴν 42, ὅ. 2), μιλάει γιὰ θάνατο ἀγαμβροῦ του, ποῦ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν ἀπὸ ἀνεψιὰ γαμβρὸ τοῦ Ἀδριανοῦ 16 καὶ ἀπὸ κόρη γαμβρὸ τοῦ Νικηφόρου 17 Γρηγόριο Πακουριανό.

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 23, τοποθετεῖ τὴ γέννησίν της περί τὸ 1083/85, ἀλλὰ ὁ γάμος τοῦ Νικηφόρου 17 πρέπει νὰ ἐπακολούθησε τοῦ γάμου τοῦ Ἀδριανοῦ 16 (καὶ οἱ δύο γάμοι ἔγιναν μετὰ τὸ 1081), τοῦ ὁποῖου τὰ παιδιὰ δεχτήκαμε πῶς γεννήθηκαν περί τὸ 1085 καὶ μετὰ.

4. Βλ. S. De Jongh, σ. 23.

5. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 333-336, 369-372, 409: Τῷ Γρηγορίῳ Πακουριανῷ τοῦ ἰδίου, στ. 405: Τῷ μεγάλῳ δομειστικῷ κυρίῳ Ἀδριανῷ. Βλ. καὶ ἄνωτέρω, ὅ. 2, καθὼς καὶ Ἄνναν Κομνηνὴν 42, ὅ. 2.

τὸ 1080⁶, ἔγγονό τοῦ μεγάλου δομέστικου τῆς Δύσης Γρηγόριου Πακουριανοῦ⁷, πού σκοτώθηκε κοντὰ στὴ Βελιάτοβα, κατὰ τὴ μάχη ἐναντίον τῶν Πετсенέγκων, μαζί με τὸ στρατηγὸ Νικόλαο Βρανᾶ, τὸ 1086⁸.

Ὁ Γρηγόριος Πακουριανὸς ὁ Νεώτερος με τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του με τὴν αὐτοκρατορικὴ ἀνεψιὰ ἔλαβε ἀπ' τὸν ἕξ ἀγχιστείας θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15 τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ⁹ καὶ διορίστηκε σὲ κάποια διοίκηση μιᾶς περιοχῆς κοντὰ στὴν Ἀρχίδα, εἴτε τοῦ Δυρραχίου εἴτε

6. Βλ. S. De Jongh, σ. 23.

7. Πρῶτος ὁ Du Cange, Σχόλια εἰς Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, ἔκδ. Bonn, σ. 447, διέκρινε ἤδη πὼς ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, «ὁ γαμβρὸς τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου» καὶ ἀποδέχτης τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, δὲ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ μέγας δομέστικος τῆς Δύσης Γρηγόριος Πακουριανός πού σκοτώθηκε τὸ 1086. Πρὸς χάριν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἤδη ὁ Μιχαὴλ (ζ') ὁ Δούκας εἶχε βγάλει πολλὰ χρυσόβουλλα, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1016-1022. Ἦταν ἕνας ἰβηρικῆς καταγωγῆς Βυζαντινὸς ἀριστοκράτης, ἀπόγονος πιθανὸν τοῦ Πακουριανοῦ ἐκείνου πού περὶ τὸ 1000 βρισκόταν μαζί με τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειο (β') τὸν Πορφυρογέννητο, βλ. N. Adontz, Études Armeno-Byzantines, σ. 361. πατέρας του ἦταν ὁ Πακουριανός ἢ «Πακοριανός, ἄρχων ἀρχόντων», βλ. Τυπικὸν μονῆς Θεοτόκου τῆς Πετριζονίτισσας (κοντὰ στὸ Πετριτζό = Βάεσονο τῆς Βουλγαρίας) τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ, VV 11 (1904), παραρτήμα, σ. 1 καὶ 43, ἔκδ. L. Petit. Κοντὸς στὸ σῶμα, ἀλλὰ μαχητής, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 73, ὕπῃρξε πρὶν ἀπ' τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1081 ἕνας θερμὸς ὀπαδὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 74. Ὁ Du Cange, ἔνθ' ἀνωτ., πίστευσε πὼς ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, ὁ ἀποδέχτης τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ ἀνωτέρω πού εἶχε τὸ ἴδιο με τὸν πατέρα του ὄνομα, γνώμη πού δεχθεῖν νὰ ἀποδέχεται καὶ ὁ B. Leib, Ὑποσημειώσεις εἰς Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, τ. I, σ. 73, ὑ. 3. Σὲ συνέχεια καὶ ὁ L. Petit, Τυπικὸν μονῆς Θεοτόκου Πετριζονίτισσας, ἔνθ' ἀνωτ., σ. X, ξεχώρισε τὸν ἕνα ἀπ' τὸν ἄλλο Γρηγόριο Πακουριανό. Ἀλλὰ ὁ Γρηγόριος Πακουριανός ὁ Νεώτερος ἦταν γιὸς τοῦ Πρεσβύτερου, ὅπως μᾶς λένε ἀνωτέρω ὁ Du Cange καὶ ὁ B. Leib; Ἦδη μαθαίνομε ἀπ' τὸ Τυπικὸν τῆς Πετριζονίτισσας, ἔνθ' ἀνωτ., σ. VII, πὼς ὁ Πακουριανός ὁ Πρεσβύτερος τὸ 1083 ἦταν γέρος, ἐνῶ ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας στίς τρεῖς πρὸς τὸ Γρηγόριο Πακουριανό (τὸ Νεώτερο) ἐπιστολές του, βλ. ἀνωτέρω ὑ. 2, ἀπευθύνεται πρὸς ἕνα ἄνθρωπο πολὺ νέο: τὸ ἴδιο γι' αὐτὸν ἀφήνει νὰ νοηθῆ καὶ στὴν πρὸς τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16 ἐπιστολῇ του, βλ. ἀνωτέρω ὑ. 2. Ἀπ' τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴν κοινὴ βυζαντινὴ καὶ νεώτερη συνῆθειαν νὰ δίδεται τὸ ὄνομα τοῦ πάππου στὸν ἔγγονό, ἢ S. De Jongh, σ. 24, ὑ. 1, πίστευσε — γνώμη τὴν ὁποία καὶ ἀποδέχομαι — πὼς ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, ὁ γαμβρὸς τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17, δὲν ἦταν παρὰ ἕνας ἔγγονός τοῦ Γρηγόριου τοῦ Πακουριανοῦ τοῦ Πρεσβύτερου.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 82-3· γιὰ τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα τοῦ Βρανᾶ, τοῦ συστράτηγου τοῦ Πακουριανοῦ, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 151. Βλ. καὶ Ἀδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 10.

9. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 333: Τῷ Πακουριανῷ... πανσέβαστέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ, στ. 409: Τῷ σεβαστῷ Πακουριανῷ.

τῶν Σκοπίων, ἀλλὰ δὲ χάρις γιὰ πολὺ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, γιατί πέθανε νέος ¹⁰, πρὶν ἀπ' τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1105 ¹¹.

Ἄν πιστεῦσωμε τὸ Θεοφύλακτο Βουλγαρίας, ὁ Γρηγόριος ὁ Νεώτερος ὑπῆρξε ἕνας ἐξαιρετος διαικητικὸς ἄρχοντας, πού φρόντιζε γιὰ τὴν ἀνακούφιση ἐκείνων πού δὲν εἶχαν κτηματικὴ περιουσία, γιὰ τοὺς ἀπόρους, γιὰ τὰ ὄρφανὰ καὶ γιὰ τίς χῆρες, καὶ τὸ πιδ σπουδαῖο ἀκόμη γιὰ ἕνα βυζαντινὸ ἄρχοντα, ὑπεράσπιζε τοὺς ἀδύνατους γεωργοὺς ἀπέναντι τῶν ἀρπαχτικῶν διαθέσεων τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν ¹².

Ἄν ἕνα μόνο μέρος ἀνθρώπων λύπησε ὁ πανσεβαστος σεβαστος, ὅπως χαρακτηριστικὰ λέει ὁ Θεοφύλακτος, τὰ πρόσωπα τῆς ἰδιαίτερης ὑπηρεσίας του, πού ὄχι μόνο στερήθηκαν κερδῶν, ἀλλὰ καὶ κεῖνα πού προηγουμένως εἶχαν, ξόδευσαν ¹³.

ἌΜόλις ἔφτασε κοντὰ μας ὁ πανευγενέστατος γαμβρός σου, γράφει ὁ Θεοφύλακτος στὸν Ἀδριανὸ 16, αὐτὸ τὸ βᾶθρο τῆς καλῆς θέλησης, μᾶς ἦλθε σὰν ἕνα κρίνο μέσα στὴν κοιλάδα τῶν κακῶν πού τώρα μᾶς πλημμυρίζουν, σὰν ἕνα τριαντάφυλλο μέσα στ' ἀγάθια πού ὄλους τρυποῦν· μοῦ φάνηκε αὐτὴ ἡ θεόπνευστη ψυχὴ σὰν ἕνα παράδοξο φαινόμενο, σὰν ἕνας γλυκὺς ποταμὸς πού τρέχει σὲ μιὰ ἀλμυρῆ ἔρημο, σὰν ἕνας ἀμόλυντος ὀδοιπόρος πού διαβαίνει μέσα ἀπὸ βόρβου ¹⁴.

Τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θεοφύλακτου εἶναι πολὺ τιμο, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς ἐκτενοῦς ἀλληλογραφίας του, γιατί μᾶς δείχνουν τὴν τραγικὴ κατάσταση τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου — σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν περίσταση πρόκειται περὶ τῶν χωρικῶν τῆς Βουλγαρίας — καὶ πόσο σπάνιοι ἦσαν οἱ εὐσυνειδητοὶ ἀπ' τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἄρχοντες καὶ ὑπαλλήλους.

10. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 405.

11. Στὴν πρὸς τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16 πού πέθανε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1105 (βλ. Ἀδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 15), ἐπιστολὴ του, ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας (PG 126, στ. 405-408), μιλάει γιὰ τὸ θάνατο καὶ τίς ἀρετὲς τοῦ Γρηγορίου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου.

12. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 405.

13. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 408: Ἐν μόνον μέρος ἐλύπησεν ὁ πανσεβαστος, τοὺς αὐτῶ δουλεύοντας, ὡς οὐ μόνον κερδῶν στερηθέντας, ἀλλὰ καὶ ἀ προεῖχον ἐκδανησαντας...

14. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 405: Ὡς δ' ὁ πανευγενέστατός σου γαμβρός, τὸ τῆς ἀγαθοθελείας ἔρνος, τὸ ἐν τοῖς κοιλάσι τῆς νῦν τῶν κακῶν συρροῆς κρίνον, τὸ ἐν ταῖς πάντας κνιζούσαις ἀκάνθαις ῥόδον, ἡ θεόπνευστος ὄντως ψυχὴ, τοῖς ἐγγύς ἡμῶν πράγμασιν ἐπιστάς, ξένον ὠράθη μοι θέαμα, ποταμὸς δι' ἄλμης ῥέων γλυκὺς, καὶ ὀδοιπόρος διὰ βορβόρου ῥέων ἀμόλυντος...

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἀπ' τὸ Γρηγόριον Πακουριανὸν τὸ Νεώτερον ἀπόχτησε τὸ πῶς λίγο ἓνα γιό, τὸν Νικηφόρον Πακουριανόν 98¹⁵.

15. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναΐτικῶν κωδίκων, Σημ. 13η: "Ὅτι ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς κύρ Νικηφόρος ὁ Πακουριανός, ὁ τῆς Κομνηνῆς ἐκείνης, τὸ γονικόνθεν αὐτῷ διαφέρειν κτῆμα, τὸ λεγόμενον Πηγάτζιον, προσήνεγκεν εἰς τὸ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τῶν Ἰβήρων τοῦ ἀγιωνύμου Ὁρους· μετὰ δὲ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποδημίαν αὐτοῦ, οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, οἱ πανσέβαστοι σεβαστοί, ὃ τε κυρὸς Γρηγόριος καὶ ὁ κυρὸς Γεώργιος οἱ Πακουριανοί, οὐ μόνον ἐκύρωσαν τὴν πράξιν τοῦ ἐαυτῶν πατρὸς, ἀλλὰ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἐαυτῶν μητρὸς, Μάρθας μοναχῆς, ἐξεχώρησαν πρὸς τὴν ὡς ἄνω ἱερὰν καὶ σεβασμίαν μονὴν τῶν Ἰβήρων, καὶ τὸ παρακειμένον κτῆμα τοῦ Βουτζη. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς μένη καμιὰ ἀμφιβολία πὼς τὸ ἀνωτέρω κείμενον ἀναφέρεται σὲ γιὸ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς καὶ τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου, καὶ α) ὁ ἀνωτέρω Πακουριανός ἢ Πακουριανός φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17. β) ἰδιαίτερα τονίζεται πὼς ἦταν γιὸς τῆς μακαρίτισσας καὶ πολλὴ γνωστῆς Κομνηνῆς, καὶ δὲ ξέροια κανένα ἄλλον Πακουριανὸν ποὺ νὰ παντρευτήκε μιὰ Κομνηνὴ, ἐκτὸς ἀπ' τὸ Γρηγόριον Πακουριανὸν τὸ Νεώτερον γ) ὁ ὑψηλὸς τίτλος ποὺ φέρουν τόσο ὁ Νικηφόρος 98 ὅσο καὶ οἱ δύο γιοὶ του — ὁ τοῦ σε β α σ τ ο Ὡ — μᾶς πείθει πὼς ἦσαν γόνιοι μέλους τῆς αυτοκρατορικῆς οἰκογένειας. Μᾶς ἔχει διασωθῆ καὶ μιὰ σφραγιδα μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή:

Κύριε, βοήθει βλαστόν με τῶν Πακουριανών.

Bl. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 684· V. Laurent, Bulles métriques, σ. 64-5, ἀριθ. 566. Ἀπ' τὸν πρῶτον ἐκδότῃ ἀνάγεται στὸ ἰβ' ἢ ἰγ' αἰ. Ὁ δεῦτερος (V. Laurent, σ. 65) παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: Ἡ μεταγενέστερη ἐποχὴ στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἀνωτέρω σφραγιδα, δὲν ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε σ' αὐτὸν τὸν Πακουριανὸν τὸν χωρὶς ὄνομα κάποιον ἄμεσο ἀπόγονο τοῦ Γρηγόριου τοῦ Πακουριανοῦ τοῦ Πρεσβύτερου». Ἐκτὸς ἀπ' τοὺς ἀμέσους ἀπογόνους αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ποὺ εἶδαμε ἀνωτέρω, συναντᾶμε καὶ τοὺς ἐξῆς Πακουριανούς: Ὁ Γρηγόριος Πακουριανός ὁ Πρεσβύτερος εἶχε ἓνα ἀδελφόν, τὸν Ἀπάσιον Πακουριανόν, ὁ ὁποῖος δὲ φαίνεται νὰ ἦλθε καθόλου στὸ Βυζάντιον· ἀπλῶς ὁ Γρηγόριος ἔφερε τὰ λεῖψανά του ἀπ' τὴν Ἰβηρία καὶ τὰ ἔθαψε στὴ μονὴ τῆς Πετριτζονίτισσας, βλ. Τυπικὸν μονῆς Πετριτζονίτισσας, ἐνθ' ἀνωτ. (δ. 7), σ. 11 (β'). Τὸ 1127 συναντᾶμε δύο ἀδελφούς, τὸν κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η Συμβάτιον Πακουριανόν καὶ τὸ μ ά γ ι σ τ ρ ο Σέργιον Πακουριανόν. Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ἐξῆσε λίγο διάστημα μὲ τὴ γυναῖκα του Καλή, κόρη τοῦ κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η Βασιλάκιου, καὶ πέθανε ὡς μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα Σάβας, ὁπότε ἡ γυναῖκα του ἔγινε κι αὐτὴ μοναχῆ, παίρνοντας τὸ ὄνομα Μαρία· καὶ οἱ δύο ὑπῆρξαν δωρητὲς τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ ἀγίου Ὁρους, βλ. Ἰωακείμ Ἰβηρίτην, ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν ἀγίῳ Ὁρει ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ὁρθοδοξία 5 (1930), σ. 613-15, καὶ 6 (1931), σ. 364-71, ἐπίσης βλ. R. Blake, Revue de l' Orient Chrétien 28 (1931), σ. 293, ὅπως ὑπῆρξαν δωρητὲς τῆς ἰδίας μονῆς ὁ Νικηφόρος Πακουριανός 98 καὶ οἱ γιοὶ του. Οἱ ἀνωτέρω Συμβάτιος καὶ Σέργιος οἱ Πακουριανοὶ δὲν μπορούσε νὰ ἦσαν γιοὶ τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς λόγῳ τῶν τίτλων ποὺ φέρουν, καθὼς εἶναι κατώτεροι ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ σε β α σ τ ο Ὡ. Ἴσως νὰ ἦσαν ἀνεψιοὶ ἢ μικρανεψιοὶ τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Πρεσβύτερου. Κατὰ τὸ 1200 συναντᾶμε τὸν δ ο ὕ κ α τῆς Βέρειας Γεώργιον Πακουριανόν — ἴσως ἓνα ἐγγονὸν τοῦ Νικηφόρου Πακουριανοῦ 98 — τοῦ ὁποῖου Γεωργίου Πακουριανοῦ ἢ

Ὁ Γρηγόριος Πακουριανὸς πέθανε πρόωρα καὶ ἄφησε σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία τὴ χήρα του Ἄννα Κομνηνὴ, ποὺ ἴσως νὰ ἔγινε μοναχὴ, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζομε ἀπὸ καμιά πηγὴ. Ὁ γιὸς της Νικηφόρος Πακουριανὸς 98 ὑπῆρξε ἡ παρρηγοριά της.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία.

45. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1087 - †;)

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνός, γιὸς τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17 καὶ τῆς Ἀνώ-
νυμης γυναίκας του², γεννήθηκε περὶ τὸ 1087.

Ἔλαβε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15 τὸν τίτλο τοῦ *πανσεβαστου σεβαστου*³.

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτόν.

κόρη Ἐλένη Πακουριανὴ παντρεύθηκε τὸν Νικηφόρον Κουνάλην, καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ζεῦγος γεννήθηκε ἓνας γιὸς, ὁ Συμεὼν Κουνάλης Πακουριανός, βλ. Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, *Jus Graeco-Romanum*, τ. 7, σ. 518, καὶ J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, VI, 216 (ἴσως ὁ Γεώργιος Πακουριανός τοῦ Pitra εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τοῦ *Jus Graeco-Romanum*). Κατὰ τὸ 1288 συναντᾶμε τὸν βασιλικὸν βεστιάριτην Φωκᾶν Πακουριανόν, βλ. MM 4 (1871), σ. 278: τοῦ βασιλικοῦ βασιταρίτου Φωκᾶ τοῦ Πακουρίνου.

45. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἀλέξιου (α') 15 Κομνηνοῦ.

2. M. Froehner, *Annuaire* (1884), ἀριθ. 89, σ. 331· G. Schlumberger, *Sigillographie*, σ. 639· V. Laurent, *Bulles métriques*, ἀριθ. 324, σ. 171:

Σεβαστὸν Ἀλέξιον ἐκ Νικηφόρου

φύντα Κομνηνοῦ, μητροπάρθενε, σκέποις.

Πρβλ. L. Striemon, *Sébastes et gambros*, REB 23 (1965), σ. 227-28: Alexis Comnène, fils de son frère benjamin (d' Alexis I Comnène) le sébaste Nicéphore. Ὁ Stiermon, αὐτόθι, ὁ 33, παρατηρεῖ πὸς ἡ σφραγίδα δένμπο ρεῖ νὰ ἀναφέρεται στὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 65, τὸ γιὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, γιὰτὶ στὴ συν-
οδο τοῦ 1147 ἀναγράφεται ὡς υἱὸς τοῦ (τάδε) καὶ ὄχι ὡς σεβαστός· εἶχε δηλ. ἰδιότητα ἀνώτερη ἀπὸ κείνη τοῦ σεβαστοῦ, χωρὶς νὰ φέρῃ αὐτὸν τὸν τίτλο. Ἡ S. De Jongh, σ. 24, ὁ 2, ἐκφέρει τὴ γνώμη πὸς ἡ σφραγίδα πιθανὸν νὰ ἀνήκῃ καὶ σ' ἓνα γιὸ τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 115, γιοῦ τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, τοῦ γιοῦ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, δηλ. στὸν Ἀνώνυμο Κομνηνὸ 205 ἢ στὸν Ἀνώνυμο Κομνηνὸ 206, ποὺ ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα Ἀλέξιος.

3. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ 2.

46. [Θεόδωρος] Δοκειανός

(γενν. περί τὸ 1090 - † περί τὸ 1111).

Ὁ Θεόδωρος¹ Δοκειανός γιὸς τοῦ [Μιχαήλ] Δοκειανοῦ 18 καὶ τῆς Ἀνώ-
νυμης γυναίκας του² γεννήθηκε περί τὸ 1090.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1108 τῇ Σοφίᾳ Κομνηνῇ 29, τρίτοτοκῃ κόρῃ τοῦ
Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας. Κατὰ τὸ γάμο του τι-
μήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ πα ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ³.

⁴ Ἦταν ἕνας γλυκομίλητος καὶ δυνατὸς ἄντρας⁴.

Πέθανε πρόωρα, περί τὸ 1111⁵, καθὼς φαίνεται ἀπὸ κάποια ἀσθένεια⁶.

Τίποτε δὲ γνωρίζομε γιὰ τὴ δράση αὐτοῦ τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἐξάλλου
ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ σὲ ἡλικία 21 περίπου χρονῶν.

47. Ἀνώνυμη Δοκειανή

(γένν. περί τὸ 1095 - † 1115;)

Ἡ Ἀνώνυμη Δοκειανὴ κόρη τοῦ [Μιχαήλ] Δοκειανοῦ 18 καὶ τῆς Ἀνώ-
νυμης γυναίκας του¹ γεννήθηκε περί τὸ 1095.

46. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Θεόδωρου Δοκειανοῦ 9, τοῦ γιοῦ
τοῦ Μιχαήλ Δοκειανοῦ καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5.

2. Βλ. Μιχαήλ Δοκειανόν 18, ὁ. 2.

3. Βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὁ. 5, καὶ Μιχαήλ Δοκειανόν 18, ὁ. 2. Πρβλ. L. Stiernon,
Sébastes et gembros, REB 23 (1965), σ. 228 καὶ ὁ. 35.

4. Βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὁ. 5.

5. Ἡ Σοφία Κομνηνὴ 29 χήρευσε σὲ ἡλικία 17 χρονῶν, βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὁ.
11, ἀφοῦ ἀπόχτησε δυὸ παιδιά· πρέπει νὰ παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 14 χρονῶν, καθὼς δεχτή-
καμε περί τὸ 1103, βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὁ. 3· ἄρα, ὁ ἄντρας τῆς πέθανε τρεῖς χρόνια
μετὰ τὸ γάμο τους, δηλ. περί τὸ 1111.

6. Τὰ ἀναφερόμενα στὴ Σοφία Κομνηνὴ 29 καὶ στὴν Εἰρήνη Δοκειανὴ Κομνηνὴ 61
ποιήματα, βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὁ. 12, δὲν ἀναφέρουν πὼς πέθανε ἀπὸ ἀσθένεια, ἀλλὰ
καθὼς πέθανε τόσο πρόωρα, μπορούμε νὰ τὸ ὑπονοήσωμε· ἐν εἰχῆ σιοιωθῆ σὲ κάποια
μάχη, ὁ ἐγκωμιαστὴς στιχουργὸς δὲν ὄα παράλειπε νὰ τὸ τονίση.

47. 1. Νικόλαος Καλλιπλῆς, ἐκδ. L. Sternbach, σ. 22 [334], ἀριθ. XXII: Εἰς τὴν
Δοκειανὴν ὡς ἀπὸ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς.

Μᾶς εἶναι γνωστό πὸς περὶ τὸ 1110 παντρεύτηκε μὲ κάποιον, τοῦ ὁποῖου οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὴ γενεὰ γνωρίζομε καὶ πὸς πέθανε, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός της [Θεόδωρος] Δοκαιανός 46, πρόωρα².

Τὸ θάνατό της, ἐκ μέρους τοῦ ἀντρός της, θρήνησε ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Νικόλαος Καλλικλῆς³.

48. Μανουήλ Βοτανειάτης

(γένν. περὶ τὸ 1090 - †;)

Ὁ Μανουήλ¹ Βοτανειάτης γιὸς τοῦ [Νικηφόρου] Βοτανειάτη καὶ τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 19² γεννήθηκε περὶ τὸ 1090.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1110 τὴν Εἰρήνη Συναδηνή³, ἴσως μακρινὴ συγγενῆ του⁴.

Ὁ Μανουήλ Βοτανειάτης ἔλαβε ἀπ' τὸ μεγάλο θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15, ἀδελφὸ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Μανουήλ Κομνηνοῦ 10, τὸν τίτλο τοῦ πανασεβαστοῦ⁵.

Ὁ Μανουήλ Βοτανειάτης χάρισε στὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τῆς μητέρας του, δυὸ χτήματα «τις ἐπισκέψεις τῶν Παρευρίων καὶ

2. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἐνθ' ἀνωτ.

3. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἐνθ' ἀνωτ.

48. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Μανουήλ Κομνηνοῦ 10.

2. Τὸ ὄνομά του (Μανουήλ) γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφανδόμενον στοὺς Βοτανειάτες καὶ τὸ ἐπίθετό του (Βοτανειάτης) - Βοτανειάτη μνηστεύτηκε ἡ κόρη τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ 10, βλ. Ἄναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 75 - καὶ ὁ ὑψηλὸς τίτλος τοῦ πανασεβαστοῦ σεβαστοῦ, τὸν ὁποῖον πῆρε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15, μᾶς δδηγούον νὰ τὸν δεχτοῦμε ὡς ἕνα γιὸ τοῦ [Νικηφόρου] Βοτανειάτη καὶ τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 19, τῆς κόρης τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ 10. Βλ. Ἄναν Κομνηνήν 19, ὁ. 5, Στέμμα Βοτανειαιτῶν, ἀριθ. 18.

3. Σπ. Λάμπρος, Εἰς τάφον Εἰρήνης τῆς Συναδηνῆς, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 75, σ. 40:

Καιροῦ δὲ καλέσαντος αὐτὴν εἰς γάμον
τῷ πανσεβάστω Μανουήλ συνεζύγῃ,
Βοτανειαιτῶν ἐκ φυλῆς προηγμένῃ.

4. Βλ. Ἄναν Κομνηνήν 19, ὁ. 5, ὅπου ἡ Γενεαλογία τῶν Βοτανειαιτῶν, τοὺς δεσμοὺς τῆς οἰκογένειας μὲ τοὺς Συναδηνούς.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 3' καὶ Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐκδ. Α. Dimitr'evskij, σ. 698.

τῆς Βέροιας», τὰ ὅποια ὁ αὐτοκράτορας ἀφιέρωσε στὸ ἀγαπημένο του ἴδρυμα, στὴ μὴν τοῦ Παντοκράτορα⁶.

Ὁ Μανουὴλ δὲν ἀπόκτησε ἀπ' τὴν Εἰρήνην παιδιά, ἀν καὶ ἔζησε μαζί της μακρὸ χρονικὸ διάστημα⁷. Αὐτὸ ἦταν αἷτιο μεγάλης ὀδύνης γιὰ τὸ ζεῦγος, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Εἰρήνην.

Κοντὰ σ' αὐτὸ ὅμως βρῆκαν αὐτὴ τὴν τελευταία μύρια ὄσα κακά, τὸ ἓνα πάνω στ' ἄλλο, ἔτσι πού νὰ μὴν περνᾷ μέρα χωρὶς νὰ ἀναστενάξῃ, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ ἐγκωμιστὴς της⁸. Τὶ λογῆς ἦσαν αὐτὰ τὰ κακά, δὲ μπορούμε ἀπ' τὸ κείμενο νὰ μαντεύσωμε· λόγοι υἰείας, λόγοι κακῆς συμπεριφορᾶς τοῦ συζύγου; ἄγνωστο.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, διέκοψε κάθε μὲ τὸν κόσμον σχέση καὶ ἔγινε μοναχὴ, παίρνοντας τὸ ὄνομα Μαρία. Καὶ ἔτοιμη τέλος, χωρὶς καμιὰ ταραχὴ, βρέθηκε κάποτε «στὴν τομὴ τοῦ θανάτου», καὶ τότε παρακάλεσε «τὴν τοκάδα Παρθένο μὲ καθαρὴ πίστη, νὰ γίνῃ μεσίτρια κατὰ τὴ θεία κρίση, ἔτσι πού νὰ ἀποφύγῃ τίς φλογερὰς ρομφαῖες τοῦ "Ἄδη καὶ νὰ ἐντρυφήσῃ σὲ ψυχοτρόφο χλόη τρυφῆς»⁹.

Τὶ ἀπόγινε μετὰ τὴν κουρὰ τῆς γυναίκας τοῦ Εἰρήνης - Μαρίας ὁ Μανουὴλ Βοτανειάτης, τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρει θάνατο ὁ στιχοπλόκος - ἐγκωμιστὴς τοῦ ἐπιταφίου τῆς γυναίκας του, μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

Ἐπίσης δὲ γνωρίζομε τίς ἀκριβεῖς χρονολογίες τοῦ θανάτου καὶ τῶν δυὸ συζύγων.

6. Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐκδ. Α. Dimitr'evskij, σ. 698: ἡ ἐπίσκεψις τῶν Παρευρίων, καθὼς περιῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ τοῦ Βοτανειάτου... ἡ ἐν Βερροία περιελθούσα ἐπίσκεψις τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Βοτανειάτου, μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ πλανητῶν καὶ λοιπῶν δικαίων. Βλ. καὶ Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὁ. 113.

7. Σπ. Λάμπρος, Εἰς τάφον Εἰρήνης τῆς Συναδηνῆς, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 75, σ. 40: Μακρὸν δὲ συζήσασα τούτῳ τὸν χρόνον οὐκ ἔσχε μητρὸς κλήσιν εὐτυχηκένας, οὐ χερσὶ συσχεῖν ἐνσπαρὲν ταύτῃ βρέφος.

8. Σπ. Λάμπρος, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 75, σ. 40.

9. Σπ. Λάμπρος, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 75, σ. 40-41.

49. [Ίσαάκιος] Κομνηνός

(γενν. περί τὸ 1095 - πρὶν ἀπὸ τὸ 1136)

Ὁ Ίσαάκιος¹ Κομνηνός πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας² γεννήθηκε περί τὸ 1095³.

Πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του⁴, πού σύμφωνα μὲ τὰ χρονολογικά δεδομένα πού ἔχομε, πρέπει νὰ πέθαναν μετὰ τὸ 1136⁵.

Πιθανὸν γιὸς τοῦ Ίσαάκιου ἢ ἑνὸς τῶν Ἀνωνύμων ἀδελφῶν του (50, 51 καὶ 52) νὰ ἦταν ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, πού παντρεύτηκε μιὰ Ἄννα Δούκαινα. Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Ἄννα ἔζησαν κατὰ τὸ 13^ο αἶώνα καὶ ἀνακαίνισαν τὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Παμμακαρίστου, ὅπως διαβάζει κανεὶς σὲ ἐπιγραφή πού βρίσκεται στὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας⁶.

Ἀπόκτησαν γιούς, τὸν Ἀνδρόνικον καὶ τὸν Ἀλέξιον, πού ἔφεραν τὸν τίτλο τοῦ **π α ν σ ἔ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ὦ**, καὶ ἀπ' τὴν κόρη τους Εὐδοκία ἦλθαν σὲ ἐπιγαμία μὲ τοὺς Ταρχανειῶτες⁷.

49. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου τοῦ Ίσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Βλ. Ἰωάννη Κομνηνὸν 23, ὁ. 46, ὅπου ἀνωνύμως ἀναφέρονται πέντε παιδιά τοῦ Ἰωάννη 23 καὶ τῆς Μαρίας. Τὸ πρωτότοκο ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά, χωρὶς καμιά ἀμφιβολία, θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου τοῦ Ίσαάκιου 12, γι' αὐτὸ καὶ συναντᾶμε ἕνα ἀπ' τὰ ἄλλα παιδιά νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, βλ. PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68.

3. Ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννη 23 γεννήθηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1073 καὶ παντρεύτηκε περί τὸ 1090, βλ. Ἰωάννη Κομνηνὸν 23, ὁ. 3 καὶ 37.

4. Βλ. Ἰωάννη Κομνηνὸν 23, ὁ. 46.

5. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὁ. 8.

6. R. Janin, *Églises et monastères*, σ. 208.

7. P. Schreiner, *Pammakaristoskirche*, DOP 25 (1971), σ. 219 κεξ. Ὁ χρόνος πού σ' αὐτὸν ζοῦν, οἱ τίτλοι πού φέρουν, καὶ τὰ ὀνόματα μᾶς ὀδηγοῦν νὰ θεωρήσωμε τὸν Ἰωάννη Κ. ὡς ἕνα γιὸ τοῦ Ίσαάκιου (ἢ ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν του) καὶ ἕνα ἐγγονὸ τοῦ Ἰωάννη Κ. 23. Καθὼς ὁμοίως δὲν ἔχομε πειστήρια, ὅλα τὰ μέλη αὐτοῦ τοῦ κλάδου τῶν Κομνηνῶν - πού προῆλθε ἀπ' τὸν Ἰωάννη Κ. καὶ τὴν Ἄννα Δούκαινα - τὰ ἀναφέρω, μὲ ὅποια στοιχεῖα ὑπάρχουν γιὰ τὴ ζωὴ τους καὶ τίς ἐπιγαμίες τους, στοὺς μὴ ταυτιζομένους Κομνηνοὺς, σὲ ἐπόμενο τόμο τῆς Γενεαλογίας μου.

50. Ἀνώνυμος Κομνηνός ἢ Κομνηνή

(γενν. περί τὸ 1100 - † πρὶν ἀπ' τὸ 1136)

Τὸ Ἀνώνυμο δευτερότοκο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας¹ γεννήθηκε περί τὸ 1100 καὶ πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του², ἦτοι πρὶν ἀπ' τὸ 1136³.

51. Ἀνώνυμος Κομνηνός ἢ Κομνηνή

(γένν. περί 1105 - † πρὶν ἀπ' τὸ 1136)

Τὸ Ἀνώνυμο τριτότοκο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας¹ γεννήθηκε περί τὸ 1105 καὶ πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του², ἦτοι πρὶν ἀπ' τὸ 1136³.

52. Ἀνώνυμος Κομνηνός ἢ Κομνηνή

(γένν. περί 1110 - † πρὶν ἀπ' τὸ 1136)

Τὸ Ἀνώνυμο τεταρτότοκο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας¹ γεννήθηκε περί τὸ 1110 καὶ πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του², ἦτοι πρὶν ἀπ' τὸ 1136³.

50. 1. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 49, ὑ. 2.

2. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 23, ὑ. 46.

3. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 53, ὑ. 8.

51. 1. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 49, ὑ. 2.

2. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 23, ὑ. 46.

3. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 53, ὑ. 8.

52. 1. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 49, ὑ. 2.

2. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 23, ὑ. 46.

3. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 53, ὑ. 8.

53. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1115 - † κατὰ τὸ 1136;)

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνός πεμπτότοκο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας² γεννήθηκε περί τὸ 1115³.

53. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου θείου τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἀδελφοῦ τοῦ πάππου τοῦ Ἰσαάκιου 12, καὶ τοῦ θείου τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 25, ἀδελφοῦ τοῦ πατέρα τοῦ Ἰωάννη 23. Τὸ ὄνομά του προκύπτει ἀπ' τὸ Θεόδωρο Βάλσα μώννα, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68.

2. Ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών, πατριάρχης Ἀντιχείας (πρὶν ἀπ' τὸ 1189-1195 ἢ καὶ μετὰ), PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68, μᾶς λέει πὼς ὁ σεβαστὸς Ἀλέξιος, ἦταν γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου Ἰωάννη, τοῦ γιοῦ τοῦ σεβαστοκράτορα, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ἡ παράλειψη αὐτὴ ἔφερε σὲ σύγχυση τοὺς ἔρευνητές. Ἀπ' τοὺς παλιούς, ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 175, ἐνῶ πρῶτα λέει πὼς ὁ βιογραφούμενος Ἀλέξιος Κομνηνός καὶ ὁ ξάδελφός του Στέφανος Κομνηνός 57 ἦσαν «πιθανοὶ ἀπόγονοι» τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, παρακάτω σ. 182, ὑποστηρίζει πὼς ἦσαν ἐγγονοὶ τοῦ σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 76. Ὁ Ἀθανάσιος Κομνηνός Ὑψηλάντης, Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν, σ. 9, λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος ἦταν γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου Ἰωάννη 128, γιοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου 76, καὶ ὁ Στέφανος 57, γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου Ἀλέξιου 132, γιοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου 76. Τὴν τελευταία αὐτὴ θέσιν ἀπ' τοὺς νεώτερους δείχνει νὰ ἀποδέχεται ὁ V. Grumel, La Chronologie, σ. 364, καὶ ἀνοιχτὰ ὑποστηρίζει ὁ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 37-8, καὶ ὁ 19 καὶ 20, μὲ μόνη τὴ διαφορά πὼς τὸν Στέφανο 57 τὸν θεωρεῖ γιὸ ἐνὸς ἢ μιᾶς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωάννη 128 καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου 76, ἀν καὶ στὸ Στέμμα πού παραθετεῖ σ. 38, ἀναφέρει τὸ Στέφανο 57 ὡς γιὸ τοῦ Ἀλέξιου 132. Ἀλλὰ ἤδη ὁ K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25/2 (1903), σ. 41-2, εἶχε καταδείξει πὼς εἶναι ὀλότεια ἀδύνατο ἀπὸ χρονολογικὴ ἀποψη νὰ εἶναι ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Στέφανος 57 ἐγγονοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου 76. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα μάλιστα ἀλληλογράφησα μὲ τὸν πανοσιολόγο καὶ διακεκριμένο ἔρευνητὴ κ. P. Gautier (1973), ἀλλὰ ἔμεινε ἀμετάπειστος στὴν ἀποψή του. Ἀλλὰ τὸ ὄλον ζήτημα ἐπιλύθηκε ὀριστικὰ μὲ τὴν πολύτιμη σφραγίδα πού μᾶς ἀποκάλυψε ὁ ἄοικνος ἔρευνητὴς καὶ συλλέκτης κ. Γεώργιος Ζάκος, Zacos - Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26:

Σφραγὶς σεβαστοῦ Κομνηνοῦ Κωνσταντίνου
 υἱοῦ Στεφάνου μεγάλου δρουγγαρίου
 ὡς πανσεβάστου· καὶ σεβαστὸς ἐξέφυ
 σεβαστοκρατόπαιδος ἐκ Κωνσταντίνου.

Δηλ., ὁ σεβαστὸς Κωνσταντίνος Κομνηνός 101 ὑπῆρξε γιὸς τοῦ πανσέβαστου [σεβαστοῦ] καὶ μεγάλου δρουγγαρίου Στεφάνου Κομνηνοῦ 57, τοῦ γιοῦ τοῦ σεβαστοκρατόπαιδος Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27, γιοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12. Παρατίθεται δὲ (σ. 1525) καὶ τὸ Στέμμα:

Στήν κλιτική ιεραρχία τιμήθηκε προφανῶς ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του, με τὸν τίτλο τοῦ πανσεβαστοῦ σεβαστοῦ⁴.

Ὁ Ἀλέξιος περὶ τὸ 1135⁵ ἀρραβωνιάστηκε με ἱερολογία (= με τέλεση τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἀρραβώνα) τὴν Εἰρήνην, πρωτότοκὴ κόρη τοῦ μεγάλου δομέστικου Ἰωάννη Ἀξούχου⁶, πού αὐτὴ θὰ ἦταν τότε σὲ μιὰ ἡλικία

Ἰσαάκιος (12) σεβαστοκράτωρ
ἀδελφὸς Ἀλέξιου α' (15)

Ἰωάννης (23) σεβαστὸς
προαχθεὶς σὲ πρωτοσέβαστον ἀδελφῶν

Κωνσταντῖνος (27) σεβαστὸς
μέγας δρουγγάριος

Ἀλέξιος (53) σεβαστὸς πρῶτοι ἐξάδελφοι

Στέφανος (57) πανσ. σεβαστὸς
μέγας δρουγγάριος

Κωνσταντῖνος (101) σεβαστὸς
(ὁ ἰδιοχτήτης τῆς σφραγίδας μας)

Ἔτσι σαφῶς ἀποδεικνύεται πὼς ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς δὲν ἦταν γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου Ἰωάννη Κομνηνοῦ 128, γιου τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 76, ἀλλὰ γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23, γιου τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 14, θέτει τὴ γέννηση τοῦ Ἀλέξιου περὶ τὸ 1120, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποψή μου ἡ γέννησή του πρέπει νὰ τεθῆ λίγο προγενέστερα, περὶ τὸ 1115.

4. Θεόδωρος Βαλασμών, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68· Ράλλης - Ποτ-λῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 226-27· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26.

5. Ἡ S. De Jongh, σ. 14, τοποθετεῖ τὸν ἀρραβώνα τοῦ Ἀλέξιου καὶ τῆς Εἰρήνης μεταξύ τοῦ 1148 καὶ 1151, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν τόσο ἀργὰ νὰ ἀρραβωνιάστηκαν ὁ Ἀλέξιος καὶ ἡ Εἰρήνη, βλ. γι' αὐτὴ τὴν τελευταία, κατωτέρω, ὑ. 7.

6. Θεόδωρος Βαλασμών, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68· Ράλλης - Ποτ-λῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 226-27· Τοῦ δὲ σεβαστοῦ ἐκείνου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυρίου Στεφάνου τοῦ Κομνηνοῦ μέλλοντος συζευχθῆναι τῇ κυρίᾳ Εὐδοκίᾳ τῇ θυγατρὶ τοῦ σεβαστοῦ ἐκείνου καὶ μεγάλου δομestίκου κυρίου Ἰωάννου, καὶ κωλυομένου διὰ τὸ τὴν αὐταδέλφην ταύτης κυρίαν Εἰρήνην μνηστευθῆναι τῷ σεβαστῷ ἐκείνῳ κυρίῳ Ἀλεξίῳ τῷ υἱῷ τοῦ πρωτοσέβαστου ἐκείνου κυρίου Ἰωάννου [τοῦ υἱοῦ] τοῦ αὐιδίμου σεβαστοκράτορος (Ἰσαακίου 12), τῷ ὄντι πρῶτῳ ἐξαδέλφῳ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου, καὶ ἀδύνατον εἶναι δύο πρῶτους ἐξαδέλφους δυσὶν ἀδελφαῖς συνάπτεσθαι, ἐλαλήθη συνοδικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀγιατάτου πατριάρχου κυρίου Νικολάου τοῦ Μουσάλωνος, εἰ ἐκ τούτου ἐμποδίζεται τὸ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου συνάλλαγμα καὶ διεγνώσθη μὴ ἐμποδίζεσθαι, διὰ τὸ τὴν μνηστείαν τόπον τελείου γάμου μὴ ἐπέχειν. Ποῖος εἶναι ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης, τοῦ ὁποίου ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Εὐδοκία ἦσαν κόρες; Πρέπει νὰ ἐκλέξωμε μεταξὺ τοῦ Ἰωάννη Ἀξούχου πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δομέστικου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1118-1150/4 (Χωνιάτης, σ. 14), καὶ τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ Βατάτζη 147 πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1180-1182 (Χωνιάτης, σ. 318 καὶ 340).

14 περίπου χρονῶ⁷.

Ὁ γάμος τῶν δυῶ νέων δὲν πραγματοποιήθηκε, γιὰτὶ ὁ Ἀλέξιος πέθανε πρόωρα, ἴσως κατὰ τὸ 1136⁸, κ' ἔτσι ὁ πρωτεξάδελφός του Στέφανος Κομνηνός 57, μπόρεσε ἀργότερα νὰ παντρευτῆ τὴν ἀδελφὴ τῆς Εἰρήνης, τὴν Εὐδοκίαν Ἀξούχαινα⁹.

54. Ζωὴ Δούκαινα Κομνηνὴ

(γενν. περὶ τὸ 1095 - †;)

Ἡ Ζωὴ¹ Δούκαινα Κομνηνὴ² κόρη τοῦ [Ἰωάννη] Δούκα καὶ τῆς [Ἀν-

Καθὼς ἡ περίπτωσις τοῦ Στέφανου Κομνηνοῦ 57 ἐξετάσθηκε συνοδικῶς κατὰ τὴν πατριαρχίαν τοῦ Νικόλαου (δ') τοῦ Μουζάλανα (1147-1151), V. Grumel, *Regestes*, τ. III, σ. 99-100, ἀριθ. 1029, ἢ κατὰ τὴν πατριαρχίαν τοῦ Θεόδωτου β' (1151/2 - 1153/4), V. Grumel, *Regestes*, τ. III, σ. 103-4, ἀριθ. 1036, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Εὐδοκίαν ἦσαν κόρες τοῦ Ἰωάννη Ἀξούχου, καθὼς δέχτηκε καὶ ὁ K. Horna, *Die Epigramme des Theodoros Balsamon*, *Wiener Studien* 25/2 (1903), σ. 18 καὶ 41-2. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, δὲν ἦταν δυνατὸν αὐτὸ σεβαστὸς ἐκείνος καὶ μέγας δομέστικος κύριος Ἰωάννης, ὁ ἀναφερόμενος στὸ κείμενον τοῦ Βαλαμῶνα, νὰ ἦταν ὁ Ἰωάννης Κομνηνός Βατάτζης 147, γιὰτὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ὡς γιὸς τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 80, ἦταν ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81, καὶ οἱ ἀνεψιοὶ καὶ πρωτεξάδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπετέλεσαν στὴν ἐποχὴ τοῦ Μανουὴλ (α') μιὰ νέα τάξη καὶ δὲ σημειώνονταν πιά ὡς σεβαστοὶ ἀλλὰ ὡς υἱὸς τοῦ (τάδε)», βλ. L. Stiernon, *Sébaste et gambros*, *REB* 23 (1965), σ. 228 καὶ ὁ. 39.

7. H. S. De Jongh, σ. 14, ὁ. 1, τοποθετεῖ τὴν γέννησιν τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς Εὐδοκίας περὶ τὸ 1125-1130, ἀλλὰ κατὰ τὰ δεδομένα τῶν χρονολογιῶν ποὺ ἀκολουθοῦμε, ἡ γέννησις τῆς Εἰρήνης προσιδιάζει πρὸς τὸ ἔτος 1121.

8. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλέξiou ἐπῆλθε λίγο μετὰ τὸν ἀρραβῶνα του, γι' αὐτὸ δὲν πραγματοποιήθηκε καὶ ὁ γάμος του μετὰ τὴν Εἰρήνην ἀπ' τὴν ἐλθὴ σύνθεσις προσώπων καὶ πραγματικῶν προκύπτει πὼς μετὰξὺ τοῦ Ἀλέξiou καὶ τοῦ πρωτεξάδελφου του Στέφανου 57, καθὼς καὶ τῆς Εἰρήνης Ἀξούχαινας καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς Εὐδοκίας, ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόστασις ἡλικίας. Κοντὰ σ' αὐτὰ πρέπει πάντα νὰ ἔχωμε ὑπόψιν μας πὼς καὶ τὰ πέντε παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἀλέξiou, πέθαναν πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς τους.

9. Θεόδωρος Βαλαμῶν, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68. Ράλλης - Ποτλῆς, *Σύνταγμα* 4 (1854), σ. 226-27.

54. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς πρωτεξάδελφῆς τοῦ πάππου τῆς Κωνσταντίνου Δούκα, τῆς Ζωῆς Δούκαινας συζύγου τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, «*Laurentiani codicis altera analecta*», *Atti dell' Accademia Nazionale dei Lincei. Serie VIII. Rendiconti. Classe di scienze morali, storiche e filologiche*, 4 (1949), σ. 355-56. ἔκδ. Συνὸδη Παπαδημη-

νας] Κομνηνῆς 24³, ἐγγονὴ ἀπ' τῆ μητέρα της τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ ἀπ' τὸν πατέρα της τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, γιοῦ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα, γεννήθηκε περὶ τὸ 1095.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1110 τὸν Γεώργιον Βοτανειάτην⁴, ἕνα δισέγγονο ἴσως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη⁵, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτοῦ τοῦ γάμου του μὲ τὴ μικρανεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15, ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν τὸν τελευταῖον στὴν αὐλικὴ ἱεραρχίαν τὸν τίτλον τοῦ πανσεβαστοῦ σεβαστοῦ⁶.

Ὁ Γεώργιος πέθανε λίγος μετὰ τὸ γάμου του⁷, ἐνῶ γιὰ τὴ Ζωὴ δὲ γνωρίζομε πότε πέθανε.

τρίου, Feodor Prodrom, σ. 381-82 καὶ 385-86· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 489, ὅπου ἡ Ζωὴ φέρεται νὰ λέη:

ἐκ Δουκιῆς προῆλθον εἰς φῶς ὀσφύς,
Κομνηνικὴ δὲ νηδὺς ἐξήνεγκέ με.

3. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 355-56· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 490, στίχ. 9-13. Βλ. τοὺς στίχους εἰς Ἄνναν Κομνηνὴν 24, ὅ. 2. Τὸ πὼς ὁ Ἰωάννης Δούκας, γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ ἐγγονὸς τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα, ἦταν πατέρας τῆς Ζωῆς, βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 24, ὅ. 5.

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 355-56· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 490:

Ζωὴ σεβαστὴ ταῦτα πρεσβεύει, κόρη,
Βοτανειάτου σύζυγος Γεωργίου.

Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 33, σ. 79.

5. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 19, ὅ. 5, Στέμματα Βοτανειατῶν, ἀριθ. 20 καὶ 12.

6. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 356· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 490:

Γεωργίος σοι ταῦτα Βοτανειάτης
λάτρης μὲν οἰκτρός, πλήν σεβαστὸς ἀξίαν.

Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 33, σ. 79. Μιὰ σφραγίδα, τῆς ὁποίας ὁ κάτοχος ἀπευθύνεται στὸν ἅγιον Γεώργιον μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή, προφανῶς ἀνήκει σ' αὐτόν:

Ὁμόνομόν σου Βοτανειάτην σκέποις.

Βλ. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 660, σ. 294.

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 355-56· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 487:

συσζέγγυμαι δὲ καὶ σεβαστῶ συζύγω (λέει ἡ Ζωὴ)
βασιλικῶν ἐκφύντι τῶν ριζωμάτων,
τὰ πάντα λαμπρῶ, τὴν φρόνησιν κοσμήω·
ῶ καὶ συναρθῶ καὶ συναναβλαστάνω
καὶ καίδα τίκτω τὴν ἀρίστην καὶ τρέφω,
ἐν τοῦτο δεινόν, ὁ βραγχύχρονος γάμος
καὶ ταχινὴ στέρησις ἡ τοῦ συμβίου.

Ἄπ' αὐτῆ τὴν ἔνωση προῆλθε μιὰ κόρη, ἡ Ἀνώνουμη (πιθανὸν Ἄννα) Βοτανειάταινα Δουκαινα Κομνηνῆ 99⁸.

55. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1096 - † 1120/22)

Ἄπ' Ἰωάννης¹ Κομνηνός γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 25 καὶ τῆς Ζωῆς² γεννήθηκε περί τὸ 1096.

Ἄπ' τὸ μεγάλο θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15, ἀδελφὸ τοῦ πάππου του Ἰσαάκιου 12, θὰ ἔλαβε στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ³.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1117 μιὰ Εὐδοκία, τῆς ὁποίας δὲ γνωρίζομε τὴ δοξασμένη γενιά⁴, καὶ ἅπ' αὐτῆ ἀπόχτησε μιὰ κόρη, τὴν Ἀνώνουμη Κομνηνῆ 100⁵.

Ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομε γιὰ τὸν ἀπροσηγῆ, συμπαθῆ καὶ χαριτωμένο

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 356· ἔκδ. W. Höran'dner, σ. 490:

σύζευξον αἰθίς εἰς Ἐδέμ τῆ συζύγω (λέει ὁ Γεώργιος)
καὶ τῆ θυγατρὶ τῆ μόνη καὶ φιλάττη.

Βλ. καὶ ἄνωτ., ὁ 7. Πρβλ. D. Polemis, *The Doukai*, ἀριθ. 33, σ. 79, ὁ 2, καὶ ἀριθ. 96, σ. 124, ὁ 2.

55. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θεοῦ του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23.

2. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 25, ὁ 36.

3. L. Stiernon, *Sébastes et gambros*, REB 23 (1965), σ. 228: non seulement un fils de sébastocrator ou d' un panhypersébastes est sébastes, mais encore qu' un fils de sébastes est lui aussi sébastes, Βλ. καὶ P. Gautier, Michel Italikos, *Lettres et discours*, σ. 30 καὶ 27-8.

4. Ἀνώνομος ποιητής, ἔκδ. E. Miller, RHC, Hist. Grecs, τ. II, σ. 771, στίχ. 213-15:

Ἄλλ' οὐκ ἠδύοκῆσε θεὸς οἷς κρήμασι προεῖδεν
Ἴδειν σε τὸν ὀμόζυγον, κλεινόπαις Εὐδοκία,
Ἐντεῖθεν ἀπιστάμενον καὶ χωρίζόμενόν σου.

5. Ἀνώνομος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770, στίχ. 190-93:

Τοῦτο τὸ δένδρον πέφυκε πικρότερον καὶ κέδρον·
Τούτου τὸν σύμπαντα καρπὸν, τοὺς πόνους, τὴν πικρίαν
Μήτηρ ὀμοῦ σὺν θυγατρὶ χῆραι φαγοῦνται δύο,
Χῆραι τρυφῆς, χῆραι χαρᾶς, χῆραι τῆς εὐτυχίας.

(=χαριτώνυμο) Ἰωάννη, τὸν μεγαλοεργὸ σκύμνο ἐκείνου τοῦ λέοντα»⁶, τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 25 καθὼς δεχτήκαμε⁷, εἶναι πὼς ἀνάπτει μιὰ σπουδαία στρατιωτικὴ δράση, ἂν καὶ πολὺ νωρὸς ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ, καθὼς φαίνεται, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια (1118-1122) τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ τοῦ Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξαδέλφου τοῦ πατέρα του.

«Ἐφριζαν ἀπ' αὐτόν, μᾶς λέει ὁ ἐγκωμιστὴς του, Δαλμάτες, Δάκες, Κελτοὶ καὶ ρῆγες τῆς Λατινικῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὸν ἐνδοξο αὐτὸν ἄντρα ἀπεικόνισαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἰκονίου καὶ ἔδωσαν δουρικὰ τὰ χέρια καὶ ἐκλιναν τὸν αὐχένα τους καὶ προσκύνησαν τὸν αὐτοκράτορα»⁸.

Ἀπ' τὰ ἀνωτέρω φαίνεται πὼς ὁ Ἰωάννης ἐκτὸς ἀπὸ κάποιους ἀγῶνες του στὸ εὐρωπαϊκὸ τμήμα τῆς Αὐτοκρατορίας θὰ πῆρε μέρος τὸ 1119 κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ἰωάννη (β') 34 στὸ Μαϊάνδρο, ὅπου εἶχαν ἐπιδράμει οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ αὐτοκράτορας ἀπελευτέρωσε τότε τὴ Λαοδίκεια τῆς Φρυγίας (Δενιζλί), τὴν ὁποία καὶ ὀχύρωσε, κ' ἀπὸ κεῖ προχώρησε στὴν Παμφυλία καὶ κυρίευσε τὴ Σωζόπολη καὶ ἄλλα ὀχυρά⁹.

Ἀλλὰ ἡ πετυχημένη αὐτὴ ἐκστρατεία τοῦ Ἰωάννη (β') ἀνακόπηκε ἀπ' τὴν κατὰ τὸ 1122 ἐπιδρομὴ τῶν Πετσενέγκων, ποὺ εἶχαν νὰ εἰσβάλουν στὰ ἐδάφη τῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ τριάντα ὀλίγα χρόνια, ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλέξιου (α') 15.

Στὴν ἀνωτέρω ἐκστρατεία φαίνεται πὼς βρῆκε τὸ θάνατο ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ ὄχι πάνω στὸ πεδίο τοῦ πολέμου. Ὁ στιχοπλόκος - ἐγκωμιστὴς, ἐνῶ εἶναι τόσο φειδωλὸς στὴν παροχὴ γενεαλογικῶν στοιχείων γιὰ τὸν ἥρωά του, ποὺ θὰ μᾶς ἦσαν πολὺ ἐνδιαφέροντα, εἶναι ἀρκετὰ φλύαρος κατὰ τὴν τότε συνήθεια, στὴν ἱστορήση κοινοτύπων λεπτομερειῶν, ποὺ μέσα σ' αὐτὲς βρισκόμε καὶ τὴν αἰτία τοῦ θανάτου του.

Καθὼς μᾶς λέει, ὁ Ἰωάννης «ἔπεσε ἄρρωστος βαρικὰ στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, ξένος σὲ ξένη γῆ, ἀπὸ μιὰ ἀφόρητη, ὀλέθρια καὶ θανατηφόρο ἀρρώστια»¹⁰.

6. Ἀνώνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770, στίχ. 113-4 (βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 25, ὁ. 36).

7. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 25, ὁ. 36.

8. Ἀνώνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770, στίχ. 115-19 (βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 25, ὁ. 36).

9. Χωνιάτης, σ. 17-9. Πρβλ. Κ. Ἀμαντος, τ. Β', σ. 322.

10. Ἀνώνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770, στίχ. 200-201.

Καθώς ἐκεῖ πού κείτονταν δὲν εἶχε κάποιον νὰ τὸν περιποιηθῆ καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ, συνεχῶς ἔφερεν στὰ μάτια του καὶ στὰ χεῖλη του τὴ γυναίκα του Εὐδοκία καὶ τὴ μικρὴ κόρη του πού θήλαζε ἀκόμη καὶ βρισκόταν στὰ σπάρ- γανα. Σὲ συνέχεια ὁ ποιητὴς τονίζει πὼς ἡ γυναίκα του, «αὐτὴ ἡ τρισόλβια κεφαλή, τὰ θαῦμα τῆς φύσης, τὸ λεπτὸ καὶ θαυμάσιο μυαλό, ἡ περιλάλητη καὶ φθονοῦμενη δέσποινα, δὲν παραβρισκόταν κοντὰ στὸν ἐτοιμοθάνατο, γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ ἕνα ποτήρι νερὸ καὶ νὰ δροσίσῃ τὰ φλογισμένα του χεῖλη».

«Πόσες φορές, ἀλήθεια, δὲν ψιθύρισε τὸ ἀγαπημένο της ὄνομα». «Ἄλλὰ ἦταν ἀπ' τὸ Θεὸ νὰ μὴν ἰδῆ τὸν ἄντρα της ἡ ἀριστοκράτισσα Εὐδοκία, καθὼς ἔφευγε ἀπὸ δῶ καὶ χωριζόταν γιὰ πάντα ἀπ' αὐτή»¹¹.

Ὁ Ἰωάννης ἦταν ἕνας γερός ἄντρας πού χειριζόταν μὲ τέχνη τὸ σπαθὶ του καὶ ὁ χαμός του ἄφησε ἕνα μεγάλο κενὸ στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ. Οἱ στρατιωτικοὶ ἀξιωματικοὶ οὐδύρονταν πού στερήθηκαν ἕνα τέτοιο συνεργάτη. Ὁ στιχουργὸς τὸν παρομοιάζει μὲ τοὺς ἡμηρικοὺς ἥρωες Νέστορα καὶ Διομήδη¹². Μὲ τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου του ἡ νεαρὴ γυναίκα του, αὐτὴ ἡ πανώρια καὶ τρυφερὴ τρυγὸνα του, ρίχτηκε καταγῆς καὶ μούγγριζε θρηνητικά¹³.

Ἡ σύγκλητος πένησε γιὰ τὸ θάνατό του¹⁴, καὶ ποιητές, ὅπως ὁ Ἀνώ- νυμος πληροφοριοδότης μας¹⁵, καὶ ρήτορες, ὅπως ὁ μητροπολίτης Φιλίππουπό- λεως Μιχαὴλ Ἰταλικός¹⁶, σύνθεσαν ποιήματα καὶ μονωδίες γιὰ νὰ ἐξάρουν τὴν προσωπικότητά του.

11. Ἄνωνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770-71, στίχ. 202-15.

12. Ἄνωνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770, στίχ. 170-175.

13. Ἄνωνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770, στίχ. 130-33.

14. Ἄνωνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770, στίχ. 175.

15. Ἄνωνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 770-71.

16. Ἄνωνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 771, στίχ. 341-43:

Θρηνογραφοῦσι ρήτορες, λογογραφεῖ σὺν ἄλλοις

Καὶ τῆς Φιλίππου πρόεδρος Ἰταλικὸς ὁ πάνυ

Ὁ μμητῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ μετ' ἐκεῖνον Πλάτων.

Βλέπομε ἀπὸ δῶ πὼς ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνῶ ἦταν μητροπολίτης τῆς Φιλίππουπό- λης, ἔγραψε γιὰ τὸν Ἰωάννη Κ. μὲ μωνωδία κατὰ τὸ θάνατό του, ἡ ὁποία δὲ διασώθηκε. Ὁ Ἄνωνυμος ποιητὴς χαρακτηρίζει τὸν Ἰταλικὸ ὡς «μμητῆ τοῦ Πλάτωνα καὶ μετ' ἐκεῖ- νον Πλάτωνα». Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ Ἄνωνυμος ποιητής; Ὁ λεγόμενος Μαγγάνειος Πρό- δρομος; Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος; Ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρ- κικανοῦ κώδικα XI22, VV10 (1903), σ. 108, καὶ ὑπ' ἀριθμοὺς XLVII (=47) καὶ XLVIII (=48) ἀναφέροντας περιληπτικὰ τὸ ἀνατέρω ποίημα τοῦ Ἄνωνυμου, τὸ ἀποδίδει στὸ Μαγγάνειο Πρόδρομο καὶ ὑποπίπτει σὲ σύγχυση προσώπων καὶ πραγμάτων, βλ. Κ. Βαρ- ζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τόμ. Α', προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87, ὁ. 61. Ὁ E. Miller, RHC Hist. Græcs, τ. II, (σ. 770-71), παραθέτοντας τὸ ποίημα (βλ.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς πρέπει νὰ πέθανε λίγα χρόνια μετὰ τὸ γάμο του, ἴσως κατὰ τὸ 1120 /22, καθὼς βλέπομε τὸν Ἀνώνυμο στιχουργὸ νὰ ἀποκαλῆ τὴ γυναίκα του «νεόνυμφη, πικρόγαμη, τρυφερώτατη, ἀπαρηγόρητη χήρα, ποὺ μόνον τὸ βυζαντινικὸ καὶ στὰ φασικὰ βρέφος της», μποροῦσε νὰ τῆς δώσῃ κάποιον ἀνακούφιση¹⁷.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, καθὼς ἀναφέραμε ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Εὐδοκία μιὰ κόρη, τὴν Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 100¹⁸.

σὲ ὅλους τοὺς στίχους), τὸ ἀποδίδει στὸ Θεόδωρο Πρόδρομο (Ex Theodori Prodromi carminibus ineditis). Ὁ W.Hörandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, δὲν ἀναφέρει τὸ ποίημα μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν ποιημάτων τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, σωστά καὶ κατὰ τὴν κρίση μου, γιατί δὲν πρόκειται γιὰ γνήσιο ποίημα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου· τὸ ποίημα ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν λεγομένων προδρομικῶν ποιημάτων ποὺ συνῆξαν διάφοροι.

17. Ἀνώνυμος ποιητής, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 771, στίχ. 233-35:

Νεόνυμφε, πικρόγαμε, μαλθακωτάτη χήρα,

Τί σου τὸ πένθος δυνηθῆ ποσῶς κατακοιμίσαι

Τὸ κείμενον ὑπὸ μαζὸν γαλαθηνόν σοι βρέφος;

18. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 5.

56. Ἰσαάκιος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1117 - † ;)

ἽΟ Ἰσαάκιος¹ Κομνηνός πρωτότοκος γιός τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27 καὶ τῆς Ἀνώνομης Ἀντιόχαινας² γεννήθηκε περί τὸ 1117³.

Ἔλαβε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του τὸν τίτλο τοῦ πανσεβαστου σεβαστοῦ⁴. Ἡ πολιτικὴ δράση τοῦ Ἰσαάκιου δὲ μᾶς εἶναι γνωστή.

Σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία, ἀλλὰ ποῦ πρέπει νὰ ἀνάγεται στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ δευτεροεξάδελφου του Μανουῆλ (α') 81, ὁ Ἰσαάκιος ἔγινε μοναχός, καὶ ὅπως ὁ πάππος του Ἰσαάκιος 12, πήρε τὸ ὄνομα Ἰωάννης⁵.

56. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Γεώργιος Τορνίκης, ἐκδ. J. Darronzès (Georges et Démétrios Tornikès, *Lettres et discours*), ἀριθ. 25, σ. 167-68· Σπ. Λάμπρος, NE 13 (1916), ἀριθ. 5, σ. 5: «Τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ. Ἄρα γε οὐχ ὁ παρὰ τῷ Εὐαγγελίῳ σοι ἐκεῖνος ἐγώ, πανσεβαστέ μοι αὐθέντα καὶ ἐν μοναχοῖς τιμιώτατε». Ποιὸς Κομνηνός, γιός τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27, κρύβεται κάτω ἀπ' τὸ ὄνομα τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ στὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη; Τὸ Ἰωάννης, εἶναι τὸ μοναχικὸ ὄνομα τοῦ ἀνωτέρω Κομνηνοῦ, τοῦ γιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27 καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, ὅπως ἀκριβῶς αὐτός ὁ τελευταῖος, ὅταν ἔγινε μοναχός κατὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του, ἀπὸ Ἰσαάκιος μετονομάστηκε Ἰωάννης, διατηρώντας ἔτσι τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ βαπτιστικοῦ τοῦ ὀνόματος, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσα, ἔχι ὅμως ἀπαρέγκλιτη, συνήθεια. Κατὰ μίμηση τοῦ πάππου καὶ ὁ ἐγγονός, ὁ ὁποῖος χωρὶς ἀμφιβολία θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του, Ἰσαάκιος, ὅταν ἔγινε μοναχός, μετονομάστηκε Ἰωάννης. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ κοσμικὸ του ὄνομα, πρὶν γίνῃ ἀκόμη μοναχός, ἔλαβε ἐπιστολὴ τοῦ πολυγράφου ποιητῆ Ἰωάννη Τζέτζη· Ἰωάννης Τζέτζης, Ἐπιστολὴ 6, ἐκδ. Th. Pressel (*Epistolae*), σ. 7: «Τῷ εὐσεβεστάτῳ (ἀνάγνωθι ὀρθῶς: τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ) Ἰσαακίῳ Κομνηνῷ»... «κυδρότατε σεβαστέ...». Ὁ P. Gautier, *La curieuse ascendance de Jean Tzetzès*, REB 28 (1970), σ. 207, ὁ. 2, δὲ μπόρεσε νὰ συνταυτίσῃ αὐτὸν ἐδῶ τὸν ασεβαστὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸν τοῦ Τζέτζη, καὶ μὲ γράμμα μου τοῦ ἀνάπτυξα τὴν ἀνωτέρω ἀποψή μου, στὸ ὁποῖον ἀπαντητικὰ ὑπὸ ἡμερομηνία 30.III.73, μοῦ ἔγραψε: «Je crois que vous avez raison d'identifier le sébaste et moine Jean Comnène (de Tornikès) avec le fils de Constantin Comnène; il s'appelait naturellement, avant de devenir moine, Isaac comme son grand-père». Μοῦ φαίνεται ὀλότεια ἀπορριπτέα ἡ ἀποψὴ τῶν Zacos-Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1525, πὼς κάτω ἀπ' τὸ μοναχὸ Ἰωάννη Κομνηνὸ (τοῦ Τορνίκη) κρύβεται ὁ Στέφανος Κομνηνός 57. Καὶ ἡ S. De Jongh, σ.16-7, ξεχωρίζει τὸν ὑπὸ τὸ μοναχικὸ ὄνομα Ἰωάννη Κομνηνὸ γιὸ τοῦ Κωνσταντίνου 27 ἀπ' τὸν ἄλλο γιὸ του Στέφανο Κομνηνὸ 57.

3. H S. De Jongh, σ. 16, τοποθετεῖ τὴ γέννησή του περί τὸ 1115 (?).

4. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 2.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 2.

Ὁ Ἰσαάκιος ὁμῶς πού ἐδῶ σκιαγραφοῦμε, δὲν ἔγινε μοναχὸς κατὰ τὴν ἐπιθανάτιο στιγμή του, ὅπως ὁ πάππος του, ἀλλὰ πολὺ πρὶν τοῦ θανάτου του, ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὴ μοναχικὴ πολιτεία, καὶ κατὰφυγε σ' ἓνα μοναστήρι, ὅπου εἶχε μεγάλη ἐπιρροή.

Τὸν ἐκκλησιάρχῃ⁶ αὐτοῦ τοῦ μοναστηριοῦ ὁ Ἰσαάκιος - Ἰωάννης θέλησε νὰ τὸν προαγάγῃ σὲ ἐπίσκοπο καὶ γι' αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι ἀποτάθηκε στὸ μητροπολίτη Ἐφέσου Γεώργιον Τορνίκην. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος γράφοντας πρὸς τὸν ἀτιμιώτατον μεταξὺ τῶν μοναχῶν καὶ αὐθέντη του, τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κυρὸν Ἰωάννη τὸν Κομνηνὸ, τὸ γιὸ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου⁷, τοῦ ἀναγγέλλει πὼς «παραμερίζοντας κάθε ἀρχικὴ ἐπιφύλαξη πού εἶχε γιὰ τὴν προχέριση σὲ ἐπίσκοπο τοῦ ἐκκλησιάρχῃ του, ἐκτέλεσε τὸ ἐπιτάγμα του καὶ χειροτόνησε τὸν ἀνωτέρω ἐπίσκοπο Πύργου»⁸ (Πυργίου) τῆς ἱερῆς μητρόπολης Ἐφέσου.

Αὐτὸς ὁ ἐκκλησιάρχῃς τοῦ Ἰσαάκιου - Ἰωάννη Κομνηνοῦ πού ὁ Ἐφέσου Γεώργιος Τορνίκης προήγαγε σὲ ἐπίσκοπο εἶναι ἴσως ὁ ἐπίσκοπος Πύργου (Πυργίου) Κωνσταντῖνος⁹, ὁ ὁποῖος στὶς 3 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1167 ὑπογράφει μιὰ πράξη τῆς μητρόπολης Ἐφέσου, τότε πού αὐτὴ τὴ μητροπολιτικὴ ἔδρα κατεῖχε ὁ Νικόλαος¹⁰.

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ, τὸν ὡς μοναχὸ Ἰωάννη, οὔτε καὶ τὴ χρονολογία τοῦ θανάτου του.

6. Ἐκκλησιάρχῃς = ὁ ταγμένος νὰ φροντίξῃ γιὰ τὴν ἐκκλησία τῆς μονῆς καὶ τὸν ἐκκλησιασμὸ τῶν μοναχῶν ἀδελφός, ἔχοντας κάτω ἀπ' τὴς διαταγὰς του τὸν ἐπιστημονάρχῃ = τὸν ἐπὶ τῆς εὐκοσμίας καὶ τὸν κανδηλάπτη, βλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Στ' (1955), σ. 79 καὶ 89.

7. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 2.

8. Γεώργιος Τορνίκης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 168: Καὶ αὐτὸς γάρ σοι τὴν ἐπὶ τῇ ἐπισκοπῇ Πύργου τοῦ σοῦ τιμιωτάτου ἐκκλησιάρχῃου προχέρισιν, αὐτόθι παρὰ σοι μένων μὴ κατατιθέμενος, ἰδοὺ παρ' ἑμαυτοῦ τὰ τοῦ ἐπιτάγματός σου τετέλεκα.

9. Βλ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 168, ὁ. 2.

10. L. Petit, Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires, VV 11 (1904), σ. 477-78 Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἔστιν», σ. 184-85: Ἐγὼ δὲ κατὰ τὴν σήμερον γ' ἔλθων τοῦ παρόντος αὐγούστου μηνὸς ὑπέγραψα· ὁ εὐτελής ἐπίσκοπος Τράλλεων Θεόδωρος. ὁ εὐτελής ἐπίσκοπος Πυργίου Κωνσταντῖνος...

57. Στέφανος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1127/31 - † ;)

Ὁ Στέφανος¹ Κομνηνός νεώτερος γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27 καὶ τῆς Ἀνώουμης Ἀντιόχαινας² γεννήθηκε περί τὸ 1127/31³.

Κατὰ τὸ 1150/54 ἀρραβωνιάστηκε τὴν Εὐδοκία⁴ νεώτερη κόρη τοῦ μεγάλου δομέστικου Ἰωάννη Ἀξούχου⁵, γεννημένη περί τὸ 1135.

Στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τιμῆθηκε, εἴτε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34, πρωτεζάδελφο τοῦ πατέρα του, εἴτε ἀπ' τὸ δευτεροεξάδελφο αὐτοῦ τοῦ ἴδιου, Μανουὴλ (α') 81⁶, μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ⁷.

Διορίστηκε μέγας δρουγγάριος προφανῶς τῆς βίγλης, σὲ διαδοχὴ τοῦ πατέρα του Κωνσταντίνου 27, ἕως κατὰ τὸ θάνατο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου λίγο μετὰ τὸ 1147⁸. εἶναι βέβαιο ὅμως πὼς κατεῖχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸ πρὶ ἀργά ἀπ' τὸ ἔτος 1154⁹.

Ὁ Στέφανος Κομνηνός μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγάρου, παραστάθηκε στὴ συνεδρίαση τῆς 26ης τοῦ Γενάρη τῆς συνόδου τοῦ 1156, μαζὶ μὲ τοὺς πατριάρχες ΚΠόλεως Κωνσταντίνου (δ') τὸν Χλιαρηνόν (1154-1157) καὶ Ἱεροσολύμων Νικόλαο (1122-1156), ὅπου κρίθηκαν ὁ ἐψηφισμένος πατριάρχης Ἀντιόχειας Σωτήριχος Παντεύγενος, ὁ ἐπίσκοπος Δυρραχίου Εὐστάθιος

57. 1. Τὸ ὄνομα Στέφανος γιὰ πρώτη φορὰ τὸ συναντᾶμε στοὺς Κομνηνοὺς· φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θεῖου του Στέφανου τοῦ Ἀντιόχου (ἀδελφοῦ τῆς μητέρας του), βλ. Κωνσταντίνου Κ. 27, ὁ. 18.

2. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 53, ὁ. 2.

3. Βλ. S. De Jongh, σ. 17.

4. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 53, ὁ. 6· V. Grumel, Regestes, τ. III, σ. 99-100, ἀριθ. 1029· σ. 103-4, ἀριθ. 1036.

5. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 53, ὁ. 6.

6. Δὲν εἶναι γνωστὸν τοῦλ. σὲ μένα, σὲ ποιά ἡλικία οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες λάβαιναν τοὺς τίτλους· ὁ Ἰωάννης Κομνηνός 23 σὲ ἡλικία 19 χρονῶ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ πανσέβ. σεβαστοῦ· ὁ Μανουὴλ Κομνηνός 81 ὅμως - γιὸς αὐτὸς πορφυρογέννητος ἐνὸς αυτοκράτορα - πῆρε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα, καθὼς φαίνεται, σὲ ἡλικία 4 χρονῶ, βλ. Μανουὴλ (α') Κομνηνόν 81, ὁ. 6-8.

7. Χωνιάτης, Ἐθναυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 148· Θ. Βαλσαμών, Wiener Studien 25 (1903), σ. 125 (18²)· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26.

8. Τὸ 1147 εἶναι τὸ τελευταῖο ἔτος ἐμφάνισης τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27, βλ. Κωνσταντίνου Κομνηνόν 27, ὁ. 13.

9. Βλ. Κωνσταντίνου Κομνηνόν 27, ὁ. 14.

και οι ρήτορες Μιχαήλ ὁ τοῦ Θεσσαλονίκης και ὁ γνωστός μας Νικηφόρος Βασιλάκης, γιατί ἀνακίνησαν ζήτημα πάνω στήν ἐρμηνεία τῆς φράσης «Σὺ εἶ ὁ προσφέρων και προσφερόμενος και προσδεχόμενος»¹⁰

Ὁ Στέφανος ἦταν ἀρκετὰ καταρτισμένος στή θεολογία και πάνω στο ἀνωτέρω θέμα ἀνάπτυξε τὸ θεολογικὸ του «συλλογισμόν»^{10α}.

Ὁ Στέφανος παντρεύτηκε τὴν ἀνωτέρω Εὐδοκία Ἀξούχαινα, μετὰ τὸ 1150/54, καθὼς ἡ σύνοδος τῆς ΚΠολης εἶτε στὸν καιρὸ τοῦ πατριάρχου Νικολάου (δ') Μουζάλανα (1147-1151) εἶτε τοῦ πατριάρχου Θεόδωτου (1151-1152 και 1153-1154), τοῦ ἐπέτρεψε νὰ τὴν παντρευτῆ.

Καθὼς ξέρομε, ὁ πρωτεζάδελφός του Ἀλέξιος Κομνηνός 53 εἶχε ἀρραβωνιαστῆ τὴν πρεσβύτερη ἀδελφὴ τῆς Εὐδοκίας, τὴν Εἰρήνην Ἀξούχαινα, ἀλλὰ δὲν εἶχε προλάβει νὰ τὴν παντρευτῆ. Ἡ σύνοδος ἀποφάνθηκε πὼς τὸ συνοικέσιο τοῦ Στέφανου μετὰ τὴν Εὐδοκία δὲν ἐμποδίζεται, γιατί ὁ ἀρραβώνας δὲ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς τέλειος γάμος¹¹. Ἀπ' τὴν ἀνωτέρω Εὐδοκία Ἀξούχαινα ὁ Στέφανος ἀπόχτησε πολλὰ παιδιὰ¹², ἐκ τῶν ὁποίων τοῦ

10. Χωνιάτης, ἠθσαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 148: Σύνοδος. Σημείωμα ἐπὶ τῇ ρηθείσῃ ὑποθέσει γενοῦς ἐν τῷ πατριαρχείῳ. Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, κς' ἡμέρα, ἰνδικτιώνος δ', προκαθημένου τοῦ ἀγιοτάτου δεσπότη και οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως ἐν τῷ Ὁωμαίῳ, συνδιαγνωμονούντος αὐτῷ Νικολάου τοῦ ἱερωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ και μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Στεφάνου. Γενικὰ γὰρ τῇ σύνοδο τοῦ 1156, βλ. Χωνιάτης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 137-201· Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 275-76· Κίναμος, σ. 176-78· Mansi τ. 21, στ. 837-40· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης. Ἐπιτάφιος εἰς Μανουήλ (α') Κ., PG 135, στ. 1000, και ἐκδ. Th. Tafel, σ. 204-5· Νικολάος Μεθάνης, Ἀντίρρησις πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ Σωτηρίου, ἐκδ. Α. Δημητρακοπούλου, Ἐκκλησι. Βιβλιοθήκη, τ. I, σ. 293-320. Πρβλ. Oeconomus, La vie religieuse, σ. 30-1· Στ. Σάκκος, σ. 22 και ὅ. 6.

10α. Χωνιάτης, ἠθσαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 172: Συλλογισμὸς τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Στεφάνου.

11. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὅ. 6.

12. Θεόδωρος Βαλακιδών, XII. Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κομνηνοῦ ἐντὸς ὄντα τῆς αὐτῆς μονῆς (=μονῆς τῶν Ὁδηγῶν), ἐκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25 (1903), σ. 125 καζ., σ. 18²:

Βλέπων, θεατὰ, σὺν σταλαγμοῖς δακρύων
κιβωτοτετράπλευρον ἐκ λίθου δόμον
και θρηνοκατάκλιστον ἐκ λύπης τάφον,
μὴ θαυμάσης· φέρει γὰρ ἔνδον, ὡς Νῶε,
διττοὺς σεβαστοὺς, εὐγενεῖς ὁμοζύγους,
και παῖδας αὐτῶν, ὡς περὶ παῖδας Νῶε,
Κομνηνοφρεῖς παππομαμμοπατρίθεν.

Πρβλ. S. De Jongh, σ. 17: et eut plusieurs enfants. Ἄν τὸ «ὡς περὶ παῖδας Νῶε», τὸ

ένος μόνο τὸ ὄνομα μᾶς εἶναι γνωστό, προφανῶς τοῦ πρωτογενοῦς γιοῦ¹³, τοῦ Κωνσταντίνου 101¹⁴. τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ἦσαν τὸ πιδό λίγο τρία, γι' αὐτὸ κοντὰ σ' αὐτὸν συμπεριλαμβάνομε τοῦλ. τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνὸν ἢ Κομνηνὴν 102 καὶ τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνὸν ἢ Κομνηνὴν 103.

ἌΟ Στέφανος καὶ ἡ Εὐδοκία δοκίμασαν στή ζωὴ τους πολλὰς πικρίας καὶ κώπησησαν ὡς τραυματίες πονηρὰς τρικυμίας τοῦ βίου¹⁵.

Οἱ χρονολογίες θανάτου τόσο τοῦ ἴδιου ὅσο καὶ τῆς γυναίκας του μᾶς εἶναι ἀγνωστες¹⁶.

ἐρμηνεύσωμε πὸς ὃ Στέφανος, ὅπως ὁ Νῶε (Γένεσις, 5' 10 καὶ 6' 18) εἶχε τρεῖς γιούς, τότε τὸ φύλο τῶν τέκνων 102 καὶ 103 μᾶς εἶναι καὶ αὐτῶν γνωστό. Στὸ ἀνωτέρω ποίημα τοῦ Βαλασαμῶνα, ὃ Στέφανος φέρεται νὰ μιλήσῃ γιὰ τὰ παιδιὰ του πὸς ἦσαν «Κομνηνοφύεις παπποκαμμοπατρήθεν», δηλ. Κομνηνοὶ ἀπ' τὸν πάππο τους, ἀπ' τὴ μάμη τους καὶ ἀπ' τὸν πατέρα τους. Ἄν πάρωμε κατὰ λέξη αὐτὸ τὸ στίχο, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὸς ἡ σύζυγος τοῦ πατέρα τοῦ Στέφανου, τοῦ Κωνσταντίνου 27, ἦταν μιὰ Κομνηνὴ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀδύνατο, γιὰτι ἔλοι οἱ Κομνηνοὶ ποῦ ἀπ' τὴν τέταρτη καὶ ἐντεῦθεν γενιὰ γνωρίζομε (Κομνηνοὶ 18-45) κατὰγονται ἀπ' τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ 6, κ' ἔτσι ἡ γυναίκα τοῦ Κωνσταντίνου 27 πρέπει νὰ ἦταν πρωτεξαδέλφη του ἕνας τέτοιος ὅμως γάμος ἦταν γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἀδιανόητος. Βλ. καὶ S. De Jongh, σ. 17, ὁ. 17. Ἐξάλλου μᾶς εἶναι γνωστὸ πὸς ἡ γυναίκα τοῦ Κωνσταντίνου Κ. 27 ἦταν μιὰ Ἀντιόχεια ἀπ' τὸν πατέρα της καὶ Φορβηνὴ ἀπ' τὴ μητέρα της, βλ. Κωνσταντίνου Κ. 27, ὁ. 17.

13. Καθὼς φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του Κωνσταντίνου Κ. 27 μπορούμε νὰ ὑποθέσωμε πὸς ἦταν ὃ πρωτογενὴς γιός.

14. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὁ. 2.

15. Θεόδωρος Βαλασαμῶν, XII. Εἰς τὸν τάφον Στεφάνου Κομνηνοῦ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 125 κξ., καὶ σ. 18²:

εὔξει δὲ τούτοις τῶν παθῶν τὰς πικρίας
καὶ τὰς πονηρὰς τοῦ βίου τρικυμίας,
ἀς ζῶντες ὑπέστησαν ὡς τραυματίαι,
πρὸς γῆν μελιτέσσασαν ἐκνευκέναι,
τὴν πραέων σάζουσαν ἐκ βροτοκτόνου.
σύ δέ, πνοῆς πρύτανι, θανατοφθόρε,
ὑψιστε σῶτερ, τοῦ θεοῦ πατρός λόγε,
οὐς εὐτυχῶς συνῆψας εἰς σάρκα μίαν,
σύναψον αὐθις εἰς Ἐδέμ κατοικίαν.

16. Ὁ K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 205-6², τοποθετεῖ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου πρὶν ἀπ' τὸ 1157, γιὰτι στή σύνοδο τῆς 12ης τοῦ Μάη τοῦ 1157, Χωνιάτης, Θεσσαυρὸς Ὁρθοδόξους, PG 140, στ. 180, ὃ μόνος ἀναφερόμενος μέγας δρογγάριος εἶναι ὃ Ἰωάννης Μακροβολίτης. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀβάσιμη προϋπόθεση, γιὰτι δὲν ἀποκλείεται ὃ Στέφανος νὰ ἔλαβε στὸ μεταξὺ ἄλλο ἀξίωμα ἢ καὶ νὰ ἔπεσε κάτω ἀπ' τὴ δυσμένεια τοῦ δευτεροεξαδέλφου του Μανουὴλ (α') 81, καθὼς μπορούμε νὰ ὑποφιστοῦμε ἀπὸ ὀρισμένους στίχους τοῦ ἐπιτύμβιου ἐπιγράμματος τοῦ Θεόδωρου Βαλασαμῶνα, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 15, καὶ νὰ παύτηκε ἀπὸ μέγας δρογγάριος.

Τάφηκαν σὲ τετράγωνο μαυσαλεῖο στῆ μονὴ τῶν Ὀδηγῶν¹⁷, στὸ ὁποῖο ἀργότερα ἐναποτέθησαν καὶ οἱ νεκροὶ τῶν παιδιῶν τους¹⁸.

58. Θεοδώρα Κομνηνὴ

(γένν. περὶ τὸ 1110 - † ;)

Ἡ Θεοδώρα¹ Κομνηνὴ κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 28 καὶ τῆς Ἀνώ-
μυης γυναίκας του² γεννήθηκε περὶ τὸ 1110³.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1125⁴ τὸν Ἀνδρόνικο Κομποστέφανο⁵, γιὸ προφα-
νῶς τοῦ μεγάλου δούκα τοῦ στόλου (1107-8) πρωτονωβελήσ-
σιμου καὶ ἔπειτα σεβαστοῦ Ἰσαάκιου Κομποστέφανου⁶.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἄρχισε τὴ στρατιωτικὴ του σταδιοδρομία στὸν καιρὸ
τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') 34, τοῦ ὁποῖου ἀπόσπασε τὴν ἐκτίμηση λόγῳ

17. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 12. Γιὰ τὴ μονὴ τῶν Ὀδηγῶν, βλ. R. Janin, *Églises et monastères*, σ. 199-207.

18. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 12.

58. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς μεγάλης θείας τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 14, ἀδελφῆς τοῦ πάππου τῆς Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, καθὼς καὶ τῆς μικρῆς θείας τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 38, πρωταξαδέλφης τοῦ πατέρα τῆς Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 28.

2. Ἀνώνομος, εἰς τὸν τάφον τοῦ Κομποστέφανου, ἔκδ. L. Sternbach, *Spicilegium Prodromeum*, σ. 32 [365]· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, *NE 8* (1911), ἀριθ. 242, σ. 154:

Ἡ ζῶσα νεκρὰ προσλαλῶ Θεοδώρα
ἐγὼ Κομνηνῶν εὐκλεοῦς ἔφην γένους,
πάππων προῆλθον ἐκ σεβαστοκρατόρων,
ὦν παῖς σεβαστὸς Ἀδριανὸς γεννάδας,
ἐμὸς πατήρ· ὡς εὔχε τῆς πρώτης τύχης!

3. S. De Jongh, σ. 16.

4. S. De Jongh, σ. 16.

5. Ἀνώνομος, ἐνθ' ἄνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 32 [365]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 154:

Καιρὸς γάμων ἦν· εὐτυχῶ κὰν τοῖς γάμοις,
ἀνδρὶ ζυγαῖσα, (φεῦ! λαλεῖν ἔτι θέλω
καὶ μὴ παρ' αὐτὴν τὴν λαλιὰν ἐκπνέω),
ὁμεινέτην λαχοῦσα, (τοῦ πάθους ὅσον!
μνήμη γὰρ αὐτοῦ καὶ μόνη με συγχέει),
Κομποστέφανων εὐγενοῦς ρίζης κλάδον·
τὸν Ἀνδρόνικον οἶδας, οὐ μέγα κλέος,

6. Βλ. τὸ συνημμένο Στέμμα τῶν Κομποστέφανων, ἀριθ. 7, στηριζόμενο στὶς μελέτες τῶν H. Grégoire, *La famille des Kontostéphanes et le monastère d' Elegmi. Notes épigraphiques*, εἰς *Revue de l' Instruction Publique en Belgique*, 52 (1909), σ. 152-

τῶν ἔργων του, ἀλλὰ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς δράσης του δὲν τὸ γνωρίζομε σὲ λεπτομέρειες⁷.

Τὸ 1144 στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ἔχομε ἀπτὲς ἀποδείξεις τῶν στρατιωτικῶν του ἀρετῶν. Πῆρε τότε μέρος στὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Raymond de Poitiers (1136-1149), ἠγούμενος μαζί με τὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη Κοντοστέφανο⁸ καὶ τὸ στρατηγὸ Προσοῦχ⁹ τῶν πεζικῶν δυνάμεων, ἐνῶ ὁ ναύαρχος Δημήτριος Βρανᾶς¹⁰ εἶχε τὴν ἡγεσία τῶν ναυτικῶν¹¹.

Δὲ γνωρίζομε ἀν τὰ πλοῖα μετέφεραν τὰ στρατεύματα ἢ αὐτὰ πῆγαν διὰ ξηρᾶς στὴν Κιλικία¹². Οἱ βυζαντινὲς δυνάμεις ἐκτέλεσαν μιὰ διπλῆ σειρὰ ἐπιχειρήσεων. Οἱ Κοντοστέφανοι καὶ ὁ Προσοῦχ ἔξαναπῆραν τὰ φρούρια ποὺ εἶχε κυριεύσει ὁ πρίγκιπας τῆς Ἀντιόχειας καὶ ἔτρεψαν σὲ φυγὴ τὸν Ραϊμόνδο ποὺ θέλησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλαση τῶν Βυζαντινῶν.

61· S. De Jongh, σ. 59· J. Darrouzès, Georges et Démétrios Tornikès, *Lettres et discours*, σ. 62. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ἐπιθέτου Κοντοστέφανος τὰ ἐξῆς· κατὰ τὸν Σκυλίτζην, σ. 331, ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 Στέφανος Κοντοστέφανος (βλ. Στέμμα Κοντοστεφάνων), πῆρε αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο, γιατί ἦταν κοντὸς κατὰ τὸ ἀνάστημα: Στέφανος...ἐν διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας Κοντοστέφανον ἐπωνόμαζον. Τὸ σπουδαῖο εἶναι ποὺ καὶ ὁ Κίναμος, σ. 96-7, τὰ ἴδια μᾶς λέει καὶ γιὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 8 Στέφανον Κοντοστέφανον: Στέφανον, ἐν Κοντοστέφανον ἀμικρολογούμενοι οἶμαι ἐκάλλον (βραχὺς γὰρ τὴν ἡλικίαν ἦν).

7· Ἀνώνυμος, ἐνθ' ἀνωτ., ἐκδ. Sternbach, σ. 32 [365]· ἐκδ. Λάμπρου, σ. 154:

ἐξ ὄνπερ οἰκισίσις αὐτοκρατῶρων
καὶ φίλτρον ἐγκάρδιον ἐκ βασιλέων
ἔργοις γὰρ αὐτῶν ἠμένιζε καρδίας·

Δὲ μιλάει γιὰ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ γιὰ αὐτοκράτορες, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπ' τοὺς Ἰωάννη (β') 34 καὶ Μανουὴλ (α') 81.

8. Βλ. Στέμμα Κοντοστεφάνων, ἀριθ. 9.

9. Ὁ Προσοῦχ, οὐκ ἄνδρις τὰ πολέμια», Χωνιάτης, σ. 71, τουρκικῆς καταγωγῆς ἦταν ἴσως συγγενῆς τοῦ ὀμωνύμου τοῦ στρατηγοῦ τοῦ σουλτάνου Παργιαροῦχ (Barkyartok), ἐγγονοῦ τοῦ περιφημοῦ Alp Arslan, Ἄνω Κομνηνῆ, τ. II, σ. 68, 70 καὶ 72. Ἐνας Νικηφόρος Προσοῦχ, πιθανὸν ἀπόγονός του ἀναφέρεται ἀπ' τὸ μητροπ. Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. I, σ. 141, καὶ τ. II, σ. 54 καὶ 66.

10. Γιὰ τὸ Δημήτριον Βρανᾶν, βλ. R. Guiland, *Le Drongaire de la Flotte, etc.*, BZ 44 (1951), σ. 212 καὶ 219· F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. II, σ. 240, 241, 417, 490, καὶ K. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κομνηνῆς 130, ὁ. 27.

11. Κίναμος, σ. 33· Χωνιάτης, σ. 71· Ἀνώνυμος, ἐκδ. Sternbach, σ. 32 [365]· ἐκδ. Λάμπρου, σ. 154.

12. Βλ. F. Chalandon, *Les Comnène*, τ. II, σ. 240, ὁ. 4.

Μετά τὴν ἄλωση τῶν φρουρίων, οἱ Ἕλληνες προχώρησαν μέχρι τὴν Ἀντιόχεια, ὄχι γιὰ νὰ πολιορκήσουν τὴν πόλη, ἀλλὰ γιὰ νὰ λεηλατήσουν τὴ χώρα. Μὲ τὴν ἀναχώρησή τους, ὁ Ραϊμόνδος τοὺς ἀκολούθησε ἀπὸ μακριά, ἐπιζοντας χωρὶς ἀμφιβολία νὰ τοὺς αἰφνιδιάσει, ἀλλὰ τοῦ συνέβη ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Καθὼς, μὲ μερικοὺς ἰππότες, ὁ πρίγκιπας τῆς Ἀντιόχειας πλησίαζε στὸ βυζαντινὸ στρατόπεδο, ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Ἰωάννης οἱ Κοντοστέφανοι, εἰδοποιημένοι ἀπὸ μερικοὺς πράχτορες τους γιὰ τὴν παρουσία του, τοῦ ἐπέτεθηκαν κατὰ τὴν αὐγὴ· ὁ Ραϊμόνδος συμπτύχτηκε ἀμέσως γιὰ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὶς κύριες δυνάμεις του, ἀλλὰ αὐτές, καθὼς αἰφνιδιάστηκαν ἀπ' τοὺς Ἕλληνες, τράπηκαν σὲ φυγὴ καὶ κλείστηκαν μέσα στὴν Ἀντιόχεια· μόλις κατὰ τὴ νύχτα ὁ ἡγεμόνας τοὺς πέτυχε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν πρωτεύουσά του¹³.

Ὁ Ραϊμόνδος διδάχτηκε πολὺ καλὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση πὼς δὲ μπορεῖ νὰ παίξῃ μὲ τὸ Βυζάντιο. Δίκαια ὁ στιχουργὸς φέρνει τὸν Ἀνδρόνικο νὰ καυχιέται γι' αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμά του καὶ νὰ λέῃ πὼς ταπεινώσε «τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας, τὸν πρὶν ἀλαζόνα, τὸν θρασὺ καὶ γιομάτο τύφο, καὶ τὸν ἀνάγκασε ἀπὸ μακριὰ νὰ προσκυνήσῃ τῆς Γῆς τὸ δεσπότη, τὸν πιστὸ ἄνακτα Μανουήλ»¹⁴.

Ἐπίσης ὁ Ἀνδρόνικος πῆρε μέρος τὸ 1156 στὴν ἐκστρατεία τῆς Σικελίας¹⁵.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀνώνυμο ἐγκωμιατὴς του^{15α}, ὁ Ἀνδρόνικος ὑπῆρξε ἀένος ἄντρας μὲ σταθερὸ μυαλὸ καὶ δυνατὸ βραχίονα, ἄριστος μαχητὴς καὶ

13. Κίναμος, σ. 33-5· Χωνιάτης, σ. 71. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 240-41.

14. Ἀνώνυμος, ἐνθ' ἄνωτ., ἐκδ. Sternbach, σ. 32-3 [365-66]. Ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 154:

προσμαρτυρεῖ πρίγκιψ δὲ τῆς Ἀντιόχου
ὁ πρὶν ἀλαζόν, ὁ θρασύς, τύφου γέμων,
ἄκων ὑπαχθεὶς προσκυνῆσαι μακρόθεν
ἄνακτι πιστῷ Μανουήλ, γῆς δεσπότη,

15. Ἀνώνυμος, ἐνθ' ἄνωτ., ἐκδ. Sternbach, σ. 33 [366]. Ἐκδ. Λάμπρου, σ. 154: καὶ Σικελὴ νῆς καὶ πόρος Βρεντησίου. Πρβλ. H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 157.

15α. Ὁ L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 31-4 [364-67], ἀποδίδει τὸ ποίημα «Εἰς τάφον τοῦ Κοντοστέφανου» στὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, ἀλλὰ ὁ W. Höbrandner, Theod. Prodromos, Historische Gedichte, δὲν τὸ κατατάσσει μεταξὺ τῶν γνησίων ἱστορικῶν ποιημάτων τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀποδίδω σὲ Ἀνώνυμο ποιητὴ.

ὡς ἱππέας καὶ ὡς πεζός, καλὸς σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἄνθρωπος γλυκὺς στὴν ὁμιλία του καὶ στὸ βλέμμα του»¹⁶.

Πέθανε μετὰ τὴν ἀνωτέρω χρονολογία τοῦ 1156 ἀπὸ μιᾶ «πικρῆ» ἀρρώστια πού ψύχραιμα ἀντιμετώπισε· λίγο πρὶν πεθάνῃ μὲ χαρὰ περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ ἄμφιο καὶ μετονομάστηκε Ἀντώνιος¹⁷.

Ἡ Θεοδώρα πού ἐπέζησε τοῦ ἀντρός της, μόνιαζε μέσα στὴν κατοικία της, σὰν ἓνα πουλὶ πού ἔχασε τὸ ταίρι του, καὶ δὲν ζητοῦσε ἄλλο παρὰ νὰ ταφῆ καὶ αὐτὴ μαζί του, ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ καιρὸς της νὰ πεθάνῃ¹⁸.

Ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο Κομποστέφανο ἀπόχτησε τέσσερα παιδιὰ, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο, ὁ Ἰωάννης Κομποστέφανος Κομνηνὸς 104 καὶ ἡ Ἀνώνυμη Κομποστεφανίνη Κομνηνὴ 105, ἐπέζησαν τοῦ πατέρα τους, καὶ ἦσαν γιὰ τοὺς γονεῖς τους «μιὰ παρηγοριά», καὶ τὰ ἄλλα δύο, ὁ Ἀλέξιος Κομποστέφανος Κομνηνὸς 106 καὶ ὁ Ἀνώνυμος Κομποστέφανος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομποστεφανίνη Κομνηνὴ 107, πέθαναν πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα τους, κι αὐτὸ ἦταν γιὰ τὴ μητέρα τους «ὁ πρῶτος πόνος» τῆς ζωῆς της¹⁹.

16. Ἀνώνυμος, ἐνθ' ἄνωτ. ἔκδ. Sternbach, σ. 32-3. [365-66]· ἔκδ., Λάμπρου, σ. 154:

οὗ νοῦς σταθερός, οὐ βαθύγνωμοι φρένες
καὶ χεῖρ σθεναρὰ καὶ σταθερὸς βραχίων.

Τίς ἱππότης ὡς οὗτος ἢ τίς ὀπλίτης,
τίς δεξιὸς σύμβουλος ἐν βουλής χρόνοις;
γλυκὺς προσειπεῖν, εἰ δὲ προσβλέψῃ, χάρις.

17. Ἀνώνυμος, ἐνθ' ἄνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 33 [366]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 145α:

Φθόνος δ' ἐπαύξων τὰς ἐμὰς θλίψεις πλεόν
πικρᾶ νόσφ' δίδωσι καὶ τὸν πατέρα·
κάνταῦθα δὲ φρόνησις ἀρχεῖ τὸ κράτος.
Χαίρων γὰρ ἀπέθριξε τὴν χρυσῆν τρίχα,
νέφῃ δὲ κρύψας ἀμφίων τὸ σαρκίον,
ψυχῇ δὲ λαβῶν ἠλιάζουσαν χάριν
καὶ κλήσιν ἄλλην προσλαβῶν Ἀντωνίου

18. Ἀνώνυμος, ἐνθ' ἄνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 33 [366]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 145α:

19. Ἀνώνυμος, ἐνθ' ἄνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 33 [366]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 154-145α.

Μήτηρ δ' ἀπ' αὐτοῦ τεττάρων ὄφθην τέκνων.
Θήσκει τὰ δύο· τοῦτο μοι πρῶτος πόνος·
ὅμως τὰ λοιπὰ τὸν πόνον παρηγόρου,
ἄρρηγ δὲ μᾶλλον, ὅς πατρός σῶζων τύπον
διπλοῦν παρεῖχε τὸν τεκόντα προσβλέπειν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται πὺς ἀπ' τὰ δύο ἐπιζήσαντα τοῦ πατέρα τους παιδιὰ, τὸ ἓνα ἦταν «ἄρρηγ» (=ἄρσενικό) καὶ τὸ ἄλλο θηλυκό. Τὰ ὀνόματα τῶν δύο παιδιῶν, τοῦ ἐπιζή-

Ἰπόμνημα στὴ Γενεαλογία τῶν Κοντοστεφάνων

1. Στέφανος· μέγας δομέστικος τῆς Δύσης τὸ 986· Σκυλίτζης, σ. 331· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 437· Ζωνναρᾶς, τ. III, σ. 548-49. Πρβλ. G. Schlumberger, Ἡ Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. Ιβ' (1905), σ. 376-77.

2. Ἀνόνημος· ἀπὸ τοῦ 986 ὡς τὸ 1060 ποὺ ἐμφανίζονται οἱ ὑπ' ἀριθ. 5 καὶ 6

3. Ἀνόνημος· Κοντοστέφανοι μεσολαβοῦν τὸ πιδ λίγο δυὸ γενεές.

4. Μιχαήλ· σφραγιδα: Κεβθ (=Κύριε βοήθει) Μιχαήλ κουροπαλάτη καὶ δουκὶ Κοντοστεφάνω, βλ. H. Gregoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 152, ὁ 1.

5. Ἰσαάκιος· πρωτονωβελήσσιμος, Νεαρχὰ τοῦ 1086 PG 127, στ. 972-73· σύνοδος Βλαχερνῶν (1095) P. Gautier, REB 29 (1971), σ. 243-44, ἀριθ. 13· Βρυένιος, σ. 165· μέγας δοῦξ τοῦ στόλου 1107-1108, Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 77-82· πανσέβαστος σεβαστός, E. Miller, RHG Hist. Grecs, τ. II, σ. 772-73.

6. Στέφανος· πρωτονωβελήσσιμος, Νεαρχὰ τοῦ 1086· σύνοδος Βλαχερνῶν, ἀριθ. 14· ἀξιωματικὸς τοῦ στόλου, Ἄννα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 111-12.

7. Ἀνδρόνικος· 1144 ἐκστρατεία κατὰ Raymond τῆς Ἀντιόχειας, Χωνιάτης, σ. 71, καὶ Κίναμος, σ. 33· 1156, ἐκστρατεία Συκελίας, Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 32-3, Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), σ. 154, ἀριθ. 242· X Θεοδώρα K. 58, Sternbach καὶ Λάμπρος.

8. Στέφανος· πανυπερσέβαστος, Θεόδ. Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hōrandner, σ. 436-39¹ μέγας δοῦξ τοῦ στόλου, Χωνιάτης, σ. 103, 105, 109, Κίναμος, σ. 97-8· † 1949 Κέρκυρα, σ. 97. 1126x Ἄννα K. 77· γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5 Ἰσαάκιου, E. Miller, RHG, Hist. Grecs, τ. II, σ. 772.

9. Ἰωάννης· 1944, ἐκστρατεία κατὰ Raymond τῆς Ἀντιόχειας, Χωνιάτης, σ. 71, Κίναμος, σ. 33· εἶναι ὀλόγελα διάφορος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 Ἰωάννη καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 Ἰωάννη, τῶν ὁποίων εἶναι θεῖος· 1186 μέγας δοῦξ τοῦ στόλου, Χωνιάτης, σ. 483· οὐδοῦ ἐπιβὰς γήραος. Πιθκὸν παντρεύθηκε ἀδελφὴν μᾶς τῶν συζύγων τοῦ Ἀλέξιου K. 74, βλ. Ἔρας Βρανούση, Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμω μονῆς, Ἀθήναι 1966, σ. 151 καὶ 162.

10. Ἀλέξιος· μᾶλλον ἀδελφὸς τῶν ὑπ' ἀριθ. 7, 8 καὶ 9· 1140 δοῦξ Δυρραχίου, S. De Jongh, σ. 59, ὁ 3· F. Chalandon, τ. II, σ. 73.

11. Θεόδωρος· 1143 Λοπάδιον· στρατηγὸς θέματος, πανσέβαστος σεβαστός, F. Chalandon, τ. II, σ. 429· 1152 πόλεμος κατὰ Θόβρου Ἀρμενικῆς Κιλικίας μαζὶ μετ' Ἀνδρόνικον K. 87, ἡρωϊκὸς τοῦ θανάτου, Κίναμος, σ. 123, F. Chalandon, τ. II, σ. 428, βλ. καὶ Ἀνδρόνικον K. 87, ὁ 72. Γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 Στέφανου (;)

σαντος τοῦ πατέρα του Ἰωάννη 104 καὶ τοῦ ἀποθανόντος πρὶν ἀπ' αὐτὸν Ἀλέξιου 106 μᾶς δίδονται ἀπὸ πηγᾶς ποὺ ἀναφέρονται στὶς οἰκειᾶς προσωπογραφίες, βλ. K. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 104, ὁ 3, καὶ προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 106, ὁ 1. Τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωάννη 104 καὶ τοῦ Ἀλέξιου 106, ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Θεοδώρας K. (58), μᾶς δίδει καὶ ὁ J. Darrouzès, Georges et Démétrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 62. Βλ. γι' αὐτοὺς στὸ συνημμένο Στέμμα τῶν Κοντοστεφάνων ὑπ' ἀριθμοὺς 12 καὶ 14, ὡς καὶ τοὺς ἴδιους ἀριθμοὺς στὸ Ἰπόμνημα.

12. Ἰωάννης· σύνοδος 1157, PG 140, στ. 177: πνευμάτιος σεβαστός· σύνοδος 1166, PG 140, στ. 253· Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 372, ἀρχαιογαλλ. κείμε., τ. II, σ. 244· Κ. Μανασσή, Ὀδοιπορικόν, ἔκδ. Κ. Horna, BZ 13 (1904), σ. 313-55. J. Darrouzès, G. Tornikès, Lettres et discours, σ. 57· H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 158· 1166/68 ἢ 1150 X Θεοδώρα πού ἀεβλάστε ἐξ ἐπισήμων τοῦ γένους (ἔχι ὁμως Κομνηνή), VV 5 (1898), σ. 671 κεξ., VV 7 (1900), σ. 621 κεξ., BZ 8 (1899), σ. 554. Κίναμος, σ. 171, 208 καὶ 274· Χωνιάτης, σ. 197.

13. Ἀνόνομη· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔκδ. L. Sternbach, Spic. Prodromeum, σ. 33· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), σ. 154-145α, ἀριθ. 242. Ἐπέζησε τοῦ πατέρα της, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικου.

14. Ἀλέξιος· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἐνθ' ἄνωτ. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. L. Sternbach, Spic. Prodr., σ. 15 [348] καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 447· J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 60· X Μαρία Δούκαινα, Θεόδ. Πρόδρομος, Εἰς εἰκόνα, L. Sternbach καὶ Hörandner.

15. Ἀνόνομος ἢ Ἀνόνομη· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἐνθ' ἄνωτ. Δὲν ἐπέζησε τοῦ πατέρα του (της), τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικου.

16. Ἰωάννης· Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55 καὶ W. Hörandner, σ. 441· σύνοδος 6. III. 1166, PG 140, στ. 253· Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), σ. 17· σφραγίδα, V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 202, σ. 253, καὶ ἀριθ. 190, σ. 348, ἐπίσης Zacos - Veglery, ἀριθ. 2724, σ. 1523-24· 1162 δουλῆ Θεσσαλονίκης, Actes de Lavra, σ. 331· Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, Ἱστορικά Μνημεῖα τοῦ Ἄθω, Ἑλληνικά 2 (1929), σ. 381. Σ. Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 116, ὅ. 1.

17. Ἀλέξιος· J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 173· 1156 δουλῆ Ὁρακλίου· σύνοδος 12. V. 1157, PG 140, στ. 177· σύνοδος 6. III. 1166, PG 140, στ. 253· 1162, ἐκστρατεία στὴν Οὐγγαρία, Κίναμος, σ. 211, Χωνιάτης, σ. 166, Σκουταριώτης, σ. 255· Μάρτης 1167, πράκτωρ Κρήτης, Palatinus gr. 13, colophon, f. 350· σύνοδος 30. I. 1170, VV 11 (1904), σ. 479· L. Sternbach, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κύριον Ἀλέξιον τὸν Κοντοστέφανον, Spic. Prodrom., σ. 16 [349] - 27 [360]· Εὐθύμιος Μαλάκης Νέων Πατρῶν, Μονοδία εἰς τὸν Ἀλέξιον Κοντοστέφανον Κομνηνόν, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 142-54 (δὲν εἶχε παιδιὰ, σ. 153· ἢ γυναίκα του κόρη ἐνὸς λογοθέτη)· σφραγίδα, G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 646, καὶ V. Laurent, Médailier Vatican, ἀριθ. 203, σ. 354. 1176 θάνατος, H. Grégoire, La famille des Kontostephanes, σ. 158.

18. Ἀνδρόνικος· Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55 καὶ W. Hörandner, σ. 441· 1949, ἐκστρατεία κατὰ Νορμανδῶν στὴν Κέρκυρα, νεαρός μαζί με τὸν πατέρα του, Κίναμος, σ. 97. X ἀπανευγενής Δούκαινα, L. Sternbach, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κύριον Ἀλέξιον, σ. 26 [359], στίχ. 322· 1166]67 μέγας δουλῆ τοῦ στόλου, νικητὴς καὶ ἥρωας κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, Κίναμος, σ. 270-74, Χωνιάτης, σ. 197 κεξ.· ἀρχηγός κατὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου, Κίναμος, σ. 278, Χωνιάτης, σ. 208-19· κατὰ τὴ μεγάλη ἦττα τοῦ Μυριοκέφαλου, 17. IX. 1176, ἐμπόδισε τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81 νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ στρατό, Χωνιάτης, σ. 243· μεσολάβησε μεταξύ τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς καὶ τῆς προγονῆς τῆς Μαρίας Κ. 153, Χωνιάτης, σ. 313· στάλθηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο Κ. 132 ἐναντίον τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, Χωνιάτης, σ. 321, ἀλλὰ προσχώρησε πρὸς αὐτὸν τὸν τελευταῖο, Χωνιάτης, σ. 322· συνωμότησε κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε μαζί με τοὺς τέσσερις ἀπ' τοὺς γιούς του, Χωνιάτης, σ. 345-46, Εὐστάθιος Θεσσαλο-

νίκης, "Αλωσις, σ. 398, έκδ. Bonn, και σ. 38, έκδ. Κυριακίδη· Θεόδωρος Βαλσαμών, έκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, 21 XVIII· Κίναμος, σ. 217: Στέφανον (III τῆς Οὐγγαρίας) ἀνήρπασε τοῦ κινδύνου· Γεώργιος Τορνίκης, ἀνεψιὸς τοῦ Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη, μητροπολίτης εἶτα Παλ. Πατρῶν (;), ἀνέγνωσε ἐπιτάφιο στὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο, Petr. 250f. 79· H 270f. 79, P.K. Ἀθηνᾶ XV (1903), 470· 472 η' 8.

19. Εἰρήνη· Θεόδωρος Πρόδρομος, έκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55, έκδ. W. Hörandner, σ. 441.

20. Ἀνόνημος (Ἀνδρόνηκος)· K. Μανασσῆς, Μονωδία, VV 7 (1900), σ. 633, ἀν-τόθι, σ. 635· τοῦ αὐτοῦ, Παραμυθητικόν, VV 7 (1900), σ. 641.

21. Ἀνόνημος ἢ Ἀνόνημη· ἔνθ' ἄνωτ.

22. Ἀνόνημος ἢ Ἀνόνημη· ἔνθ' ἄνωτ.

23. Ἀνδρόνηκος· ἦταν ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Εἰρήνης Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 260, πρωτότοκῆς κόρης τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγγελίου Κομνηνοῦ 180, και γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἀλέξιου, ὁ ὁποῖος πέθανε πρόωρα, πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του (τὸν ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικο), βλ. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔνθ' ἄνωτ., και ὁ ὁποῖος ἄφησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, βλ. Θεόδ. Πρόδρομον, Εἰς εἰκόνα· ἕνα ἀπ' τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἦταν ὁ Ἀνδρόνηκος, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 πάππου του· Χωνιάτης, σ. 604, 641· Θάνατος, Χωνιάτης, σ. 660. Μία σφραγιδα ἀποδόθηκε ἀπ' τὸν V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 24, σ. 206, στὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο, στὸ γαμβρὸ τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγγελίου Κομνηνοῦ 180 (κατὰ λάθος γράφει Ἀλέξιου α' K.), ἀλλὰ ἡ σφραγιδα αὐτὴ μᾶλλον ἀνήκει στὸν ὑπ' ἀριθ. 18 Ἀνδρόνικο.

24. Ἀνόνημος ἢ Ἀνόνημη· ὅπως εἶπαμε ἀνωτέρω, ὁ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἀλέξιος ἄφησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, Εἰς εἰκόνα, έκδ. L. Sternbach, Spic. Prodr., σ. 15 [348], και έκδ. W. Hörandner, σ. 447· αὐτὰ τὰ παιδιὰ (σὲ πληθυντικῷ· φρουρῶν τὰ τέκνα) ἦσαν πάντα ἀπὸ δύο· ἐμεῖς δεχομάστε τὸ βέβαιον πὼς ἦσαν δύο· τὸ ἕνα ἦταν ὁ ὑπ' ἀριθ. 23 Ἀνδρόνηκος, τὸ ἄλλο ὁ Ἀνόνημος ἢ Ἀνόνημη, γκατὶ τὸ γένος δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.

25. Στέφανος· κατὰ τὸ 1193, στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγελίου 183, συνκινᾶμε τὸν πανσέβαστο σεβαστὸ και ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα και δούκα Κρήτης Στέφανον Κομνηνὸν Κοντοστέφανον, βλ. MM 6 (1890), σ. 125· ποιὸς Κομνηνὸς Κοντοστέφανος ἦταν αὐτὸς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183;

ΣΤΕΜΜΑ

Ἰωάννης (β') Κομνηνὸς 34	ἀδελφοὶ	Θεοδώρα Κομνηνὴ 38
"Αννα Κομνηνὴ 77	πρωτεξάδελφοι	Ἀνδρόνηκος Δούκας 93
<hr style="width: 100%;"/>		
Ἰωάννης 133	Ἀλέξιος 134	Ἀνδρόνηκος 135 δευτεροεξ.
		Ἰσαάκιος (β') Ἀγγελοσ 183

Στέφανος = ἀνεψιὸς ἀπὸ δευτεροεξάδελφο τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183.

Οἱ γιοὶ τῶν ὑπ' ἀριθμοὺς 133, 134, 135 (τῆς Γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν) ἢ ὑπ' ἀριθμοὺς 16, 17, 18 (τῆς Γενεαλογίας τῶν Κοντοστεφάνων) ἦσαν ἀνεψιοὶ τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183 ἀπὸ δευτεροεξάδελφους· ὁ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανος ἦταν λοιπὸν γιὸς ἐνὸς τῶν γιῶν τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 77 και τοῦ ὑπ' ἀριθ. 8 Στέφανου· ἀλλὰ ποιῶ ἀπ' τοὺς τρεῖς ἦταν γιὸς ὁ ὑπ' ἀριθ. 17 Ἀλέξιος 134 δὲν εἶχε παιδιὰ· ὁ ὑπ' ἀριθ. 18 Ἀνδρόνηκος 135 εἶχε πέντε παιδιὰ, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τέσσερα εἶχαν τυφλωθῆ, βλ. ἀριθ. 26-29, και τὸ πέμπτον ἦταν ὁ ὑπ'

ἀριθ. 30 'Αλέξιος' συνεπῶς ἀπ' τοὺς τρεῖς γιούς δὲν μᾶς μένει, παρὰ ὃ ὑπ' ἀριθ. 16 'Ιωάννης 133, τοῦ ὁποίου γιὸς πρέπει νὰ ἦταν ὃ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανος.

26. 'Ιωάννης' ὃ Χωνιάτης, σ. 345, λέει πῶς τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182 συνωμότησαν ἐναντίον τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87 ὃ 'Ανδρόνικος "Ἄγγελος Δούκας 93 καὶ ὃ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος 135 μαζὶ με τοὺς ἀεκαίδεκα (=16) γιούς τους· ὃ 'Ανδρόνικος "Ἄγγελος Δούκας εἶχε ἕξι γιούς, βλ. Χωνιάτης, σ. 319· δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ὃ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος 135 νὰ εἶχε δέκα γιούς καὶ μάλιστα ἐτοιμοπόλεμος· πρόκειται γιὰ λάθος ποῦ μᾶς ἐπανορθώνει τὸ δημοτικὸ κείμενον τοῦ Χωνιάτη, σ. 345, πῶς οἱ γιοὶ καὶ τῶν δύο ἀνωτέρω ἦσαν ἀεκαίδεκα καὶ ὄχι δεκάξι, στίχ. 16 ἐκαίδεκα] ἕνδεκα Β. "Ἐτσι διασαφηνίζεται πῶς ὃ 'Ανδρόνικος "Ἄγγελος Δούκας 93 εἶχε ἕξι γιούς καὶ ὃ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος 135 πέντε γιούς· τὰ ὀνόματα ποῦ ἔδιδαν οἱ Κοντοστέφανοι Κομνηνοὶ ἦσαν τὰ ἴδια με ἐκεῖνα ποῦ ἔδιδαν οἱ Κομνηνοί· ὃ 'Ανδρόνικος 135 θὰ τίμησε ὁμοσῶς ποτε στὴν ὀνοματοθεσία τῶν γιῶν του τὰ ὀνόματα τοῦ ἀδελφοῦ του 'Ιωάννη 133, τοῦ πατέρα του Στέφανου (ἀριθμὸς Γενεαλογίας Κοντοστεφάνων 8), τοῦ θεοῦ του Μανουὴλ (α') Κ. 81, τοῦ πάππου του 'Ισαάκιου (ἀριθ. Γενεαλογίας Κοντοστεφάνων 5) καὶ τοῦ θεοῦ του 'Αλέξιου Κ. 74· ἔτσι οἱ γιοὶ τοῦ 'Ανδρόνικου 135 πῆραν τὰ ὀνόματα: 'Ιωάννης (26), Στέφανος (27), Μανουὴλ (28), 'Ισαάκιος (29), καὶ 'Αλέξιος (30)· ὃ ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννης πῆρε μέρος μαζὶ με τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἀδελφούς του Στέφανο, Μανουὴλ καὶ 'Ισαάκιο (ἀριθ. Γενεαλογίας Κοντοστεφάνων 27, 28 καὶ 29) τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182 στὴν πρώτη κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87 συνωμοσία· ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφθηκε καὶ ὃ 'Ιωάννης τυφλώθηκε μᾶλλον ἀπ' τὸ ἓνα μάτι μαζὶ με τὸν πατέρα του καὶ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς του ποῦ πῖθ πάνω ἀναφέραμε, βλ. Χωνιάτης, σ. 346.

27. Στέφανος· βλ. ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννην.

28. Μανουὴλ· βλ. ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννην.

29. 'Ισαάκιος· βλ. ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννην.

30. 'Αλέξιος ὃ μόνος ποῦ ἀπ' τὴν τυφλωσὴ λόγῳ τῆς ἡλικίας του διασώθηκε γιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφανου 135· Χωνιάτης, σ. 346: τὸν δέ γε Κοντοστέφανον συνειληφώς καὶ τέσσαρας τῶν παιδῶν...πάντας ἐξοιματοῖ, δηλ. ὃ 'Ανδρόνικος Κ. 87 τυφλώσε τοὺς τέσσαρες ἀπ' τοὺς γιούς (τοὺς πέντε) τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφανου 135· σύνοδος Σεπτέμβρη 1191 γιὰ τὸν Δοσίθεον 'Ιεροσολύμων, ἔκδ. 'Α. Παπαδοπούλου - Κεραμίας, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362²¹⁻²: πικροβάστου σεβαστοῦ καὶ χαρτουλαρίου κυροῦ 'Αλεξίου τοῦ Κοντοστέφανου· 1195 ἀπόπειρα κατάληψης τοῦ θρόνου κατὰ τὴν ἀναγόμευσιν τοῦ 'Αλεξίου (γ') "Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180, Χωνιάτης, σ. 600· ἀποτυχία καὶ σύλληψις, Χωνιάτης, αὐτόθι.

30α. 'Ιωάννης Κοντοστέφανος, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανου Κοντοστέφανου 223· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθμ. 190, σ. 348-49:

'Ιωάννου σφράγισμα Κοντοστεφάνου

τῆς πορφυραχυοῦς "Ἄννης ἐγγονος γόνου.

δηλ. γόνος ἐγγονος (= ὃ ἐγγων, τοῦ ἐγγονος, ἄρα γόνος ἐγγόνου = δισέγγονος) τῆς πορφυρογεννήτου "Ἄννης Κ. 77, ἐγγονος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 'Ιωάννη Κ. Κ. 133, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανου Κ. Κ. 223.

31. 'Ανδρόνικος· θάνατος ὡς μαχαζὸς 'Αντωνίου 23. II. 1209, βλ. H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 152-55:

Δουκὸς Μεγάλου τοῦ μυριαριστέως
υἱωνός, ἐκσφράγισμα πατρομητρῶδες
μυριονίκων πρὸ γενῶν βασιλέων.

υιωνός = ἐγγονός τοῦ μεγάλου δούκα Ἀνδρόνικου Κομποστέφανου 135 (καί ἔχι γιός, ὅπω ὑποστηρίζει ὁ H. Grégoire, σ. 155: *était l' un des fils d' Andronic 135 aveuglés avec leur père par le tyran*), βλ. P. Karlin - Hayter, *Κριτική εἰς J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours*, (Paris 1970), BZ 65 (1972), 408-10: not the son of Andronicus 135...grandson of a megaduke. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 31 Ἀνδρόνικος θὰ πρέπει νὰ ἦταν γιός τοῦ πρεσβύτερου τῶν γιῶν τοῦ Ἀνδρόνικου 135, ἤτοι τοῦ ὑπ' ἀριθ. 26 Ἰωάννη.

Μὴ συνταυτιζόμενοι Κομποστέφανοι:

32. Νικηφόρος· τὸ 1197 τὸν συναντᾶμε ὡς γαμβρὸ τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγγελου Κομνηνοῦ 180, ἀσφαλῶς ἀπὸ κάποια ἀνεψιὰ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, καὶ δούκα τῆς Κρήτης, MM 6 (1890), σ. 139· ὁ Νικηφόρος διαδέχτηκε στὴ διοίκηση τῆς μεγαλονήσου τὸν ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανον Κομνηνὸν Κομποστέφανον· ὁ Νικηφόρος ἔλαβε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον (γ') 180, τοῦ ὁποίου μιὰ ἀνεψιὰ παντρεύτηκε, τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα· πέθανε πρὶν ἀπ' τὸ 1216, γιατί σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ἀναφέρεται ὡς πεθαμένος, MM 4 (1874), σ. 291: πρὸς τὸν σεβαστοκράτορα ἐκείνον (=πεθαμένος), τὸν Κομποστέφανον κῦριν Νικηφόρον.

33. Θεόδωρος· στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (γ') Δούκα Βατάτζη (1222-1254) συναντᾶμε τὸν στρατηγὸ πρωτοσέβαστο Θεόδωρον Κομποστέφανον, Ἀκροπολίτης, σ. 71 καὶ 94.

34. Ἀνώνομος Κομποστέφανος πανστρατάρχης, V. Laurent, *Bulles métriques*, ἀριθ. 615, σ. 284· κατὰ τὸν ἐκδότην τῆς σφραγίδας τῆς ὑπ' ἀριθ. 35 Εὐδοκίας Κομποστεφανίνας ἔζησε τὸν 13^ο αἰώνα.

35. Εὐδοκία Κομποστεφανίνη· κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34, ἔζησε κατὰ τὸν 13^ο αἰ. V. Laurent, *Bulles métriques*, ἀριθ. 615, σ. 284.

Τακτικὸς ἀριθμὸς τῶν ὀνομάτων τῶν Κομποστεφάνων

Ἀλέξιος I ἀριθ. 10· II ἀριθ. 14· III ἀριθ. 17· IV ἀριθ. 30.

Ἀνδρόνικος I ἀριθ. 7· II ἀριθ. 18· III ἀριθ. 23· IV ἀριθ. 31.

Ἀνώνομος I ἀριθ. 2· II ἀριθ. 3· III ἀριθ. 15· IV ἀριθ. 20· V ἀριθ. 21· VI ἀριθ. 22· VII ἀριθ. 24· VIII ἀριθ. 34.

Ἀνώνομη I ἀριθ. 13· II ἀριθ. 15· III ἀριθ. 24.

Εὐρήνη ἀριθ. 19.

Εὐδοκία ἀριθ. 35.

Θεόδωρος· I ἀριθ. 11· II ἀριθ. 33.

Ἰσαάκιος I ἀριθ. 5· II ἀριθ. 29.

Ἰωάννης I ἀριθ. 9· II ἀριθ. 12· III ἀριθ. 16· IV ἀριθ. 26.

Μανουήλ ἀριθ. 28.

Μιχαήλ ἀριθ. 4.

Νικηφόρος ἀριθ. 32.

Στέφανος I ἀριθ. 1· II ἀριθ. 6· III ἀριθ. 8· IV ἀριθ. 25· V ἀριθ. 27.

59. Ἀνώνυμη Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1115 - ;)

Ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 28 καὶ τῆς Ἀνώ-
νυμης γυναίκας του¹ γεννήθηκε περί τὸ 1115.

Μαζί με τὴν ἀδελφὴ τῆς Θεοδώρα Κομνηνὴ 58 πώλησε στὸ θεῖο τῆς
Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα τῆς, ἓνα μέρος τοῦ χτήματος τῶν
Π α ρ ε υ ρ ί ω ν, ποὺ ὁ αὐτοκράτορας ἀφιέρωσε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτο-
ρα². Ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1136³.

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτή.

60. [Ἰσαάκιος] Δοκειανὸς

(γένν. περί τὸ 1109 - † 1127;)

Ὁ Ἰσαάκιος¹ Δοκειανὸς γιὸς τοῦ [Θεόδωρου] Δοκειανοῦ 46 καὶ τῆς Σο-
φίας Κομνηνῆς 29² γεννήθηκε περί τὸ 1109³.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1125 μιὰ κόρη⁴, τῆς ὁποίας δὲ ξέρομε τὸ ὄνομα
καὶ τὴ γενιά, καὶ λίγο μετὰ τὸ γάμο του, περί τὸ 1127 (;), πέθανε⁵.

59. 1. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), σ. 698, ἔκδ. Α. Dimitr'evskij. σ. 698, ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 119 (στίχ. 1510-12): ἡ ἐπίσκεψις τῶν Πα-
ρευριῶν καθὼς περιῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ τοῦ Βοτανειάτου καὶ
ἀπὸ ἐξωνήσεως τῶν θυγατέρων τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μονα-
χοῦ κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ υἱοῦ τοῦ αἰδιμίμου σεβαστοκράτορος, Νικηφόρος Βασιλάκης, Λό-
γος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, ἔκδ. Α. Garza, σ. 45 (στίχ. 465): Καὶ παιδῶν
γενησίου ὁ πατὴρ παριδών... Ἄρα ὁ Ἀδριανὸς Κ. 28 (ὡς μοναχὸς Ἰωάννης) εἶχε κόρες,
ἐκτὸς ἀπ' τῆ Θεοδώρα Κ. 58, καὶ ἄλλες ἢ τοῦλάχιστον καὶ ἄλλη. Βλ. καὶ Ἀδριανὸν Κ. 28,
ὁ. 23.

2. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἐνθ' ἄνωτ.

3. Στὸ Τυπικὸν τοῦ Παντοκράτορα ποὺ συντάχτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136, βλ. Ἰωάν-
νην (β') Κ. 34, ὁ. 89, ὁ θεὸς τῆς Ἰωάννης (β') Κ. 34 τὴν ἀναφέρει ὡς ζωντανή.

60. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, βλ. Σοφίαν
Κομνηνὴν 29, ὁ. 12.

2. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 160 (βλ. τὸ κείμενο εἰς Σοφίαν Κομη-
νὴν 29, ὁ. 11).

3. Ἡ μητέρα του Σοφία ποὺ παντρεύτηκε περί τὸ 1108 χῆρεψε τρία χρόνια μετὰ τὸ
γάμο τῆς, ἀφοῦ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἀπόχτησε δυὸ παιδιά.

4. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 160:

Καιροῦ δὲ καλέσαντος αὐτὰ (=τὰ τέκνα τῆς Σοφίας 29) πρὸς γάμον,
κάνταῦθα λαμπραὶ τοῦ βίου αἱ συνδέσεις.

5. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161:

Ὁ Ἰσαάκιος, ἂν καὶ δὲ μαρτυρεῖται ἀπ' τὶς πηγές, πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ *πανσεβαστοῦ σεβαστοῦ*, ὅπως ἔφερε αὐτὸν τὸν τίτλο ὁ Ἀνώνυμος σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του Εἰρήνης 61⁶.

61. Εἰρήνη Δοκειανὴ Κομνηνὴ

(γένν. περὶ τὸ 1110 - † μετὰ τὸ 1143)

Ἡ Εἰρήνη¹ Δοκειανὴ Κομνηνὴ² κόρη [τοῦ Θεόδωρου] Δοκειανοῦ 46 καὶ τῆς Σοφίας Κομνηνῆς 29³ γεννήθηκε περὶ τὸ 1110⁴ καὶ περὶ τὸ 1111 ὁ πατέρας της τὴν ἄφησε ὀρφανὴ στὰ χέρια τῆς μητέρας της⁵.

Παρὰ τὴ μοναχικὴ ιδιότητα τῆς μητέρας της, ἡ Εἰρήνη ἀνατράφηκε μέσα στὸν πλοῦτο καὶ τὴν πολυτέλεια· χρυσὰ φοροῦσε σκουλαρίκια, χρυσὰ φορέματα, χρυσὰ δαχτυλίδια, χρυσοπόρφυρα πέδιλα καὶ εἶχε γύρω της ἕνα πλῆθος ἀπὸ δοῦλες καὶ θεραπαινίδες.

Ὅταν ἔφτασε σὲ μιὰ ἡλικία 6-7 χρονῶ παραδόθηκε σὲ παιδαγωγούς καὶ δασκάλους, καὶ σὲ ἡλικία 14 χρονῶ, περὶ τὸ 1123, παντρεύτηκε κάποιον, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενεὰ δὲ γνωρίζομε, παρὰ μόνον μᾶς εἶναι γνωστὸ

Ὁ παῖς γὰρ αὐτῆς ἠρπάγη καὶ πρὸ χρόνου
καὶ πῦρ ἀνήψε θλίψεως τῆ καρδία.

6. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 146α: ἡ σεβαστὴ κυρὰ Εἰρήνη ἡ θυγάτηρ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Σοφίας τῆς τοῦ σεβαστοκράτορος...

61. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμης της Εἰρήνης τῆς Ἀλκάνιας, συζύγου τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὁ. 15.

3. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), ἀριθ. 85, σ. 47· ἀριθ. 227, σ. 150· ἀριθ. 236-39, σ. 153· ἀριθ. 246, σ. 146α· ἀριθ. 271, σ. 160.

4. Ἡ μητέρα της Σοφία 29 ποὺ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1108 χήρεψε τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο της, ἀφοῦ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἀπόχτησε δυὸ παιδιὰ, τὸν Ἰσαάκιον 60 καὶ τὴν Εἰρήνην.

5. Ἡ μητέρα της Σοφία 29 στὸ στιχοῦργημα, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160, στίχ. 20-4, φέρεται νὰ λέη πὼς χήρεψε σὲ ἡλικία 17 χρονῶ, πὼς ἀμέσως τότε ἔγινε μοναχὴ καὶ πὼς κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ιδιότητα ἀνάθρεψε τὰ παιδιὰ της. Ἄν ἡ Σοφία 29 παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 14 χρονῶ καὶ χήρευσε σὲ ἡλικία 17, πρέπει ἡ Εἰρήνη κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της, καθὼς γεννήθηκε μετὰ τὸν ἀδελφὸ της Ἰσαάκιον 61, νὰ ἦταν μόλις ἐνὸς ἔτους βρέφος. Ἀντιθέτως σὲ ἄλλο ποίημα, ἴσως ἄλλου στιχοῦργοῦ, στὴν ἡθιοπία τῶν περιστάτικῶν τῆς ζωῆς τῆς Εἰρήνης, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 246, σ. 146α-151α, αὐτὴ ἡ τελευταία παρουσιάζεται νὰ λέη πὼς ἀνατράφηκε καὶ ἀπ' τοὺς δυὸ γονεῖς της καὶ πὼς καὶ οἱ δυὸ μαζί τὴν ἀποκατάστησαν, καὶ πὼς ἀφοῦ χάρισε στὸν ἄντρα της ἕνα παιδί, ἀρχισαν τότε μὲ τοὺς ἄλλοι πάλληλους θανάτους τὰ βάσανά της.

πώς καταγόταν (ἀπὸ εὐγενεῖς), ἀπὸ κάποια οἰκογένεια τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ἴσως ὄχι καὶ τόσο ἐπιφανῆ, καθὼς τὸ ὄνομά της δὲν προβάλλεται⁶.

Ὁ ἄντρας της ἔλαβε κατὰ τὸ γάμο του στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία ἀπ' τὸ θεῖο της Ἰωάννη (β') 34 τὸν τίτλο τοῦ πα ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ⁷.

Ἀπ' αὐτὸν ἡ Εἰρήνη ἀπόκτησε ἓνα παιδί⁸, τὸν Ἄνώνυμον Δοκειανὸν ἢ Ἄνώνυμη Δοκειανῆ 108.

Ἄλλ' ἡ συζυγικὴ της εὐτυχία δὲν κράτησε γιὰ πολὺ· «γιὰ λίγου γεύτηκε τὸ μέλι καὶ ἀψίνθι βρῆκε στὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ της, καθὼς ἔχασε αὐτὰ τὰ ἐράσματα πρόσωπα», τὸν ἄντρα της καὶ τὸ παιδί της⁹.

Ἀπὸ τότε ἡ Εἰρήνη εἴζησε μαζὶ μὲ τὴ μητέρα της Σοφία 29, ἀλλὰ καὶ ἡ συμβίωσις αὐτὴ δὲν κράτησε γιὰ πολὺ, γιατί «τὸ ξίφος τοῦ θανάτου» τίς χώρισε, καθὼς ἡ μητέρα της πέθανε περὶ τὸ 1130¹⁰.

Ἔτσι ἡ Εἰρήνη ἔμεινε μόνη πάντα δακρυσμένη καὶ πονεμένη¹¹. Ἀξιόθηκε νὰ γνωρίσῃ ὀλάκερη τὴν ἐνδοξὴ βασιλεία τοῦ θεοῦ της Ἰωάννη (β') 34, αὐτοῦ «τοῦ τερπνοῦ ἔρηκη τῆς πορφύρας», καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν πρόλαβε νὰ δῇ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνον τοῦ δευτεροεξαδέλφου της Μανουὴλ (α') 81¹².

Πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία, ἀσφαλῶς μετὰ τὸ 1143, καὶ τάφηκε στὸν ἴδιον μὲ τὴ μητέρα της τάφο¹³.

Ὁ στιχουργὸς - ὕμνητὴς της φέρνει τὴν Εἰρήνην νὰ ὁμολογῇ πὼς αὐπῆρξε παραβάτισσα ὕλων τῶν θεϊκῶν ἐντολῶν, καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ἄξια πολλῶν θανάτων, ἂν ἡ φύσις ὄριζε μύριες φορὲς ὁ ἄνθρωπος νὰ πεθαίνη, καὶ πυρεκγόμων κεραυνῶν καὶ πολυτρόπων μαστιγώσεων¹⁴, ἀλλὰ αὐτὰ γράφονται μὲ «ποιητικὴ ἄδεια» καὶ δὲ μπορούμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ἡ Εἰρήνη ἔθυσε σὲ ὅλα τὰ γλυκὰ καὶ ὠραῖα «ἀμαρτήματα» αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καθὼς μάλιστα ἄλλος,

6. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 146α, στίχ. 68-92.

7. Σπ. Λάμπρος, NE-8 (1911), ἀριθ. 85, σ. 47· ἀριθ. 227, σ. 150· ἀριθ. 246, σ. 146α· ὅπου ἡ Εἰρήνη τιτλοφορεῖται σ ε β α σ τ ῆ, κατὰ ἀντανάκλαση τοῦ τίτλου τοῦ συζύγου της.

8. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 148α, στίχ. 93:

καὶ παῖδα τέκτω τοῦτο τοῦ γάμου πέρας.

9. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 32-3, καὶ ἀριθ. 246, σ. 148α, στίχ. 94-7.

10. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 45-6.

11. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 47-8.

12. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 147α, στίχ. 56-60.

13. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 55-56· ἀριθ. 85, σ. 47, στίχ. 1-8.

14. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 150α, στίχ. 149-55.

ὅπως φαίνεται, στιχουργός μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἡ Εἰρήνη, ἡ «φερώνυμη τῆς ὑπέρτερης τῶν ἀρετῶν», σὲ θύμιση τῆς μητέρας της Σοφίας 29, πρόσταξε καὶ τῆς ἐφτιαξαν ἓνα χρυσὸ ποτήρι, ποῦ σ' αὐτὸ παρίσταντο οἱ ἀρετές, «αὐτὲς ποῦ πιδὸ πολὺ ἀπ' τὴν πόση νεροῦ καὶ κρασιοῦ διψοῦσε, γι' αὐτὸ καὶ οἱ Βακχίδες, οἱ συντρόφισσες τοῦ Διόνυσου, ἔφευγαν μακρὰ, μὴ καὶ δὲν παρίστατο ἡ Μέθη»¹⁵.

62. [Ἰσαάκιος] Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1115 - † 2. VI κάποιου ἔτους πρὶν ἀπ' τὸ 1144).

Ὁ Ἰσαάκιος¹ Κομνηνός γιὸς τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 30² γεννήθηκε περὶ τὸ 1115³.

Θὰ ἔλαβε ὀπωσδήποτε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34 τὸν τίτλο τοῦ *π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ὕ* ὡς ἐγγονὸς ἐνὸς *σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α* καὶ ὡς γιὸς ἐνὸς *σ ε β α σ τ ο ὕ* καὶ μᾶς *σ ε β α σ τ ῆ ς*.

Δὲ γνωρίζομε ἀν παντρεύτηκε καὶ ἀν ἀπόχτησε παιδιὰ, οὔτε μέχρι ποιά ἡλικία ἔφτασε ἀκριβῶς.

Πρὶν ἀπ' τὸ ἔτος 1144⁴ φαίνεται πὼς ἀρρώστησε καὶ ἡ μητέρα του Εὐδοκία Κομνηνὴ 30 τὸν πῆγε καὶ τὸν ἔκανε μοναχὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος

15. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 236-39, σ. 153.

62. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12. Στὸ κείμενο: Ἐποτύπωση καὶ ἐρμηνεῖα περιέχουσα ὡς ἐν συντόμῳ [τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἀσκησιν] ἄπασαν, ἀκριβῶς συλλεγεῖσα παρὰ Ἰωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ παραδοθεῖσα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ ὄρει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μετοχείῳ, ἐκδ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Noctes Petropolitanae*, σ. 62-3, φέρει τὸ μοναχικὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος, ποῦ δὲν εἶναι, χωρὶς καμιά ἀμφιβολία, παρὰ μετατροπὴ τοῦ κοσμικοῦ του ὀνόματος: Ἰσαάκιος. Βλ. καὶ κατωτέρω, ὁ. 4.

2. Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62 - 3' βλ. τὸ κείμενο εἰς Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 30, ὁ. 7.

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1110/12, καὶ ὁ Ἰσαάκιος φαίνεται πὼς ἦταν ὁ πρωτότοκος ἀπ' τὰ παιδιά τους. Στὴν Ἐποτύπωση (=Ἐτυκινόν) τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62, ἀναφέρεται: «καὶ τῶν παιδίων αὐτῶν» (=τῆς Εὐδοκίας 30 καὶ τοῦ Νικηφ. Βοτανειάτη), ἀλλὰ μετὰ δὲν παρατίθεται παρὰ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τους [Ἰσαάκιου] — Ἰωαννίκιου.

4. Στὴν Ἐποτύπωση τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62, ἀναγράφεται: «κατὰ τὸν δικτώβριον μῆνα τῆς ζ' ἰνδικτιῶνος τοῦ (σγνβ), ἔτος ποῦ ἀντιστοιχεῖ, κατὰ τὸν R. Janin, L' Eglise byzantine sur les rives du Bosphore côte asiatique, REB12 (1954), σ. 71, πρὸς τὸ 1143, ἐνῶ κατὰ τὸν P. Gautier, ἐπιστολῇ του πρὸς ἐμὲ ἡμερομηνίας 1.III.73: date de 1144... Ce Ioannikios a dû s' appeler, avant de prendre l' habit monastique, Isaac, comme son grand-père, et son patronyme devait être aussi Commène plutôt que Botaniate.

στή μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, πού βρισκόταν πάνω σ' ἓνα ἀπόκρημνο λόφο στὸ βόρειο μέρος τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, μὲ τοὺς πατέρες τῆς ὁποίας (μονῆς) ἡ μητέρα του εἶχε πνευματικούς δεσμούς⁵.

Ἐπ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστια ὁ Ἰσαάκιος - Ἰωαννίκιος, «ἀδελφός» πᾶς τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, πέθανε μὲ 2α τοῦ Ἰουνίου κάποιου ἔτους πρὶν ἀπ' τὸ 1144⁶.

Κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου του γινόταν σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι «παννυχίδα καὶ λειτουργία» γιὰ ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς του, ὅπως ρητὰ συμφωνήθηκε μεταξὺ τῆς μητέρας του καὶ τῶν πατέρων τῆς μονῆς⁷.

63. Νικηφόρος Κομνηνὸς Μελισσηνὸς

(γένν. περὶ τὸ 1095 - † ;)

Ὁ Νικηφόρος¹ Κομνηνὸς Μελισσηνὸς γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 31 καὶ τῆς Ἀνόνητης γυναίκας του² γεννήθηκε περὶ τὸ 1095³.

Τὸ 1124, ἂν πιστεύσουμε κάποια ἐπιμονη παράδοση πού διασώθηκε ἀπὸ μεταγενέστερο συγγραφέα⁴, ὁ Νικηφόρος στάλθηκε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη

5. Ὑποτύπωσις μονῆς Προδρόμου Φοβεροῦ, ἐκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Noctes Petropolitanae*, σ. 62-3.

6. Ὑποτύπωσις μονῆς Προδρόμου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 63.

7. Ὑποτύπωσις μονῆς Προδρόμου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 63: καὶ συνεφανήσαμεν καὶ ἡμεῖς ποιεῖν καθ' ἕκαστον χρόνον λόγῳ μὲν... λόγῳ δὲ τοῦ μακαρίτου υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ μοναχοῦ κβρι Ἰωαννικίου, κατὰ τὴν β' τοῦ Ἰουνίου ὁμοίως ποιεῖν (ε)ιδιχὴν παννυχίδα καὶ λειτουργίαν.

63. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

2. Γεώργιος Σχολάριος, Εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΒ 1 (1904), σ. 192: γαγόνουσι δὲ καὶ τῶ Ἰωάννη τῶ Κομνηνῶ παιδες δύο, ὁ τε Νικηφόρος καὶ Ἀλέξιος.

3. Ὁ πατέρας του Ἰωάννης 31 γεννήθηκε περὶ τὸ 1070 καὶ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090.

4. Ὁ συγγραφέας τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν Γεώργιος Σχολάριος ἀπευθύνεται στὸν αὐτοκράτορα «Ἰωάννη Παλαιολόγου»: «Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν δι' ἐντάλματος τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἐκλογή ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν». Εἶναι ὁμοιος καὶ φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε πὺς ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 31 σ' ἓνα ἀπ' τοὺς γιούς του θὰ ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, τοῦ περιφημοῦ καὶ ἱσρα Νικηφόρου Μελισσηνοῦ. Ἐτσι ἡ παράδοση πού διασώθηκε μέχρι τὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') τοῦ Παλαιολόγου (1425-1448), δὲ πρέπει νὰ μᾶς φανῆ ἀπίθανη.

ΟΙ ΚΟΝΤΟΣΤΕΦΑΝΟΙ

Α' Γενεά Κοντοστεφάνων

1. Στέφανος

Β' Γενεά

2. Άνώνυμος

Γ' Γενεά

3. Άνώνυμος

Δ' Γενεά

5. Ισαάκιος

Ε' Γενεά

7. Ανδρόνικος
X Θεοδώρα Κομνηνή 58

8. Στέφανος
X Άννα Κομνηνή

ΣΤ' Γενεά

12. Ιωάννης 104
X Θεοδώρα

13. Άνώνυμη 105

14. Άλέξιος 106
X Μαρία Δούκαινα
ή Άνώνυμη 107

15. Άνώνυμος
ή Άνώνυμη 107

16. Ιωάννης 133

17. Άλέξιος 134

18. Ά
X Δού

Ζ' Γενεά

20. Άνώνυμος
(Άνδρόνικος;) 197

21. Άνώνυμος
ή Άνώνυμη 198

22. Άνώνυμος
ή Άνώνυμη 199

23. Ανδρόνικος 200

24. Άνώνυμος
ή Άνώνυμη 201

25. Στέφανος 223

26. Ιωάννης 224

27. Στι

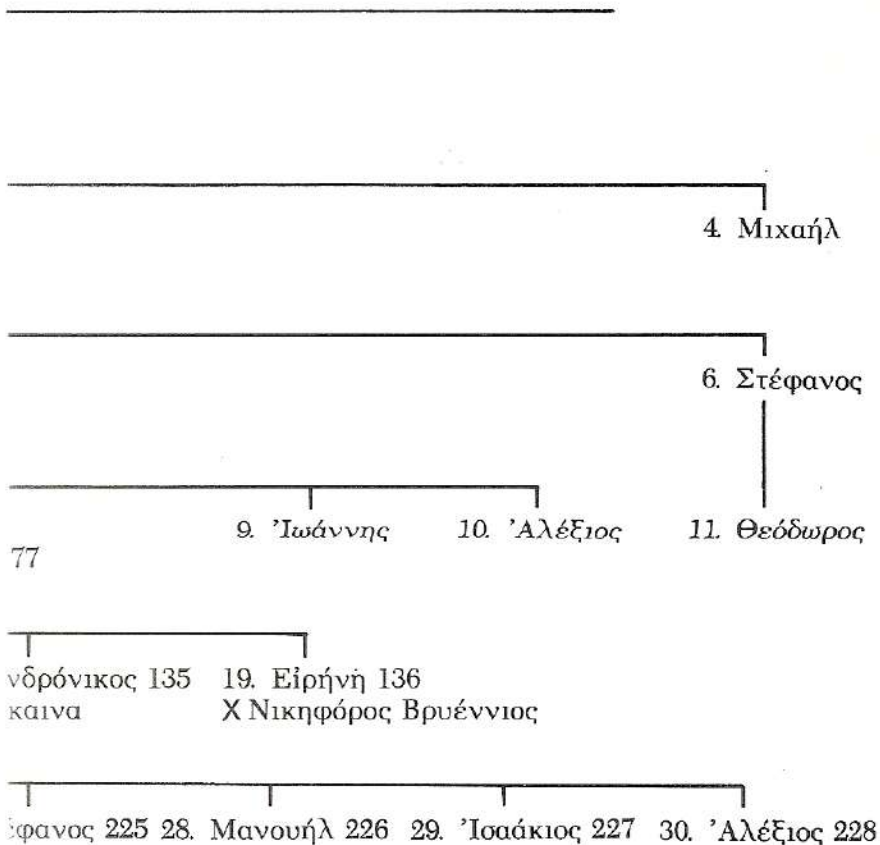
Η' Γενεά

30α. Ιωάννης 293

31. Ανδρόνικος 294

Κοντοστεφάνοι πού δέν είναι δυνατόν νά συνταυτισθοῦν: 32. Νικηφόρος Κοντοστεφάνος 33. Θεόδωρος 34. Κοντοστεφάνος Πανστρατάρχης 35. Εὐδοκία Κ

Ὁ ἐμπρόσθιος ἀριθ. εἶναι τῆς Γενεαλογίας τῶν
Κοντοστεφάνων ὁ ὀπίσθιος τῶν Κομνηνῶν

Κοντοστεφανίνῃ, ἡ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34

(β') 34 στη Νεάπολη τῆς Ἰταλίας νὰ καταστείλῃ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ρογήρου Ναβάρδου, γιατί αἴταν ἓνας ἄνθρωπος ἐξυπνος, ἐμπιστος, πολὺ ἐπιτῆδεις στὸ νὰ βρῆ μιὰ λύση πάνω σὲ δύσκολες ὑποθέσεις καὶ ὁ μόνος ἀξίος ποὺ μπορούσε νὰ πετύχῃ αὐτὸ τὸ ἔργο»⁵.

Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ Ρογήρος Ναβάρδος, «ἀντρας φοβερός, πολεμικὸς καὶ δραστήριος, ὁ ἀρχηγὸς καὶ πρωτουργὸς τῆς στάσης;» Καθὼς φαίνεται κάποιος ἰσχυρὸς τοπικὸς παράγοντας τῆς Νεάπολης, ποὺ στὴν ἐποχὴ ἐκείνῃ ποὺ ἠῤῥξανε ἡ δύναμη τῶν Νορμανδῶν ἡγεμόνων τῆς Σικελίας - ἐπὶ Ρογήρου II (1101-1154) - στὴν Ἰταλία καὶ κλονιζόταν ἡ βυζαντινὴ κυριαρχία, ἔπαιξε κάποιον κύριο ρόλο.

Ὁ Νικηφόρος φτάνοντας στὴν Ἰταλία, «ἔκανε πολλὰ, δημηγοροῦσε γιὰ νὰ μεταπίσῃ τὰ πλήθη, τιμώρησε μερικοὺς ἀπ' τοὺς κύριους συνεργάτες τοῦ Ναβάρδου, ἔδωσε σὲ ἄλλους ὑποσχέσεις πὼς θὰ τοὺς κἀνῃ αὐτὰ ποὺ θένε καὶ πὼς θὰ τοὺς δώσῃ ἀξιώματα, μοίρασε χρήματα σὲ ἀριστοκράτες καὶ σὲ ἀπλοὺς πολίτες ποὺ εἶχαν ἐπιρροή, ἀλλὰ μὲ ὅλα αὐτὰ τίποτε δὲν κατόρθωσε, καθὼς οἱ κάτοικοι τῆς Νεάπολης ἀναγνώρισαν τὸ 1130 «ὡς κύριό τους» τὸ Ρογήρο Ναβάρδο καὶ ἀποκήρυξαν τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία⁷.

Τότε φαίνεται ὁ Ναβάρδος ἤλθε σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν πάπα Ρώμης Ἰννοκέντιο II (1130-1143); Δὲ φαίνεται πιθανόν, γιατί αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀγωνιζόταν τότε νὰ στερεωθῇ στὸν παπικὸ θρόνο μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς ἰσχυρῆς ἰταλικῆς οἰκογένειας τῶν Frangipani καὶ τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου VI τοῦ Παχὺ (1081-1137) καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀνταγωνιστῆ του πάπα Ἀνάκλητου II (1130-1138) ποὺ ὑποστήριζαν ἡ οἰκογένεια τῶν Pierleoni, ἀντιπάλων τῶν Frangipani, καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ὄχλος, ἀγορασμένος μὲ τὸ χρῆμα τῶν Pierleoni⁸.

5. Γεώργιος Σχολάριος, Εἰς τὸ γένος τῶν Μελισσηνῶν, ΝΕ 1 (1904), σ. 192-3.

6. Γεώργιος Σχολάριος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 192.

7. Γεώργιος Σχολάριος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 193.

8. Ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 192, γράφει πὼς ἀπὸ Ἰννοκέντιο II ποὺ τότε, τὸ 1124, διηύθυνε τοὺς οἰακας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης ὑπῆρξε συνίστορας τῆς ἐπανάστασης τοῦ Ναβάρδου· ἀλλὰ πάπας Ρώμης ἀπ' τὸ 1124 ὡς τὸ 1130 ἦταν ὁ Ὀνώριος II καὶ ὁ Ἰννοκέντιος II ἀρχιεράτευσε ἀπ' τὸ 1130 ὡς τὸ 1143. Κατὰ συνέπεια, ἀν τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἱστορικὰ γεγονότα, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Ρογήρος Ναβάρδος εἶτε συνεργάστηκε μὲ τὸν Ὀνώριο II καὶ ὁ Γεώργιος Σχολάριος ἔκανε λάθος στὸ ὄνομα τοῦ τότε ποτιφῆκα, εἶτε μόνις τὸ 1130 ἤλθε σὲ κάποια ἐπικοινωνία μὲ τὸν Ἰννοκέντιο II, ποὺ δὲ φαίνεται πιθανόν, γιατί ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογὴ του αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐγκατάλειψε τὴ Ρώμη γιὰ νὰ ζητήσῃ ἄσυλο στὴ Γαλλία, κοντὰ στὸν προστάτη του Λουδοβίκο τὸν Παχὺ, βλ. W. Cannon, Histoire du Christianisme, σ. 202-3.

Ὁ Νικηφόρος, καθὼς ἀπότυχε στὴν ἀποστολὴ του, «καὶ δὲν μπόρεσε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν προσταγὴ τοῦ θεοῦ του καὶ αὐτοκράτορα, νόμιζε πὼς ἦταν προσβολὴ καὶ ντροπὴ γι' αὐτὸν νὰ γυρίσῃ πίσω στὸ Βυζάντιο», κ' ἔτσι, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ καὶ ἐπίμονες παρακλήσεις δέχτηκε νὰ παντρευτῆ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Ρογήρου Ναβάρδου, ἀπ' τὴν ὁποία ἀπόχτησε γιούς καὶ κόρες, ποὺ στὴν Ἰταλία ἀπ' τὴν παραθορά, ἀπ' τὴ «στενότητα», ὕπως λέει ὁ Σχολάριος, τῆς ἰταλικῆς γλώσσας, ὀνομάστηκαν Κομνηνάτοι καὶ Μελίσσοι⁹.

Ὁ Νικηφόρος δὲ φαίνεται νὰ ξαναγύρισε πιά στὸ Βυζάντιο καὶ θὰ πέθανε σὲ μιὰ ἀγνωστὴ χρονολογία στὴν Ἰταλία.

64. Ἀλέξιος Κομνηνὸς Μελισσηνός

(γένν. περὶ τὸ 1100 - † ;)

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνὸς Μελισσηνός γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 31 καὶ τῆς Ἀνώνουμης γυναίκας του² γεννήθηκε περὶ τὸ 1100.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1130³, καὶ ἀπ' τὴν ἔνωσιν αὐτὴ προῆλθαν τρεῖς γιοί, ὁ Θεοφύλακτος 109, ὁ Μιχαὴλ 110 καὶ ὁ Νικόλαος 111 οἱ Μελισσηνοί⁴.

9. Γεώργιος Σχολάριος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 193. Γιὰ τοὺς Κομνηνάτους καὶ Μελίσσους τῆς Ἰταλίας, δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ τίποτε, ἀλλὰ καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 1 (1904), σ. 197, ποὺ πάνω στὰ ἀνωτέρω θέματα συμβουλευτῆκε τοὺς Ἰταλοὺς καθηγητὲς C. O. Zuretti καὶ C. Garufi καὶ ὑποσχέθηκε (νὰ γράψῃ διὰ μακρῶν), δὲ φαίνεται νὰ ἐκπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του. Τοῦλ. στὸν Ν. Ἑλληνομνημόνια δὲν ἀναφέρεται τίποτε σχετικῶς.

64. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς μεγάλου θεοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 Κομνηνοῦ, ἀδελφοῦ τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης του Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

2. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ. 131: ὁ δὲ Κομνηνός Ἰωάννης γεννᾷ Ἀλέξιον. Γεώργιος Σχολάριος, Εἰς τὸ γένος τῶν Μελισσηνῶν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 1 (1904), σ. 192 (βλ. Νικηφόρον Κομνηνὸν Μελισσηνὸν 63, ὑ. 2).

3. Καὶ ὁ ἀδελφὸς του Νικηφόρος 63 βλέπομε πὼς παντρεύτηκε μετὰ τὸ 1130.

4. Ὁ μὲν Γεώργιος Σχολάριος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 193, μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος ἀπόχτησε τοὺς τρεῖς ἀνωτέρω γιούς, οἱ δὲ Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ. 131, μᾶς λένε πὼς ὁ Ἀλέξιος ἀπόχτησε ἓνα γιόν, τὸν Θεοδόσιον 202⁵ καὶ οἱ δύο, ἔπειτα, πηγὰς συμφωνοῦν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 193 ὁ πρῶτος καὶ σ. 131 οἱ δευτέραι, πὼς ὁ Θεοδόσιος 202 ἀπόχτησε δύο γιούς, τὸν κ α ἱ σ α ρ α Ἀλέξιον καὶ τὸν Μιχαὴλ, τοὺς ἐπιλεγόμενους Στρατηγόπουλους, ποὺ μᾶς εἶναι καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγὰς γνωστοὶ (Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 190· Ἀκροπολίτης, σ. 97, 120, 165, 171, 182, 185, 198· Παχυμέρης, τ. I, σ. 89, 137, 140· τ. II, σ. 52, 159, 188, 425). Κλίνω νὰ δεχτῶ τὴν πρώτην μαρτυρίαν, ἀν καὶ ἀσθενέστερη ἐκείνη τῶν Σφραντζῆ - Μελισσηνοῦ, γιατί ἀπὸ χρονολογικῆς πλευρᾶς δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Μιχαὴλ νὰ εἶναι ἐγγονοὶ τοῦ Ἀλέξιου, αὐτοῦ ἐδῶ ποὺ σκιαγραφοῦμε, ἀφοῦ ὁ δευτέρος ἀπ' αὐτοὺς, ὁ Μιχαὴλ, πέ-

Μᾶς εἶναι ἄγνωστες οἱ χρονολογίες θανάτου τοῦ Ἀλέξιου καὶ τῆς γυναικας του.

Καθὼς φαίνεται, ἡ γυναίκα τοῦ Ἀλέξιου ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Στρατηγοπούλων⁵.

Θανε σύμφωνα με ἔγκυρη μαρτυρία τὸ 1302, τέσσερα χρόνια πρὶν ἀπ' τὸν πορφυρογέννητο Κωνσταντῖνο Παλαιολόγον († 1306), τὸν τριτότοκο γιὸ τοῦ Μιχαῆλ (η') Δούκα Ἀγγελου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου (Παχυμέρης, τ. II, σ. 425).

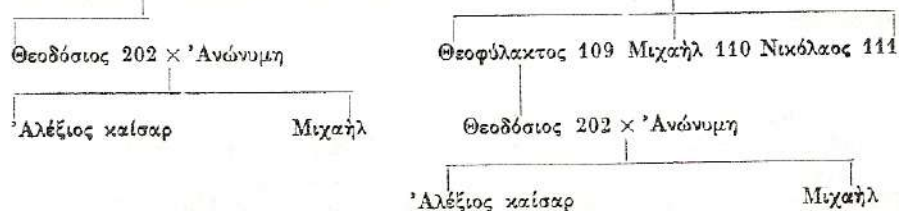
5. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ. 133-34: Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τινες ἐκ τούτου τοῦ γένους τῶν Μελισσηνῶν καὶ Στρατηγοπούλους ἐπωνόμαζον, καὶ ἐν ταῖς χρονικαῖς ἱστορῖαις οὕτως ἔγραφον τοὺς Μελισσηνοὺς Στρατηγοπούλους, δι' αἰτίαν τοιαύτην τὸν γὰρ Ἀλέξιον καίσαρα τὸν Μελισσηνόν, τὸν καὶ τὴν ΚΠολιν ἐλευθερώσαντα ἐκ τῆς Λατίνων χειρός, Στρατηγόπουλον ἐπωνόμαζον διὰ τὴν μάμμην αὐτοῦ, καὶ ἔκτοτε τὸ ἐπὶ κλην τοῦτο εἰς τινες τοῦ γένους τούτου ἐπεκράτησε· Σύμφωνα λοιπὸν με τοὺς ἀνωτέρω ἢ μάμμη τοῦ Ἀλέξιου Μελισσηνοῦ Στρατηγόπουλου, καὶ ὡς τέτοιαν οἱ ἀνωτέρω σ. 131, θεωροῦν τὴν σύζυγον τοῦ Ἀλέξιου ποὺ σκιαγραφοῦμε, προερχόταν ἀπ' τὴν οἰκογένειαν τῶν Στρατηγοπούλων:

Κατὰ Σφραντζῆν-Μελισσηνόν, σ. 131.

Κατὰ Γεώργιον Σχολάριον, σ. 193⁶

Ἀλέξιος 64 × Στρατηγοπούλινα

Ἀλέξιος 64

⁶Ο Γεώργιος Σχολάριος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 194, μᾶς δίνει μιὰ ἄλλη αἰτία γιὰ τὴν ὅποιαν οἱ Μελισσηνοὶ προσονομάστηκαν Στρατηγόπουλοι· γράφει πὼς τὸν «γενέτην» τῶν Ἀλέξιου καὶ Μιχαῆλ, δηλ. τὸν Θεοδόσιον 202, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (γ') Δούκας Βατάτζης τὸν εἶδε ἐπιδέξιο καὶ τολμηρὸ στὶς μάχες κατὰ τοῦ ἐχτροῦ, γιὰ τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας του, ἀντὶ στρατηγὸ τὸν ἀποκάλεσε στρατηγόπουλο (=στρατηγάκι) καὶ ἀπ' αὐτὸ οἱ γιοὶ του ἐπωνομάστηκαν Στρατηγόπουλοι. Ἀναγνωρίζει ἕμως πὼς ὑπῆρχε στὸ Βυζάντιο οἰκογένεια «ἰδιαίτερη» Στρατηγοπούλων, ἡ ὁποία μάλιστα δὲν ἦταν «ἀφανής». Μποροῦμε νὰ συμφιλιώσωμε τίς δυὸ πληροφορίες, δεχόμενοι πὼς ἡ μάμμη τοῦ Θεοδόσιου 202 καὶ σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου, αὐτοῦ ποὺ σκιαγραφοῦμε, ἦταν ἀπ' τὴ γενιά τῶν «μη ἀφανῶν» Στρατηγοπούλων καὶ πὼς ὁ Θεοδόσιος 202 ἀποκαλοῦνταν ἀπ' τὸν Ἰωάννην (γ') στρατηγόπουλο ὡς τόσο γιὰ τίς στρατιωτικὰς του ἀρετὰς ὅσο καὶ γιὰ τὴν προέλευση τῆς μάμμης του ἀπ' τὴ γενιά τῶν Στρατηγοπούλων. Ἄς προστεθῇ ἀκόμη—θὰ τὸ δοῦμε αὐτὸ ἀναλυτικὰ στὶς οἰκειὰς προσωπογραφίας—οἱ Ἀλέξιος καὶ Μιχαῆλ, ἐνῶ σχεδὸν ἔπαυσαν νὰ λέγονται Μελισσηνοὶ, δὲν ἔπαυσε νὰ τονίζεται ἡ ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς καταγωγὴ τους καὶ νὰ λέγονται Κομνηνοὶ· Ἀκροπολίτης, σ. 95: πέμπει τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον. Πρὸβλ. Μηλικράκης, Νίκαια, σ. 392-93. Zacos - Vegliery, ἀριθ. 2756, σ. 1577:

Σφραγὶς κυροῦσα τὰς γραφὰς Ἀλεξίου
Στρατηγοπούλου καὶ Κομνηνῶν ἐκ γένους.

Ὁ Ἀλέξιος Κ. Μ. 64 διετέλεσε μέγας δούξ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου⁶.

65. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1102 - † μεταξὺ 1161 - 1167)

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνός πρωτότοκος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32² γεννήθηκε περὶ τὸ 1102³.

Μνηστεύτηκε τὸ 1118 τὴν Κατάνη, κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Δαβίδ II τοῦ Ἀναμορφωτῆ (1089 - 1125)⁴, τῆς ὁποίας δὲ γνωρίζομε τὸ βυζαντινὸ ὄνομα.

Ὁ γάμος δὲν πραγματοποιήθηκε παρὰ τὸ 1122 μὲ ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ σ' αὐτὸν παραστάθηκαν, ἐκτὸς ἀπ' τοὺς γονεῖς του καὶ ἄλλους συγγενεῖς, ἡ μάμμη του, ἡ χήρα αὐτοκρατόρισα Εἰρήνη Δούκαινα, ὁ θεῖος του αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 καὶ ἡ νεαρὴ χήρα ἀδελφὴ του Εἰρήνη Δούκαινα 67, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης Δούκας 66 παντρευόταν συγχρόνως μὲ αὐτόν⁵.

6. Hoph, Chroniques Greco-romanes, σ. 536.

65. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτολόμενος τοῖς τοῦ πανευχεστάτου καίσαρος υἱοῖς PG 133, στ. 1399: σὺ δὲ ὁ δραστήριος νοῦς, Ἀλέξιε...Χωνιάτης, σ. 125 καὶ 556· Κίνναμος, σ. 165 καὶ 210· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 761.

3. Ἦταν ὅπως τὸ ὄνομά του δείχνει ὁ πρωτότοκος γιὸς τῆς Ἄννας 32· αὐτὴ ἐδῶ παντρεύτηκε τὸ 1097 σὲ ἡλικία 14 χρονῶ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀπόχτησε παιδί πρὶν ἀπ' τὸ 1100. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ Ἀλέξιος μόλις τὸ 1118 ἀφραβωνιάστηκε, ὅταν θὰ εἶχε μὴ ἡλικία 16 χρονῶ. Ἔτσι ἡ γέννησή του μπορεῖ νὰ τεθῆ περὶ τὸ 1102.

4. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 761: ἄρτι δ' ἐξελθόντι τὸν τῶν Μαγγάνων περίβολον προσουπαντῶσιν οἱ Ἀβασγοί· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τῆ ἐξ Ἀβασγίας κομισθείση παιδί καὶ νυμφευομένη τῷ μείζονι τῶν υἱῶν τοῦ Καίσαρος ἐκείθεν συναπεστάλησαν, καὶ ὑπηγηγκότες ἐπηγάλαξαν τε καὶ προσεκύνησαν (κατὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Ἰωάννη β' 34 = 15. VIII. 1118). Πρβλ. M. Brosset, Histoire de Georgie, τ. I, σ. 360· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 5· A. Vasiliev, The Foundation of the Empire of Trebizond, Speculum 11 (1936), σ. 4.

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτολόμενος τοῖς τοῦ καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1397-1406. Σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τοῦ γάμου ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 5, ὁ 10, τὸν τοποθετεῖ μετὰ τὸ 1118· ὁ Σιν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 261, λέει ἀόριστα πὺς ἔγινε στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') 34· ἡ S. De Jongh, σ. 31, ὁ 5, τὸν τοποθετεῖ περὶ τὸ 1120· ὁ E. Kurtz, Uned, Texte, BZ 16 (1907), σ. 86, καὶ ὁ Δημ. Πολέμης, The Doukaï, ἀριθ. 78, σ. 113, τὸν τοποθετοῦν τὸ 1122, χρονολογία ποῦ

Ὁ Ἀλέξιος Κ. κατὰ ἓνα διάστημα πού δὲ μπορούμε νὰ προσδιορίσωμε, διορίστηκε π ρ α ί τ ω ρ Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου ἡ ἀ ν θ ὄ π α τ ο ς Ἑλλάδος, ὅπως μὲ ρητορική ἄδεια τὸν λέει ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, καὶ ἄφησε τέτοιες ἐντυπώσεις, πού οἱ κάτοικοι ἔδωσαν σ' αὐτὸν τὴν προσωνομία: ὁ Δίκαιος, «ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες στὸν Ἀριστείδη».

Ὅταν οἱ κάτοικοι στὶς μεταξύ τους συζητήσεις ἀνάφερναν τὸ ὄνομά του, δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ προσθέσουν σ' αὐτό, τό: «ὁ Κομνηνός», ἢ νὰ ποῦν «ὁ γιὸς τῆς σοφῆς καισαρίσσης Ἄννας 32» ἢ «ὁ ἐγγονὸς τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου (α') 15» ἢ «ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') 34» ἢ «ὁ πρωτεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ (α') 81» ἢ «αὐτὸς πού ἀργότερα ἐγίνε μ έ γ α ς δ ο ὄ ξ η ἢ «ὁ ἀνθύπατος τῆς Ἑλλάδος», ἀρκεῖ ἀπλά νὰ ἔλεγαν Ἀλέξιος «ὁ Καλός, ὁ Ἀγαθός, ὁ Δίκαιος», γιὰ νὰ καταλάβῃ ἀμέσως αἰτὸς πού ἀκούει πὼς ὁ συνομιλητὴς δείχνει μὲ τὸ δάχτυλο τὸν Ἀλέξιο Κ. 65^α.

«Ἡ φήμη του καὶ ἡ δόξα του ὡς ἀνδρὸς δίκαιου καὶ καλοκάγαθου, μέχρι καὶ τώρα ἀκόμη ἀπὸ ὄλων τῶν πολιτῶν τὰ στόματα ἀναφέρεται»,^{5β} λέει ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης περὶ τὸ 1201/2 στὴν προσφώνησή του πρὸς τὸν τότε μ έ γ α ν δ ο ὄ κ α Μιχαὴλ τὸν Στρυφνόν, σύγγαμbron τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (γ') Ἀγγελοῦ Κομνηνοῦ 180^α.

μοῦ φαίνεται καὶ ἡ προσφεύστερη, γιὰτὶ μόνο τότε ὁ Ἰωάννης (β') 34 ἀνάσανε ἀπὸ ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἔχτρος (=Πετсенέγκους) καὶ μπόρεσε νὰ προβῆ σὲ στέψεις καὶ σὲ γάμους, βλ. καὶ Ἀλέξιο Κομνηνόν 74, ὁ. 4. Ὁ Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 40, ἔλλην. μετάφρ., σ. 399, μοιάζει νὰ πιστεύῃ πὼς ὁ Ἐπιθαλάμιος τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου γιὰ τοὺς γιουὺς τοῦ Βρυένιου συνετέθη, ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη ὁ Ἀλέξιος (α') 15, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἓνα λάθος, γιὰτὶ στὸν ἐπιθαλάμιό ἡ γυναίκα του Εἰρήνη Δούκαινα ἀναφέρεται ὡς πρῶν βασιλισσα, ἀπὸς προηγουμένως πάνω στοὺς Ἑλληνες εἶχε βασιλεύσει.

5α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α', ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Προσφώνημα εἰς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Στρυφνόν, σ. 337-38: Τοιοῦτος ἦν ὁ μακαριστὸς ἐκεῖνος καὶ ὄντως εὖ γεγονώς. Ὅθεν ὡς Ἀριστείδης παρ' Ἑλλησι, οὕτω καὶ αὐτὸς παρ' ἡμῖν τὸν δίκαιον ἐπικλησιν προσεκτῆσατο· κἂν τις πού μνησθεῖς ἐν ὁμίλαις ἐκεῖνου φαίη τὸ ἔνομα οὐκ ἂν περὶ ὅτου λέγει σημανεῖ σαφῶς τῷ προσδιαλεγόμενῳ, κἂν τὸν Κομνηνὸν προσθήσει, κἂν τὸν παῖδα τῆς σοφῆς καισαρίσσης, κἂν τὸν βασιλέων τοῦ μὲν ἔγγονον ἐρεῖ, τοῦ δὲ ἀδελφιδοῦν, τοῦ δὲ αὐτανέψιον ἢ μέγαν ἀπλῶς γεγονότα δοῦκα ἢ τῆς Ἑλλάδος ἀνθύπατον, εἰ μόνον δὲ τὸν καλὸν καγάθον ἢ δίκαιον ἐπονομάσει, εὐθὺς ἐναργέστατα τὸν ἄνδρα τῷ δακτύλῳ οἷον ὑποδείξει ἀγνώρισεν.

5β. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 336.

5γ. Ὁ Μιχαὴλ Στρυφνός εἶχε παντρευτῆ τὴν Θεοδώραν, ἀδελφὴν τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας, συζ. τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγ. Κ. 180· Zakos - Veglery, ἀριθ. 2748, σ. 1560-61· ἀριθ. 2748 bis, σ. 1561· ἀριθ. 2749, σ. 1562-63:

«Τὰ λόγια του καὶ τὰ ἔργα του, κατὰ τὸ διάστημα ποῦ κυβερνοῦσε τίς ἑλληνικὲς πόλεις, μέχρι τώρα ἐξυμνοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἄλλοι μὲν γιὰ τὴν εἶδαν καὶ ἄλλοι γιὰ τὴν ἀκουσαν ἀπὸ κείνους ποῦ τὰ εἶδαν». «Παραθέτω», συνεχίζει, «ἕνα ἢ δυὸ ἀπ' τὰ καλὰ ποῦ εἶχε, γιὰ νὰ περιγράψω ἐξ ἑνυχος τὸν λέοντα. Ὁ ἀοιδίμος αὐτὸς ἄρχοντας εἶχε τὸ μεγάλο προτέρημα νὰ ἀπεχθάνεται καὶ νὰ καταδιώκη ἐκείνους ποῦ κρυφὰ καταλαλοῦσαν τοὺς συνανθρώπους τους γιὰ νὰ τοὺς δημιουργήσουν συμφορὰς. Πραγματικὰ αἰσθανόταν ἀηδία πρὸς τὴν ἀδικία καὶ τὸ νὰ πάρῃ κάτι ἀπ' τοὺς δυστυχισμένους καὶ τοὺς μισοπεθαμένους, τὸ θεωροῦσε πραγματικὴ τυμβωρυχία»⁵⁸.

«Τοὺς μητροπολίτες, ἐπισκόπους καὶ ἡγουμένους μοναστηριῶν τῆς περιοχῆς του, ὑπενθυμιζόντας σ' αὐτοὺς τὴν ὑποχρέωσή τους νὰ ζοῦν μιὰ ἀπλή ζωή, τοὺς ἐπέπληττε, καὶ τοὺς ἔλεγε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ ἔρχονται συνεχῶς κοντὰ του καὶ νὰ συναναστρέφονται τοὺς πλοῦσιους καὶ τοὺς ἰσχυροὺς, περνώντας τίς μέρες τους κοντὰ τους καὶ παραμελώντας τὴν κύρια καὶ πραγματικὴ ἀποστολή τους»⁵⁹.

«Ἦταν ἕνας αὐστηρὸς τιμωρὸς τῶν ἀξιοματούχων ἐκείνων ποῦ καταπίεζαν καὶ μαστίγωναν τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ἀδύνατους».

«Πῶς μπορεῖ κανεὶς, ρωτᾷ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, νὰ περιγράψῃ τὴν ὅλη πολιτεία αὐτοῦ τοῦ ἀντρός;»

«Στὶς χρυσὲς μέρες τῆς διακυβέρνησής του ὀλάκερη αὐτὴ ἡ γενιά τῶν ἀπομυζητῶν τοῦ μόχθου τῆς φτωχολογιᾶς, ποῦ θέριζε ἀπὸ κεῖ ποῦ δὲν ἔσπειρε καὶ κατατρώγε σὰν σὲ ψωμί τίς σάρκες τῶν δυστυχισμένων ἀγροτῶν, καταδιώχτηκε καὶ ρημάχτηκε».

«Ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ποῦ ἔμειναν κοντὰ του γιὰ τὴ διεκπεραίωση τῆς ὑπηρεσίας καὶ ποῦ ἔπαιρναν ὀρισμένο μισθὸ καὶ ποῦ λογοδοτοῦσαν γιὰ τὸ κάθε ξένο πράμα ποῦ ἔπαιρναν, σχεδὸν καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμη τὸ νερό, ὅλοι οἱ ἄλλοι σὰν ἀρπαχτικοὶ λύκοι τιμωρήθηκαν καὶ γιὰ νὰ κορέσουν τὴν πείνα τους

Δουκὸς μεγάλου Μιχαὴλ γραφῶν κύρος
αὐγουσταδέλφης συζύγου Θεοδώρας.

P. Lemerle, *Fonctionnaires et bureaux maritimes à Byzance*, REB 19 (1961), σ. 266: δικαίφ τοῦ τε περιποθῆτου συγγάμβρου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ μεγάλου δουκὸς τοῦ θεοσώστου στόλου κύρ Μιχαὴλ τοῦ Στρυφνοῦ....R. Guiland, *Mégaruc*, BZ 44 (1951), σ. 228· RIB, σ. 546-47· Νικήτας Χωνιάτης, σ. 716· Θ. Σκουταριώτης, Σάβα MB 7 (1894), σ. 434· P. Lemerle κλπ., *Actes de Lavra, I*, Paris 1970, ἀριθ. 67, σ. 350· ἀριθ. 68, σ. 356-57.

58. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 336-37.

59. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 337.

ἀναγκάστηκαν νὰ ριχτοῦν στὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ στὰ χειρωναχτικά ἔργα»^{5ς}.

Ὁ Ἀλέξιος Κ. μᾶς θυμίζει στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄλλους πρίγκιπες τῶν Κομνηνῶν, ὅπως τὸν Ἀδριανὸν Κ. 28 καὶ τὸν Γρηγόριον Πακουριανὸν τὸν Νεώτερον, τὸν σύζυγον τῆς Ἄννας Κ. 44.

«Ὁ μέγας αὐτὸς ἄντρας», ὅπως τὸν λέει ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἀγαποῦσε πολὺ τὸ κυνήγι καὶ συνήθιζε, ὅπως καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, νὰ ψήνη τὰ θηράματά του στὴ φωτιά, κ' ἔπειτα ἀπὸ γυμναστικές ἀσκήσεις, νὰ κάθεται νὰ τρώγῃ τοὺς καρπούς τοῦ δικοῦ του μόχθου»^{6ς}.

Ἀπ' τὸν Μιχαὴλ Χωνιάτην ἀκόμη μαθαίνομε γιὰ τὸ μεγάλο πλοῦτο ποὺ κατεῖχε αὐτὸς ὁ πρίγκιπας τῆς περίβλεπτης γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν, καθὼς τόσο στενὴ συγγένεια τὸν συνέδεε μὲ τοὺς τρεῖς πρώτους μεγάλους Κομνηνοὺς αὐτοκράτορες^{7η}.

Ὁ Ἀλέξιος Κ. πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 ποὺ συνῆλθε σὲ μιὰ ἀίθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν κάτω ἀπ' τὴν προσδρεῖα τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81 καὶ ποὺ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀττικό, ὡς συμμεριζόμενο τις περιβόητο ο μ ι λ ι σ μ ο ῦ ἀντιλήψεις τοῦ μοναχοῦ Νήφωνα⁸.

Κατὰ τις ἀρχές τοῦ 1156 ἔλαβε ἀπ' τὸν πρωτεξάδελφό του Μανουὴλ (α') 81 τὸν τίτλο τοῦ μεγάλου δούκους⁷, ποὺ ὁ κάτοχός του ἀπ' τὸ 1087/8 (ἐπὶ βασιλείᾳ Ἀλέξιου α' 15) μέχρι τὸ τέλος τῆς Αὐτοκρατορίας (1453) ἦταν ὁ ἀρχηγὸς ὄλων τῶν ναυτικῶν πολεμικῶν τῆς δυνάμεων⁸.

Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ιδιότητα στάλθηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα ξάδελφό του, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου, ἐπικεφαλῆς στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων, νὰ παράσχῃ βοήθεια στὸν Ἰωάννη Δούκα, τὸν μετέπειτα

5ς. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 337.

5ς. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 337: Ὁ δὲ γε μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ, θῆρα τὰ πολλὰ χαριζόμενος, ὕψον αὐτουργῶν καὶ ἡδιστον μετὰ γυμναστικῶν ἰδρώτας προσίετο.

5η. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 336: οὗ πλοῦτος καὶ γένος, οὕτως ὄντα περιβλεπτα ὡς ἐκ προσεχῶν τῆς βασιλείας ρυέντα πηγῶν.

6. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 638. Καὶ Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307. Banduri, Imperium Orientale, τ. II, σ. 916.

7. Χωνιάτης, σ. 125: στέλλεται δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ὁ τοῦ Βρυενίου καίσαρος υἱός, ἐξάδελφος ὢν τῷ βασιλεῖ πρὸς μητρὸς καὶ τὴν τοῦ μεγάλου δαυκὸς τιμὴν ἔρει πρώτως περιζωσάμενος.

8. Βλ. E. Stein, Untersuchungen... (βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὁ. 35), σ. 57. R. Guiland, Mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 222.

(ἀπὸ τοῦ 1176) μέγαν ἑταιρειάρχην⁹, πού ἀγωνιζόταν κατὰ τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου I (1154-1166), ἀλλὰ στὴν περίστασι αὐτὴ δὲ φάνηκε ἀντάξιος τῶν ἐλπίδων πού ὁ αὐτοκρατορατορικός του ξάδελφος στήριξε σ' αὐτόν.

Ἐνῶ εἶχε ἐντολὴ τοῦ βασιλέα νὰ συναθροίσῃ καὶ ἄλλες δυνάμεις, κ' ἔπειτα νὰ πλεύσῃ στὴν Ἰταλία, αὐτὸς τράβηξε κατευθεῖαν γιὰ τὸ Βρεντήσιο (Brindisi). Κοντὰ σ' αὐτὸ οἱ δυὸ ἀρχηγοί, ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας - αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν ἕνας στρατηγὸς ἐξαίρετος¹⁰ - εἶχαν τὴν ἀτυχία νὰ ἐγκαταλειφτοῦν ἀπ' τὸν καιροσκοπὸ σύμμαχου τῶν Βυζαντινῶν κόμητα τοῦ Loritello Ροβέρτο, ἀπ' τοὺς μισθοφόρους ἱππεῖς πού εἶχαν ἐπιστρατευτῆ στὴν Ἀγκώνα τῆς Ἰταλίας, καθὼς δὲν ἱκανοποιήθηκε τὸ αἶτημά τους γιὰ αὔξησι τῶν ἀποδοχῶν τους, καὶ ἀκόμη ἀπὸ μιὰ μοίρα Κελτῶν μισθοφόρων, ἴσως Νορμανδῶν, πού αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι προσχώρησαν μάλιστα στὶς τάξεις τοῦ Γουλιέλμου I.

Μετὰ κάποιες ἐπιτυχίες τῶν Βυζαντινῶν, ὁ βασιλέας τῆς Σικελίας, γιὰ νὰ μὴ προλάβουν καὶ φτάσουν ἐνισχύσεις ἀπ' τὸ Βυζάντιο, ἀποφάσισε ξαφνικὰ νὰ δώσῃ τὴν κρίσιμη μάχη στὶς 28 τοῦ Μᾶη τοῦ 1156, πού σ' αὐτὴ οἱ Βυζαντινοὶ νικῆθησαν κατακράτος καὶ ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἀπὸ Νορμανδοὺς πού εἶχαν στασιάσει κατὰ τοῦ Γουλιέλμου I ἔπεσαν στὰ χέρια αὐτοῦ τοῦ τελευταίου· μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας μέγας δούξ Ἀλέξιος καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας¹¹.

Οἱ πρῶτες ἐπιτυχίες πού εἶχαν στὴν Ἰταλία ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας ἐνέπνευσαν κάποιον ποιητὴ τῆς αὐλῆς, νὰ ἀφιερῶσιν στὸν πρῶτο ἀπ' αὐτοὺς ἕνα μέρος τῆς σύνθεσής του, πού σ' αὐτὸ μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος, «ὁ πρωτότοκος γιὸς τῆς πορφύροβλαστῆς» (Ἄννας Κ. 32) καὶ τοῦ πολὺ σοφοῦ καίσιρα τῶν καίσιρων (Νικηφόρου Βρυέννιου), αὐτὸς ὁ φο-

9. Βλ. P. Karlin - Hayter, 99. Jean Doukas, B 42 (1972), σ. 259-65.

10. Χωνιάτης, σ. 125: καὶ ὁ Δούκας Ἰωάννης, ἀνὴρ ἐρμαϊκὸς ὁμοῦ καὶ ἀρετικὸς, οἷα παιδευμάτων ἐλευθερίων οὐκ ἄκρω λιχανῶ γεγευμένος καὶ γένους εὖ ἔχων καὶ μεθόδων ἴδρις στρατηγηκῶν.

11. Κίνναμος, σ. 164-69· Χωνιάτης, σ. 125· Annales Casinenses, MGH, SS., τ. XIX, σ. 311, ὅπου ἡ χρονολογία τῆς μάχης· Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 831· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., τ. II, σ. 202-3. Γιὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Ἀλέξiou, βλ. τίς παρατηρήσεις τοῦ Κίνναμου, σ. 165 καὶ 169. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 368-70· R. Guiland, Mégauduc, BZ 44 (1951), σ. 226, καὶ Recherches, τ. I, σ. 549, ὅπου ὁμοως συγγράει τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, τὸν γιὸ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, μὲ τὸν Ἀλέξιον Δούκαν 119, γιὸ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας 67, δούκα τοῦ Δυρραχίου, πού ὁ Γεώργιος Τορνίκης τοῦ ἀπηθύθη μιὰ ἐπιστολή, βλ. Εἰρήνην Δούκαιναν 67, ὁ. 14.

βερὸς μύστης τοῦ Ἄρη, τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, ὁ πολεμιστὴς στρατάρχης, πυρπόλησε, σκότωσε καὶ βούλιαξε τοὺς ἄρπαγες (Νορμανδοὺς). Ναυμάχησε, μὲ μυαλὸ καὶ τόλμη, καὶ ἐπλεξε τρίπλοκη καταστροφή στους τρισαθλίους ἐχτροὺς καὶ πικρὸ θαλασσινὸ νερὸ τοὺς πότισε· ἔτσι ἀρμόζει στους ναυτικούς, τὴν ἀγαπημένην τους ἄλμυρα πίνοντας νὰ πεθαίνουν»^{11α}.

Πολλὲς φορὲς οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ πανηγυριστὲς δὲ διστάζουν γιὰ νὰ κολακεύσουν τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, νὰ μεταβάλουν τὴν πῦρ φοβερὴ ἦττα καὶ καταστροφή σὲ μιὰ λαμπρὴ νίκη^{11β}.

Ἡ πραγματικότητα ἦταν ἄλλη ἀπ' αὐτὴ πού μᾶς λέει ὁ πανηγυριστὴς.

Ἡ μεγάλη νίκη τοῦ Γουλιέλμου I τῆς Σικελίας στὸ Βρεντήσιο κατάστρεψε, ἀπὸ πῶς λέει ὁ ἱστορικός τῶν Κομνηνῶν, μέσα σὲ μιὰ μόνο μέρα τίς κτήσεις πού εἶχαν πετύχει νὰ συστήσουν οἱ Βυζαντινοὶ στὴν Ἰταλία¹², καὶ ὑπεύθυνοι γι' αὐτὴ τὴν καταστροφή θεωρήθηκαν στὸ Βυζάντιο ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Δούκας¹³.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας τους, οἱ δυὸ αὐτοὶ τελευταῖοι, ἂν πιστεύσωμε τὸν Κίνναμο, ὑπῆρξαν καὶ πάλι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν κακὴ ἐκβαση τῶν ὑποθέσεων καὶ διεκδικήσεων τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Ἰταλία· γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν ταχύτερη ἀπολευτέρωσή τους ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία, θυσιάσαν τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδας τους καὶ μὲ τὴν τακτικὴ τους ἐξυπηρετοῦσαν τὴν πολιτικὴ τοῦ Γουλιέλμου I.

11α. Ἄνωνμος, ἐκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 747-748:

Ἄρσος μύστα φοβερέ, πολεμιστὰ στρατάρχα,
Καὶ πυρπολεῖς τοὺς ἄρπαγας καὶ κτσίνας καὶ βυθίζεις.
Τοῦ πρώτου κλάδου τοῦ κλεινοῦ τῆς πορφυροβλαστήτου,
Καὶ τοῦ κατ' ἄκρον καὶ σοφοῦ καὶ Καίσαρος Καισάρων,
Μετὰ γενναίας καὶ φρενὸς καὶ τόλμης ναυμαχοῦντος,
Καὶ τρίπλοκον τὸν ἄλεθρον τοῖς τρισαθλίους πλέκεις,
Καὶ τῆς Μερρᾶς πικρότερον τοῦτου ποτίζεις ὕδωρ·
Ἐχρῆν γὰρ τοὺς θαλαττοῦρους καὶ τοὺς ἄλμυροβίους
Ἄλμην πίνοντας ποθεινὴν οὕτω λιπεῖν τὸν βίον, κτλ.

Ἡ S. De Jongh, σ. 49-50, ὁ. 7, φρονεῖ πὼς αὐτοὶ οἱ στίχοι ἀναφέρονται στὸν Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 124, τὸν γιὸ τῆς Μαρίας Κ. 75 καὶ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ· ἀλλὰ εἶναι λάθος, γιὰτι ἀπὸ πούθενά δὲν εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ καίσαρ Πάπαις Ἀνδρόνικος Κ. 124 πῆρε μέρος στὴ ναυμαχία τῆς 28ης τοῦ Μᾶη τοῦ 1156, ἐνῶ ἀντιθέτως μᾶς εἶναι αὐτὸ γνωστὸ γιὰ τὸν Ἀλέξιο Κ. τὸν γιὸ τῆς Ἄνας Κ. 32 καὶ τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Βρυέννιου, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 11.

11β. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 528.

12. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 370.

13. Κίνναμος, σ. 169. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 370.

Ὁ Μανουήλ (α') 81 ἀναγκάστηκε νὰ τοὺς ἀποστείλῃ μιὰ αὐστηρὴ καὶ ἐπιτιμητικὴ ἐπιστολὴ πού σ' αὐτὴ τόνιζε τὴ μικρόνοιά τοὺς, τίς εὐθύνες τοὺς γιὰ τὴ συμφορὰ τοῦ Βρεντησιῦ καὶ τοὺς ρωτοῦσε, πότε εἶναι καλύτερο νὰ δοῦν τὴν πατρίδα, ὅταν ἐπιβληθῇ στὴν Ἰταλία καὶ Σικελία ἡ βυζαντινὴ κυριαρχία, ὅποτε θὰ γυρίσουν τιμημένοι, ἢ ὅταν χωρὶς τίποτε νὰ λάβουν ἢ νὰ δώσουν, ταπεινωμένοι ἀνακληθοῦν¹⁴.

Τελικὰ ἀναγκάστηκε ὁ Μανουήλ (α') 81 νὰ συνάψῃ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1158 εἰρήνην μετὰ τοὺς Νορμανδοὺς, νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς ρήγ α τὸ Γουλιέλμο I καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλία.

Οἱ λεπτομέρειες τοῦ συμφώνου μᾶς εἶναι ἀγνωστες. Σύμφωναν μὲ τίς διηγήσεις τοῦ Χωνιάτη καὶ τοῦ Κίνναμου, βλέπομε πὼς ὁ Γουλιέλμος ὑποχρέωθηκε νὰ ἀπολευτερώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους τῆς μεγάλης νίκης τοῦ 1156 - πρῶτο μεταξὺ τοὺς τὸν μέγαν δούκα Ἀλέξιον - ἀλλὰ κράτησε στὴ σκλαβιά τοὺς Ἑλληνες μεταξουργοὺς τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Θηβῶν πού τὸ 1147 εἶχε ἀπαγάγει καὶ μεταφέρειε στὸ Παλέρμο ὁ πατέρας τοῦ Γουλιέλμου I, ὁ Ρογῆρος II (1101-1154).

Ἐπίσης ὁ Γουλιέλμος ὑποχρέωθηκε νὰ εἶναι σύμμαχος τοῦ Μανουήλ (α') στὶς ἐπιχειρήσεις πού αὐτὸς ὁ τελευταῖος θὰ ἔκανε στὴ Δύση, προφανῶς σὲ ἀγῶνα του κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου I τοῦ Βαρβαρόσσα (1152-1190), τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Κοινοῦ III (1138-1152)¹⁵.

Ἔτσι ὁ Ἀλέξιος ἔφτασε τὸ 1158 στὴν ΚΠολη.

Ὁ Μανουήλ (α') 81 μετὰ τὸ θάνατο τῆς πρώτης γυναίκας του Εἰρήνης τῆς Ἀλαμανικῆς γιὰ νὰ ἔχῃ ὑποχείριον τὸ λατινικὸν πριγκιπάτο τῆς Ἀντιόχειας, ἀπόρριψε τὸ συνοικέσιο μὲ τὴ Μελισσάνθη, τὴν ἀδελφὴν τοῦ κόμητα τῆς Τρίπολης Ραϋμόνδου III (1152-1187), πού κατὰ αἰτησὴν του τοῦ εἶχε προτείνει ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνος III (1143-1163), καὶ ἤλθε σὲ μυστικὰς συνεννοήσεις μὲ τὴν πριγκίπισσα τῆς Ἀντιόχειας Κωνσταντία (1130-1163) γιὰ νὰ παντρευτῇ τὴν κόρη τῆς Μαργαρίτα - Κωνσταντία (αὐτὴ πού στὸ Βυζάντιο πῆρε τὸ ὄνομα Μαρία)¹⁶.

Σὲ ἐκτέλεση αὐτοῦ τοῦ σχεδίου, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1161, στάλθηκε στὴν Ἀντιόχεια μιὰ πρεσβεία γιὰ νὰ παραλάβῃ τὴ νύφη· ἐπικεφαλῆς αὐτῆς τῆς

14. Κίνναμος, σ. 172-3.

15. Κίνναμος, σ. 175· Χωνιάτης, σ. 129-30. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 380-81· Ἀμαντος, τ. Β', σ. 348-49.

16. Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 376· ἀρχαιογαλλ. κείμεν. τ. II, σ. 247-48· Κίνναμος, σ. 208-10. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 522.

πρεσβείας ὀρίστηκε ὁ μέγας δούξ Ἀλέξιος με συνοδοὺς τὸν σεβαστὸν Νικηφόρον Βρυέννιον, σύζυγον τῆς Εἰρήνης Κομποστεφανίνας Κομνηνῆς 136 καὶ τὸν σεβαστὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν Καματηρόν, ἑπαρχο τῆς πρωτεύουσας (πατέρα τῆς μετέπειτα αὐτοκρατορίσσης Εὐφροσύνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ Ἀλέξιου γ' Ἀγγελοῦ Κομνηνοῦ 180)¹⁷.

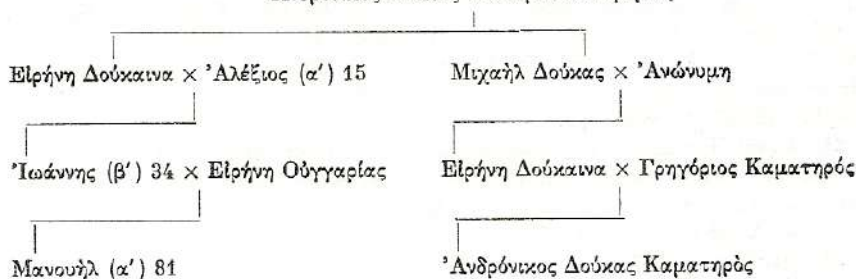
Ὁ μέγας δούξ Ἀλέξιος καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς πρεσβείας, καθὼς ἔφτασαν στὴν Ἀντιόχεια, συναντήθηκαν ἐκεῖ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1161 με τὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ Βαλδουῖνο III ποὺ ἐρχόταν ἀπ' τὴν Τρίπολη τῆς Συρίας, μετὰ τὸ ναυάγιο τοῦ συνοικεσίου με τὴ Μελισσάνθη τῆς Τρίπολης.

Ὁ βασιλέας τῆς Ἱερουσαλήμ με ἐκπληξῆ καὶ γιὰ πρώτη φορὰ πληροφορήθηκε τὸ παιχνίδι τῆς βυζαντινῆς διπλωματίας γιὰ σύναψη αὐτοκρατορικοῦ συνοικεσίου με τὴν αὐτὴ τῆς Ἀντιόχειας. Ὁ σεμνὸς ἐκεῖνος ἡγεμόνας, ποὺ σὲ λίγο μέσα στὸ ἄνθος τῆς νιότης του ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ ζωὴ, δυσαρρεστήθηκε πολὺ γιὰ τὸ νέο ποὺ ἔμαθε στὴν Ἀντιόχεια, ἀλλὰ ὁ μέγας δούξ Ἀλέξιος τοῦ δήλωσε ἀπερίφραστα πὼς εἶχε ὅλη τὴν πληρεξουσιότητα νὰ κλείσῃ τὸ συνοικεσίον τῆς κόρης τῆς Κωνσταντίας με τὸν κύριό του.

Ἦταν μάταιο ποὺ προσπάθησε νὰ ἐναντιωθῆ σ' αὐτὸ τὸ γάμο· ἄφησε στὸ τέλος ἀναγκαστικὰ νὰ συντελεστῇ αὐτὴ ἡ ἔνωσις, καθὼς δὲ μπορούσε νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, καὶ ἡ νεκρὴ πριγκίπισσα Μαργαρίτα - Κωνσταντία, ἡ κατόπιν Μαρία, ἀναχώρησε σὲ λίγο πάνω στὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ, μαζί με τὸν Ἀλέξιο καὶ τοὺς ἄλλους πρέσβεις, γιὰ τὴν ΚΠολη¹⁸.

17. Κίναμος, σ. 210. Γιὰ τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 238 καὶ 242· γιὰ τὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν Καματηρόν, βλ. D. Polemis, The Doukaï, ἀριθ. 98, σ. 126· ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν δευτεροεξάδελφος τοῦ Μανουῆλ (α') 81, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κίναμος, ἐνθ' ἄνωτ., τὸν λέει «συγγενῆ τοῦ βασιλέα»:

Ἀνδρόνικος Δούκας × Μαρία Βουλγαρίας

18. Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 876· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., τ. II, σ. 247-48· Κίναμος, σ. 210. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 522-23.

Μετά τή χρονολογία τοῦ 1161 δὲν ἔχομε καμιά εἴδηση γιὰ τὸν Ἀλέξιο πού σκιαγραφοῦμε· εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 59 περίπου χρονῶ. Τὸ 1167 διορίσθηκε μ ἔ γ α ς δ ο ὕ ξ τοῦ στόλου ὁ Ἀνδρόνικος Κομνοστέφανος 135, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀλέξιου, ὡς γιὸς τῆς πρωτεξαδέλφης του Ἄννας Κομνηνῆς 77¹⁹. Ἴσως ὁ Ἀλέξιος νὰ πέθανε κατ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ἢ καὶ λίγο πρὶν, καθὼς δὲν ἀναφέρεται πιά στὶς πηγές.

Δὲν εἶναι βέβαιο - ἀλλὰ δὲ μποροῦμε καὶ νὰ τὸ ἀποκλείσωμε²⁰ - ἂν μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη τῆς Φιλιππούπολης Μιχαὴλ τοῦ Ἰταλικοῦ ἀπευθύνεται σ' αὐτόν· ἢ ἐπιστολὴ πραγματεύεται ἓνα ζήτημα καθαρὰ φιλολογικὸ καὶ γραμματικὸ²¹.

Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Κατὰ τῆς Γεωργίας τὸ πιὸ λίγο δυὸ γιούς, τὸν Δαβὶδ Κομνηνὸν 112²² καὶ τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 113²³.

Ἡ γυναίκα του Κατὰ τῆς Γεωργίας ἐπέζησε τοῦ Ἀλέξιου. Τὴ συναντᾶμε κατὰ τὸ μῆνα Αὐγούστο τοῦ 1185, ὅταν οἱ Νορμανδοὶ τοῦ Γουλιέλμου II (1166-1189) τῆς Σικελίας πολιορκοῦσαν τὴ Θεσσαλονίκη.

Δουξ τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν ὁ γιὸς της Δαβὶδ Κ. 112· καθὼς αὐτὸς δειχτηκε ἓνας ἀνάξιος κυβερνήτης καὶ στρατηγὸς καὶ σχεδὸν προδότης, ὁ αὐτοκράτορας Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 μυρίστηκε τὰ πράματα, καὶ σὲ ἀντεκδικηση, συνέλαβε στὴν ΚΠολη τὴ μητέρα τοῦ προδότη - γιὰτὶ ἔτσι ἀξίζει νὰ τὸν ποῦμε - Κατὰ τῆς Γεωργίας καὶ τὸ νεώτερο ἀδελφὸ του Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 113, χωρὶς σὲ τίποτε προσωπικὰ νὰ φταῖνε²⁴.

19. Χωνιάτης, σ. 208.

20. Ὁ Μ. Τρεν, Β 24 (1895), σ. 8-9, πρότεινε νὰ συνταυτισθῇ ὁ δέχτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ, βλ. κατωτέρω ὁ 21, μὲ τὸν γιὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, ἀλλὰ ὁ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 215, ὁ 1, παρατήρησε πὼς «τίποτε μὲσα στὴν ἐπιστολὴ δὲν δικαιολογεῖ μιὰ τέτοια εἰκασία». Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε πὼς ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς ἦταν ἓνας λόγιος τῆς πνευματικῆς αὐλῆς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ πὼς ὁ πιὸ σχετικὸς πρὸς αὐτὲς ἀπ' τοὺς φέροντες τὸ ὄνομα Ἀλέξιος Κομνηνὸς συγχρόνους των, ἦταν ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς πού ἐδῶ σκιαγραφοῦμε.

21. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, ἐκδ. P. Gautier, σ. 215-18: Πρὸς Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν περὶ τῆς «μαίμων» φωνῆς ἐρωτήσαντα. (Χρονολογία καὶ τόπος ὅπου γράφτηκε ἡ ἐπιστολή: Φιλιππούπολις μετὰ τὸ 1143, βλ. αὐτόθι, σ. 213).

22. Βλ. Δαβὶδ Κομνηνὸν 112, ὁ 2.

23. Χωνιάτης, σ. 556.

24. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἔλωσις Θεσσαλονίκης, σ. 72, ἐκδ. Κυριακίδη· σ. 430, ἐκδ. Bonn· Χωνιάτης, σ. 415.

Ἡ κακότηχῃ χήρα τοῦ Ἀλέξιου Κ. καὶ ὁ γιὸς τῆς Ἀνδρόνικος Κ. 113, βίχτηκαν τότε στὶς φυλακὰς καὶ ἀπειλοῦνταν μὲ θάνατο²⁵.

Ἡ κακοδαιμονία τους δὲν κράτησε γιὰ πολὺ, γιὰτὶ σὲ λίγο ὁ τ ὁ ρ α ν ο ς Ἀνδρόνικος (α') 87 ἔπεσε καὶ ἡ Κατὰ καὶ ὁ γιὸς τῆς ἀπόχτησαν τὴν ἐλευθερίαν τους. Ἀπὸ τότε χάνονται τὰ ἔχνη τῆς Κατὰς. Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τῆς μᾶς εἶναι ἀγνωστὴ.

Ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης περὶ τὸ 1201/2 μᾶς πληροφορεῖ πὼς τότε δὲ σόζονταν πιά ἀπόγονοι τοῦ Ἀλέξιου Κ.²⁶ Εἶναι φανερὸ πὼς τόσο ὁ Δαβὶδ Κ. 112, τοῦ ὁποίου τὰ ἔχνη χάνομε ἀπ' τὸν Αὐγουστο τοῦ 1185, ὅσο καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 καὶ ὁ γιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Ἀλέξιος Κ. 203 ποὺ τυφλώθηκαν ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο (β') Ἀγγελο 183, δὲ βρίσκονταν πιά στὴ ζωῇ.

66. Ἰωάννης Δούκας

(γένν. περὶ τὸ 1103 - † μετὰ τὸ 1173)

Ὁ Ἰωάννης¹ Δούκας² νεώτερος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32³ γεννήθηκε περὶ τὸ 1103⁴.

25. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἄνωτ.· Χωνιάτης, σ. 415.

26. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α', Προσφώνημα κτλ. (βλ. ἄνωτ. ὁ 5α), σ. 336: μηδὲ τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους (τὸν Ἀλέξιον Κ. 65) συμπαρατείναντα,

66. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6, ὡς καὶ ἐκεῖνο τοῦ ἐκ μητρὸς θελοῦ τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34.

2. Δὲν φέρει τὴν ἐπωνυμία Βρυέννιος ἢ Κομνηνὸς ἀπ' τὴν μητέρα του, ὅπως ὁ ἀδελφὸς του Ἀλέξιος 65, ἀλλὰ τὴν ἐπωνυμία Δούκας ἀπ' τὴν ἐκ μητρὸς μάμμη του Εἰρήνη Δούκαινα: Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1399: Καὶ σὺ δὲ ὁ τῆς Δουκικῆς ρίζης ὄρηξ ὁ Χαριτάνυμος, Ἀνωμένου, Ἐπὶ ἐγχειρίω.... τοῦ Ἰ. Χριστοῦ γεγονότι παρὰ τοῦ Δούκα κυροῦ Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τοῦ καίσαρος ἐκεῖνου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυέννιου, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), ἀριθ. 63, σ. 30· Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς τὸν ἀποιχόμενον Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἐγγονον τοῦ καίσαρος, VV 17 (1910), σ. 303: Ἄλλ' ὁ γε μεγαλόφρων Δούκας καὶ εὐγενής... Χωνιάτης, Θεσσαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253, καὶ ἐκδ. Στ. Σάκου, α' Ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἐστίν, σ. 154: τοῦ περιποθῆτου εξαδέλφου τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἀγίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, τοῦ υἱοῦ τοῦ αἰοιδίμου καίσαρος τοῦ Βρυέννιου·

3. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος, ἐνθ' ἄνωτ.· Ἀνωμένου, Ἐπὶ ἐγχειρίω.... ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ἐνθ' ἄνωτ., ἀριθ. 63 σ. 31 :

κατάργυρόν σου πρὶν τόπον χρυσῷ στέφω,

Νικηφόρου καίσαρος εὐτυχοῦς γόνος

πορφυροφουῶς ἐξ Ἄννης Ἰωάννης.

Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ.· Χωνιάτης, ἐνθ' ἄνωτ.

4. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνὸς 65 ποὺ γεννήθηκε τὸ 1102, δὲν ἦταν παρὰ πολὺ

Παντρεύτηκε τὸ 1122, ταυτόχρονα μὲ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἀλέξιο Κομνηνὸ 65⁵, μιὰ πριγκίπισσα κάποιας χώρας τοῦ Καυκάσου, ποὺ τὸ 1118 σὲ πολὺ μικρῇ ἡλικίᾳ ἤλθε στὸ Βυζάντιο⁶, ὅπου ἔλαβε τὸ ὄνομα Θεοδώρα, καὶ ἀνατράφηκε ἀπ' τὴν αὐγούστα Εἰρήνη Δούκαινα καὶ τὴν πεθερὰ της Ἄννα Κομνηνὴ 32⁷.

Ἡ Θεοδώρα ποὺ ἦταν μιὰ γυναίκα «πολυθρύλητη γιὰ τὴν ὁμορφίᾳ της καὶ γιὰ τὶς ἀρετὲς της καὶ κατοικία κάθε λογῆς ἀγαθοῦ»⁸, πέθανε τὸ 1138⁹, ἐνῶ ὁ ἄντρας της ἀπουσίαζε σὲ ἐκστρατεία στὸν Σαγγάριο¹⁰, ἀφοῦ λίγο πρὶν πεθάνῃ ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Αἰκατερίνη^{10α}.

λίγο πρὶν μεγάλος ἀπ' τὸν Ἰωάννη. Βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, Ἐπιθαλάμιος, ἐνθ' ἄνωτ., στ. 1400. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 32, ὅ. 9.

5. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 65, ὅ. 5.

6. Ἦσως μαζί μὲ τὴν Κατὰ τῆς Γεωργίας, τῆ μνηστῆ τοῦ Ἀλέξιο 65, βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 65, ὅ. 4. Γιὰ τὴν καταγωγή της ἀπ' τὸν Καύκασο, βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, Ἐπιτάφιος τῆς γυναίκης τοῦ υἱοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, κυρῆ Θεοδώρα, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 72. Σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγή της ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 88, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 383, στίχ. 24-5, λέει:

ἡρωικὴ κήπευσις ἐξήνεγκέ σε
καὶ ρίζα βασιλείου ἐβλάστησέ σε

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 92, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 383, στίχ. 36-44.

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 92, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 387, στίχ. 179-81:

ἀλλ' ὃ περιθρύλλητε τῷ κάλλει γύναι,
ταῖς ἀρεταῖς δὲ κοσμιωτέρα πλέον
καὶ παντὸς ἀπλῶς ἀγαθοῦ κατοικία,
καὶ αὐτόθι, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 88, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 383, στίχ. 22-3 καὶ 26-7:

ὃ θήλκος κόσμημα, καλῶν ἐστία
καὶ δῶρον ὄντως τοῦ Θεοῦ Λόγου μέγα,
.....

τὴν ἡμερίδα τὴν καλὴν καὶ κοσμίαν
ἐν τοῦτο καλόν, ἡ γενικὴ σεμνότης

9. Εὐστοχα ὁ E. Kurtz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 85, τοποθέτησε τὸ θάνατό της σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία (1138).

10. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 89, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 384, στίχ. 66-9

ὁ μὲν γὰρ εἰς νόμιμον ἔλθῶν σοι λέχος,
ὁ πάντα καλὸς καὶ γλυκὺς Ἰωάννης,
ὕπερ τὸν Ἄλυν ἐξεδήμει καὶ πάλιν
τῷ μητραδέλφῳ συστρατεύων δεσπότη,

10α. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 92, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 387,

Ὁ Ἰωάννης περὶ τὸ 1140/42¹¹ παντρεύτηκε γιὰ δευτέρα φορά μὲ μιὰ βυζαντινὴ νέα, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα καὶ ἡ γενεὰ δὲν ἀναφέρεται.

Ἀπὸ ὀρισμένα ὅμως στοιχεῖα ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσοῦς, μπορούμε νὰ υποθέσωμε μὲ κάποια βασιμότητα πὼς ἦταν κόρη τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου πρωτονωβελισσιμοῦ πέρτατου Μιχαὴλ τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτη¹², ποὺ περὶ τὸ 1165 διαδέχτηκε σ' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸν σεβαστὸ Ἰωάννη Καματηρὸ¹³.

Ὁ δεύτερος αὐτὸς γιὸς τῆς Ἄνας 32 ἀνάπτυξε μιὰ ἀξιόλογη στρατιωτικὴ δράση τόσο κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ θείου τοῦ Ἰωάννη (β') 34 ὅσο καὶ κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ πρωτεξαδέλφου του Μανουὴλ (α') 81. Τὸ 1038 πῆρε μέρος

στίχ. 173-76:

καὶ τὴν κόριν νῦν τῆς καλῆς βασιλίδος
τῆς δῶρον οὔσης τοῦ Θεοῦ φερωνύμως,
εἰ καὶ μετωνόμαστο τοῦ τέλους πέλας
Αἰκατερίνα προσφυῶς κεκλημένη.

11. Ὁ ἀπ' τὸν δεύτερο γάμο του πρωτότοκος γιὸς του Νικηφόρος Κομνηνὸς 115 γεννήθηκε περὶ τὸ 1144.

12. Κωνσταντῖνος Μανασσοῦς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς...Νικηφόρον Κομνηνόν..., VV 17 (1910), σ. 308: ἐγγράφω γάρ τοι τῶ κύκλω τούτῳ τῷ ἱερῷ καὶ τὸν σοφὸν λογοθέτην, τὸν αὐτοῦ μητροπάτρων, ἄνδρα καὶ τῷ λόγῳ περιφανῆ καὶ τὸ γένος αἰδέσιμον, ἐξ Αἰνείου γάρ καὶ Ρωμαίων τὴν τοῦ γένους εἴλκε σειράν.

Ἐδῶ ὁ Κωνστ. Μανασσοῦς μιλάει γιὰ τὸν ἐκ μητρὸς πάππο τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 115, δηλ. γιὰ τὸν πεθερὸ τοῦ Ἰωάννη, τὸν πατέρα τῆς δευτέρας γυναίκας του, γιὰ τὸν ὁποῖον μᾶς πληροφορεῖ—ὁ λόγος ἀπαγγέλθηκε τὸ 1173—πὼς ὑπῆρξε λογοθέτης, πὼς ἦταν ἕνας ἄνθρωπος σοφὸς καὶ στὰ γράμματα περιφανῆ καὶ πὼς καταγόταν ἀπὸ μιὰ ἐπίσημη γενεὰ. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, αὐτὸς ὁ λογοθέτης δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν Μιχαὴλ Ἁγιοθεοδωρίτη ποὺ κατέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ τὸν τίτλο τοῦ πρωτονωβελισσιμοῦ πέρτατου, βλ. Χωνιάτης, Θεσαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 253: τοῦ πρωτονωβελισσιμοῦ πέρτατου λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ ὄφρανοτρόφου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Ἁγιοθεοδωρίτου. Ὁ ἴδιος ὁ Κωνστ. Μανασσοῦς, ὅπως ἀνωτέρω ἀνώνυμα, τὸν ἐγκωμιάζει ἀλλοῦ ἐπώνυμα: Λόγος προσφωνητικὸς πρὸς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου κυρὸν Μιχαὴλ τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην, τοῦ Μανασσοῦ, ἐκδ. K. Horna, Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses, Wiener Studien 28 (1906), σ. 173-84. Ὁμοια ὡς ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων τὸν ἐγκωμιάζουν οἱ λόγοι Γρηγόριος Ἀντιόχος, REB 20 (1962), σ. 64-5, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντῖνος Ψαλτόπουλος, Scorialensis VII 10, f. 128 καὶ 357.

13. βλ. R. Guiland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 59-62, ἀριθ. 35 καὶ 36. Ὁ Ἰωάννης Καματηρὸς ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Καματηροῦ, βλ. γι' αὐτὸν τὸν τελευταῖο Ἀλέξιον Κομνηνὸν 65, ὑ. 17, καὶ ἄρα δευτεροεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ (α') 81.

σὲ κάποια μάχη κοντὰ στὸ Σαγγάριο ποταμὸ ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων¹⁴.

Σὲ χρονολογίες ποὺ δὲ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε, ἀλλὰ ποὺ ἀναφέρονται μᾶλλον στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') 81, ὁ Ἰωάννης πολέμησε καὶ στὰ δυὸ μέτωπα τῆς Αὐτοκρατορίας, σ' αὐτὸ τῆς Δύσης καὶ σὲ κεῖνο τῆς Ἀνατολῆς, ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν, τῶν Σελτζούκων Τούρκων καὶ ἄλλων βαρβάρων, καθὼς ἐπίσης καὶ στὸν Κούκασο¹⁵.

Ὁ γιὸς τῆς Ἄννας 32 φαίνεται πὼς εἶναι ἀὸ Ἰωάννης ἐκεῖνος Δούκας, ὁ ἑξάδελφος τοῦ βασιλέα, ποὺ ἀναφέρει ὁ Κίνναμος, πὼς παρενέβη τὸ 1154 σὲ μιὰ σοβαρὴ ἔριδα πάνω σ' ἓνα ἐκστρατευτικὸ γεῦμα ποὺ παρετέθη σὲ κάποιο ἠώρο ποὺ λεγόταν Μεταβολή, στὰ Μελάγγεια τῆς Βιθυνίας, μεταξύ τῶν πρωτεξάδελφων του, τοῦ σε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 78 καὶ τοῦ πολυμήχανου Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 87, καὶ ποὺ σ' αὐτὸ τραυματίστηκε στὸ χέρι ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') 81¹⁶.

Ὁ Ἰωάννης πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166¹⁷, ποὺ καταδίκασε τὸν ἐκ Λάμπης τῆς Μ. Ἀσίας ἢ ἐπίσκοπο Λάμπης τῆς Κρήτης Δημήτριον καὶ τὴ διδασκαλία του, ποὺ σ' αὐτὴ ἔλεγε πὼς ἡ φράση τοῦ Χριστοῦ «ὁ πατήρ μου μεῖζων μου ἔστιν» (Ἰω. 14, 28), ἀναφέρεται στὴ θεία του φύση, καὶ συνεπῶς ὁ υἱὸς εἶναι κατώτερος ἀπ' τὸν πατέρα¹⁸.

14. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιος εἰς Θεοδώραν, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 89, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 384, στίχ. 66-72.

15. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος...πρὸς Νικηφόρον Κομνηνόν..., VV 17 (1910), σ. 309: ἀλλὰ τοῦτό γε οὐ μόνον Ρωμαῖοι καὶ Σκυῖται καὶ Ἴταλοι καὶ οἶδασι καὶ κηρύττουσιν, ἀλλὰ καὶ Κόλχοι καὶ Σαυρομάται καὶ οἱ τὰς ὑπερβίας τοῦ Κουκάσου νεμόμενοι καὶ οἱ τῶν Φάσιδος ρεῖθρων τοῦ βαθυχεύμονος πίνοντες.

16. Κίνναμος, σ. 127-28· γιὰ τὴ θέση τῶν Μελαγγείων, βλ. Κίνναμον, σ. 294. Μὲ πῶς λίγες πιθανότητες μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ ὁμόνυμοί του, πρωτεξάδελφοι ἐπίσης τοῦ Μανουὴλ (α') 81, ὁ Ἰωάννης Δούκας 83 γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35 καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας 90 γιὸς τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 38.

17. Χωνιάτης, Θεσαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 253, καὶ ἔκδ. Στ. Σάκκου, Ἄ' Ὁ Πατήρ μου μεῖζων μου ἔστιν», σ. 154 (βλ. ἀνωτέρω, ὕ. 2).

18. Σ. Σάκκος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 27-30, 32, 33, 35, 37, 38, 59, 63, 64, 69, 76, 82, 83, 93-5, 141-64· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 644-50· Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησι. Ἱστορία, σ. 426-27. Εἰς Σ. Σάκκον, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 27, ἀναφέρεται: Δημήτριός τις «Ρωμαῖος μὲν γένος Λάμπης δὲ κόμης ὄρημένος Ἀσιανῆς», πρὸς βενετῆς τοῦ Μανουὴλ (α') 81) ἀποσταλεῖς ἐπανειλημμένως εἰς Ἰταλίαν καὶ Γερμανίαν... Ὁ Β. Στεφανίδης, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 426, γράφει: Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κρήτη Λάμπης, Δημήτριος, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς μετεχειρίσθη ὡς ἀπεσταλμένον εἰς τὴν Δύσιν....

Σὲ κάποια περίοδο τῆς ζωῆς του ὁ Ἰωάννης ἀρρώστησε βαριά καὶ κινδύνευσε νὰ πεθάνῃ, ἀλλὰ καθὼς ἀεργάχτηκε μέσα ἀπ' τὸ στόμα τοῦ "Αδῆ" καὶ σώθηκε, «πρόσφερε στὸν Παντάνακτα Χριστὸ τὴν ἀμοιβὴ ὡς φόρο, στέφοντας μὲ χρυσὸ τὸν πρῖν κατάργυρό του τύπο»¹⁹.

Ὁ Ἰωάννης παριστάνεται στὴν ἐφηβικὴ του ἡλικία κατὰ τοὺς γάμους του μὲ τὴν πρώτη γυναίκα του Θεοδώρα ἀπ' τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, ὡς ἕνας πολὺ ὀρατὸς νέος, ποὺ ἂν τὸν ἔβλεπε κανεὶς θὰ ἔλεγε πὼς ἦταν ἕνας τοῦ τοῦ ἀξίζε ν' ἀνέβῃ σὲ θρόνο βασιλικό²⁰.

Κατὰ τὴν ὄριμη καὶ γεροντικὴ του ἡλικία ἔχομε περιγραφὰς τῆς προσωπικότητάς του ἀπὸ δυὸ ἀξιόπιστους συγγραφεῖς, τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Μανασσῆ.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς μᾶς λέει πὼς ἦταν ἕνας ἄντρας γενναῖος, ἀνδρεῖος καὶ ρωμαλέος. Τὸν ἀνακηρύσσει ἀκαλλονὴ τῶν Δουκῶν, ἀληθινὴ χάρη, ἀφιδρυμα ἀνδρίας, στολίδι λογικότητος»²¹.

Μᾶς λέει ἐπίσης πὼς ἦταν ἕνας σοφὸς ποὺ τὴ διδασκαλία του δὲν ὑπάρχει πιά ὁ γίός του Νικηφόρος Κ. 115 γιὰ νὰ τὴν ἀκούῃ, καὶ ἐξαιρεῖ τὴ μαχητικὴ του δραστηριότητα, τὴν ὁποία δὲ ζῆ γιὰ νὰ περιγράψῃ ὁ ἀνωτέρω λόγιος γιὸς του Νικηφόρος Κ. 115²².

Ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς πάλι προσεπιβεβαιώνει πὼς ὁ «μεγαλόφρων καὶ εὐγενής» Ἰωάννης Δούκας μετὰδωσε στὸ Νικηφόρο 115 ἀτὴ δρόσο τῆς παιδείας, τὶς νοτίδες τῆς σοφίας καὶ τὰ κυήματα καὶ βλαστήματα τοῦ νοῦ»²³.

Καὶ γιὰ τὴ σοφία του καὶ τὴν πολεμικὴ του δραστηριότητα λέει: «Δεῖγμα τῶν ἀρετῶν τοῦ Ἰωάννη Δούκα τοῦ λόγου ὁ πόθος, τῶν βιβλίων ὁ ἔρωτας καὶ ἡ σπουδὴ γύρω ἀπ' τὴ φιλοσοφία καὶ ἡ φιλομάθεια καὶ ἡ φιλομουσία· ἂν καὶ ὑπῆρξε ἕνας στρατιώτης, ὅμως καὶ μὲ τὸ πῦρ τῆς φιλολογίας τράφηκε καὶ ζῆλο εἶχε πρὸς τίς χάρες τῆς ρητορικῆς»²⁴.

19. Ἀνώμμος, Ἐπὶ ἐγχειρίω τοῦ... Ἰ. Χριστοῦ..., ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 63, σ. 30-31.

20. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος, PG 133, στ. 1399.

21. Τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Εὐσταθίου, Μονοδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυενίου, ἐκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 295.

22. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονοδία, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 296.

23. Λόγος ἐπικηδεῖος τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ πρὸς τὸν ἀπαιχόμενον ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, ἐκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 303.

24. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 308.

Γενικά ὁ Μανασσῆς μᾶς παρουσιάζει τὸν Ἰωάννη ὡς ἓνα ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων καὶ συγχρόνως τοῦ πολέμου. «Κατὰ τὸν καιρὸ καὶ τὸ στρατιώτη γινώριζε καὶ τὸν λόγιο ἀποκάλυπτε» οὔτε τὰ ὄπλα τοῦ λόγου ἀποξένωνε οὔτε τὸν Ἑρμῆ τὸ θεὸ τῶν γραμμάτων ἀποξευγάρωνε ἀπ' τὸν Ἄρη τὸ θεὸ τοῦ πολέμου. Ἦταν καὶ στὰ δυὸ ἐπιδέξιος»²⁵.

Ἄκόμη μαθαίνομε ἀπ' τὸ Μανασσῆ πὼς ὁ Ἰωάννης Δούκας - ἀγνωστο ἂν δίκαια ἢ ἄδικα - κατηγορήθηκε ἀπὸ ὀρισμένους στὸν πρωτεζῆδελφὸ του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81 γιὰ κάποιες πράξεις, τὴν ὑφῆ τῶν ὀπῶν δὲν μποροῦμε νὰ συλλάβωμε. Δὲ φαίνεται νὰ πρόκειται γιὰ συνωμοσία κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα. Τὸν «θρασύτερο» ἀπ' τοὺς κατηγοροῦσας του, ποὺ «αἰσχίστα ρήματα» ξεστόμιζε ἐναντίον του, ὁ Ἰωάννης ἀποπειράθηκε νὰ τὸν σκοτώσῃ²⁶.

Ὁ Ἰωάννης πέθανε σὲ γεροντικὴ ἡλικία, σὲ μιὰ χρονολογία μετὰ τὸ 1173²⁷.

Ἡ δευτέρη σύζυγός του, τὴν ὁποία δεχτήκαμε ὡς κόρη τοῦ Μιχαὴλ Ἀγιοθεοδωρίτη, πέθανε κι αὐτὴ μετὰ τὸ 1173²⁸.

Φαίνεται πὼς ἦταν μιὰ σπουδαία γυναίκα. Οἱ ἐγκωμιστὲς τοῦ γιοῦ τῆς Νικηφόρου 115 μᾶς τὴν παρουσιάζουν ὡς «ἓνα ἀγαλμα κοσμιότητος, ὡς πιὸ φρόνιμη ἀπ' τὴ Ρωμαία Κάμα, πιὸ σώφρονα καὶ πιὸ φίλανδρη ἀπ' τὴ μυθικὴ

25. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 310.

26. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 309-10.

27. Τὸ 1173, ὅπως καθόρισε ὁ E. Kurtz, *Eustathija Thessalonikiiskago i Konstantina Manassi monodii na končinu Nikifora Komnena*, VV 17 (1910), σ. 285, πέθανε ὁ ἓκ τοῦ δευτέρου γάμου πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα, ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς 115· ἢ S. De Jongh, σ. 33 καὶ ὁ 5, ἀποφάνθηκε πὼς ὁ Ἰωάννης Δούκας πέθανε πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία, γιατί στίς νεκρολογίας τοῦ ἀνωτέρω Νικηφόρου 115 δὲ γίνεται κανεὶς λόγος γι' αὐτόν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐπανειλημμένως ἀναφέρεται ἡ δευτέρη σύζυγός του. Αὐτὸ εἶναι ὀλότεια ἀνακριβές, γιατί τόσο ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ὅσο καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ἀναφέρουν τὸν Ἰωάννη Δούκα ὡς ζῶντα κατὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου 115 τὸ 1173· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 299: καὶ οὐκ ἐλείψει μὲν οὐδὲ σὲ τὰ καλὰ διδασκάλια, τοῦ σοφωτάτου ἐπιστατοῦντος πατρός, ἔδει δὲ ἡμῶς καὶ ἐκεῖνον (τὸν Νικηφόρον 115) παρεῖναι εἰς πλεόν καλόν. (= Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ἀπευθύνεται στὸ Μανουὴλ 118, τεταρτότοκο γιὸ τοῦ Ἰωάννη Δούκα ἀπ' τὸ δεύτερο γάμο του, καὶ τοῦ λέει πὼς δὲ θὰ τοῦ λείψῃ ἡ καλὴ διδασκαλία, καθὼς «θὰ ἐπιστατήσῃ» γιὰ τὴ μόρφωσή του ὁ πατέρας του, ἂν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ παρευρισκόταν γιὰ μεγαλύτερο καλὸ καὶ ὁ ἐκλιπὼν ἀδελφός του Νικηφόρος 115. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὁ 22). Ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ἐπίσης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 320-21, λέει πρὸς τὸν Ἰωάννη Δούκα: Ἄλλ' αἰσθάνομαι σου πρὸς οἰμωγὰς ἐκπερομένου καὶ κοπετούς, ἃ εὐγενέστατε τοῦ κειμένου γενέτορ, ἤδη κατενέφασέ σου τὸ πρόσσωπον ἢ τοῦ πάθους ἀγλῦς, ὀδύνη δὲ καρδιαλγῆς ἀναβαίνουσα καὶ σοβουμένη καὶ πονουμένη....

28. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 294-95· Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 308, 310-11, 321-22. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 33 καὶ ὁ 5.

Λαοδάμεια καὶ τῆ βιβλικῆ Σωσάννα καὶ πιδ ἀνδρική ἀπ' τῆ Δεβώρα). Δὲν ἦταν μόνο, σύμφωνα μὲ αὐτούς, μιὰ ἀρίστη οἰκοδόποινα, ἀλλὰ μπορούσε καὶ πάνω σὲ μεγάλα θέματα νὰ δώσῃ τὶς μεγαλεπήβολες συμβουλές της.

Κοντὰ σ' αὐτὰ ἦταν καὶ γυναίκα μορφωμένη πού μπορούσε ἀνετα νὰ χειριστῆ τόσο τὸν γραφτὸ ὅσο καὶ τὸ προφορικὸ λόγο. Εἶχε μιὰ εὐστροφία πνεύματος κατὰ τῆ διοίκηση τοῦ ἀρχοντικοῦ της, καθὼς ἔδινε τὶς ὁδηγίες της στὸ προσωπικὸ του· ἄλλον ἔσπρωχνε πρὸς τὴν ἐργασία, ἄλλον ρωτοῦσε γιὰ νὰ μάθῃ ἀν ἐκτέλεσε αὐτὰ πού τοῦ ἀνάθεσε, ἄλλον ἤλεγχε μὲ προσήνεια, γιὰτὶ ἤξερε καὶ μὲ χάρη καὶ μὲ αὐστηρότητα νὰ συμπεριφέρεται²⁹.

Γιὰ τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ της Νικηφόρου 115 αἰστάνθηκε τὴν πιδ βαθιὰ λύπη· «δακρυρροώντας ψήθηκε καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ζωντανὴ ἐξέλιπε», ἀλλὰ ὡς γυναίκα («μεγαλόφρων») ἤξερε πὼς σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμο δυὸ γέφυρες ἔχουν πηχτῆ, ἢ μιὰ τῆς γένεσης καὶ ἡ ἄλλη τῆς φθορᾶς, γι' αὐτὸ καὶ ἀντιμετώπισε τῆ συμφορὰ της ὡς ἡ ἀνδρεία ἐκείνη γυναίκα πού περιέγραψε ὁ Σολομών καὶ ὡς ἡ ἀρρενωπὴ ἐκείνη γυναίκα τῆς Βριττίας³⁰.

Ὁ χαμὸς τοῦ γιοῦ της Νικηφόρου 115, ὁ πρόωρος, τὴν εἶχε ρίξει σὲ μιὰ κάμινο πυρκαϊᾶς, ὅπου ἡ μόνη της παρηγοριὰ ἦταν ἡ ἐμφάνισή του στὰ ὄνειρά της· ἔχει μιὰ εὐχαρίστηση, λέει ὁ ἐγκωμιαστής, καὶ ἡ σικιὰ αὐτῆς τῆς φαντασίας· ἀλλὰ καὶ ἔτσι δὲν ἐπρόκειτο νὰ παρηγορηθῆ, γιὰτὶ τὸ πένθος σ' αὐτὴ θὰ ἦταν ἀδιάδοχο καὶ τὸ δάκρυ τοῦ πόνου δὲν θὰ τῆς ἔλειπε οὔτε καὶ μετὰ τὸ θάνατό της³¹.

Ὁ Ἰωάννης Δούκας ἀπ' τὴν πρώτη γυναίκα του Θεοδώρα τοῦ Καυκάσου ἀπόκτησε ἕνα γιό, τὸν Νικηφόρο 114³², καὶ ἀπ' τῆ δεύτερη γυναίκα του τέσσερις γιούς, τὸν Νικηφόρο Κομνηνὸν 115³³, τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 116,

29. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 310-11.

30. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 321-22.

31. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 294-95.

32. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιος εἰς Θεοδώραν, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 93, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 388, στίχ. 187-91:

τῷ παιδί δ' ἀμύθητον ἡμερῶν δρόμον
ζωῆς τε κύκλα προσνεμεῖν πολυχρόνου,
ὡς ἂν ὁ πατήρ ὁ γλυκὺς Ἰωάννης
ὀρῶν τὸν υἱὸν τὸν καλὸν Νικηφόρον
σὲ τὴν τεκοῦσαν ὥσπερ ἐν τύποις βλέπη.

33. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 290 κεξ'. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 302 κεξ'.

τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν 117³⁴ καὶ τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸν 118³⁵, καὶ μερικῆς κόρας, τῶν ὁποίων δὲ γνωρίζομε οὔτε τὸν ἀριθμὸ οὔτε τὰ ὀνόματα, καὶ οἱ

34. Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 297: ὁ δὲ δυὰς ἀδελφῶν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 322: ἀλλὰ περίεσι σοι καὶ ἕτεροι παῖδες, βεβαιῶνουν τὴν ὑπαρξὴ κατὰ τὸ 1173 δυὸ νεαρῶν ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν τοῦ Νικηφόρου Κ. 115, γιῶν τοῦ Ἰωάννη Δούκα ἀπ' τὸ δεύτερο γάμο του (ἐκτὸς τοῦ τεταρτότοκου Μανουὴλ Κ. 118), ἀλλὰ δὲν ἀναφέρουν τὰ ὀνόματά τους. Τὰ ὀνόματα ἡμῶς αὐτὰ ποῦ δὲν μᾶς δίδουν οἱ ἀνωτέρω δυὸ πηγές, προκύπτουν ἀπ' τὸ «Σημείωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ ἀπὸ τοῦ ΚΠόλεως θρόνου καταβάσει τοῦ κυροῦ Δοσιθέου καὶ ἀποκαταστάσει τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων θρόνου, ἐκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πρωτοστράτορος, τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ (τοῦ) πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ χαρτουλαρίου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου. Τὸ ὅτι οἱ ἐκ τῶν ἀνωτέρω σε β α σ τ ο ἱ Ἀνδρόνικος Κ. (116) καὶ Ἀλέξιος Κ. (117) ἦσαν γιοὶ τοῦ Ἰωάννη Δούκα (66) τεκμαίρεται ἐκ τῶν ἐξῆς: 1) Καὶ οἱ δυὸ φέρουν τὸν τίτλο τοῦ σε β α σ τ ο ἱ καὶ τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ὅπως ἀκριβῶς ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός τους Νικηφόρος Κ. 115, βλ. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 290, καὶ Κωνσταντῖνον Μανασσῆν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 315. 2) Στὸ πρακτικὸ τῆς 10ης τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1191, ἐκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362 οἱ ἀνωτέρω ἀναγράφονται μετὰ τὸν σε β α σ τ ὸν Ἰωάννην Κ. 208, τὸν γιῶν τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Ἀλέξιο Ἀξούχου καὶ τῆς πορφυρογέννητης Μαρίας Κ. 123, καὶ πρὶν ἀπ' τὸν σε β α σ τ ὸν καὶ χαρτουλάριον Ἀλέξιον Κοντοστέφανον 228, τὸν γιῶν τοῦ Ἀνδρονίκου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 135 (Γιὰ τὸν Ἀλέξιον Κοντοστέφανον 228, βλ. προσαπογραφίαν Θεοδώρου Κ. 58, Στέμμα Κοντοστεφάνων καὶ ὑπόμνημα, ἀριθ. 30). Ὁ Ἰωάννης Κ. 208 καὶ ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος 228 εἶναι Κομνηνοὶ τῆς ὕψους γενεᾶς, ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 116 καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 117 εἶναι τῆς ἔσθουρας γενεᾶς τῶν Κομνηνῶν. Κατ' ἐξαίρεση ὁ Ἰωάννης Κ. 208 προηγείται τοῦ Ἀνδρονίκου Κ. 116 καὶ τοῦ Ἀλεξίου Κ. 117 γιὰτὶ ἦσαν γιὸς πορφυρογέννητης, τῆς Μαρίας Κ. 123, ἐνῶ οἱ Ἀνδρόνικος Κ. 116 καὶ Ἀλέξιος Κ. 117 προηγούνται τοῦ Ἀλεξίου Κοντοστέφανου 228, λόγῳ πρεσβυγενείας.

Γενεαλογία

5η Γενεά Ἄννα Κ. 32 × Νικηφόρος Βρυέννιος

6η Γενεά Ἰωάννης Δούκας 66 × Ἄν. Ἀγιοχριστοφορίτισσα

7η Γενεά Ἀνδρόνικος Κ. 116 Ἀλέξιος Κ. 117

5η Γενεά Ἰωάννης (β') Κ. 34 × Εἰρήνη Οὐγγαρικὴ

6η Γενεά Ἀλέξιος Κ. 74 × Εἰρήνη Ρωσικὴ Ἄννα Κ. 77 × Στέφανος Κοντοστέφανος

7η Γενεά Μαρία Κ. 123 × Ἀλέξιος Ἀξούχος Ἀνδρόνικος Κ. Κ. 135 × Ἄν. Δούκαινα

8η Γενεά Ἰωάννης Κ. 208 ὁ Παχὺς Ἀλέξιος Κοντοστέφανος 228

'Ο L. Stiernon, *Trois membres*, REB 22 (1964), σ. 197, στὸν ὁποῖον ὁμολογῶ πῶς ὀφείλω τὴ μύσῃ μου στὴν Κομνηνολογία, ὑποπίπτει στὰ ἐξῆς βασικὰ λάθη, ἀναφερόμενος (ἐνθ' ἄνωτ.) στὰ πρόσωπα ποὺ παρίστανται στὴ διάσκηψη τῆς 10ης τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1191. Γράφει: «'Ο 'Ανδρόνικος καὶ 'Αλέξιος οἱ Κ. (ἀριθ. 6 καὶ 7 κατὰ σειρά παρουσίας στὴ διάσκηψη), πανσέβαστοι σεβαστοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι γιοὶ τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη (καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80) ἢ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75). 'Ο 'Αλέξιος Κομποστέφανος 228 (ἀριθ. 8 κατὰ σειρά παρουσίας) εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ὁ γιὸς τοῦ πα ν υ π ε ρ σ ε β α σ τ ο υ Στέφανου Κομποστέφανου. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι δ' 'Ανδρόνικος καὶ δ' 'Αλέξιος οἱ Κ. (οἱ τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191) θὰ εἶναι γιοὶ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75), γιὰτὶ στὸν πίνακα τῆς συνόδου (διάσκηψης, συνέλευσης) τῆς (6ης τοῦ Μάρτη) τοῦ 1166 ὁ γιὸς τοῦ κ α ί σ α ρ α ('Ιωάννη Ρογήρου, ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 124) προηγεῖται τοῦ 'Ιωάννη Κομποστέφανου 133 καὶ τοῦ 'Αλέξιου Κομποστέφανου 134 (PG 140, στ. 253). Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ τοὺς συγχέωμε μὲ τοὺς γιουὺς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη (καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80), τὸν 'Αλέξιον Κ. 152 καὶ τὸν 'Ανδρόνικον Κ. 148, γιὰτὶ αὐτοὶ ἐδῶ στὴν ἴδια σύνοδο (τῆς 6. III. 1166, PG 140, στ. 253), ἔχουν τάξην μὲ τὰ βαφτιστικὰ τοὺς ὀνόματα ἀντίστροφα». Πάνω σ' αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ φίλτατου L. Stiernon παρατηρῶ τὰ ἐξῆς: α) 'Ο 'Αλέξιος Κομποστέφανος 228 (σειρὰ παρουσίας 8 τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191) δὲν ἦταν ὁ 'Αλέξιος Κομποστέφανος 134, ὁ γιὸς τοῦ πα ν υ π ε ρ σ ε β α σ τ ο υ Στέφανου Κομποστέφανου, γιὰτὶ αὐτὸς ἐδῶ (ὁ 'Αλέξιος 134) εἶχε ἤδη πεθάνει τὸ 1176, βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 58, Στέμματα Κομποστέφανων καὶ ὑπόμνημα, ἀριθ. 17. 'Ο 'Αλέξιος Κομποστέφανος 228 (σειρὰ παρουσίας 8 τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191), ὅπως εἴπαμε καὶ πρὸ πάνω, ἦταν ὁ γιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Κομποστέφανου Κ. 135, βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 58, Στέμματα Κομποστέφανων καὶ ὑπόμνημα, ἀριθ. 30. Ἀπ' αὐτὸ καταπίπτει ὅλο τὸ οικοδόμημα τοῦ L. Stiernon. β) 'Ο 'Ανδρόνικος Κ. 124, ὁ γιὸς τοῦ κ α ί σ α ρ α 'Ιωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ ἔ ν ν η τ ῆ ς Μαρίας Κ. 75) στὴ συνέλευσι τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 (PG 140, στ. 253), ὡς ἀνεψιὸς ἀπὸ ἀδελφῆ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουῆλ (α') Κ. 81, ἀναγράφεται χωρὶς τὸν τίτλον τοῦ σεβαστοῦ (βλ. ἐπ' αὐτοῦ. L. Stiernon, REB 23 (1965), σ. 224), ὡς ἐξῆς: τοῦ περιποθῆτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ 'Ανδρόνικου τοῦ υἱοῦ τοῦ Καίσαρος ('Ιωάννη Ρογήρου). Πότε λοιπὸν αὐτὸς (ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 124) πῆρε τὸν τίτλον τοῦ πα ν σ ε β α σ τ ο υ σε β α σ τ ο ῦ, μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Μανουῆλ (α') Κ. 81, ποὺ ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀνεψιὸς τοῦ βασιλευδόντος αὐτοκράτορα, ἔτσι ποὺ νὰ παρουσιάζεται, κατὰ τὸν L. Stiernon, στὴ συνέλευσι τῆς 10. IX. 1191 μὲ τὸν τίτλον τοῦ πα ν σ ε β α σ τ ο υ σε β α σ τ ο ῦ; γ) Καμὶὰ ἀπ' τὴς γνωστῆς πηγῆς δὲν ἀναφέρει γιὸ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75) μὲ τὸ ὄνομα 'Αλέξιος. Μόνον μὲ ἀπόκρυφον πηγὴ κάνει μνηία γιοῦ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου μὲ τὸ ὄνομα 'Αλέξιος, βλ. Κ. Βαρζοῦ, 'Η Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφία 'Αλέξιου Κ. 125. 'Η S. De Jongh, σ. 49-50, καὶ ὁ 7, καθὼς παρανοεῖ στίχους 'Ανόνημου ποιητῆ, ἐκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 747-48, καὶ φρονεῖ πῶς αὐτοὶ ἀναφέρονται στὸν 'Ανδρόνικον Κ. 124, ἐνῶ ἀναφέρονται στὸν 'Αλέξιον Κ. 65, βλ. προσωπογραφίαν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ 11α, καὶ στοὺς στίχους αὐτοὺς ὁ καισαρόπαις ὀνομάζεται π ρ ὠ τ ο ς κ λ ᾶ δ ο ς (=πρωτότοκος) συμπεραίνει — λαυθασιμένα ὅπως εἴπαμε — πῶς γιὰ νὰ ἀναφέρεται ὁ πρωτότοκος θὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος δευτερότοκος γιὸς τῆς Μαρίας Κ. 75 καὶ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου, τὸν ὁποῖον καὶ ἀναφέρει χωρὶς ὅμοια ὄνομα. δ) Στὴ συνέλευσι τῆς 6. III. 1166 οἱ γιοὶ τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη (καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80) ὁ 'Αλέξιος Κ. 152 καὶ ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 148, δὲν ἀναφέρονται μὲ τὰ ὀνόματά τοὺς ἀντίστροφα (inverse), ὡς

ὁποῖες πρέπει νὰ γεννήθηκαν μεταξύ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 καὶ τοῦ Μανουῆλ Κ. 118³⁶.

67. Εἰρήνη Δούκαινα

(γένν. περί τὸ 1105 - † ;)

Ἡ Εἰρήνη¹ Δούκαινα² πρωτότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32³ γεννήθηκε περί τὸ 1105⁴.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1119 μὲ κάποιον, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα καὶ τῆ γενιὰ δὲν γνωρίζουμε, ἀλλὰ γρήγορα, περί τὸ 1120/22, ἔχασε τὸν ἀντρα της καὶ ἔμεινε χήρα⁵.

γράφει ὁ L. Stiernon, σὲ σχέση μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 116 καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 117 τῆς συνέλευσης τῆς 10. IX. 1191, PG 140, στ. 253: τῶν περιποθῆτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν τοῦ μακαρίτου περιποθῆτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας τοῦ πανσεβαστοῦπερτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου, τοῦ τε κυροῦ Ἀνδρόνικου (148) καὶ τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου (152)· Σύμφωνα μὲ ὅσα ἐξέθεσα ἀνωτέρω ὁ Ἀνδρόνικος Κ. καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. (σειρὰ παρουσίας 6 καὶ 7 τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191) πανσέβαστοι σεβαστοί, δὲν ἦσαν γιοὶ οὔτε τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75, οὔτε τοῦ Θεοδώρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, ἀλλὰ γιοὶ τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66. Ὁ Ἀλέξιος Κ. 117 μάλιστα, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, παραστάθηκε καὶ στὴ συνέλευση (σύνοδο) τῆς 6. III. 1166, PG 140, στ. 253: τοῦ πανσεβόστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ. 117.

35. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 298-99.

36. Ὅπως δείχνει ἡ διαφορά ἡλικίας ποῦ χωρίζει τὸν (ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου) πρωτότοκο γιὸ Νικηφόρο Κ. 115 ἀπ' τὸν τεταρτότοκο Μανουῆλ Κ. 118, βλ. S. De Jongh, σ. 33 καὶ ὁ. 9.

67. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης τῆς Εἰρήνης Δούκαινας.

2. Δὲ φέρει τὸ ἐπίθετο τοῦ πατέρα της (Βρυένναινα) οὔτε αὐτὸ τῆς μητέρας της (Κομνηνή), ἀλλὰ αὐτὸ τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της: Δούκαινα: Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092, 1109, 1116, 1117· MM 5 (1887), σ. 375, 383, 386, 387: ἡ ποθεινοτάτη μου ἐγγόνη κυρὰ Εἰρήνη ἢ Δούκαινα.

3. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375: τῆς περιποθῆτου ἐγγόνης τῆς βασιλείας μου Εἰρήνης τῆς Δουκαίνης, τῆς θυγατρὸς τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης, Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 22, σ. 156-58, ἐκδ. J. Darroutzès: Τῆ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης κυρὰ Εἰρήνη.

4. Δὲν ἦταν παντρεμένη κατὰ τὴ σύνταξη τοῦ Τυπικοῦ τῆς Κεχαριτωμένης λίγο πρὶν τοῦ 1118, ἔρα πρέπει νὰ ἦταν νεώτερη ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της Ἀλέξιο 65 καὶ Ἰωάννη 66.

5. Ἡδὴ τὸ 1122, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, στὸν Ἐπιθαλάμιο τῶν ἀδελφῶν της, PG 133, στ. 1403, τὴν ὀνομάζει «ἄωρον (=πρόωρον) χήραν».

Ἡ Εἰρήνη πού ἔφερε τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἐπωνυμία τῆς μεγάλης μάιμις τῆς αὐγουστάς Εἰρήνης Δούκαινας ἦταν ἰδιαίτερα σ' αὐτὴ ἀγαπητὴ. Αὐτὴ ἢ τελευταία στὸ Τυπικὸ τῆς τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, στὸ κεφάλαιο (οα') τὸ ἀναφερόμενο στὴν τέλεση τῶν συγγενικῶν μνημοσύνων, τὴν ἀναφέρει ἀμέσως μετὰ τοὺς γιούς τῆς καὶ τοὺς γαμβρούς τῆς καὶ πρὶν ἀπ' τὶς κόρες τῆς καὶ τὶς νύφες τῆς· καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ μητέρα τῆς Ἄννα 32 ἀκολουθεῖ ἀμέσως μετὰ ἀπ' αὐτὴ⁶.

Ἐπίσης ἢ χήρα - αὐτοκρατόρισα (τὴ χρῆση, κατοχὴ καὶ νομὴ τῶν πολυτελεστέων οἰκημάτων) τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, μετὰ τὴν «παρέλευση» (=τὸν θάνατο) τῆς Ἄννας 32, ἄφησε στὴν «ποθειότατη» ἐγγονὴ τῆς Εἰρήνη Δούκαινα⁷.

Καὶ τὴν ἀντίληψη καὶ ἐφορεία τῆς μονῆς, μετὰ τὴν Ἄννα 32, ἀφήνει στὴ δευτερότοκη κόρη τῆς Μαρία 33, ἀλλὰ ὑποχρεώνεται αὐτὴ ἢ τελευταία νὰ ἀσκῇ αὐτὸ τὸ καθήκον μαζὶ μὲ τὴν «περιπόθητη» ἐγγονὴ τῆς Εἰρήνη⁸.

Καὶ τέλος ἐπιφυλάσει σὲ μόνο τὶς κόρες τῆς Ἄννα 32 καὶ Μαρία 33 - ἀποκλείει δηλ., μόνο τὴ Θεοδώρα 38, γιατί ἢ κόρη τῆς Εὐδοκία 37 εἶχε πεθάνει - καὶ στὴν «ποθειότατη» ἐγγονὴ τῆς Εἰρήνη, τὸ δικαίωμα νὰ πηγαίνουν ὅποτε θένε σὲ ὅλες τὶς συνάξεις καὶ ἐστιάζεις τῶν μοναχῶν καὶ νὰ συνεκκλησιάζωνται καὶ νὰ συντρώγουν μὲ αὐτές, ἔχοντας μαζὶ τοὺς ἢ καθεμιὰ ἀπὸ δυὸ ἢ τρεῖς γυναῖκες τῆς ἀκολουθίας τοὺς⁹.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1155 ὁ πρῶν καθηγητῆς τοῦ ψαλτήρα καὶ τοῦ εὐαγγελίου στὴν ἀγία - Σοφία Γεώργιος Τορνίκης πού προχειρίστηκε σὲ λίγο μητροπολίτης Ἐφέσου, ἕνας λόγιος τοῦ κύκλου τῆς, τῆς ἀπῆλθνε μιὰ ἐπιστολὴ¹⁰.

Σ' αὐτὴ τὴν προσκαγορεύει «ἀγία μου κυρία» καὶ τὴ θεωρεῖ μιὰ γυναίκα «πού ἦταν πρὸ πάνων ἀπὸ κάθε τίμιον ὄνομα», καὶ τὴ βεβαιώνει πὼς παράλειπε νὰ τῆς γράψῃ γιὰ νὰ μὴ προσθέσῃ μιὰ ἀκόμη ἐνόχληση («στὰ ἀνιαρά») πού τὴν

6. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375.

7. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, στ. 1109· σ. 383.

8. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, στ. 1116· σ. 386.

9. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, στ. 1117· σ. 387.

10. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 22, σ. 156, ἐκδ. J. Darrouzès: Τῆ θυγατρὶ τῆς πορφυρογενήτου καὶ καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης κυρᾶ Εἰρήνη. Ὁ J. Darrouzès, Georges et Démètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 21, πκρατρεῖ πὼς αὐτὴ ἢ ἐπιστολὴ γράφτηκε περὶ τὸ τέλος τοῦ 1155. Ὁ Γεώργιος Τορνίκης, τοῦ ὁποῦ ἢ ζωὴ δὲν παρατάθηκε πολὺ ἀπ' τὸ ἔτος 1156 καὶ ἄρα ὑπῆρξε γιὰ πολὺ μικρὸ διάστημα μητροπολίτης Ἐφέσου, διετέλεσε προηγουμένως καθηγητῆς τοῦ Ψαλτήρα (1146) καὶ τοῦ εὐαγγελίου (1151) στὴν ἀγία - Σοφία καὶ ὑπομνηματογράφος τῶν πατριαρχείων (τέλη τοῦ 1153 - ἀρχὴς τοῦ 1155), βλ. J. Darrouzès, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5-11.

κυκλώνουν. «Γιὰ νὰ μὴ ἐκχύσω στὴ θάλασσα τῶν θλίψεών σου, τῆς γράφει, τοὺς ποταμοὺς τῶν δικῶν μου κακῶν, ἀνέβαλλα κάθε τόσο νὰ σοῦ γράψω, ξέροντας πὼς ὑποφέρεις γιὰ τὶς δυσπραγίες, ἔχι μόνο τὶς δικές μου ποὺ ἀπὸ παλιὰ μοῦ ἔδειξες τῆ συμπάθειά σου, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἄλλου χριστιανοῦ»¹¹.

Ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία τῶν πολλῶν τῆς θλίψεων; Ἡ ὀρφάνια τῆς; Ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια - μετὰ τὸ 1148 καὶ ἴσως κατὰ τὸ 1153¹² - πέθανε ἡ μητέρα τῆς Ἄννα 32; Ἄλλα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τῆς; Δὲ γνωρίζομε.

Γιὰ τὸ ἦθος καὶ τὸ χαρακτήρα τῆς, ἔταν ἦταν πολὺ νέα ἀκόμη, βλέπομε ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος νὰ τὴν προβάλλῃ ὡς παράδειγμα πρὸς μίμηση στὶς νεαρὲς νέφες τῆς, τὴν Κατάνη, τὴ σύζυγο τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἀλέξιου 65, καὶ τὴ Θεοδώρα, τὴ σύζυγο τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἰωάννη 66¹³.

Ἡ Εἰρήνη ἀπ' τὸν Ἀνώνυμο ἄντρα τῆς ἀπόχτησε ἓνα γιό, τὸν Ἀλέξιον Δούκαν 119¹⁴. Ἀπὸ γράμμα τοῦ Γεώργιου Τορνίκη, ποὺ πρὸ πάνω ἀναφέραμε,

11. Γεώργιος Τορνίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 156.

12. Βλ. Ἄννα Κομνηνὴ 32, ὑ. 132.

13. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχιστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1403: Καὶ ὑμεῖς δὲ τρισευχαγεῖς γεγήθατε νέμφαι, καὶ τῇ σεμνότητι Δουκαίνῃ καὶ καλῇ τῶν καλῶν νυμφίων ἀδελφῇ συγγεγήθατε, ἧς καὶ ἄλλα πάντα ζηλοῦτε τῆς ἀώρου δίχα χηρείας·

14. Ὁ Ἀλέξιος Δούκας, ὁ χωρὶς ἀμφιβολία γιὸς τῆς Εἰρήνης, ἀναφέρεται στὶς κατωτέρω πηγές. Ὁ Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 24, σ. 163, ἀπευθύνεται μετὰ τὸ 1155: «Πρὸς τὸν σεβαστὸν κύρ Ἀλέξιον τὸν ἐγγονον τοῦ καίσαρος τοῦ Βρυενίου, ἔντα δούκα τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἀχρίδος». Ὡς ἐδῶ ἔχομε ἓνα ἐγγονὸν (ἔχι γιὸ) τοῦ Νικηφόρου Βρυένιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32. Ἀλλὰ τὸ 1160/61 ὁ ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Μανασσῆς στὸ Ὁ διοικητικὸν του, ἐκδ. K. Horna, τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν κατὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀποδημίαν αὐτοῦ, Das Hodoiporikon des Konstantin Manasses, BZ 13 (1904), σ. 336, στίχ. 57-60, λέει γιὰ τὸν δούκα τῆς Κύπρου Ἀλέξιον Δούκαν:

ὁ Δουκόβλαστος εὐκλεῆς Ἀλέξιος,
ὁ τηνικαῦτα κυριαρχῶν Κυπρίων,
ἀνὴρ μεγαλόδαρος, αὐτοπρῶτης
ἐκ βασιλικῶν αἱμάτων κατηγμένος.

καὶ αὐτόθι, σ. 336, στίχ. 67-8:

ἤρδευσε χεῖρι δαφίλει καὶ πλουσίᾳ
Δουκῶν ὁ κλάδος, ἡ γαλήνιος φύσις,

καὶ αὐτόθι, σ. 338, στίχ. 129-30:

Ὁ μὲν μεγαλόδαρος, ὁ χρυσοῦς Δούκας,
ὁ τῶν χαρίτων Νεῖλος, ὁ χρυσοβρύτης.

Τὸ πρὸ σπουδαῖο, ὁ ἴδιος συγγραφέας (Κ. Μανασσῆς) στὴ «Μονοδιά του ἐπὶ τῷ κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Δούκῃ», ἐκδ. L. Sternbach, Analecta Manassea, EÖs 7 (1902), σ. 180-94, στίχ. 24, τὸν ὀνομάζει:

πρὸς αὐτὸν τὸ γιό της, μαθαίνομε τι λογῆς ὑπῆρξε ἡ Εἰρήνη ὡς γυναίκα καὶ ὡς μητέρα.

Συνέχισε τὴν ὠραία παράδοση τῆς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας καὶ τῆς μητέρας της Ἄνας Κομνηνῆς 32 καὶ ἔδωσε στὸ Βυζάντιο ἓνα ἐξαιρετο δημόσιο ἄντρα, τὸ γιό της Ἀλέξιο Δούκα 119, ποὺ στάθηκε ἀντάξιος τῶν εὐχῶν καὶ τῶν φροντίδων τῆς μητέρας του.

«Τὸν ἀνάθρεψε ἐν νοουθεσίᾳ Κυρίου, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος καὶ ἐν ἀγάπῃ ἐπιμελώσας, ὅπως λέει ὁ Παροιμιστής. Πάντα πρόβαλε στὸ γιό της τὸν ἑαυτὴ της παράδειγμα σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, γιὰ νὰ διαμορφώσῃ τὸ χαρακτήρα τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ ἐνσταλάξῃ μέσα του αἰσθήματα ἐλευθεριότητος καὶ μεγαλοψυχίας, καὶ νὰ τὸν κἀνῃ ἓνα ἄντρα συνετὸ καὶ φρόνιμο».

καισάρων θυγατριδοῦς βασιλέων ἀπόγονος.

Καὶ ἓνα ἀφιερωτήριον ποίημα, ἴσως τοῦ Νικόλαου Καλλιμῆ, σὲ μιὰ ἐπίχρυση ἀσημένια σταυροθήκη ποὺ δωρήθηκε στὸ ἀββαεῖο τοῦ Grand - mont (Haut-Garonne), βλ. A. Follow, La Relique de la Vraie Croix, ἀριθ. 319, σ. 320-22, καὶ E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 429, λέει τὰ ἑξῆς:

ἐκ Δουκικῆς φυέντι καλλιδενδρίας,
ῆς ριζοπρέμονο ἢ βασιλῆς Εἰρήνη,
ἢ μητρομάμμῃ, τῶν ἀνάκτων τὸ κλέος,
Ἀλεξίου κρατοῦντος Ἀδσόνων δάμαρ.
Ναί, καὶ δυσωπῶ, τὸν μόνον φύλλακά μου,
σὸς δοῦλος Ἀλέξιος ἐκ γένους Δούκας.

Πάνω σ' αὐτὸν τὸν Ἀλέξιο Δούκα 119 ἡ μεγαλύτερη σύγχυση ἐπικράτησε μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν. Ὁ L. Sternbach, *Analecta Manassea*, ἔνθ' ἄνωτ., συνταύτισε τὸν νεκρὸ Ἀλέξιο Δούκα (119) πρὸς ἓνα γιὸ τοῦ Μαριανοῦ Μαυροκαταλῶν, ὁ ὁποῖος (Μαριανός) εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀδελφῆ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου, Ἄνα Κομνηνῆ, τ. III, σ. 111, ἀλλὰ ὁ K. Horna, *Das Hodoiporikon*, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 350-51, διευκρίνησε σωστά πὸς τὸ θυγατριδοῦς σημαίνει «τὸν γιὸ μιᾶς κόρης» καὶ ὄχι «τὸν γιὸ μιᾶς ἀδελφῆς». Ἐνῶ ὁμοίως ὁ K. Horna ἔκρινε αὐτὴ τὴ σωστὴ διαπίστωση, ποὺ σημαίνει πὸς ὁ Ἀλέξιος Δούκας (119) ἦταν ἓνας γιὸς μιᾶς κόρης τῶν καισάρων Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ Ἄνας Κομνηνῆς 32, παραδόξως τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν γιὸ αὐτῶν τῶν τελευταίων Ἀλέξιο Κομνηνὸν 65, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε λεγόταν Δούκας καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ φέρῃ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, βλ. L. Stiernon, *Sébastos et gambros*, REB 23 (1965), σ. 224. Πρὸς τὴ γνώμη αὐτῆ τοῦ K. Horna, συμφώνησε καὶ ὁ F. Chalandon, *Les Comnènes*, τ. II, σ. 219, ποὺ ἀνακριβῶς λέει πὸς ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός 65 διετέλεσε δὸ ὀξ τῆς Κύπρου, καθὼς τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν Ἀλέξιο Δούκα 119. Ἀντιθέτως ὁ D. Polemis, ἀριθ. 80, σ. 114, παρατηρεῖ σωστά πὸς πρέπει νὰ ξεχωρίσωμε τὸν Ἀλέξιο Δούκα 119 ἀπ' τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸν 65, τὸν πρωτότοκο γιὸ τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 32, ποὺ πάντα, ἀμετάβλητα (invariably) ὀνομαζόταν Κομνηνός, καὶ σ. 115, ὁ 2, ἀναγκαρῶς τὴ σωστὴ ἀπόφασιν τῆς S. De Jongh,

«Ἐτσι δὲν ὑπῆρξε γι' αὐτὸν σαρκική μόνο μητέρα ἀλλὰ καὶ πνευματική, καθὼς ἀπὸ βρέφος ποὺ ἦταν, χάραξε στὴν ἀπαλή του καρδιά τὰ γλύμματα τῆς ἀρετῆς, καὶ ἔτσι τὸν παρήγαγε στὸ π α ν ε λ λ ῆ ν ι ο θ έ α τ ρ ο, νὰ δεῖχ- νη μὲ ἔργα τὴν ἀπὸ τὴ μάθηση ἐκπαίδευσή του».

«Μὲ σοφία τὸν δίδαξε καὶ μὲ εὐφυῖα παιδαγωγῆσε τὸν ἠθικό του κόσμο καὶ τοῦ ἔδειξε πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ πόσο τίμιος ὁ ἄντρας, καὶ ἔτσι ἔδωσε στὴν κοινωνία καὶ στὸ Κράτος τὸ ἐξαιρετο αὐτὸ δημιούργημα τῶν ἀγώνων καὶ τῶν προσπαθειῶν της»¹⁵.

Βλέπομε τὰ ὠραῖα ἤθη ποὺ ἐπικράτησαν σὲ σειρὰ γενεῶν στὴν περίφημη αὐλή τῶν Κομνηνῶν καὶ πόση σημασία ἔδιναν στὴν ἀνατροφή τῶν τέκνων. Ὅπως ἡ Εἰρήνη Δούκαινα παιδαγωγῆσε τὴν κόρη της Ἄννα 32¹⁶, καὶ αὐτὴ τὴν κόρη της Εἰρήνη¹⁷, ἔτσι καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία παιδαγωγῆσε τὸ γιό της Ἀλέξιο 119.

Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου αὐτῆς τῆς ἐξαιρετῆς πριγκίπισσας, τῆς Εἰρήνης Δούκαινας τῆς Νεώτερης, μᾶς εἶναι ἀγνωστη.

σ. 34, ὁ. 10, πὼς ὁ Ἀλέξιος Δούκας (119) ἦταν «ένας γιὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας (67) ἢ τῆς Ἀνώουμης (68) νεώτερης ἀδελφῆς της», ποὺ καὶ οἱ δύο ἦσαν κόρες τῆς Ἄννας Κ. 32 καὶ τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Βρυέννιου. Ὁ V. Laurent, Andronic Synadénos, REB 20 (1962) σ. 212, ὁ. 14, τὸν συνταυτίζει «πρὸς ἓνα ἐγγονὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ χωρὶς ἀμφιβολία γιὸ τοῦ Ἰωάννη (66), τοῦ νεώτερου γιου τοῦ προηγούμενου, ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς εἶχε τὴν ἐπωνυμία τοῦ Δούκα». Καὶ τὴν ἴδια γνώμη εἶχε καὶ ὁ Du Cange, βλ. A. Frolow, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 321. Σὲ κατακλιεῖδα τῶν ἀνωτέρω, ἐπισημειῶνα πὼς ὁ Ἀλέξιος Δούκας (119) τῆς ποίησης τοῦ Μανασσῆ καὶ τοῦ Καλλικλῆ (;) καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τορνίκη, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο καὶ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸ γιὸ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας (67). Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία, γράφει τὰ ἐξῆς ὁ Γεώργιος Τορνίκης, ἐνθ' ἄνωτ. (ἐπιστ. 22), σ. 156: Εἶη δὲ καὶ τῷ ἐμῷ κυρίῳ ᾧ καὶ μήτηρ ἐγεγόνεις οὐ μᾶλλον σώματος ἢ ψυχῆς, κατ' ἀρετὴν γενήσασα καὶ μαιεύσασα, τὰ πάντα χρηστὰ καὶ εὐδοα. Κατὰ τὸν J. Darrouzès, Georges et Démétrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 157, ὁ. 3, εἶναι ἀπίθανο αὐτὸς ὁ γιὸς της νὰ εἶναι ὁ Ἀλέξιος Δούκας, ὁ λήπτης τῆς ἐπιστολῆς 24, σ. 163. Ἀλλὰ τότε, πρέπει νὰ ὑποθέσωμε, πὼς ἐκτὸς ἀπ' τὸν Ἀλέξιο 119, εἶχε καὶ ἄλλο γιὸ ἡ Εἰρήνη; Ὅπως καὶ νὰ ἔχη τὸ πρᾶγμα, στὸν ἴδιο τὸν Ἀλέξιο Δούκα 119, ὁ Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 24, σ. 164-65, γράφει τὰ ἐξῆς γιὰ τὴ μητέρα του, ποὺ συμπίπτουν ἀπόλυτα μὲ ὅσα γράφει σχετικὰ μὲ τὴ μητρότητα πρὸς αὐτὴ τὴν ἴδια: Οὕτως ἐγένετό σοι μήτηρ οὐ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς, σοφῶς θραψαμένη βρεφόθεν καὶ ἀπαλῆ καρδίᾳ τὰ τῆς ἀρετῆς εὐ χαράττουσα γλύμματα,

15. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 24, Πρὸς τὸν σεβαστὸν κύρ Ἀλέξιο...σ. 164-65.

16. Γεώργιος Τορνίκης, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρῆς Ἄννης τῆς κλισαρίσσης, σ. 263.

17. Γεώργιος Τορνίκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 263-65.

68. [Μαρία] Βρυένναινα Κομνηνή

(γένν. περί τὸ 1106/8 - †;

Ἡ Μαρία¹ Βρυένναινα Κομνηνή δευτερότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32² γεννήθηκε περί τὸ 1106/8³.

Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀναφέρεται μεταξύ τῶν τέκνων τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32 τὰ ὁποῖα ἐπέζησαν καὶ μεγάλωσαν⁴ καὶ ὄχι μεταξύ ἐκείνων ποὺ πέθαναν πρόωρα⁵, τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτή.

69. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1102/5 - †;

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνός² πρωτότοκος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Κατακαλῶν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33³ γεννήθηκε περί τὸ 1102/5⁴.

Περί τὸ 1122⁵ παντρεύτηκε μὲ μιὰ νέα ἀπὸ καταγόταν ἀπὸ βασιλικὴ σειρὰ⁶, χωρὶς νὰ μπορούμε νὰ προσδιορίσωμε τὸν ξένο βασιλικὸ οἶκο ἀπ' τὸν ὁποῖο προερχόταν.

68. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33.

2. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὁ. 143.

3. Ἡ ἀδελφὴ τῆς Εἰρήνης Δούκαινα 67 ποὺ ἦταν νεώτερη ἀπ' τοὺς ἀδελφούς τῆς Ἀλέξιον 65 καὶ Ἰωάννην 66, πρέπει νὰ γεννήθηκε περί τὸ 1105.

4. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὁ. 143.

5. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὁ. 142.

69. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Φέρει, ὅπως ὁ πρωτεξάδελφός του Ἀλέξιος 65, τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του (Μαρίας Κομνηνῆς 33) καὶ ὄχι ἐκεῖνο τοῦ πατέρα του, βλ. κατωτέρω, ὁ. 18.

3. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης - Ποτλῆς τ. 5 (1855), σ. 307· Χωνιάτης, Θεσαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 252· Στ. Σάκκος, α' Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἔστιν, σ. 154· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 399· περίληψη La Porte du Theil, PG 133, στ. 1075· Ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβαστοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ κυροῦ Ἀλεξίου.

4. Ἡ μητέρα του Μαρία 33 γεννήθηκε τὸ 1085 καὶ παντρεύτηκε περί τὸ 1099/100· δὲ θὰ παιδοποίησε παρὰ μετὰ τὸ 1101.

5. Σ' αὐτὸ τὸ ἔτος συμπίπτει ἡ στεφηφορία τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 74 καὶ οἱ γάμοι τῶν ἄλλων ἐγγόνων τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας.

6. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 399-400· Ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβαστοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ κυροῦ Ἀλεξίου...ἐκ γὰρ σειρᾶς βασιλικῆς ἐστὶ καταγομένη, Πρβλ. P. Gautier, Les lettres de Grégoire, Higoumène d' Oxia, REB 31 (1973), σ. 267-8.

Ἡ γυναίκα του αὐτῆ, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα μᾶς εἶναι ἄγνωστο, «μιά ὑπαρξή ἀπαράμιλλης ὁμορφιάς καὶ ἐξαιρετοῦ ἤθους»⁷, ἔζησε γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μαζί του, καὶ πέθανε σὲ μιὰ χρονολογία μετὰ τὸ 1143⁸, ἀφοῦ τοῦ χάρισε τὸ πιδὶ λίγο δυὸ παιδιὰ⁹, τὸν [Νικηφόρον;] Κομνηνὸν Εὐφορβητὸν Κατακαλῶν 120 καὶ τὴν [Μαρίαν;] Κομνηνὴν Εὐφορβητὴν Κατακαλῶν 121¹⁰.

Ἀπὸ μιὰ παρηγορητικὴ ἐπιστολὴ ποῦ ἔστειλε ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Ὁξείας Γρηγόριος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας (τοῦ Πέτρου Μουγγου τοῦ Φιλοσόφου ἢ τοῦ Μιχαὴλ Μαξίμου)¹¹, μαθαίνομε πὼς ἡ ξένη πριγκίπισσα ποῦ ἔγινε γυναίκα του, πέρασε ἀπὸ κάποια μακροχρόνια ἀσθένεια ποῦ τὴ χτύπησε, «πολλοὺς πειρασμοὺς, ὀδύνας καὶ κακώσεις, ἔτσι ποῦ τὸ πιδὶ μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς της δὲν ἦταν παρὰ κόπος καὶ πόνος»¹².

Θέλοντας νὰ παρηγορήσῃ ὁ ἡγούμενος τὸν Ἀλέξιο τοῦ τονίζει: «Ἐκείνη κατὰ τὴ διάρκεια πολλῶν χρόνων ὑπόμεινε τόσα καὶ τόσα βάσανα, ἀθλήματα καὶ πονήματα, ποῦ γι' αὐτὰ τῆς ἀξίζουσιν ἀναρίθμητα στεφάνια, καὶ σὺ θὰ ἤθελες νὰ τὴν ἐβλεπες νὰ ζῆ ἀκόμη καὶ νὰ ὑποφέρῃ;»¹³.

7. Θεόδωρος Πρώδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 400:

τὸ κάλλος δ' ἀπαράμιλλος καὶ τὴν ἐξ ἡθους χάριν.

8. Ὁ Γρηγόριος τὸν καιρὸ ποῦ συλλυπήθηκε τὸν Ἀλέξιο γιὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του ἦταν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς νήσου Ὁξείας, θέση ποῦ κατέλαβε τὸ πιδὶ ἄνωρς κατὰ Ἰούλιο - Αὐγουστο τοῦ 1143, ὅταν σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ὁ τότε ἡγούμενος Μιχαὴλ Κουρκουὸς ἐξελέγη οἰκουμηνικὸς πατριάρχης, βλ. P. Gautier, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 203-5.

9. P. Gautier, *Les lettres*, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 212-13: Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογεννήτου τῆς Φορβητῆς κυρῷ Ἀλεξίῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναίκας αὐτοῦ... Ἀλλ' ἐρεῖς· τίς τῶν τέκνων ἡμῶν ἀντιλήψεται καὶ τὴν ὀφειλομένην κηδεμονίαν πρὸς αὐτὰ ἐπιδειξεται;

10. Ἀπ' τὴν ἀνωτέρω φράση τοῦ Γρηγορίου Ὁξείας (ὁ 9) ἀποδειχναίεται πὼς τὰ παιδιὰ ἦσαν πιδὶ πολλὰ ἀπὸ ἓνα. Ἔτσι πρέπει νὰ δεχοῦμε τὸ πιδὶ λίγο δυὸ παιδιὰ, ἓνα ἀγόρι καὶ ἓνα κορίτσι· στὸ ἀγόρι δὲ μπορούσε νὰ δοθῆ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρομάμης προπάππου τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, γιὰτὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶχε ὁ πατέρας του· ἀσφαλῶς θὰ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου τοῦ Νικηφόρου Κατακαλῶν Εὐφορβητοῦ. Στὸ κορίτσι θὰ δόθηκε τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμης τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 83.

11. P. Gautier, *Les lettres*, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 203-4.

12. P. Gautier, *Les lettres*, ἔνθ' ἄνωτ., Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογ. κτλ., σ. 213: Ἡ πολύμοχθος ἀγία μου δεσποῖνα καὶ τῆς βασιλείας σου σύμβιος καὶ ἀκριβῶς τὸν βίον τοῦτον μισήσασα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν πειρασμῶν καὶ ὀδυνῶν καὶ κακώσεων ὧν ἀνέτηλ καὶ ὧν ὑπέμεινεν ἐν αὐτῷ καὶ τὸ πλεῖον τῆς ζωῆς αὐτῆς κόπος καὶ πόνος ἐγένετο,

13. P. Gautier, *Les lettres*, ἔνθ' ἄνωτ., Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογ. κτλ., σ. 213: Ἐκείνη τὰ διὰ τοσοῦτων ἐνιαυσιαίων κύκλων ὑπομείνηκεν ἀθλήματα καὶ πονήματα, δι' ὧν τοσοῦτων ὄσων οὐδὲ ἀριθμῶσαι δυνατὸν στεφάνων ἤξίεται, καὶ σὺ τὸ σὺν καὶ μόνον ζητήσεις καὶ ἠβούλου ἔτι τληπαθεῖν αὐτὴν ἐν συμφοραῖς;

Φαίνεται πώς ἡ γυναίκα τοῦ Ἀλέξιου στίς τελευταῖες τῆς στιγμῆς περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ σχῆμα¹⁴.

Σχετικὰ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Ἀλέξιο, ὁ αὐλικὸς ποιητῆς Θεόδωρος Πρόδρομος στὸ ποίημα ποῦ σύνθεσε κατὰ τὸ γάμο τοῦ πρίγκιπα, μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος ἦταν ἕνας ἀνδρεῖος, ρωμαλέος, ψηλὸς καὶ γλυκομίλητος νέος μὲ ἦθος σεμνὸ καὶ πρᾶο καὶ ἐμφάνιση, ὅπως ὁ λόγος λέει, ἀληθινὰ βασιλική¹⁵.

Ἀπ' τῆ σταδιοδρομίας του λίγα πράγματα μᾶς εἶναι γνωστά.

Ἀπ' τὸ ποίημα τοῦ Πρόδρομου συνάγομε πὼς κι αὐτός, ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες, ἀκολούθησε μιὰ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία. Ὁ ποιητῆς τὸν προσαγορεύει (νυμφίε στρατιῶτα) καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ ἀποθέσῃ τὴν πανοπλία τῶν παρατάξεων καὶ τῶν μαχῶν, τὸ σιδερένιο ὑπόδημα, τὸν σιδερένιο χιτῶνα, τὰ βέλη, τὰ δόρατα καὶ τὴν περικεφαλαία καὶ νὰ ντυθῇ τὸ νυμφικὸ καὶ γαμικὸ χιτῶνα, τὸν χρυσαφένιο, μὲ τὰ πολύτιμα πετράδια καὶ μαργαριτάρια, «ἂν καὶ γνωρίζω, τοῦ προσθέτει, πὼς δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια στολίδια, ἀπὸ μαργαριτάρια καὶ πετράδια, ἀπὸ βύσσο καὶ πορφύρα καὶ ἀπ' τὰ ἄλλα γνωρίσματα τῆς ἐπίσημης βασιλικῆς φορεσιᾶς τοῦ γάμου, γιὰτὶ ἔχεις μέσα σου τὸ πραγματικὸ μαργαριτάρι τῆς ἀντρείουσύνης, τὸ ἀπ' τὴν ὁμορφιά σου χρυσάφι, τὸ ἀπ' τῆ γενιά σου πολύτιμο λιθάρι, τὴν ἀπ' τὴν καλοκαγαθία σου σεμνὴ πορφύρα, τὴν ἀπ' τὴν ταπεινοφροσύνη σου περιφανῆ βύσσο»¹⁶.

Δυστυχῶς δὲν ἔχομε εἰδήσεις γιὰ τὴ στρατιωτικὴ του δραστηριότητα, οὔτε μᾶς εἶναι γνωστὸ σὲ ποιῆς μάχες πῆρε μέρος στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ θείου τοῦ Ἰωάννη (β') 34 καὶ κείνης τοῦ πρωτεξαδέλφου του Μανουὴλ (α') 81, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1166, ποῦ πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 61-64 χρονῶν.

Ὁ Ἀλέξιος ἐπίσης πῆρε μέρος σὲ δυὸ συνόδους ποῦ ἀσχολήθηκαν πᾶνω σὲ σοβαρὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς του. Στίς 26 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 παρακάθησε μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ του Ἀνδρόνικο Εὐφορβηνὸν 70 στὴ σύνοδο ποῦ συνήλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν καὶ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη τῆς

14. P. Gautier, Les lettres, ἐνθ' ἄνωτ., Τῶ υἱῶ τῆς πορφυροῦ. κτλ., σ. 213: κάκεινην τὴν ἁγίαν μου δέσποιναν τῶ ἀγγελικῶ κατακοσμήσασα σχήματι.....

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπὶ τῶ γάμῳ κτλ., ἔκδ. W. Hörandner, σ. 399-400:
τὰ δ' ἀπὸ σοῦ καὶ περὶ σὲ τῆς χάριτος ὀπόση
ἀνδρεία, ρώμη σώματος, εὐμήκης ἡλικία,
λόγοι χαρίτων γέμοντες, ἦθος σεμνὸν καὶ πρᾶον
καὶ πρῶτον εἶδος, ὡς φασίν, ἄξιον τυραννίδος.

16. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπὶ τῶ γάμῳ κτλ., ἔκδ. W. Hörandner, σ. 400-401.

ΚΠολης Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀπτικὸ (1146-1147)¹⁷, καὶ στὴν 6 τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 παρακάθησε στὴ σύνοδο ποὺ ἐπίσης συνήλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν¹⁸ καὶ καταδίκασε τὴ διδασκαλία τοῦ λίγο πρὶν τὴν ἀνωτέρω χρονολογία ἀπὸ δηλητηρίαση ἀποθανόντος¹⁹ ἐπισκόπου Λάμπης τῆς Κρήτης ἢ ἐκ Λάμπης τῆς Μ. Ἀσίας καταγομένου Δημήτριου²⁰.

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μᾶς παρουσιάζει τὸν Ἀλέξιο ὡς ἕνα «Δουκῶν βλαστὸν καὶ Κομνηνῶν»²¹, ἀλλὰ ἀπ' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσουμε πὼς ὁ πάππος του Κωνσταντῖνος Κατακαλῶν Εὐφορβηνὸς εἶχε παντρευτῆ μιὰ Δούκαινα, γιὰτὶ ὁ ποιητὴς δὲν κάνει ἐδῶ ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ ἀναφέρεται στὴν ἐκ μητρὸς μᾶμμη τοῦ πρίγκιπα, τὴν περιβόητη Εἰρήνη Δούκαινα, τὴ σύζυγο τοῦ Ἀλέξιου (α') τοῦ Κομνηνοῦ 15²².

17. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Πάλλης - Ποιτῆς, Σύνταγμα, τ. 5 (1855), σ. 307· Banduri, Imperium Orientale, τ. II, σ. 916.

18. Νικητὰς Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 253· Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἔστιν», σ. 154: τοῦ περιποθῆτου ἐξαδέλφου τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κυροῦ Ἀλέξιου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου·

19. Hugo, Epistola ad Petrum (β'), ἐν A. Dondaine, Hugues Étherien et le concile de Constantinople de 1166, Historische Jahrbuch, Münster, τ. 77, σ. 482.

20. Ὁ Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 426, θεωρεῖ τὸν Δημήτριον Λάμπης ὡς ἐπίσκοπο Λάμπης τῆς Κρήτης. Ὁ Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἔστιν», σ. 27, γράφει: Δημήτριός τις «Ρωμαῖος μὲν γένος, Λάμπης δὲ κόμης ὄρμημένος ἁσιανῆς», Τὸ αὐτὸ πρὸς τὸν τελευταῖο καὶ ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 644: un certain Démétrios, originaire de Lampè· Ὁ ἀνωτέρω Δημήτριος Λάμπης ποὺ ἐπανειλημμένως εἶχε ταξιδεύσει στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γερμανία ὡς πρεσβευτὴς τοῦ Μανουὴλ (α') 81, θέλοντας νὰ πολυμήση τὴν προσθήκη τῶν Δυτικῶν στὸ σύμβολο τῆς πίστεως, τοῦ filioque, ἰσχυρίστηκε πὼς ἡ φράση τοῦ Χριστοῦ «Ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἔστιν» (Ἰω. 14, 28), ἀναφέρεται στὴ θεία του φύση καὶ ἐπομένως ὁ υἱὸς εἶναι κατώτερος ἀπ' τὸν πατέρα (ὑπόταξη). Ὁ Δημήτριος συνέγραψε σχετικὸ σύγγραμμα καὶ βρῆκε πολλοὺς ὁπαδοὺς. Τὴν ἔνταση ποὺ πῆρε αὐτὴ ἡ ἀκακοδοξία δείχνουν τόσο τὸ γεγονός ποὺ ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση χεράχτηκε σὲ πλάκα καὶ ἀναρτήθηκε στὸ ναὸ τῆς ἁγία - Σοφίας, ὅσο καὶ τὰ μέτρα ποὺ πῆρθκαν ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') 81 κατὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Δημήτριου· τιμωρήθηκαν μὲ δήμευση τῆς περιουσίας τους καὶ ἐξορία καὶ ἀκόμη βγήκε αὐτοκρατορικὸ διάταγμα ποὺ ἀπειλοῦσε θανατικὴ ποινὴ, βλ. Β. Στεφανίδην, Ἐκκλησ. Ἱστορία, σ. 426-27· Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἔστιν», σ. 58-83 καὶ 141-80· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 644-51.

21. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hōrandner, σ. 403:

Δουκῶν βλαστὸ καὶ Κομνηνῶν, Ἀλέξιε νυμφίε.

22. P. Gautier, Les lettres de Grégoire, REB 31 (1973), σ. 207.

70. Ἀνδρόνικος Κομνηνός

(γένν. περί τὸ 1105/8 - †;)

Ὁ Ἀνδρόνικος¹ Κομνηνός² Εὐφορβηνός³ δευτερότοκος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Κατακαλῶν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33⁴ γεννήθηκε περί τὸ 1105/8.

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν παντρεύτηκε, ἂν καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ θεωρήσωμε ὡς βέβαιο.

Μαζί με τὸν ἀδελφὸ του Ἀλέξιο Κομνηνὸ 69 παρακάθησε, καθὼς εἶδαμε, στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147⁵.

Καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ἀκολούθησε τὴ στρατιωτικὴ σταδιοδρομίαν. Ἀπ' τὴν ὄλη του δράση μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ ὑπηρεσία του ὡς δ ο υ κ ὸ ς τῆς Κιλικίας, ἀξίωμα πολὺ σπουδαῖο, στὸ ὁποῖον ὁ πρωτεζάδελφός του Μανουὴλ (α') 81 τὸν διόρισε τὸ 1162 καὶ ὅπου παράμεινε μέχρι τὸ 1163. Ἀπ' τίς πληροφορίες ποὺ ἔχομε γι' αὐτὸ τὸ μέρος τῶν ὑπηρεσιῶν του, δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς ἦταν ἕνας ἐπιδέξιος διοικητὴς καὶ στρατηγός⁶.

Στὴν ἐμπιστευτικὴ καὶ καίρια θέσση ποὺ διορίστηκε, ὁ Ἀνδρόνικος ὄφειλε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ σθεναρὸ ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Θόρο II (1145-1168/9). Αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἕνας πρῶν αἰχμάλωτος τῶν Βυζαντινῶν (1139-1145), κατάφερε νὰ δραπετεύσῃ ἀπ' τὴν ΚΠολη καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἀρμ. Κιλικίας (1145), τοῦ νέου αὐτοῦ ἀρμενικοῦ κράτους τῶν Ρουπενιδῶν (1080-1375).

70. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35.

2. Ἀπ' τὴ μητέρα του ἦταν ἕνας Κομνηνός, γιὸς μιᾶς πορφυρογέννητης Κομνηνῆς, καὶ κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ιδιότητα ἔπρεπε νὰ φέρῃ καὶ τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, καθὼς ὁ Ἰωάννης ὁ Παχὺς ἔφερε τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ὡς γιὸς τοῦ Ἀλέξiou Ἀξούχου καὶ τῆς πορφυρογέννητης Μαρίας Κομνηνῆς 123, βλ. L. Stiernon, *Trois membres de la famille Rozerios*, REB 22 (1964), σ. 197. Δὲν ἔχομε ὁμοίως μνεία του ὡς Κομνηνοῦ, καθὼς ἔχομε γιὰ τὸν ἀδελφὸ του Ἀλέξιο 69.

3. Κίνναμος, σ. 227 καὶ 286: Φορβηνός, τύπος παρόμοιος πρὸς τὸ Εὐφορβηνός, ποὺ ἀπαντᾶται εἰς Ἄνναν Κομνηνὴν, τ. II, σ. 197, 212, κ.ἀ.

4. Κίνναμος, σ. 227 καὶ 286: L. Allatius, *De Ecclesiae*, σ. 681: Banduri, *Imperium Orientale*, τ. II, σ. 916: Ράλλης - Ποτλῆς, *Σύνταγμα τ. 5* (1855), σ. 307.

5. L. Allatius, *De Ecclesiae*, σ. 683: Ράλλης - Ποτλῆς, *Σύνταγμα τ. 5* (1855), σ. 307: Banduri, *Imperium Orientale*, τ. II, σ. 916.

6. Κίνναμος, σ. 286: ἠρέθη τοῖνον Κιλικίων στρατηγός Μιχαὴλ μὲν τὸ πρῶτον ὁ Βραναῶς, ἐξῆς δὲ Ἀνδρόνικος ἐπίκλησιν Φορβηνός, δε ἐξάδελφος καθάπερ εἴρηται βασιλεῖ ἐτύγχανεν ἂν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ λόγου ἄξιον οὐδὲν ἐνταῦθα εἰργασμένου ἐπὶ γόνου τὰ Ἰσαύρων ἔκλινε.

Καθώς ὁ Ἀνδρόνικος στεροῦνταν ἡγετικῶν προσόντων, ὁ Ἀρμένιος ἡγεμόνας ἐκμεταλλεύτηκε τὶς περιστάσεις καὶ προσῆψε στὸν πρῶτο διάφορος κατηγορίες· μεταξύ τῶν ἄλλων, τὸν κατηγοροῦσε πῶς δολοφόνησε τὸ νεώτερο ἀδελφὸ του Στέφανο Ρουπενίδη - ἓνα πράκτορα τῶν Λατίνων τῆς Συρίας μὲ τὸν ὁποῖον, ὡς σημειωθῆ, ὁ Θόρος II βρισκόταν σὲ φανερὴ ἀντίθεση - μαζί μὲ ὀλάκερη τὴν ἀκολουθία του μπρὸς στὶς πόλεις τῆς Ταρσοῦ, ὅπου ὁ βυζαντινὸς πρίγκιπας εἶχε καλέσει σὲ φιλικὸ γεῦμα τὸ Στέφανο⁷.

Μὲ αὐτὰ τὰ προσχήματα, ἂν καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ὀρμιζόταν πῶς ἦταν ξένος πρὸς αὐτὸ τὸ φόνο καὶ πῶς δὲν εἶχε καμιὰ οὔτε ἄμεση οὔτε ἔμμεση ἀνάμιξη στοῦ ἐγκλήμα γιὰ τὸ ὁποῖο τὸν κατηγοροῦσε, ὁ Θόρος II ἄνοιξε ἓνα πόλεμο ἐναντίον τῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Κιλικία ποῦ διοικοῦσε ὁ Ἀνδρόνικος καὶ πέτυχε νὰ κυριεύσῃ τὸ 1162 τὶς πόλεις Βάχκα (Vahka ἢ Vagha) καὶ Ἀναζαρβό, ποῦ κατεῖχαν οἱ Βυζαντινοί^{7α}.

Δὲν κατάθεσε ὁ Ἀρμένιος ἡγεμόνας τὰ ὅπλα παρὰ μετὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπὸ ἄλλον αὐτοκρατορικὸ πρίγκιπα, τὸν Κωνσταντῖνον Καλαμάνον Δούκαν Βοτανειάτην Κομνηνὸν 196⁸, γιὸν τῆς Ἀνώνομης (Ἄννας;) Δούκαινας Κομνηνῆς Βοτανειάταινας 99 καὶ τοῦ Οὐγγρου πρίγκιπα Βορίση Καλαμάνου⁹.

Τίποτε ἄλλο δυστυχῶς δὲ γνωρίζομε γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Εὐφορβηνό, οὔτε κι ἂν ἀπόχτησε ἀπογόνους.

7. Κίνναμος, σ. 227-28: Τερόζης (Θόρος II) ὡς Ἀρμένιον ἐδυνάστευε τότε πολλὰς τῶν βασιλεῖ κατηκόων πόλεις Ἰσαυρικὰς δόλω ἤρπασε, τῷ Φορβηνῷ δυσμεναίων Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλέως ἐξαδελφῷ καὶ Κιλικίων στρατηγούντι τῷ τότε. Ἄλλα τε γὰρ πλεῖστα ἐπεκάλει τούτῳ καὶ δὴ καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ Στεφάνου ἡτιῶτο σφαγῆς. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 527-28, καὶ R. Grousset, L' Empire du Levante, σ. 390. Καὶ στὰ διὰ αὐτὰ ἔργα μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ καὶ τὶς σχετικὰς πλούσιες συριακὰς καὶ ἀρμενικὰς πηγὰς (Michel le Syrien, Bar-Hebraeus, Grégoire le Prêtre, Sempad, Chronique rimée de Petite Arménie, Matthieu d' Edesse), ποῦ συμπληροῦν τὶς φτωγὰς πληροφορίας τῶν βυζαντινῶν πηγῶν.

7α. Chalandon καὶ Grousset, ἐνθ' ἄνωτ.

8. Κίνναμος, σ. 286: πολλῶν τε ἐξῆς τὴν στρατηγίαν (=τὴ διοίκηση τῆς Βυζαντινῆς Κιλικίας) ἀμειψάντων, ἐν οἷς καὶ Κωνσταντῖνος ἐνρωρίζετο ἐν Καλαμάνον ἐπεκάλουν. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 528.

9. Γιὰ τὴ γενεαλογικὴ προέλευση τοῦ Κωνσταντῖνου Καλαμάνου, βλ. Ἀνδρόνικον (α') Κομνηνὸν 87, ὁ. 139.

71. [Ειρήνη] Δούκαινα

(γένν. 1101/9 - †;)

Ἡ Ειρήνη¹ Δούκαινα² (Κομνηνή³ Εὐφορβηνή⁴) πρωτότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Κατακαλῶν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33⁵, δὲ ξέρομε ἀν ἦταν μικρότερη ἢ μεγαλύτερη στὴν ἡλικία ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της Ἀλέξιο 69 καὶ Ἀνδρόνικον 70, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπολογίσωμε τὴ γέννησὴ της μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1101 καὶ 1109.

Ἡ μάμμη της Ειρήνη Δούκαινα στὸ τυπικὸ της τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης παίρνει πρόνοια καὶ ὀρίζει «ἀν οἱ κόρες τῆς Μαρίας Κομνηνῆς (33) θελήσουν νὰ λάβουν τὸ μοναχικὸ σχῆμα στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης ἢ τὸ λάβουν ἀπέξω καὶ θελήσουν νὰ ἐγκαταβιώσουν σ' αὐτὴ, νὰ γίνωνται δεχτές»⁶.

Ὁ Γεώργιος Τορνίκης στὸν ἐπιθανάτιο λόγο του γιὰ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32⁷, κάνει λόγο γιὰ τὸ θάνατο ἑνὸς παιδιοῦ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33 - αὐτὴ ἦταν «ἡ φιλότατη τῶν ἀδελφῶν»⁷ - καὶ μιᾶς κόρης ἑνὸς παιδιοῦ τῆς Μαρίας⁸.

Καθὼς οἱ δυὸ γιοὶ της Ἀλέξιος 69 καὶ Ἀνδρόνικος 70 ἐπέζησαν τοῦ 1148-55 πού συντάχθηκε ὁ λόγος, πρέπει νὰ εἴμαστε βέβαιοι πὼς πρόκειται γιὰ τὸ θάνατο κόρης τῆς Μαρίας 33, ἀλλὰ δὲ ξέρομε βέβαια ποιᾶς ἀπὸ ὅλες.

Καὶ γιὰ τὴν κόρη ἑνὸς ἀπ' τὰ παιδιὰ της, τὴν Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 122, μᾶλλον μιᾶς ἀπ' τίς κόρες της, δὲ μπορούμε νὰ προσδιορίσωμε ποιοῦ παιδιοῦ της κόρη ἦταν αὐτὴ. Νὰ ἦταν κόρη τῆς πρωτότοκης Ειρήνης;

71. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Ειρήνης Δούκαινας, συζ. Ἀλέξιο (α') Κομνηνοῦ 15' γιὰ τὸ ὄνομά της, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 29.

2. Καθὼς ἡ Ειρήνη 67, πρωτότοκη κόρη τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, φερώνυμη τῆς μάμμης της Ειρήνης Δούκαινας, πῆρε τὴν ἐπωνυμίαν Δούκαινα (βλ. Ειρήνην Δούκαιναν 67, ὁ. 2), ἔτσι καὶ ἡ πρωτότοκη κόρη τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33 Ειρήνη θὰ ἔλαβε ἀπ' τὴ μάμμη της (τὴν Ειρήνην Δούκαινα), ἐκτὸς ἀπ' τὸ ὄνομα (Ειρήνη) καὶ τὴν ἐπωνυμίαν (Δούκαινα).

3. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμίαν τῆς μητέρας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

4. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ πατέρα της Νικηφόρου Εὐφορβηνοῦ.

5. Βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 28 καὶ 29.

6. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης ἀγούστας Ειρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1008· MM 5 (1887), σ. 335.

7. Βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 21.

8. Γεώργιος Τορνίκης, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἐκδ. J. Darrouzès, σ. 309-10: Ἐπεὶ δὲ καὶ τότε τὴν φιλότατην τῶν ἀδελφῶν συμφορὰν περιέκλυζον καὶ πάντη κακὸν κακῶ ἐπεστήρικτο—ποιᾶς γὰρ ἐταβήκει καὶ παιδὸς θυγάτριον καὶ τὰ προλαβόντα δαινὰ δεινότερα τὰ τοῦ θανάτου πεποιήκεν.

72. [^αΑννα] Κομνηνή

(γένν. 1103/10 - †;)

Ἡ Ἄννα¹ Κομνηνή² (Εὐφορβηνή)³ δευτερότοκη⁴ κόρη τοῦ Νικηφόρου Κατακαλῶν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33⁵ γεννήθηκε μεταξύ τῶν ἐτῶν 1103 καὶ 1110.

Εἶχε τὸ δικαίωμα, κατὰ τὸ τυπικὸ τῆς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας νὰ καρῆ μοναχὴ στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης ἢ καὶ ἂν καρῆ ἀπέξω, νὰ ἐγκαταβίωση σ' αὐτή⁶.

Ἡ αὐτοκρατορικὴ ιδρύτρια τῆς μονῆς παρεῖχε στὶς πριγκίπισσες ἐγγονές της πού θὰ μόνάζαν στὸ ἴδρυμά της ὀρισμένα προνόμια· α) ἡ διαίτά της μποροῦσε νὰ ἦταν ἄλλη ἀπὸ ἐκείνη τῶν ἄλλων μοναχῶν· β) μποροῦσε νὰ μὴ μετέχη τῶν κοινῶν τακτῶν λατρευτικῶν συγκεντρώσεων, ἀλλὰ νὰ προσεύχεται στὸ κελλί της· γ) νὰ ἔχη εἰδικὴ κατοικία, πού βρισκόταν κοντὰ στὴν τραπεζαρία τῶν μοναχῶν· δ) νὰ ἔχη κοντὰ της ὡς ὑπηρεσία δυὸ γυναῖκες («ἐλεύθερες ἢ δοῦλες»)· ε) νὰ δέχεται καὶ ἄρρενες συγγενεῖς της στὸν πυλῶνα τῆς μονῆς, καὶ ὅλα αὐτὰ φυσικὰ μὲ τὴν ἄδεια τῆς ἡγουμένης⁷. Δὲν ξέρομε ποιά ἄλλη ἀπ' τὶς ἐγγονές της, ἐκτὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας 67, ἐγκαταβίωσε στὴ μονή.

Ἡ Ἄννα Κ. 72 πιθανὸν νὰ ἦταν αὐτὴ ἡ κόρη τῆς Μαρίας Κ. 33 πού παντρεύτηκε κάποιον Βρυέννιον ἀπ' τὸν ὁποῖον ἀπόχτησε δυὸ γιουὺς τὸν Ἰωάννην (Βρυέννιον Κομνηνόν) Κατακαλῶν 122^α καὶ τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνόν 122^β 8.

72. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Ἄννας Κομνηνῆς 32· γιὰ τὸ ὄνομά της, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 29.

2. Ἄπ' τὴν ἐπωνυμία τῆς μητέρας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

3. Ἄπ' τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατέρα της Νικηφόρου Εὐφορβηνοῦ.

4. Στὴ δευτερότοκη κόρη πρέπει νὰ δόθηκε τὸ ὄνομα Ἄννα—ὄνομα τῆς μεγαλύτερης καὶ πιδ ἀγαπημένης ἀδελφῆς τῆς Μαρίας 33—, καθὼς στὴν πρωτότοκη δόθηκε τὸ ὄνομα Εἰρήνη.

5. Βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 28 καὶ 29.

6. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης ἀγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1008· MM 5 (1887), σ. 335.

7. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1108· MM 5 (1887), σ. 336.

8. Βλ. Δημ. Πολέμης, Ἄνεπίγραφοι στίχοι εἰς τὸν θάνατον Ἰωάννου Βρυέννιου τοῦ Κατακαλῶν, ΒΕΒΣ 35 (1966-67), σ. 108-14.

73. [Εὐδοκία] Κομνηνή

(γένν. 1104/12 - † ;)

Ἡ Εὐδοκία¹ Κομνηνή² (Εὐφορβηνή)³ τριτότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὸν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς³³⁴ γεννήθηκε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1104-112.

Εἶχε τὸ δικαίωμα, κατὰ τὸ τυπικὸ τῆς μάμμης τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, νὰ καθῆ μοναχὴ στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης ἢ καὶ ἂν καθῆ ἀπέξω, νὰ ἐγκαταβιώσῃ σ' αὐτή⁵.

Ὅπως ὅλες οἱ κόρες τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 32 καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33, ἀπολάμβανε κι αὐτὴ σὲ περίπτωση ἐγκαταβιώσῃς τῆς στὴ μονὴ ὀρισμένα προνόμια⁶.

74. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. 1106/7 - † καλοκαίρι 1142)

Ὁ Ἀλέξιος¹ Κομνηνός πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς² γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ 1106 ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1107 στὴ Βαλαβίστα τῆς Θράκης³.

Μετὰ τὴ νίκη του ἐναντίον τῶν Πατσενέγκων, τὸ 1122, ὁ Ἰωάννης (β') 34, ἴσως γιὰτὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχε ἀναδειχθῆ β α σ ι λ ε ὺ σ ἐ συνέχεια μιᾶς νίκης τοῦ πατέρα του Ἀλέξιο (α') 15 κατὰ τῶν ἰδίων βαρβάρων, συνεταιρίστηκε τὸν Ἀλέξιο στὸ στέμμα, ἀναδεικνύοντας αὐτὸν β α σ ι λ ε α, μὲ τίς

73. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 37· γιὰ τὸ ὄνομά τῆς, βλ. Μαρὶαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 29.

2. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τῆς μητέρας τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33.

3. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατέρα τῆς Νικηφόρου Εὐφορβηνοῦ.

4. Βλ. Μαρὶαν Κομνηνὴν 33, ὁ. 28 καὶ 29.

5. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1008· MM 5 (1887), σ. 335.

6. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1008¹ MM 5 (1887), σ. 336· βλ. Ἄναν Κομνηνὴν 72, ὁ. 7.

74. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου τοῦ Ἀλέξιο (α') τοῦ Κομνηνοῦ 15.

2. Κίνναμος, σ. 23, 24, 36, 70· Χωνιάτης, σ. 23, 51, 66, 133· Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογαλ. κείμεν., τ. II, σ. 75· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 663, 685, 700, 702· ἔκδ. Σπ. Δάμπρου, NE 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 258· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 43, 79, 83, 89, 127 καὶ 131· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Lettres et Discours, ἔκδ. P. Gautier, σ. 130, 131, 133, 251-52, 258, 289· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 177-81, 245-46, 249-51, 266, καὶ ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1339-1344.

3. Ἄνα Κομνηνὴ, τ. III, σ. 66.

εὐχῆς τοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως Ἰωάννη (θ') τοῦ Ἀγαπητοῦ (1111-1134)⁴.

Ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος ἔψαλε αὐτῇ τῇ στεφφορία, χαιρετίζοντας τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34 ὡς Ἡ λ ι ο καὶ τὸ βασιλέα Ἀλέξιο ὡς Πα ρ ῆ λ ι ο· καὶ οἱ δυὸ αἰστοχεῖς ἰσοφεγγεῖς ἠμότιμοι μεγάλου⁵.

Ἀπὸ τότε ὁ Ἀλέξιος ἔφερε τὴν προσωνομία τοῦ βασιλέως, ὅπως διαπιστώνεται καὶ ἀπὸ δυὸ ἐπίσημες ἐπιγραφές. Ἡ πρώτη ἀπαντάει σὲ μικρογραφία τοῦ Cod. Vat. urb. gr. 2⁶ καὶ ἡ ἄλλη στὴν ὄραία σὲ ψηφιδωτὸ προσωπογραφία του στὸ νότιο γυναικωνίτη τῆς ἀγία - Σοφίᾶς⁷. Καὶ στὶς δυὸ σημειώνεται: Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς ὁ Κομνηνὸς πορφυρογέννητος.

Ὁ Ἀλέξιος, καθὼς μεγάλωσε, ἔπαιρνε μέρος στὶς ἀκατάπαυστες ἐκστρατεῖες τοῦ πατέρα του καὶ διακρίθηκε σ' αὐτῇ τοῦ 1138, ὡς πορθητῆς τῆς Ἀγκυρας, ἕως αὐτῆς ποὺ βρισκόταν στὴ μεσημβρινὴ Καππαδοκία, καθὼς ἔπεσε πάνω της «σὰν καταιγίδα» καὶ ἔφερε μὲ τίς πολιορκητικὰς μηχανὰς μιὰ φοβερὴ καταστροφὴ στὸν ἔχτρο.

Εἶχε λάβει τὴ στρατιωτικὴ μόρφωση ἀπ' τὸ μεγάλο στρατιῶτῃ καὶ στρατηγὸ πατέρα του καὶ ἦταν κοντὰ του, «ὅπως ὁ Ἰόλαος στὸν Ἡρακλῆ»⁸.

Στὴν ἴδια ἐπίσης ἐκστρατεία, καθὼς ἐξαπολύθηκε ἀπ' τὸν πατέρα του στὴν ἄλωση ἄλλων πόλεων, δὲ χρονοτρίβησε σὲ μακρὰς πολιορκίαις, ἀλλὰ ἀμέσως τίς κυρίευσε καὶ τίς ἀπογύμνωσε, καὶ μεταξὺ τους τὸ ἰσχυρὸ φρούριον τῆς Γαστοῦνης (Gastin), κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια.

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 249· PG 133, στ. 1390:

Σκέποις τὸν μέγαν νικητὴν δεσπότην Ἰωάννην,
Σὺν τῷ πικιδί τῷ κοινωῶ τοῦ στέφους Ἀλεξίου.

Τοῦ ἰδίου, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 245· PG 133, στ. 1387:

φρούρησον, σῶσον, σκέπασον εἰς πλείστους κύκλους χρόνων
τὸν νικητὴν τὸν Κομνηνὸν δεσπότην Ἰωάννην
καὶ τὸν τοῦ στέφους κοινωῶν Ἀλέξιον δεσπότην,
καὶ τοὺς σεβαστοκράτορας καὶ πορφυρογεννήτους.

Χωνιάτης, σ. 23, 51, 66· Κίναμος, σ. 23, 36, 70· Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογὰλλ. κείμεν., τ. II, σ. 75· Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἐνθ' ἄνωτ.· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 193, 208-9. Γιὰ τὴ σύμπραξη τοῦ πατριάρχου, Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 178· PG 133, στ. 1339:

Τῶν ἱερῶν τε ἡ λογὰς, ὁ μέγας ποιμενάρχης

Συμπράττων καὶ συνευδοκῶν, σπεύδων καὶ συμπεραίνων,

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 177· PG 133, στ. 1339: Εἰς τὴν στεφφορίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.

6. G. Ostrogorsky, Autokrator Johannes II und Basileus Alexios, ἐν Annales de l' Institut Kondakov, τ. 10 (1938), σ. 179-83, πίνακας III.

7. Th. Whittemore, The Mosaics of Hagia Sophia at Istanbul III, Oxford 1942.

8. Ἐγχρωμὴ ἀπεικόνιση εἰς A. Grabar, La peinture byzantine, Genève 1953, σ. 99 καὶ 103.

8. Μιχαήλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 251-52.

«Αὐτὸς ποὺ τίς κυρίευσε, λέει ὁ ρήτορας, ἦταν ἓνας πολὺ γενναῖος βασιλέας, ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Αὐτοκρατορίας, βλάστημα τῆς φύσης τοῦ πατέρα του, τῆς πολεμικῆς σχολῆς τοῦ ἀκριβῆς μαθητῆς, ἄνθος τῆς πορφύρας. Ἡ μάχη τῆς Χαιρώνειας ποὺ σ' αὐτὴ ἡ Ἑλλάδα ταπεινώθηκε ἀπ' τοὺς Μακεδόνες, καθὼς τὸ Φίλιππο βοηθοῦσε ὁ γιὸς του Ἰαλέξανδρος, δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθῆῖ πρὸς τὰ κατορθώματα τοῦ Ἰωάννη (β') 34 καὶ τοῦ γιοῦ του Ἰαλέξιου 10».

Ἄλλοτε, ὁ Ἰαλέξιος θεωροῦνταν ὀλότελα ἄγνωστος⁹. Σήμερα κάπως μποροῦμε νὰ τὸν σκιαγραφήσωμε.

Ὁ ρητοροδιδάσκαλος καὶ φιλόσοφος Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός, ποὺ μετὰ τὸ 1143 ἔγινε μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως, καθὼς στὴν ΚΠολη ἀγγέλθηκε ὁ ἀναπάντεχος θάνατος τοῦ Ἰαλέξιου, τοῦ ἐπλεξε τὸ ἐγκώμιό του.

«Θέλω», γράφει πρὸς κάποιο αὐτοκρατορικὸ γραμματικὸ ποὺ βρισκόταν στὸ μέτωπο τῆς Κιλικίας, κοντὰ στὸν Ἰωάννη (β') 34, «νὰ θρηνησῶ καὶ ἐγὼ ἀπ' τὴν πλευρά μου γιὰ λίγο πάνω σ' αὐτὴ τὴ συμφορὰ ποὺ μᾶς βρῆκε καὶ ποὺ πάγωσε τὰ λόγια σου καὶ τὸ χέρι σου, καὶ γι' αὐτὸ δὲ μοῦ γράφεις. Ἰαλήθεια, τὴ λογιῆς πύργος τῆς Αὐτοκρατορίας μὲ τὸν ἀνέλπιστο θάνατο τοῦ βασιλέα Ἰαλέξιου κατάρπισε· τὴ λογιῆς πρωταγωνιστῆς χάθηκε. Ὡ ἔκταση τῆς αἰφνίδιας καταστροφῆς! Πάνω στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας τοῦ ἓνας βασιλέας ἔφυγε ἀπ' τὴ μέση τῶν ταγμάτων του. Ἐνα λαμπρὸ αὐτοκρατορικὸ πρόσωπο ἀρπάχθηκε ἀπ' τὴ σκιρῆ τῶν βασιλέων. Ἐνας εὐγενῆς, ἀντρεῖος καὶ γεμάτος ἀρετῆς νέος ἄνθρωπος πάθθηκε ἀπ' τὰ χέρια τοῦ αὐτοκράτορα - πατέρα του. Ὡ κλυθμοὶ καὶ θρηνοὶ καὶ στεναγμοὶ τῆς Πόλης! Ἰαλλὰ τὸ στενὸ περιθώριό μᾶς ἐπιστολῆς δὲ μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῶ πρὸς πολὺ¹¹.

Γιὰ τὰ ἀνωτέρω χαρίσματα του, φαίνεται πὼς ὁ πατέρας του, ὁ τόσο συνειδητὸς αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34, τὸν ἀγαποῦσε πρὸς πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιὰ του, καθὼς τόσες διακρίσεις κάνει γι' αὐτὸν στὸ τυπικὸ του τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα¹².

Ὁ Ἰαλέξιος, συνοδεύοντας τὸν πατέρα του στὴν ἐκστρατεία τῆς Κιλικίας μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφοὺς του Ἰαδρόνικο 76, Ἰααάκιο 78 καὶ Μανουὴλ 81 τοὺς σε βα σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ ε ς¹³, πέθανε στὴν Ἰατάλεια, τὸ καλοκαίρι τοῦ

9. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 258-59.

10. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 12; le fils de Jean Comnène nous serait tout à fait inconnu.

11. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 182-83.

12. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἐκδ. Α. Dimitr'evskij, σ. 685, 700, 702· ἐκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 79, 83, 89, 127, 131.

13. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 132.

1142, από ένα αίφνιδιο πυρετό (που έπετίθετο στο κεφάλι του, σαν σε μια ακρόπολη)¹⁴.

Ο νεκρός του άπ' την Άττάλεια μεταφερόταν διά θαλάσσης άπ' τόν άδελφό του σε βα σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Άνδρόνικο 76, όταν κι αυτός σε λίγο πέθανε¹⁵, κ' έτσι και τους δυο νεκρούς μετάφερε στην ΚΠολη ο τρίτος άδελφός σε βα σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Ίσαάκιος 78¹⁶.

Θά τάφηκε στή μονή του Παντοκράτορα, όπως ρητά είχε υποσχεθῆ στον πατέρα του¹⁷, και καθώς είναι βέβαιο πώς σ' αυτή τάφηκε κι ο άδελφός του Άνδρόνικος¹⁸ που κηδεύτηκε μαζί του¹⁹.

Διάφορες προρρήσεις και όνειρα αναφέρονται πώς δε θά πρόφτανε να α υ τ ο κ ρ α τ ο ρ ή σ η, αλλά θά περιοριζόταν σε μόνο το ψιλό όνομα τῆς βασιλείας. Τῆν ἡμέρα τῆς στέψης του ο πατέρας του Ίωάννης (β') 34 τόν είδε στ' όνειρό του καθάλα πάνω σ' ένα λιοντάρι, πώς το κρατούσε άπ' τ' αυτιά, χωρίς όμως γύρω του να έχη υπασπιστές και υπεξούσιους, έτσι που να τόν βοηθοῦν στή χαλιναγωγήση του θηρίου.

Οί δεισιδαίμονες βυζαντινοί έδωσαν στο όνειρο του αυτοκράτορα μια εξήγηση πολύ δυσάρεστη, ἡ όποια και έπαλήθευσε. Είπαν πώς ο νεαρός Άλέξιος δε θά προλάβη ποτέ να αυτοκρατορήση, καθώς δέν είχε γύρω του υπεξούσιους, αλλά άπλως θά περιοριστῆ όνομαστικά στο βασιλικό αξίωμα, που με αυτό είχε περιβληθῆ²⁰.

14. Χωνιάτης, σ. 51· πρβλ. αυτόθι, σ. 66 και 135· Κίνναμος, σ. 24 και 70· Guillaume de Tyr, λατ. κείμε., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· άρχαιογαλλ. κείμε., τ. II, σ. 75, όπου άνακριβώς λέγεται πώς «δυο τῶν γιῶν (του αυτοκράτορα) ο πρωτότοκος Άλέξιος και ο δευτερότοκος Άνδρόνικος (76) έπεσαν άρρωστοι και πέθαναν και οι δυο τῆν ἴδια μέρα»· προφανώς ο ιστορικός αναφέρεται στον ταυτόχρονο έναφιασμό τῶν δυο νεκρῶν Μιχαήλ Ίταλικός, ένθ' άνωτ., σ. 182-83 και 289· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάβα MB 7 (1894), σ. 208-9.

15. Χωνιάτης, σ. 66· Μιχαήλ Ίταλικός, ένθ' άνωτ., σ. 130-34· Θεόδωρος Πρόδρομος, έκδ. W. Hörandner, σ. 414-26· έκδ. J. Boissonade, Anecdota Nova, σ. 371-88· Κίνναμος, σ. 24· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ένθ' άνωτ., σ. 209.

16. Κίνναμος, σ. 24· Guillaume de Tyr, λατ. κείμε., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· άρχαιογαλλ. κείμε., τ. II, σ. 75.

17. Τυπικόν μονῆς Παντοκράτορα, έκδ. A. Dimitre'vskij, σ. 685· έκδ. P. Gautier REB 32 (1974), σ. 79, 83, 89.

18. Άνόνομος, έκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), σ. 145, άριθ. 220: Είς τόν εν τῆ μονῆ του Παντοκράτορος τάφον του σεβαστοκράτορος και πορφυρογεννήτου κυρου Άνδρονίκου ως άπό τῆς συμβίου αυτού, τῆς σεβαστοκρατορίσεως κυρῆς Άννης (ως μοναχῆς, κατά κόσμον Ειρήνης).

19. Guillaume de Tyr, ένθ' άνωτ. (βλ. ό. 14).

20. Χωνιάτης, σ. 23-4.

Κάποια μέρα πάλι ο αδελφός του Μανουήλ 81, που ως σε βα σ τ ο κ ρ ά - τ ο ρ α ς φοροῦσε κ υ α ν ἄ ὑποδήματα, εἶδε στὸν ὕπνο του μιὰ σοβαρὴ μαυροφορεμένη γυναίκα που κρατοῦσε στὰ χέρια της κόκκινα βασιλικά ὑποδήματα καὶ που τοῦ ὑπόδειχνε νὰ βγάλῃ τὰ κυανὰ καὶ νὰ φορέσῃ τὰ κόκκινα· ὁ νεαρὸς πρίγκιπας ξύπνησε ταραγμένος, νομίζοντας πὼς κάποιος ἤθελε νὰ τοῦ πάρῃ τὰ ὑποδήματά του²¹.

Τέλος, ἕνας καλόγερος ἀπ' τῆ Γαλιλαία, που ζοῦσε ὡς ἐρημίτης στὰ βουνά, ἐφανίστηκε κάποτε στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, που τοῦ παρουσίασε τοὺς γιούς του· κατὰ τῆ στιγμή αὐτή, ἐνῶ τοὺς ἄλλους, καὶ μεταξύ τους τὸ βασιλέα Ἀλέξιο, τοὺς χαίρετισε ὡς ἰδιῶτες, στὸ Μανουήλ 81 πλησίασε μὲ εὐλάβεια καὶ τὸν εὐλογοῦσε, καὶ καθὼς ὁ αὐτοκράτορας τὸν ρώτησε, γιατί τὸ κάνει αὐτό, ὁ καλόγερος τοῦ ἀπάντησε, «πὼς μόνος ἀπὸ ὅλους ὁ Μανουήλ 81 φαίνεται ὡς βασιλέας»²².

Ὁ Ἀλέξιος λίγο μετὰ τῆ στέψη του²³ παντρεύτηκε, ἴσως μέσα στὸ ἔτος 1122²⁴, τὴν Dobroděja (=Εὐπραξία) Mstislavna²⁵, κόρη τοῦ ρώσου πρίγκιπα Mstislav (1125-1132), γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ μεγάλου ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Vladimir II τοῦ Μονομάχου (1113-1125), που τὸ 1122 στάλθηκε στὴν ΚΠολη γιὰ νὰ παντρευτῆ, ὅπως λένε τὰ ρωσικὰ χρονικά, ἀτὸ γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') τοῦ Κομνηνοῦ 34²⁶.

Στὸ Βυζάντιο ἡ Dobroděja τῆ στιγμή τοῦ γάμου της, στέφτηκε ἀπ'

21. Κίνναμος, σ. 23.

22. Κίνναμος, σ. 23.

23. Ἡ Dobroděja τοῦ Κιέβου ἦλθε στὸ Βυζάντιο, σύμφωνα μὲ τὰ ρωσικὰ χρονικά Goustin καὶ Ipat τὸ 1122, ἀλλὰ ὁ γάμος δὲν ἔγινε ἀμέσως, γιατί τότε, κατὰ τῆ στέψη του, ὁ Ἀλέξιος δὲν ἦταν ἀκόμη παντρεμένος· στὸ πῶγμα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἐκδ. W. Hōrandner, σ. 177-81· PG 133, στ. 1339-44: Εἰς τὴν στεφφορίαν Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, δὲ γίνεται λόγος γιὰ μιὰ νέα βασίλισσα, τῆ γυναίκα του.

24. S. De Jongh, σ. 45.

25. Γιὰ τὸ ρωσικὸ της ὄνομα, βλ. Loparev, Brak Mstislavny, VV 9 (1902), σ. 425, ὁ 3.

26. Annales de Goustin, Polnoe sobranie russkik letopisej, τ. II (1843), σ. 292, ad annum 1122, ὅπου ρητὰ ἀναφέρεται πὼς ἡ Dobroděja «πῆγε νὰ παντρευτῆ τὸ γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐνῶ τὰ Annales d' Ipat, Lietopis po ipatskomon spiskou, éd. de Commission archéologique, Saint-Petersbourg (1871), καὶ éd. A. A. Sachmatov (1923), ad annum 1122, λένε ἀπλῶς πὼς αὐτὴ περιγίπισσα στάλθηκε στὴν Ἑλλάδα (sic) στὸν αὐτοκράτορα».

τὸ βασιλέα Ἀλέξιο²⁷ βασιλίσσα, παίρνοντας τὸ βυζαντινὸ ὄνομα Εἰρήνη²⁸, αὐτὸ τῆς πεθερᾶς τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς.

Ἐνωρὶς χάρισε στὸν ἄντρα της, περὶ τὸ 1125, ἓνα κορίτσι, τὴ Μαρία Κομνηνὴ 123²⁹.

Ἡ Εἰρήνη, καθὼς φαίνεται, πέθανε ἀπὸ ἀγνωστὴ αἰτία στὶς 16 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1131³⁰, γι' αὐτὸ καὶ ὡς νεκρὴ ἀναφέρεται στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα³¹ ποὺ συντάχθηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 ἀπ' τὸν πεθερὸ τῆς Ἰωάννη (β') τὸν Κομνηνὸ 34³².

Ὁ Ἀλέξιος, κατὰ ποὺ φαίνεται, μετὰ τὸ θάνατο τῆς Dobroděja - Εἰρήνης, ἔκανε καὶ δεῦτερο γάμο μετὴν Κατᾶς³³, κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γεωρ-

27. Τὴ σύζυγο τοῦ συμβασιλέα δὲν ἔσπεψε ὁ πρῶτος καὶ κύριος αὐτοκράτορας, ἀλλὰ ὁ ἄντρας τῆς ἡ μνηστήρας τῆς ὁ συμβασιλέας Ἰω. Καντακουζηνοῦ, τ. Γ', σ. 275, ἔκδ. Bonn, ὅπου ὁ Ματθαῖος Καντακουζηνὸς στέφθηκε βασιλέας ἀπ' τὸν πατέρα του Ἰωάννη (ς') τὸν Καντακουζηνό, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Ματθαῖος ἔσπεψε βασίλισσα ἰσχυρὰ τὸ ἔθνος τὴ γυναῖκα του Εἰρήνη τὴν Παλαιολογίνα.

28. Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), σ. 152-53, ἀριθ. 235, Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου κοσμηθεῖσαν.

Ἄρχ. Ἐμπνουν ὄρῳ σε μάρτυς εἶχε γὰρ τάχα
χρώμασιν κινῶν καὶ ζωῆς ὁ ζωγράφος.

Τέλ. ἐμοῦ τὸ λύτρον καὶ συνεύουο δεσπότου
πορφυροφουῦς εὐσεβοῦς Ἀλεξίου
καὶ βασιλείας οὐρανῶν λάχους δίδου,
Ἡ βασιλεὺς αἰτῶ σε πιστῶς Εἰρήνη.

29. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), σ. 39, ἀριθ. 74. Χωνιάτης, σ. 135 καὶ 188.

30. Παχώμιος Συναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια συναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 6 καὶ 7. Στὴ Σημ. 6 μιὰ Εὐδοκία παρουσιάζεται ὡς πρώτη σύζυγος τοῦ Ἀλέξιο, ποὺ ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν Dobroděja τοῦ Κιέβου. Ἀλλὰ στὴν πληρέστερη Σημ. 7 παρουσιάζεται ὡς πρώτη σύζυγος ἡ Εἰρήνη, ἡ ἀφιερῶτρια τῆς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Γεωργίου (βλ. ἄνωτ. ὁ. 28), ποὺ αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ Dobroděja ἡ πρώτη αὐτὴ σύζυγος φέρεται πὼς πέθανε «τὴν δεκάτην ἰνδικτιῶνα, ἡμέραν ἐκκαίδεκάτην τοῦ νοεμβρίου μηνός» (=16 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1131, ἐπιστολὴ P. Gautier τῆς 5. I. 71). Ἐπίσης στὴ Σημ. 7 ἀπαντᾷ: «Εὐδοκία, ἡ καὶ δευτέρα αὐτοῦ σύμβιος». Ὑπόψη τοῦ πατρὸς P. Gautier εἶχα θέσει τὴ Σημ. 6 τοῦ Παχώμιου Συναΐτη, γι' αὐτὸ καὶ εἰς REB 32 (1974), σ. 42, ὁ. 5, ἀναφέρει ὡς πρώτη σύζυγο τὴν Εὐδοκία καὶ ὡς δευτέρη τὴν Εἰρήνη.

31. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662 ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 395 ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239 ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 43: τῆς μακαρίτιδος νέμφης τῆς βασιλείας μου, τῆς συμβίου τοῦ περιποθήτου μου υἱοῦ, τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου,

32. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὁ. 89.

33. Ἰωάννης Τζέτζης, Historiae, rec. P. A. M. Leone (1968), σ. 190-91, στίχ. 596: ὡς ἡ Ἀσπάη καθ' ἡμᾶς Κατᾶς ὑπὸ χεῖρα. Αὐτὸς ὁ αἰνιγματικὸς στίχος τοῦ Τζέτζη

γίας Δημήτριου (1125-1154/6)³⁴ πού στο Βυζάντιο πιθανόν νά πήρε τὸ ὄνομα Εὐδοκία³⁵.

Ἄπ' αὐτῆ δὲ φαίνεται νά ἀπόχτησε παιδιά. Ἡ δεύτερη αὐτῆ σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου, ἡ Κατάη ἢ Ἀβασγική, μᾶς παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1142.

διαφορίζεται ἀπὸ ἕνα σχόλιο, εἴτε τοῦ ἴδιου τοῦ Τζέτζη, εἴτε κάποιου σχολιαστῆ, πού λέει, βλ. Leone, ἔθ' ἄνωτ., σ. 576: Ἡ Κατάη γυνὴ ἦν τοῦ πορφυρογεννήτου κυρίου Ἀλεξίου ἧς ὑπὸ γεῖρα ἢ Ἀσπῆ, ἧτις Παλαιολόγῳ συνεζύγη. Στὴν ἐποχὴ πού ὁ Τζέτζης ἔγραφε τίς Ἱστορίες του, κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ β' αἰώνα, δὲ γνωρίζομε παρὰ ἕνα πορφυρογεννήτο Ἀλέξιο (Καμνηνὸ ἀσφαλῶς), τὸν πρωτότοκο γιὸ τοῦ Ἰωάννη (β') 34. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 65, ὁ πρωτότοκος γιὸς τῆς Ἄνας Κομνηνῆς 32, πού παντρεύτηκε μὲ Κατάη, τὴν κόρη τοῦ Δαβίδ (β') τῆς Γεωργίας, πρέπει νά ἀποκλειστῆ, γιατί δὲν ἦταν πορφυρογεννήτος. Φαίνεται πὼς ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Κομνηνὸς μετὰ τὸν σχετικὰ πρόωρο θάνατο τῆς Dobroděja - Εἰρήνης ἀπ' τὴν ὁποία δὲν εἶχε ἀποχτήσει παρὰ μόνο μὴ κόρη, τὴ Μαρία Κομνηνὴ 123, ἐπιθυμῶντας νά ἀποχτήσῃ καὶ ἀγόρι, ἐπίδοξο διάδοχο τοῦ θρόνου, συνῆψε καὶ δεύτερο γάμο μὲ μὴ γεωργιανὴ πριγκίπισσα, πού λεγόταν Κατάη καὶ πού στὸ Βυζάντιο πήρε τὸ ὄνομα Εὐδοκία. Βλ. καὶ P. Gautier, La curieuse ascendance de Jean Tzetzès, REB 28 (1970), σ. 208, ὁ 5.

34. Ὁ γάμος πρέπει νά τελέστηκε μετὰ τὴν 16 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1131 (βλ. ἀνωτέρω ὁ 30), τότε πού στὴ Γεωργία βασιλεὺς ὁ Δημήτριος, βλ. V. Grumel, La Chronologie (1958), σ. 377.

35. Κατὰ Παχώμιον Συναῖτην, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναιτικῶν κωδίκων, Σημ. 7 (βλ. ἀνωτ., ὁ 30). Δυστυχῶς στὶς σημειώσεις τοῦ Παχώμιου δὲν ἀναφέρεται ἀριθ. χειρογρ. καὶ φύλλου. Ζήτησα τὰ στοιχεῖα ἀπ' τὸν παλιὸ συσπουδικτῆ μου ἀρχιεπίσκοπο Σιναιτικοῦ Γρηγόριον (Μανιατόπουλον), ἀλλὰ τὸ αἰτημὰ μου παρὰ τὴν ὑπόσχεσή του δὲν ἐκπληρώθηκε, κ' ἔτσι οἱ ἐνδείξεις πού προσάγει ὁ μακαρίτης Παχώμιος Συναῖτης μένουν χωρὶς ἐπισημονικὸ βάθος. Ἀλλὰ γιὰ τὴν σύζυγο ἢ τίς συζύγους τοῦ Ἀλέξιου Κ. 74 ὑπάρχει καὶ μὴ ἄλλη πληροφορία. Ὁ μοναχὸς Θεοδοσίος ὁ Βυζάντιος, Ἐγκώμιον ὁσίου Χριστοδούλου, γράφει σ' αὐτὸ τὰ ἐξῆς, βλ. Ἔργα Λ. Βρανούση, Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, Ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτρει μονῆς, Ἀθῆναι 1966, σ. 151: καὶ ὁ ἐκ τῶν ἐπίκλην Κοντοστεφάνων τὸ γένος εὐτυχρῶς, πολλὸς ἐσχάτως τὴν τρίχα, τὴν κλήσιν Ἰωάννης, γαμβρὸς δ' ἐπ' ἀδελφῇ γησιῶ τῆς συζυγοῦς τῆ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ (Κ. 74) καὶ πρώτῳ υἱῷ τοῦ πορφυρογεννοῦς Ἰωάννου καὶ Ρωμαίων, ὡς πρόσθεν εἴρηται, αὐτοκρατορήσαντος. Καὶ αὐτόθι σ. 162. Τί νά ὑποθέσωμε πάνω σ' αὐτό; Πὼς ὁ Ἰωάννης Κοντοστεφάνος, πού δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν ὑπ' ἀριθ. 9 τοῦ Στέμματος τῶν Κοντοστεφάνων—βλ. τὸ Στέμμα εἰς προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 58—παντρεύτηκε μὲ ἀδελφῇ τῆς Ρωσίδας Εἰρήνης - Dobroděja ἢ τῆς Γεωργιανῆς Εὐδοκίας - Κατάης; Κάτι τέτοιον δὲν ἦταν ἀσύνηθες στὴ βυζαντινὴ αὐλή, ἀφοῦ βλέπομε καὶ μὴ συνοδὸ τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας, νά τὴν παντρεύεται ἕνας Παλαιολόγος, βλ. ἀνωτέρω, ὁ 33. Βυζαντινοὶ δηλ. ἀριστοκράτες παντρεύονταν συγγενεῖς ἢ συνοδοῦς τῶν ξένων πριγκίπισσῶν πού ἔρχονταν ὡς ὑποψήφους βασιλικῆς νύφης στὸ Βυζάντιον. Ἡ νά κάνωμε μὴ ἄλλη ὑπόθεσιν; πὼς ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου Κ. 74, ἡ Εἰρήνη, δὲν ἦταν μὴ Ρωσίδα πριγκίπισσα, ἀλλὰ μὴ βυζαντινὴ, ἀδελφῇ τῆς ὁποίας ἦταν αὐτῆ πού

Τότε, καθώς ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 ὁ Καλογιάννης³⁶, ὁ Κ α λ ὸ ς τῶν Δυτικῶν³⁷, ἀναχωροῦσε στὴν Ἀνατολὴ γιὰ τὴ μεγάλη, μοιραία καὶ τελευταία ἐκστρατεία του, μοιραία καὶ γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, τέλη τοῦ Μάρτη ἢ ἀρχὴς τ' Ἀπριλίου αὐτοῦ τοῦ χρόνου, ἦλθε ἀπ' τὴ Γερμανία στὸ Βυζάντιο, γιὰ νὰ παντρευτῆ τὸν τέταρτο γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ 81, ἡ Bertha de Sulzbach, ἀδελφὴ τῆς γυναίκας τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Conrad III de Hohenstaufen (1138-1152), τῆς Γερτρούδης (Gertroude).

Μόλις ἡ κουνιάδα τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα ἀποβιβάστηκε ἀπ' τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος τοῦ Ἑλληνικοῦ, τὴν προῦπαντήσαν αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι, καθὼς καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ διοικητὲς (δοῦκες) τῶν παρκειμένων καὶ ἐνδιαμέσων (Δυρραχίου - ΚΠολης) περιοχῶν, πού τὴ συνόδευσαν στὴν ὑπόλοιπὴ διαδρομὴ τῆς μέχρι τὴν πρωτεύουσα. Παντοῦ ἀπὸ ὅπου περνοῦσε ἡ Γερμανίδα, τὰ πλήθη τὴν ἐπευφημοῦσαν καὶ μὲ «εὐθυμίες καὶ κρότους» τὴν παράπεμπαν ἀπὸ πόλιν σὲ πόλιν, καθὼς ὅλοι φιλοτιμοῦνταν νὰ τῆς κάνουν λαμπρὴ ὑποδοχὴ³⁸.

Τέλος, ὅταν ἡ νύφη πλησίαζε νὰ φτάσῃ στὴν π ὀ λ η τ ὠ ν β α σ ι λ έ ω ν πού μιὰ ἀδυσώπητη μοίρα ἔγραψε νὰ βασιλεύσῃ³⁹, στὸ παλάτι τῶν Πηγῶν⁴⁰, τὴν περιμένε ἔφιππος ὁ ὑπερήφανος μνηστήρας τῆς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Μανουὴλ 81, τὸ πορφυρογέννητο βασιλόπουλο, καὶ μαζί μὲ αὐτὸν πολλοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀρχόντισσες καὶ οἱ πριγκίπισσες τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, μ' ἐπισεφαλῆς τὴ βασίλισσα Κατάνη - (Εὐδοκία;), τὴ γυναίκα τοῦ συμβασιλέα Ἀλέξιου.

παντρεύτηκε τὸν ὑπ' ἀριθ. 9 Ἰωάννη Κοντοστέφανο, καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ Dobrodžja πού στάλθηκε στὸ Βυζάντιο—αὐτὸ εἶναι βέβαιον—δὲν παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο Κ. 74. Στὴν περίπτωσιν πού ἡ πληροφορία τοῦ Θεοδώσου τοῦ Βυζαντινοῦ εἶναι ἀκριβὴς, υἱοθετῶ τὴν πρώτῃ ἄποψιν.

36. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη (β') Κ. 34, ὁ. 51.

37. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη (β') Κ. 34, ὁ. 52.

38. Τοῦ γεγονότος Θεσσαλονίκης κῆρ Βασιλείου τοῦ Ἀχρῖδηνου, Λόγος ἐπιτάφιος ἐπὶ τῇ ἐξ Ἀλαμανῶν δεσποίνῃ VV 1 (1894), σ. 111-13· Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰσιτήριον ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ Ἀλαμανῶν τῷ πορφυρογεννήτῳ κυρῷ Μανουὴλ τῷ σεβαστοκράτορι, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 320-21· PG 133, στ. 1360-62· P. Matranga, Anecdota Graeca, σ. 552-54.

39. Κίνναμος, σ. 99-100, 14, 200· Guillaume de Tyr, λατ. κείμεν., RHC Hist. Occid. τ. I, σ. 746, καὶ 1067· ἀρχαιογαλλ. κείμεν., σ. 127 καὶ 413· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ.· Βασιλεὺς Ἀχρῖδηνός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 105-31· Σπ. Δάμπρος, NE 8 (1911), σ. 152, ἀριθ. 233.

40. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Δ' (1951), σ. 129 καὶ πῖναξ Δ'.

Ἦταν ντυμένη μὲ ἓνα ἔνδυμα βαθύ κυανό, στολισμένο μὲ λίγη πορφύρα καὶ χρυσάφι. Τὸ παράστημά της ἦταν μεγαλόπρεπο καὶ τὸ ὕφος της ὡς βασιλισσας καὶ συζύγου γιοῦ τοῦ αὐτοκράτορα ἀγέρωχο. Ἐνώ οἱ ἄλλες κυρίες ἔσπευσαν νὰ καλωσορίσουν καὶ νὰ χαιρετίσουν τὴ νεοφερμένη Γερμανίδα, ἐκείνη στεκόταν ἀκίνητη, περιμένοντας νὰ τὴν πλησιάσῃ καὶ νὰ τῆς ὑποβάλλῃ τὴν ἔκφραση τοῦ σεβασμοῦ της ἢ νεοφερμένη.

Κατάπληκτη ἡ ξένη ἀπ' τὴ στάση αὐτῆς τῆς δέσποινας καὶ ἀπ' τὸ χρῶμα τοῦ φορέματός της ποὺ τῆς φάνηκε πένθιμο - ἀποτελοῦσε ἀληθινὰ μιὰ ἀντίθεση πρὸς τὰ λαμπερὰ φορέματα τῶν ἄλλων κυριῶν - ρώτησε τοὺς παρευρισκόμενους ποῖα ἦταν ἡ ἀποτραβηγμένη ἐκείνη κυρία μὲ τὴν πένθιμη περιβολὴ καὶ τὸ αὐταρχικὸ ὕφος.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση, ποὺ ἀσφαλῶς σ' αὐτὴ θὰ δόθηκε ἡ κατάλληλη ἀπάντηση, ἡ βυζαντινὴ δεσποινίς δὲν παράλειψε νὰ δῇ ἓνα προμήνυμα κάποιου κακοῦ, ποὺ πραγματικὰ δὲν ἄργησε νὰ ἐπακολουθήσῃ⁴¹.

Ἔνας τρομερὸς καὶ ἀναπάντεχος ξεκληρισμὸς ἔπασσε πολὺ σύντομα πάνω στὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1142) πέθανε, καθὼς εἶδαμε, ὁ σύζυγος τῆς Κατᾶς - Εὐδοκίας βασιλέας Ἀλέξιος, αὐτὸς ὁ ἀπὸ αὐτοκράτορα ἄνακτας, αὐτὸ τὸ μέγα ἐξ ἡλίου φῶς, αὐτὸς ποὺ πιδ πολὺ φώτιζε ἀπ' τοὺς ἄλλους τρεῖς ἀδελφούς του καὶ μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του συνέλαμπεν⁴², σὲ λίγο, ὁ κουνιάδος της σ ε β α σ τ ο κ ρ ᾶ τ ο ρ α ς Ἀνδρόνικος 76, ποὺ προοριζόταν γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ θρόνου μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του⁴³, εἶχε τὴν ἴδια τύχη, καὶ στὶς 8 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1143⁴⁴, κάτω ἀπὸ πολὺ ὑποπτες συνθῆκες⁴⁵, ἀκολούθησε τοὺς γιούς του στὸ θάνατο, ὁ πεθερὸς της ὁ μ ε γ α -

41. Κίνναμος, σ. 36. Πρὸβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 171-72· Gh. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 173, ἑλλην. μετάφρ., σ. 532.

42. Θεόδωρος Πρὸδρομος, Εἰς γάμον βασιλικὸν παιάνις, ἐκδ. W. Hōrandner, σ. 266· PG 133, στ. 1350:

Ἦναξ ἐξ αὐτοκράτορος, φῶς ἐξ ἡλίου μέγα,
τῶν μὲν λοιπῶν προφρικτωρῶν, τῷ δὲ πατρὶ συλλάμπων,
οὗ καὶ μιμοῦ τὰς ἀρετὰς καὶ ζήλου τοὺς ἀγῶνας
καὶ τοὺς ἀτρότους καὶ καλοὺς ὑπὲρ Αὐσόνων πόνους.

43. Χωνιάτης, σ. 61: τὸ δὲ καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ προκριθέντας (λέει ὁ Ἰωάννης β' 34) πρότερον εἰς τὸ ἄρχειν υἱέας μοι (Ἀλέξιον καὶ Ἀνδρόνικον 76) τεθνησκέναι, Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 133: ὡς αὐτὸς (ὁ Ἀνδρόνικος 76) εἰσέλθῃ εἰς τὴν κληρονομίαν μετὰ τὸν ἀδελφὸν (Ἀλέξιον), ὡς μετὰ τοῦ πατρὸς συμβασιλεύσης ἡμῶν.

44. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὅ. 45.

45. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὅ. 24-42.

λόνικος⁴⁶ αυτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34, γὰρ νὰ τῆ διαδεχτῆ στὸ θρόνο τῶν καισάρων τῆς Νέας Ρώμης, μετὰ τὸν παραγκωνισμό τοῦ Ἰσαάκιου 78, ἡ Bertha - Εἰρήνη ἢ Ἀλαμανική, ὡς σύζυγος τοῦ τεταρτότοκου γιου Μανουήλ (α') 81, αὐτὴ τὴν ὁποία κατὰ τὸν ἐρχομὸ της στὸ Βυζάντιο περιφρόνησε.

Πότε πέθανε ἡ δευτέρη σύζυγος τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου Κομνηνοῦ, ἡ Κατάνη - Εὐδοκία μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

Μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή:

Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Ἐμμανουήλ. Κύριε, βοήθει

Ἀλεξίῳ δεσπότη τῶ πορφυρογεννήτῳ τῶ Κομνηνῶ,
ἀποδίδεται ἀπ' τοὺς ἐκδότες στὸν Ἀλέξιο, τὸ γιὸ τοῦ Ἰωάννη (β') 34⁴⁷, ἐνώ
ὁ P. Gautier, προτιμᾷ νὰ ἀποδοθῆ στὸν Ἀλέξιο (β') Κομνηνὸν 155, τὸν
γιὸ τοῦ Μανουήλ (α') 81⁴⁸.

75. Μαρία Κομνηνή

(γένν. 1106/7 - † 1144/5)

Ἡ Μαρία¹ Κομνηνὴ πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς² γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ 1106 ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1107 στὴ Βαλαβίστα τῆς Θράκης, καθὼς ἦταν δίδυμη ἀδελφὴ τοῦ Ἀλέξιου 74³.

Ἦταν κι αὐτὴ πορφυρογεννητῆ, ὅπως κι ὁ ἀδελφός της Ἀλέξιος 74 ἦταν πορφυρογεννητος, ἀν καὶ δὲ γεννήθηκαν στὴν αἴθουσα τοῦ μεγάλου παλατιοῦ τῆς ΚΠολης πού λεγόταν πορφύρα, ἀλλὰ στὴ Βαλαβίστα κατὰ μιὰ ἐκστρατεία τοῦ πατέρα τους⁴.

46. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὁ. 57.

47. Zacos - Veglery, ἀριθ. 106 bis, σ. 95.

48. P. Gautier, Κριτικὴ εἰς G. Zacos et A. Veglery, Byzantine Lead Seals, REB 32 (1974), σ. 403.

75. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

2. Κίνναμος, σ. 36 καὶ 38. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἐκδ. Α. Dimitr'evskij, Τυπικά, τ. Ι, σ. 663· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 396· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 260· ἐκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 45.

3. Ἄννα Κομνηνὴ, τ. ΙΙΙ, σ. 66.

4. Πορφυρογεννητος, δὲ σημαίνει, ὅπως κοινὰ πιστεύεται, πὸς τὸ πρόσωπο πού φέρει αὐτὴ τὴν ιδιότητα, γεννήθηκε στὴν αἴθουσα τοῦ μεγάλου παλατιοῦ τῆς ΚΠολης πού λεγόταν πορφύρα, ἀλλὰ κατὰ ἕνα γενικὸ τρόπο κάθε πρόσωπο γεννημένο ἀπὸ γονεῖς περιβλημένους τὴν ἀνώτατη ἐξουσία κατὰ τὴ γέννησή του, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 224, ὁ. 16.

Παντρεύτηκε περί τὸ 1121⁵ τὸν Ἰωάννη Ρογήρο Δαλασσηνό⁶, πιθανὸν γιὸ τοῦ σε βα σ τ ο ῦ Κωνσταντίνου Ρογήρου καὶ μιᾶς Δαλασσηνῆς⁷, ποῦ

5. S. De Jongh, σ. 47.

6. Κίναμος, σ. 36, 38, 198 καὶ 322· Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52: Εἰς εἰκόνα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ καίσαρος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δαλασσηνοῦ ἀπὸ τῶν κοσμιῶν τῆς συζύγου αὐτοῦ τῆς πορφυρογενήτου κυρᾶς Μαρίας τῆς Κομνηνῆς. Αὐτόθι, σ. 28-29, ἀριθ. 59· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 724, σ. 60, ὅπου κατὰ λάθος ὁ ἐκδότης θεωρεῖ τὴν Μαρίαν Κ. ὡς ἀνεψιῶν τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, ἀντὶ τοῦ ὄρθου ἀδελφῆν· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2721, σ. 1517-18, καὶ ἀριθ. 2722, σ. 1518-20.

7. Ἡ S. De Jongh, σ. 47-8, ὁ. 1, κάνει τὴν βίασιμη ὑπόθεσιν πὸς ὁ Ἰωάννης Ρογήρος Δαλασσηνὸς ἦταν γιὸς τοῦ σε βα σ τ ο ῦ Κωνσταντίνου Ρογήρου καὶ μιᾶς Δαλασσηνῆς, κόρης τοῦ περιφημοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 Κωνσταντίνου Δαλασσηνοῦ. Τῆ ἔεση τῆς S. De Jongh ἐπανάλαβε ἡ M. Mathieu, Cinq poésies byzantines des XIe et XIIIe siècles, B 23 (1953), σ. 139, n. IV. Ὁ P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 255, θέλει τὸν Κωνσταντῖνον Ρογήρον «ἐνα ἀδελφὸν» τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ παραπέμπει στὸν L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB 22 (1964), σ. 185-87, ὅπου ὅμως τίποτε τὸ σχετικὸ δὲν ἀναφέρεται, παρὰ μόνον πὸς καὶ ἡ S. De Jongh -Wittek καὶ ἡ M. Mathieu ἔκαναν τὴν διαπίστωση πὸς ὁ Ἰωάννης Ρογήρος καὶ ὁ Ἰωάννης Δαλασσηνὸς εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Ὁ Κωνσταντῖνος Ρογήρος, ἕνας Νορμανδὸς τυχοδιώκτης ἀπὸ εὐγενικῆ γενεᾶ, ποῦ ἀιχμαλωτίστηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15, σταδιοδρόμησε στὸ Βυζάντιο, ὅπου ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ σε βα σ τ ο ῦ καὶ συνδέθηκε μὲ τὸν Ἰωάννη (β') 34. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀξιώνει στὸ τυπικὸν του τοῦ Παντοκράτορα νὰ γίνωνται γι' αὐτὸν ὀρισμένα μνημόσυνα: Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἐκδ. A. Dimitrev'skij, σ. 663· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 396· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 255· ἐκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 45. Ὁ ποιητὴς N. Καλλιωνίδης, ἐκδ. L. Sternbach, σ. 40 [352] - 42 [354], ἀριθ. XXXII, σύνθεσε γι' αὐτὸν ἕνα ἐπιτάφιον ποιήμα. Ὁ Κωνσταντῖνος Ρογήρος ἐκτός τοῦ Ἰωάννη θὰ εἶχε καὶ ἄλλα παιδιὰ, ἀγόρια καὶ κορίτσια, κατὰ τὴν S. De Jongh, ἐνθ' ἀνωτ., καὶ ἀπὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ κατὰ γόταν «ὁ σεβαστὸς καὶ βεστιαρτῆς τοῦ βασιλέως Ἀλέξιου Ρογήρου» ποῦ παρακάθησε στὴ σύνοδο τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, βλ. PG 140, σ. 237· Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἔστιν», σ. 142, τὸν ὁποῖον λανθασμένα ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 648, θεωρεῖ γιὸ τοῦ Ἰωάννη Ρογ. Δαλασσ. καὶ τῆς πορφυρογενῆς Μαρίας. Ἐπίσης ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἰωάννη θὰ καταγόταν ὁ σε βα σ τ ο ῦς Ἀνδρόνικος Ρογήρος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς μονῆς Χρυσοκαμαριωτίσσης, βλ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, εἰς Wiener Studien 25 (1903), σ. 27-8, ἀριθ. XXVIII, καὶ Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), σ. 133-34, τὸν ὁποῖον ὁ V. Laurent, Andronic Rogerios, fondateur du couvent de la Théotocos Chrysokamariotissa et son sceau inédit au type de l' offrande, εἰς Bulletin de la section historique de l' Académie roumaine, 27 (1946), σ. 74, ἐξέλαβε ὡς γιὸ τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς πορφυρογενήτης Μαρίας Κομνηνῆς, καὶ τὴν ποσὴν θέσιν ἀποκατάστησε μὲ τὴν ἔξοχην μελέτην του ὁ L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 191-95. Προσθέτω πὸς ὁ Κωνσταντῖνος Ρογήρος ἦταν συμπατριώτης ἢ καὶ συγγενὴς τοῦ πρίγκιπα τῆς Καπούης Ροβέρτου III, βλ. Du Cange, Notae

πρέπει να γεννήθηκε περί το 1102⁸.

Κατά το γάμο του με τη Μαρία Κομνηνή ὁ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνὸς ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ *πανυπερσέβαστου*⁹, ὅπως καὶ ὁ Νικηφόρος Βρυένιος κατὰ τὸ γάμο του μετὴν πρωτότοκῃ κόρῃ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, τὴν Ἄννα Κομνηνή 32¹⁰.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου Βρυένιου τὸ 1138¹¹, ὁ Ἰωάννης προήχθη στὸν τίτλο τοῦ *καίσαρα*¹² - καὶ κατὰ ἀντανάκλαση ἢ γυναίκα του Μαρία σ' αὐτὸν τῆς *καίσαισσης*¹³ - ὅπως ἀκριβῶς ὁ Νικηφόρος Βρυένιος δὲν προήχθη σὲ *καίσαρα* παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13¹⁴.

Ἔτσι στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν καθιερώθηκε ὁ τίτλος τοῦ *καίσαρα*

in Historiam I. Kinnami, Bonn, σ. 322· πρβλ. S. De Jongh, σ. 47-8, ὁ. 1, ὁ ὁποῖος (Ροβέρτος III) τὸ 1143 ὑποστήριξε τὸν Ἰωάννη Ρογῆρο Δαλασσηνὸ, βλ. κατωτέρω, ὁ. 17-20.

8. S. De Jongh, σ. 47-8, ὁ. 1.

9. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2721, σ. 1517-18:

Τὸν Δαλασσηνὸν δεσπότην Ἰωάννην
τὸν πανυπερσέβαστον, Ἄνασσα, σκέποις.

Μαρτυρία γι' αὐτὴ τὴν τιτλοφορία τοῦ Ἰωάννη δὲν ἀπαντᾶει στὶς πηγές, παρὰ μόνο στὴν ἀνωτέρω πολύτιμη σφραγίδα.

10. Βλ. Ἄννα Κομνηνὴν 32, ὁ. 25.

11. Βλ. Ἄννα Κομνηνὴν 32, ὁ. 56.

12. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2722, σ. 1518-20:

Τὸν Δαλασσηνὸν δεσπότην Ἰωάννην
τὸν εὐτυχῆ καίσαρα, Παρθένε, σκέποις.

Αὐτὴ τὴ σφραγίδα εἶχε δημοσιεύσει καὶ ὁ V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 724, σ. 60. Ὁ L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 185-87, ἀπόδειξε πὼς ὁ καίσαρας Ἰωάννης Ρογῆρος καὶ ὁ καίσαρας Ἰωάννης Δαλασσηνὸς εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Γι' αὐτὴ τὴν τιτλοφορία του ἔχομε μαρτυρίες καὶ ἀπ' τὶς πηγές: Κίνναμος, σ. 36, 38, 123, 178· Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52· Αὐτόθι, σ. 28-9, ἀριθ. 59· L. Petit, Le monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine, εἰς BLARK 6 (1900), σ. 34-6· L. Alatius, De Ecclesiae, σ. 683· Χωνιάτης, Θεσσαυρὸς Ὁρθοδοξίας, PG 140, στ. 253.

13. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2722 bis, σ. 1520-21· Σ. Θεοχάρης, ἐφημερίδα «Καθημερινή» τῆς 6. II. 1962· L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 187:

Ἄννης Κομνηνῆς θυγατρὸς καίσαρισσης
καὶ δεσπότηου καίσαρος εὐτυχεστάτου.

Ἡ Ἄννα Κομνηνή 126, κόρη τῆς *καίσαισσης* Μαρίας καὶ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ρογῆρου Δαλασσηνοῦ, βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 187-91, καὶ Zacos - Veglery, ἀριθ. 2722 bis, σ. 1521.

14. Βλ. Ἄννα Κομνηνὴν 32, ὁ. 26-28.

καὶ τῆς καίσαρισσης νὰ δίδεται στοὺς συζύγους τῶν πρωτότοκων θυγατέρων τῶν αὐτοκρατόρων καὶ κατὰ ἀντανάκλαση σ' αὐτὲς τὶς ἴδιες¹⁵.

Ἡ Μαρία ὀνομαζόταν τιμητικὰ ὡς πορφυρογέννητη πριγκίπισσα καὶ βασιλίσσης¹⁶, ποτὲ ὅμως ὁ ἄντρας τῆς Ἰωάννης δὲν ὀνομαζόταν βασιλεὺς.

Ὁ Ἰωάννης Ρογήρος Δαλασσηνὸς μᾶς ἐμφανίζεται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο τὸ 1143 μὲ ἓνα πραξικόπημα ποὺ ὀργάνωσε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πεθεροῦ τοῦ Ἰωάννη (β') Κ. 34 ἐναντίον τοῦ νέου αὐτοκράτορα καὶ κουνιάδου τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81. Ἐκμεταλλεῦόμενος τὴν ἀπουσία ἀπ' τὴν πρωτεύουσα τοῦ Μανουὴλ (α'), προσπάθησε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ συμπατριώτη του ἦ καὶ συγγενῆ τοῦ πατέρα του πρίγκιπα τῆς Καπούης Ροβέρτου III ποὺ βρισκόταν τότε στὴν ΚΠολη, καὶ 400 περίπου Νορμανδῶν τοῦ στρατοῦ, νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο, ὡς σύζυγος τῆς πρωτότοκης πορφυρογέννητης κόρης τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορα¹⁷.

Ἡ ἴδια ὅμως ἡ πορφυρογέννητη Μαρία, ἀμὰ γυναίκα γενναῖο-ψυχη καὶ περήφανη καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ἀντρογυναίκα¹⁸, αὐτὸ τὸ καθήκον τοῦ πατέρα τῆς Ἰωάννη (β') 34, τῶν ἀδελφῶν τῆς καὶ ὅλης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας¹⁹, καθὼς εἶδε τὸν ἄντρα τῆς νὰ προβαίη σ' αὐτὲς τὶς ἐνέργειες, προσπάθησε πρῶτα μὲ τὶς συμβουλές τῆς νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπ' τὸ ἐγχείρημα, καθὼς ὅμως δὲν πέτυχε τίποτε, κάλεσε κοντὰ τῆς τοὺς ἐπιμελητὲς τῶν κοινῶν-κυβερνοῦσε τότε στὴν ΚΠολη ὁ ἀπ' τὸν Μανουὴλ (α') 81 σταλμένος μέγας δομέστικος Ἰωάννης Ἀξοῦχος - καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀνακοίνωσε τὶς προθέσεις καὶ ἐνέργειες τοῦ ἀντρός τῆς, τοὺς πρόσταξε νὰ συλλάβουν τὸν ἄντρα τῆς καὶ νὰ τῆς τὸν παραδώσουν, καὶ νὰ κοιτάξουν μὲ κάθε τρόπο νὰ διατηρήσουν τὴ βασιλεία στὸν ἀδελφὸ τῆς Μανουὴλ (α').

15. Πρωτότοκες κόρες τῶν αὐτοκρατόρων τῆς χρυσῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν α) Ἀλέξιου (α') 15, β) Ἰωάννη (β') 34 καὶ γ) Μανουὴλ (α') 81, καίσαρισσης καὶ καίσαρος οἱ ἄντρας τους: α) Ἄννα Κομνηνὴ 32 καὶ Νικηφόρος Βρυέννιος· β) Μαρία Κομνηνὴ 75 καὶ Ἰωάννης Ρογήρος Δαλασσηνός· γ) Μαρία Κομνηνὴ 153 καὶ Renier - Ἰωάννης de Montferrat.

16. V. Laurent, Bulles métriques, σ. 97, ἀριθ. 470, καὶ Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 49-50, ἀριθ. 90:

ἐκ πορφυρανθοῦς βασιλίσσης Μαρίας.

17. Κίνναμος, σ. 37-8· F. Chalandon, Domination normande, τ. II, σ. 126-27· τοῦ ἰδίου, Les Comnène, τ. II, σ. 197-98.

18. Κίνναμος, σ. 37.

19. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52:

καύχημα πατρὸς, συγγόνων, γένους ὄλου.

Ὁ Ἰωάννης Ἀξούχος καὶ οἱ συνεργάτες του δὲν καθυστέρησαν καθόλου. Μὲ κάποιο πρόσχημα κάλεσαν τὸν καίσαρα σ' ἕνα προάστιο τῆς ΚΠολης, ἔβου καὶ τὸν συνέλαβαν. Ἔτσι ἡ ἀπόπειρά του εἶχε ἕνα ἄδοξο τέλος²⁰.

Ἐνα ἀκριβῶς χρόνο πρὶν τὴν ἀνωτέρω ἐνέργειά της, τὸ Μάη τοῦ 1142, καὶ ἐνῶ ζοῦσαν ἀκόμη ὁ πατέρας της αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 καὶ ὁ ἀδελφός της βασιλέας Ἀλέξιος 74 - ἂν καὶ στὸ πρωθύστερο, καθὼς φαίνεται, κείμενο ἀναφέρονται ὡς ἀ γ ι ο κ ο ἰ μ η τ ο ι - ἡ Μαρία, ἡ ὁποία ἀναφέρεται μὲ τὸ παράδοξο παρωνύμιο ἡ Τ ζ ο υ σ μ ἔ ν η²¹, ἐπικύρωσε τὰ δίκαια τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου τοῦ ἁγίου Ὁρους πάνω σὲ ἕνα μετόχι κοντὰ στὴν Ἱερισσό καὶ προέβη σὲ δωρεὰ ἐνὸς χτήματος ποὺ κατεῖχε κοντὰ στὸ ἀνωτέρω μετόχι²².

Τὴν ἴδια συγχρόνως ἐποχὴ ἐπικύρωσε καὶ δώρισε στὴ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου τοῦ ἁγίου Ὁρους τὶς περιοχὲς τοῦ Βελικείου καὶ τοῦ Ὀζολιμίου ποὺ κι αὐτὲς βρισκόνταν κοντὰ στὴν Ἱερισσό²³.

20. Κίνναμος, σ. 37-8· F. Chalandon, Domination normande καὶ Les Comnène, ἔνθ' ἀνωτ.

21. Actes de Zographou, VV 13 (1906), σ. 12: διὰ τοῦτο κἀγὼ Μαρία ἡ Τζουσμένη, γνήσιος γόνος πᾶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, Καὶ αὐτόθι, σ. 19: αὐτῶν δηλαδὴ τῶν ἀπὸ τῆς μάμμης τοῦ Πετραλοῖφα ἐκείνου κυροῦ Νικηφόρου κυρᾶς Μαρίας τῆς ἐπικειλημένης Τζουσμένης, Αὐτὸ τὸ παρωνύμι τῆς Τ ζ ο υ σ μ ἔ ν η καὶ ἀλλοῦ Τ ζ ο υ σ μ η ἀπαντάει μόνο στὶς ἀγιορευτικὲς πράξεις καὶ ὄχι στὶς ἀφηγηματικὲς πηγὲς ἢ στὶς σφραγίδες. Εἶναι αἰνιγματικὸ γιὰτὶ ἐπονομαζόταν ἔτσι. Μόνο ὑποθέσεις μπορούμε νὰ κάνουμε: α) ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸ τ ζ ο ὄ ζ ω ἢ τ σ ο ὄ ζ ω, ποὺ σημαίνει πὼς σὲ κάποιον προξενῶ ὀξὺ πόνου ἢ καιῶ ἢ κεντρίζω, καὶ ἄρα ἡ Μαρία ἐπιλεγόταν Τ σ ο ὄ χ τ ρ α; β) τὸ Τ ζ ο υ σ μ ἔ ν η εἶναι συνώνυμο πρὸς τὸ Κεκαυμένη καὶ ἄρα ὁ Ἰωάννης Ρογγῆρος Δαλασσηνὸς λεγόταν καὶ Κεκαυμένος ἡ Τζουσμένος καὶ κατὰ ἀντανάκλαση καὶ ἡ Μαρία λεγόταν Κεκαυμένη ἢ Τζουσμένη; γ) τὸ παρωνύμι προέρχεται ἀπὸ κάποια τοποθεσία, ὅπου ἡ Μαρία κατεῖχε κτήματα γύρω ἀπ' τὴν Ἱερισσό; αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐνισχύεται ἀπὸ ἕνα χρυσόβουλλο τοῦ Ἀδρόνικου (β') τοῦ Παλαιολόγου, ἀπολυμένο τὸν Αὐγούστο τοῦ 1289, βλ. Actes de Zographou, no 11, 1. 39, σ. 30, ποὺ μιλάει γιὰ κτήσεις ποὺ βρισκόνται «ἐν τῷ περιῶρῳ τῆς τοποθεσίας τῆς ἐπιλεγόμενης τῆς Τζουσμένης» ἀλλὰ πολὺ καλὰ μπορεῖ ἡ τοποθεσία νὰ ἔχη αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπ' τὸ παρωνύμι τῆς ἴδιας τῆς Μαρίας.

22. Actes de Zographou, VV 13 (1906), σ. 12-6.

23. St. Binon, Histoire de Xéropotamou et de Saint - Paul de l' Athos, σ. 103-108· F. Dölger, Schatzkammern des Heiligen Berges, ἀριθ. 33, σ. 90-93: Ἐφθάσε μὲν ἡ μακαρία ἐκείνη καὶ ἀειμνηστος μάμμη μου ἡ Κομνηνὴ κυρὰ Μαρία ἡ Τζουσμένη (γράφει ὁ σεβαστοκράτορας Νικηφόρος Κομνηνὸς 210, γιδὲ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 126) δοῦναι δι' οὐκείων σιγίλλων χάριν μνημόσυνο καὶ ψυχικῆς σωτηρίας αὐτῆς πρὸς τὴν σεβασμίαν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Νικηφόρου τιμωμένην χωροφαϊὰ τόπια τὰ διακειμένα ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Ἱερισσῶ ἡγουν τὰ τῆς Ὀζολιμίου καὶ Βελικίας....I. Dujčev, Iz starata bulgarska knižnina, 2 (1944), σ. 411.

Ἄπ' τις ἀνωτέρω πράξεις τῆς Μαρίας, ἡ ὁποία γιὰ τὴν περίπτωση τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου, ἐξέτασε χρυσόβουλλο τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου 74²⁴ καὶ διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἐξάρχουστος ἐρεύνησε τὴ βασιμότητα τῶν διακαιωμάτων τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου πάνω στὸ μετόχι τῆς Ἱερισσοῦ, καθὼς καὶ ἀπ' τὴ μεταγενέστερη ἐνέργειά της, πού πιὸ πάνω ἀναφέραμε, πού πρόσταξε τὴ σύλληψη τοῦ ἀντρός της Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ, σὰν νὰ διαφαίνεται, πὼς (ἡ Μαρία) κατὰ τὴν ἀπουσία ἀπ' τὴν ΚΠολη τοῦ πατέρα της Ἰωάννη (β') 34 καὶ ἀδελφῶν της, καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, τοῦ ἀδελφοῦ της Μανουήλ 81, ἀσκοῦσε στὴν πρωτεύουσα καθήκοντα ἀντιβασιλέα.

Ἐπίσης ἀπ' τις ἀγιορειτικὲς πράξεις προκύπτει πὼς ἡ Μαρία, ὄχι μόνο ὅταν οἱ ἄλλοι ἀπευθύνονταν σ' αὐτὴ τὴν προσαγόρευαν μὲ τὸ «ἡ βασιλεία σου», ἀλλὰ κι ὅταν αὐτὴ μιλοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτὸ της ἔλεγε ἢ ἔγραφε «ἡ βασιλεία μου»²⁵, ἔκφραση πού μεταχειρίζονταν οἱ βασιλεῖς²⁶.

Ἀκόμη ἀπ' τις ἀγιορειτικὲς πράξεις μαθαίνομε πὼς ἡ σφραγίδα της - ἡ ὁποία δὲ διασώθηκε - εἶχε τὴν παράσταση τῶν ἁγίων Θεοδώρων, τοῦ Τήρωνα καὶ τοῦ Στρατηλάτη, καὶ πὼς τὸ δαχτυλίδι της μὲ τὸ ὁποῖον ἔκανε τὴν ἐπισφράγιση τῶν ἐγγράφων μὲ κερί (κηρόβουλλο), εἶχε τὴν παράσταση ἑνὸς γερανοῦ πού κρατοῦσε φίδι²⁷.

Ἐνῶ, ὅπως εἶδαμε, στὶς δημόδιες ἀγιορειτικὲς πράξεις ἡ Μαρία ὀνομάζεται Τζοσμη καὶ Τζοσμένη, στὶς ἀφηρηματικὲς καὶ ἄλλες

24. Actes de Zographou, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 15: ὅπου τὸ περίορον τὸ παρὸν στέργων αὐτὴ, καθὼς παρέλαβον καὶ γὰρ ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ μακαρίου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου.

25. Actes de Zographou, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 14-15: διὰ τοῦτο ὑπέγραψε καὶ ἡ βασιλεία μου σιγίλλω εἰς μνημόσυνον...καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη σιγίλλιον τῆς βασιλείας μου εἰς τὸ μοναστήριον...οἱ ἐνεργοῦσι τὰς δουλείας τῆς βασιλείας μου.

26. Τὸ «ἡ βασιλεία σου» πρὸς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς πρίγκιπες καὶ πριγκίπισσες εἶναι συνηθισμένο, βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 76, ὁ. 34, Πρὸς τὸν Ἰωάννη Ρογήρον Δαλασσηνό, τὸ σύζυγο τῆς Μαρίας, P. Gautier, Les lettres de Grégoire, higoumène d' Oxia, REB 31 (1973), σ. 210, Τῷ καίσαρι: Τοὺς λαμπροὺς καὶ διαφανεῖς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς σὺς ἡ Σοφία τῆ βασιλείας σου ἐδωρήσατο, Πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν 69, P. Gautier, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 212, Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογεννήτου τῆς Φαρβηνῆς κυρῆ Ἀλεξίῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ: Δέσποτά μου ἄγιε, καὶ διὰ γραμμάτων ἀπόδημον τὴν βασιλείαν σου προσκυνῶ, P. Gautier, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 222-23: Πρὸς τὴν πορφυρογεννήτον κυρὰν Θεοδώραν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πανυπερρωτοσεβαστοῦπερτάτου δεσπότη τοῦ Ἀνεμῆ: Καιρὸς καμοὶ ἐρεῖν πρὸς τὴν βασιλείαν σου τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἰρημένον ἐκεῖνο: κτλ. Ἀλλὰ οἱ ἴδιοι οἱ αὐτοκρατ. πρίγκιπες καὶ πριγκίπισσες νὰ λένε γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους «ἡ βασιλεία μου», ὅπως ἡ Μαρία, δὲν εἶναι τόσο συνηθισμένο.

27. Actes de Zographou, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 15-16: καὶ διὰ τοῦτο ὑπέγραψα γράμμασι γερανοῖς καὶ ἐβούλλωσα μετὰ μολύβδου, ἔχουσα ἡ βοῦλλα τὴν στήλην τῶν ἁγίων μεγαλο-

πηγές ονομάζεται Κομνηνή²⁸, καισαρίσσια²⁹, βασιλίσσια³⁰ ή πορφυρογέννητη³¹ και πορφυρανθή³².

Η Μαρία δὲν ἐπέζησε πολὺ μετὰ ἐκεῖνο τὸ περιστατικό, ποὺ ὁ ἄντρας τῆς Ἰωάννης ἐπιζήτησε νὰ ἀρπάξη τὸ θρόνο (1143).

Πέθανε ἀπὸ μιὰ αἰφνίδια ἀρρώστια κατὰ τὸ 1144-1145, σὲ ἡλικία 38 μόλις χρονῶ, χωρὶς ὁ ἀγαπημένος τῆς ἀδελφὸς Μανουὴλ (α') 81 νὰ προλάβῃ νὰ τῆ δῆ ζωντανή, ἃν καὶ καθὼς εἰδοποιήθηκε γιὰ τὴν ξαφνικὴ καὶ θανατηφόρο ἀρρώστια τῆς, ἐπέσπευσε τὴν ἐπιστροφή του στὴν ΚΠολη³³.

Ὁ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνός, στὸ μεταξύ, συγχωρέθηκε ἀπ' τὸν κουνιάδο του Μανουὴλ (α') γιὰ τὴν ἀπόπειρά του σφετερισμοῦ τοῦ θρόνου καὶ παράμεινε στὴν αὐλή.

Βλέπουμε, πραγματικά, πὼς ὁ καισαρὰς παρακάθησε, πρῶτος στὴ σειρά ἀπ' τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147, ποὺ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Κοσμά (β') τὸν Ἀττικό (1146-1147)³⁴.

Τὸ 1151 ὁ Ἰωάννης στάλθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') 81 στὴν Ἀντιόχεια ὡς ὑποψήφιος σύζυγος γιὰ τὴν πριγκίπισσα Κωνσταντία (Constance), κόρη τοῦ Βοημούνδου II (1126-1130), καὶ χήρα τοῦ Raymond de Poitiers (1136-1149), ποὺ εἶχε ζητήσει ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') μαζὶ μὲ τὴ βοήθειά του καὶ ἓνα ἄντρα.

Μέσα στὸ σχέδιο τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν νὰ ὑποτάξῃ μὲ αὐτὸ τὸ συνοικέσιο τὸ λατινικὸ πριγκιπάτο τῆς Ἀντιόχειας στὸ Βυζάντιο. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἰδέα νὰ περάσῃ ἡ Ἀντιόχεια μὲ ἓνα γάμο στὴν ἐξουσία τῶν Ἑλλήνων, προκάλεσε στοὺς ὑπηκόους τῆς Κωνσταντίας μιὰ γενικὴ ἐναντίωση, μπροστὰ στὴν ὁποία αὐτὴ ὑποχώρησε.

Ἴσως πάλι, ἡ ἐξουσία τῆς πριγκίπισσας τῆς Ἀντιόχειας εἶχε τότε ποὺ

μαρτύρων Θεοδώρων Τήρωνος τε καὶ Στρατηλάτου· καὶ ἔθηκα καὶ κηρέβουλλον μὲ τὸ ἴδιόν μου δακτυλίδιον, ἕπερ ἔχει γλυπτὸν γερανόν, περικρατοῦντα ὀφίδιν·

28. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 6.

29. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 13.

30. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 16.

31. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 6.

32. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 16.

33. Κίνναμος, σ. 36-7· Σπ. Λάμπρος, NE 8 (1911), ἀριθ. 52, σ. 21. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogérios, REB 22 (1964), σ. 191.

34. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Πάλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307· Κίνναμος, σ. 63-6· Χωνιάτης, σ. 105-109. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 636-39.

έφτασε κοντά της ό 'Ιωάννης, πιδ σταθερά άποκατασταθῆ άπ' τῆ στιγμή πού είχε ζητήσει τῆ βοήθεια τοῦ βασιλέα.

Και τέλος, ό ύποψήφιός πού έστειλε ό αυτοκράτορας - ό 'Ιωάννης θά είχε τότε μιá ἡλικία 50 περίπου χρονῶ - φάνηκε στὴν ώραία και ζωηρή Κωνσταντία ὡς ένας γέρος, γι' αὐτὸ και κείνη τὸν άπόρριψε, και σὲ λίγο, στὶς αρχές τοῦ 1153, πρόσφερε τὴν καρδιά της μαζί με τὸ πριγκιπάτο σ' ένα ἱππότη πού μαζί με τὸ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκο VII τὸν Νέον (1137-1180) είχε ἔλθει στὴν άγία Γῆ, τὸν Renaud de Chatillon (ὡς πριγκίπας τῆς 'Αντιόχειας: 1153-1160)³⁵.

'Ο 'Ιωάννης κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1151, ἐγκατάλειψε τὴν 'Αντιόχεια και γύρισε στὴν ΚΠολη, ὅπου ό Μανουήλ (α') 81, γιὰ νά τὸν παρηγορήσει γιὰ τὴν άποτυχία του, τὸν διόρισε τὸ 1152 δ ο ὕ κ α τῆς Στρωμνίτσας, ὅπου κάτω άπ' τὶς διαταγές του είχε τὸν Μιχαήλ τὸν Τζανκιτζάκη³⁶.

Τοῦ 'Ιωάννη (Ρογήρου) Δαλασσηνοῦ κατέχομε δυὸ σφραγίδες του, τῆ μιá με τὸν τίτλο τοῦ π α ν ο π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ³⁷ και τὴν ἄλλη με τὸν ὕψηλότερο τίτλο τοῦ κ α ί σ α ρ α³⁸.

Κάτω άπ' αὐτὴ τῆ δεῦτερη ιδιότητα ἔλαβε και μιá ἐπιστολή περὶ σ ο φ ί α ς άπ' τὸν ἡγουμένο τῆς μονῆς τῆς νήσου 'Οξείας και ἀνεπιὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Λέοντα τοῦ Μουγγοῦ ἢ τοῦ Μιχαήλ Μαξίμου Γρηγόριον, με τὴν ὁποία ό ἐπιστολογράφος ἀναγνωρίζει τὶς ὕ π ε ρ φ υ ε ῖ ς ἄ ρ ε τ ε ς τοῦ κ α ί σ α ρ α^{38α}.

'Επίσης μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ό 'Ιωάννης τὰ ἀγαπημένα του πολύτιμα κοσμήματα τῆς γυναίκας του Μαρίας, αὐτὰ πού στόλιζαν τὸ σαρκίό της και

35. Κίνναμος, σ. 123 και 178. Ἡρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 215, 426-27, 435.

36. L. Petit, Le monastère de Notre Dame de Pitier en Macédoine, BIARK 6 (1900), σ. 34-46. 'Ο κ α ῖ σ α ρ πού ἀναφέρεται στὸ κείμενο ὡς γ α μ β ρ δ ς τοῦ Μανουήλ (α'), δὲν μπορεί νά εἶναι ἄλλος άπ' τὸν κ α ί σ α ρ α 'Ιωάννη Ρογήρο Δαλασσηνό, γιὰτι ό Βελᾶς - 'Αλέξιος δὲν ἔγινε γαμβρὸς τοῦ Μανουήλ (α') παρὰ τὸ 1163, ὅταν ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη του Μαρία 153· ὅσο γιὰ τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο, τὸ σύζυγο τῆς θείας τοῦ Μανουήλ (α') 'Αννας Κομνηνῆς 32, ἦταν πεθαμένος άπ' τὸ 1138, βλ. 'Αννας Κομνηνῆς 32, ὕ. 56. Πρβλ. L. Stiernon, Trois membres, ἐνθ' άνωτ., σ. 190-91, ὕ. 38.

37. Βλ. άνωτέρω, ὕ. 9.

38. Βλ. άνωτέρω, ὕ. 12.

38α. 'Επιστολαὶ ἡγουμένου μονῆς τῆς 'Οξείας Γρηγορίου τοῦ τοῦ Βουλγαρίας, Τῶ καισαρι, ἐκδ. P. Gautier, REB 31 (1973), σ. 209-12.

ποῦ πάνω της γίνονταν πιὸ ἁμορφα), μετὰ τὸ θάνατό της, τὰ μάζεψε καὶ μετὰ αὐτὰ στόλισε ἕνα εἰκόνησμα τῆς Θεοτόκου³⁹.

Ὁ Ἰωάννης ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1166⁴⁰, καὶ τότε, καθὼς φαίνεται, ἀρρώστησε καὶ περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ σχῆμα⁴¹, καὶ πέθανε μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία⁴².

Ἡ Μαρία Κομνηνὴ ἀπ' τὸν Ἰωάννη Ρογγῆρο Δαλασσηνὸ ἀπόχτησε ἀρκετὰ παιδιὰ⁴³, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσερα μᾶς εἶναι γνωστά, δυὸ ἀγόρια καὶ δυὸ κορίτσια, τὰ ἐξῆς: Ἀνδρόνικος Κομνηνός 124, Ἀλέξιος Κομνηνός 125, Ἄννα Κομνηνὴ 126 καὶ Θεοδώρα Κομνηνὴ 127.

39. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52: Εἰς εἰκόνα κτλ. (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 6):

καὶ χρύσεόν σοι κόσμον εἰσφέρειν θέλων
τὸν φίλτερόν μοι κόσμον ἐν χρυσοῖς φέρω,
ὃν εἶχεν εὐπρέπειαν εἰς τὸ σαρκίον,
ἢ μᾶλλον αὐτὸν ἀντεκίλλυσε πλέον
ἢ παπποπατρᾶδελφον αὐχοῦσα στέφος....
ἢ πορφυρανθῆς σύζυγός μου Μαρία,
κἂν νῦν ἀπανθῆ πορφυρόχρουν ὡς ῥόδον,
δραφθεῖσα χειρὶ θανάτου ξιφηφόρου
καὶ θλίψεως ἀκανθαν ἐμβαλοῦσα μοι.

40. Στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, ὅπου παρακάθησε ὁ γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνός 124, ὁ Ἰωάννης δὲν ἀναφέρεται ὡς πεθαμένος κατ' αὐτὴ τὴ χρονολογία· Ν. Χωνιάτης, Θησ. Ὁρθοδοξίας, ΡΓ 140, στ. 253, καὶ Στ. Σάκκος, ἄ' Πατὴρ μου μετίζων μοῦ ἐστίν», σ. 153: «τοῦ υἱοῦ τοῦ καίσαρος» σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν σεβαστοκρατορα Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 76 (ἄδελφὸ τοῦ Μανουὴλ α' 81), τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 35 (θεῖο τοῦ Μανουὴλ α' 81), τὸν καίσαρα Νικηφόρο Βρυέννιο (θεῖο ἐξ ἀγχιστείας τοῦ Μανουὴλ α' 81), σύζυγο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, τὸν πανσεβαστοὑπέρτατο Θεόδωρο Βατάτζη (γαμβρὸ ἀπὸ ἀδελφῆ τοῦ Μανουὴλ α' 81), σύζυγο τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 80, ὅπου οἱ τρεῖς πρῶτοι ἀναγράφονται ὡς ἀ ο ἰ δ ἰ μ ο ι καὶ ὁ Βατάτζης ὡς μ α κ α ρ ῖ τ η ς, βλ. Χωνιάτης, ἐνθ' ἀνωτ., ΡΓ 140, στ. 253, καὶ Στ. Σάκκος, σ. 153-54. Ὁ Κίναμος, σ. 123, φέρεται νὰ λήη πὼς ὁ Ἰωάννης γυρίζοντας ἀπ' τὴν Ἀντιόχεια κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1151 στὴν ΚΠολη, ἀρρώστησε καὶ περιβλήθηκε τὰ ράσα, ἀλλὰ καθὼς τὸ σωζόμενον κείμενον τοῦ Κίναμου εἶναι μιὰ ἐ π ι τ ο μ ἢ τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου ποὺ συνέγραψε, φαίνεται πὼς ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ περιβολὴ τοῦ ράσου ἀνάγεται σὲ ὕστερα χρόνια, βλ. L. Stiernon, Trois membres, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 188-89, ὑ. 28.

41. Κίναμος, σ. 123 (βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 40).

42. L. Stiernon, Trois membres, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 188-89.

43. Ὅπως ἔχομε τονίσει ἡ ὀνοματοθεσία παίξει μεγάλον ρόλον στοὺς Κομνηνοὺς. Τὰ ὀνόματα Ἀλέξιος, Ἰωάννης, Ἀνδρόνικος, Ἰσαάκιος, Μανουὴλ, ὡς καὶ τὰ γυναικεῖα Ἄννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα, Εἰρήνη, ἐπαναλαμβάνονται συνεχῶς. Γιὰ τὴν περίπτωσιν τῶν τέκνων τῆς Μαρίας, βλέπομε νὰ ἀπουσιάξῃ τὸ ὄνομα Μανουὴλ ποὺ ἔφερε ὁ πιὸ ἀγαπημένος της ἀδελφὸς Μανουὴλ 81, καὶ ἀπ' τὰ θηλυκὰ τὸ ὄνομα Εὐδοκία ποὺ ἔφερε ἡ μικρότερη

76. Ἀνδρόνικος Κομνηνός (γένν. περί τὸ 1108/9 - † VIII. 1142)

Ὁ Ἀνδρόνικος¹ Κομνηνός δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς² γεννήθηκε περί τὸ 1108/9³.

Ὅπως καὶ οἱ δύο νεώτεροι ἀδελφοί του, ὁ Ἰσαάκιος 78 καὶ ὁ Μανουὴλ 81, ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα⁴, τὸν ὁποῖον ἔφερε ἀπ' τὸ 1122, ἀπ' τὴν ἀνάδειξή δηλ. σὲ βασιλέα τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου 74⁵.

ἀδελφή της Εὐδοκία Κομνηνὴ 80, καὶ τὸ σπουδαιότερο τὸ ὄνομα Εἰρήνη πού ἔφερε ἡ μητέρα της Εἰρήνη ἢ Οὐγγαρικὴ, τόσο πῶς πολὺ πού ἡ ἀδελφή της Ἄννα Κομνηνὴ 77 ἔδωσε στὴ μοναχοκόρη της τὸ ὄνομα Εἰρήνη 136, τὸ ὄνομα δηλ. τῆς μητέρας τους Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς. Ὅπωςδὴποτε ἡ Μαρία (75) θὰ εἶχε κόρη μὲ τὸ ὄνομα Εἰρήνη, ἀλλὰ δὲν τὴν περιέλαβα στὴ Γενεαλογία μου, καθὼς δὲν ἔχομε γι' αὐτὴ καμιά πληροφορία.

76. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θεοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35.

2. Χωνιάτης, σ. 23, 51, 66 καὶ 135· Guillaume de Tyr, λατ. κειμ., RHC Hist. Occid., τ. II, σ. 688· ἀρχαιογαλλ. κειμ., τ. II, σ. 75· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. Α. Dimitr'evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 258· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 45· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 406, ἔκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 420, ἔκδ. J. Boissonade, σ. 378· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (Lettres et discours), ἔκδ. P. Gautier, σ. 129-34.

3. Κατὰ τὴν S. De Jongh, σ. 51, γεννήθηκε τὸ 1108, κατὰ τὸν P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 35 περί τὸ 1108-1110. Ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος 74 καὶ ἡ ἀδελφή του Μαρία 75, δίδυμοι, γεννήθηκαν τέλη τοῦ 1106 ἢ ἀρχὴς τοῦ 1107, βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὅ. 3, καὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 75, ὅ. 3.

4. Χωνιάτης, σ. 23· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 414, 420, 422, ἔκδ. J. Boissonade, σ. 371, 378, 382· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 249, PG 133, στ. 1390· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 130: Μονοψῆδις εἰς τὸν σεβαστοκράτορα κύρ Ἀνδρόνικον, τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ πορφυρογεννήτου θανόντα, ὅτε ἐκόμιζεν ἐξ Ἀτταλίας νεκρὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ βασιλέα κύρ Ἀλέξιον τὸν πορφυρογέννητον. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἐνθ' ἀνωτ. (βλ. ὅ. 2).

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 177, PG 133, στ. 177 = στεψηφορία Ἀλέξιου 74 ὡς βασιλέα τοῦ αὐτοῦ, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52 = μνηστὴς τοῦ Ἀλέξιου 74 ὡς ἀνακτα ἐξ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ἀνδρόνικου 76 «ἡ συνετὴ καρδιά», Ἰσαάκιου 78 «τὸ ἄνθος τῶν συνομηλικῶν του» καὶ τοῦ Μανουὴλ 81 «ἡ ζηλωτὴ νύκτη» ὡς σεβαστοκρατόρων· P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 35: titre qu' il portait dès 1122· ἢ S. De Jongh, σ. 51, παρατηρεῖ πὼς δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν

Ἐνωρίς ὁ Ἀνδρόνικος ἄρχισε τὴ στρατιωτικὴ του σταδιοδρομία. Τὸ 1129 τὸν βλέπομε γιὰ πρώτη φορά νὰ παίρνῃ μέρος στὴ μάχη τοῦ Παριστρίου ἐναντίον τῶν Οὐγγρων⁶, πού ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος τὴν πανηγυρίζει ὡς τὴν πέμπτη νίκη τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34⁷.

Σὲ συνέχεια συνόδευσε τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἀδελφούς του σὲ πολλὰς ἐκστρατεῖες στὴ Μ. Ἀσία⁸.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέα Ἀλέξιου 74, προοριζόταν ἀπ' τὸν πατέρα του γιὰ διάδοχος τοῦ θρόνου⁹.

Ὁ ἐγκωμισαστὴς τοῦ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος «ἦταν ἓνας ἐπιδέξιος στρατιωτικὸς μὲ γλῆγορο νοῦ καὶ ἀκαταμάχητη φρόνηση, ἓνας τοξότης πού στὴν εὐστοχία μπορούσε νὰ παραβληθῇ μὲ τοὺς Ὀμηρικοὺς ἥρωες, ἓνας φτερωτὸς ἰππέας πού ξεπερνοῦσε τὸν Πήγασο, λουλουδι τῆς πορφύρας τοῦ παλατιοῦ»¹⁰.

«Ἄν τὸν ἔβλεπες ὀπλισμένο, λέει, μπορούσε νὰ πῆς πὼς ἦταν ἓνα ζωντανὸ ἄγαλμα τοῦ πολέμου»¹¹. «Οἱ φιλόσοφοι ἀναρωτιώνταν πού βρίσκεται στὸν ἄνθρωπο ἡ ἔδρα τῆς σκέψης· σ' αὐτὸν ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος ἀπέπνεαν τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὴν εὐθυκρισία»¹².

«Ἦταν σύμβουλος τοῦ πατέρα του τόσο στὰ ζητήματα τοῦ πολέμου, ὅσο καὶ σ' αὐτὰ τῆς διοίκησης»¹³.

Ἄνωτερος στὴ σοφία ἀπ' τὸν περιβόητο Σολομώντα, σύμφωνα μὲ τὸν ἐγκωμισαστὴ του, ἦταν ἐπίσης ἀνώτερος στὸ χειρισμὸ τοῦ τόξου ἀπ' τὸν ὀμηρικὸ Πάανδαρο, στῶν ἄλλων ὅπλων ἀπ' τὸν Ἀχιλλέα, στὴν ἀνδρεία ἀπ' τὸ Βρα-

ἔφερε τὸν τίτλο ἀπ' τὸ 1118, ἀπ' τὴν ἀνάρρηση δηλ. τοῦ πατέρα του στὸ θρόνο, ἢ ἀπ' τὸ 1122, ἀπ' τὴν ἀνάδειξη δηλ. τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου 74 σὲ βασιλέα. Ἀλλὰ στὴν πρώτη περίπτωση, πού πρέπει, ὡς νομίζω, νὰ ἀποκλεισθῇ, ποῖον τίτλο θὰ ἔφερε ὁ Ἀλέξιος 74 ἀπ' τὸ 1118-1122, ἀφοῦ οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ του θὰ ἦσαν σε βασιλοκράτορες;

6. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονωδία εἰς...κῦρ Ἀνδρόνικον, τὸν υἱὸν τοῦ...Ἰωάννου (β')..., σ. 133: Ἰστρὸς ἐμπέπλησταί σου θαυμαμάτων.....

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 214, PG 133, στ. 1384 : μετὰ τίς νίκας τῆς Λαοδικείας, τῆς Σαζόπολης, κατὰ τῶν Πετσενέγκων καὶ τῶν Δαλματῶν.

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 244-47, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 2 (1905), σ. 386-89, PG 133, στ. 1387-1389· τοῦ ἰδίου, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 248-51, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 2 (1905), σ. 389-91, PG 133, στ. 1390-92· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 133.

9. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὁ. 43.

10. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 130.

11. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 130.

12. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 130-31.

13. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 131.

σίδα τὸ Σπαρτιάτη, στήν τόλμη ἀπ' τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο, στήν ἱππασία ἀπ' τὸν Πέλοπα, στή φρόνηση ἀπ' τὸ Βελλεροφόντη καὶ στήν ἀρετὴ ἀπ' τὸν Ἰωσήφ»¹⁴.

Τὰ ἀνωτέρω προσόντα του ἐπιβεβαιώνει κι ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος¹⁵. Ἐξάιρει αὐτὸς ὁ τελευταῖος «τὸν ἐνδοξο σὶς μάχης πορφυρόβλαστο σεβαστοκράτορα, ποὺ ὀλοφάνερα πάνω στήν πράξη δείχεται ἀντάξιος τῆς ὀνομασίας του, ὡς νικητῆς τῶν ἀνδρῶν» (= Ἀνδρόνικος)¹⁶, καὶ θρηνεῖ γοερὰ τὴν ἀπώλειά του ποὺ τὴν ἀπροσδοκησὶα σκόρπισε στοὺς δικούς του»¹⁷.

Ἐχοντας πάρει μέρος μὲ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς του καὶ τὸν πατέρα του στὴ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ 1142, ὁ Ἀνδρόνικος παραστάθηκε κατὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου 74, στήν Ἀττάλεια, τὸ καλοκαίρι αὐτοῦ τοῦ χρόνου¹⁸.

Ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34, αὐτὸς ὁ δεῦτερος Ἰώβ»¹⁹, ποὺ εἶδε νὰ χάνεται ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς γιούς του, ὁ κληρονόμος τῆς βασιλείας, ἀνάθεσε στὸν Ἀνδρόνικο καὶ στὸν Ἰσαάκιο 78 νὰ μεταφέρουν τὸ σκήνωμα τοῦ βασιλέα στήν ΚΠολη, ἀλλὰ δὲν ἄργησε νὰ πληροφορηθῆ πὼς καὶ ὁ γιὸς του Ἀνδρόνικος εἶχε ἀκολουθήσει τὸν πρωτότοκο γιὸ του στὸ θάνατο²⁰.

Πάνω σ' αὐτά, οἱ πηγὲς μᾶς δίνουν αὐτὲς ἐδῶ τὶς λεπτομέρειες. Σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, «ὁ αὐτοκράτορας δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμη στήν Κιλικία, ὅταν ἀποστερήθηκε ἀπ' τοὺς δυὸ πῖο μεγάλους γιούς του καὶ ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς ἐπιζῶντες (ὁ Ἰσαάκιος 78), ποὺ κι αὐτὸς δὲν ἦταν τόσο καλὰ στήν ὑγεία του, ἀναχώρησε γιὰ τὴν ΚΠολη, μεταφέροντας τοὺς νεκροὺς τῶν ἀδελφῶν του»²¹.

14. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονοῦδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 134.

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52· τοῦ ἰδίου, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 406, ἐκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384· τοῦ ἰδίου, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 414, 417, ἐκδ. J. Boissonadede, σ. 371, 375.

16. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 406, ἐκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384:

ὄν δὲ καὶ τέκνον πέφυκεν ἀνδρὸς πορφυροβλάστου,
κλεινοῦ σεβαστοκράτορος ἐν μάχαις Ἀνδρόνικου
καὶ πιστουμένου φανερώς τοῖς πράγμασι τὴν κλῆσιν,

17. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 414, 425, ἐκδ. J. Boissonade, σ. 371, 387.

18. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὁ. 14.

19. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν βασιλέα κύρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον, σ. 289.

20. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Λόγος βασιλικὸς εἰς...Μανουὴλ (α'), σ. 288-89.

21. Κίνναμος, σ. 24.

Ὁ Χωνιάτης γράφει ἀπ' τῆ δική του πλευρά: «Στὴν ἴδια ἐποχὴ (δηλ. κατὰ τὴν ἄλωση τῶν νησίδων τῆς λίμνης τοῦ Πουσυόουση =Καραλῆ) πέθανε ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιος 74 πού τὸν εἶχε προσλάβει ὡς συμμέτοχο τῆς βασιλείας· ἡ ἀρρώστια του ἦταν ξαφνική, ἕνας πυρετὸς πού ἐπιτίθενταν στὸ κεφάλι του σὰ σὲ μιὰ ἀκρόπολη. Μετὰ ἀπ' αὐτὸν ὁ Ἀνδρόνικος, πού δὲν ἔζησε παρὰ λίγο, ὅσο φτάνει γιὰ νὰ κλάψῃ τὸ νεκρὸ ἀδελφό του, ἔχασε κι αὐτὸς τὴ ζωή»²².

Ἄλλὰ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς ἀποδίδει στὸν τρίτοτοκο Ἰσαάκιο 78, ἕνα κείμενο λίγο διαφορετικὸ: «Ὁ Ἀλέξιος 74, ὁ πρωτότοκος καὶ κληρονόμος τῆς βασιλείας, φέρεται νὰ λήθῃ αὐτὸς, πέθανε· ὁ Ἀνδρόνικος τὸν ἀκολούθησε, ὁ δεύτερος ἀκολούθησε τὸν πρῶτο· τότε πού μετέφερε τὸ νεκρὸ τοῦ ἀδελφοῦ του διὰ θαλάσσης, πέθανε κι αὐτὸς σὲ λίγο»²³.

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος - ἕνας σύγχρονος, ὅπως ξέρομε, τῶν π ο ρ φ ο ρ ο γ ε ν ῆ τ ω ν περιγίπων - κάνει κι αὐτὸς μιὰ παρόμοια περίπου διήγηση σ' ἕνα μακρὸ ποίημα πού σύνθεσε πάνω στὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου, στὸ ὄνομα τῆς γυναίκας του σεβαστοκρατόρισσας Εἰρήνης: «Ὡ φῶς μου, ὦ πανένδοξε γόνε τῆς πορφύρας πού φέρνοντας μεγάλο πόνο μᾶς γύρισες ἀπ' τὴν Ἀττάλεια· αὐτῆς τῆς καταραμένης γῆς τῆς Ἀττάλειας πού ἀπ' αὐτὴ τόσο ἄσχημα ἦλθες στὸ γενέθλιο ἔδαφος, ἔπειτ' ἀπὸ δυὸ χρόνια»²⁴.

Ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς λέει: «Ἄλλὰ τώρα δὲ σὲ φέρνει ἕνα ἀραβικὸ ἄλογο, δὲν ἀστράφτεις ἀπ' τὰ ἐπίχρυσα ὅπλα σου, δὲν τινάζεις τὸ δόρυ, δὲν ἐκτείνεις τὸ τόξο σου γιὰ νὰ στείλῃς τὰ βέλη σου πού πετοῦσαν, τὰ πλοῖα μᾶς ἔφεραν ἕνα δυστυχέστατο φορτίο καὶ φέρνεις μαζί σου τὸ βασιλεῖα καὶ ἀδελφό σου, σὲ μιὰ ἄλλη συφοριασμένη λειψανοθήκη καὶ κάνεις ἔτσι πιὸ βαριά τὴν ἐπάνοδο. Ὡ Αἰγαῖο πέλαγος, κόλποι τῆς Παμφυλίας, πορθμοὶ τῆς Προποντιδίας, πού ἀπ' αὐτὸ ὁ σεβαστοκράτορας πέρασε»²⁵, ἀπόδειξη, πὼς ὁ Ἀνδρόνικος πέθανε πάνω στὸ πλοῖο, καὶ προφανῶς λίγο μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπ' τὴν Ἀττάλεια.

Μένει ὁ Guillaume de Tyr, πού μᾶς δίνει ἕνα κείμενο διάφορο ἀπ' τοὺς ἀνωτέρω· μᾶς λέει, πὼς αἱ δυὸ ἀπ' τοὺς γιουὺς (τοῦ αὐτοκράτορα) ὁ πρωτότοκος Ἀλέξιος καὶ ὁ δευτερότοκος Ἀνδρόνικος ἔπεσαν ἄρρωστοι καὶ πέθα-

22. Χωνιάτης, σ. 51.

23. Χωνιάτης, σ. 66.

24. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἱαμβοὶ μονωδικοὶ ἐκ προσώπου τῆς σεβαστοκρατορίσσης (Εἰρήνης) ἐπὶ τῷ ταύτης ὁμόζυγι, ἔκδ. W. Höbrandner, σ. 417, ἔκδ. J. Boissonade, σ. 374.

25. Μιχαὴλ Ἰταλικὸς, Μονωδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 133.

ναν και οι δυο την ίδια μέρα και πώς ο αυτοκράτορας πρόσταξε τον τρίτοτοκο Ίσαάκιο 78 να μεταφέρει τους νεκρούς τους στην ΚΠολη μέσα σε πολυτελή μεταξωτά ύφασματα και να τους ένταφιάση με μεγάλες τιμές σε μαυσωλεϊά λαμπρά, όπως αρμόζει σε γιους του αυτοκράτορα»²⁶.

Ἡ διήγηση τοῦ Guillaume de Tyr πρέπει νὰ ἀπορροφητῆ μπρὸς σ' αὐτὲς τῶν συγχρόνων τοῦ σε βα σ τ ο κ ρ ᾶ τ ο ρ α, τοῦ Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἢ καλῦτερα νὰ θεωρηθῆ, ὅπως ἤδη τὸ εἶπαμε²⁷, πὼς ἀναφέρεται στὸν ταυτόχρονο ένταφιασμὸ τῶν δυὸ αυτοκρατορικῶν περιγίπων²⁸.

Ὁ Ἀνδρόνικος λοιπὸν πέθανε, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1142, χωρὶς ἀμφιβολία τὸν Αὐγούστο, γιατί ὁ αυτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 ποὺ δὲν ἀνάκοψε τὴν ἐκστρατεία του, ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τῶν γιῶν του, ἀλλὰ συνέχισε στρωϊκὰ τὸ δρόμο του πρὸς τὴν Κιλικία²⁹, στίς 25 τοῦ Σεπτέμβρη (τοῦ 1142) βρισκόταν μπροστὰ στὸ ἰσχυρὸ φρούριο τῶν Γαστούνων (Gastin), κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια³⁰.

Ὁ Ἀνδρόνικος κηδεύτηκε στὴν ΚΠολη με μεγάλες τιμές μαζί με τὸν ἀδελφὸ του βασιλέα Ἀλέξιο 74³¹, καὶ τάφηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα³².

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς παντρεύτηκε περὶ τὸ 1124/5 προφανῶς³³ μὲ

26. Guillaume de Tyr, λατ. κείμε., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογαλλ. κείμε., τ. II, σ. 75.

27. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὁ. 14.

28. Βλ. καὶ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 36, ὁ. 14.

29. P. Gautier, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 36.

30. Guillaume de Tyr, λατ. κείμε., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688-89· ἀρχαιογαλλ. κείμε., τ. II, σ. 75-6.

31. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 26-28.

32. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὁ. 18.

33. Βλ. ἄνωτέρω, ὁ. 3, τὸ ἔτος τῆς γέννησῆς του, καθὼς καὶ Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὁ. 24, τὸ ἔτος τοῦ γάμου τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του.

34. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 409, ἐκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384-85:

οὗ ('Αλεξίου 132) τῆς μητρὸς τῆς ἱερᾶς τῆς Εἰρηγεωνόμου

Τοῦ ἰδίου, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 434, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), σ. 180, ἀριθ. 339:

σεβαστοκρατόρισσα λάτρις Εἰρήνης

αἰτουμαι τυχεῖν τῆς ἐκειθεν ἡμέρας.

Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Miller, RHC Hist. Græcs, τ. II, σ. 692: Καὶ οὗτοι οἱ στίχοι εἰς ἄξιον ἐγγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας γεγονὸς καὶ αὐτὸ παρὰ τῆς σεβαστοκρατορίσεως·

Ἀνθ' οὗ τὸ πέπλον τοῦτο κοσμήσασα σοί

Σεβαστοκρατόρισσα λάτρις Εἰρήνης,

κάποια Ειρήνη³⁴, πού ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, κι αὐτὸς ὁ ἄλλος ὁ Μαγγά-
νειος Πρόδρομος, ἀν καὶ τῆς ἀφιέρωσαν πολλὰ ποιήματά τους, δὲν ἔλαβαν
τὸν κόπο νὰ μᾶς ποῦν τὸ πατρώνυμό της· μᾶς βεβαιώνει μόνο ὁ πρῶτος πὼς
καταγόταν ἀπὸ ἔνδοξη καὶ λαμπρὴ γενιά³⁵.

Κάποιος ἄλλος ποιητής, καὶ ὄχι ὁ Πρόδρομος³⁶, μᾶς λέει πὼς ἡ γενιά
της ἀναγόταν στοὺς Αἰνειάδες καὶ πὼς ὁ πατέρας της ἦταν ἓνας ἀντάξιος τῆς
γενιᾶς τους, γιὰ τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ ἀφιερῶση κανεὶς καὶ λόγον μακρὸν καὶ
χρόνον πιδ μακρὸν ἀκόμη³⁷. Μὲ ὅλα αὐτὰ δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε συγκεκριμέ-
να ἀπὸ ποιὰ γενιά τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας καταγόταν.

Ἡ Εἰρήνη πού πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1110/12, «γυναίκα σώφρων
καὶ κοσμία πού εἶχε τὴ φρόνηση τῆς Ἀθηνᾶς»³⁸ καὶ μεγάλο γιὰ τὰ γράμματα

Ἵπὲρ μεγίστου δῶρον εὐτελὲς φέρω,

Σὺ δ' ἀντιδοίης τῶν ἀναγκῶν μοι λύσω.

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 22, ἀριθ. 56: Τῆ σεβαστοκρατορίσση
κυρᾶ Εἰρήνη.

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, σ. 579:

Ταύτην δυσωπεῖ τὴν δέησιν Εἰρήνην,

Σεβαστοκρατοῦς Ἀνδρονίκου σύζυγος.

Αὐτόθι, σ. 771:

Εἰρήνη τῆ δεσποίνῃ μου, τῆ λογικῇ σειρῆνι

Εἰρήνην τὴν ὁμώνυμον εὐαγγελιζομένην.

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. E. Miller, Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annuaire de
l' Association pour l' encouragement des études grecques en France 17 (1883), σ.
33-4, 34-5, 36, 36-7, 37-8, ἀπαντοῦν ποιήματα στὰ ὁποῖα ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς Εἰ-
ρήνης.

Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονικῆ, σ. 3: ἐξεφανήθη δὲ πρὸς τὴν σεβαστο-
κρατορίσσαν Εἰρήνην τὴν νόμφην τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουῆλ σὺν τῷ αὐταδέλφῳ αὐτοῦ
κυρῷ Ἀνδρονίκῳ. Ἰωάννης Τζέτζης, Epistolae, ἔκδ. Theod. Pressel, σ. 47, Ἐπιστολὴ
νς': Τῆ σεβαστοκρατορίσση κυρῆ Εἰρήνη. Τὸ μὲν θεσπέσιον κράτος τῆς σῆς βασιλείας,
ἀγία μου δέσποινα,

35. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 406:

ἀν δὲ καὶ γέννημα μητρὸς ἀρίστης χρηματίζῃ (ὁ Ἀλέξιος 132)

εἰς γένος ἦθος παιδευσιν, εἰς εἶδος ἀσυγκρίτου,

Αὐτόθι, σ. 410: μητρὸς ἐξέφυς ἱερᾶς, γένει λαμπρᾶς καὶ κάλει· Καὶ ἔκδ. Σ. Παπα-
δημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384-85.

36. Ὁ W. Hörandner λίγα ἀπ' τὰ πολλὰ στὴν Εἰρήνη ἀφιερωμένα ποιήματα ἀναγνω-
ρίζει ὡς γνήσια προδρομικά, τὰ ὁποῖα καὶ καταχωρεῖ ὑπ' ἀριθ. XLIV - XLVII, σ. 406-34.

37. Ἀνώμμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 23, ἀριθ. 56.

38. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Σπ. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ
κώδικος XI 22, VV 10 (1903), σ. 114-15, ἀριθ. LX (60), Λόγος εἰς τὴν σεβαστοκρατό-
ρίσσαν ποιῶντος αὐτοῦ δικαστῆν ἐν τούτῳ αὐτὴν περὶ τοῦ ἀδελφάτου:

καὶ τίς ἐπιστῆμες ἐνδιαφέρον, ὑπῆρξε στὴν ΚΠολη τὸ κέντρο μιᾶς φιλολογικῆς αὐλῆς ποῦ σ' αὐτὴ ἐκτός ἀπὸ ἄλλους ἀνήκαν οἱ γνωστοί μας ποιητῆς καὶ συγγραφεῖς Κωνσταντῖνος Μανασσοῦ³⁹, Ἰωάννης Τζέτζης⁴⁰ καὶ Θεόδωρος

εἰπέ καὶ σὺ πανσύνετε τί μοι πρὸς ταῦτα λέγεις,
ἢ φρόνησις τῆς Ἀθηνᾶς, ἢ σώφρων, ἢ κοσμία;
ἐρυθριάς; ἀπόκριται, τὸν ἔλεγχον οὐ φύγης·
ὑπέσχου καὶ κατένευσας καὶ ταῦτα τίς καὶ ποία;
ἢ Κομνηνή, τὸ θαυμαστὸν τῆς ὑακίνθου χρῆμα...

39. Ὁ Κων. Μανασσοῦς χάρι τῆς Εἰρήνης συνέγραψε τὴ χρονολογία του, Σύνοψις Χρονική, ἔκδ. Bonn 1837· στὸ προοίμιό του, σ. 3, ἀπευθύνεται σ' αὐτὴ ὡς ἑξῆς:

σὺ δέ, ψυχὴ βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη,
ἀεὶ διψῶσα γνώσεως καὶ λόγου καὶ παιδείας,
βίβλοις ἀεὶ προσέτηκας, ἐπεντροφᾶς τοῖς λόγοις,
καὶ γίνεται σοὶ τῆς ζωῆς ἅπας ὁ χρόνος λόγος.

Τῆς ὑπόσχεται νὰ ἐκπονήσῃ σύντομη καὶ σαφῆ γραφῆ ἔναντι τῶν μεγάλων δωρεῶν τῆς, ποῦ ἀδειάζονται συχνὰ στὰ χέρια του, τὸν δρόσιζαν (σ. 4):

ἐπεὶ γοῦν ἐπεπόθησας οἶα τροφίμη λόγου
εὐσύνοπτόν σοι καὶ σαφῆ γραφῆν ἐκπονηθῆναι

.....
καὶν δυσχερὲς καὶν ἐπαχθεὲς τὸ πρᾶγμα, καὶν ἐργῶδες·
παραμυθοῦνται γὰρ ἡμῶν τοὺς ἐν τοῖς λόγοις μόχθους
αἱ μεγαλωδωραὶ σου καὶ τὸ φιλότιμόν σου
καὶ τὸν τοῦ κόπου καύσωνα καὶ τῆς ταλαιπωρίας
αἱ δωρεαὶ δροσίζουσι κενούμεναι συχνάκις.

Περιορίζει ὡς ἐδῶ τὴν προσαγόρευσὴ του στὴ σεβαστοκρατόρισσα,
μὴ πως κολακικώτερος δόξῃ τισὶν ὁ λόγος, (σ. 4).

Αὐτὴ ἢ ἐπιφύλαξη ἴσως νὰ ἀποτελῇ ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸ συνάδελφό του στὴν αὐλὴ τῆς πριγκίπισσας ποιητῆ Μαγγάνειο Πρόδρομο, ποῦ ἡ ἄμετρη καλακαία του προξενούσε τὸ γλευκασμὸ τῶν εὐφυῶν μέσα στοὺς κύκλους τοῦ παλατιοῦ.

40. Ἡ Εἰρήνη, βλέποντας τὴ δυστυχία τοῦ γραμματικοῦ καὶ ποιητῆ Ἰωάννη Τζέτζη, τὸν ἔσπευξε γιὰ νὰ τὸν ἐνισχύσῃ, νὰ γράψῃ πάνω στὸν Ἡσίοδο καὶ τὸν Ὅμηρο, κι αὐτὸς συνέθεσε γι' αὐτὴ τὴ Θ ε ο γ ο ν ι α του: Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζη ποίημα αὐθωρὸν πάντῃ καὶ ἀμελέτητον διὰ στίχων πολιτικῶν περιέχον πᾶσαν θεογονίαν ἐν βραχεῖ μετὰ προσθήκης καὶ καταλόγου τῶν ἐπὶ τὴν Ἰλιον ἀρίστων Ἑλλήνων τε καὶ Τρῶων, βλ. P. Matranga, Anecdota Graeca, σ. 577-98. Στὸν «πρόλογον πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν» σ. 577, ὁ ποιητῆς γράφει:

Φέρε, ψυχὴ βασίλισσα, ψυχὴ φιλοστοργουῶσα,
ψυχὴ λαμπρᾶ, φιλόκαλε καὶ φιλοσοφωτάτη,
ἐπεὶ σε κατελάμπρυνε θεὸς ἐν ταῖς ἀγλαΐαις,
ἀστέρα δειξάς σε λαμπρὸν μαρμαρυγοῦντα ξένως,
ὑπερτεροῦσαν καλλοναῖς, ἀστράπτουσαν τῷ γένει,
καὶ πρὸς ἀξίαν τέθεικε τὴν ἄγαν ὑπερτάτην·

Πρόδρομος⁴¹, ἀλλὰ καὶ ἕνας ἄλλος Ἀνώνυμος ποιητῆς ποῦ πάνω ἀπὸ δώδεκα χρόνια ἔζησε κοντὰ τῆς⁴².

Ἐπίσης ἡ Εἰρήνη βρισκόταν σὲ πνευματικὴ ἐπικοινωνία καὶ ἀλληλογραφία μὲ τὸν πολὺ λόγιό μοναχὸ Ἰάκωβο, ποῦ στὰ γράμματά του πρὸς αὐτή,

Πρβλ. Hart, De Tzetzarum nomine vitis scriptis, εἰς Jahrbücher für class. Philologie, XII Supplementband (1881), σ. 38, 20, καὶ Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 143-44, ἑλλην. μετάφρ., σ. 503.

41. Μιὰ δόξαση σειρά ποιημάτων τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων στιχουργῶν ποῦ ἀποδόθηκαν σ' αὐτόν, ἀπευθύνονται στὴν Εἰρήνη καὶ σὲ μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς. Ὀλότελα γνήσια τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου εἶναι τὰ ἀναφερόμενα ἀπ' τὸν W. Höbrandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, σ. 405-34. Ἄλλα προδρομικὰ ἢ μὴ ποῦ ἀπευθύνονται στὴν Εἰρήνη εἶναι: E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 597-98, 692 καὶ 772· τοῦ ἰδίου, Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France 17 (1883), σ. 20-24, 24-27, 27-30, 33-34 (μὲ ἀναφορὰ στὸ θάνατο τοῦ ἀντρός τῆς Ἀνδρόνικου Κ.), 34-35, 35, 36, 36-37, 37-38, 38, 41-42. Ἐνα ποίημα ἀστρολογικὸ τοῦ Πρόδρομου, ἀφιερωμένο στὴν Εἰρήνη, ποῦ δείχνει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς γιὰ τὴν ἀστρολογία, ἔκδ. E. Miller, Poèmes astronomiques de Théodore Prodrome (et de Jean Camatère). Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et d'autres bibliothèques 23 (1872) 2, σ. 8-39. Συνόδη Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 152-54 (γνήσιον προδρομικόν), σ. 155-68 (μὴ προδρομικόν). Σπ. Λάμπρου, NE 8 (1911), σ. 22-28, 145, 180. Ὁ ἄντρας τῆς Ἀνδρόνικου Κ. ἦταν ἐξάλλου ὁ ἰδιαιτέρος προστάτης τοῦ Πρόδρομου, ἀλλὰ ποιοῦ Πρόδρομου; Τοῦ Θεόδωρου ἢ τοῦ Μαγγάνειου ποῦ ὑπῆρξε αὐλικός του; Σ' αὐτόν μαζὶ μὲ ἄλλα χορηγοῦσε δώδεκα μεδίμους σιτάρι τὸ μῆνα γιὰ νὰ ἐπαρκῆ στὴ διατροφή ὅλου τοῦ σπιτικοῦ τοῦ ποιητῆ ποῦ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δεκατρία πρόσωπα, βλ. E. Miller - E. Legrand, Trois poèmes en grec vulgaire de Théodore Prodrome, Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néohellénique 7, nouvelle série (1875 Paris), σ. 19-25. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο κυρίως βλ. W. Höbrandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, σ. 21-174. Ἐπίσης βλ. E. Miller, Un poète de la cour des Comnènes, Academie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris 1874, σ. 1-20, καὶ Ch. Diehl, Un poète de cour au siècle des Comnènes, εἰς Fig. Byz., s. II, σ. 134-63, μετάφρ. στὴν ἑλληνική, σ. 493-522.

42. Αὐτὸς ὁ Ἀνώνυμος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν λεγόμενο Μαγγάνειο Πρόδρομο, ποῦ πολλὰ ἀπ' τὰ ποιήματά του ἀποδίδονταν ἄλλοτε ἢ καὶ ἀποδίδονται ἀκόμη στὸ Θεόδωρο Πρόδρομο· βλ. γι' αὐτόν, Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μικρικανοῦ κώδικος XI 12, VV 10 (1903), σ. 102-63, καὶ Silvius Bernardinello, Theodori Prodromi de Manganis (Padova 1972), σ. 3-25 (εἰσαγωγή), σ. 29-80 (ποιήματα στὸ πρωτότυπο), σ. 83-129 (μετάφρ. στὴν ἰταλική). Αὐτὸς ὁ στιχοπλόκος ἔζησε στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76 καὶ κυρίως τῆς γυναίκας του Εἰρήνης δώδεκα δόξαερα χρόνια. βλ. Σ. Παπαδημητρίου. Ὁ Πρόδρομος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 114, καὶ S. Bernardinello, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 29: (ἀπευθύνεται στὴν Εἰρήνη)

κάνει λόγο για τὴν κλίση τῆς στῆ λογοτεχνία, γιὰ τὴν ἀπτική τῆς γλώσσα καὶ γιὰ τὴν ἀγάπη τῆς πρὸς τὴν ποίηση τοῦ Ὁμήρου^{42α}.

Ἡ Εἰρήνη, ὡς σύζυγος ἐνὸς σεβαστοκράτορα - πὺ στὴν ἐποχὴ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν ἦσαν ὅλοι πορφυρογέννητοι - δὲν προσαγορευόταν μόνον σεβαστοκρατόρισα, ἀλλὰ καὶ βασίλισσα⁴³, ὅπως οἱ πορφυρογέννητες κόρες τῶν αὐτοκρατόρων. Γράφοντας ἀυτὴ λένε: ἡ βασιλεία σου⁴⁴.

Καὶ γιὰ λίγο, ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντραδέλφου τῆς Ἀλέξιου 74, καθὼς ὅλοι εἶδαν τότε πὼς ὁ θρόνος θὰ περιερχόταν στὸν ἀντρα τῆς Ἀνδρόδρόνικο⁴⁵, φαίνεται πὼς στὴν ΚΠολη τὴν προσαγόρευσαν αὐτοκράτορισα⁴⁶.

ἐνάτισαι καὶ ρήματα πανευτελοῦς σου δαύλου·
πολλάκις γὰρ ἐπήκουσας ρητορικῶν μου λόγων.
ἤδη πληρῶ δουλεύων σοι δωδεκαταῖον κύβηλον·

καὶ δὲν ἀπολύθηκα ἀπ' τὴν ὑπηρεσία τῆς Εἰρήνης παρὰ τὸ 1152, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 134-35, ὁπότε ἀπ' τῆ Σαρδική (σημ. Σόφια) τῆς Βουλγαρίας—ἐκεῖ βρισκόταν ἡ σεβαστοκρατόρισα μὲ τὸ γιό τῆς Ἰωάννη Κ. 128—γύρισε στὴν ΚΠολη, κα' ἐπειτ' ἀπὸ πολλὰς πρὸς τὸν Μανουὴλ (α') Κ. 81 παρακλήσεις του, κατάφερε νὰ καταλεχθῆ τὸ 1156 στὸ «μαγγάνειον ἀδελφάτων», δηλ. στὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 135, παρὰ τὴς ἀντιρρήσεις τοῦ οἰκονόμου τῆς μονῆς Κασικνοῦ, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 137, ὅπου καὶ πέθανε κατὰ τὸ 1166 ἢ λίγο μετὰ, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 145.

42α. Ἰάκωβος μοναχὸς πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν Εἰρήνην, *Journal du Ministère de l'Instruction publique russe*, τ. 285, σ. 179. Πρβλ. Ch. Diehl, *Fig. Byz.*, s. II, σ. 144, μετὰφρ. στὴν ἑλλην., σ. 503.

43. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 431-32, ἐκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκανοῦ κώδικος, VV 10 (1903), σ. 152-54:

φιλάγαθε βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη,
πὼς πκραστήσω τὸ δριμύ, βασίλισσα, τοῦ πάθους,
τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος, τὸ βάρος τῆς ὀδύνης...

Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 407, καὶ Συν. Παπαδημητρίου, *Feodor Prodrom*, σ. 384-85:

πισῶν ἀρίστη γυναικῶν, βελτίστη βασιλίδων
καὶ σεβαστοκρατορισσῶν σέβας ὁμοῦ καὶ κράτους.

Κωνστ. Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὕ. 39· Ἰωάννης Τζέτζης, βλ. ἀνωτέρω, ὕ. 41.

44. Ἰωάννης Τζέτζης, βλ. ἀνωτέρω, ὕ. 34, στὸ τέλος.

45. Βλ. Ἀλέξιο Κομνηνὸν 74, ὕ. 43.

46. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκανοῦ κώδικος, VV 10 (1903), σ. 110, C (fol. 83): Οἷτοι πρὸς τὴν αὐτοκρατόρισσαν, τὴν σεβαστοκρατόρισσαν· πρὸς τὸν ὄικανόν. Καὶ αὐτόθι, σ. 124.

Ὁ πρόωρος ὅμως θάνατος τοῦ ἀντρός της ἀνέκοψε τὰ μεγάλα ὄνειρα τῆς φιλόδοξης Εἰρήνης.

Γι' αὐτὸ καὶ στὸ ποίημα ποὺ ἐκ μέρους της ἔγραψε ὁ ποιητῆς Θεόδωρος Πρόδρομος, ἡ Εἰρήνη φέρεται νὰ λέη:

ἀντεστράφη μοι πάντα πρὸς τοῦναντίον,
καὶ τὸν κύβον ρίψασα δεινῶς ἡ τύχη
ἤλεγξεν ἡμῶν τὰς κενόγκους ἐλπίδας.

Καὶ σ' ἄλλο μέρος τοῦ ποιήματος:

ἐν σοὶ (τῷ Ἀνδρονίκῳ) συνυψώθημεν ἄχρις ἀστέρων
καὶ νῦν κατερράγημεν ἄχρι πυθμένος.
ἐν σοὶ κατηγάσθημεν ὡς φῶς ἡμέρας
καὶ νῦν ἀπηυγάσθημεν ὡς νυκτὸς σκότος.
ἐν σοὶ συνηθήσαμεν ὡς φοῖνιξ νέος
καὶ νῦν ἀπηνήσαμεν ὡς χόρτου χλόη.
σύ καὶ γαλήνη τῆς ἐμῆς ψυχῆς μόνος
καὶ νῦν καταιγίς καὶ θύελλα καὶ κλύδων.
σύ τοῖς τέκνοις ἀγκυρα χρηστῆς ἐλπίδος
καὶ δεξιὸν πρόβλημα δεξιᾶς τύχης
καὶ νῦν χορηγὸς τῆς ἀπροσδοκησίας⁴⁷.

Μετὰ τὸν αἰφνίδιο καὶ ὑποπτο θάνατο τοῦ πεθεροῦ της Ἰωάννη (β') 34, τὸν παραγκωνισμό τοῦ κουνιάδου της Ἰσαάκιου 78 καὶ τὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ νεώτερου κουνιάδου της Μανουήλ (α') 81, ἡ Εἰρήνη μοιάζει πὼς ἔπαιξε ἓνα ρόλο ἀρκετὰ ὑποπτο, ποὺ πάνω σ' αὐτὸν δὲν εἴμαστε καλὰ πληροφορημένοι.

Εἶχε ταχτῆ μὲ τὸ μέρος τοῦ κουνιάδου της Ἰσαάκιου 78⁴⁸; Ἀπόβλεπε στὴν καθάρωση τοῦ Μανουήλ (α') 81 καὶ στὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ πρωτότοκου γιοῦ της Ἰωάννη 128;

Ὁ Ἀνώνυμος ποιητῆς ποὺ θήτευσε γιὰ πολλὰ χρόνια στὴν ἀδελφὴ της⁴⁹, ὁ λεγόμενος «Μαργγάνειος Πρόδρομος»⁵⁰ ἢ Ψευτο - Πρόδρομος, εἶναι πάνω

47. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι μονοδικοὶ ἐκ προσώπου τῆς σεβαστοκρατορίσσης ἐπὶ τῷ καύτῃ ὁμόζυγι, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 415 καὶ 425· ἐκδ. J. Boissonade, σ. 372 καὶ 385.

48. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος κτλ., VV 10 (1908), σ. 124: Ἔσως μάλιστα προσετέθη εἰς τὴν μερίδα τοῦ δυσχερεστημένου πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Μανουήλ 81, Ἰσαάκιου 78.

49. Βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 42.

50. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος κτλ., ἐνθ' ἀνωτ., σ. 151.

σ' αὐτὰ ἢ κύρια πηγή μας καὶ παρουσιάζει τὰ πράγματα κάτω ἀπὸ ἓνα φῶς εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν προστατρία του⁵¹.

⁵¹ Ἐπίκουρος ἔρχεται καὶ ὁ πραγματικὸς Θεόδωρος Πρόδρομος⁵².

⁵² Ἄν πιστεύσωμε αὐτοὺς τοὺς ἐγκωμιστάς, ἀλλὰ καὶ ἄλλους πολὺ πρόθυμους νὰ τὴν ἐξυμνήσουν, ἡ Εἰρήνη ἦταν μιὰ πολὺ ὠραία καὶ πολὺ ἀπ' τὴ φύση τῆς προικισμένη γυναῖκα. «Ἄν κανεὶς τὴν ἔβλεπε, ὅπως λένε, τοῦ κοβόταν ἢ μιλιὰ καὶ πάγωνε. Μᾶλλον ἦταν ἓνα θεϊκὸ δημιούργημα παρὰ κόρη ἑνὸς θνητοῦ ἀνθρώπου. Ἦταν τόσο ἄσπρη, πὺ ἔδειχνε πὺς χιόνι ἢ γάλα ἔρρευσε μέσα τῆς καὶ παρουσίασε μιὰ τέτοια τοῦ σώματός τῆς πλάση· πὺ καὶ πὺ, ὅπου ἔπρεπε, ὅπως στὸ πρόσωπό τῆς, ἔπαιρνε ἢ σάρκα τῆς τὸ χρῶμα τοῦ κόκκινου τριαντάφυλλου.

Φρύδια εἶχε κατάμαυρα, μάτια πὺ ἔσταζαν γλύκα, στόμα σύμμετρο ἀπὸ ὅπου ἔρρεε νέκταρ. Σὰν κυπαρίσσι ἦταν ψηλὴ, ἔτσι πὺ ἔδειχνε ἓνα παράξενο ἄγαλμα τῆς φύσης.

Στὴν καρδιά, μποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν πῆ ἓνα κῆπο ἀπὸ χάρες μυστικῆς καὶ στὰ λόγια τῆς καὶ στὰ ἔργα τῆς τρύπωνε ἓνας ἄυλος ἔρωτας γιὰ νὰ τὴ σπρώχνη πρὸς ὅ,τι καλὸ καὶ ὠραῖο.

Μαζὶ μὲ αὐτὰ τὰ προσόντα ἡ Εἰρήνη ἦταν μιὰ ἄριστη κάτοχος τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, τόσο τῶν πεζογράφων, ὅσο καὶ τῶν ποιητῶν. Ὁ Ὅμηρος ἀπ' τοὺς ποιητῆς, ὁ Δημοσθένης ἀπ' τοὺς ρήτορες, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων ἀπ' τοὺς φιλοσόφους, τὴ συγκινοῦσαν ιδιαίτερα.

⁵³ Ἀληθινὸ στολίδι τοῦ γυναικείου κόσμου ἦταν, ἀλήθεια, στὸ σύνολό τῆς.

⁵⁴ Ὅσο γιὰ τὸ χαραχτήρα τῆς, μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀναρωτηθῆ, ποῖος πιδ πολὺ ἀπ' αὐτὴ ἀγάπησε τὸ λόγο τοῦ δικαίου, τοὺς σώφρονες τρόπους· ποῖος ἀπ' αὐτὴ εἶχε πιδ πολλὴ φρόνηση, ποῖος πιδ πολὺ ἀπ' αὐτὴ διακρινόταν γιὰ τὴν πραύτητά του.

Μποροῦσε κανεὶς νὰ παρομοιάσῃ τὴν ἀνοιχτοχεριά τῆς μὲ τὴ θάλασσα, ἂν κι αὐτὴ καμιά φορὰ τὴν ταράξει τρικυμία, ἐνῶ ἡ Εἰρήνη πάντα, χωρὶς διακοπῆς, ἔδινε καὶ εὐεργετοῦσε μὲ χαρὰ καὶ φαιδρότητα. Βρῦση ἦταν πηγῆς ἀκατάπαυστη πὺ ἔτρεχε γιὰ νὰ εὐεργετῆ τοὺς συνανθρώπους τῆς. Πολλῆς γυναικῆς τὸ παρελθὸν ἔδωσε, ἄλλες ἄριστες καὶ ἄλλες σοφῆς, μόνον ὅμως σ' αὐτὴ ὁ Θεὸς ἔδωσε καὶ τίς δυὸ χάρες⁵⁵.

51. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος κτλ., ἐνθ' ἄνωγ., σ. 115, 127, 129, 155.

52. W. Hörandner, Theodoros Prodromos, σ. 405-34, ἀριθ. XLIV-XLVII.

53. Ἀνώνυμος στιχογράφος, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 22-6, ἀριθ. 56: Τῆ σεβαστοκρατορίσση κυρῆ Εἰρήνη. Γιὰ τὴν ὁμορφιά καὶ παιδευσὴ τῆς, βλ. καὶ Θεόδωρος Πρόδρομος (γνήσιος), ἐκδ. W. Hörandner, σ. 406 καὶ 409· Συν. Παπαδημητρίου, Theodor

Οἱ ἴδιοι ἐγκωμιαστές, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ Μαγγάνειος, ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνστ. Μανασσῆς καὶ ἄλλοι Ἄνωνυμοι ποιητές, προσαγορεύουν τὴν Εἰρήνην, μὲ πολὺ κολακευτικὰ λόγια, δηλωτικὰ τῆς εὐσεβείας τῆς, τῆς φιλαγαθίας τῆς, τῆς χάριος τῆς καὶ τῆς μόρφωσός τῆς.

Τὴν ἀποκαλοῦν: «φιλάγαθε βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη»⁵⁴, «ψυχὴ βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη»⁵⁵, «σειρήνα τῆς εὐφράδειας»⁵⁶, «πανσύνετη»⁵⁷, «διψασμένη ἀπὸ γνώση, λόγο καὶ παιδείαν»⁵⁸, «δέσποινα χριστομίμητη, ψυχὴ συμπαθέστατη»⁵⁹, «πλουτισμένη ἀπ' τὴ χάρη τῆς φιλαγαθίας»⁶⁰, «ξαναγύρισες κοντὰ μὰς δέσποινα, γλυκὸ φῶς»⁶¹, καὶ μὲ ἄλλα πολλὰ.

Αὐτὴ ἡ περιφρημὴ πριγκίπισσα γιὰ δεκαεπτὰ ὀλόκερα χρόνια στὸ πλευρὸ τοῦ ἀντρός τῆς (1124/5-1142), ἔζησε τρισευτυχισμένη μέσα στὰ παιδιὰ τῆς καὶ τὰ μεγαλεῖα τῆς⁶².

Μετὰ τὸ θάνατό του, στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') 81, καθὼς προείπαμε, γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1144, ἔπειτ' ἀπὸ μιὰ συκοφαντικὴ καταγγελία κάποιου, ὁ ὁποῖος μάλιστα ὑπῆρξε ἓνας ἀπ' τοὺς προστατευομένους τῆς⁶³, φυλακίστηκε

Prodrom, σ. 384-85 (βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 35), καὶ (Hōr. σ. 409· Παπ. σ. 385):

τῶν ἀμυθήτων ἀρετῶν καὶ τῶν πολλῶν χαρίτων
οὐκ ἔστιν ὄριον οὐδὲν κατὰ τὴν προφητείαν.

Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 39· Ἰάκωβος μοναχός, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 42α.

54. Θεόδωρος Πρόδρομος, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 43.

55. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 39· Ἰω. Τζέτζης, βλ. ἀνωτ., ὁ. 40.

56. Ἄνωνυμος (ἢ Μαγγ. Πρόδρομος;), βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 34· λογικὴ σειρήν.

57. Μαγγάνειος Πρόδρομος, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 38.

58. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὁ. 39.

59. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος, VV 10 (1903), σ. 114, ἀριθ. LIX.

60. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 119, ἀριθ. LX.

61. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 126, ἀριθ. CVI.

62. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hōrandner, σ. 414-15, ἀριθ. XLV· ἔκδ. J. Boissonade, σ. 372:

ὄφθην πολύπαις πρὸς τὸν ἐν γάμῳ χρόνον
καὶ καλλίπαις· οὐ φημι πεπλανημένη
οὐδ' ὡς τεκοῦσα τῇ σχέσει νικωμένη.
πάντων μετέσχον τῶν καλῶν τῶν ἐν βίῳ,
ἃ μακαρίζειν οἶδεν ἡ θνητῶν φύσις
τοῖς ταλανισμῶν ἀξίους καὶ σικωμιάτων
τοὺς μακαρισμοὺς ἀφρόνως δωρουμένη.

βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὁ. 47.

63. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος, VV 10 (1903), σ. 125:

στο μεγάλο ίερο παλάτι και μετά εξορίστηκε στην Πρίγκιπο, κι από κεῖ μεταφέρθηκε στὰ Λεουκάδιου. «Γνώρισε και γῆ και θάλασσα και νῆσος τὶς ποιινές της»⁶⁴.

Ἡ περιουσία της, μᾶλλον ἕνα μέρος ἀπ' αὐτή, δημεύτηκε⁶⁵, τὰ παιδιὰ της ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ κοντὰ της, και μάλιστα ἡ πριγκίπισσα παραπονιέται πὼς τὴν κακομεταχειρίστηκαν και οἱ δεσμοφύλακες ποὺ τὴ φρουροῦσαν⁶⁶.

Μὲ ἄλλα αὐτὰ κατάφερε νὰ δικαιωθῆ, και τὴν ἄφησαν νὰ γυρίσει στὸ παλάτι της, κοντὰ στοὺς δικούς της. «Μὲ δύναμη ἀπόπνιξε τὸ συκοφάντη της, και καθὼς γύρισε στὸ παλάτι της, τὴν ὑποδέχτηκαν οἱ θεράποντες της, και ἀνάμεσα τοὺς ὁ ἰδιαίτερος στιχουργὸς τῆς αὐλῆς και τῶν βασάνων της, αὐτὸς ὁ αἰνιγματικὸς Μαγγάνειος Πρόδρομος, μαθητῆς και μιμητῆς τοῦ σοφοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου. «Νεκροὶ ὄλοι αὐτοὶ ἀπ' τὴ φυλακισί της, ἀναστήθηκαν μέσα σὲ ἄφατη χαρὰ», γιὰ τὴν ὑπέρλαμπρη ἀναγνώριση τῆς ἀθωότητάς της, και φώναζαν τὸ ποιητικὸ:

«ἤλυθας, ὦ δέσποινα, γλυκερὸν φάος»⁶⁷.

οἶας γὰρ ἦν πρότερον τῆς τύχης ὄδε
ἐπινόησε, τῶν ὑπὸ προστασίαν·

οἱ τοὺς ἑαυτῶν εὐμενεῖς εὐεργέτας
και τοὺς ἀγαθοὺς και φιλοίκτους δεσπότης
ἐξ ἀχαρίστου κακοποιουῦντες τρόπου...

64. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.157, ἀριθ. XLI (=41):

Εἰς πάντα τόπον ὄνειδος και γέλως ἐγενόμην,
γέμει τὰς θλίψεις τὰς ἐμὰς ἀνατολὴ και δύσις,
εἶδον τὰς ἀτιμίας μου και θάλασσα και νῆσος,
τὴν πρώτην εἶδε Πρίγκιπος, τὰ Λευκαδίου τὴν ἄλλην,
τὸ μέγα πρὶν παλάτιον εἶδε τὴν φυλακὴν μου...

Τὰ Λεουκάδιου εἶναι προφανῶς ἡ Λεουκάτι (Λευκὴ Ἀκτὴ) στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ ἀνάμεσα στὴ Χαλκηδὼνα και τὴν Ἱέρεια, ὅπου και τὸ μοναστήρι τοῦ Λεουκάδιου· σ' αὐτὸ προφανῶς περιορίστηκε ἡ Εἰρήνη. Στὴν Πρίγκιπο θὰ κλειστικὴ στὸ ἐκεῖ γυναικεῖο μοναστήρι. Γιὰ τὰ Λευκαδίου, βλ. R. Janin, *Const/ple Byzantine*, σ.500-1.

65. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Miller, *RHC Hist. Grecs*, t.II, σ.768: Τὴν τῶν χρημάτων ἐκπετοσαν, τὴν στένωσαν, τὴν βίαν, Πρβλ. Ch. Diehl, *Fig. Byz.*, s.11, σ.147, ἑλλην. μετάφρ., σ.506.

66. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. Συν. Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ. (ὕψ. 63), σ.157, ἀριθ. XLI (41):

Οὐκ ἤρκεσαν αἱ μάλιστα ἐκεῖναι και κολάσεις,
ἄς ἐκολάσθην πρότερον ὅπῃ ἐμακρύνθην,
και ζῆνη πάντων γέγονα και τέκνων και χρημάτων
και φυλακὴν ἡ δυστυχῆς ἀνδρῶν κατεκρίθην,

67. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 125-26, ἀριθ. CVI (106):

τανῦν φανείσης τοῦ κράτους τῆς αἰθρίας
και τὸ ζοφῶδες τῆς ἀθμίας σκότος

Ὡστόσο δίκαια ἢ ἄδικα ἡ πριγκίπισσα πού διατηροῦσε μιὰ αὐλὴ λογίων καὶ πονηρῶν εὐνούχων, προκαλοῦσε ἀνησυχίες στὸ Μανουήλ (α') Κ.81.

Καί πάλι τὸ 1148, κατηγορήθηκε, αὐτὴ τὴ φορὰ πὼς ἐπλεξε συνωμοσία ἐναντίον τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορα⁶⁸, γιὰ νὰ ἀναγορεύσει, τίς οἶδε, κύριο τοῦ κράτους, τὸ γιό τῆς Ἰωάννη Κ.128 ἢ τὸν ἄλλο κουνιάδο της καὶ δικαιοῦχο τοῦ θρόνου Ἰσαάκιο Κ.78. Ἡ κατηγορία ἦταν βαριά, γι' αὐτὸ τὴν ἄρπαξαν, «χωρὶς ἀνάκριση καὶ δίκη», καὶ τὴν ἀπομάκρυναν πρῶτα ἀπ' τὴ βασιλεύουσα, κ' ἔπειτα τὴ φυλάκισαν μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν αὐτοκρατορικὴ κατοικία, στὶς Βλαχέρνες⁶⁹, ἐνῶ συγχρόνως τὴν ἀποστεροῦσαν ἀπὸ ὅλα της τὰ προνόμια, ἀκόμη καὶ ἀπ' τὰ φορέματα πού ἀναλογοῦσαν στὴ σειρά της, κ' ἔτσι μπορούσε νὰ λήθῃ μὲ θλίψη:

«Μέσα σ' αὐτὸ τὸ παλάτι, πού ἄλλοτε γνώρισα τὴν εὐτυχία καὶ ἐλαμψα σὰν τὸ λούλουδι, μαραίνομαι τώρα φυλακισμένη· ὁ οἶκος, ὅπου γνώρισα τίς χαρὲς τῆς ζωῆς, ἔγινε τώρα οἶκος πένθους καὶ κλαυθοῦ καὶ φυλακῆ μου· κι ὅταν θυμᾶμαι τίς παλιὲς τιμὲς καὶ τὰ παλιὰ μεγαλεῖα, τίς περασμένες χαρὲς καὶ ἀπολαύσεις, ὁ πόνος μου μεγαλώνει καὶ τὸ βῆρος τῆς συμφορᾶς μου δεκαπλασιάζεται»⁷⁰.

Ἐμμεῖνε ἐκεῖ μέσα πῖο πολὺ ἀπὸ δέκα μῆνες⁷¹· καὶ ὕστερα, τὴ μετᾶφεραν,

ἐν τοῖς σελαγήμασι διαλυσάσης
καὶ τὴν ὀμίχλην τοῦ πάθους σκεδασάσης...
περιβαλοῦμαι καὶ κροτήσω καὶ φράσω τὸ πᾶσιν ἡμῖν σήμερον σωτηρία...
καὶ τὴν κυρίαν ἀπελάβομεν πάλιν...
νεκροῦς γὰρ ὄντας ἡμᾶς ἐξ ἀθυμίας καινῶς ἀνεζώωσας ἐν θυμηδίᾳ
ἐπιφανείσα σοῖς χρονίως οἰκέτας...
εὐκαιροτάτως εἶπεν ἂν παραγράφων
ἡλυθας, ὦ δέσποινα, γλυκερὸν φῶς,

68. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.161-62, ἀριθ. ΧΛΙ (41):

Ἔστιν ἐνάγων κατ' ἐμοῦ καὶ τίς κατηγορεῖ μου
καὶ λέγει βουλευθῆναι με κατὰ τῆς κεφαλῆς σου;

69. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.157, ἀριθ. ΧΛΙ:

καὶ νῦν τὴν ἄλλην φυλακὴν ὀρώσιν αἱ Βλαχέρναι.

70. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.156, ἀριθ. ΧΛΙ:

Τίς ἢ τοσαύτη κατ' ἐμοῦ βαρύτης τῆς ὀργῆς σου;
Ἰδοὺ γὰρ μετεσκεύασας τοὺς οἴκους τῆς χαρᾶς μου
εἰς οἴκους πένθους καὶ κλαυθοῦ καὶ φυλακᾶς εἰργάσω,
τὴν ἐντιμον κατοίησιν τὴν πρὶν ἐν παλατίῳ
καὶ νῦν τὴν ἐπονειδίστον διαγωγὴν μου ταύτην!
Ὅπου τὸ πρῶτον ἔβαλλον, ὅπου τὸ πρῶτον ἤνθουν,
ἐνταῦθα νῦν μαραίνομαι καὶ εἶμαι κεκλεισμένη,
καὶ τὰς προτέρας μου τιμὰς ἀναλογιζόμενη
καὶ τὰς τρυφὰς καὶ τὰς χαρὰς, αὐξάνω μου τὸ πένθος,
καὶ δεκαπλῆ μοι γίνεται τῆς συμφορᾶς ἡ θλίψις.

71. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.127 καὶ 160, ἀριθ. ΧΛΙ (41):

ἄρρωστη, στὸ αὐτοκρατορικὸ μοναστήρι τοῦ Παντοκράτορα, ὅπου ὑπῆρχε περίφημο νοσοκομεῖο, ἴδρυμα τῶν πεθερικῶν τῆς τοῦ βασιλέα κυρ Ἰωάννη (β) K.34 καὶ τῆς κυρᾶς Εἰρήνης τῆς ἐξ Οὐγγρίας· ἔμεινε ἐκεῖ τρία ὀλάκερα χρόνια μέχρι τὸ 1151⁷².

Σὲ ὄλο τὸ διάστημα τῆς δυσμένειας ὁ ποιητὴς τῆς αὐλῆς τῆς, ὁ μετέπειτα τρῶφιμος τοῦ ἀ δ ε λ φ ἄ τ ο υ τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων, καὶ τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου, φίλος, ἀκόλουθος, μαθητὴς καὶ μερικὰ μιμητῆς, γι' αὐτὸ καὶ τὸν λέμε Πρόδρομον τῶν Μαγγάνων ἢ Μαγγάνειον Πρόδρομον, δὲν ἐγκατάλειψε τὴν προστάτισσά του, ἔπασχε μαζί τῆς καὶ ἀγωνιζόταν, κάνοντας ἐκκλήσεις ὅπου μποροῦσε· παρακαλοῦσε τὸν εὐνοούμενο τοῦ αὐτοκράτορα καὶ γιὸ τῆς, τὸν π ρ ω τ ο σ ε β α σ τ ο ν καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ἄ ρ ι ο ν Ἰωάννη K.128 νὰ μεσιτεύσῃ γι' αὐτὴ στὸν ὀργισμένο αὐτοκρατορικὸ του θεῖο⁷³, παρακαλοῦσε ἐπίσης τὸ γαμβρὸ τῆς π α ν σ ε β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ὄ ν Ἰωάννη Καντακουζηνὸ, τὸ δεύτερο σύζυγό τῆς πρωτοκόρης τῆς Μαρίας K.129, μὲ ἀρκετὴ μάλιστα τόλμη, νὰ κινηθῆ καὶ νὰ «παρακινδυνεύσῃ», καθὼς ἔγραφε σ' αὐτόν:

«Πῶς τὴν πέρδικα ποθεῖς τὴν παρδαλοκοκκινοβαμμένη,
καὶ γιὰ τὴν μητέρα τῆς δὲν παρακινδυνεύεις;
ἂν καὶ νὰ πεθάνῃς ἔπρεπε γι' αὐτὴ, ἂν τοῦτο χρειαζόταν·
μὴ λοιπὸν παραμελῆς, τὸ βασιλέα, τὸν ἀπ' τὸ Θεὸ χρισμένο,
στὸ ἀγαθὸ νὰ κατευθύνῃς, γιὰτὶ χρηστὰ ἀρμόζει ἔργα
ὁ ἀπ' τὸ Χριστὸ χρισμένος νὰ ἐπιτελῆ»⁷⁴.

Πρέπει κανεὶς νὰ ὁμολογήσῃ πῶς οἱ ἔμμετρος ἐκκλήσεις τοῦ ἀνούσιου στιχοῦργου, εἶναι ἀρκετὰ ἀνιάρεις καὶ χοντροκομμένες, ὡστόσο ὅμως συγκίνησαν τοὺς ὑψηλοὺς καὶ ἰσχυροὺς παραληπτές.

Οἱ προσπάθειες τῶν στενῶν συγγενῶν, τῶν ὁποίων τὴν εὐαίσθητη χορδὴ

τοῦ δὲ θυμοῦ σου τὸ σφοδρὸν καὶ τὸ φλογῶδες πνεῦμα
δεκάμηνον ὀλόκληρον ἐτέλεσεν ἀρτίως
καὶ πνεύσαν οὐκ ἀπέπνευσεν, ἀλλὰ καὶ πάλιν πνέει.

72. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.108-9, ἀριθ. LVI (57): Λόγος παριστῶν τὸ πάθος τῆς σεβαστοκρατορίσσης καὶ τὴν νόσον, ἣν ἐνόησεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος διάγουσα. Γιὰ τὸ μοναστήρι καὶ τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Παντοκράτορα καὶ τοὺς ἰδρυτές του, βλ. πρὸ πάνω, σ.221-27.

73. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.127, ἀριθ. XXXIX (39) καὶ XLVI (46).

74. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.128:

πῶς τὴν μὲν πέρδικα ποθεῖς τὴν κατηρυθρωμένην,
ὑπὲρ τῆς ταύτης δὲ μητρὸς οὐ παρακινδυνεύεις;
ὡς καὶ θανεῖν ὑπὲρ αὐτῆς κἄν καὶ τεθνᾶναι δεῖ.
μὴ γοῦν κατόκει τὸν Χριστὸν εἰς τὸ χρηστὸν εὐθύνειν,
τῷ τοῦ κυρίου γὰρ Χριστῷ καὶ χρηστουργεῖν ἀρμόζει.

τους ἔθιξε ἡ ἄτεχνη λύρα τοῦ Μαγγάνειου, ἔφεραν ἀποτελέσματα καὶ πέτυχαν τὴ χάρη ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα.

Κατὰ τὸ 1150 πιθανόν, στάλθηκε ἀπ' τὸ στρατόπεδο στὴν πρωτεύουσα ἀπ' τὸ βασιλεῖα, ὁ π ρ ω τ ο σ ἑ β α σ τ ο ς καὶ π ρ ω τ ο β ε - σ τ ι ἄ ρ ι ο ς Ἰωάννης Κ.128, ὁ γιός της, ἀγγελιαφόρος εὐχάριστος εἰδησιῆς, πὼς κατὰ τὸ σπουδαῖο πρόκειται νὰ γίνη γιὰ τὴ μελλοντικὴ τύχη τῆς σεβαστοκρατορίσας· ἔφερε ἀπ' τὸ στρατόπεδο ὁ πρίγκιπας γιός της «τὸ μήνυμα τῆς αὐγῆς ἐκεῖνης τῆς μέρας, ποὺ σ' αὐτὴ ὀλόφωτο ἀστέρι θὰ ἀναφανῆ, ὅταν θὰ φέρῃ τὴν αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ μὲ τὴν ἐρυθρὴ ὑπογραφή ποὺ θὰ τῆς δίνη τὴν ἐλευθερίαν τῆς»⁷⁵.

Ἄπ' τὰ πῶς φαίνεται πὼς ἡ χάρη δὲν εἶχε ἀκόμη δοθῆ, ἀλλὰ πὼς πολλὲς ἐλπίδες ὑπῆρχαν γι' αὐτὸ.

Καὶ πραγματικὰ, κατὰ τὸ 1151, πέτυχε μὲ τὶς πιεστικὲς ἐπεμβάσεις κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα τῶν πῶς πάνω στενῶν συγγενῶν της, νὰ πάρῃ ἐπιτέλους τὴν ἐ ρ υ θ ρ ο σ ἡ μ α ν τ ῆ αὐτοκρατορικὴ χάρη.

Δυστυχῶς δὲν ἔχομε τὰ κριτήρια ποὺ στοιχειοθῆσαν τὴν κατηγορίαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ βλέποντας τὴν ἐπιμονὴν τοῦ στὸν πειρασμὸ τῆς σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ὀ ρ ι σ σ α ς, καὶ τὸ μὲ πόση δυσκολία χορήγησε τὴ χάρη, μᾶς δελεάζει ἡ ὑπόνοια πὼς κάποια θετικὰ στοιχεῖα θὰ εἶχε γιὰ τὴ δραστηριότητα αὐτῆς τῆς νύφης του, τῆς χήρας τοῦ μακαρίτη πρεσβύτερου ἀδελφοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.76, σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ὀ ρ ι σ σ α ς Εἰρήνης, τῆς τόσο λογίας καὶ πνευματικὰ καλλιεργημένης καὶ τόσο ἔξυπνης καὶ δραστήριας.

Ἡ Εἰρήνη πῆρε τὴ χάρη ἀπ' τὸ βασιλεῖα, ἀλλὰ ἀμέσως ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ΚΠὸλη καὶ τὴν αὐλὴν της, καὶ νὰ συνοδεύσῃ στὴ Βουλγαρία τὸ γιὸς της Ἰωάννη Κ.128, ποὺ ὁ αὐτοκρατορικὸς τοῦ θεῖος τοῦ εἶχε ἀναθέσει τὴ διοίκηση αὐτῆς τῆς βυζαντινῆς ἐπαρχίας⁷⁶.

Σ' αὐτὰ τὰ πονεμένα χρόνια τῶν ἐξοριῶν καὶ περιορισμῶν της, δίκαιων ἢ καὶ ἀδικῶν, ὅπως καὶ ἀλλοῦ τόνισα, ὁ πιστὸς της Μαγγάνειος Πρόδρομος ἔγινε ἡ ἠχώ τῶν παραπόνων της, ὁ διερμηνεὺς τῶν θρήνων της καὶ ὁ ἱστορικὸς τῶν συμφορῶν της.

Σὲ μιὰ σειρὰ ἔργα, ὅπου πολλὰ φορὲς παρουσιάζεται ἀπ' τὸ στιχουργὸ νὰ μιλάτῃ ἢ ἴδια, τὴν ἔφερε νὰ ἀνιστορήσῃ σὲ μιὰ ἀτέλειωτη κουραστικὴ διήγησι,

75. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.128-29, ἀριθ. XLVI (46).

76. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.129-32, ἀριθ. LVI (56), LIX (59), σ.131. Στὸ σιχούρημα, ἀριθ. XXVIII (28), σ.131, λέει ὁ Μαγγάνειος ποὺ συνοδεύει τὴν Εἰρήνην στὴ Βουλγαρία:

Ἄπο Βουλγάρων σήμερον βαρβάρων ἀναζεύξας

τις ἀξιοθρήνητες περιπέτειες τῆς ζωῆς τῆς τὰ ὅσα τράβηξε, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ λατρευτοῦ ἀνδρός τῆς.

Μὲ πόνου μᾶς λέει «πὼς τρεῖς φορές τῆ χτύπησε βαριά ἡ σκληρότητα τοῦ κουνιάδου τῆς αὐτοκράτορα Μανουήλ (α') Κ.81»⁷⁷, πὼς «σάν κερὶ στῆ φωτιά ἔλιωσε κι αὐτὴ στὴν πνοὴ τῆς ὀργῆς του»⁷⁸ καὶ πὼς «στὸ βάθος τῆς ἀβύσσου ὅπου εἶχε πέσει, μέσα στὸν τάφο, ποὺ ζωντανὴ ἦταν θαμμένη, δὲν περίμενε, δὲν εὐχόταν πιὰ, παρὰ τὸ θάνατο»⁷⁹.

Σ' ἓνα σημεῖο φέρεται νὰ λέει ἡ σεβαστοκρατόρισα:

«Υπόφερα πολλές καὶ ἀνυπόφορες συμφορές. Οἱ συκοφάντες μου μὲ κατασυκοφάντησαν, ἡ γλώσσα τους σάν σπαθὶ μὲ πλήγωσε, μὲ πρόσβαλε, μὲ σύντριψε. Μὲ ἀπομάκρυναν, μὲ ἔδιωξαν ἑφτάσα ὡς τις πόρτες τοῦ Ἄδῃ»⁸⁰,

Καὶ σὲ κάποιον ἄλλο σημεῖο λέει ἡ καταδιωγμένη πριγκίπισσα: «Γνώρισα κάθε λογῆς δυστυχίες, κάθε λογῆς τυραννίες, πάντως ὑπόμεινα τῆ φυλακῆ, ὑπόμεινα τὴν ἐξορία, ἀνέχτηκα τὶς προσβολές καὶ τὴ στέρηση τῶν παιδιῶν μου, τὴν καταφρόνια τῶν συγγενῶν, τὶς κατηγορίες τῶν ὑπηρετῶν μου καὶ κάθε ἄλλη ἀ-

77. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.157, ἀριθ. ΧΛΙ (41):

Οὐκ ἔστι κλάσις διπλῆ, διπλῶς οὐδεὶς κολάζει,
σὺ δὲ τριπλῆν με κλάσιον ἐκόλασας ἀρτίως,

Καὶ σ.163, τοῦ ἴδιου στιχοურγήματος:

σὺ δὲ καὶ τιμωρήσας με καὶ δευτέρον καὶ τρίτον
καὶ πάλιν ἔτι τιμωρεῖς, τί σε γοῦν ὀνομάσω;

78. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.155, ἀριθ. ΧΛΙ (41):

Ὡσπερ καπνὸς ἐξέλιπεν ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μου,
ὡσπερ κηρὸς ὑπὸ πυρὸς ἐτάκην τοῦ θυμοῦ σου·

79. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.160, ἀριθ. ΧΛΙ:

Ἐλησημονήθην ὡς νεκρὸς, ἐτάφην ἔτι ζῶσα
καὶ λίθος ἐπέτεθι μοι βαρὺς ἀμνημοσύνης,

αὐτόθι, σ.155:

Ἐχεις καὶ τοῦτο δυνατόν κἂν χάρισαί μοι τοῦτο
καὶ κἂν συντόμως ἀνελε, μὴ μὲ τιμῶρει πλέον.

αὐτόθι, σ.158:

Γενέσθω τι καὶ μεταξὺ τοῦ ζῆν καὶ τοῦ θανεῖν με
καὶ πρὶν ἔκαστῶ καὶ πρὶν ταφῶ καὶ πρὶν εἰς γῆν ἐκρεῦσω,

αὐτόθι, σ.158:

κἂν τί μὴ πέμπης ἄγγελόν τινά σου ξιφηφόρον
καὶ σφάτη με τὴν δύστηνον καὶ πάντων ἀπαλλάττη,
τῶν συμφορῶν τῶν ὀδυνῶν, τῶν πόνων, τῶν θακρῶν,
κἂν ταύτην ἀποχάρισαι τὴν ἀβαρῆ μοι χάριν.

80. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.128, ἀριθ. ΧΛVI (46), σ.158 ἀριθ. ΧΛΙ (41).

θλιότητα και κάθε ξεπεσμό και τη χαρά τῶν ἐχτρῶν μου, και με ὅλα αὐτὰ και πάλι βρίσκομαι στη ζωῆ»⁸¹

Καινούργιες συμφορὲς σωριάζονταν πάνω στα βάσινα πού την ἔδερναν ἀπ' τὴν αὐτοκρατορικὴ δυσμένεια και ὄργη.

Ἐνας πολιτικὸς γάμος τῆς ἔπαιρνε τὴν κόρη της Θεοδώρα Κ.131, για να τὴν πᾶη στη βάρβαρη Δύση και να τὴν ἐνώση με τὸ μαρκήσιο τῆς Αὐστρίας και δούκα τῆς Βαυαρίας Ἑρρίκον II «Jasomirgott» de Babenberg, ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κονράδου III de Hohenstaufen⁸², πού κάποιος Βυζαντινὸς στιχουργὸς τὸν ἀποκάλεσε—τὸ γαμβρὸ Ἑρρίκο II—«τὸ χτῆνος τῆς Δύσης», και ἡ Εἰρήνη εἶπε γι' αὐτὴ τὴν ἐνωσι: «ἔκλαψα τὴν κόρη μου σὰν μιὰ νεκρῆ»⁸³.

Μιὰ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ τῆς ἔπαιρνε ἀπὸ κοντὰ της τὸ γιὸ της Ἀλέξιο Κ.132, τὸ πιὸ μικρὸ ἀπ' τὰ παιδιὰ της, αὐτὸ πού τὴ συντρόφευε στὶς φυλακίσεις της, για να πᾶη να ὑπηρετήση στὸ στρατό⁸⁴.

Ἡ πρωτοκόρη της και συμπαραστάτισσα στη ζωὴ της Μαρία Κ.129, ἡ σύζ. τοῦ Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, ἦταν μακρῶς της⁸⁵.

Ἡ δευτερότοκη κόρη της Εὐδοκία Κ.130 πού κατὰ τὸ 1150 εἶχε χηρεύσει,

81. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ.160, ἀριθ. XLI (41):

Πάντως ἑκακοπάθησα, πάντως ἑτυραννήθην,
πάντως ὑπέστην φυλακὴν, ὑπέστην ἑξορίας,
ὑπέμεινα και σκωμισμῶν και στέρησιν παιδίων
και συγγενῶν κατάχρισιν και δούλων κατεργλήσεις
και πᾶσαν ἄλλην κάκωσιν και πᾶσαν ἀτιμίαν
και τὴν ἀνυπομόνητον ἡμέραν τῶν ἐχθρῶν μου
και μετὰ ταῦτα πάλιν ζῶ, τί με λοιπὸν κολάζεις;

82. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Β', προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ.131, ὑ.4-7 και 14-17.

83. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Miller, RHCHist. Grecs, t.11, σ.768:

Και τὸ τερπνὸν θυγάτριον λελυμασμένον εἶδον,
Ὅποταν θῆρ ἐσπέριος ἐκείνη συνηνώθη,
Και ζῶσαν ἀπεθρήνησα κατὰ νεκρῶν τὴν παιδα.

84. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Εἰς τὴν σεβαστοκρατορίσσαν θρηνητικὸς λόγος, ὅτι ὁ βασιλεὺς προσέταξεν ἐξελεῖν τὸν λοιπὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος τὸν Κομνηνὸν κυρὸν Ἀλέξιον ἔτι νέον ὄντα, εἰς τὸ ταξεῖδιον (εἰς τὴν ἐκστρατείαν) ἐκδ. E. Miller, ἐνθ' ἄνωτ. (ὑ.83), σ.768-69:

Τί γὰρ και πταίσοι νεογνὸν ἀρτιγενὲς παιδίον
Ὡς συνοικεῖν τῇ φυλακῇ και ταῖς ὑπερορίαις...
Ὁ ποθεινὸς Ἀλέξιος, ἡ φωταυγὴς μου χάρις,
Ἐν ᾧ κατεκοιμίζετο τῶν ὀδυνῶν ὁ σάλος
Και τῶν ἀπὸ τῶν θλίψεων ρευμάτων ἡ πλημμύρα...

85. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. Συν. Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ. (ὑ.63), σ.108, ἀριθ. II (49): Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν πάντμον Κομνηνήν (Μαριαν), τὴν θυγατέρα τοῦ αἰοτίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ

ἐπρόκειτο σὲ λίγο νὰ ἐκτεθῆ μὲ τὸν ὠραῖο πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα της ('Ανδρόνικου Κ.76), τὸν 'Ανδρόνικον Κ.87⁸⁶.

Κ' ἔτσι αὐτὴ, ἡ ἄλλοτε περιώνυμη Εἰρήνη, ἀπόμεινε μονάχη, ἄρρωστη, ἐλεινὴ, ἀξιοθρήνητη, «μιά καινούργια 'Εκάβη ἀπ' τὰ παιδιὰ της στερημένη»⁸⁷.

Βέβαια σ' αὐτοὺς τοὺς γοερούς θρήνους ὑπάρχει ἓνα μεγάλο μέρος ὑπερβολῆς. 'Ο γιὸς της 'Ιωάννης Κ.128 εἶχε τιμηθῆ μὲ μεγάλους τίτλους ποὺ προκάλεσαν τὴ ζήλεια τῶν ἄλλων Κομνηνῶν πριγκίπων καὶ ἀπολάμβανε μεγάλης ὑπόληψης κοντὰ στὸ θεῖο του-αὐτοκράτορα Μανουήλ (α') Κ.81. 'Επίσης ὁ γαμβρός της 'Ιωάννης Καντακουζηνός ἦταν ἓνας ἀπ' τοὺς στενοὺς συνεργάτες τοῦ αὐτοκράτορα. 'Η γυναίκα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ποὺ μὲ τίτλους εἶχε τιμηθῆ ἀπ' τὸν αὐτοκρατορικὸ της θεῖο, ἡ Μαρία Κ.129, εἶχε πάρει τὴν ἀδεια νὰ τὴν ἐπισκεφτῆ στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα⁸⁸, ὅπως καὶ ἡ κόρη της Θεοδώρα Κ.131, ἡ σύζυγος τοῦ μαργκράβου τῆς Αὐστρίας 'Ερρίκου II de Babenberg, μόλις μὲ τὴν πιὸ πάνω ἀδελφῆ της Μαρία Κ.129, γύρισαν ἀπ' τὴν Αὐστρία, ἔσπευσαν νὰ τὴν ἐπισκεφτοῦν στὸ αὐτοκρατορικὸ μοναστήρι, γιὰ νὰ τῆς συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ τὴν παρηγορήσουν, καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν ὅλες τὶς ἀνάγκες της⁸⁹. 'Ο πιὸ μικρὸς γιὸς της ποὺ γεννήθηκε τὸ Πάσχα τοῦ 1135, ὁ 'Αλέξιος Κ.132, ὅπως ὅλοι οἱ νέοι τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας, ὅταν ἔγινε 14-15 χρονῶ, στρατεύτηκε γιὰ νὰ γίνῃ «ἓνα νέο βέλος» γιὰ τοὺς ἐχτροὺς τῆς Αὐτοκρατορίας^{89α}—ἄλλο, ἂν δὲ διακρίθηκε ὡς στρατιωτικὸς, παρὰ μόνο σ' ἓνα ἐμφύλιο ἀγῶνα—καίγι' αὐτὸ ἡ μητέρα του δὲν ἔπρεπε καθόλου νὰ παραπονιέται.

Μὲ ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε, ἀνεξάρτητα πρὸς τὸ ζήτημα ἂν ἦταν ἔνοχη ἢ δὲν ἦταν, πὼς αὐτὴ τὴν ἴδια, τὴν κακομεταχειρίστηκαν, καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ἀρκετὰ . Στὴν αἴτηση χάριτος ποὺ ἐκ μέρους της ἔστειλε στὸ Μανουήλ (α') Κ.81 ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος⁹⁰, τότε ποὺ ἦταν κλεισμένη στὸ πα-

'Ανδρόνικου (Κ.76) καταλαβοῦσαν ἀπὸ τοῦ ταξιδίου πενθοῦσαν ἔτι τὴν ἑαυτῆς μητέρα, τὴν σεβαστοκρατόρισσαν.

86. Βλ. πιὸ κάτω στὸν παρόντα τόμον, προσωπογραφίαν 'Ανδρόνικου Κ.87, ὑ.60-68.

87. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Miller, ἐνθ' ἄνωτ. (ὑ.83), σ.768:

'Εκάβη νέα γέγονα, τῶν παιδῶν ἑσπερήθην,

88. Βλ. πιὸ πάνω ὑ.85. Γιὰ τοὺς τίτλους της, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Μαρίας Κ.129, ὑ.14: ὑπέριμος, καὶ ὑ.15: πάντιμος.

89. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ., (ὑ.63), σ.108, ἀριθ. LIII (53): Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν, ὅτι ἡ κυρὰ Θεοδώρα (131) ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ συζευχθεῖσα τῷ ἀδελφῷ τοῦ ρηγῶς 'Αλαμανίας, ἐπανέζηυεν ἀπὸ τοῦ ταξιδίου μετὰ τῆς αὐταδέλφης αὐτῆς, τῆς Κομνηνῆς (Μαρίας 129), ἔτι τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐν τῷ Παντοκράτορι διαγούσης.

89α. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι Πολιτικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 409, στίχ. 109-114.

90. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συνόδη Παπαδημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ. (ὑ.63), ἀριθ. XLI

λάτι τῶν Βλαχερνῶν, κάνει ἀρκετὰ ζωηρὰ παράπονα καὶ μὲ ἀκριβεῖς λεπτομέρειες, γιὰ τὶς ταπεινώσεις καὶ τὶς κάθε λογῆς τιμωρίες πρὸ τῆς ἕκταναν.

Σ' αὐτὴ τὴν αἴτηση γίνεται λόγος γιὰ τοὺς δεσμοφύλακες, πού ἀντίθετα μὲ τὰ ἔθιμα, τοὺς ἐμπιστεύτηκαν τῇ φρουρῇ τῆς πριγκίπισσας στὴν πρώτη της ἐξορία· ἰσχυρίζεται μάλιστα—πράμα ἀπίστευτο—πὼς ἀκόμη καὶ μαστιγώθηκε!⁹¹

Ἄλλὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα γίνεται λόγος γιὰ τὸν ὀλότελα παράνομο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον εἶχαν φερθῆ στὴ σεβαστοκρατορίσσα, καὶ πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, παρὰ τὶς ταπεινὲς ἰκεσίες πού ἀπ' αὐτὲς εἶναι παραγεμάτη ἡ αἴτησή της, ἡ Εἰρήνη δὲν παράλειψε νὰ διαμαρτυρηθῆ μὲ ἀρκετὸ θάρρος καὶ περηφάνια· λέει: «Δὲν ἀρνοῦμαι δικαστῆ, δὲν ἀποφεύγω δίκη, δὲν τρέμω τὸν κατήγορο, οὔτε τὸ συκοφάντη, μόνον ἄς παρουσιαστῆ, παρακαλῶ, καὶ ἄς σταθῆ στὴ μέση, νὰ πῆ τὸ λάθος μου ἢ τὸ ἔγκλημά μου, καὶ ἄς ἐξεταστῆ σὲ κάθε λεπτομέρεια, μόνον μὴ κρίνῃ ὁ δικαστῆς μεροληπτικὰ ἢ μὲ ἐμπάθεια, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ δικαίου, κι ἂν ἀπὸ μιὰ τέτοια διαδικασία προκύψῃ οἰαδήποτε ἐνοχὴ μου, ἄς τιμωρηθῶ, ὅπως μοῦ ἀρμόζει»⁹².

Ἀντὶ γι' αὐτὸ καταδικάστηκε χωρὶς ἀνάκριση, χωρὶς δίκη, χωρὶς νὰ ἔλθῃ σὲ ἀντιπαράσταση μὲ τὸν κατήγορό της, χωρὶς νὰ προσκομιστοῦν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐγκλήματος, πού γι' αὐτὸ κατηγοροῦνταν. Ἐδῶ βλέπομε μιὰ ἐκδήλωση τῆς βυζαντινῆς αὐθαιρεσίας πάνω στὴν ἄσκηση τοῦ δικαίου, ἂν καὶ ἐπρόκειτο γιὰ κατηγορουμένη τῆς πιὸ ὑψηλῆς τάξης.

Γράφει ἡ σεβαστοκρατορίσσα στὸν αὐτοκράτορα: «Γιατὶ καταδικάζεις ἕνα ἀνθρώπινο πλάσμα, μόνον μὲ μιὰ ἀπλή ὑποψία; Γιατὶ τιμωρεῖς μὲ μιὰ ἀπλή καταγγελία κάποιον πού δὲν τοῦ ἔδωσες τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολογηθῆ; Γιατὶ δὲν φάχνεις νὰ βρῆς ἐκεῖνον πού μὲ κατηγορεῖ καὶ νὰ ἐλέγξης τὰ λεγόμενά του; Ἀρκεῖσαι μόνον σὲ ἀνεύθυνα λόγια, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀξιώσης νὰ

(41): Δεητήριος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὡς ἀπὸ τῆς σεβαστοκρατορίας, σ. 155-63.

91. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 66. Μήπως ὅμως κάτω ἀπ' τὴ λ. «μάστιγες», νοοῦνται ἠθικὲς μάστιγες, ταπεινώσεις ἢ κάτι ἄλλο;

92. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 161, ἀριθ. ΧLI (41):

Οὐ παραιτοῦμαι δικαστῆν, οὐκ ἀποφεύγω κρίσιν,
οὐ τρέμω τὸν κατήγορον, οὐδὲ τὸν συκοφάντην,
μόνον φανήτω, δυσωπῶ, καὶ στήτω πρὸς τὸ μέσον,
εἰπάτω καὶ τὸ πταῖσμα μου, μόνον ἐξετασθήτω!
μόνον μὴ κατ' ἐμπάθειαν ὁ δικαστῆς κρινέτω,
ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον ἢ κρίσις πρεσβευέτω,
καὶ ἂν ἐλεγχθῶ παρὰ τινος, ἄς πάθω καὶ δικαίως,

Βλέπει κανεὶς ἐδῶ τὸν τρόφιμο τῶν Μαγγάνων νὰ ἔχη στοὺς στίχους του συντομία, σαφήνεια καὶ κάποια δεξιοτεχνία, ἴσως γιὰτὶ αἰσθάνεται καὶ πιστεύει αὐτὰ πού λέει.

σου φέρουν και αποδειξεις. Κι αν ο κατηγορος δεν έχει αποδείξεις, σωστό είναι να θεωρήσης της κατηγορία ως μιὰ ψευτιά και μιὰ συκοφαντία»⁹³

Για τον εαυτό της ζητεί να της φερθούν σύμφωνα με το νόμο, έτοιμη να δεχτή την τιμωρία της, αν δικαστή και καταδικαστή με την άπονομη αληθινής δικαιοσύνης, γι' αυτό και ζητεί να την κρίνει ένα κανονικό και άμερόληπτο δικαστήριο. Λέει στον αυτοκράτορα: «Έναντίον των άλλων ανθρώπων δεν βασίζεσαι καθόλου στα λόγια, απαιτείς αποδείξεις και πράξεις. Άλλά για μένα ξεχασες όλες τις καθιερωμένες συνήθειες και παραδόσεις' έμένα με τιμωρείς χωρίς να με δικάσης, με καταδικάζεις, λαμβάνοντας υπόψη σου μιὰ άπλή και άνεύθυνη μόνο λέξη. Στη δική μου περίπτωση συντρέχουν δυο σημεία το ίδιο αξιοθρήνητα: ή κατάκριση χωρίς δίκη και μαζί με αυτή της ποινής ή έκτέλεση, που και τα δύο είναι αντίθετα με τους νόμους»⁹⁴.

Κι καταλήγει ή σε βασιλοκρατορικό σα στην αίτησή της με αυτά τα λόγια: «Στο χωνευτήρι της όργης σου με κατάκαυσες και στού θυμού σου του πιό καυστικού τή φωτιά με δοκίμασες, χωρίς τίποτα το νοθευμένο να βρής' δέ βρήκες με χαλκό, με άκαθαρσία, άνακατωμένο το καθάριο ψυχικό μου άσήμι, αλλά το βρήκες γνήσιο και καθάριο' γιατί λοιπόν έξακολουθείς να άναμοχλεύης για να βρής, για να βρής τάχα τή σαν καθάριο χρυσάφι άλήθεια; Με έχεις ήδη ξεδιαλύνει και με έχεις καταλάβει: πώς δεν έχω μέσα μου δόλο, πώς στο άσήμι δεν έχω άνακατέψει χαλκό. Δεν πρέπει μάταια να με ταλαιπωρής άκόμη. Γιατί με το δάχτυλο έξακολουθείς να με χτυπάς, να με ραπίζης, να με έρεθίζεις και να με βιάζης, μήπως κάτι το ύποπτο φανή, άφου έγώ στην πραγματικότητα, τίποτε το πονηρό, το νοθευμένο, το χάλκινο δεν έχω»⁹⁵.

Πιό πάνω είδαμε πώς ή Είρήνη πήρε στο τέλος την αυτοκρατορική χάρη

93. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ένθ' άνωτ., σ.162, άριθ.ΧΛΙ:

Τι κατακρίνεις άνθρωπον έξ ύποψίας μόνης;
τί τιμωρείς άνεύθυνον από κατηγορίας;
τί μη ζητής τον έλεγχον και τον κατηγορόν μου;
μη λόγους μόνον απαιτής αλλά και μαρτυρίας'
αν δε τους λόγους ό λαλών άναποδείκτους έχει,
ήγου το κατηγορήμα ψευδή συκοφαντίαν.

94. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ένθ' άνωτ., σ.162, άριθ. ΧΛΙ:

Είς άλλον ου προέκρινας ουδέ προσέσχες λόγους,
άλλά και την άποδειξιν εζήτηεις εκ των έργων'
άλλ' εις έμέ το σύνθετος παρείδες και παρέβης
και τιμωρείς άκρίτως με και κρίνεις από λόγου
και δύο γίνονται κακά περι την κρίσιν ταύτην,
κρίσις όμου και κλάσις, οι δύο παρά νόμους.

95. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ένθ' άνωτ., σ.163, στίχ. 302-309, άριθ. ΧΛΙ.

και ακολουθησε το γιο της 'Ιωάννη Κ.128 στη Βουλγαρία, για να βρισκεται, κατα επιθυμία του βασιλέα, μακρυά απ' την πρωτεύουσα.

Σε λίγο γυρισε και πάλι στην ΚΠολη, αλλά δεν ἐγκαταστάθηκε στο παλάτι της, έχοντας γύρω την αὐλή της.

Φαίνεται πώς κατάλυσε και πάλι στο μοναστήρι του Παντοκράτορα, αλλά αυτή τη φορά με την ἐλεύθερη θέλησή της⁹⁶, όπου ἔγινε μοναχή, παίρνοντας ἴσως τὸ ὄνομα "Αννα"⁹⁷.

Κατὰ πού φαίνεται, πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1151/52⁹⁸, σὲ μιὰ ἡλικία ὄχι πιὸ πάνω ἀπὸ σαράντα χρονῶ.

'Η Εἰρήνη, αὐτὴ «ἡ δρόσος 'Αερμών, ἡ ἱερὴ σταγόνα, ἡ χρυστὴ ψεκάδα»⁹⁹, χάρη στις περιπέτειες πού εἶχε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της σεβαστοκράτορα 'Ανδρόνικου Κ.76, μᾶς εἶναι κάπως πιὸ γνωστὴ κι ἀπ' αὐτὲς ἀκόμη τὶς π ο ρ - φ υ ρ ο γ ἔ ν ν η τ ε ς κουνιάδες τῆς Μαρία Κ.75, "Αννα Κ.77, Θεοδώ- ρα Κ.79 καὶ Εὐδοκία Κ.80.

Πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὡς βέβαιο πώς ἦταν μιὰ γυναίκα πνευματικὰ πολὺ καλλιεργημένη, γνώστρια τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας, φίλη τῶν γραμμάτων καὶ μιὰ σθεναρὴ ὑποστηρίχτρια καὶ ἀρωγὸς τῶν λογίων, τῶν ἱστορικῶν τῶν ποιητῶν καὶ ἄλλων σοφῶν πού μαζί της σταθερὰ ἐπικοινωνοῦσαν ἢ σύχνα- ζαν στὴν αὐλή της.

Κοντὰ σ' αὐτὸ βλέπομε πώς εἶχε μιὰ τέτοια δυναμικότητα πού οἱ κινήσεις της ἢ πλοκὲς της, ἀνησύχησαν σοβαρὰ, ἄγνωστο εὐλογα ἢ παράλογα, ἕνα αὐτοκράτορα, σὰν τὸν Μανουήλ (α) Κ.81, ἔτσι πού νὰ πάρη αὐστηρὰ μέτρα ἐναντίον της. Αὐτὰ τὰ μέτρα ἴσως ἐπέσπευσαν καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς της πού ἔληξε πρόω- ρα. Καὶ στὶς διώξεις της ἔδειξε ἕνα σθένος, μιὰ καρτερία καὶ μιὰ περηφάνια.

'Ο 'Ανδρόνικος Κ.76 ἀπόχτησε ἀπ' τὴν πολύχροτη αὐτὴ Εἰρήνη πέντε παι-

96. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Miller, RHC Hist Greec, τ.11, σ.772. Πρβλ. S. De Jongh, La Genealogie des Comnene, σ.51, ὀ.11.

97. Βλ. πιὸ πάνω, προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ.74, ὀ.18. Μόνο ὁμως μιὰ κριτικὴ ἐκδοσι τοῦ Μαρκ. κώδικα 524 καὶ ἡ δημοσίευσή ἀλάκερου τοῦ ἐπιτάφιου τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.76 θὰ μᾶς δείξη καθαρὰ ποιὰ ἦταν αὐτὴ ἡ σεβαστοκρατορίσσα "Αννα, ἡ χήρα τοῦ σεβαστοκράτορα καὶ πορ- φυρογέννητου 'Ανδρόνικου.

98. Μετὰ τὴν πιὸ πάνω χρονολογία, δὲν ἔχομε πιὰ καμμιά εἶδηση γιὰ τὴν Εἰρήνη, ἀν καὶ τότε γίνεται εὐρὺς λόγος γιὰ τὰ παιδιὰ της, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Εὐδοκία Κ.130 με τοὺς ἔρωτες της με τὸν 'Ανδρόνικου Κ.87, καὶ γιὰ τὸν 'Ιωάννη Κ.128.

99. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W Hürandner, σ.432, στίχ. 18-19, ἀριθ. XLVI (46). Τῆ σεβαστοκρατορίσση περὶ ἑαυτοῦ:

διὰ, δυὸ γιούς καὶ τρεῖς κόρες, τὰ ἐξῆς: τὸν Ἰωάννην K.128, τὴ Μαρτίαν K.129, τὴν Εὐδοκίαν K.130, τὴ Θεοδώραν K. 131 καὶ τὸν Ἀλέξιον K.132¹⁰⁰.

σέ μοι τὴν δρόσον Ἄερμών, τὴν ἱερὰν σταγόνα
καὶ τὴν ψεκᾶδα τὴν χρυσὴν καὶ τὴν ἐπουρανίαν.

100. Νικήτας Χωνιάτης, ἔκδ. Bonn, σ. 135-36.